

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 2 (42)

Видання університету – 2020

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. – 2020. – № 2 (42). – 410 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ (протокол № 12 від 30 листопада 2020 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)

Рахманов В.О., доктор педагогічних наук, доцент (заступник голови редакційної колегії)

Горбачевський С.К., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (відповідальний секретар)

Бобрицька В.І., доктор педагогічних наук, професор

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, професор

Ковтун О.В., доктор педагогічних наук, професор

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Височіна Н.Л., доктор наук з фізичного виховання

Кокарева А.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Аббасов Акиф Нурага оглу, доктор педагогічних наук, професор (Республіка Азербайджан)

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Зельницький А.М., кандидат педагогічних наук, професор

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, професор

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Свістун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Ягунов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, тел.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 червня 2020 р. № 886).

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, 2020

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 2 (42)

University Print – 2020

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. – 2020. – No 2 (42). – 410 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi (Protocol No 12 dated 30 November 2020)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Rakhmanov V.O., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor,)

Horbachevsky S.K., Ph.D.(Technical sciences), Senior Researcher (Executive Secretary)

Bobrytska V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kovtun O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Vysochina N.L., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kokareva A.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Abbasov Akif Nuraga oglu, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic)

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Zelnytskyi A.M., (Pedagogical Sciences), professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Torychnyi O.V. Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 ПП-21.02.2014 p.

National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on June 02, 2020, No 886, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

ЗМІСТ

<i>Олексій Алексєнко, Людмила Наливайко</i> Особливості розвитку сфери інноваційної діяльності в закладах вищої освіти та наукових установах збройних сил України	9
<i>Надія Вавілова</i> Законодавство та нормативно-правова база щодо формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”: стан, проблеми, перспективи	18
<i>Олександр Васильєв</i> Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти	27
<i>Олександр Вдовін, Микола Паламар</i> Доцільність та особливості впровадження автоматизованого контролю рівня індивідуальної підготовки офіцерів у вищому військовому навчальному закладі	39
<i>Назарій Вербин, Вадим Шемчук, Анна Саїнчук, Тетяна Терещенко</i> Особливості підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями	49
<i>Надія Височіна, Лариса Гуніна, Лідія Котляренко, Ольга Малахова, Олена Кириченко</i> Теоретико-методичні передумови формування системи рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок із урахуванням досвіду країн блоку НАТО	59
<i>Надія Височіна, Лариса Гуніна, Олександр Хацаюк, Володимир Томашевський, Андрій Титович</i> Вдосконалення професійних компетентностей офіцерів-фахівців фізичної підготовки і спорту у напрямі використання сучасних інтерактивних педагогічних технологій	76
<i>Дмитро Вітер</i> Принципи та підходи до стандартизації військової освіти в Україні	89
<i>Андрій Вітченко</i> Особливості освітньо-професійної підготовки слухачів ВВНЗ на засадах військової андрагогіки	100
<i>Тетяна Ворона, Анна Ворона</i> Мовна освіта дорослих у Збройних силах України	111
<i>Сергій Горбачевський</i> Інформаційна система оцінки професійних компетентностей офіцерів – випускників вищих військових навчальних закладів тактичного рівня	120
<i>Андрій Зельницький</i> Демократизація освітньої діяльності закладів вищої військової освіти: зміст понять, система взаємозв’язків, індекс демократизації	129
<i>Володимир Карпенко</i> Підготовка офіцерів-лідерів десантно-штурмових військ: досвід США для України	144
<i>Олег Колісник, Кіра Горячева, Олена Звоненко, Юлія Тітомир</i> Технологізація педагогічних процесів на основі методики проведення групових і практичних занять у ВВНЗ та військових підрозділах	154
<i>Лариса Левицька</i> Імплементация результатів наукових досліджень у вищих військових навчальних закладах: підходи та способи оптимізації	166
<i>Вадим Марценківський, Євген Камалов, Микола Клонцак</i> Оцінювання ефективності функціонування військових навчальних підрозділів у системі підготовки офіцерів запасу	174
<i>Олег Мітягін</i> Формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»	186
<i>Юрій Напльоков, Василь Школярєнко</i> Обґрунтування застосування інтерактивних технологій навчання у викладанні курсу «офіцер	196

багатонаціонального штабу»

- Леонід Олійник* Теоретико-методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління: експериментальне дослідження 204
- Володимир Оліферук, Дмитро Вітер, Надія Шабатіна* Моделювання процесу розвитку військової освіти в Україні: принципи та підходи до стандартизації 215
- Михайло Орда, Михайло Черненко* Нормативно-правове забезпечення оцінювання результатів освіти за підсумками службової діяльності випускників ВВНЗ 222
- Василь Осюдло, Олег Рибчук, Тетяна Ворона* Наукові підходи до управління освітнім процесом у вищих військових навчальних закладах 232
- Гейдар Пірієв* Роль військової етики та моралі як предмет педагогіки в підготовці лідерства для мультинаціонального середовища 243
- Ігорь Плохута, Михайло Орда* Загальні проблеми та перспективи розвитку вищої освіти в Україні 250
- Віталій Рахманов* Модель застосування комп'ютерної технології навчання для системи інформаційного забезпечення військової освіти 260
- Вадим Рижиков, Олег Прохоров, Олег Колісник* Сучасний стан, цілі та зміст, проблеми і перспективи розвитку військової освіти в Україні 270
- Валерія Скрипнікова* Розвиток міжкультурної компетентності у психолого-педагогічній теорії і практиці (зарубіжний досвід) 282
- Іван Смірнов* Шляхи підвищення ефективності рекламування військової служби для забезпечення належного рівня комплектування військ (сил) 293
- Володимир Хміль* Підготовка миротворців за стандартами організації об'єднаних націй 305
- Олег Цевельов* Стандартизація військової освіти: підходи та принципи 316
- Олег Цевельов, Віктор Муженко* Підготовка фахівців прикордонної служби у перспективах розвитку системи військової освіти 325
- Ольга Черних, Юрій Черних* Система військової освіти у збройних силах Чеської республіки 339
- Володимир Шпортько* Проблеми формування професійної культури і компетентності майбутніх військових лікарів в медичних університетах країн НАТО 351
- Оксана Юденко, Артур Мартиросян, Олександр Петрачков, Аліна Білоус* Готовність фахівців спеціальності 017 «фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій в Україні 363
- Василь Ягунов, Сергій Жембровський* Перспективна система діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил України: теоретико-методологічне обґрунтування 378
- Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського* 393

CONTENTS

<i>Olexiy Alekseenko, Ludmila Nalyvaiko</i> Features of support and implementation of innovative potential of higher education institutions in modern conditions	9
<i>Nadiia Vavilova</i> Law and regulations for development of branch frame of qualifications in “Military sciences, national security, and security of state border”: present, problems, and prospects	18
<i>Oleksandr Vasyliev</i> Current trends in change management in the system of higher military education	27
<i>Oleksandr Vdovin, Mykola Palamar</i> Expenditure and features of implementation of automated control of the level of individual training of officers in the higher military committee	39
<i>Nazarii Verbin, Vadym Shemchuk, Anna Sainchuk, Tetiana Tereshchenko</i> Specific preparations of future specialists for physical preparations and sport before robotics with military servants with intermediate physical opportunities	49
<i>Nadiya Vysochina, Larisa Gunina, Lidiya Kotlyarenko, Olga Malahova, Olena Kyrychenko</i> Theoretical and Methodological prerequisites for the formation of a System of Hand-to-hand combat training of women Servicemen, taking into account the experience of NATO bloc countries	59
<i>Nadiya Vysochina, Larisa Gunina, Olexander Khatsaiuk, Volodymyr Tomashevskiy, Andrii Tytovych</i> Improving the Professional competencies of Officers-Specialists in Physical Training and Sports in the direction of using Modern Interactive Pedagogical Technologies	76
<i>Dmitry Viter</i> Principles and approaches to the standardization of military education in Ukraine	89
<i>Andrii Vitchenko</i> the particular features of educational and professional training on the basis of military andragogy	100
<i>Tetiana Vorona, Anna Vorona</i> Language education of adults in the Ukrainian armed forces	111
<i>Serhii Horbachevsky</i> Information system for assessing the professional competence of officers - graduates of higher military educational institutions of the tactical level	120
<i>Andrii Zelnytskyi</i> Democratization of Educational Activities of Higher Military Education Institutions: Contents, System of Interconnections, Democratization Index	129
<i>Volodymyr Karpenko</i> Training of officers-leaders of administrative assembly troops: USA experience for Ukraine	144
<i>Oleh Kolisnyk, Kira Horiacheva, Olena Zvonenko, Julia Titomir</i> Technologization of pedagogical processes based on the methodology of conducting group and practical classes in the higher educational institutions and military units	154
<i>Larisa Levickaja</i> Implementation of the scientific researches results in high military educational institutions: approaches and methods of optimization	166
<i>Vadym Martsenkivsky, Eugene Kamalov, Mykola Klontsak</i> Evaluation of efficiency of functioning of military educational units in the stock officers training system	174
<i>Oleh Mitiagin</i> The branch framework of qualifications in branch of knowledge “Military sciences, national safety, safety of state board” forming	186
<i>Yuriy Naplyokov, Vasyl Shkoliarenko</i> Justification of the use of interactive learning technologies in teaching of «Multinational Staff Officers Course»	196

<i>Leonid Oliynyk</i> Theoretical and methodological fundamentals of teaching military-special disciplines masters of military and social management: an experimental research	204
<i>Volodymyr Olyferuk, Dmitry Viter, Nadiya Shabatina</i> Modeling the process of the military education in Ukraine development: principles and approaches to the standardization	215
<i>Mikhailo Orda, Mikhailo Chernenok</i> Regulatory support for the assessment of educational results based on the results of the service activities of graduates of high military school	222
<i>Vasyl Osyodlo, Oleh Rybchuk, Tatiana Vorona</i> Scientific Approaches to Educational Process Management in Higher Military Educational Institutions	232
<i>Heydar Piriyeu</i> The role of military ethics and morale as a subject of pedagogy in the leadership training of officers for multinational environment	243
<i>Igor Plokhuta, Mikhailo Orda</i> General problems and prospects of higher education in Ukraine	250
<i>Vitaliy Rakhmanov</i> Model of application of computer training technology for the system of information support of military education	260
<i>Vadym Ryzhykov, Oleh Prokhorov, Oleh Kolisnyk</i> Current state, objectives and content, problems and prospects of military education in Ukraine	270
<i>Valeriia Skrypnikova</i> Development of intercultural competence in psychological and pedagogical theory and practice (foreign experience)	282
<i>Ivan Smirnov</i> Ways to increase the effectiveness of advertising for military service to ensure the proper level of manning (forces)	293
<i>Volodymyr Khmil</i> Training of peacekeepers to United Nations Standards	305
<i>Oleg Tsevelyov</i> Standardization of military education: approaches and principles	316
<i>Oleg Tsevelyov, Victor Muzhenko</i> Training of border service specialists in the prospects of development of the military education system	325
<i>Olga Chernykh, Yuri Chernykh</i> The system of military education in the armed forces of the Czech Republic	339
<i>Volodymyr Shportko</i> Problems of formation of professional culture and competence of future military doctors in medical universities of NATO countries	351
<i>Yudenko Oksana, Artur Martirosyan, Oleksandr Petrachkov, Alina Bilous</i> Readiness of specialists of specialty 017 «Physical Culture and Sports» to use rugby in the system of physical culture and sports rehabilitation of combatants in Ukraine	363
<i>Vasyl Yagypov, Serhii Zhembrovskyi</i> Perspective system of diagnosing of physical training levels of the Armed Forces of Ukraine military men: its theoretical and methodological background	378
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	393

УДК 355.233(477)

Олексій Алексєнко,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-2707-0514

Людмила Наливайко,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-2240-5135
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/09-17

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СФЕРИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

В статті розглядаються особливості розвитку сфери інноваційної діяльності в закладах вищої освіти та наукових установах, наведено вимоги нормативно-правових документів держави щодо оцінки ефективності військової освіти з урахуванням впровадження інноваційної діяльності. Наведено низка проблемних питань, вирішення яких надасть можливість підготовки військових професіоналів з відповідним рівнем кваліфікації, інноваційної активності, відповідаючим визначеним вимогам, що забезпечить тенденцію стійкого зростання Збройних Сил України та найшвидшого досягнення ними критеріїв і показників, необхідних для інтеграції в НАТО. Наголошується про необхідність підвищення рівня якості наукових досліджень в закладах вищої освіти в сучасних умовах.

Ключові слова: сфера інноваційної діяльності; військовий професіонал; інноваційний потенціал; інноваційний продукт; науковий результат.

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтеграційних, трансформаційних процесів, які відбуваються в Збройних Силах України, одним з важливих завдань залишається їх професіоналізація, що безпосередньо залежить від якості підготовки висококваліфікованих військових професіоналів. При цьому від якості підготовки військових професіоналів буде залежати забезпечення достатнього рівня обороноздатності держави, боєготовності та боєздатності Збройних Сил України, спроможності з високим ступенем ефективності виконання ними визначених завдань [1-4].

Сучасний військовий професіонал повинен бути інноваційною особистістю, рішучим, авторитетним, дисциплінованим, ініціативним, комунікабельним і володіти методами впливу на підлеглих [5-8].

З урахуванням досвіду підготовки військових фахівців у провідних країнах НАТО [9, 11] та в Україні, основними параметрами її коригування визначаються інноваційна спрямованість освітнього процесу, гуманізація, технологізація, посилення інноваційної, наукової діяльності та інтеграції з військовою наукою [7-10], яка забезпечує науково-технічне обґрунтування актуальних потреб воєнної безпеки держави, сприяє швидкому впровадженню новацій у освітній процес.

Актуальність дослідження особливостей розвитку сфери інноваційної діяльності в закладах вищої освіти (ЗВО) та наукових установах Збройних Сил

України обумовлена тим, що незважаючи на низку прийнятих у державі нормативно-правових актів стосовно розвитку сфери інноваційної діяльності [12-14], розвиток системи військової освіти стримується валовим характером підготовки висококваліфікованих кадрів для Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства, недостатньою інтеграцією освіти з фундаментальною та прикладною наукою, сучасними інноваційними технологіями, перевантаженістю змісту навчання. Це вимагає пошуку шляхів розвитку сфери інноваційної діяльності в ЗВО та наукових установах Збройних Сил України.

Аналіз публікацій. Ґрунтовне висвітлення проблемних питань трансформаційних процесів в освіті викладені в наукових публікаціях відомих вчених В. Андрущенка, В. Кременя та ін. [15-17]. Питанням кправління інноваційною освітою приділяли багато уваги В. Луговий, С. Ніколаєнко [18, 19]. Основи та проблеми підготовки у системі військової освіти України викладені у наукових працях В. Телелима, В. Ягупова та ін. [2, 5-9, 20, 21].

Разом з тим, не розглядаються питання щодо розвитку сфери інноваційної діяльності в ЗВО та наукових установах Збройних Сил України, яка в умовах стрімкого розвитку процесу інформатизації потребує перегляду і радикальних змін у змісті освіти.

Метою статті є визначення особливостей розвитку сфери інноваційної діяльності в закладах вищої освіти (ЗВО) та наукових установах Збройних Сил України з урахуванням досвіду підготовки військових професіоналів у провідних країнах НАТО, ЄС та вимог сучасності.

Виклад основного матеріалу. Реалізація вимог досягнення критеріїв сумісності Збройних Сил України з НАТО та ЄС, інтеграція освіти до європейських і світових стандартів підготовки військових професіоналів спричинили появу кардинальних змін у структурі та змісті військової освіти та науки. Запропоновані підходи до структури та змісту навчання висококваліфікованих офіцерських кадрів для Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки та оборони України спрямовані на підготовку з урахуванням досвіду провідних країн світу. Такий досвід передбачає нарощування інноваційного освітнього, наукового, кадрового потенціалу, підготовку військових професіоналів, здатних до виконання завдань національної безпеки та оборони держави з високою ефективністю, спроможних підвищувати рівень знань, практичних навичок, творчого розвитку та само реалізовувати їх у процесі проходження служби.

Однією з особливостей розвитку сфери інноваційної діяльності в ЗВО та наукових установах Збройних Сил України є недостатність використання наукових досліджень, як основи інноваційного потенціалу, відсутність ефективної інфраструктури, що перетворює його в продукт, придатний до комерціалізації [12-14].

При цьому, відповідно до нормативно-правових документів держави, оцінка ефективності військової освіти здійснюється за критеріями, визначеними наказом Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977

“Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”.

Так п. 3-5 критерію 4 (Навчання і викладання за освітньою програмою) визначено, що ЗВО забезпечує поєднання навчання і досліджень, педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники оновлюють зміст освіти на основі наукових досліджень і сучасних практик у відповідній галузі, а навчання, викладання та наукові дослідження пов'язані з інтернаціоналізацією ЗВО.

Освітня програма повинна мати чітко сформульовані цілі, що відповідають місії та стратегії ЗВО, дає можливість досягти результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти.

У ЗВО та наукових установах Збройних Сил України проводять наукові дослідження та отримують наукові (науково-технічні) результати вчені (наукові та науково-педагогічні працівники), які повинні створювати необхідні інноваційні продукти, здатні забезпечувати їх конкурентоспроможність та нарощування інноваційного потенціалу.

Всупереч цьому в ЗВО та наукових установах Збройних Сил України створено умови для суттєвого відтоку наукових працівників за рахунок обмеження державою їх соціальних гарантій (тривалість відпустки наукового працівника обмежена 28 календарними днями, а науково-педагогічного працівника – 56 календарних днів), що становить суттєву різницю. Тарифні розряди для наукових працівників значно занижені у порівнянні з науково-педагогічними працівниками та суттєво залежать від наукового ступеня (вченого звання), займаної посади, кваліфікації, наявності наукових публікацій, проіндексованих у наукометричних базах, визначених Міністерством освіти і науки України (Scopus або Web of Science).

Крім того, це зумовлює підвищення імовірності невідповідності гарантів освітніх програм існуючим вимогам та може призвести до значної втрати науково-інноваційного потенціалу ЗВО (науковою установою).

Іншою особливістю розвитку сфери інноваційної діяльності на думку авторів є відсутність наукової спрямованості під час підготовки здобувачами вищої освіти магістерських робіт. Як правило, результатами магістерської роботи стають рекомендації (пропозиції) щодо змін в організаційно-штатних структурах військових формувань, які досліджувались за відповідних визначених дослідником умов. Результати досліджень не підлягають апробації на науковому рівні, а їх оприлюднення здійснюється формально під виглядом відповідного збірника праць слухачів (курсантів), що потребує докорінного перегляду змістової частини навчання, форм організації освітнього процесу під час магістерської підготовки.

Відповідно до вимог сучасної нормативно-правової бази (статті 6 Закону України “Про освіту”) основним принципом освіти є інтеграція з наукою і виробництвом, (статті 26 Закону України “Про вищу освіту”) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої складової та інноваційної діяльності. При цьому предметом діяльності є доведення результатів наукової і

науково-технічної діяльності до стану інноваційного продукту та його подальшої комерціалізації.

Водночас інноваційна діяльність пов'язана зі створенням, застосуванням і розповсюдженням результатів наукових досліджень і розробок з метою поліпшення якості (науково-технічного рівня) продукції (товарів, послуг). В результаті інноваційної діяльності створюється необхідна продукція, що повинна відповідати встановленим вимогам.

Визначальним параметром при цьому слугуватиме поняття науковий результат – продукт наукової діяльності у вигляді наукової роботи, проведеної у формі фундаментальних та прикладних наукових досліджень, здійснених ученими (суб'єктами), які отримують наукові результати.

Науковий результат перетворюється в інноваційний продукт у вигляді звіту, наукової праці, доповіді, повідомлення про науково-дослідну роботу, монографії, винаходу (корисної моделі), а науково-прикладний результат у формі звіту, ескізного проекту, конструкторсько-технологічної документації, натурального зразка.

В той же час, інновації як результат наукової і науково-технічної діяльності відносяться до об'єктів інтелектуальної власності. Аналіз практичного використання об'єктів інтелектуальної власності показує, що для ефективного застосування та їх комерціалізації існує необхідність створення спеціалізованих патентних підрозділів, що мають сучасне інформаційне забезпечення та здійснюють пошук перспективних форм використання з метою трансформації в продукцію (послугу), які можуть бути виведені на ринок.

Суттєвою особливістю інноваційної діяльності в ЗВО (наукових установах) є реалізація результатів наукових досліджень за формою некомерційного обміну інноваційними продуктами шляхом проведення науково-практичних конференцій, семінарів, науково-технічних публікацій та ін., тобто характерною ознакою відсутності інноваційної інфраструктури, яка забезпечує взаємодію об'єктів інноваційної діяльності.

Крім того, фахові наукові видання, в яких оприлюднюються результати наукових досліджень, як правило різнопрофільні, що ускладнює виконання ними вимог Міністерства освіти і науки України для включення до відповідних визначених категорій (А, Б, В). Основною причиною такого стають не розвинуті теоретична та практична складова наукометрії, що призводить до суттєвих проблемних питань під час виконання вимог Ліцензійних умов впровадження освітньої діяльності та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти (наукової установи).

Наступною особливістю розвитку сфери інноваційної діяльності можливо вважати складність забезпечення виконання критерію 10 (Навчання через дослідження) на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівнях вищої освіти. Сутність такої особливості деталізовано викладена науковими працівниками Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського в роботі [10].

Одним з найскладніших та протирічних питань постає створення та

застосування освітньо-інформаційного середовища ЗВО (наукової установи), інформатизація освітнього процесу, що відкриває принципово нові можливості щодо дистанційного навчання, що в умовах довготривалого періоду коронавірусної хвороби стає дедалі актуальним.

Незважаючи на це, створене за сучасних умов інформаційно-комунікаційне середовище потребує від військових професіоналів умінь, знань та навичок (компетенцій), що дозволяють обмежувати рівень інтенсивності його впливу на свідомість людини з метою забезпечення керованості (систематичного моніторингу інформації), прийняття своєчасних, обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, кінцевим етапом розвитку сфери інноваційної діяльності в ЗВО (наукових установах) повинен бути завершений процес підготовки військового професіонала з потужним інноваційним потенціалом, відповідаючим сучасним вимогам, необхідним для забезпечення інноваційного розвитку Збройних Сил України, що є складовою сектору безпеки і оборони.

Висновки. Аналіз показників, що характеризують особливості розвитку сфери інноваційної діяльності в ЗВО (наукових установах), дає змогу стверджувати, що існує низка проблемних питань, вирішення яких надасть можливість підготовки військових професіоналів з відповідним рівнем кваліфікації, інноваційної активності, відповідаючим визначеним вимогам, що забезпечить тенденцію стійкого зростання Збройних Сил України та найшвидшого досягнення ними критеріїв і показників, необхідних для інтеграції в НАТО.

Таким чином, впровадження в освітньому процесі ЗВО (наукових установ) сфери інноваційної діяльності дозволить найбільш раціонально використовувати результати наукових досліджень, як основи інноваційного потенціалу та відповідати визначеним у нормативно-правових документах критеріям оцінки ефективності військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиротенко А. М. Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість / А. М. Сиротенко, С. О. Богунов, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2018. – № 3. – С. 38–46.
2. Телелим В. М. Інноваційна спрямованість військової освіти: механізми, поняття та сутність / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2015. – № 1 (31) – С. 3–16.
3. Указ Президента України № 5287/2015 “Про Стратегію національної безпеки України” від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Указ Президента України № 73/2017 “Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року” від 22 березня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.
5. Телелим В.М. Реформування системи військової освіти як процес пошуку раціональних підходів і рішень / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Науково-теоретичний та інформаційний вісник Національної академії педагогічних наук України "Педагогіка і психологія" – № 4 (85). – 2014. – С. 36–43.

6. Телелим В.М. Підготовка військових фахівців в контексті сучасних форм і видів збройної боротьби / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2013. – Вип. № 42. – С. 198–210.

7. Телелим В.М. Військова освіта в системі безпеки і оборони держави / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – К.: МО України. – 2013. – № 4. – С. 21–28.

8. Телелим В.М. Моніторинг в системі підготовки військових фахівців / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту КНУ ім. Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2014. – Вип. № 45. – С. 256–265.

9. Телелим В.М. Стан і тенденції розвитку військової освіти у провідних країнах світу в контексті їх обороноздатності / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2012. – Вип. № 36 – С. 6–17.

10. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: методичні рекомендації / В. Зінченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков; за ред. В. Зінченка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 107 с.

11. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина II) (препринт) / О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2019. 150 с.

12. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.166.

13. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.

14. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 26 грудня 2015 р. № 848-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/112-zakon-ukrayiny-pro-naukovu-i-naukovo-tehnichnudiialnist>.

15. Андрущенко В. П., Бондар В. І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття // Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського, Випуск 1.28. Педагогічні науки. С. 12-20.

16. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

17. В. Кремень. Освіта в структурі цивілізаційних змін // Вища освіта України, 2016, № 1. С. 8-11.

18. Оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: методичні рекомендації / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2019. – 125 с.

19. Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: [монографія] / С.М. Ніколаєнко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.

20. Ягупов В. В. Військова дидактика: Навч. посіб. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2000. – 400 с.

21. Ягупов В. В. Що найважливіше у військово-навчальному процесі ВВНЗ: контроль чи контролювання, оцінка чи оцінювання // Військова освіта: Збірник наук. праць. – К., 2005. – С. 3-15.

REFERENCES

1. Syrotenko A. M. Innovatsii v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu: poniattia, sutnist, spriamovanist / A. M. Syrotenko, S. O. Bohunov, Yu. I. Prykhodko // Nauka i oborona. – 2018. – № 3. – S. 38–46.

2. Telelym V. M. Innovatsiina spriamovanist viiskovoi osvity: mekhanizmy, poniattia ta sutnist / V. M. Telelym, Yu. I. Prykhodko // Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2015. – № 1 (31) – S. 3–16.

3. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 5287/2015 “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy” vid 24 veresnia 2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 73/2017 “Pro Derzhavnu prohramu rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2020 roku” vid 22 bereznia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.
5. Telemetry V.M. Reformuvannia systemy viiskovoi osvity yak protses poshuku ratsionalnykh pidkhodiv i rishen / V.M. Telemetry, Yu.I. Prykhodko // Naukovo-teoretychnyi ta informatsiinyi visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy "Pedahohika i psykholohiia" – № 4 (85). – 2014. – S. 36–43.
6. Telemetry V.M. Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv v konteksti suchasnykh form i vydiv zbroinoi borotby / V.M. Telemetry, Yu.I. Prykhodko // Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu KNU im. T. Shevchenka. – K.: VIKNU, 2013. – Vyp. № 42. – S. 198–210.
7. Telemetry V.M. Viiskova osvita v systemi bezpeky i oborony derzhavy / V.M. Telemetry, Yu.I. Prykhodko // Nauka i oborona. – K.: MO Ukrainy. – 2013. – № 4. – S. 21–28.
8. Telemetry V.M. Monitorynh v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv / V.M. Telemetry, Yu.I. Prykhodko // Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu KNU im. Shevchenka. – K.: VIKNU, 2014. – Vyp. № 45. – S. 256–265.
9. Telemetry V.M. Stan i tendentsii rozvytku viiskovoi osvity u providnykh krainakh svitu v konteksti yikh oboronozdatnosti / V.M. Telemetry, Yu.I. Prykhodko Yu.I. // Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu KNU im. T. Shevchenka. – K.: VIKNU, 2012. – Vyp. № .36 – S. .6-17
10. Stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva: metodychni rekomendatsii / V. Zinchenko, L. Horbunova, S. Kurbatov, Yu. Mielkov; za red. V. Zinchenka. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2019. 107 s.
11. Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu shchodo otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevrointehratsii: analitychni materialy (chastyna II) (prepynt) / O. Vorobiova, M. Debych, V. Luhovyi, O. Orzhel, O. Sliusarenko, Zh. Talanova, K. Tryma; za red. V. Luhovoho, Zh. Talanovoi. Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2019. 150 s.
12. Zakon Ukrainy “Pro priorityetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini” // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2012, № 19-20, st.166.
13. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014 r. № 1556-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
14. Zakon Ukrainy "Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diialnist" vid 26 hrudnia 2015 r. № 848-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/112-zakon-ukrayiny-pro-naukovu-i-naukovo-tehnicnudijalnist>.
15. Andrushchenko V. P., Bondar V. I. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity vidpovidno do vyklykiv KhKhI stolittia // Naukovi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho, Vypusk 1.28. Pedahohichni nauky. S. 12-20.
16. Kremen V.H. Osvita i nauka Ukrainy: shliakhy modernizatsii (Fakty, rozdumy, perspektyvy). – K.: Hramota, 2003. – 216 s.
17. V. Kremen. Osvita v strukturii tsyvilizatsiinykh zmin // Vyshcha osvita Ukrainy, 2016, № 1. S. 8-11.
18. Otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevrointehratsii: metodychni rekomendatsii / Avt.: O. Vorobiova, M. Debych, V. Luhovyi, O. Orzhel, O. Sliusarenko, Zh. Talanova, K. Tryma; za red. V. Luhovoho, Zh. Talanovoi. Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2019. – 125 s.
19. Nikolaienko S.M. Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnia innovatsiinykh rozvytkom systemy osvity Ukrainy: [monohrafiia] / S.M. Nikolaienko. – K.: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2008. – 419 s.
20. Yahupov V. V. Viiskova dydaktyka: Navch. posib. – K.: VPTs “Kyivskiy universytet”, 2000. – 400 s.

21. Yahupov V. V. Shcho naivazhlyvishe u viiskovo-navchalnomu protsesi VVNZ: kontrol chy kontroliuvannia, otsinka chy otsiniuvannia // Viiskova osvita: Zbirnyk nauk. prats. – K., 2005. – S. 3-15.

РЕЗЮМЕ

Алексей Алексеенко,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Людмила Наливайко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности развития сферы инновационной деятельности в высших учебных заведениях и научных учреждениях вооруженных сил Украины

В статье рассматриваются особенности развития сферы инновационной деятельности в заведениях высшего образования и научных учреждениях, приведены требования нормативно-правовых документов государства по оценке эффективности военного образования с учетом внедрения инновационной деятельности. Приведено ряд проблемных вопросов, решение которых даст возможность подготовки военных профессионалов с соответствующим уровнем квалификации, инновационной активности, соответствующим назначенным требованиям, что обеспечит тенденцию стойкого роста Вооруженных Сил Украины и наискорейшего достижения ими критериев и показателей, необходимых для интеграции в НАТО. Настаивается на необходимости повышения уровня качества научных исследований в заведениях высшего образования в современных условиях.

Ключевые слова: сфера инновационной деятельности; военный профессионал; инновационный потенциал; инновационный продукт; научный результат.

SUMMARY

Olexiy Alekseenko,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Ludmila Nalyvaiko,
Senior Researcher
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Features of support and implementation of innovative potential of higher education institutions in modern conditions

The implementation of the requirements for achieving the criteria of compatibility of the Armed Forces of Ukraine with NATO and the EU, the integration of education into European and world standards of military training have led to radical changes in the structure and content of military education and science. The proposed approaches to the structure and content of training of highly qualified officers for the Armed Forces of Ukraine and other components of the security and defense sector of Ukraine are aimed at training taking into account the experience of leading countries. Keywords: innovation potential, innovative product, innovative activity, scientific result. Such experience involves increasing innovative educational, scientific, human resources, training of military professionals capable of performing national security and defense tasks with high efficiency, able to increase the level of knowledge, practical skills, creative development and implement them in the service.

One of the peculiarities of the development of innovation in the Free Economic Zone and research institutions of the Armed Forces of Ukraine is the lack of use of research as a basis for innovation potential, lack of effective infrastructure that turns it into a product suitable for commercialization.

Another feature of the development of innovation in the opinion of the authors is the lack of scientific orientation in the preparation of higher education students for master's theses. As a rule, the results of the master's work are recommendations (suggestions) for changes in the organizational and staffing structures of military formations, which were studied under the appropriate conditions determined by the researcher. The results of research are not subject to testing at the scientific level, and their publication is carried out formally under the guise of the relevant collection of works of students (cadets), which requires a radical revision of the content of education, forms of educational process.

An essential feature of innovation in free economic zones (scientific institutions) is the implementation of research results in the form of non-commercial exchange of innovative products through scientific and practical conferences, seminars, scientific and technical publications, etc., ie a characteristic feature of lack of innovation infrastructure. projects of innovation activity.

One of the most difficult and controversial issues is the creation and application of educational and information environment ZVO (scientific institution), informatization of the educational process, which opens up fundamentally new opportunities for distance learning, which in the long run of coronavirus disease is becoming increasingly important.

Thus, the final stage of development of the sphere of innovative activity in the Free Economic Zone (scientific institutions) should be the completion of the process of training a military professional with strong innovative potential, meeting modern requirements necessary for innovative development of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: *sphere of innovative activity; military professional; innovation potential; innovative product; scientific result.*

Надія Вавілова,
кандидат історичних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0939-7820
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/18-26

ЗАКОНОДАВСТВО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ У ГАЛУЗІ ЗНАТЬ “ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ”: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто стан, проблеми та перспективи розвитку вітчизняного законодавства та нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти в Україні. Показано принципові шляхи вирішення питань щодо розробки та імплементації галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” на основі введеної в дію Національної рамки кваліфікацій. Акцентовано увагу на необхідності розвитку компетентнісного підходу у сфері практичної реалізації законодавчих норм, що регулюють питання розвитку системи військової освіти в Україні, забезпечуючи її професіоналізацію на основі стандартизованих процедур.

Ключові слова: військова освіта; галузева рамка кваліфікацій; галузь знань; законодавство; національна рамка кваліфікацій; нормативно-правова база; професійна військова освіта; стандарти.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з важливих завдань наукового осмислення та практичної реалізації сучасних принципів розвитку системи військової освіти є обґрунтування концептуальних засад формування професійних стандартів підготовки особового складу в системі військової освіти Збройних Сил України на підставі Національної рамки кваліфікацій і досвіду країн-членів НАТО. Вирішення цього питання безпосередньо пов’язано зі станом вітчизняного законодавства у сфері освіти та нормативно-правового регулювання розвитку системи освіти в цілому та військової освіти зокрема. Проте у цій сфері поки що існує низка проблем, пов’язаних як з тривалим процесом реформування системи військової освіти в Україні, так і необхідністю адаптації вітчизняного законодавства до норм і стандартів країн-членів НАТО з урахуванням їх досвіду підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів та військових фахівців.

Метою статі є визначення шляхів вирішення проблем розвитку системи військової освіти в Україні на основі аналізу законодавчої бази та нормативно-правового забезпечення її стандартизації.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Законом України “Про вищу освіту” визначено, що галузь знань – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка. Поряд з цим постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” затверджено галузь знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”. Таким чином визначена галузь знань споріднює спеціальності у військовій сфері та у сферах, що належать до захисту безпеки держави.

Відповідно до вимог ст. 5 Закону України “Про вищу освіту” підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає шостому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов’язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти відповідає дев’ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. При цьому освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних

навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

молодший бакалавр;

бакалавр;

магістр;

доктор філософії/доктор мистецтва;

доктор наук.

Молодший бакалавр – це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження

методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

З метою забезпечення цілісності процесу стандартизації вищої освіти в Україні та відповідно до вимог Законів України “Про освіту” та “Про вищу освіту” розроблено і затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року № 509) Національну рамку кваліфікацій. Згідно цієї постанови Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис її рівнів. Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджена з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудоких відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Поряд з цим, згідно вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року №509), має бути розроблено галузеву рамку кваліфікацій, в якій конкретизується опис рівнів, визначених Національною рамкою кваліфікацій, у термінах компетентностей, що характерні для кваліфікацій певної галузі знань та/або виду економічної діяльності. Рівні галузевої рамки кваліфікацій мають співвідноситися з відповідними рівнями Національної рамки кваліфікацій. Галузева рамка кваліфікацій затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Варто зауважити, що Законом України “Про освіту” (Розділ I) визначено, що кваліфікація – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), але Законом України “Про вищу освіту” визначено, що кваліфікація – це офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту. При цьому відповідно до вимог Розділу I Закону України “Про вищу освіту” компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. У той же час відповідно до вимог

Розділу I Закону України “Про освіту” компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Таким чином на сьогодні існує два різних тлумачення щодо визначення кваліфікацій та компетентностей, що потребує приведення їх до єдиного понятійного поля. З точки зору забезпечення цілісності процесу стандартизації військової освіти доцільно у даному випадку звернути увагу на поняття спеціальності, адже Законом України “Про вищу освіту” (Розділ I) визначено, що спеціальність – це складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка.

На виконання вимог Закону України “Про вищу освіту” відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” затверджено галузь знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” із відповідним шифром 25, кодами та найменуваннями спеціальностей, а саме:

251 – державна безпека;

252 – безпека державного кордону;

253 – військове управління (за видами збройних сил);

254 – забезпечення військ (сил);

255 – озброєння та військова техніка;

256 – національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).

У даному випадку прийнятним є розуміння професійної підготовки як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. За більш розширеним тлумаченням професійна підготовка являє собою цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (студентів, курсантів) працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт. Проте, відповідно до вимог Класифікатора професій (ДК 003:2010), затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259, не визначено професії для військовослужбовців.

Таким чином, залишається проблемним питання конкретизації понять кваліфікації, спеціальності та спеціалізації у межах визначення професії військового, оскільки відповідно до вимог законодавства кваліфікація – це здатність виконувати завдання та обов’язки відповідної роботи. Так, у дипломі бакалавра (магістра) чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (інженер-механік, економіст, токарь, секретар-стенографіст тощо). Водночас професія визначається як здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації. Хоча робота є статистичною одиницею, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією, а необхідний рівень освіти

досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Фактично спеціалізація пов'язана як з необхідною галуззю знань, використовуваними інструментами чи устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, або надаваними послугами і відповідає певною мірою деталізованому колу професійних завдань та обов'язків. Це складає певну проблему щодо визначення професії військового та подальшого вирішення питань законодавчого й нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти.

Так, відповідно до вимог ст. 2 Закону України “Про військовий обов'язок та військову службу” військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаних із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Внаслідок цього, професія військового дорівнюється професії державного службовця, що уможливило внесення до Класифікатору професій відповідних змін щодо рівнозначності та співвідношення військових професій до державної служби. Відтак, з огляду на необхідність формування та імплементації галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” без урегулювання на законодавчому рівні означених вище питань суттєво ускладнюється адекватне вирішення завдань щодо визначення переліку професійних стандартів, що застосовуються у підготовці курсантів на тактичному рівні, переліку професійних кваліфікацій (повні, часткові), за якими здійснюється підготовка курсантів на всіх кваліфікаційних рівнях освіти, а також перелік професійних компетентностей та їх опис (дескриптори) за такими складовими, як професійна компетентність, знання, уміння та навички.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На сьогодні жодним законодавчим і нормативно-правовим актом не визначено чітко тлумачення щодо таких спеціальностей, як “державна безпека”; “військове управління”; “національна безпека”, “безпека державного кордону”, без яких не можливо чітко визначитися із компетенціями та вимогами до зазначених вище спеціальностей. Відтак, подальший розвиток законодавчого та нормативно-правового забезпечення процесу стандартизації військової освіти в Україні потребує узгодження не тільки базових понять, але й основних принципів формування та імплементації таких програмних документів, як Національна рамка кваліфікацій, галузева рамка кваліфікацій, Класифікатор професій тощо. Вирішення цих питань потребує окремих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року N 2145-VIII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

2. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” від 29 квітня 2015 року № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” від 23 листопада 2011 року № 1341 (із змінами від 12 червня 2019 року № 509) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>

5. Наказ Держспоживстандарту України Про національний класифікатор України Класифікатор професій (ДК 003:2010) від 28 липня 2010 року № 327 із змінами затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#n5>

6. Закон України “Про військовий обов’язок та військову службу” від 25 березня 1992 року № 2232-XII (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>

REFERENCES

1. Zakon Ukrayini “Pro osvitu” vid 5 veresnya 2017 roku № 2145-VIII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

2. Zakon Ukrayini “Pro vishu osvitu” vid 1 lipnya 2014 roku № 1556-VII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini “Pro zatverdzhennya pereliku galuzej znan i specialnostej, za yakimi zdijsnyuyetsya pidgotovka zdobuvachiv vishoyi osviti” vid 29 kvitnya 2015 roku № 266 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>

4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini “Pro zatverdzhennya Nacionalnoyi ramki kvalifikacij” vid 23 listopada 2011 roku № 1341 (iz zminami vid 12 chervnya 2019 roku № 509) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2019-%D0%BF#top>

5. Nakaz Derzhspozhivstandartu Ukrayini Pro nacionalnij klasifikator Ukrayini Klasifikator profesij (DK 003:2010) vid 28 lipnya 2010 roku № 327 iz zminami zatverdzenimi nakazom Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini vid 15 lyutogo 2019 roku № 259 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#n5>

6. Zakon Ukrayini “Pro vijskovij obov’yazok ta vijskovu sluzhbu” vid 25 bereznya 1992 roku № 2232-XII (iz zminami ta dopovnenniyami) [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>

РЕЗЮМЕ

Надежда Вавилова,
кандидат исторических наук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Законодательство и нормативно-правовая база по формированию отраслевой
рамки квалификаций в области знаний "Военные науки, национальная безопасность,
безопасность государственной границы": состояние, проблемы**

Рассмотрено состояние, проблемы и перспективы развития отечественного законодательства и нормативно-правового обеспечения процесса стандартизации военного образования в Украине. Показано принципиальные пути решения вопросов по разработке и имплементации отраслевой рамки квалификаций в области знаний "Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы" на основе введенной в действие Национальной рамки квалификаций. Акцентировано внимание на необходимости развития компетентного подхода в сфере практической реализации законодательных норм, регулирующих вопросы развития системы военного образования в Украине, обеспечивая ее профессионализацию на основе стандартизированных процедур.

Ключевые слова: военное образование; отраслевая рамка квалификаций; отрасль знаний; законодательство; национальная рамка квалификаций; нормативно-правовая база; профессиональное военное образование; стандарты.

SUMMARY

Nadiia Vavilova,
Candidate of Historical Sciences,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

**Law and regulations for development of branch frame of qualifications in
"Military sciences, national security, and security of state border":
present, problems, and prospects**

Introduction. *Justification of concepts of professional standards development of personnel training within military education system of the Armed Forces of Ukraine based on the National frame of qualifications and NATO nations experience.*

Purpose. *Defining the solutions of problems of development of military education system in Ukraine based on the analysis of regulations and its standardization regulatory support.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, and content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *We have considered the present, problems, and prospects of development of national law and standardization regulatory support of military education in Ukraine. We have demonstrated the key solutions of development and implementation of branch frame of qualifications in "Military sciences, national security, and security of state border" based on the implemented National frame of qualifications. The attention was focused on the necessity of development of competence-based approach in practical realization of legislative norms regulating the development of military education in Ukraine by ensuring its professionalization based on standardized procedures.*

Originality. *Today, one of the most important issues of scientific knowledge and practical realization of the modern principles of development of military education system is justification of concepts of development of professional standards of personnel training in military education system of the Armed Forces of Ukraine based on the National frame of qualifications and NATO nations experience. These issues should be resolved in relation with the national education law and*

regulations of development of the whole education system and military education. Meanwhile, there are a lot of problems in this sphere related to both long military education reform process in Ukraine and necessity to adapt the national law to NATO norms and standards considering the expertise of highly experienced officers and military specialists training.

Conclusion. *Further development of law and regulatory support of military education process standardization in Ukraine requires agreement of basic concepts of development and implementation of such program documents as the National frame of qualifications, branch frame of qualifications, Classifier of professions, etc. These issues require additional research.*

Key words: *military education; approaches; branch frame of qualifications; legislation; National frame of qualifications; regulatory and legal framework; professional military education.*

УДК 355.233 (477)

Олександр Васильєв,
ORCID ID 0000-0002-9492-5594
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/27-38

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано наявний стан системи вищої військової освіти: її структура, взаємозв'язки складових елементів, основні напрями змін у вищій військовій освіті. На підставі наукових публікацій з даної проблематики розглянуто суб'єкти, об'єкти і етапи управління змінами в галузі вищої військової освіти, сформульовано сучасні тенденції здійснення процесу управління змінами як нового концептуального підходу до управління розвитком підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Ключові слова: система вищої військової освіти; вищий військовий навчальний заклад; суб'єкт управління; об'єкт управління; зміни; управління змінами.

Постановка проблеми. Військова освіта є складовою національної системи освіти і представляє собою складну освітньо-наукову структуру, яка призначена для підготовки військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних до самостійного підвищення знань і практичних навичок, якісно виконувати функціональні обов'язки на посадах за призначенням у військах (силах).

Військова освіта формує особливі, професійно важливі особистісні якості військового фахівця, який має бути здатним управляти військовими колективами (підрозділами, частинами, з'єднаннями) як в мирний час, так і в бойових умовах, що вимагають застосування озброєння та військової техніки, виконувати поставлені завдання будь-якої складності, у тому числі пов'язаних з ризиком для життя командира та підлеглого особового складу.

Однак, теперішній стан військової освіти, у тому числі вищої військової освіти, темпи та глибина перетворень у системі військової освіти не повною мірою задовольняють сучасним вимогам суспільства, держави, потребам військових фахівців щодо всебічного розвитку особистості, впровадження перспективної моделі Збройних Сил України (далі – ЗС України) та інших складових сил оборони. Подальший розвиток системи військової освіти стримується низкою основних факторів, а саме:

недостатньо ефективним управлінням системою військової освіти, аналітичним та інформаційним супроводженням реалізації проектів і прийнятих рішень;

неповною відповідністю змісту навчання військових фахівців досвіду бойової та оперативної підготовки військ, їх застосуванню у миротворчих операціях, локальних конфліктах і війнах;

незавершеністю оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі –

ВВНЗ, ВНП ЗВО), навчальних центрів та навчальних військових частин, їх організаційно-штатних структур і чисельності особового складу;

недостатнім досвідом військової служби на відповідних посадах у військах значної частини науково-педагогічних (педагогічних) працівників ВВНЗ, ВНП ЗВО;

недостатньою ефективністю інтеграційних процесів щодо військової освіти і науки;

застарілою навчально-матеріальною базою, відсутністю достатньої кількості сучасних навчально-тренувальних систем та комплексів;

недостатнім фінансовим забезпеченням системи військової освіти;

незавершеністю опрацювання змін до законодавчої бази системи освіти у державі та відповідних нормативно-правових актів з питань військової освіти у Міністерстві оборони України;

падінням престижності та мотивації проходження військової служби, а також низьким рівнем соціального захисту військовослужбовців [1, С. 97 – 98].

Усунення цих недоліків потребує відповідних перетворень в організації підготовки військових фахівців як у системі військової освіти взагалі, так і у підготовці здобувачів вищої військової освіти вчасності. Найбільш перспективним методом проведення перетворень у будь-якої системі, впровадження інноваційних підходів до розв'язання проблем є *управління змінами*. Процес управління змінами у системі вищої військової освіти стає *новим концептуальним підходом до управління*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління змінами як окрема управлінська галузь сформувалось у середині ХХ століття. Першою науковою працею, присвяченою цій проблематиці, вважають книгу *Г. Левінта і Т. Віслера* “Management in the 1980s” [2], видану в 1958 році у Harvard Business Publishing, у якій порушувалося питання змін та опору їм, зокрема було розглянуто джерела виникнення змін та деякі їхні особливості, типологію організаційних змін.

Питання щодо специфіки управлінських процесів розглянути у працях таких зарубіжних науковців як Д. Брюс (J. Bruce), М. Хаір (M. Haire), Х. Файоль (H. Fayol); Б. Швальбе, Х. Швальбе, Г. Шредер та ін. [3]

Аналіз процесу управління змінами здійснено у наукових працях вітчизняних вчених А. Бабічева, І. Бажина, А. Зельницького, О. Заболотного, Т. Пічугіної, О. Полінкевич, І. Семенець-Орлової [4 – 10].

Виходячи з аналізу останніх наукових досліджень і публікацій, під управлінням змінами більшість вітчизняних науковців розуміють здійснення організаційних змін через усвідомлення організацією (або її підрозділом) необхідності змін, ініціацію, перетворення і контроль результатів зазначеного процесу.

Мета статті. *Метою статті є:* обґрунтувати напрями подальшого розвитку системи вищої військової освіти (далі – СВВО) на основі аналізу її поточного стану, визначення необхідних змін у галузі вищої військової освіти,

сформулювати сучасні тенденції управління змінами в СВВО та шляхи їх реалізації в освітньої діяльності закладів вищої військової освіти

Методи дослідження. Для дослідження проблеми, якої присвячена стаття, використовувалися такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розв'язання проблеми.

Виклад основного матеріалу. Світова практика розвитку військової освіти містить розмаїття концепцій, поглядів, принципів і дій, на базі яких формується національна військова школа. Стан СВВО України залежить від виваженої освітньої політики і правильно розставлених акцентів у визначені стратегічних пріоритетів розвитку військової освіти. Це потребує нових методологічних підходів, здійснення системного аналізу існуючих проблем управління змінами у СВВО в теоретичній площині на основі вітчизняного досвіду та досвіду провідних країн-членів НАТО.

Процес реалізації змін у системі вищої військової освіти стає новим концептуальним підходом до управління. Особливість управління змінами в СВВО полягає у його цілі – забезпечити ЗС України висококваліфікованими військовими фахівцями, здатними ефективно виконувати поставлені завдання у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу.

Необхідність приведення параметрів військової освіти у відповідність до сучасних вимог військово-професійної діяльності, врахування нових воєнно-політичних загроз і викликів, вимагають значних змін у системі вищої військової освіти, як однієї з ключових ланок формування кадрового потенціалу ЗС України та інших складових сил оборони, стабільного розвитку військової організації держави.

Головними цілями управління змінами в СВВО є:

забезпечення якісним кадровим ресурсом сил національної безпеки та оборони держави, в тому числі здійснення підготовки та підвищення кваліфікації військових кадрів для комплектування військ (сил);

підготовка наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої військової освіти та науково-дослідних установ;

підготовка фахівців державних органів управління, структур оборонно-промислового комплексу, які залучаються до виконання завдань з оборони держави;

удосконалення СВВО, підвищення якості та ефективності її функціонування;

виконання фундаментальних, пошукових і прикладних досліджень для зміцнення обороноздатності держави та її Збройних Сил.

Здійснення перетворень у СВВО передбачає *проведення моніторингу та оцінювання* поточного стану її структурних елементів, характеру їх взаємозв'язків між собою, ефективності функціонування системи в цілому. Основними структурними складовими СВВО, які підлягають *моніторингу та оцінюванню* із застосуванням відповідних *критеріїв*, є такі:

мережа вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та науково-дослідних установ;

рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти і професійної військової освіти;

галузі знань і спеціальності (спеціалізації);
перелік військово-облікових спеціальностей осіб офіцерського складу;
освітні та наукові програми;
стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти, професійні стандарти підготовки військових фахівців;
ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та вищої освіти;
органи військового управління у сфері вищої військової освіти;
учасники освітнього процесу;
нормативно-правові акти, що регулюють відносини між складовими системи вищої військової освіти.

При цьому зміни розуміються як рух і розвиток СВВО з метою переходу до перспективної моделі її функціонування. За результатами моніторингу та оцінювання СВВО визначаються *необхідні зміни* у кожному структурному елементі та у системі в цілому.

Перехід до перспективної СВВО потребує впровадження *необхідних змін* в освітню діяльність закладів вищої військової освіти, які мають відбуватися у:

цінностях, цілях та результатах навчання (*від засвоєння знань, умінь, навичок – до формування базових компетенцій військового фахівця*);

змісті освіти і підготовки (*від по предметної абстрактної теоретичної інформації, мало пов'язаної із практикою – до формування компетенцій, необхідних для виконання посадових обов'язків на системній основі*);

педагогічній діяльності науково-педагогічних працівників (*від монологічного викладання навчального матеріалу – до педагогіки творчого співробітництва і діалогу викладача і того, хто навчається*);

навчальній діяльності тих, хто навчається (*від репродуктивної діяльності, пасивного запам'ятовування навчальної інформації – до активної творчої діяльності*);

технологічному забезпеченні освітнього процесу (*від традиційних методів – до інноваційних педагогічних технологій, які реалізують принципи сумісної діяльності викладачів і тих, хто навчається, єдності пізнавальної, дослідної і майбутньої професійної діяльності*) тощо.

Впровадження необхідних змін в СВВО здійснюється за участю та взаємодією суб'єктів і об'єктів управління змінами.

Суб'єктами управління змінами в СВВО на загальнодержавному рівні є: Президент України – Верховний Головнокомандувач ЗС України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство оборони України; Головнокомандувач ЗС України; Генеральний штаб Збройних Сил України.

Суб'єктами управління всередині СВВО виступають посадові особи та органи управління військовою освітою, що підпорядковані Міністерству оборони України та Генеральному штабу ЗС України, у тому числі в межах повноважень керівництво закладів вищої військової освіти.

Об'єктом управління змінами є СВВО, на яку спрямовується вплив суб'єктів управління, яка разом з тим сама є складною системою зі своїми

об'єктами (на галузевому рівні) і суб'єктами управління (ВВНЗ, ВНП ЗВО, науково-методичні установи).

Основні функції, які суб'єкти управління реалізують стосовно СВВО як об'єкта управління змінами:

цільова – визначення цілей, пріоритетів та основних напрямків розвитку галузі вищої військової освіти;

стимулювальна – формування регуляторів впливу на освітню діяльність закладів вищої військової освіти і стимулювання процесів в бажаних для суспільства, держави та Збройних Сил напрямках;

нормативна – визначення певних правил за допомогою законів та інших нормативних актів, а також здійснення моніторингу та оцінювання їх впровадження у практичну діяльність;

коригувальна – внесення певних правлень до основних регламентних документів щодо організації надання освітніх послуг і розподілу фінансових ресурсів;

соціальна – забезпечення соціального захисту та встановлення соціальних гарантій щодо можливості надавати та отримувати вищу військову освіту;

контрольна – забезпечення державного нагляду і контролю за виконанням і дотриманням установлених правил і стандартів вищої військової освіти.

Взаємодія між суб'єктами та об'єктами управління змінами передбачає створення *плану дій*, якій повинен містити: мету, засоби (ресурси) і методи досягнення мети, терміни та контроль за виконанням заходів, перелік відповідальних осіб. При цьому до зазначеного плану необхідно включити такі *параметри* (у конкретних вимірах):

оцінка поточного стану СВВО, яка визначається за результатами проведення моніторингу і оцінювання;

прогноз бажаного стану СВВО;

оцінка методів, ресурсів і часу, які необхідні для досягнення бажаного стану СВВО.

Заходи плану дій повинні спрямовуватися на *реалізацію необхідних змін* у СВВО, які визначені під час проведення моніторингу та оцінювання її поточного стану.

Оскільки підґрунтям вирішення будь-яких, у тому числі й організаційних питань щодо управління змінами, є *інформація*, тому у технічній площині *засобом управління* є коректно та своєчасно зібрана, згрупована, репрезентована й проаналізована інформація.

Процес управління завжди пов'язаний з прийняттям рішень, які базуються на аналізі інформації, що надходить з різних джерел. Оскільки будь-який процес породжує велику кількість інформації (даних), перш ніж почати збирати дані, необхідно визначити наступне:

які з генерованих в ході протікання процесу обробки даних піддаються вимірюванню;

наскільки вони є суттєвими;

яким чином і наскільки щільно вони поміж собою пов'язані (виключення надмірності);

до якої міри вони репрезентативні;

наскільки можна покладатись на джерела отримання цих даних.

Крім засобів управління змінами важливе значення мають *методи управління*. Методи управління тісно пов'язані з об'єктами управління й націлені на забезпечення досягнення цілей управління змінами шляхом оптимального використання засобів та ресурсів управління.

В основу більшості сучасних методів управління змінами покладено *системний підхід*, який передбачає:

розглядання всіх подій, явищ та процесів в їх взаємозв'язку (розуміння того, що всі вони є частиною однієї складної системи);

визначення пріоритетів;

робота з причинами, а не з їх наслідками;

системність, тобто доведення будь-якої справи до логічного завершення.

Метод управління змінами на основі системного підходу має такий *алгоритм дій суб'єкта управління*:

виявлення проблеми;

аналіз причин;

планування рішення;

перевірка результатів;

впровадження змін.

Існують методи управління змінами, які ґрунтуються на інших підходах, зокрема на: *процесному; ситуаційному; поведінковому; міждисциплінарному; контекстному; адаптивному; компетентнісному* [9, С.23].

Виконання заходів *плану дій* на основі використання засобів і методів управління змінами передбачає здійснення *етапів контролю і коригування* суб'єктом управління процесу реалізації необхідних змін.

Отже, управління змінами в СВВО включає такі *етапи*: чітке формулювання мети (цілей); проведення моніторингу та оцінювання поточного стану СВВО; складання плану дій щодо впровадження необхідних змін в СВВО; контроль результатів виконання заходів, які передбачені планом дій; коригування плану дій і внесення відповідних змін.

Аналіз процесу впровадження необхідних змін в СВВО дозволяє сформулювати *сучасні тенденції управління змінами* в галузі вищої військової освіти, зокрема:

стратегічні – системність, інтегративність, неперервність освіти;

формування нової парадигми вищої військової школи на основі впровадження сучасних технологій навчання, поширення академічної автономії, гарантування якості вищої військової освіти;

комплексний підхід до розроблення освітніх програм і професійних стандартів підготовки військових фахівців з вищою освітою;

випереджувальний розвиток вищої військової освіти стосовно практики застосування військ (сил);

поєднання вищої та професійної військової освіти;
інформатизація, демократизація, технологізація та стандартизація вищої військової освіти;

створення всебічних умов для навчання, стимулювання та мотивації здобувачів вищої військової освіти до реалізації особистісного потенціалу;

впровадження програмно-проектного менеджменту в освітній сфері;

управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Стратегія розвитку військової освіти перебуває в органічному зв'язку зі змінами, що відбуваються в політиці, збройних силах, економіці, соціальних відносинах і суспільній свідомості;

у сфері нормативно-правового забезпечення –

кодифікація нормативно-правового та систематизація науково-методичного забезпечення;

узгодження впровадження в практику вищої військової школи різноманітних форм підготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців;

у мережі закладів вищої військової освіти –

вдосконалення інфраструктури закладів вищої військової освіти для забезпечення якісної підготовки офіцерського складу тактичного, оперативного і стратегічного рівнів військової освіти;

запровадження курсів лідерства, зокрема: *на тактичному рівні – L-1A – базовий курс професійної військової освіти, L-1B – фаховий курс професійної військової освіти (взвод), L-1C – фаховий курс професійної військової освіти (рота), L-2 – підготовка офіцерів на командно-штабних курсах за видовою належністю, на оперативному та стратегічному рівнях – L-3 – підготовка офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня, L-4 – підготовка вищого керівного складу стратегічного рівня;*

оновлення системи підвищення кваліфікації військових фахівців.

Досвід функціонування СВВО свідчить про те, що основними напрямками управління змінами мають стати такі:

зміни місії, парадигми, мети та завдань освітньої діяльності;

зміни освітніх технологій, що застосовуються в освітньому процесі закладів вищої військової освіти;

зміни в організаційних структурах і управлінських процесах – розподіл і перерозподіл функцій, використання сучасних технологій прийняття рішень, впровадження інформаційних систем;

зміни в організаційній культурі – цінності, традиції, неформальні відносини, мотиви й процеси, стиль керівництва;

зміни в персоналі – кваліфікаційні вимоги до керівництва і персоналу, їх компетентність, відносини, мотивація, поведінка й ефективність у службовій діяльності та роботі;

зміни в престижі та репутації СВВО у суспільстві.

Сучасні зміни, які відбуваються у суспільстві, технологіях, знаннях, вимагатимуть у майбутньому від військових фахівців здатності до опанування

нових навичок і професій, креативності мислення. У майбутніх освітніх програмах здобувачів вищої військової освіти найбільш актуальним має стати *набуття універсальних компетентностей*: вміння вчитися, швидко опрацьовувати інформацію, опановувати нові технології, здатність до критичного мислення та креативного підходу до завдань.

Актуальності набувають навички *системного мислення, програмування, міжгалузевої комунікації, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність і володіння декількома мовами, екологічність мислення, мультифункціональність*. Висока складність завдань майбутнього потребує від військових фахівців вміння концентруватися, управляти власними емоціями, підтримувати розумову та фізичну працездатність, планувати навантаження.

Перед закладами вищої військової освіти постає завдання поєднання розвитку у слухачів (курсантів, студентів) універсальних компетентностей та одночасного надання їм спеціалізованих знань і навичок у рамках обраної спеціальності та спеціалізації.

З точки зору змісту освітніх програм світовою тенденцією майбутнього буде їх *міждисциплінарність*, що надасть військовим фахівцям можливість всебічно, цілісно та більш глибоко досліджувати об'єкти, розвивати навички критичного мислення. Більшого значення набуває автономність і відповідальність тих, хто навчається, у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії.

У методах навчання відбуватимуться зміни, пов'язані зі зміною фокусу з викладання, передачі (транслявання) знань на активну участь слухачів (курсантів, студентів) в освітньому процесі.

Функції викладача у майбутньому перетворяться у створення середовища для навчання та керування освітнім процесом.

У формах навчання переважатимуть змішані форми (навчання за участю викладача та он-лайн навчання), з широким застосуванням цифрових технологій.

Тенденція до неоіндустріалізації, стрімке впровадження та розвиток ІТ-технологій, екологічні проблеми та інші сучасні тенденції у майбутньому змінять структуру найбільш затребуваних професій, у тому числі у військовій сфері. За оцінками світових експертів найбільш затребуваними будуть фахівці, які можуть проектувати, впроваджувати нову техніку і технології, а також професії, пов'язані із забезпечення життя та здоров'я людини.

Таким чином, аналіз сучасних тенденції управління змінами в СВВО та прогноз майбутнього розвитку суспільства, технологій і знань дозволяють передбачити, що найбільш актуальним в освіті має стати набуття здобувачами вищої освіти універсальних компетентностей, здатність до критичного мислення та креативного підходу до виконання завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В узагальненому вигляді управління змінами – це діяльність суб'єкта управління, яка виявляється в цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління,

що здійснюється з метою приведення останнього із поточного стану в бажаний для суб'єкта управління стан.

За цієї обставини спільною думкою науковців є те, що управління змінами – це процес, який реалізується через специфічну управлінську діяльність. При цьому підкреслюється, що управлінська діяльність є багатофункціональною діяльністю, яка визначається специфікою професійного середовища організації.

Науковці також наголошують, що управління змінами – це галузь науки про управління, яка вивчає специфічні закономірності та особливості еволюційних перетворень в організації, технології, адаптації організаційних структур, функцій і процесів до змінюваних умов існування (*зовнішнього та внутрішнього середовища*) та має міждисциплінарний характер, власний теоретичний фундамент, який формується з урахуванням досвіду практичної діяльності.

За результатами дефінітивного аналізу поняття “управління змінами” та з урахуванням особливостей функціонування СВВО відомі науковці А. Зельницький і О. Заболотний надали авторське визначення поняття: “*Управління змінами в системі вищої військової освіти* – це цілеспрямована діяльність центральних органів виконавчої влади, керівництва Міністерства оборони України, Генерального штабу ЗС України та органів управління військовою освітою на усіх рівнях щодо своєчасного переведення СВВО із поточного стану в необхідний у мінливих умовах зовнішнього та внутрішнього середовищ її функціонування” [7, С. 119–120].

Зазначимо, що основною передумовою належного рівня управління змінами в СВВО є налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного, інформаційного супроводу управлінських рішень, підвищення вимогливості до компетентності та кваліфікації управлінських кадрів, виключення намагань і випадків з боку керівників прийняття вольових рішень, які дестабілізують діяльність СВВО в цілому або її окремих структурних складових, посилення відповідальності за прийняття управлінських рішень та їх наслідки.

Результатами реформування та впровадження змін в СВВО повинні бути системні ефекти:

загальнонаціональний ефект – повне задоволення освітніх потреб ЗС України як основного замовника в СВВО та сфери безпеки й оборони держави;

соціальний ефект – підвищення якості підготовки військових фахівців за рахунок застосування інноваційних технологій у закладах вищої військовій освіті, набуття випускниками компетенцій у різних галузях знань, необхідних для виконання функціональних обов'язків за посадою призначення і на перспективу;

інноваційний ефект – синтез фундаментальних і прикладних досліджень, впровадження їх результатів у сферу вищої військової освіти, освітню та практичну діяльність ВНЗ, ВНП ЗВО;

структурно-організаційний ефект – уніфікація процесу управління СВВО, скорочення дублювання функцій органів управління на всіх рівнях.

Перспективна модель СВВО має забезпечити реалізацію нової освітньої концепції, фундаменталізацію та інформатизацію вищої військової освіти, її випереджувальний розвиток відносно до потреб військ (сил).

Подальше дослідження зазначеної проблематики буде продовжено у ході виконання НДР “Обґрунтування засад управління змінами у системі військової освіти в Збройних Силах України”, шифр “Управління – 3”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інноваційний розвиток вищої військової освіти України: досвід, тенденції, перспективи, особливості підготовки військових льотчиків: монографія / В. В. Сідаш, А. М. Алімпієв, Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський. – Харків: Цифрова друкарня № 1, 2012. – 456 с.
2. Leavitt H.J. Management in the 1980s / H. J. Leavitt, T. L. Whisler // Harvard Business Publishing. – URL: <https://hbr.org/1958/11/management-in-the-1980s>.
3. Change management / The Free Dictionary By Farlex // Change Management Learning Center. – URL: <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Change+management>.
4. Бабічев А. В. Державне управління змінами у системі вищої освіти: сутність, зміст, особливості / А. В. Бабічев // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 4 (55). – С. 1–7.
5. Бабічев А. В. Особливості процесу управління змінами в системі вищої освіти: закордонний досвід / А. В. Бабічев // Теорія та практика державного управління. – 2017. – № 1 (56). – С. 1–9.
6. Бажин І. І. Управління змінами / І. І. Бажин. – Харків: Консум, 2006. – 384 с.
7. Зельницький А. М., Заболотний О. А. Наукові підходи до управління змінами в системі вищої військової освіти у Збройних Силах України // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. – 2019. – № 3 (67). – С. 115 – 122.
8. Пічугіна Т. С. Управління змінами: навч. пос. / Т. С. Пічугіна, С. С. Ткачова, О. П. Ткаченко. – Харків: ХДУХТ, 2017. – 226 с.
9. Полінкевич О. М. Управління стратегічними змінами та інноваціями на підприємстві: навч. посібник / О. М. Полінкевич, І. Г. Волинець. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 352 с.
10. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади: монографія. – К.: ЮСТОН, 2018. – 420 с.

REFERENCES

1. Innovatsiyniy rozvytok vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy: dosvid, tendentsii, perspektyvy, osoblyvosti pidhotovky viiskovykh lotchykiv: monohrafiia / V. V. Sidash, A. M. Alimpiiev, H. V. Pevtsov, S. V. Zalkin, S. O. Sidchenko, K. I. Khudarkovskyi. – Kharkiv: Tsyfrova drukarnia № 1, 2012. – 456 s. (in Ukrainian).
2. Leavitt H. J. Management in the 1980s / H. J. Leavitt, T. L. Whisler // Harvard Business Publishing. – URL: <https://hbr.org/1958/11/management-in-the-1980s>. (in English).
3. Change management / The Free Dictionary By Farlex // Change Management Learning Center. – URL: <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Change+management>. (in English)
4. Babichev A. V. Derzhavne upravlinnia zminamy u systemi vyshchoi osvity: sutnist, zmist, osoblyvosti / A. V. Babichev // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – 2016. – № 4 (55). – S. 1–7. (in Ukrainian).
5. Babichev A. V. Osoblyvosti protsesu upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi osvity: zakordonnyi dosvid / A. V. Babichev // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – 2017. – № 1 (56). – S. 1–9. (in Ukrainian).

6. Bazhyn I. I. Upravlinnia zminamy / I. I. Bazhyn. – Kharkiv: Konsum, 2006. – 384 s. (in Ukrainian).
7. Zelnytskyi A. M., Zabolotnyi O. A. Naukovi pidkhody do upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi viiskovoi osvity u Zbroinykh Sylakh Ukrainy // Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho. – 2019. – № 3 (67). – S. 115 – 122. (in Ukrainian).
8. Pichuhina T. S. Upravlinnia zminamy: navch. pos. / T. S. Pichuhina, S. S. Tkachova, O. P. Tkachenko. – Kharkiv: KhDUKhT, 2017. – 226 s. (in Ukrainian).
9. Polinkevych O. M. Upravlinnia stratehichnymy zminamy ta innovatsiiamy na pidpriemstvi: navch. posibnyk / O. M. Polinkevych, I. H. Volynets. – Lutsk: Vezha-Druk, 2018. – 352 s. (in Ukrainian).
10. Semenets-Orlova I. A. Derzhavne upravlinnia osvithnimy zminamy v Ukraini: teoretychni zasady: monohrafiia. – K.: YuSTON, 2018. – 420 s. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Васильев,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Современные тенденции управления изменениями в системе высшего военного образования

В статье проанализировано существующее состояние системы высшего военного образования: её структура, взаимосвязи составляющих элементов, основные направления изменений в высшем военном образовании. На основе научных публикаций по данной проблематике рассмотрены субъекты, объекты и этапы управления изменениями в отрасли высшего военного образования, сформулированы современные тенденции осуществления процесса управления изменениями как нового концептуального подхода к управлению развитием подготовки военных специалистов с высшим образованием.

Ключевые слова: система высшего военного образования; высшее военное учебное заведение; субъект управления; объект управления; изменения; управление изменениями.

SUMMARY

Oleksandr Vasyliiev,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Current trends in change management in the system of higher military education

Introduction. *The current state of military education, including higher military education, the pace and depth of changes in the military education system do not fully meet the modern requirements of society, the state, the needs of military professionals for comprehensive personal development, implementation of a promising model of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces.*

Purpose. *The purpose of the article is: to substantiate the directions of further development of the system of higher military education based on the analysis of its current state, identification of necessary changes in higher military education, to formulate current trends in change management of the system of higher military education and ways to implement them in higher military education.*

Methods. *The following general scientific methods were used to study the problem to which the article is devoted: analysis and synthesis, induction and deduction, a systematic approach to solving the problem.*

Results. *Modern changes taking place in society, technology, knowledge, will require in the future from military specialists the ability to master new skills and professions, creativity of thinking. In future educational programs for graduates of higher military education, the most relevant should be the acquisition of universal competencies: the ability to learn, process information quickly, master new technologies, the ability to think critically and creatively approach tasks.*

The skills of system thinking, programming, intersectional communication, the ability to work in conditions of uncertainty, multiculturalism and multilingualism, environmental thinking, multifunctionality are becoming relevant. The high complexity of the tasks of the future requires military specialists to be able to concentrate, manage their emotions, maintain mental and physical performance, and plan their workload.

Institutions of higher military education face the task of combining the development of students (cadets, students) of universal competencies and the simultaneous provision of specialized knowledge and skills within the chosen specialty and specialization. There will be changes in teaching methods related to the change of focus from teaching, transfer (translation) of knowledge to the active participation of students (cadets, students) in the educational process. The functions of the teacher in the future will turn into an environment for learning and managing the educational process. Forms of learning will be dominated by mixed forms (teacher-based learning and online learning), with the widespread use of digital technologies.

The trend towards neo-industrialization, the rapid introduction and development of IT-technologies, environmental issues and other current trends in the future will change the structure of the most popular professions, including in the military sphere.

Originality. *The results of reforming and implementing changes in the system of higher military education should be systemic effects:*

national effect - full satisfaction of educational needs of the Armed Forces of Ukraine as the main customer of the system of higher military education and the sphere of security and defense of the state;

social effect - improving the quality of training of military specialists through the use of innovative technologies in higher military education institutions, the acquisition by graduates of competencies in various fields of knowledge necessary to perform functional duties in the position and in the future;

innovative effect - synthesis of basic and applied research, introduction of their results in the field of higher military education, their educational and practical activities;

structural and organizational effect - unification of the management process of the higher military education system, reduction of duplication of functions of government bodies at all levels.

Conclusion *A promising model of the system of higher military education should ensure the implementation of a new educational concept, the fundamentalization and informatization of higher military education, its advanced development in relation to the needs of troops (forces)*

Further research on this issue will be continued during the research work "Substantiation of the principles of change management in the system of military education in the Armed Forces of Ukraine", code "Management-C".

Key words: *system of higher military education; higher military educational institution; subject of management; object of management; changes; change management.*

УДК 355.233 (477)

Олександр Вдовін,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-5079-9207

Микола Паламар,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-2887-2110
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/39-48

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО КОНТРОЛЮ РІВНЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті проаналізовано впровадження ефективних засобів контролю рівня навчальних досягнень в умовах дистанційного навчання та ефективність сучасної системи контролю рівня навчальних досягнень слухачів у закладах військової освіти України. З'ясовано, що недостатній рівень індивідуальної підготовки у військових частинах впливає на професійну підготовку офіцерів постійного складу вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ). Внаслідок масової перепідготовки і підготовки максимальної кількості фахівців з використанням мінімальних коштів набирає актуальності в державі дистанційна освіта. Відповідно виникає необхідність об'єктивної оцінки результатів навчання, а саме ідентифікації, кількісної оцінювання та вимірювання сукупності знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною програмою індивідуальної підготовки в умовах використання технологій дистанційного навчання. Визначено доцільність формування ефективної стратегії управління процесом індивідуальної підготовки у ВВНЗ, у тому числі в умовах дистанційного навчання, шляхом об'єктивної оцінки знань та впровадження рейтингу їх успішності з дисциплін.

Ключові слова: дистанційне навчання; індивідуальна підготовка у вищих військових навчальних закладах; автоматизований контроль рівня навчальних досягнень (АКРНД); засоби забезпечення індивідуальної підготовки офіцерів.

Постановка проблеми. Підвищення якості вищої освіти в Україні – наразі одна з найактуальніших проблем, бо саме високий професіоналізм молодих спеціалістів, у тому числі і військових фахівців, є запорукою їх конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції і впровадження стандартів НАТО, що визначають стратегічні орієнтири нашої держави.

Професійна підготовка військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах здійснюється в формі індивідуальної підготовки, яка є водночас цілеспрямованим процесом і результатом оволодіння системою знань, умінь і навичок, професійних компетентностей, формування на їх основі професійного світогляду та мислення. Визначення рейтингу слухачів у системі індивідуальної підготовки, обов'язкового для кар'єрного зросту офіцера, можливо лише в умовах об'єктивного оцінювання знань. Розглядається можливість і доцільність найбільш об'єктивного, на наш погляд, автоматизованого оцінювання рівня знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях і публікаціях останніх років розглядаються різні аспекти дистанційного навчання, але проблемні питання об'єктивного контролю знань, які набуваються дистанційно, більш за все пропонується вирішувати очно. Також багато науковців досліджують і проблему вдосконалення системи підготовки і створення автоматизованих систем контролю рівня навчальних досягнень у ВВНЗ.

Учений В. Кремень переконаний, що дистанційна форма освіти – реакція на зовнішні зміни, які відбуваються у світі (об'єктивні тенденції глобалізації світу, підвищення динаміки його соціально-економічного розвитку, бурхливий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій). Контрольні заходи з навчальної дисципліни (предмета) при здійсненні підготовки фахівців за дистанційною формою навчання у навчальних закладах мають включати проміжний (тематичний, модульний), підсумковий та інші контролю знань, умінь та навичок, набутих слухачем у процесі навчання.

Усі контрольні заходи можуть здійснюватись відповідно до рішення навчального закладу дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема відеоконференц-зв'язку за умови забезпечення аутентифікації того, хто навчається, або очно.

На думку вчених Буяло О.В., Хамула С.В., Шкребея Т.Г. важливою особливістю дистанційного навчання є наявність у слухача здатності до самоосвіти і вищої, ніж при очній формі навчання, мотивації до навчання, тому компенсувати недостатню мотивацію слухача суворим систематичним контролем з боку викладача, на їх погляд, не завжди доцільно. Але вони вважають, що на основі результатів автоматизованого контролю рівня навчальних досягнень слухачів можна формувати ефективну стратегію управління освітнім процесом у ВВНЗ, у тому числі в умовах дистанційного навчання.

Науковці Державної прикордонної служби технології дистанційного навчання розподіляють на педагогічні та інформаційні технології та надають перевагу в організації контролю педагогічним технологіям дистанційного навчання.

Учений Євген Николаєв вважає, що освіта належить до стресових видів людської діяльності. Підготовка до дистанційних занять вимагає суттєво більших зусиль викладача, аніж традиційні способи освіти. Слухачі і викладачі у такій ситуації проводитимуть багато часу перед комп'ютером, що не є легким дозвіллям. Тому треба користуватись правилом – краще менше, та краще. Навчальний матеріал потрібно скорочувати. Зосередитись потрібно на ключовому, центральному в курсі та глибоко опрацювати це вужче коло питань. Відповідно, варто скоротити обсяг матеріалу, що виноситься на підсумковий контроль чи іспит. На слід давати такі “дистанційні” завдання: підготовка реферату, конспектування підручника, або іншого джерела, завдання, за підсумками виконання яких немає можливості надати змістовний зворотний зв'язок і взагалі, не варто давати надмірну кількість завдань.

Мета статті: дослідження і обґрунтування доцільності застосування дистанційного навчання у системі індивідуальної підготовки офіцерів у вищому військовому навчальному закладі та можливостей найбільш об'єктивного оцінювання отриманих ними знань та вмінь.

Під час впровадження технологій дистанційного навчання індивідуальної підготовки офіцерів доцільно звернути увагу на два обов'язкових компоненти: індивідуальну роботу, що передбачає використання різних форм навчальних матеріалів і засобів дистанційного навчання (програмно-комп'ютерних продуктів, аудіо-, відеозаписів тощо), і діалог з викладачем, консультантом, іншими слухачами з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання. Такий підхід стосується планування індивідуальної підготовки офіцерів протягом служби на основі дистанційного навчання.

Важливим засобом забезпечення індивідуальної підготовки офіцерів на основі дистанційного навчання, як показують результати аналізу, є навчально-методичні комплекси у вигляді електронних підручників. Це ключовий компонент дистанційного навчання, який дає змогу самостійно засвоювати матеріал і об'єднує в собі властивості підручника, довідника, задачника та практикуму. Під час навчання офіцери самостійно вивчають навчальні матеріали і складають тести самоконтролю за якістю засвоєння навчального матеріалу.

Оскільки в основу організації індивідуальної підготовки за дистанційною формою навчання покладено цілеспрямовану інтенсивну самостійну роботу офіцера з вивчення навчальних матеріалів з мінімальним відривом від виконання службових обов'язків у зручний час, комплексні тестування за перше та друге півріччя (підсумкове тестування) проводять за всіма розділами вивченого матеріалу у строки, визначені планом-графіком вивчення тематики індивідуальної підготовки за дистанційною формою навчання.

Перспективи розвитку дистанційного навчання офіцерів у системі індивідуальної підготовки безмежні, тому виникає потреба у розширенні варіантів їх використання в освітньому процесі, розробленні спеціальних програм дистанційного навчання офіцерів у системі індивідуальної підготовки протягом служби.

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційної освіти, як і в будь-якій іншій формі навчання, в ній можна виділити кілька недоліків. Перш за все, це ускладнена ідентифікація дистанційних слухачів, оскільки на сучасному етапі розвитку технологій перевірити, хто ж саме складає іспит, досить складно. Крім того, досить вагомою проблемою є низька пропускну спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій.

Для ефективного функціонування системи індивідуальної підготовки у ВВНЗ потрібно створювати умови, за яких показники, що впливають на якість індивідуальної підготовки, мають бути на достатньому рівні. Це забезпечується шляхом їх безперервного контролю, а в разі погіршення вчасного формування управлінського впливу – корегуванням.

Контроль як перевірка результатів теоретичного і практичного засвоєння слухачем навчального матеріалу у дистанційному навчанні виправдав себе, і в першу чергу це тестовий контроль. Тести добре пристосовані для самоконтролю і дуже корисні для індивідуальних занять.

Системотехнічне забезпечення дистанційного навчання потребує включення таких пакетів тестових завдань для проведення контрольних заходів:

- тестування із автоматизованою перевіркою результатів;
- тестування із перевіркою викладачем.

Для автоматизованої перевірки результатів в умовах скорочення бюджету часу, відведеного для вивчення дисциплін, використовуються автоматизовані системи контролю рівня навчальних досягнень, що дає можливість не лише автоматизувати рутинні і трудомісткі функції контролю викладача, а й впровадити дієві гнучкі технології навчання залежно від рівня підготовки слухачів.

Автоматизований контроль рівня навчальних досягнень (АКРНД) може бути одним з інструментів контролю якості освіти взагалі у ВВНЗ. Використання сучасних комп'ютерних технологій у сфері вищої освіти дає можливість оптимізувати й автоматизувати механізми об'єктивного контролю рівня підготовки та уніфікувати всі форми контролю знань – вихідний, поточний, підсумковий та інші.

Впровадження АКРНД у системі індивідуальної підготовки офіцерів дає змогу максимально ефективно використовувати навчальний час заняття, контролювати знання слухачів в умовах обмеженого часу. У системі АКРНД слухач може відразу побачити свій результат, а викладач – констатувати рівень підготовки слухача виключно за об'єктивними даними і надалі звертати увагу на проблемні питання теми, коригувати відповіді слухачів, поглиблювати знання з конкретної теми.

Всі тестові завдання умовно можна поділити на дві групи:

- тести з вибраними відповідями;
- тести, які не містять еталонів (варіантів) відповідей.

До першої групи належать:

тести пізнання – завдання, що передбачають надання альтернативної відповіді (“згоден” або “не згоден”, “так” чи “ні” тощо);

тести розрізнення – завдання, що містять варіанти відповідей, із яких треба вибрати одну або кілька;

тести співвідношення – завдання, у яких пропонують знайти загальне (схоже) або відмінне в об'єктах, зіставляти за властивостями, параметрами, класами тощо;

тести-задачі – завдання, у яких слухачу дають потрібні дані, умови виконання та варіанти відповідей, з яких потрібно вибрати правильну послідовність дій та операцій або визначити залежність якихось чинників.

Такі тести найкраще застосовувати для поточного контролю або самоконтролю у системі індивідуальної підготовки офіцерів.

До другої групи належать тести-підстановки та конструктивні тести, які доцільно використовувати при здійсненні контролю під час вивчення багаточасових дисциплін.

Тести під час поточного та підсумкового контролю доцільно комбінувати з різних типів. Обсяг тестових питань – це прерогатива самого викладача. Однак, чим більше питань для самоперевірки заплановано, тим більшою буде ймовірність забезпечення відповідного рівня якості засвоєння знань. Важливим є те, що для підсумкового контролю слід застосовувати окремо розроблені тестові завдання, які будуть відрізнятися від використовуваних на інших етапах контролю і перевірки знань за безпосередньою участю викладача.

Щоб запобігти списуванню, слід складати тести так, щоб у них не було прямих асоціацій з текстом, наданим у мультимедійному чи іншому навчальному джерелі. Під час дистанційного навчання АКРНД може бути проведений у ході безпосереднього контакту викладача зі слухачем онлайн (у синхронному режимі) або офлайн (в асинхронному режимі).

У разі застосування АКРНД онлайн у попередньо обумовлений час слухач входить на контрольну сторінку курсу, де розміщено текст із короткою інструкцією, відповідає на питання, не виходячи з мережі в режимі реального часу. Оцінка може бути виставлена автоматично (якщо в тесті лише вибирають відповіді або відповідь може однозначно відповідати еталону) або викладачем, якщо в тесті є відкриті питання). Час надання відповідей слід обмежувати. Не надана вчасно відповідь на питання змінюється наступним питанням.

Офлайн АКРНД не “прив’язує” слухачів і викладачів до конкретного моменту часу. Тести в певний час з’являються на сайті, слухач виходить із мережі, відповідає на тест, а потім пересилає його результати за допомогою електронної пошти, месенджера або будь-яким іншим соціальним медіа. Наприклад, слухач входить на сайт курсу, вирішує тестові завдання і, натискаючи на відповідну кнопку, надсилає результати тесту. Час відповіді, як правило, теж обмежений: скажімо, потрібно надіслати відповідь через годину після отримання. Час отримання та відправлення тесту фіксує програмне забезпечення, тому тут не може бути непорозумінь. Часовий критерій під час надання відповідей на тести вважається дуже важливим, тому його слід чітко дотримуватися. Найближчим заміником, придатним для отримання та фіксування часу надходження відповідей на тестові завдання, може бути SMS-повідомлення, час відправлення e-mail тощо, що також є способом фіксації та зберігання отриманих відповідей, реєстрації часу їх надходження. У разі застосування такого виду тестування зростає ризик того, що слухач відповідатиме не самостійно або отримає зовнішню підказку правильної відповіді, тому у цьому разі потрібно використовувати методичні і виховні маніпулювання.

Для організації контролю рівня навчальних досягнень слухачів у формі самотестування в системі індивідуальної підготовки офіцерів з використанням технологій дистанційного навчання слухачів забезпечують спеціально розробленими навчальним електронними посібниками, матеріалами тощо.

Контроль якості знань можливий за змішаною схемою, що передбачає і АКРНД, і вирішення практичних завдань. Його недоліками можна вважати лише обмежену варіативність використання варіантів та форм надання відповідей.

Впровадження у процес індивідуальної підготовки офіцерів з використанням технологій дистанційного навчання АКРНД дає можливість автоматизувати обробку результатів контролю знань, підвищувати оперативність контрольних заходів, полегшити аналіз засвоєння навчального матеріалу за результатами контролю, отримувати статистично достовірну картину індивідуального прогресу кожного слухача. Таким чином, АКРНД може стати одним з інструментів, який дасть можливість індивідуалізувати та інтенсифікувати процес вивчення навчального контенту в умовах дистанційного навчання. В той же час максимально ефективну організацію проведення контрольних заходів можна забезпечити у разі вмілого поєднання переваг дистанційної і традиційної форм навчання, наприклад дистанційного проведення поточного контролю і самостійної роботи за допомогою АКРНД та безпосереднього контакту слухачів з викладачем, під час проведення підсумкового контролю рівня навчальних досягнень за дисципліну.

Слухачі і викладачі у такій ситуації проводитимуть достатньо часу перед комп'ютером, що не є легким дозвіллям. Тому треба користуватись правилом – краще менше, та краще. Навчальний матеріал потрібно скорочувати. Зосередитись потрібно на ключовому, центральному в курсі та глибоко опрацювати це вужче коло питань. Відповідно, варто скоротити обсяг матеріалу, що виноситься на підсумковий контроль чи іспит. Не слід давати такі “дистанційні” завдання: підготовка реферату, конспектування підручника, або іншого джерела, завдання, за підсумками виконання яких немає можливості надати змістовний зворотний зв'язок і взагалі, не варто давати надмірну кількість завдань. Крім того слід уникати недостатньо конкретних, розмитих критеріїв оцінювання результатів навчання, це приводить до суб'єктивізму в оцінці виконаної роботи.

Для оцінювання завдань доцільно розробити детальні схеми, які мають включати:

- визначені критерії оцінки;
- опис різних рівнів відповідальності виконаного завдання кожному критерію. Опис має бути змістовним: не просто “високий”, “середній” чи “низький” рівень виконання, а чіткі, конкретні ознаки роботи слухача, що свідчить про кожен рівень її відповідальності критерію;
- можливу бінарність критеріїв: наявність/відсутність у роботі певної ознаки або правильно/неправильно виконана певна частина завдання;
- бали за кожен рівень відповідності кожному критерію.

Схема оцінювання має бути зрозумілою для неспеціаліста, а головне – для слухача. Крім того, відгуки слухачів на роботи одне одного і самооцінювання кожним власної роботи за наданими викладачем критеріями – важливі складові одержаного ними зворотного зв'язку.

Проблемою є недооцінка можливостей дистанційного навчання викладачами старших вікових груп. Велика частина педагогів вважають дистанційну освіту, як, втім, і заочну форму навчання, неповноцінною, так як під час дистанційного складання тесту або іспиту неможливо відстежити дії слухача. Дуже складно об'єктивно дати оцінку знань людині, яка під час складання тесту або іспиту може використовувати інтернет, навчальні матеріали, допомогу третьої особи. Хоча ця проблема вирішується, наприклад, застосуванням веб-камери, вона є суттєвим гальмівним фактором.

Крім цього, важливою проблемою є небажання викладачів постійно відстежувати новітні технології дистанційного навчання з причини їх великого, а часто і надмірного навантаження.

Частково ці проблемні питання буде вирішено, якщо в університеті запровадити повноцінний електронний документообіг для документів, що створюють викладачі (зокрема, екзаменаційні відомості).

Ефективність контрольних заходів індивідуальної підготовки буде підвищено, якщо під час розроблення змісту навчання дотримуватись певної послідовності планування.

Найважливішим є етап аналізу, який передбачає аналіз цільової групи, діяльності фахівця, завдань, умінь, знань, на яких базується вміння, визначення завдань навчання.

На етапі проектування визначають послідовність змісту навчання, обирають методи навчання, обирають або створюють засоби навчання.

Розвиток передбачає розроблення плану занять, презентації курсу, вибір навчальних засобів, розроблення вправ, і головне – контроль знань та умінь, які забезпечують вимірювання результатів.

Етап виконання – це пілотне навчання для корегування розробленої програми.

Останній етап – це оцінювання якості результатів навчання слухачів.

Для вимірювання рівня виконання слухачем відповідного показника компетентності викладач може користуватись таким важливим інструментом як модифікована таксономія Блума. Вона передбачає багаторівневу оцінку і демонстрацію ролі викладача та слухача на відповідному рівні, визначає рівні тестових завдань і питань до навчального матеріалу. Крім того, знання поділяються на фактичні, концептуальні, процедурні та метазнання (останні демонструють вміння слухача навчатися).

Рівень 6 – створення – оцінка “А”;

Рівень 5 – оцінювання – оцінка “В”;

Рівень 4 – аналізування – оцінка “С”;

Рівень 3 – застосування – оцінка “D”;

Рівень 2 – усвідомлення – оцінка “E”;

Рівень 1 – пригадування – оцінка “F”.

На рівні 1 викладач скеровує, розповідає, показує, перевіряє, записує, оцінює, а слухач відповідає, згадує, розпізнає, описує, перекладає, або просто є пасивним учасником.

На рівні 2 викладач демонструє, слухає, задає питання, порівнює, заставляє, перевіряє, а слухач пояснює, описує, з'ясовує, демонструє, є активним учасником.

На рівні 3 викладач показує, супроводжує, спостерігає, оцінює, організовує, задає питання, а слухач вирішує завдання, демонструє застосування знань, розраховує, збирає факти, комплектує, ілюструє, конструює, є активним учасником.

На рівні 4 викладач розслідує, супроводжує, оцінює, діє як джерело знань, запитує, організовує, розглядає дискретно і критично, а слухач обговорює, розкриває, аргументує, обмірковує, думає глибоко, проходить тестування, проходить перевірку, задає питання, підраховує, наводить довідки, запитує, є активним учасником.

На рівні 5 викладач роз'яснює, погоджується, припускає, супроводжує і скеровує, а слухач формує думку й оцінює, обговорює, порівнює, критикує, запевняє, доводить, оцінює можливості, вирішує, підтверджує, є активним учасником.

На рівні 6 викладач супроводжує, сприяє, проявляє увагу, аналізує, оцінює, а слухач проектує, планує, формує, використовує ризики, видозмінює, створює, пропонує, є активним учасником.

Певні складнощі викликає необхідність дистанційно оцінювати компетентності, а саме здатність особи виконувати певний вид діяльності за допомогою здобутих знань, умінь, цінностей та інших особистих якостей. Як показує визначення, компетентностями є переліки дій (показників компетентності), які опанував слухач і може їх продемонструвати, тому необхідно відповідно до результату навчання за кожною компетентністю скласти перелік показників, а це окреме дослідження.

Для підвищення об'єктивності оцінки рівня індивідуальної підготовки слід уникати недостатньо конкретних, розмитих критеріїв оцінювання результатів навчання, це приводить до суб'єктивізму в оцінці виконаної роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже якість дистанційної освіти не поступається в ідеалі якості очної форми одержання освіти, а поліпшується за рахунок залучення кадрового (науково-педагогічного) складу найвищої кваліфікації і використання в освітньому процесі найкращих навчально-методичних видань та контролюючих тестів з дисциплін.

Під час впровадження дистанційного навчання у систему військової освіти (зокрема, у систему індивідуальної підготовки офіцерів у ВВНЗ), розроблення та впровадження об'єктивного контролю знань та вмінь військових фахівців позитивно вплине на усі компоненти освітнього процесу: мету, зміст, організаційні форми, методи і засоби навчання тощо, що призведе до зростання рівня професійної підготовки та якості освіти військових фахівців, надання доступу до додаткових інформаційних ресурсів, зростання професійної мобільності військових кадрів, формування єдиного освітнього простору в рамках безперервної ступеневої системи навчання військових фахівців “через все життя”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання”.
2. Заболотний Антон. Використання технологій дистанційного навчання в організації роботи студентів денної форми навчання // Вища школа. – 2015. – № 4-5. – С. 60-64.
3. Буяло О.В., Хамула С.В., Шкребель Т.Г. Перспективи впровадження системи автоматизованого контролю рівня навчальних досягнень слухачів в умовах дистанційного навчання // Міжнародна науково-практична конференція НУОУ (збірник доповідей 2019). – 2019. – С. 33–40.
4. Кухаренко В.М., Баркатов І.В., Тюрін В.О. Вимірювання результатів навчання у дистанційному курсі // Міжнародна науково-практична конференція НУОУ (збірник доповідей 2019). – 2019. – С. 98–106.
5. Мірошніченко В.І., Завідович В.В., Особливості професійної підготовки офіцерів-прикордонників на основі дистанційного навчання // Міжнародна науково-практична конференція НУОУ (збірник доповідей 2019). – 2019. – С. 107–112.
6. Охрамович М.М., Мукогоренко О.С., Ряба Л.О. Дистанційна форма навчання в системі підготовки військових фахівців // Міжнародна науково-практична конференція НУОУ (збірник доповідей 2019). – 2019. – С. 145–149.
7. Николаев Євген., Як підтримати чесність дистанційного навчання. // Освіта України. – № 18-19, 2020. – С. 10.

REFERENCES

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.04.2013 № 466 “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia”.
2. Zabolotnyi Anton. Vykorystannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia v orhanizatsii roboty studentiv dennoi formy navchannia // Vyshcha shkola. – 2015. – № 4-5. – S. 60-64.
3. Buialo O.V., Khamula S.V., Shkrebel T.H. Perspektyvy vprovadzhennia systemy avtomatyzovanoho kontroliu rivnia navchalnykh dosiahnen slukhachiv v umovakh dystantsiinoho navchannia // Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia NUOU (zbirnyk dopovidei 2019). – 2019. – S. 33–40.
4. Kukharenko V.M., Barkatov I.V., Tiurin V.O. Vymiriuvannia rezultativ navchannia u dystantsiinomu kursii // Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia NUOU (zbirnyk dopovidei 2019). – 2019. – S. 98–106.
5. Miroshnichenko V.I., Zavidovych V.V., Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky ofitseriv-prykordonnykiv na osnovi dystantsiinoho navchannia // Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia NUOU (zbirnyk dopovidei 2019). – 2019. – S. 107–112.
6. Okhramovych M.M., Mukohorenko O.S., Riaba L.O. Dystantsiina forma navchannia v systemi pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv // Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia NUOU (zbirnyk dopovidei 2019). – 2019. – S. 145–149.
7. Nykolaiev Yevhen., Yak pidtrymaty chesnist dystantsiinoho navchannia. // Osvita Ukrainy. – № 18-19, 2020. – S. 10.

РЕЗЮМЕ**Александр Вдовин,**Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского**Николай Паламар,**Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского**Целесообразность и особенности внедрения автоматизированного контроля
уровня индивидуальной подготовки офицеров в высшем военном учебном заведении**

В статье проанализированы внедрения эффективных средств контроля уровня учебных достижений в условиях дистанционного обучения и эффективность современной

системы контроля уровня знаний слушателей в учреждениях военного образования Украины. Выяснено, что недостаточный уровень индивидуальной подготовки в воинских частях влияет на профессиональную подготовку офицеров постоянного состава высших военных учебных заведений. Вследствие массовой переподготовки и подготовки максимального количества специалистов с использованием минимальных средств приобретает актуальность в государстве дистанционное образование. Соответственно возникает необходимость объективной оценки результатов обучения, а именно идентификации, количественной оценки и измерения совокупности знаний, умений, навыков, других компетенций, приобретенных лицом в процессе обучения по определенной программе индивидуальной подготовки в условиях использования технологий дистанционного обучения. Определена целесообразность формирования эффективной стратегии управления процессом индивидуальной подготовки в ВУЗа, в том числе в условиях дистанционного обучения, путем объективной оценки знаний и внедрения рейтинга их успеваемости по дисциплинам.

Ключевые слова: дистанционное обучение; индивидуальная подготовка в высших военных учебных заведениях; автоматизированный контроль уровня учебных достижений (АКРНД); средства обеспечения индивидуальной подготовки офицеров.

SUMMARY

Oleksandr Vdovin,

National University of Defence of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Mykola Palamar,

National University of Defence of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Expenditure and features of implementation of automated control of the level of individual training of officers in the higher military committee

The introduction of effective means of the educational achievements level control in the distance learning environment and the efficiency of the modern system of the students educational achievements level control in the military education institutions of Ukraine are analyzed. It was found that the insufficient level of individual training in the military units affects the professional training of officers of the permanent staff of higher military educational institutions (HMEIs). Accordingly, there is a need for an objective assessment of learning outcomes, namely the identification, quantification and measurement of knowledge, skills, abilities and other competencies acquired by a person in the process of learning a certain program of individual training using the distance learning technologies. The suitability of forming of an effective strategy for managing the process of individual training in higher education, including in the distance learning environment, by objective assessment of the knowledge and the introduction of a rating of the success in disciplines.

Key words: distance learning; individual training in higher military educational institutions; automated control of the educational achievements level; means of providing individual training of officers.

УДК 355.232.22:371.237

Назарій Вербин,

кандидат педагогічних наук
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-1977-3471

Вадим Шемчук,

кандидат педагогічних наук
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8873-0443

Анна Сайдчук,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3472-829X

Тетяна Терещенко,

кандидат медичних наук
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-9948-0846
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/49-58

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ ДО РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

В статті розглянуто проблему підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями. З'ясовано, що вирішальну роль для реабілітації військовослужбовців з особливими потребами відіграє рухова активність. Однак, аналіз науково-методичної літератури та військової практики засвідчив, що питанню їх підготовки не приділено достатньої уваги.

Здійснено аналіз програми підготовки бакалаврів з дисципліни “Фізична реабілітація та адаптивне фізичне виховання”, яка розроблена відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю “Фізична культура і спорт” та враховує психолого-педагогічні відмінності у діяльності професіонала в галузі адаптивної фізичної культури. Зазначена програма складається з трьох блоків: теоретичного, методичного та практичного та дозволяє на належному рівні підготувати майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: адаптивне фізичне виховання; майбутні фахівці з фізичної підготовки і спорту; підготовка; обмежені фізичні можливості; військовослужбовці; нозології.

Постановка проблеми. Антитерористична операція Збройних Сил України, а в подальшому Операція об'єднаних сил, що тривають вже сьомий

рік поспіль призвела до значних бойових втрат серед військовослужбовців різних видів та родів військ, які віддавали та продовжують віддавати своє саме цінне – життя, захищаючи територіальну цілісність та недоторканість своєї Батьківщини. Значна кількість наших героїв отримали поранення, контузії та втратили ті чи інші функціональні спроможності (погіршення зору та слуху, ампутація, видалення уражених органів). Всі ці чинники нерідко закінчуються для військовослужбовців розвитком несприятливих наслідків (медичних, психологічних, соціальних), що призводять до тривалої чи незворотної інвалідизації.

Керівництво держави, Міністерства оборони України та Збройних Сил України робить все для даної категорії військовослужбовців, щоб вони залишались повноцінними членами нашого суспільства та своїх військових колективів зокрема. Так, за окремим рішенням Міністра оборони України значна кількість осіб з обмеженими функціональними можливостями має можливість продовжувати військову службу на визначених посадах, які не вимагають високих фізичних навантажень та складних локомоторних рухів. Це посади у військових комісаріатах, науково-дослідних установах, навчальних закладах, органах військового управління. Також, військовослужбовців, що віднесені до зазначеної категорії мають можливість навчатися у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

Відомий факт, що вирішальну роль для реабілітації військовослужбовців з особливими потребами відіграє рухова активність. Зусилля фахівців медичної служби та фізичної підготовки і спорту спрямовані на пошук шляхів оптимального використання засобів фізичної підготовки для досягнення необхідного рівня працездатності, зміцнення здоров'я та адаптації осіб з обмеженими функціональними можливостями.

Саме тому постає нагальне питання щодо готовності фахівців фізичної підготовки і спорту вирішувати питання соціалізації військовослужбовців з обмеженими функціональними можливостями, а саме до їх підготовленості як у теоретичних питаннях, так і в практичних уміннях та навичках роботи з даною категорією військовослужбовців. Так як проста імпровізація методичної допомоги з рухової активності може привести до незворотних наслідків у стані здоров'я військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адаптивного фізичного виховання (далі – АФВ) тривалий час перебувають у полі зору досліджень як вітчизняних науковців, так і іноземних фахівців. Так, Н. Байкіною, Я. Крет, О. Поддуєвою було розроблено методику спеціальної корекційно-розвивальної роботи для розвитку психомоторики в глухих [1], Р. Чудною обґрунтовано структуру та зміст навчальної дисципліни “Адаптивне фізичне виховання” в системі вищої фізкультурної освіти [2], Н. Вербином та С. Жембровським розроблена методика контролю фізичної підготовленості офіцерів з фізичними вадами [3].

За останнє десятиліття значну увагу науковці приділяли дослідженням підготовки фахівців для галузі адаптивного фізичного виховання. Так, О. Томашук, О. Хриплюк досліджено сутність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи в центрах інваспорту [4]. Науковцями Є. Імасом, О. Борисовою, І. Когут досліджено особливості змісту професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури та спорту щодо роботи з особами з інвалідністю [5]. Вчений Р. Карпюк визначив теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищих навчальних закладах [6].

Аналіз підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання в зарубіжних країнах засвідчив, що там також приділяється значна увага різним аспектам АФВ. Так, програма Університету штату Огайо (США) спрямована на підготовку таких фахівців, як Physical Education Pedagogy, Adapted Physical Education and Physical Education Teacher Education (педагог фізичної культури, фахівець з адаптивного фізичного виховання й викладач фізичної культури). В Університеті Virginia (Канада) на факультеті кінезіології та оздоровчих технологій основна увага приділяється формуванню знань студентів щодо ролі адаптивної фізичної активності в оздоровленні інвалідів; у Латиській академії спортивної освіти розпочалася підготовка фахівців з Adapted Physical Education адаптивного фізичного виховання; Палацький університет Оломоуц (Чехія) здійснює підготовку фахівців з адаптивної фізичної активності (3-річний термін навчання на бакалавра та 5-річний для отримання ступеня магістра) [7].

Однак, аналіз науково-методичної літератури підтвердив твердження про те, що питанню підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями не приділено достатньої уваги.

Саме це визначило **мету** нашого дослідження, яка полягає у з'ясування основних аспектів підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне АФВ в Україні з кожним роком все більше набуває юридичне забезпечення в державній системі реабілітації інвалідів, які визначені Законом України «Про основи соціального захисту інвалідів». Також, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» наголошується на питанні фізичної культури інвалідів: «...ст.13. Фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність серед інвалідів. Заняття фізичною культурою і спортом інвалідів є складовою частиною їхнього дозвілля, фізичної реабілітації та соціально-трудової адаптації» [8].

Головною особливістю АФВ є те, що суб'єктом педагогічного впливу є особа з суто індивідуальними властивостями, що зумовлені патологічними порушеннями у розвитку (сенсорними, руховими, інтелектуальними, поєднаними формами), що зазвичай негативно відображається на локомоторній функції, фізичному розвитку та підготовленості, можливості до навчання

рухам, роздільної здатності психомоторних проявів, що, безсумнівно, вимагає індивідуальної корекції педагогічних впливів [9, с. 45].

Саме тому першочергове місце займає фахівець з АФВ, професіоналізм якого має такі складові: професіоналізм діяльності й особистості майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання; нормативну регуляцію; мотивацію на саморозвиток і професійні досягнення; рефлексивну самоорганізацію; творчий інноваційний потенціал особистості майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання; належний рівень здоров'я, фізичних і психічних кондицій у майбутнього фахівця з адаптивного фізичного виховання [10].

Дослідниця Р. Чудна у свою чергу зазначає, що великого значення під час роботи з особами, що мають обмежені фізичні можливості, набуває особистісний компонент готовності педагога, до яких вона відносить такі якості: сумлінність, емоційну стабільність і психологічну стійкість, твердість, терпіння, вміння задовольнятися невеликими успіхами, стриманість у прояві емоцій, у рухах і поведінці. Також великий виховний вплив мають зразкова поведінка, справедливе неупереджене ставлення до усіх членів колективу і абсолютно неприпустимим є висміювання будь-чиїх слабкостей з боку викладача. І найголовнішим аспектом в адаптивній фізичній культурі, як зазначає вчена, є важлив похвала, але слід пам'ятати, що вона повинна бути завжди щирою та своєчасною, краще хвалити дію, вчинок, ніж особистість [2].

У Збройних Силах України АФВ військовослужбовців з обмеженими фізичними можливостями здійснюється фахівцями фізичної підготовки і спорту, а саме: викладачами фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту у ВВНЗ та начальниками фізичної підготовки спорту військових частин.

Підготовка фахівців з фізичної підготовки і спорту здійснюється в навчально-науковому інституті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського за спеціальністю “Фізична культура і спорт” спеціалізацією “Фізичне виховання і спорт у Збройних Силах” для Збройних Сил України та інших військових формувань України, утворених відповідно до законів України.

При вступі до вузу курсантам пропонується як вибіркова дисципліна “Фізична реабілітація та адаптивне фізичне виховання”, яка вивчається у 6 та 7 семестрах. Курсантами відпрацьовуються 7 тем, з яких 4 теми з розділу фізичної реабілітації та 3 – з адаптивного фізичного виховання: “Загальнотеоретичні основи адаптивного фізичного виховання”, “Адаптивне фізичне виховання при різних нозологіях і вадах” та “Адаптивний спорт”. Обсяг навчальної дисципліни складає 210 годин / 7 кредитів ЄКТС, із них: під керівництвом викладача – 140 годин (лекцій – 48 год., семінарських (групових) занять – 46 год., практичних занять – 46 год., диференційованих заліків – 2 год., екзаменів – 2 год.); на самостійну роботу – 70 годин. Розділ АФВ вивчається після фізичної реабілітації у 7 семестрі, обсяг якої складає 90 годин / 3 кредитів

ЄКТС, із них: під керівництвом викладача – 60 годин (лекцій – 20 год., семінарських (групових) занять – 20 год., практичних занять – 18 год., екзамен – 2 год.); на самостійну роботу – 30 годин.

Підготовка фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з особами з обмеженими фізичними можливостями мають кардинальні відмінності зі здоровими військовослужбовцями. Слід погодитись з твердженнями дослідниць Н. Москаленко та А. Ковтун, які у роботі над сучасними підходами до викладання навчальної дисципліни “Адаптивне фізичне виховання” представили деякі психолого-педагогічні відмінності у діяльності професіонала в галузі адаптивної фізичної культури, головними з яких є такі:

суб’єктом педагогічної діяльності галузі адаптивної фізичної культури є особа з обмеженими психофізичними можливостями;

професійна діяльність у сфері адаптивної фізичної культури значною мірою пов’язана із наданням допомоги цій категорії осіб у формуванні позитивної самооцінки на основі створення для них ситуації успіху в руховій діяльності;

для діяльності фахівця з адаптивної фізичної культури характерний більш високий ступінь психічної напруженості порівняно з діяльністю професіонала з фізичної культури;

добір і використання педагогом з адаптивної фізичної культури фізичних вправ у процесі навчання техніки рухових дій, прийомів фізичної допомоги і страховки з урахуванням реальних можливостей учасників групи залежно від ступеня вираження дефекту (фізичного, сенсорного, психічного) є складнішим, ніж у фізичній культурі, завданням;

фахівець з адаптивної фізичної культури обов’язково повинен реалізовувати індивідуальний підхід;

заохочення зусиль і старань осіб з обмеженими фізичними можливостями не меншою, а навіть більшою мірою, ніж їх реальних успіхів, обумовлено тим, що позитивної динаміки протягом тривалого часу може й не бути [11].

Саме тому, нами обрано систему підготовки, що складається з трьох блоків: теоретичного, методичного та практичного. Так, в теоретичному блоці курсанти засвоюють теоретичний матеріал лекцій та групових занять щодо загальних основ адаптивного фізичного виховання, основних засобів та методів адаптивного фізичного виховання. Важливим аспектом є розбір форми адаптивного фізичного виховання, на яких фахівці фізичної підготовки і спорту здійснюють вплив на осіб з обмеженими фізичними можливостями. Головним завданням теоретичного блоку є ознайомлення курсантів з адаптивним фізичним вихованням при різних нозологіях (глухота, порушення опорно-рухового апарату та ураження спинного мозку).

З 2014 року як розпочалась військова агресія з боку Російської Федерації, значної популярності набули Ігри нескорених (Invictus Games) – міжнародні спортивні змагання в паралімпійському стилі, в яких українські спортсмени-військовослужбовці стають чемпіонами та призерами в різних програмах

змагань. Саме тому, в теоретичному блоці висвітлюються питання пов'язанні з адаптивним спортом та його розвитком.

Методичний блок включає в себе методичну підготовку майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту щодо планування, підготовки та проведення занять з особами з обмеженими фізичними можливостями. На навчально-методичних заняттях вони набувають навички з проведення підготовчої, основної та заключної частини заняття чи тренування, створення єдиного підходу застосування засобів і методів адаптивного фізичного виховання, а також навчання вправам, прийомам і діям. Особливостями даного блоку є те, що кожен курсант відпрацьовує свої методичні навички як у ролі керівника заняття, так і у ролі особи з обмеженими можливостями різних нозологічних груп.

Практична підготовка майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту здійснюється під час розв'язання на семінарських заняттях проблемних практичних завдань з оцінки і аналізу стану здоров'я і фізичного розвитку осіб різних нозологічних груп, розробки для них програм рухової активності, що базуються на основних закономірностях розвитку фізичних якостей адаптивного фізичного виховання, залежності розвитку фізичних здібностей від рухових режимів та етапності розвитку фізичних якостей. Також визначають обсяг рухових можливостей та тестування під час різних нозологій, розробляють методичні вказівки з адаптивного фізичного виховання для осіб даної категорії.

Після вивчення дисципліни практична складова дисципліни відпрацьовується на військовому стажуванні, яке курсанти проходять наприкінці четвертого року навчання у військових частинах на посадах начальників фізичної підготовки і спорту. Одним із завдань стажування є розробка програми з адаптивного фізичного виховання та проведення занять у військових частинах з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями.

Таким чином узагальнюючи результати досліджень з проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з військовослужбовцями з обмеженими фізичними можливостями в науковій літературі та військовій практиці, ми дійшли **висновку**, що процес їх підготовки ускладняється тим, що адаптивне фізичне виховання в системі Збройних Сил України є відносно новим явищем, актуальність якого спостерігається останніх 4-5 років. Саме тому, підготовка майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту до роботи з даною категорією військовослужбовців є досить актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку фізичної підготовки військовослужбовців, тому що сьогодні захисники нашої Батьківщини потребують підтримку не тільки у соціальному та психологічному відношенні, а також і у руховій активності під час занять адаптивного фізичного виховання і спорту.

Напрями подальших досліджень є обґрунтування програми адаптивного фізичного виховання військовослужбовців з урахуванням різних нозологій та

займаних посад у військових комісаріатах, науково-дослідних установах, навчальних закладах, органах військового управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байкіна Н. Діагностика і корекція психомоторики в глухих дітей / Н. Байкіна, Я. Крет, О. Поддусьва // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 4. – С. 50–54.
2. Чудна Р. В. Обґрунтування структури та змісту навчальної дисципліни “Адаптивне фізичне виховання” в системі вищої фізкультурної освіти: дис.... канд. наук з фіз.вих. і спорту: 24.00.02 / Чудна Рада Валентинівна – К.: НУФВіСУ, 2003. – 195 с.
3. Вербин Н. Б. Методика контролю фізичної підготовки майбутніх магістрів військового управління групи адаптивного фізичного виховання / Н. Б. Вербин, С. М. Жембровський // Наукові записки. – 2015. – Вип. СХХVIII (128). – С. 44–53.
4. Томащук О. Сутність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи в центрах інваспорту / О. Томащук, О. Хриплюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві. – 2012. – № 2 (18). – С. 88–90.
5. Імас Є. Особливості змісту професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури та спорту щодо роботи з особами з інвалідністю / Є. Імас, О. Борисова, І. Когут // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві. – 2016. – № 3 (35). – С. 17–25.
6. Карпюк Р. П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання у вищих навчальних закладах : автореферат дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Р. П. Карпюк; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 40 с.
7. Карпюк Р. П. Аналіз зарубіжних навчальних планів підготовки фахівців для галузі адаптивної фізичної культури. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08krppts.pdf> (дата звернення 28.09.2020).
8. Закон України : Про фізичну культуру і спорт. Постанова Верховної Ради України №3809 – XII від 24 грудня 1993р. – К., 1994.
9. Евсеев С. П. Адаптивная физическая культура: учебн. пособие / С. П. Евсеев, Л. В. Шапкова – М.: Советский спорт, 2000. – 240 с.
10. Карпюк Р. П. Складові професіоналізму фахівця з адаптивного фізичного виховання. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09krpape.pdf> (дата звернення 28.09.2020).
11. Москаленко Н. Сучасні підходи до викладання навчальної дисципліни “Адаптивне фізичне виховання” / Н. Москаленко, А. Ковтун // Спортивний вісник Придніпров’я. – 2015. – № 2. – С. 119–123.
12. Шемчук В.А. Структурно-функціональна модель використання технічних засобів навчання для підтримання фізичної працездатності здобувачів вищої освіти в умовах самоізоляції. / В.А. Шемчук, В.П. Семененко, С.В. Трачук, Г.С. Храпач, С.П. Ляхович // Запоріжжя: КПУ, “Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах”, 2020 р., №71, Т.2. – С.249-255.

REFERENCES

1. Baikina N. Diahnostyka i korektsiia psikhomotoryky v hlukhykh ditei / N. Baikina, Ya. Kret, O. Podduieva // Nova pedahohichna dumka. – 2013. – № 4. – P. 50–54.
2. Chudna R. V. Obgruntuvannia struktury ta zmistu navchalnoi dystsypliny “Adaptyvne fizychnne vykhovannia” v systemi vyshchoi fizkulturnoi osvity: dys.... kand. nauk z fiz.vykh. i sportu: 24.00.02 / Chudna Rada Valentynivna – K.: NUFViSU, 2003. – 195 p.
3. Verbyn N. B. Metodyka kontroliu fizychnoi pidhotovky maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia hrupy adaptyvnoho fizychnoho vykhovannia / N. B Verbyn, S. M. Zhembrovskiy // Naukovi zapysky. – 2015. – Vyp. СХХVIII (128). – P. 44–53.

4. Tomashchuk O. Sutnist problemy profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z adaptivnoho fizychnoho vykhovannia do roboty v tsestrakh invasportu / O. Tomashchuk, O. Khrypluk // Fizyчне vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi. – 2012. – № 2 (18). – P. 88–90.

5. Imas Ye. Osoblyvosti zmistu profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sfery fizychnoi kultury ta sportu shchodo roboty z osobamy z invalidnistiu / Ye. Imas, O. Borysova, I. Kohut // Fizyчне vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi. – 2016. – № 3 (35). – P. 17–25.

6. Karpiuk R. P. Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv z adaptivnoho fizychnoho vykhovannia u vyshchikh navchalnykh zakladakh: avtoreferat dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 / R. P. Karpiuk; Nats ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2010. – 40 p.

7. Karpiuk R. P. Analiz zarubizhnykh navchalnykh planiv pidhotovky fakhivtsiv dlia haluzi adaptivnoi fizychnoi kultury. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08krppts.pdf> (data zvernennia 28.09.2020).

8. Zakon Ukrainy : Pro fizychnu kulturu i sport. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy №3809 – XII vid 24 hrudnia 1993 r. – K., 1994.

9. Evseev S. P. Adaptivnaia fizycheskaia kultura: [uchebn. posobyе] / S. P. Evseev, L. V. Shapkova – M.: Sovetskyi sport, 2000. – 240 p.

10. Karpiuk R. P. Skladovi profesionalizmu fakhivtsia z adaptivnoho fizychnoho vykhovannia. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09krpape.pdf> (data zvernennia 28.09.2020).

11. Moskalenko N. Suchasni pidkhody do vykladannia navchalnoi dystsypliny “Adaptivne fizyчне vykhovannia” / N. Moskalenko, A. Kovtun // Sportyvnyi visnyk Prydniprovia. – 2015. – № 2. – P. 119–123.

12. Shemchuk V.A. Strukturno-funktsionalna model vykorystannia tekhnichnykh zasobiv navchannia dlia pidtrymannia fizychnoi pratsezdatnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh samoizoliatsii. / V.A. Shemchuk, V.P. Cemenenko, S.V. Trachuk, G.S. Hrapach, S.P. Lyakhovych // Zaporizhia: KPU, “Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh”, 2020, №71, T.2. - S.249-255.

РЕЗЮМЕ

Назарий Вербин,

кандидат педагогических наук
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Вадим Шемчук,

кандидат педагогических наук
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Анна Саинчук,

кандидат наук с физического воспитания и спорта
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Татьяна Терещенко,
кандидат медицинских наук
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности подготовки будущих специалистов физической подготовки и спорта к работе с военнослужащими с ограниченными физическими возможностями

В статье рассмотрена проблема подготовки будущих специалистов физической подготовки и спорта к работе с военнослужащими с ограниченными физическими возможностями. Выяснено, что решающую роль для реабилитации военнослужащих с особыми потребностями играет двигательная активность. Однако, анализ научно-методической литературы и военной практики показал, что вопросу их подготовки не уделено достаточного внимания.

Осуществлен анализ программы подготовки бакалавров по дисциплине "Физическая реабилитация и адаптивное физическое воспитание", которая разработана в соответствии со стандартом высшего образования по специальности "Физическая культура и спорт" и учитывает психолого-педагогические различия в деятельности профессионала в области адаптивной физической культуры. Указанная программа состоит из трех блоков: теоретического, методического и практического и позволяет на должном уровне подготовить будущих специалистов физической подготовки и спорта к работе с военнослужащими с ограниченными физическими возможностями.

Ключевые слова: адаптивное физическое воспитание; будущие специалисты по физической подготовке и спорту; подготовка; ограниченные физические возможности; военнослужащие; нозологии.

SUMMARY

Nazarii Verbin,
Candidate of Pedagogical Sciences
Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies of the
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Vadym Shemchuk,
Candidate of Pedagogical Sciences
Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies of the
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Anna Sainchuk,
Candidate of Sciences from physical wisdom and sports
Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies of the
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Tetiana Tereshchenko,
Candidate of Medical Sciences
Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies of the
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Specific preparations of future specialists for physical preparations and sport before robotics with military servants with intermediate physical opportunities

The article considers the problem of training future specialists in physical training and sports to work with servicemen with disabilities. It has been found that physical activity plays a crucial role in the rehabilitation of servicemen with special needs. However, the analysis of scientific and methodological literature and military practice showed that not enough attention was paid to the issue of their preparation.

The analysis of the bachelor's program in the discipline "Physical Rehabilitation and Adaptive Physical Education", which was developed in accordance with the standard of higher education in "Physical Culture and Sports" and takes into account psychological and pedagogical differences in the activities of professionals in adaptive physical culture. This program consists of three blocks: theoretical, methodological and practical and allows to properly prepare future specialists in physical training and sports to work with servicemen with disabilities.

Practical training of future specialists in physical training and sports is carried out during the solution of problematic practical tasks for assessment and analysis of health and physical development of persons of different nosological groups, development of motor activity programs based on the basic laws of physical development. qualities of adaptive physical education, the dependence of the development of physical abilities on motor modes and the stage of development of physical qualities. Also determine the amount of motor skills and testing during various nosologies, develop guidelines for adaptive physical education for people in this category.

Key words: *adaptive physical education; future specialists in physical training and sports; preparation; limited physical capabilities; military; nosology.*

УДК: 355.23:355.4(477); 796.8

Надія Височіна,

доктор наук з фізичного виховання і спорту
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-6098-9699

Лариса Гуніна,

доктор біологічних наук, професор
Олімпійський інститут Національного університету
фізичного виховання і спорту України, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6207-1117

Лідія Котляренко,

доктор біологічних наук, професор
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5237-8564

Ольга Малахова,

Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-9227-9234

Олена Кириченко,

військова частина А0136
Збройних Сил України, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0019-9895
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/59-75

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РУКОПАШНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ- ЖІНОК ІЗ УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН БЛОКУ НАТО

Розглянуто актуальну проблему формування військово-прикладних навичок рукопашного бою військовослужбовців-жінок (на прикладі курсанток старших курсів Національної академії Національної гвардії України). У відповідності до моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури в обраному напрямі дослідження визначено основні блоки майбутньої змістово-функціональної моделі рукопашної підготовки курсанток в системі їх професійної освіти. Вважаємо, що під час формування навичок застосування заходів фізичного впливу військовослужбовцями-жінками ЗСУ та НГУ конче необхідно враховувати фізіологічні, психофізичні та індивідуально-типологічні особливості жіночого організму, що забезпечить розвиток стійких професійних компетентностей (навичок ведення рукопашної сутички).

Ключові слова: *військовослужбовці-жінки; майбутні офіцери; професійна підготовка; система рукопашної підготовки; спеціальна фізична підготовка; технічний арсенал; нові стандарти.*

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відбувається інтеграція до європейського та світового співтовариства, яка не оминає й силові структури та спеціальні служби України, зокрема, Збройні Сили України (ЗСУ) та Національну гвардію України (НГУ). Варто зауважити, що виконання завдань за призначенням військовослужбовцями ЗСУ та НГУ відбувається у різних умовах службово-бойової діяльності, нерідко екстремальних, що вимагає від них високої професійної підготовленості (компетентностей), адже завдання які вони виконують забезпечують мир та спокій в Україні.

Система професійної підготовки у ЗСУ та НГУ передбачає вивчення військовослужбовцями різних дисциплін, які спрямовані на формування необхідних професійних компетентностей. Основними предметами бойової підготовки (професійної підготовки) є: тактична підготовка, вогнева підготовка та фізична підготовка, яка має спеціальну спрямованість. Слід підкреслити, що саме фізична підготовка забезпечує готовність військовослужбовців до виконання завдань за призначенням, адже неможливо виконати бойові завдання без значних фізичних зусиль, що підкреслює актуальність всебічного фізичного розвитку представників силових структур та спеціальних служб України.

Крім цього, в системі фізичної підготовки військовослужбовці ЗСУ та НГУ під керівництвом фахівців у сфері фізичної підготовки і спорту формують навички службово-прикладного рукопашного бою. Важливим є той факт, що саме службово-прикладний рукопашний бій, як домінуючий та складно-координаційний розділ фізичної підготовки, забезпечує формування у військовослужбовців ЗСУ та НГУ необхідних професійних компетентностей (психофізичних якостей), які є важливими для виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності (СБД).

Однак варто зауважити, що на сьогодні організація практичних занять з рукопашного бою в системі професійної підготовки військовослужбовців ЗСУ та НГУ здійснюється без урахування індивідуально-типологічних (психофізіологічних) особливостей військовослужбовців-жінок, що знижує ефективність навчального процесу й відповідним чином – їх професійний рівень (прикладні професійні компетентності). Позиції, зазначені вище, негативно впливають на загальний рівень бойової готовності підрозділів, що потребує внесення відповідних змін до програм професійної підготовки військовослужбовців, в цілому, та, урахуванням гендерної складової, військовослужбовців-жінок, зокрема, і обґрунтовує актуальність обраного напрямку дослідження.

Також важливим є той факт, що у військових частинах ЗСУ та НГУ практичні заняття з фізичної підготовки, проведення форм фізичної підготовки, а зокрема – практичних занять з рукопашного бою (застосування заходів фізичного впливу) забезпечується безпосередньо командирами підрозділів (офіцерами). Актуальною є також уніфікація у загальному вигляді навчальних програм з фізичного виховання та методики фізичної підготовки (спеціальної фізичної підготовки) майбутніх офіцерів – командирів підрозділів – відповідно до вимог сьогодення, проте, це потребує врахування гендерних фізіологічних та

психофізіологічних особливостей осіб жіночої статі. У свою чергу, під час трансформації системи фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів ЗСУ та НГУ доцільним є урахування наявного бойового досвіду та досвіду професійної підготовки країн блоку НАТО.

Використання новітніх педагогічних технологій (методик) під час практичних занять з рукопашного бою із майбутніми офіцерами жіночої статі, що пов'язують свою діяльність зі службою у лавах ЗСУ та НГУ, під час їх професійного становлення забезпечить набуття ними необхідного рівня готовності (професійних компетентностей) до виконання завдань за призначенням та є актуальним напрямом наукових досліджень.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи і дослідно-конструкторських робіт наступних підрозділів: науково-дослідної лабораторії наукового супроводження розроблення нормативів і стандартів фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (2019-2020 р.р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення актуальних питань удосконалення військово-прикладних навичок рукопашної підготовки військовослужбовців ЗСУ та НГУ, представників інших силових структур і спеціальних служб України в системі їх професійної (службової) підготовки присвячено роботи: Антоненка С.А., Журавля О.В., Любича Р.І., Максимчука Б.А., Малолєпшого С.Б., Молокова О.В., Моргунова О.А., Пристинського О.В., Романчука С.В., Хацаюка О.В., Чуха А.М., Ярещенка О.А. та інших фахівців із зазначеного напрямку. Вище перелічені вчені (водночас – досвідчені тренери із різних службово-прикладних єдиноборств), що працюють у силових структурах та спеціальних службах України, у своїх наукових та науково-методичних працях акцентують увагу на прикладній спрямованості застосування заходів фізичного впливу підлеглим особовим складом під час безпосереднього виконання завдань за призначенням. Однак більшість напрацювань у цій сфері не відповідають реаліям сьогодення, що потребує відповідної трансформації відповідно до набутого бойового досвіду та вимог гендерної рівності та гендерної особистості.

Дослідження структуроване упродовж трьох етапів (вересень 2019-травень 2020 р.р.). Проведений на першому етапі дослідження (вересень 2019-січень 2020 р.р.) аналіз результатів науково-методичної, спеціальної літератури та інтернет-ресурсів з напрямку рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок (жінок-поліцейських) дозволив виявити ряд наукових праць вчених, а саме: Міхоніна А.А., Циганка А.О., Буздова А.Ю. [1], Романчука С.В. [2], Малолєпшого С.Б., Калюжного М.Г., Хацаюка О.В. [3], Картамишева Д.А. [4], Радченка Ю.А. [5], Сухоради Г.І., Тверитнєва В.І., Філіна В.Г. [6]. Варто зауважити, що у зазначених вище роботах система рукопашної підготовки

військовослужбовців-жінок висвітлена не в повному обсязі, що потребує подальших наукових розвідок.

У свою чергу, в роботах: Соколової О.П. [7], Боярчука О.М. [8], Тьорло О.І. [9], Пічугіна М.Ф., Грибана Г.П., Романчука В.М. [10], Фільгіної Е.В., Савича Д.М. [11], Кириченка О.М. [12] та інших провідних вчених і практиків – Боровика М.О., Гавроника В.І., Горлова А.С., Карасьова А.В., Сорокіна В.П., Таймасова Ю.І., Турчинова А.В., Мещерякова С.П. – викладено окремі складові системи фізичної підготовки військовослужбовців-жінок. Зазначені вище напрацювання є корисними у практичному сенсі та можуть бути теоретико-методичними підвалинами для побудови багаторівневої системи формування навичок рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок, зокрема, курсанток ВВНЗ України.

Цікавими за своїм змістом та науковою новизною є роботи: Кондратьєвої А.В. [13], Земцової І.І., Мусаханова З.А., Височіної Н.Л., Станкевич Л.Г. [14], Сімакової Е.А. [15], Височіної Н.Л. [16], Головащенко Р.В., Кузьменка М.В., Гуніної Л.М., Носач О.В. [17], Хуртенка О.В., Білошицького В.В., Власка С.В., Партики С.С., Коновалова Д.О. [18], Шемчука В.А., Дмитренко С.М., Климовича В.Б., Хуртенко О.В., Курбакової С.В. [19] (та інших : Близнюк А.А., Бугаєвського К.А., Лисиціна В.В., Омарової П.Г., Султанова Р.А., Тіхонової І.В., Уляєвої П.Г.), в яких розкриваються техніко-тактичні (психофізіологічні) та загальнобіологічні особливості функціональних змін протягом підготовки спортсменок-єдиноборців до змагань різних рангів у системі їх багаторічної підготовки. Зазначені вище наукові праці є корисними для впровадження у систему рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ (військовослужбовців-жінок).

Моніторинг діючих нормативно-правових документів [20, 21], програм підготовки курсантів ВВНЗ – НГУ [22], ЗСУ [23] – зі спеціальної фізичної підготовки (фізичного виховання та методики фізичної підготовки) у напрямку вдосконалення техніки та тактики застосування навичок рукопашного бою у різних умовах службово-бойової діяльності свідчить про те, що на сьогодні у джерелах спеціальної літератури не повною мірою відображено всі необхідні складові системи рукопашної підготовки, що потребує додаткових досліджень та внесення відповідних коректив у нормативно-правові документи та освітні програми професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Резюмуючи результати першого етапу дослідження, можна зробити висновок, що, не дивлячись на значну кількість робіт з обраного нами напрямку дослідження, проблему формування системи рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок із урахуванням сучасного досвіду країн блоку НАТО висвітлено недостатньо, що потребує подальших наукових напрацювань.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є побудова підходів до формування системи визначення основних складових військово-прикладних навичок рукопашного бою курсанток вищих військових навчальних закладів силових структур України в системі їх професійної освіти із урахуванням даних існуючої літератури та досвіду бойової підготовки країн блоку НАТО.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити наступні завдання:

- здійснити аналіз науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) у напрямках: рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок (жінок-поліцейських); системи фізичної підготовки військовослужбовців-жінок (жінок-поліцейських);

- провести аналіз спеціальної літератури у напрямі всебічної підготовки спортсменок-єдиноборців в системі їх багаторічної підготовки;

- здійснити аналіз діючих нормативно-правових документів, програм підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ та НГУ зі спеціальної фізичної підготовки у напрямі удосконалення техніки та тактики застосування навичок рукопашного бою у різних умовах службово-бойової діяльності;

- провести теоретичний аналіз стандарту бойової підготовки військовослужбовців армії США (ТС 3-25.150 «Combatives» [24]) та визначити ефективний технічний та тактичний арсенал службово-прикладного рукопашного бою, який доцільно впровадити у систему рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ (військовослужбовців-жінок) силових структур і спеціальних служб України;

- здійснити моніторинг науково-методичної літератури в напрямку розроблення сучасних педагогічних моделей формування готовності фахівців до професійної діяльності;

- визначити основні компоненти майбутньої змістово-функціональної моделі рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ в системі їх професійної освіти.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення результатів спеціальної навчально-методичної та науково-методичної літератури і відповідних напрямку дослідження інтернет-ресурсів.

Виклад основного матеріалу. З метою якісного відпрацювання завдань та досягнення мети дослідження було створено науково-дослідну групу, до складу якої увійшли провідні учені та практики із зазначеного вище напрямку: Височіна Н.Л., Хацаюк О.В., Гуніна Л.М., Котляренко Л.Т., Федоренко О.О., Кириченко О.М.

Відповідно до побудованої нами структури дослідження на другому етапі (лютий-березень 2020 р.) та поставлених завдань нами проведено теоретичний аналіз стандарту бойової підготовки військовослужбовців армії США (ТС 3-25.150 «Combatives» [24]) та визначено ефективний техніко-тактичний арсенал службово-прикладного рукопашного бою, що доцільно впровадити у систему рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ (військовослужбовців-жінок різних силових структур та спеціальних служб України).

Для підтвердження наявності чи відсутності науково-педагогічної проблеми проведено порівняльний аналіз нормативно-правових документів, які регламентують порядок формування навичок рукопашної підготовки у військовослужбовців-жінок НГУ [20 с. 42-54, 111-118], ЗСУ [21 с. 24-26, 81-87] та США [24] (результати порівняльного аналізу викладено у табл. 1).

Відповідно до результатів, наведених у табл. 1, членами науково-дослідної

групи визначено основний техніко-тактичний арсенал, який відсутній в програмах спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців-жінок (ЗСУ, НГУ), який необхідно врахувати під час подальшого розроблення програми рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ (ЗСУ, НГУ) в системі їх професійної освіти. Варто зауважити, що зазначені у табл. 1 техніко-тактичні складові рукопашної підготовки повинні відпрацьовуватися курсантками ВВНЗ (ЗСУ, НГУ) із урахуванням фізіологічних та індивідуально-типологічних особливостей жінок, що забезпечить стійке формування військово-прикладних навичок рукопашного бою.

**Порівняльний аналіз техніко-тактичного арсеналу
службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців-жінок
ЗСУ, НГУ та США**

Таблиця 1

№ з/п	Техніко-тактичний арсенал службово-прикладного рукопашного бою	Керівні документи, які регламентують формування навичок рукопашної підготовки у силових структурах:		
		НГУ [20]	ЗСУ [21]	США [24]
1.	Тактичні пересування в положення лежачи	-	-	+
2.	Прийоми самозахисту в положенні лежачи	-	-	+
3.	Визволення від захватів у партері	-	-	+
4.	Обеззброєння супротивника в положенні лежачи	-	-	+
5.	Конвоювання двома та більше військовослужбовцями	-	-	+
6.	Тактика застосування технічного арсеналу у стійці	-	-	+
7.	Тактико-технічні складові ведення рукопашної сутички в партері	-	-	+
8.	Використання контрприймів у стійці	-	-	+
9.	Використання контрприймів в положенні лежачи	-	-	+

Під час поглиблення дослідження нами було визначено ефективність техніко-тактичного арсеналу службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців-жінок армії США порівняно з напрацюваннями, що використовуються представницями ЗСУ та НГУ. Результати порівняльного дослідження викладено у табл. 2.

Варто підкреслити, що визначення ефективності застосування техніко-тактичного арсеналу військовослужбовцями-жінками армії США (див. табл. 2) здійснено методом експертної оцінки за десятибальною шкалою. До складу експертної комісії залучено провідних тренерів-дослідників зі службово-прикладних видів єдиноборств силових структур та спеціальних служб України (n=12 осіб).

Таблиця 2

Порівняння ефективного техніко-тактичного арсеналу службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців-жінок армії США (стандарт ТС 3-25.150 «Combatives») та військовослужбовців-жінок НГУ [20] та ЗСУ [21]

№ з/п	Техніко-тактичний арсенал службово-прикладного рукопашного бою	Ефективність (за 10-бальною шкалою), бали
I. Технічні дії у стійці		
1.1	Акцентування уваги на захватах рук, зачепів ногами	6,3
1.2	Контроль дистанції до супротивника у стійці	9,1
1.3	Використання ударів головою (шоломом)	10
1.4	Урахування біомеханічних особливостей під час виведення супротивника із рівноваги	7,3
II. Технічні дії в положенні лежачи (партері)		
2.1	Положення приготування до бою в упорі на одне коліно, готовність до ведення сутички (ведення вогню) лежачи	10
2.2	Акцентування на здійсненні контролюючих захватів руками, ногами в положенні лежачи	9,4
2.3	Використання ударної техніки в партері (кулаками, ліктями)	8,7
2.4	Використання ударів головою (шоломом) в положенні лежачи	9,1
2.5	Ефективне застосування техніки та тактики уходів з больових прийомів, утримання та спроб задушення	10
2.6	Удари ногами, колінами в партері	9,1
III. Тактичні дії (ефективні комбінації фізичного впливу на супротивника)		
3.1	Взаємодопомога під час затримання супротивника та ведення рукопашної сутички із переважаючим за силою супротивником	10
3.2	Використання ефективних техніко-тактичних комбінацій під час затримання супротивника, який знаходиться в транспорті	7,4

Відповідно до вищевикладеного, можливим є визначення інших складових, які позитивно впливають на формування навичок службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців-жінок армії США, що дозволяє удосконалити систему рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ (так само як військовослужбовців-жінок інших силових структур та спеціальних служб України). Так, під час практичних занять (тренінгів) з рукопашного бою в системі бойової підготовки військовослужбовців-жінок армії США акцентується увага на суворому дотриманні заходів попередження травматизму та особистої безпеки. З цією метою широко використовуються якісні та безпечні макети зброї, а також різноманітне захисне екіпірування. Крім цього, система рукопашного бою, яка викладена у стандарті бойової підготовки військовослужбовців армії США [24], ґрунтується на застосуванні технічного арсеналу наступних видів єдиноборств: вільної боротьби, крав-маги, змішаних бойових мистецтв, що акцентує нашу увагу на впровадженні зазначених бойових дисциплін у секційну роботу курсанток ВВНЗ.

Разом з тим, не дивлячись на якісне викладення особливостей технічного

та тактичного виконання прийомів рукопашного бою військовослужбовцями-жінками армії США (зазначеного у стандарті бойової підготовки ТС 3-25.150 «Combatives» [24]), вважаємо, що у розділі «обеззброєння супротивника, озброєного ножем», не доцільним є здійснення контакту (захватів) кистями (частинами передпліччя) з ножем, оскільки це може призвести до травмування військовослужбовців, які захищаються. Крім цього, нами встановлено, що методика проведення підготовчої частини практичного заняття з рукопашного бою військовослужбовців армії США не повною мірою забезпечує ефективне та без травматичне відпрацювання навчальних завдань, передбачених основною частиною заняття, що підтверджується наявним арсеналом фізичних вправ, викладених у зазначеному стандарті, та власним досвідом участі у сумісних тренуваннях в системі бойової підготовки військовослужбовців НГУ.

Третій етап дослідження (квітень-травень 2020 р.) був присвячений моніторингу науково-методичної літератури у напрямі розроблення сучасних педагогічних моделей формування готовності фахівців до професійної діяльності.

Для подальшого коректного формування отриманих результатів, слід охарактеризувати поняття «підготовка». Цей термін, як зазначає Гавриш І.В., взаємопов'язаний із фаховою освітою та ґрунтується на концепції безперервного навчання, збагачує поняття готовності; підготовка до професії розглядається як процес формування готовності до неї, а готовність – саме як результат професійної підготовки [25]. У свою чергу, професійна підготовка – це система навчання, яка забезпечує формування необхідних компетентностей, потрібних для здійснення певної діяльності з метою здобуття певної кваліфікації за конкретною професійною спеціалізацією.

Таким чином, поняття «готовність» є станом готового, а «готовий», згідно з термінологією, наведеною у довідковій літературі, це той, хто зробив необхідне приготування до чого-небудь; перебуває у стані, близькому до чого-небудь; задалегідь продуманий, складений, підготовлений; набув досвіду, уже склався, досяг високої майстерності [26 с. 257]. Готовність індивіда до професійної діяльності досліджували такі вчені як: Бевз А.А., Демченко А.В., Касярум К.В., Кондрашова Л.В., Максименко С.Д., Москальов М.В., Непіна Г.В., Пелех О.М., Скоробогат О.М., Сосновський Б.О., Ягупов В.В. та інші.

Заслуговує уваги те, що готовність термінологічно і фактично є компетентність (Кловак Г.Т.). Більш цього, готовність залежить від сформованих компетентностей особистості, які необхідні для її успішної діяльності (Кубіцький С.О.). Певним чином, якщо ведеться дискусія стосовно готовності здобувачів освіти до майбутньої діяльності, то в процесі її формування важливу роль відіграє педагогічний вплив (Абдуліна О.А., Демченко О.П., Долинська Л.В., Крутецький В.А., Кузьміна Н.В., Максименко С.Д., Недбай М.П., Пелех О.М., Старчук О.О., Яценко Т.С.). Важливим є й те, що готовність особистості може бути сформована лише за умови, що особистість має чітке уявлення про зміст і структуру діяльності, та за розуміння того, що її якості та сформовані компетентності будуть відповідати вимогам

даної діяльності (Балендр А.В., Бевз А.А., Богданюк О.Д., Головань М.С., Карамушка Л.М., Карпенко М.М., Кловак Г.Т., Кубіцький С.О., Максименко С.Д., Недбай М.П., Пелех О.М., Пономаренко Ю.В., Родигіна І.В., Старчук О.О., Трубачова С.Є., Тищенко М.А., Уліч В.Л.).

Під час дослідження структури готовності майбутніх офіцерів ЗСУ та НГУ до виконання завдань за призначенням встановлено, що до основних структурних елементів готовності військовослужбовців Ягупов В.В. [27] відносить, по-перше, мотиваційний, що включає прагнення подолання труднощів майбутнього бою та розуміння необхідності їх подолання, оцінювання своїх можливостей щодо управління психічними станами та діями на основі накопиченого досвіду; по-друге, пізнавальний, який забезпечується необхідним обсягом певної інформації, що потрібна для цілеспрямованої діяльності в екстремальних умовах бойових дій; по-третє, емоційний, який базується на переживанні почуття впевненості або сумніву у своїй готовності до подолання труднощів сучасного бою, умінні керувати своїми емоційно-вольовими процесами в екстремальних умовах; та, наприкінці, по-четверте, вольовий, що забезпечує військовослужбовцям можливість подолання складнощів бойових дій.

Третій, заключний, етап наших досліджень було присвячено визначенню основних компонентів майбутньої змістово-функціональної моделі рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ у системі професійної освіти. Аналіз результатів досліджень в обраному нами напрямі – військово-професійній діяльності курсанток ВВНЗ – дозволяє виділити в її структурі ряд компонентів, які є спільними (табл. 3).

Таблиця 3

**Аналіз виділення компонентів у структурі готовності
майбутніх офіцерів (курсанток ВВНЗ) до
військово-професійної діяльності**

Учений	Компонент			
	I компонент	II компонент	III компонент	IV компонент
1	2	3	4	5
Галімов А.В.	ціннісно-орієнтаційний	інформаційно-змістовий	діяльнісно-технологічний	узагальнено-прогностичний
Кубіцький С.О.	ціннісно-мотиваційний	когнітивний	практичний	оцінний
Маріонда І.І.	змістово-цільовий	мотиваційний	організаційно-діяльнісний	контрольно-регульований

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5
Павлов Я.В.	мотиваційний	змістовий	аналітико-оцінний	
Сіцінський А.С.	мотиваційний	когнітивний	операціональний	емоційно-вольовий
Швець Д.В.	мотиваційний	когнітивний	діяльнісний	рефлексивний

Базуючись на вищевикладеному, вважаємо, що структура готовності курсанток до застосування заходів фізичного впливу містить наступні компоненти:

мотиваційний – розуміння труднощів службово-бойової діяльності та їх подолання, оцінювання своїх можливостей стосовно управління психічним та фізичним станом;

базовий – формування необхідного початкового рівня фізичної та технічної підготовленості з рукопашного бою;

функціональний – формування та розвиток необхідних професійних компетентностей, які потрібні для застосування заходів фізичного впливу (прийомів рукопашного бою) під час виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності;

прикладний – забезпечення розвитку та удосконалення техніко-тактичного арсеналу службово-прикладного рукопашного бою із використанням технічних засобів навчання та практичного досвіду рукопашної підготовки військовослужбовців – представників блоку НАТО;

стресостійкий – формування високої психологічної стійкості (психофізичної готовності) курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ (військовослужбовців-жінок силових структур та спеціальних служб України) до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-бойової діяльності.

Таким чином, майбутня змістово-функціональна модель рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ повинна містити наступні блоки: цільовий блок (основні структурні елементи: мета, завдання, педагогічні умови, підходи, компоненти готовності), організаційно-змістовий блок (основні структурні елементи: навчально-методичне забезпечення, інтерактивні методи навчання, кадрове забезпечення) та результативно-оціночний блок (основні структурні елементи, а саме, критерії: кваліфікаційні рівні рукопашної підготовки; методики: методи, засоби, способи, форми).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході дослідження проведено аналіз науково-методичної та спеціальної літератури, включаючи інтернет-джерела, з наряду вдосконалення системи рукопашної підготовки представників силових структур та спеціальних служб України та синтезовано основні існуючі на сьогодні уявлення стосовно особливостей спеціальної підготовки у розрізі гендерних особливостей.

Моніторинг діючих нормативно-правових документів і програм підготовки з рукопашного бою курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ в системі їх спеціальної фізичної підготовки, свідчить про те, що на сьогодні існуючі законодавчі норми та правила не повною мірою забезпечують готовність майбутніх офіцерів зазначеної категорії до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-бойової діяльності та потребують відповідних змін з урахуванням наявного бойового досвіду провідних армій світу та вимог сьогодення.

Відповідно до результатів теоретичного аналізу стандарту бойової підготовки військовослужбовців армії США (ТС 3-25.150 «Combatives» [24]) нами визначено ефективний технічний та тактичний арсенал службово-прикладного рукопашного бою, який відсутній в програмах рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ НГУ [20] та ЗСУ [21], а саме: тактичні пересування

у стійці та в положенні лежачи; прийоми самозахисту в положенні лежачи; прийоми визволення від захватів у положенні лежачи; прийоми обеззброєння в положенні лежачи; способи конвоювання супротивника двома та більше військовослужбовцями; тактичні комбінації (зв'язки) у стійці та партері; контрприйоми у стійці та у положенні лежачи. Зазначений вище перелік прийомів техніко-тактичний арсеналу пропонується включити до програми рукопашної підготовки курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ (військовослужбовців-жінок бойових підрозділів зазначених силових структур).

Вважаємо, що під час формування навичок застосування заходів фізичного впливу військовослужбовцями-жінками ЗСУ та НГУ (представницями інших силових структур та спеціальних служб України) конче необхідно враховувати фізіологічні, психофізичні та індивідуально-типологічні особливості жіночого організму, що забезпечить розвиток стійких професійних компетентностей (навичок ведення рукопашної сутички у різних умовах службово-бойової діяльності). Отже, маємо передумови вважати, що сформульована мета дослідження та поставлені завдання для її досягнення реалізовані повною мірою.

Напрями подальших досліджень передбачають розроблення та апробацію змістово-функціональної моделі готовності майбутніх офіцерів (курсанток ВВНЗ ЗСУ та НГУ) до застосування заходів фізичного впливу (приймів рукопашного бою) у різних умовах службово-бойової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михонин А. А. Особенности подготовки военнослужащих-женщин / А. А. Михонин, А. О. Цыганок, А. Ю. Буздов. – СПб. : Гуманитарные и общественные науки, 2003. – С. 56–59.
2. Романчук С В. Теоретико-методологічні засади фізичної підготовки курсантів військових навчальних закладів сухопутних військ Збройних Сил України : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Романчук Сергій Вікторович. – Львів, 2013. – 39 с.
3. Малолєпший С. Б. Коефіцієнти ефективності застосування заходів фізичного впливу правоохоронцями МВС України / С. Б. Малолєпший, М. Г. Калюжний, О. В. Хацаюк. – Харків : Честь і Закон, 2017. – С. 78–84.
4. Картамышев Д. А. Пути совершенствования обучения рукопашному бою в Вооруженных Силах Российской Федерации с учетом опыта подготовки в армиях зарубежных стран : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Картамышев Дмитрий Алексеевич. – СПб., 2017. – 177 с.
5. Радченко Ю. А. Рукопашний бій як прикладний вид спорту та частина фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах провідних країн світу / Юрій Радченко // Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Навчально-науковий центр фізичної підготовки та спортивно-оздоровчих технологій, 2017. – С. 75–76.
6. Сухорада Г. І. Забезпечення гендерної рівності по відношенню до змісту фізичної підготовки особового складу / Г. І. Сухорада, В. І. Тверитньов, В. Г. Філін. – Актуальні наукові дослідження в сучасному світі. – Переяслав-Хмельницький : 2019. – С. 158–164.

7. Соколова Е. П. Оптимизация учебных занятий по физической подготовке военнослужащих-женщин : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Соколова Елена Петровна. – СПб., 1999. – 187 с.
8. Боярчук О. В. Дослідження взаємозв'язку рівня рухової активності військовослужбовців-жінок та показників фізичної підготовленості, функціонального й психологічного стану / О. В. Боярчук // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2009. – Вип. 13, Т. 2. – С. 21–25.
9. Тьорло О. І. Зміни показників спеціальної фізичної підготовленості та фізичної працездатності курсантів-жінок протягом навчального року : монографія / О. І. Тьорло. – Львів : ЛДУВС, 2010. – 264 с.
10. Пічугін М. Ф. Фізичне виховання військовослужбовців: навч. посібн. / М. Ф. Пічугін, Г. П. Грибан, В. М. Романчук. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2011. – 820 с.
11. Фильгина Е. В. Современные подходы к организации физической подготовки военнослужащих-женщин : мат. Междунар. научн.-метод. конф. / Е. В. Фильгина, Д. Н. Савич. – Могилев : Могилевский институт МВД Республики Беларусь, 2016. – С. 382–385.
12. Кириченко О. М. Форми і зміст фізичної підготовки жінок-військовослужбовців / О. М. Кириченко, Н. Л. Височіна // Олімпійський спорт : історія, проблеми управління та система підготовки спортсменів : мат. між нар. наук.-практ. конф. – Дніпро, 2020. – С. 23–27.
13. Кондратьева А. В. Оценка выступления спортсменок-единоборцев при помощи «Критериев успешности» / А. В. Кондратьева // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2013. – № 5. – С. 66–70.
14. Земцова І. І. Вплив комплексів амінокислот на стан психофізіологічних функцій дзюдоїстів високої кваліфікації / І. І. Земцова, З. А. Мусаханов, Н. Л. Височіна, Л. Г. Станкевич // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2016. – Вип. 16, Т. 1. – С. 70–76.
15. Симакова Е. А. Функциональная подготовка женщин, участвующих в соревнованиях по многоборью тхэквондо / Е. А. Симакова // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2016. – Т. 135, № 5. – С. 202–208.
16. Височіна Н. Л. Влияние волевых качеств личности на эффективность соревновательной деятельности в разных видах спорта / Н. Л. Височіна // Спортивный вісник Придніпров'я. – 2017. – Т. 11, № 2. – С. 50–53.
17. Головащенко Р. В. Корекція параметрів гематологічного гомеостазу при фізичних навантаженнях за допомогою фармакологічних засобів з енергетичною спрямованістю дії / Р. В. Головащенко, М. В. Кузьменко, Л. М. Гуніна, О. В. Носач // Український журнал медицини, біології і спорту. – 2019. – Т. 22, вип. 4. – С. 377–384.
18. Хуртенко О. В. Педагогічні умови формування психологічного профілю жінок-единоборців високої кваліфікації : фах. наук. журн. / [авт. кол. : О. В. Хуртенко, В. В. Білошицький, С. В. Власко та ін.]. – Одеса : Інноваційна педагогіка, 2020. – С. 215–229.
19. Шемчук В. А. Результати визначення професійних компетентностей жінок-единоборців високої кваліфікації: наук. збірн. / [авт. кол. : В. А. Шемчук, С. М. Дмитренко, В. Б. Климович та ін.]. – Дніпро : Актуальні питання гуманітарних наук, 2020. – С. 118–133.
20. Лещеня С. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України: інстр. / С. Лещеня, І. Орленко, А. Мелешко, С. Забродський. – К.: ГУНГУ, 2019. – 156 с.
21. Тимчасова настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України (НСТ-Т 01.035.001-2013 (01)). – Київ : Генеральний штаб ЗСУ (Наказ від 11.02.2014 №35), 2014. – 156 с.
22. Хацаюк О. В. Спеціальна фізична підготовка : роб. прогр. навч. дисц. (галузь знань 25. Военні науки, національна безпека, безпека державного кордону) / О. В. Хацаюк. – Харків : НАНГУ, 2019. – 56 с.

23. Романчук С. В. Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка: роб. прог. навч. дисц. (галузь знань 25. Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону) / С. В. Романчук, М. О. Єна. – Львів : Нац. акад. сух. військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного, 2017. – 47 с.

24. Стандарт – ТС 3-25.150. [Електронний ресурс] : Combatives // Head quarters Department of the Army, Washington, DC. – 2017. – No. 3-25.150. – 407 с. [Режим доступу до станд.] : <http://www.everyspec.com/MIL-STD/>.

25. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Гавриш Ірина Володимирівна. – Харків, 2006. – 542 с.

26. Великий тлумачний словник української мови (уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел). – Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. – 1440 с.

27. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібн. для студ. / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

REFERENCES

1. Mykhonyn, A. A., Tsuhanok, A. O., Buzdov, A. Yu. (2003). Osobennosty podgotovky voennosluzhashchykh-zhenshchyn [Features of the training of female military personnel]. *Humanytarnue y obshchestvenne nauky*, 12, 56-59.

2. Romanchuk, S. V. (2013). Teoretyko-metodolohichni zasady fizychnoi pidhotovky kursantiv viiskovykh navchalnykh zakladiv sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy [Theoretical and methodological principles of physical training of cadets of military educational institutions of the land forces of the Armed Forces of Ukraine]. (Abstract of PhD thesis), Lviv.

3. Maloliepshyi, S. B., Kaliuzhnyi, M. H., Khatsaiuk, O. V. (2017). Koeffitsiienty efektyvnosti zastosuvannya zakhodiv fizychnoho vplyvu pravookhorontsiamy MVS Ukrainy [Coefficients of efficiency of application of measures of physical influence by militiamen of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Chest i Zakon*, 1 (60), 78-84.

4. Kartamushev, D. A. (2017). Puty sovershenstvovaniya obucheniya rukopashnomu boiu v Vooruzhennukh Sylakh Rosyiskoi Federatsyy s uchetom opyta podgotovky v armiyakh zarubezhnykh stran [Ways to improve the training of hand-to-hand combat in the Armed Forces of the Russian Federation, taking into account the experience of training in the armies of foreign countries]. (Abstract of PhD thesis), SPb.

5. Radchenko, Yu. A. (2017). Rukopashnyi bii yak prykladnyi vyd sportu ta chastyna fizychnoi pidhotovky ta sportu u Zbroinykh Sylakh providnykh krain svitu [Hand-to-hand combat as an applied sport and part of physical training and sports in the Armed Forces of the world's leading countries]. *Navchalno-naukovyi tsentr fizychnoi pidhotovky ta sportyvno-ozdorovchykh tekhnolohii*, 75-76.

6. Sukhorada, H. I., Tverytnov, V. I., Filin V. H. (2019). Zabezpechennia hendernoї rивnosti po vidnoshenniu do zmistu fizychnoi pidhotovky osobovoho skladu [Ensuring gender equality in relation to the content of physical training of personnel]. *Aktualni naukovі doslidzhennia v suchasnomu sviti*, 158-164.

7. Sokolova, E. P. (1999). Optymyzatsiya uchebnukh zaniaty po fizycheskoi podhotovke voennosluzhashchykh-zhenshchyn [Optimization of training sessions for physical training of women servicemen]. (Abstract of PhD thesis), SPb.

8. Boiarchuk, O. V. (2009). Doslidzhennia vzaiemozviazku rивnia rukhovoї aktyvnosti viiskovosluzhbovtsiv-zhinok ta pokaznykiv fizychnoi pidhotovlenosti, funktsionalnoho y psykholohichnoho stanu [Study of the relationship between the level of motor activity of women servicemen and indicators of physical fitness, functional and psychological condition]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*, 13 (T. 2.), 21-25.

9. Torlo, O. I. (2010). Zminy pokaznykiv spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti ta fizychnoi pratsezdatsnosti kursantiv-zhinok protiahom navchalnoho roku [Changes in indicators of special physical fitness and physical fitness of female cadets during the academic year]. L.: LDUVS, 264.

10. Pichuhin, M. F., Hryban, H. P., Romanchuk, V. M. (2011). Fizychnе vykhovannia viiskovosluzhbovtiv [Physical education of servicemen]. Zh.:ZhVI NAU, 820.
11. Fylhyna, E. V. (2016). Sovremennue podkhodu k orhanyzatsyy fizycheskoi podhotovky voennosluzhashchykh-zhenshchyn [Modern approaches to the organization of physical training of women servicemen]. Mohylevskiy ynstitut MVD Respublyky Belarus, 382-385.
12. Kyrychenko, O. M., Vysochina, N. L. (2020). Formy i zmist fizychnoi pidhotovky zhinok-viiskovosluzhbovtiv [Forms and content of physical training of women servicemen]. Olimpiyskiy sport : istoriia, problemy upravlinnia ta systema pidhotovky sportsmeniv, 23-27.
13. Kondrateva, A. V. (2013). Otsenka vustupleniya sportsmenok-edynobortsev pry pomoshchy «Kryteryev uspeshnosti» [Evaluation of martial arts athletes using «Success Criteria»]. Uchenue zapysky unyversyteta ymeny P.F. Lshafta, 5, 66-70.
14. Zemtsova, I. I., Musakhanov, Z. A., Vysochina, N. L., Stankevych, L. H. (2016). Vplyv kompleksiv aminokyslot na stan psykhoфизиологических функций дзидоистив vysokoi kvalifikatsii [Influence of amino acid complexes on the state of psychophysiological functions of highly qualified judokas]. Moloda sportyvna nauka Ukrainy, 16 (T. 1.), 70-76.
15. Symakova, E. A. (2016). Funktsionalnaia podhotovka zhenshchyn, uchastvuiushchykh v sorevnovaniakh po mnohoboriu tkhkvondo [Functional training of women participating in taekwondo all-around competitions]. Uchenue zapysky unyversyteta ymeny P.F. Lshafta, 5 (T. 135.), 202-208.
16. Vusochyna, N. L. (2017). Vlyiane volevukh kachestv lychnosty na efektyvnost sorevnovatelnoi deiatelnosti v raznukh vydakh sporta [The influence of strong-willed personality traits on the effectiveness of competitive activities in different sports]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2 (T. 11.), 50-53.
17. Holovashchenko, R. V., Kuzmenko, M. V., Hunina, L. M., Nosach, O. V. (2019). Korektsiia parametriv hematologichnoho homeostazu pry fizychnykh navantazhenniakh za dopomohoiu farmakologichnykh zasobiv z enerhetychnoiu spriamovanistiu dii [Correction of parameters of hematological homeostasis during exercise with the help of pharmacological agents with energy orientation of action]. Ukrainskiy zhurnal medytsyny, biolohii i sportu, 4 (T. 22.), 377-384.
18. Khurtenko, O. V., Biloshytskiy, V. V., Vlasko, C. V. (2020). Pedahohichni umovy formuvannia psykholohichnoho profilu zhinok-yedynobortsiv vysokoi kvalifikatsii [Pedagogical conditions for the formation of the psychological profile of highly qualified single wrestlers]. Innovatsiina pedahohika, 215-229.
19. Shemchuk, V. A., Dmytrenko, S. M., Klymovych, V. B. (2020). Rezultaty vyznachennia profesiinykh kompetentnostei zhinok-yedynobortsiv vysokoi kvalifikatsii [The results of determining the professional competencies of highly qualified single wrestlers]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 118-133.
20. Leshchenia, S., Orlenko, I., Meleshko, A., Zabrodskiy S. (2019). Instruktziia z orhanizatsii fizychnoi pidhotovky v Natsionalnii hvardii Ukrainy [Instruction on the organization of physical training in the National Guard of Ukraine]. K. : HUNHU, 156.
21. Tymchasova nastanova z fizychnoi pidhotovky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (NST-T 01.035.001-2013 (01)) [Temporary guidelines for physical training in the Armed Forces of Ukraine (NST-T 01.035.001-2013 (01))]. Heneralnyi shtab ZSU. Nakaz vid 11.02.2014 №35, 156.
22. Khatsaiuk, O. V. (2019). Spetsialna fizychna pidhotovka [Special physical training]. Kh.:NANHU, 56.
23. Romanchuk, S. V., Yena, M. O. (2017). Fizychnе vykhovannia ta spetsialna fizychna pidhotovka [Special physical training]. Lv.:Nats. akad. sukh. viisk im. hetmana Petra Sahaidachnoho, 47.
24. Combatives (Training Circular TC 3-25.150) // Head quarters Department of the Army, Washington, DC. – 2017. – No. 3-25.150. – 407 p. Military Standards are available online at <http://www.everyspec.com/MIL-STD/>. (in English).

25. Havrysh, I. V. (2006). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodological bases of formation of readiness of future teachers for innovative professional activity]. (Abstract of PhD thesis), Kharkiv.
26. Busel, V.T. (2004). Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Irpin.:VTF Perun, 1440.
27. Yahupov, V.V. (2003). Pedahohika [Pedagogy]. K.:Lybid, 560.

РЕЗІОМЕ

Надежда Высочина,

доктор наук по физическому воспитанию и спорту
Учебно-научный институт физической культуры и
спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Лариса Гунина,

доктор биологических наук, профессор
Олимпийский институт Национального университета
физического воспитания и спорта Украины

Лидия Котляренко,

доктор биологических наук, профессор
Учебно-научный институт физической культуры и
спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Ольга Малахова,

Учебно-научный институт физической культуры и
спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Елена Кириченко,

Войсковая часть А0136
Вооруженных Сил Украины

Теоретико-методические предпосылки формирования системы рукопашной подготовки военнослужащих-женщин с учетом опыта стран блока НАТО

Рассмотрена актуальная проблема формирования военно-прикладных навыков рукопашного боя военнослужащих-женщин (на примере курсанток старших курсов НАНГУ). В соответствии с мониторингом научно-методической и специальной литературы в избранном направлении исследования определены основные блоки будущей содержательно-функциональной модели рукопашной подготовки курсанток в системе их профессионального образования. Считаем, что при формировании навыков применения мер физического воздействия военнослужащими-женщинами ВСУ и НГУ необходимо учитывать физиологические, психофизические и индивидуально-типологические особенности женского организма, что обеспечит развитие устойчивых профессиональных компетенций (навыков ведения рукопашной схватки).

Ключевые слова: *военнослужащие-женщины; будущие офицеры; профессиональная подготовка; система рукопашной подготовки; специальная физическая подготовка; технический арсенал; новые стандарты.*

SUMMARY

Nadiya Vysochina,

doctor of Physical Training and Sport
Educational and Scientific Institute of
Physical Culture and Sports and Health
Technologies of the National Defence
University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Larisa Gunina,

doctor Biological Science, professor
Olympic Institute of the National University
of Physical Education and Sport of Ukraine

Lidiya Kotlyarenko,

doctor Biological Science, professor
Educational and Scientific Institute of
Physical Culture and Sports and Health
Technologies of the National Defence
University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Olga Malahova,

Educational and Scientific Institute of
Physical Culture and Sports and Health
Technologies of the National Defence
University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Olena Kyrychenko,

Military unit A0136 of the
Armed Forces of Ukraine

Theoretical and Methodological prerequisites for the formation of a System of Hand-to-hand combat training of women Servicemen, taking into account the experience of NATO bloc countries

Introduction. *The use of the latest pedagogical technologies during practical hand-to-hand combat (HHC) classes with future female officers who associate their activities with service in the Armed Forces of Ukraine (AFU) and the National Guard of Ukraine (NGU) during their professional development will ensure acquisition of the necessary level of readiness for performance of tasks on purpose and is an actual direction of scientific researches.*

Purpose. *The main purpose of this work is to build approaches to the formation of a system for determining the basic components of HHC combat skills of cadets (women) of higher military educational institutions (HMEI) of Ukrainian security forces in the system of their vocational education.*

Methods. *Analysis and generalization of the results of special educational-methodical and scientific-methodical literature and relevant areas of research of Internet resources.*

Results. *As a result of the research the main components of the future semantic-functional model of hand-to-hand training of cadets of HMEI are determined. It is established that the structure of readiness of cadets (women) for application of receptions of HHC contains the following components: motivational, basic, functional, applied, stress-resistant. The future content-functional model should contain the following blocks: target block, organizational-content block and result-evaluation block.*

Originality. *The scientific novelty of the expected results lies in the fact that it is planned to identify, theoretically substantiate and experimentally test the pedagogical conditions for the*

formation of HMEI cadets (women) readiness to use HHC techniques in different conditions of service and combat activities. The practical significance of the expected results is to increase the professional competencies of cadets (HHC military applied skills), which will ensure the effective performance of their assigned tasks.

Conclusion. *According to the results of the theoretical analysis of the standard of combat training of US servicemen (TC 3-25.150 «Combatives»), we have identified an effective technical and tactical arsenal of the HHC, which is absent in the hand-to-hand training programs of HMEI NGU and AFU cadets.*

Key words: *female servicemen; future officers; professional training; hand-to-hand combat training system; special physical training; technical arsenal; new standards.*

УДК:378.147; 796:355.233.2

Надія Височіна,

доктор наук з фізичного виховання і спорту
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-6098-9699

Лариса Гуніна,

доктор біологічних наук, професор
Олімпійський інститут Національного університету
фізичного виховання і спорту України, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6207-1117

Олександр Хацаюк,

заслужений тренер України
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків
ORCID ID 0000-0002-4166-9099

Володимир Томашевський,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Олімпійський інститут Національного університету
фізичного виховання і спорту України, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-2256-2656

Андрій Титович,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка, м. Суми
ORCID ID 0000-0002-4283-4105

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/76-88

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОФІЦЕРІВ-ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ У НАПРЯМІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто актуальну проблему формування професійних компетентностей, необхідних для вдосконалення системи спеціальної фізичної підготовки особового складу із використанням сучасних інтерактивних педагогічних технологій у фахівців фізичної підготовки і спорту – представників силових структур та правоохоронних органів України.

Відповідно до результатів аналізу науково-методичної літератури з проблеми спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців і представників силових структур України нами розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту Збройних Сил України, Національної гвардії України та Національної поліції України у напрямі використання сучасних педагогічних технологій з технічними засобами навчання в системі спеціальної фізичної підготовки особового складу. Результати педагогічного експерименту свідчать про сформування та збереження стійких навичок (професійних компетентностей) володіння сучасними педагогічними технологіями із технічними засобами навчання в офіцерів, які взяли участь у дослідженні – фахівців фізичної підготовки і спорту зазначених вище силових структур та правоохоронних органів України.

Ключові слова: фахівці; спеціальна фізична підготовка; військовослужбовці; поліцейські; технічні засоби; курсанти; педагогічні технології.

Постановка проблеми. Прогресуюча всесвітня пандемія COVID-19, нестабільна політична ситуація, підвищення злочинності в Україні та інші суспільні негаразди, потребують високого рівня професійної підготовленості від представників силових структур та правоохоронних органів України.

У свою чергу, прикладні професійні компетентності офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту Збройних Сил України (ЗСУ) та правоохоронних органів України – є важливою сутнісною характеристикою, від якої значною мірою залежить рівень спеціальної фізичної підготовленості особового складу, що, без сумніву, сприяє зростанню їх готовності до виконання завдань за призначенням.

Крім цього, на сьогодні важливим є удосконалення професійних компетентностей таких фахівців з силових структур (правоохоронних органів України) в системі їх професійної (службової) підготовки у напрямі використання ними сучасних інтерактивних педагогічних технологій під час безпосереднього виконання своїх функціональних обов'язків, що прискорить формування необхідних прикладних рухових навичок у особового складу. Зазначене вище підкреслює актуальність обраного напрямку наукової розвідки.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (2019-2020 р.р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-методичній літературі питанням використання педагогічних технологій в системі підготовки фахівців для різних галузей військової та спортивної науки присвячено достатню кількість наукових праць, зокрема, Байкової Л.А., Бізіна В.П., Боевої Н.І., Буланової М.В., Гамалія В.В., Кашлева С.С., Лапутіна А.М., Панфілова А.П., Сластеніна В.А., Чернявської А.П., Щуркової Н.Є., Юдіна В.В. та інших науковців.

Вищезазначені вчені у своїх наукових працях акцентують увагу на високій ефективності педагогічних технологій, які впроваджені в освітній процес здобувачів вищої освіти. Однак відповідна частка напрацювань на сьогодні є застарілими, крім цього, ряд наукових розробок є надто дорогими для впровадження у практичну діяльність вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) ЗСУ та інших силових структур і спеціальних служб України.

Варто також підкреслити, що значна кількість педагогічних технологій, розроблених провідними вченими, може бути трансформована та адаптована до вимог сьогодення, що сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу курсантів і слухачів ВВНЗ та удосконаленню системи професійної (службової) підготовки військовослужбовців ЗСУ (правоохоронців МВС України).

Моніторинг науково-методичної, спеціальної літератури та інтернет-джерел (1 етап дослідження, червень-серпень 2019 р.) з напряму використання педагогічних технологій із технічними засобами навчання в системі бойової

підготовки військовослужбовців силових структур та представників спеціальних служб України (провідних країн світу) дозволив нам виявити ряд наукових праць: Каратаєвої Д.О. [1], Бізіна В.П. [2], Тімченка О.В., Воробйова І.В., Приходька І.І. [3], Єфімова Г.В., Шарія В.І., Мінасова В.С. [4], Моргунова О.А., Ярещенко О.А. [5], Максимчука Б.А., Гаркавого О.А. [6] (можна додати, що цією проблемою займалися також інші фахівці, зокрема: R. Smith, J. Winkler, J. Polich, G. Baitan, P. Bogdanov, V. Terziev, M. Madanski, D. Kanev, R. Sharma, I. Singhal, S. Gupta).

Цікавими за своїм змістом та науковою новизною є роботи: Альбіна М.І. [7], Вачевського М.В. [8], Волошка Л.Б. [9], Митцева О.С. [10], Лянної О.В., Сущенко О.М. [11], Височіної Н.Л., Дяченка А.А., Антонюка А.Е. [12] (та інших: Бобрицької В.І., Осипової Н.В., Петрука В.А., Процької С.М., Романишина І.В., Жалдака М.І.), у яких розкриваються основні ключові доміанти розроблення сучасних педагогічних моделей, спрямованих на формування професійних компетентностей у представників різних груп населення. Зазначені вище наукові праці є корисними для впровадження у систему професійної підготовки військовослужбовців ЗСУ та представників правоохоронних органів України.

У свою чергу, в роботах: Любичча Р.І., Оленченка В.В. [13], Хацаюка О.В. [14], Федоренко О.О., Ворони В.І. [15], Воробйової А.В. [16], Василенко М.І., Височіна Ф.С. [17], та інших провідних учених і практиків (Закорка І.П., Кирпенка В.М., Красоти В.М., Поповича О.І., Сергієнка Ю.Л., Федака С.С., Чуха А.М., Шлямара І.А.), викладені основні складові системи спеціальної фізичної підготовленості представників силових структур та спеціальних служб України.

Не дивлячись на значну кількість робіт обраного нами напряму дослідження, питанням формування (удосконалення) професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту силових структур та правоохоронних органів України у напрямі використання інтерактивних педагогічних технологій під час професійної діяльності присвячено недостатньо робіт, що потребує подальших наукових розвідок.

Мета дослідження – формування у фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ та правоохоронних органів України (Національної гвардії України, Національної поліції України) професійних компетентностей необхідних для використання сучасних інтерактивних педагогічних технологій в системі спеціальної фізичної підготовки особового складу.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити наступні **завдання**:

- провести моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) у напрямі використання сучасних педагогічних технологій в системі бойової підготовки військовослужбовців силових структур та представників спеціальних служб України (провідних країн світу);

- здійснити аналіз спеціальної літератури у напрямі розроблення педагогічних моделей, спрямованих на формування професійних

компетентностей у представників різних груп населення;

- проаналізувати результати, що представлено у науково-методичній літературі з напрямку спеціальної фізичної підготовленості представників силових структур та правоохоронних органів України;

- розробити та апробувати структурно-функціональну модель формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, Національної гвардії України (НГУ) та Національної поліції України (НПУ) у напрямі використання педагогічних технологій із технічними засобами навчання в системі спеціальної фізичної підготовки особового складу.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення результатів спеціальної навчально-методичної та науково-методичної літератури і відповідних напрямку дослідження інтернет-ресурсів, інструментальні методи дослідження.

Виклад основного матеріалу. З метою якісного відпрацювання завдань та досягнення мети дослідження було створено науково-дослідну групу, до складу якої увійшли провідні учені та практики зазначеного вище напрямку (Височіна Н.Л., Гуніна Л.М., Хацаюк О.В., Томашевський В.В., Титович А.О.). Дослідження організовано упродовж двох етапів (червень 2019-вересень 2020 р.р.). На другому етапі дослідження (вересень 2019 – вересень 2020 р.р.), у відповідності до поставлених перед нами завдань проведено розроблення та апробацію структурно-функціональної моделі формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ та НПУ у напрямі використання педагогічних технологій із технічними засобами навчання в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців та поліцейських.

Відповідно до результатів аналізу сутності вищезазначеного, нами встановлено, що як один із шляхів вирішення окресленої проблематики, в системі професійної (службової) підготовки фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ та НПУ може використовуватися відеокомп'ютерна система біомеханічного аналізу рухів індивіда «Katsumoto» (надалі – «Katsumoto») [2, с. 36-42]. Зазначена вище ВКС «Katsumoto» використовується у різних галузях знань і практичної діяльності людини: педагогіці, фізичному вихованні різних груп населення, фізичній терапії та ерготерапії, спортивній науці, анімації тощо. Варто підкреслити, що в обраному нами напрямі дослідження, ВКС «Katsumoto» дозволяє ефективно здійснити порівняльний аналіз та корекцію технічних дій під час тренувань. Крім цього, ВКС «Katsumoto» проводить обчислення напрямку і швидкості руху досліджуваного об'єкту у тривимірному (двомірному) просторі. Додаткове обладнання, яке забезпечує роботу зазначеної технології, закріплене у єдину систему через відповідний аналоговий інтерфейс, що дозволяє зчитувати інформацію одночасно із 64 каналів в режимі реального часу. Основні робочі блоки (рис. 1) зазначеної системи забезпечують стабільну та мобільну роботу під час її практичного використання.

Рис. 1. Основні робочі блоки ВКС «Katsumoto»

На початку другого етапу дослідження (1 блок, вересень 2019 р.), членами науково-дослідної групи розроблено експериментальну структурно-функціональну модель формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ та НПУ з акцентованим використанням технічних засобів навчання (ВКС «Katsumoto») та алгоритм її застосування в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців та поліцейських (рис. 2). Розроблена нами структурно-функціональна модель містить наступні основні блоки: концептуально-цільовий, організаційно-змістовий, процесуальний та контрольний-коригувальний.

З метою практичної перевірки ефективності розробленої нами структурно-функціональної моделі, проведено педагогічний експеримент, у якому прийняли участь фахівці фізичної підготовки і спорту ЗСУ (n=2 особи – представники Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»), НГУ (n=2 особи – представники Національної академії Національної гвардії України) та НПУ (n=2 особи – представники Харківського національного університету внутрішніх справ). Під час реалізації 2 блоку (другий етап дослідження, жовтень 2019 р.) із офіцерами вказаних категорій було проведено теоретичні та практичні заняття по вивченню особливостей використання ВКС «Katsumoto» в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців та поліцейських.

Третій блок другого етапу дослідження (листопад 2019 – вересень 2020 р.р.) передбачав використання ВКС «Katsumoto» під час практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців (n=26 осіб, курсанти старших курсів: Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; n=24 особи, курсанти Національної академії Національної гвардії України) та поліцейських (n=22 особи – курсанти старших курсів Харківського національного університету внутрішніх справ).

Рис. 2. Структурно-функціональна модель формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ та НПУ із акцентованим використанням технічних засобів навчання (ВКС «Katsumoto») в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців та представників силових структур (примітка: СФП – спеціальна фізична підготовка)

Варто зауважити, що всі учасники педагогічного експерименту дали згоду на участь у дослідженнях, що підтверджено відповідними актами. Крім цього, курсантів зазначених вище ВВНЗ було проінструктовано із заходів безпеки та попередження травматизму під час практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки із використанням ВКС «Katsumoto».

З метою об'єктивності дослідження членами науково-дослідної групи та офіцерами – фахівцями фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ і НПУ – було прийнято рішення на використання ВКС «Katsumoto» під час вивчення курсантами тематики «Заходи фізичного впливу» (рукопашна підготовка).

Надалі учасників педагогічного експерименту було розподілено на репрезентативні контрольні (Кг, n=13 осіб) та експериментальні групи (Ег, n=13 осіб), які було сформовано з курсантів Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (ВІТВ НТУ «ХПІ»). Також до складу контрольних та експериментальних груп увійшли курсанти Національної академії Національної гвардії України (НАНГУ) – Кг (n=12 осіб), Ег (n=12 осіб); курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ (ХНУВС) – Кг (n=11 осіб), Ег (n=11 осіб). До початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг та Ег ВІТВ НТУ «ХПІ», НАНГУ, ХНУВС за рівнем технічної підготовленості з рукопашного бою (техніки застосування заходів фізичного впливу) достовірно не відрізнялися ($P \geq 0,05$).

З метою формування навичок службово-прикладного рукопашного бою (навичок застосування заходів фізичного впливу) представники Кг під час практичних занять за вказаною тематикою в системі спеціальної фізичної підготовки (СФП) використовували традиційну методику передбачену відповідними планами та програмами. У свою чергу, досліджувані члени Ег під час практичних занять з рукопашного бою (РБ) додатково використовували сучасний науковий інструментарій (ВКС «Katsumoto»).

Особливість практичного використання ВКС «Katsumoto» під час практичних занять з РБ полягала у здійсненні відеозйомки під час відпрацювання біомеханічних рухів. Отриману інформацію обробляли за допомогою модулю обробки інформації зазначеної вище системи. Надалі офіцерами – фахівцями фізичної підготовки і спорту (викладачами) – в режимі реального часу здійснювалася корекція технічних дій досліджуваних Ег. Це дозволило вже на наступній серії відпрацювання технічних дій РБ вносити відповідні корективи (зміни) у програми рухового удосконалення досліджуваних курсантів. Варто зауважити, що відпрацювання навчальних питань здійснювалося у різні сторони, чим було ліквідовано асиметрію досліджуваних курсантів Ег.

Розроблену нами педагогічну технологію із технічними засобами навчання (ВКС «Katsumoto») використовували тричі на тиждень упродовж другого етапу дослідження, що привело до накопичувального ефекту та удосконалення техніки застосування заходів фізичного впливу (службово-прикладного рукопашного бою) досліджуваних Ег (рис. 3) у різних умовах навчально-

бойової діяльності.

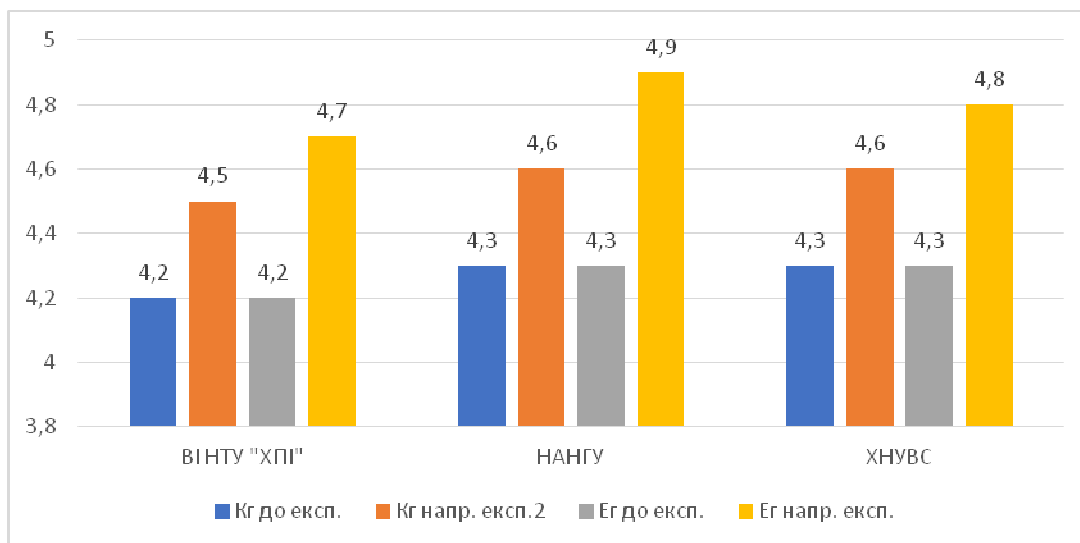

Рис. 3. Динаміка формування навичок службово-прикладного рукопашного бою (застосування заходів фізичного впливу) досліджуваних Кг та Ег (курсантів: ВІТВ НТУ «ХПІ», n=26; НАНГУ, n=24; ХНУВС, n=22) упродовж педагогічного експерименту

Дослідження ефективності сформованості професійних компетентностей (навичок застосування прийомів РБ) у курсантів Кг та Ег здійснювали шляхом створення експертної оцінки за чотирьохбальною шкалою оцінювання, де «5» – максимальний бал, а «2» – мінімальний. При порівнянні показників до та після використання розробленої нами педагогічної моделі із технічними засобами навчання (ВКС «Katsumoto») встановлено, що результати, отримані після педагогічного експерименту у досліджуваних групах, зросли відносно вихідних даних, і ці відмінності переважно є достовірні (Ег, $P \leq 0,05$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженні проведено моніторинг науково-методичної, спеціальної літератури та інтернет-ресурсів у напрямі використання сучасних педагогічних технологій в системі бойової підготовки військовослужбовців силових структур та представників спеціальних служб України (провідних країн світу). Крім цього, членами науково-дослідної групи здійснено аналіз спеціальної літератури у напрямі розроблення педагогічних моделей, які спрямовані на формування професійних компетентностей у представників різних груп населення, що дозволило нам сформулювати мету та основні завдання дослідження, а також відпрацювати детальний план роботи у зазначеному напрямі.

Відповідно до мети і завдань дослідження здійснено аналіз науково-методичної літератури зі спеціальної фізичної підготовленості представників силових структур (правоохоронних органів) України, а в подальшому розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування професійних компетентностей фахівців фізичної підготовки і спорту ЗСУ, НГУ та НПУ у напрямі використання сучасних педагогічних технологій із технічними засобами навчання в системі СФП особового складу.

В процесі проведення педагогічного експерименту у досліджуваних офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту (викладачів) ЗСУ, НГУ та НПУ – сформовано стійкі навички (професійні компетентності) володіння сучасними педагогічними технологіями із використанням технічних засобів навчання. Крім цього, експериментально підтверджено високу ефективність використання ВКС «Katsumoto» під час практичних занять з рукопашної підготовки (застосування заходів фізичного впливу) в системі спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців (курсантів) ЗСУ, НГУ та курсантів-поліцейських НПУ.

Результати дослідження впроваджені у систему спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців ЗСУ, НГУ та курсантів-поліцейських ХНУВС.

Напрями подальших досліджень передбачають розроблення алгоритму застосування заходів фізичного впливу (основних складових прикладних професійних компетентностей) майбутніх офіцерів в умовах ведення сутички із супротивником в умовах обмеженого простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хацаюк О. В. Удосконалення техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України із використанням сучасних технічних засобів навчання : НДР (шифр «Модель-РБ») / О. В. Хацаюк, Д. О. Каратаєва – Харків: АВВ МВС України, 2008. – 135 с.
2. Бизин В. П. Технические средства обучения двигательным действиям: учеб.пособ. / В. П. Бизин, Д. А. Каратева, А. В. Хацаюк. – Берлин (Германия): Lambert Academic Publishing, 2014. – С. 36-42.
3. Воробйова І. В. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України: монографія. / І. В. Воробйова, І. І. Приходько, С. Т. Полторака. – Харків: НАНГУ, 2016. – 296 с.
4. Єфімов Г. В. Нові підходи до організації та ведення територіальної оборони держави в сучасних умовах за досвідом антитерористичної операції / Г. В. Єфімов, В. І. Шарій, В. С. Мінасов. – Одеса: Збірник наукових праць Військової академії, 2017. – С. 139-150.
5. Моргунов О. А. Розробка техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України в системі спеціальної фізичної підготовки / О. А. Моргунов, О. А. Ярещенко, О. В. Хацаюк, Ю. К. Белошенко. – Харків: Честь і Закон, 2018. – С. 67-74.
6. Максимчук Б. А. Удосконалення військово-прикладних навичок рукопашного бою курсантів-правоохоронців МВС України на основі використання сучасних педагогічних технологій / Б. А. Максимчук, О. А. Гаркавий, В. В. Оленченко, О. В. Хацаюк. – Запоріжжя: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах, 2019. – С. 98-104.
7. Muff Albin. Erfahrungen lernen unter freiem Himmel. Erlebnis pädagogik bund Outdoor Trainings konstruktive Lernprojekte / Muff Albin, Adolf Shnaider. – Berlin: Magazin der Bayerischen Bereitschaftspolizei, 2001. – S. 10-12.
8. Вачевський М. В. Маркетинг. Формування професійної компетенції: підручник / М. В. Вачевський. – К.: Професіонал, 2005. – 512 с.
9. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Волошко Лариса Борисівна. – Київ, 2006. – 20 с.
10. Митцева О. С. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з інформаційних технологій у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного

циклу / О. С. Митцева // Теорія і методика професійної освіти. – 2018. – Т. 1, № 5. – С. 116-119.

11. Лянна О. В. Компоненти формування професійної компетентності фахівців з фізичної терапії та ерготерапії / О. В. Лянна, О. М. Сущенко. – Слов'янськ : Гуманізація навчально-виховного процесу, 2020. – С. 116-126.

12. Височіна Н. Л. Формування професійних компетентностей у самбістів високої кваліфікації з використанням засобів суміжного тренінгу / Н. Л. Височіна, А. А. Дяченко, А. Е. Антонюк, С. В. Власко, В. Р. Байдала. – Одеса: Інноваційна педагогіка, 2020. – № 26. – С. 37-41.

13. Хацаюк О. В. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки / О. В. Хацаюк, Р. І. Любич, В. В. Оленченко // Проблеми вищої освіти. – 2019. – № 1. – С. 63-69.

14. Хацаюк О. В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки / О. В. Хацаюк. – Запоріжжя: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах, 2019. – С. 144-155.

15. Vysochina N. Problems of physical training and sports in the Armed Forces of Ukraine / N. Vysochina, O. Fedorenko, V. Vorona. – Georgia: Black sea scientific journal of academic research, 2019. – № 46 (3). – P. 4-9.

16. Vysochina N. Basic psychological factors affecting athletes' training / N. Vysochina, A. Vorobiova. – Poland: Sciendo (Sport Tourism), 2019. – № 26 (2). – P. 21-26.

17. Vysochina N. Volitional qualities of athletes and their influence on competitive activities / N. Vysochina, A. Vorobiova, M. Vasylenko, F. Vysochin. – Romania: Journal of Physical Education and Sport, 2018. – № 18 (1). – P. 230-234.

REFERENCES

1. Khatsaiuk, O. V., Karataieva, D. O. (2008). Udoshkonalennia tekhniky rukopashnoho boiu pravookhorontsiv MVS Ukrainy iz vykorystanniam suchasnykh tekhnichnykh zasobiv navchannia [Improving the technique of hand-to-hand combat of law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine with the use of modern technical means of training]. NDR (shyfr «Model-RB»), 135.

2. Bizin, V. P., Karataieva, D. O., Khatsaiuk, O. V. (2014). Tekhnycheskye sredstva obucheniya dvyhatelnum deistviyam [Technical tools for teaching motor actions]. Berlin, Germany.: Lambert Academic Publishing, 36-42.

3. Vorobiova, I. V., Prykhodko, I. I., Poltorak S. T. (2016). Avtomatyzovanyi psykhhodiahnostychnyi kompleks vyznachennia profesiinoi prydatnosti kandydativ na viiskovu sluzhbu u vnutrishni viiska MVS Ukrainy [Automated psychodiagnostic complex for determining the professional suitability of candidates for military service in the internal troops of the MIA of Ukraine]. Kh.: NANHU, 296.

4. Yefimov, H. V., Sharii, V. I., Minasov V. S. (2017). Novi pidkhody do orhanizatsii ta vedennia terytorialnoi oborony derzhavy v suchasnykh umovakh za dosvidom antyterorystychnoi operatsii [New approaches to the organization and conduct of territorial defense of the state in modern conditions based on the experience of the anti-terrorist operation]. Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoi akademii, 139-150.

5. Morhunov, O. A., Yareshchenko, O. A., Khatsaiuk, O. V., Beloshenko, Yu. K. (2018). Rozrobka tekhniky rukopashnoho boiu pravookhorontsiv MVS Ukrainy v systemi spetsialnoi fizychnoi pidhotovky [Development of hand-to-hand combat equipment of militiamen of the MIA of Ukraine in the system of special physical training]. Chest i Zakon, 67-74.

6. Maksymchuk, B. A., Harkavyi, O. A., Olenchenko, V. V., Khatsaiuk, O. V. (2019). Udoshkonalennia viiskovo-prykladnykh navychok rukopashnoho boiu kursantiv-pravookhorontsiv MVS Ukrainy na osnovi vykorystannia suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii [Improving military-applied skills of hand-to-hand combat of cadets-militiamen of the Ministry of Internal

Affairs of Ukraine on the basis of use of modern pedagogical technologies]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh*, 98-104.

7. Muff Albin. *Erfahrungslernen unter freiem Himmel. Erlebnispädagogik und Outdoor Training als konstruktive Lernprojekte* / Muff Albin, Adolf Shnaider. – Berlin: Magazin der Bayerischen Bereitschaftspolizei, 2001. – S. 10-12.

8. Vachevskiy, M. V., (2005). *Marketing. Formuvannia profesiinoi kompetentsii* [Marketing. Formation of professional competence]. K.: Professional, 512.

9. Voloshko, L. B. (2006). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi rehabilitatsii u protsesi vyvchennia medyko-biologichnykh dystsyplin* [Formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation in the process of studying medical and biological disciplines]. (Abstract of PhD thesis), Kyiv.

10. Mytseva, O. S. (2018). *Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoho imidzhu maibutnikh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii u protsesi vyvchennia dystsyplin sotsialno-humanitarnoho tsykladu* [Pedagogical conditions for the formation of the professional image of future specialists in information technology in the process of studying the disciplines of the socio-humanitarian cycle]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*, 5 (T. 1.), 116-119.

11. Lianna, O. V., Sushchenko, O. M. (2020). *Komponenty formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv z fizychnoi terapii ta erhoterapii* [Components of formation of professional competence of specialists in physical therapy and occupational therapy]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 116-126.

12. Vysochina, N. L., Diachenko, A. A., Antoniuk, A. E., Vlasko, S. V., Baidala, V. R. (2020). *Formuvannia profesiinykh kompetentnostei u sambistiv vysokoi kvalifikatsii z vykorystanniam zasobiv sumizhnoho treninhu* [Formation of professional competencies in highly qualified sambo wrestlers with the use of related training]. *Innovatsiina pedahohika*, 26, 37-41.

13. Khatsaiuk, O. V., Liubchych, R. I., Olenchenko, V. V. (2019). *Udoskonalennia viiskovo-profesiinykh navychok viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy v protsesi spetsialnoi fizychnoi pidhotovky* [Improving the military-professional skills of servicemen of the National Guard of Ukraine in the process of special physical training]. *Problemy vyshchoi osvity*, 1, 63-69.

14. Khatsaiuk, O. V. (2019). *Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnikh ofitseriv NHU do vykonannia zavdan za pryznachenniam zasobamy spetsialnoi fizychnoi pidhotovky* [The essence and structure of readiness of future officers of NBU to perform tasks assigned by means of special physical training]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh*, 144-155.

15. Vysochina, N., Fedorenko, O., Vorona, V. (2019). *Problems of physical training and sports in the Armed Forces of Ukraine*. *Black sea scientific journal of academic research*, 46(3), 4-9.

16. Vysochina, N., Vorobiova, A. (2019). *Basic psychological factors affecting athletes' training*. *Pol. J. Sport Tourism*, 26(2), 21-26.

17. Vysochina, N., Vorobiova, A., Vasylenko, M., Vysochin, F. (2018). *Volitional qualities of athletes and their influence on competitive activities*. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(1), 230-234.

РЕЗЮМЕ

Надежда Высочина,

доктор наук по физическому воспитанию и спорту
Учебно-научный институт физической культуры и
спортивно-оздоровительных технологий

Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Лариса Гунина,

доктор биологических наук, профессор
Олимпийский институт Национального университета
физического воспитания и спорта Украины

Александр Хацаюк,
заслуженный тренер Украины
Харьковский национальный университет
внутренних дел

Владимир Томашевский,
кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
Олимпийский институт Национального университета
физического воспитания и спорта Украины

Андрей Титович,
кандидат наук по физическому воспитанию и спорту
Сумской государственной педагогической
университет имени А.С. Макаренка

Совершенствование профессиональных компетентностей офицеров-специалистов физической подготовки и спорта в направлении использования современных интерактивных педагогических технологий

Рассмотрена актуальная проблема формирования профессиональных компетентностей специалистов физической подготовки и спорта Вооруженных Сил Украины (правоохранительных органов Украины) необходимых для совершенствования системы специальной физической подготовки личного состава с использованием современных интерактивных педагогических технологий.

В соответствии с результатами анализа научно-методической литературы по специальной физической подготовленности представителей силовых структур Украины, нами разработана и апробирована структурно-функциональная модель формирования профессиональных компетентностей специалистов физической подготовки и спорта Вооруженных Сил Украины, Национальной гвардии Украины и Национальной полиции Украины в направлении использования современных педагогических технологий с техническими средствами обучения в системе специальной физической подготовки личного состава. Результаты педагогического эксперимента свидетельствуют о росте и усовершенствовании профессиональных компетентностей в использовании современных педагогических технологий с техническими средствами обучения у исследуемых офицеров – специалистов физической подготовки и спорта указанных выше силовых структур и правоохранительных органов Украины.

Ключевые слова: *специалисты; специальная физическая подготовка; военнослужащие; полицейские; технические средства; педагогические технологии.*

SUMMARY

Nadiya Vysochina,
doctor of Physical Training and Sport
Educational and Scientific Institute of
Physical Culture and Sports and Health
Technologies of the National Defence
University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Larisa Gunina,
doctor Biological Science, professor
Olympic Institute of the National University
of Physical Education and Sport of Ukraine

Olexander Khatsaiuk,
Honored Coach of Ukraine
Kharkiv National university of Internal Affairs

Volodymyr Tomashevskiy,
candidate of Physical Training and Sport, docent
Olympic Institute of the National University
of Physical Education and Sport of Ukraine

Andrii Tytovych,
candidate of Physical Training and Sport
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko

Improving the Professional competencies of Officers-Specialists in Physical Training and Sports in the direction of using Modern Interactive Pedagogical Technologies

Introduction. *The topical problem of formation of professional competencies of specialists of physical training and sports of the Armed Forces of Ukraine (law enforcement bodies of Ukraine) necessary for improvement of system of special physical training of personnel with use of modern interactive pedagogical technologies is considered.*

Purpose. *The purpose of the study is to form in Specialists of Physical Training and Sports of the Armed Forces of Ukraine and law enforcement agencies of Ukraine (National Guard of Ukraine, National Police of Ukraine) Professional competencies necessary for the use of Modern Interactive Pedagogical Technologies in the System of Special Physical Training.*

Methods. *Analysis and generalization of the results of Special Educational-methodical and Scientific-methodical literature and relevant areas of research of Internet resources, Instrumental research methods.*

Results. *Comparing the indicators before and after the use of our developed Pedagogical Model with Technical teaching aids (VKS «Katsumoto»), it was found that the results obtained after the Pedagogical Experiment in the Studied groups increased compared to baseline and these differences are mostly significant (Eg, $P \leq 0,05$).*

Originality. *The results of the Research are introduced into the System of Special Physical Training of Servicemen of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine and police cadets of the KNUVS. Areas of further Research include the development of an algorithm for the application of Physical Measures (the main components of applied Professional Competencies) of Future Officers in a skirmish with the enemy in a confined space.*

Conclusion. *In the process of conducting a Pedagogical Experiment in the studied Officers – specialists in Physical Training and Sports (teachers) of the Armed Forces, NGU and NPU, formed stable skills (professional competencies) mastery of Modern Pedagogical Technologies using Technical Teaching tools. In addition, the high efficiency of the use of VKS «Katsumoto» during practical classes in hand-to-hand training (application of physical measures) in the System of Special Physical Training of Servicemen (cadets) of the Armed Forces, NGU and cadet police NPU was experimentally confirmed.*

Key words: *Specialists; Special Physical Training; military personnel; Police; Technical means; Pedagogical Technologies.*

Дмитро Вігер,
доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7330-1280
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/89-99

ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні принципи та підходи до стандартизації військової освіти в Україні, що розвиваються у теоретико-методологічному дискурсі сучасної науки про освіту й потребують імплементації та широкого застосування у процесі вдосконалення системи військової освіти України. Показано зв'язок основних принципів та підходів до стандартизації вищої освіти з рамковими документами, які спрямовані на розробку і закріплення спеціальностей та спеціалізацій, представлених у галузі знань “Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону”. Акцентовано увагу на необхідності розвитку системи професійної військової освіти в Україні на основі стандартизованих процедур.

***Ключові слова:** галузева рамка кваліфікацій; військова освіта; методологія; національна рамка кваліфікацій; принципи; підходи; професійна військова освіта.*

Постановка проблеми. Наразі триває процес реформування військової освіти України, який спрямовано на закріплення сучасної, такої, що відповідає стандартам НАТО у сфері підготовки офіцерських кадрів та військових фахівців. Одним з важливих завдань у контексті реформування системи військової освіти в Україні у цьому контексті є формування відповідної системи стандартів та їх закріплення у нормативно-правовому полі. Зокрема, йдеться про виконання завдань, визначених Національною рамкою кваліфікацій: розробка галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань “Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону”, розробка стандартів за спеціальностями та спеціалізаціями тощо у межах зазначеної галузі знань. Проте наразі актуальним питанням залишається визначення теоретико-методологічних принципів та підходів до стандартизації військової освіти, яка прагне бути інтегрованою в систему вищої освіти держави, орієнтуючись на збереження компліментарних зв'язків з науками про освіту.

Метою статі є аналіз основних принципів та підходів до стандартизації військової освіти в Україні.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Питання стандартизації вищої освіти не є новим, наукові розвідки у цьому напрямі є активними, що має результатом вироблення поняття стандартизації й закріплення його у нормативно-правовій

базі. Так, за узагальненим розумінням [5; 6; 8-12], стандартизація являє собою діяльність, яка спрямована на визначення і встановлення норм та вимог до освітнього процесу у напрямі досягнення оптимальності його результатів, створення умов стійкості і стабільності системи освіти, що характеризує її якість. При цьому стандартизація вищої освіти має на меті забезпечити порівняльний рівень освіти в різних країнах, уніфікувати процес вищої освіти для створення умов її здобувачам засвоювати різні компетентності не тільки в національній системі вищої освіти, але й в освітніх організаціях інших держав, що безпосередньо впливає на розширення можливостей інтернаціоналізації набутих професійних компетентностей, праксеологічної та якісно-ціннісної переорієнтації фахівців. Варто розглядати цей процес у тому числі й як основу отримання доступу до нових технологій та інформації, які отримують своє вираження і закріплення у стандартах вищої освіти, оскільки зовнішнім системоутворювальним чинником стандартизації професійної освіти є “мета – досягнення цілісності якісного розвитку і затребуваності його в освітніх ситуаціях” [4, с. 14; 6]. Водночас мають ураховуватись й внутрішні системоутворювальні чинники [7; 11; 16]:

- структурні – між структурними елементами методичної системи стандартизації професійної освіти та між етапами її формування;
- функціональні – між функціональними компонентами методичної системи стандартизації професійної освіти.

Законодавством України встановлено, що “стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері” [2]. При цьому стандарт вищої освіти розуміється як сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [1]. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій (НРК) і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ). У цілому стандарт вищої освіти визначає наступні вимоги до освітньої програми [5; 9]:

- обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- перелік компетентностей випускника;
- нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти; сформульований у термінах результатів навчання;
- форми атестації здобувачів вищої освіти;
- вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Наведена сутність розробки та впровадження стандарту вищої освіти відображає процес стандартизації, тобто процес розробки й нормативного закріплення стандартів вищої освіти, професійних стандартів, який має бути методологічно обґрунтованим, інакше майже не можливо ефективно досягнути чіткої відповідності існуючої структури системи вищої освіти з цілями вищої освіти, професійної освіти і професійної підготовки. Тому сьогодні у більшості сучасних напрямів теоретико-практичної розробки питань стандартизації методологія дослідження представлена системним підходом, який орієнтує на визначення у системі стандартизації інтегративних системоутворювальних зв'язків [4; 15]. Хоча загальне проблемне поле методології стандартизації вищої освіти не обмежується виключно системним підходом. Наприклад, висловлюється думка про те, що сучасна методологія формування освітніх стандартів має опиратись на парадигму особистісного розвитку, реалізація якої здатна забезпечити узгодження інтересів особистості з системою діючих стандартів вищої освіти та професійних стандартів [11]. За такого підходу визначальним у процесі стандартизації вищої освіти стає здатність особистості до саморозвитку, самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення протягом всього періоду її активної діяльності, що формує залежність процесу стандартизації від тих умов, в яких формується особистість до початку здобування вищої освіти. Однак у даному випадку існує безліч обмежень і проблем, розв'язати які система вищої освіти не може, що обумовлює при визначенні методології стандартизації необхідність орієнтуватись не виключно на парадигму особистісного розвитку, але й на об'єктивізацію визначених і закріплених освітніх стандартів, обумовлених потребами професійної діяльності, на рівні здобувача вищої освіти. Історично такий підхід був представлений досвідом американської системи освіти, де розвиток теоретичних засад стандартизації зосереджувався на програмно-цільовому підході з виділенням таких основних типів програм й відповідних теоретико-методологічних напрямів [25]: соціально ефективна; гуманістична; соціального покращення; розвивальна. Проте ці напрями не набули комплексного характеру, залишаючись певною мірою відокремленими, й застосовуючись ситуативно.

Більш розширеним є тлумачення проблем стандартизації вищої освіти у межах культурологічного підходу [5; 20; 22], який дійсно має свої переваги з точки зору розвитку особистості здобувача вищої освіти, які визначаються наявністю в культурологічному підході таких взаємопов'язаних аспектів дії, як аксіологічний (ціннісний), технологічний і особистісно-творчий. Але орієнтація процесу стандартизації вищої освіти виключно на формування загальної і професійної культури майбутнього фахівця суттєво звужує завдання і потенціал самої ідеї стандартизації, обмежуючи набуття фахівцем необхідних для конкретної сфери практичної діяльності професійних компетентностей компенсаторним розвитком особистісних якостей.

Крім культурологічного підходу до стандартизації вищої освіти також активно розвиваються діяльнісний, особистісний, технологічний та

інформаційний підходи [5; 11]. Всі вони мають як переваги, так і недоліки, які або сприяють розробці стандартів на кожному окремому рівні освіти взагалі, або звужують потенціал стандартизації. Зокрема, діяльнісний підхід передбачає відбір змісту навчальних предметів з опорою на врахування специфіки майбутньої професійної (виробничої) діяльності, засвоєння знань, умінь, навичок, видів та способів діяльності відповідно критеріям повноти і системності видів діяльності, необхідних для професійної компетентності. Особистісний (особистісно-діяльнісний) підхід спрямований на визначення професійних якостей, рис, знань, вмінь та компетентностей здобувача вищої освіти, необхідних для успішної професійної діяльності. Технологічний підхід сприяє розробці різних варіантів реалізації стандартизації, її коригування з метою постійного оновлення та підвищення якості освіти. Інформаційний підхід спрямований на ефективне використання пізнавального потенціалу діяльності з метою інформаційного насичення та своєчасного коригування освітніх стандартів, забезпечення процесу моделювання. Фактично єдиним стрижнем всіх підходів є орієнтація на необхідність формування стандартів вищої освіти з пріоритетом на розвиток компетентностей здобувача цієї освіти, що потребує розвитку вже не стільки системного, скільки комплексного підходу до стандартизації.

Зміни у національній системі вищої освіти, що почались на початку 90- рр. ХХ ст. й були пов'язані з приєднанням до Болонського процесу, призвели до розвитку компетентнісного підходу, на основі якого було створено контекст для визначення та імплементації нових рівнів і вимог до якості вищої освіти та професійної підготовки фахівців [4; 14; 17]. Компетентнісний підхід став основою змін методологічних принципів стандартизації вищої освіти, кардинального перегляду взаємовідносин між основної цілі професійної освіти, потребами і вимогами, які висуває до фахівця сфера його професійної діяльності, та індивідуальним потребами, інтересами, активністю, зацікавленістю особистості у своєму професійному зростанні і розвитку.

На сьогодні компетентнісний підхід є однією з основних теоретико-методологічних установок у сфері стандартизації вищої освіти, про що свідчить його закріпленість у законодавчих і нормативно-правових документах [18; 23; 24; 26]. Перевага компетентнісного підходу пов'язана з покладеним в його основу принципом орієнтації на кінцевий результат, що найбільш виразно проявляється у сфері професійної освіти, безпосередньо впливаючи на її цільові установки. Цей підхід орієнтується на два основних методологічних принципи, які застосовуються у процесі стандартизації вищої освіти – цілісність і якість вищої освіти та професійної підготовки фахівців. Фактично має місце концептуалізована на теоретико-методологічному рівні ідея про розвиток системи вищої освіти у напрямі оптимізації кінцевих результатів освітнього процесу, що потребує свого нормативного вираження і закріплення. У результаті стандарт, як цілісна характеристика якості вищої освіти, органічно включається в систему суб'єкт-об'єктних відносин освітнього процесу. Крім цього, компетентнісний підхід розглядається як методологічна основа

професійної освіти, що забезпечує вимірюваність якості освіти, створення науково обґрунтованих засад для стандартизації та оцінювання результатів освіти. Якщо орієнтуватись на компетентнісний підхід, то варто зазначити, що стандартизація компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців безпосередньо пов'язана із завданнями розробки та впровадження у практику НРК, метою якої є наближення та імплементація європейських стандартів і принципів, що регулюють здобуття вищої освіти та створюють умови для подальшого професійного розвитку фахівців.

Фактично підтверджується думка про те, що стандарт вищої освіти являє собою рамкову конструкцію, структура якої містить у собі комплекс взаємопов'язаних критеріїв якості основних складових та параметрів системи освіти, що визначають вимоги до процесу і результатів засвоєння освітньої програми конкретного рівня (бакалаврат, магістратура) [10; 13; 26]. У цьому аспекті доцільно звернути увагу на такі параметри, як загальна характеристика спрямованості підготовки, характеристика професійної діяльності майбутнього фахівця, вимоги до результатів засвоєння освітніх програм. Ці базові параметри мають доповнюватись та корелювати з параметрами змісту вищої освіти, серед яких доцільно виділити вимоги до структури освітніх програм, вимоги до умов реалізації освітніх програм, оцінка якості засвоєння освітніх програм. Водночас, оскільки стандартизація є динамічним процесом, який отримує нові якісні характеристики внаслідок зміни теоретико-методологічних принципів і підходів до визначення і встановлення, розробки і закріплення змісту і структури стандартів, а освіта розуміється як складна динамічна система, при визначенні, закріпленні і реалізації стандартів необхідним є застосування до самого процесу стандартизації принципів системного підходу, серед яких доцільно виділити системну організацію; структурну детермінованість властивостей системи; урахування динаміки змін внутрішнього та зовнішнього середовища; ієрархічність; динамічність [11; 12].

У цьому контексті принцип системної організації спрямований на виявлення залежності кожного елементу системи від його структурно-функціональної орієнтації в системі. Відповідно, застосування принципу системної організації забезпечує визначення місця та ролі навчальних дисциплін у структурі освітньої програми у напрямі формування у фахівця необхідних компетенцій. Принцип системної організації дає можливість забезпечити інтегральну цілісність освітнього процесу на основі визначення пріоритетних напрямів цільової, організаційної, змістовної та ціннісної складових процесу формування загальних компетентностей, які доповнюються, розширюються і конкретизуються у рамках варіативної частини планування і організації освітнього процесу, коли йдеться про формування професійних і спеціальних компетентностей, визначених стандартом та особливостями спеціальної підготовки фахівця.

Принцип структурної детермінованості властивостей системи спрямований на створення можливостей побудови поліваріантної комбінації структур системи з метою визначення оптимального варіанту. Цей принцип, як правило,

безпосередньо застосовується на етапі визначення модульної структури навчальної дисципліни, яка має зберегти цілісність, відповідність змісту цільовим установкам, поєднуючи якості жорсткості побудови структури з властивостями гнучкості та адаптивності варіативності змін у процесі вищої освіти і професійної підготовки, відповідаючи вимогам динаміці освітнього стандарту.

Принцип урахування динаміки змін внутрішнього та зовнішнього середовища забезпечує адаптивну здатність системи та механізми взаємодії системи із середовищем, тобто створюються умови для забезпечення практичної реалізації стандарту вищої освіти у межах навчально-методичного комплексу за кожною дисципліною освітнього циклу підготовки фахівців з урахуванням визначених критеріїв якості професійної підготовки. Фактично принцип урахування динаміки змін внутрішнього та зовнішнього середовища спрямований на створення умов органічної інтеграції в межах освітнього процесу специфіки і спрямованості підготовки фахівців у конкретному вищому навчальному закладі, динаміки розвитку освітнього середовища, розвитку наукових шкіл, потреб та інтересів здобувачів вищої освіти.

У свою чергу реалізація принципу ієрархічності забезпечує міжрівневу взаємодію, тобто формування та взаємозв'язок компетентностей, які формуються на різних рівнях вищої освіти та професійної підготовки фахівців. Принцип ієрархічності залишається одним з головних у процесі планування та проектування навчально-методичних комплексів на всіх рівнях вищої освіти. Принцип динамічності забезпечує здатність системи сприймати зміни й реалізується шляхом урахування в освітньому процесі прагнення системи професійних завдань до ускладнення. Принцип динамічності спрямовується на розширення умов інтегрального розвитку фахівця, що має забезпечити його здатність вирішувати складні професійні завдання у майбутньому на основі органічної включеності у сучасний освітній простір для реалізації можливостей постійного процесу самоосвіти і самовдосконалення.

Крім зазначених базових методологічних принципів та підходів окремо необхідно також вказати ті принципи і підходи, що застосовуються у процесі проектування стандартів вищої освіти, доповнюючи науково-теоретичний і методологічний комплекс сучасної парадигми стандартизації [8; 12; 19]: академічна автономія, децентралізація проектування стандартів вищої освіти, академічна свобода, практикоорієнтованість (розбудова кар'єри майбутніх фахівців), академічна мобільність, інституційні зміни в системі формування і розвитку освітньої політики (стейкхолдери) тощо. Наведений комплекс теоретико-методологічних принципів та підходів до стандартизації вищої освіти має істотний нормативний потенціал, що забезпечує вирішення завдання щодо практичної реалізації, закріплення і впровадження стандартів вищої освіти в межах НРК та галузевої рамки кваліфікацій (ГРК). Це знаходить відображення у діючому законодавстві та нормативно-правовій базі з питань стандартизації вищої і професійної освіти. Зокрема, в якості основних принципів розроблення професійних стандартів визначається [3]: оцінювання

вимог до загальних та професійних компетентностей певних трудових функцій та використання єдиних критеріїв їх формування; об'єктивність визначення назв, змісту та обсягу трудових функцій за видами трудової діяльності; можливість вертикального та горизонтального розміщення кваліфікацій, присвоєних на підставі відповідності результатів навчання особи вимогам освітніх програм/стандартів, розроблених з урахуванням положень професійного стандарту на всіх рівнях НРК; врахування успішного міжнародного досвіду країн.

Фактично стандарти розглядаються в якості засобу забезпечення державних гарантій стосовно якості освіти на всіх рівнях отримання фундаментальної освіти та професійної підготовки фахівців, маючи зв'язок із поширеним у досвіді європейських країн поняттям “кваліфікаційні стандарти”, що визначається як норми і вимоги, які застосовуються для різних аспектів кваліфікацій [8; 9; 10; 18]:

– професійні стандарти – це затверджені в установленому порядку вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентності, які співвідносяться з рівнями національної та галузевих рамок кваліфікацій, групуються за галузевими ознаками і є підґрунтям для формування професійних кваліфікацій;

– освітні стандарти являють собою сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти за кожним рівнем освіти в межах кожної спеціальності;

– оцінні стандарти визначають об'єкт оцінки, критерії успішності, методи оцінювання, стандарти (еталони), а також склад комісії, яка надає відповідну кваліфікацію.

Зважаючи на ієрархічну побудову структури кваліфікаційного нормування вищої освіти, доцільно звернути увагу на структурно-ієрархічний підхід, адаптований до потреб змін у сфері військової освіти [21]. Структурно-ієрархічний підхід до формування змісту кваліфікаційної підготовки особового складу імплементовано у системі підготовки офіцерів та військових фахівців збройних сил країн-членів НАТО. На основі цього підходу до потреб військової освіти адаптуються загальні підходи до стандартизації вищої освіти у цивільному секторі, визначається зміст та безпосередньо організується кваліфікаційна підготовка особового складу. Крім цього структурно-ієрархічний підхід дає можливість визначення та вдосконалення кваліфікаційних рівнів підготовки особового складу на основі прогнозування змін до кваліфікаційних вимог щодо підготовки офіцерів та військових фахівців. Рівнева структура кваліфікаційної підготовки особового складу збройних сил країн-членів НАТО у даному аспекті є важливою з огляду на розвиток і стандартизацію галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” в Україні.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Розвиток теоретико-методологічних засад стандартизації вищої військової освіти та вимоги до їх нормування потребує узагальнення й адаптації до потреб військової освіти основних принципів і підходів, що є основою освітньої

науково-практичної діяльності. З точки зору вирішення завдання щодо формування ГРК доцільно звернутись у процесі стандартизації військової освіти в Україні до принципів цілісності, діагностичності, технологічності, адаптивності, гнучкості, оптимальності, інтегративності, досяжності, ступневості та наступності у межах структурно-ієрархічного підходу, на підґрунті якого відбувається визначення та реалізація основних етапів побудови ГРК. Однак останнє завданням подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту”. – URL :www.rada.zakon.gov.ua.
2. Закон України “Про стандартизацію”. – URL: www.rada.zakon.gov.ua.
3. Наказ Міністерства соціальної політики України “Про затвердження “Методики розроблення професійних стандартів” № 74 від 22.01.18 р. – URL: www.rada.zakon.gov.ua.
4. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – №1. – С. 11-17.
5. Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект: монографія / О. Дубасенюк, Н. Сидорчук, О. Чемерис, Н. Якса, Т. Москвіна. – Житомир, 2008. – 300 с.
6. Нещадим М. Військова освіта в Україні: теорія, методологія, практика: монографія / М. Нещадим. – К.: Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2003. – 852 с.
7. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 436 с.
8. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення : Монографія / Л. Короткова, Л. Лук’янова, Г. Лук’яненко та ін. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 220 с.
9. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високо розвинутою економікою / Л. Пуховська, А. Варначев, С. Мельник, Ю. Кравець ; за наук. ред. Л. Пуховської. – К.: “НВП Поліграфсервіс”, 2014. – 176 с.
10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с.
11. Стандартизація професійної освіти: теорія і практика: монографія / А. Каленський, П. Лузан, Н. Ваніна, Т. Пашенко, С. Кравець, Т. Пятничук ; За наук. ред. А. Каленського. – Житомир: “Полісся”, 2018.– 256 с.
12. Терепищій С. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу): монографія / С. Терепищій – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 197с.
13. Толлок І. Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО / І. Толлок, Ю. Супрунов // Військова освіта. – 2018. – № 1(37) – С. 259-271.
14. Bagnall R. Using an Epistemological Perspective to Understand Competence-based Vocational and Professional Education / Bagnall, R., Hodge, S. // Mulder (Ed.), *Competence-based Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education*. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 125-144.
15. Florian H. *Military Pedagogy – A Pragmatic Approach* / H. Florian (Ed.), *Military Pedagogy – An International Survey*. – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2002. – P. 47-66.
16. Fry H. *A handbook for teaching and learning in higher education: enhancing academic practice* / Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall. – London: Kogan Page, 1999. – 415 p.
17. Hager P. *The Integrated View on Competence* / Hager P. // M. Mulder (Ed.), *Competence-based Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education*. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 203-228.
18. *International Standard Classification of Education. – ISCED-2011. – UNECKO: Institute for Statistics, 2012. – 84 p.*

19. Paile S. *Towards a European Understanding of Academic Education of the Military Officers / Thinking and Acting in Military Pedagogy* ; H. Annen, C. Nakkas, J. Makinen (Eds.). – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2013. – P. 279-290.
20. *Professional Military Education: A Cross-Cultural Survey (Studies in Military Psychology and Pedagogy)* / Ed. by D. Jalili and H. Annen. – Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2019. – 234 p.
21. Schunk L.G. *Danish Approach to Military Pedagogy* / Schunk L.G., Nielson L. // *Military Pedagogy – An International Survey* ; H. Florian (Ed.). – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2002. – P. 11-28.
22. Spring J. *American education* / Joel H. Spring. – 1994. – 298 p.
23. Toiskallio J. *Ethics, Military Pedagogy and Action Competence / Civil-Military Aspects of Military Ethics* : E.R. Micewski (Ed.). – Vol 1. – Frankfurt Verlag, 2003. – P. 52-64.
24. *The European Qualifications frameworks for lifelong learning: descriptors defining levels in The European Qualifications frameworks (EQF)*. – URL: https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/leaflet_en.pdf.
25. Kliebard H. *The Struggle for the American Curriculum, 1893-1958* / Kliebard Herbert M. – London: Routledge, 2004. – 358 p.
26. Wolf A. *Competence-based assessment* / A. Wolf. – Philadelphia: Open University Press, 1995. – 156 p.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro vyschu osvitu”. – URL : : www.rada.zakon.gov.ua.
2. Zakon Ukrainy “Pro standartisaciyu”. – URL : www.rada.zakon.gov.ua.
3. Nakaz Ministerstva socialnoy polityky Ukrainy “Pro zatverdzhennya “Metodyky rozroblennya profesiynyh standartiv” № 74 vid 22.01.18 r. – URL: www.rada.zakon.gov.ua.
4. Andrustchenko V. *Osnovny tendecii rozvitku vyschoy osvity Ukrainy na rubezhy stolit* / V. Andrustchenko // *Vystcha osvita Ukrainy*. – 2001. – №1. – S. 11-17.
5. *Modernizatsiya osvity v Ukraine u konteksti evrointegratsiynyh procesiv: istoriko-pedagogichny aspekt: monografia* / O. Dubasenyuk, N. Sydorhuk, O. Chemerys, N. Jaksa, T. Moskvina. – Zytomir: ZDU im. I. Franka, 2008. – 300 s.
6. Neschadim M. *Viyskova osvita v Ukraine: teoria, metodologia, praktika: monografia* / M. Neschadim. – K.: “Kiiivskiy universitet”, 2003. – 852 s.
7. *Profesiyna pedagogichna osvita: osobistisno orientovanyi pidhid: monografia* / za red. O. Dubasenyuk. – Zytomir: ZDU im. I. Franka, 2012. – 436 s.
8. *Profesiyni standarty: teoria i praktika rozroblennya: monografia* / L. Korotcova, L. Lukyanova, G. Lukyanenko ta in. – K.: Pedagogichna dumka, 2011. – 220 s.
9. *Profesiyni standarty i kvalificacii u krainah s vysoko rozvyenoyu economicoyu* / L. Puhovska, A. Varnachev, S. Melnyk, J. Kravets; za nauk. red. L. Puhovskoy. – K.: “NVP Poligrafservis”, 2014. – 176 s.
10. *Standarty i rekomendacii schodo zabezpechennya jakosti v Evropeyskomu prostori vyschoy osvity*. – K.: Lenvit, 2006. – 35 s.
11. *Standartizacia profesiynoy osvity: teoria i practica rozroblennya: monografia* / A. Kalenskiy, P. Luzan, N. Vanina, T. Paschtchenko, S. Kravets, T. Piatnichuk; Za nauk. red. A. Kalenskogo. – Zytomir: “Polissia”, 2018.– 256 s.
12. Terepyschiy S. *Standartizacia vischoy osvity (sproba filosofskogo analizu): monografia* / S. Terepyschiy. – K.: Vyd-vo NPU im. M.P. Dragomanova, 2010. – 197 s.
13. Tolok I. *Osoblivosty pidgotovky viyskovykh fahivciv taktichnogo rivnia u VVNZ SSCHA ta okremykh krain NATO* / I. Tolok, J. Suprunov // *Viyskova osvita*. – 2018. – № 1 (37) – S. 259-271.
14. Bagnall R. *Using an Epistemological Perspective to Understand Competence-based Vocational and Professional Education* / Bagnall, R., Hodge, S. // Mulder (Ed.), *Competence-based*

Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 125-144.

15. Florian H. Military Pedagogy – A Pragmatic Approach / H. Florian (Ed.), Military Pedagogy – An International Survey. – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2002. – P. 47-66.

16. Fry H. A handbook for teaching and learning in higher education: enhancing academic practice / Heather Fry, Steve Ketteridge, Stephanie Marshall. – London: Kogan Page, 1999. – 415 p.

17. Hager P. The Integrated View on Competence / Hager P. // M. Mulder (Ed.), Competence-based Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 203-228.

18. International Standard Classification of Education. – ISCED-2011. – UNECKO: Institute for Statistics, 2012. – 84 p. Juhary J. Understanding Military Pedagogy / Jowati Juhary // Procedia. – Social and Behavioral Sciences. – Vol. 186. – 2015. – P. 1255-1261.

19. Paile S. Towards a European Understanding of Academic Education of the Military Officers / Thinking and Acting in Military Pedagogy ; H. Annen, C. Nakkas, J. Makinen (Eds.). – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2013. – P. 279-290.

20. Professional Military Education: A Cross-Cultural Survey (Studies in Military Psychology and Pedagogy) / Ed. by D. Jalili and H. Annen. – Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2019. – 234 p.

21. Schunk L.G. Danish Approach to Military Pedagogy / Schunk L.G., Nielson L. // Military Pedagogy – An International Survey ; H. Florian (Ed.). – Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2002. – P. 11-28.

22. Spring J. American education / Joel H. Spring. – 1994. – 298 p.

23. Toiskallio J. Ethics, Military Pedagogy and Action Competence / Civil-Military Aspects of Military Ethics : E.R. Micewski (Ed.). – Vol 1. – Frankfurt Verlag, 2003. – P. 52-64.

24. The European Qualifications frameworks for lifelong learning: descriptors defining levels in The European Qualifications frameworks (EQF). – URL : https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/leaflet_en.pdf.

25. Kliebard H. The Struggle for the American Curriculum, 1893-1958 / Kliebard Herbert M. – London: Routledge, 2004. – 358 p.

26. Wolf A. Competence-based assessment / A. Wolf. – Philadelphia: Open University Press, 1995. – 156 p.

РЕЗЮМЕ

Дмитрий Витер,

доктор философских наук,

старший научный сотрудник

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Принципы и подходы к стандартизации военного образования в Украине

Рассмотрены основные принципы и подходы к стандартизации военного образования в Украине, развивающиеся в теоретико-методологическом дискурсе современной науки об образовании и требуют имплементации и широкого использования в процессе совершенствования системы военного образования Украины. Показана связь основных принципов и подходов к стандартизации высшего образования с рамочными документами, направленными на разработку и закрепление специальностей и специализаций, представленных в отрасли знаний “Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы”. Акцентируется внимание на необходимости развития системы профессионального военного образования в Украине на основе стандартизованных процедур.

Ключевые слова: *военное образование; методология; национальная рамка квалификаций; отраслевая рамка квалификаций; принципы; подходы; профессиональное военное образование.*

SUMMARY

Dmitry Viter,
Dr. (Philosophical sciences), senior researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Principles and approaches to the standardization of military education in Ukraine

Introduction. *In the context of Ukraine military education reforming the determine of theoretical and methodological principles and approaches to military education standardization that integrated into system of high education in state and oriented to carrying the complementary links with science for education is actual task.*

Purpose. *Analyze the basic principles and approaches to standardization of the military education in Ukraine.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The article deals with the basic principles and approaches to standardization of the military education in Ukraine that development in the theoretical and methodological discourse of contemporary science about education and which need to implementation and active using in the process of the Ukraine military education system improvement are considered. The link of basic principles and approaches to standardization of the high education with the frame documents, which is directed to the producing and standing of specialties and specialization that are in branch of knowledge “Military science, national safety, safety of state board”, is demonstrated.*

Originality. *The development of the professional military education system in Ukraine on the base of standardized procedures is real need. The structural and hierarchical approach to qualification training content forming is implemented in the system of the officers and military specialists training of state-members of NATO. This approach is basic for adapting of common approaches to standardization of high education in civil sector, determining the content and organizing the qualification training of the officers. Also this approach is a basic of determine and improvement of the qualification levels of the officers training on the basic of prognoses the changes for qualifications in officers and military specialists training have a link with development and standardization of the “Military science, national safety, safety of state board”, is demonstrated branch of knowledge in Ukraine.*

Conclusion. *Development of the theoretical and methodological background of military education standardization and norming of it need adaptation to military education the basic principles and approaches that is background of educational scientific and practical acting.*

Key words: *approaches; branch frame of qualifications; methodology; military education; National frame of qualifications; principles; professional military education.*

Андрій Вітченко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-1694-401X
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/100-110

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ ВВНЗ НА ЗАСАДАХ ВІЙСЬКОВОЇ АНДРАГОГІКИ

Проаналізовано теоретико-технологічні підходи до організації освіти дорослих, розкрито провідні ознаки дорослішання, сформульовано андрагогічні ідеї побудови освітньо-професійної підготовки слухачів (інтенційність освіти, ініціативність досвідчених офіцерів, інтерактивність і рефлексивна основа навчально-пізнавальної діяльності). Доведено необхідність створення у військовому вищій розвивального академічного середовища, збільшення інноваційного компонента у цілепокладанні, змістовому і технологічному забезпеченні освітнього процесу, проектуванні очікуваних результатів. Узагальнено новоутворення офіцерів дорослого віку, спроєктовано систему андрагогічних чинників, урахування і практична реалізація яких забезпечуватимуть якісну організацію освітньо-професійної підготовки у вищій військовій школі.

Ключові слова: андрагогічні чинники; вища військова школа; військова андрагогіка; вікові новоутворення досвідчених офіцерів; освітньо-професійна підготовка; слухачі вищих військових навчальних закладів.

Постановка проблеми. Стратегічним напрямом розвитку освіти в Україні визнано забезпечення її доступності та безперервності протягом усього життя [6], задоволення освітніх потреб особистості, що сприятиме її всебічному розвитку, адаптації до постійно змінюваних соціально-економічних умов життєдіяльності [3]. Не втрачає актуальності наукове обґрунтування принципів, змісту і підходів до організації освітнього процесу з урахуванням вікових особливостей, особистісного досвіду, перспектив кар'єрного і професійного розвитку дорослих учнів. Провідного значення при цьому набувають сучасні андрагогічні дослідження, які допомагають краще зрозуміти освітні мотиви, потреби і прагнення дорослої людини, досягнути особливості її професіоналізації і навчання, створити умови для досягнення належного рівня конкурентоздатності, життєвого і професійного успіху. Звідси пояснюється нагальність звернення до військової андрагогіки для налагодження ефективної освітньо-професійної підготовки досвідчених офіцерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя порушеної проблеми заклали своїми фундаментальними працями М. Ноулз, Р. Сміт, П. Джарвіс, А. Даринський та ін. Значний внесок у розвиток андрагогіки належить М. Галущинському, С. Гончаренку, Н. Кузьминій, М. Олесницькому, С. Сірополку, І. Ющишину та ін. На межі ХХ-ХХІ ст. з'являються спеціальні дослідження, присвячені актуальним проблемам організації освіти дорослих: моделювання національних систем освіти дорослих (О. Огієнко, Л. Сігаєва, Н. Терентьєва, Л. Тимчук), класифікація

андрагогіки на субдисципліни й обґрунтування військової андрагогіки (К. Войцеховський, А. Вітченко, В. Осьодло, С. Поздишев), проектування нового змісту для освіти дорослих (Р.Г. Бенгел, Е. Бун, В. Брендедж та ін.), індивідуалізація освітньої траєкторії дорослих учнів (С. Брукфілд, Д. Савичевич, А. Таф та ін.), визначення особливостей діяльності викладачів під час навчання дорослої людини (Е. Джонс, М. Лен, Ж. Півето та ін.), розкриття особливостей навчально-пізнавальної діяльності дорослих учнів (Л. Анциферова, Ю. Кулюткін, Р. Коулі та ін.), виокремлення андрагогічних принципів навчання (Л. Лесохіна, Л. Лук'янова, Е. Дік, Е. Джонс, Ф. Пьоггелер та ін.), забезпечення умов для навчання дорослих (Г. Хансейкер, Р. Пірс), мотивації освітньої діяльності дорослих учнів (С. Вершловський, Дж. Нолл та ін.), підготовка викладачів-андрагогів (С. Вершловський, Л. Годд, Дж. Лінч та ін.), технологізація андрагогічного процесу (С. Змейов, А. Марон, Т. Філіна, С. Сисоєва та ін.), розроблення специфічних систем навчання дорослих, зокрема у військовій сфері (О. Марков, Л. Монахова), узагальнення передового досвіду організації неформальної освіти дорослих (Т. Мухлаєва).

Фундатор андрагогіки М. Ноулз першим визначив сутність дорослості, розкрив особливості навчання дорослої людини. Американський учений відмовився від формалізованого підходу до ідентифікації дорослості на основі вікового цензу і застосував функціональний підхід, який передбачав діагностування провідних ознак дорослої людини – самостійність, дієвість, відповідальність. М. Ноулз не ототожнював дорослість і зрілість, оскільки вважав, що зріла людина під час навчання досягає досконалості у власному розвитку. Призначення викладача-андрагога автор книги «Сучасна практика освіти дорослих: від педагогіки до андрагогіки» вбачав у тому, щоб «допомагати особистостям розвивати усвідомлення навчання як процесу, що триває протягом усього життя, а також набувати навичок самоспрямованого навчання» [7, 23]. Саме М. Ноулз сформулював шість основних положень, які допомагають краще усвідомити особливості навчання дорослих:

1. Провідна роль у процесі навчання належить дорослому учню.
2. Дорослий учень ставить перед собою конкретні цілі навчання, прагне до самостійності, самореалізації, самоуправління.
3. Доросла людина володіє життєвим та професійним досвідом, знаннями, вміннями, навичками, які мають бути використані у процесі навчання.
4. Дорослий шукає якнайшвидшого застосування набутих під час навчання знань та вмінь.
5. Процес навчання дорослого значною мірою визначається часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними чинниками, які або обмежують, або сприяють йому.
6. Процес навчання є спільною діяльністю того, хто навчає, і того, хто навчається, на всіх його етапах.

Позитивною вважаємо тенденцію щодо технологізації освіти дорослих. Разом з тим критичного осмислення заслуговують намагання замінити технології навчання, що застосовуються у вищій школі, так званою

«андрагогічною технологією». Ініціатором такого протиставлення є С. Змейов, який запропонував поняття «технологія навчання дорослих», витлумачивши його як «систему науково обґрунтованих андрагогічними принципами навчання дій тих, хто навчає, і дорослих, що навчаються..., здійснення яких з високим ступенем гарантованості призводить до досягнення поставлених цілей навчання...» [2, 82]. Спроба звузити освітній процес до однієї технології, безумовно, є хибною, як і тлумачення технології як «системи дій» суб'єктів цього процесу, залишаючи поза увагою методи, прийоми, форми і засоби навчання. Непрямим чином визнає хибність пропонованого підходу і сам С. Змейов, коли стверджує: «Адже навчання власне дорослих може переслідувати найрізноманітніші цілі та реалізовуватися в найрізноманітніших умовах, які диктують використання тих або інших технологічних дій. І ці дії, мабуть, не завжди будуть винятково андрагогічними» [2, 82].

Важливого значення для нашого дослідження набуває стаття С. Гончаренка «Дидактичні аспекти освіти дорослих», в якій виокремлено такі особливості учіння дорослої людини: «наявність внутрішнього спонукання до навчання, яке допомагає самому ставити собі задачі, будувати план її розв'язання і здійснювати його; самостійність як уміння організувати процес розв'язку задачі і керувати ним згідно з цією задачею; залежність ступеня включеності людини в процес навчання від автономності мислення, здатності до інновацій, до співробітництва, здатності учитися і передавати іншим набуті знання; мобільність; постійне прагнення людини будувати свою професійну діяльність на основі нової інформації як спосіб її самовираження і саморозвитку» [1, 70].

Мета статті – визначити і проаналізувати вікові новоутворення дорослих, розкрити особливості організації освітньо-професійної підготовки слухачів ВВНЗ на засадах військової андрагогіки.

Методи дослідження. Аналіз програмних документів у галузі освіти, наукових праць з метою визначення стану досліджуваної проблеми; порівняння та узагальнення емпіричних даних; проектування андрагогічних чинників організації освітньо-професійної підготовки слухачів у вищій військовій школі.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати дорослість як такий стан розвитку людини, що характеризується високим рівнем свідомості і самосвідомості, духовно-ціннісним ставленням до життя і власної діяльності, належним життєвим і професійним досвідом, самодостатністю і самокеріваністю, активністю, ініціативністю, цілеспрямованістю, наполегливістю та відповідальністю, то саме процес набуття цих якостей і може вважатися дорослішанням. Досягнення дорослості є гетерохронним процесом, а тому має індивідуальний прояв залежно від об'єктивних і суб'єктивних чинників: генетики, особистісних здібностей і нахилів, умов проживання, досвідченості і професіоналізму людини, рівня її освіченості й вихованості, ставлення до самоосвіти тощо. Дорослість військовослужбовця виявляється в його ефективній службовій і професійній діяльності, готовності успішно

навчатися впродовж власної кар'єри, застосовувати набуті якості на службі, під час виконання завдань за призначенням.

У сучасній віковій психології дорослість постає як неоднорідний період онтогенезу, який приходить на зміну юності та характеризується цілою низкою новоутворень, спричинених змінами в життєдіяльності людини: активна професіоналізація, створення сім'ї, батьківство, кар'єрний поступ, прагнення до самореалізації і самовдосконалення. Звідси виокремлюють такі визначальні ознаки дорослої людини: самостійність, активність, успішність, досвідченість, відповідальність як за себе, так і за інших (рідних, друзів, підлеглих, вихованців тощо); здатність до критичного оцінювання; творче ставлення до життя і професії, зростання свідомості і самосвідомості, соціально-духовної інтегрованості, прагнення до самопрояву в різних видах і формах життєдіяльності [5, 269].

Дорослий вік характеризується значними зрушеннями в інтелектуальному розвитку особистості, активізації її розумових здібностей. Доросла людина виявляє не тільки здатність успішно виконувати завдання нормативного характеру, виявляти при цьому цілеспрямованість, оперативність, злагодженість і комбінаторність дій у регламентованих умовах (конвергентне мислення), але і спроможність генерувати нові ідеї, збагачувати досвід за допомогою винаходів і раціоналізаторських пропозицій, продукування нових знань (дивергентне мислення). Не випадково представники вікової психології наголошують, що «у період дорослості за різних форм творчої активності інтелектуальна діяльність досягає найвищого рівня розвитку», інтенсивно розвиваються такі види мислення, як практичне мислення (досягає кульмінації між 31 і 32, 34 і 35 роками), теоретичне мислення (32 роки) й образне мислення (33, 35 і 39 років); до найважливіших особистісних новоутворень дорослості відносять гнучкість, структурованість, діалектичність мислення [5, 313-314].

Саме в дорослому віці формується стійке ядро Я-концепції офіцера, що виявляється у почуттях власної честі, гідності та військового обов'язку, відданості високим ідеалам служіння народові, захисту його свободи і незалежності; самоідентифікації і самоактуалізації, відкритості для передового військово-професійного досвіду, оптимізму й раціоналізму, відповідальності, виваженому ставленні до підлеглих на основі єдності вимогливості та поваги, зростанні духовно-ціннісного ставлення до себе й навколишнього світу.

Успіхи в інтелектуального розвитку офіцера дорослого віку позитивно позначаються на його мовленні, яке активно збагачується на лексичному, граматичному і синтаксичному рівнях. Завдяки начитаності, значній практиці спілкування військовий керівник уміло вибудовує власну комунікативну стратегію, володіє індивідуальним стилем мовлення, ефективно застосовує вербальні й невербальні засоби для реалізації різноманітних завдань.

Інтенсивність інтелектуального та мовленнєвого розвитку офіцера виступає запорукою його успішної професіоналізації, підвищеної працездатності, поступового зростання авторитету серед начальників, товаришів по службі, підлеглих військовослужбовців. Щоб активізувати

когнітивну складову військово-професійної діяльності, необхідно закласти міцну мотиваційно-орієнтувальну основу, неухильно розвивати та поглиблювати самоосвітню компетентність, сприяти реалізації особистісних потреб і кар'єрних домагань військового керівника залежно від успішності самоосвітньої та бойової підготовки підрозділу.

Серйозною проблемою організації андрагогічного процесу у ВВНЗ залишається дисбаланс між інтелектуальним, емоційно-чуттєвим і фізичним розвитком слухачів. Поширення стереотипів щодо зниження навчально-пізнавальних можливостей у дорослих, переваги практичного досвіду над теоретичним навчанням, неприйнятності неперервної освіти для командного складу негативно позначається на рівні управлінської діяльності військових керівників, спричиняє їх особистісну деградацію, стрімке професійне вигорання, передчасне старіння. Саме тому підвищену увагу у вищій військовій школі необхідно приділяти створенню розвивального академічного середовища, фундаменталізації освіти, збільшенню інноваційного компонента у цілепокладанні, змістовому і технологічному забезпеченні освітнього процесу ВВНЗ, проектуванні очікуваних результатів.

Ступеневий характер освітньо-професійної підготовки військових фахівців оперативного і стратегічного рівнів має реалізовуватися не лише шляхом поступового ускладнення цільових настанов, змісту та інструментарію, на досягнення й опанування яких спрямована навчально-пізнавальна, професійно-практична, науково-дослідницька діяльність слухачів. Першочергового значення при цьому набуває оволодіння дивергентним (креативним) мисленням, складнішими мисленнєвими операціями, прийомами аналізу і синтезу, видами діяльності (діагностика, прогнозування, інтерпретація тощо).

Досягнення дорослого віку кардинально змінюють аксіологічні виміри життєдіяльності офіцера, зумовлюють ціннісне ставлення до освіти і професійної діяльності. Усвідомлення важливості засвоєння нових знань, набуття сучасного військового досвіду і способів ведення збройної боротьби змушують військового керівника рефлексувати з приводу наявних у нього проблем і потреб, проблематизувати традиційні шляхи їх розв'язання, виробляти індивідуальний стиль і підходи до організації самоосвіти, шукати нові канали інформації, прийоми і засоби її ефективного опрацювання. Звідси випливає необхідність системної перебудови освітньо-професійної підготовки слухачів у ВВНЗ, підґрунтя якої мають становити *андрагогічні ідеї інтенційності освіти* (реалізація у змісті освітніх програм розвивального контенту, який забезпечуватиме випереджальний розвиток особистості, стимулюватиме подальший прояв інтенційних особистісних і професійних якостей), *ініціативності та інтерактивності дорослих учнів, рефлексивної основи їх навчально-пізнавальної діяльності*.

Ефективність освітньої діяльності у вищій військовій школі залежить від дотримання низки умов, які виконують роль допоміжних чинників (каталізаторів) у реалізації нормативних компонентів андрагогічного процесу

(цілей, змісту, технологічного інструментарію, результатів). До провідних *андрагогічних чинників* вищезгаданого процесу належать такі:

1. Сприятливий психологічний клімат у військовому колективі, навчальній групі.

2. Налаштованість суб'єктів андрагогічного процесу на взаєморозуміння, співробітництво і співтворчість, досягнення позитивних результатів у спільній освітній діяльності.

3. Врахування індивідуальних, вікових, гендерних особливостей слухачів.

4. Спирання на життєвий, службовий, військово-професійний досвід офіцерів, що навчаються.

5. Мотивованість слухачів до навчання і самоосвіти, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку.

6. Особистісна сприйнятливність до інновацій.

7. Органічне поєднання в освітній діяльності традицій та інновацій, колективізму та індивідуальних потреб, змагальності та взаємопідтримки, взаємодопомоги.

8. Пріоритетність самоосвітньої підготовки слухачів.

9. Особиста відповідальність слухачів за результативність власної освітньо-професійної підготовки.

10. Залучення слухачів до самоактуалізації і самооцінювання, усвідомлення власної значущості в реалізації освітніх цілей.

11. Прагнення до професійного зростання та самовдосконалення.

12. Дієвий зворотній зв'язок між суб'єктами навчальної взаємодії, оперативний контроль і стимулювання навчальних досягнень слухачів.

Успішність андрагогічного процесу залежить від урахування тих кількісних та якісних змін, які відбуваються на певному етапі особистісного розвитку слухачів, визначають їх вікові особливості. У зв'язку з цим окремої уваги заслуговують сучасні психологічні розвідки, присвячені розкриттю індивідуально-типологічних характеристик офіцерів за основними віковими групами. В. Осьодло у монографії «Психологія професійного становлення офіцера» виокремлює три вікових групи офіцерів, які охоплюють максимальний термін проходження військової служби: 1) до 30 років (молоді офіцери); 2) від 30 до 40 років; 3) від 40 до 55 років.

На підставі проведених досліджень було встановлено, що «молоді офіцери вирізняються підвищеною «реактивністю», чутливістю до стресогенних ситуацій, у них виникає більша кількість негативних переживань, вони тривожні, менше задоволені життям...» [4, 247]. Для визначеної вікової категорії властиві також «висока емоційна сприйнятливність, низька самооцінка, переживання ворожості, внутрішні страхи, схильність до частих змін настрою» [4, 247]. На другому і третьому етапах констатують суттєві зміни, пов'язані із зниженням нейротизму, досягненням конгруентності (узгодженості, злагодженості, автентичності): «...З віком офіцери рухаються в бік шкали інтроверсії, що є свідченням зростання інтрапсихічної активності й відображає згортання їх соціальної активності, занурення в себе, у світ свого «Я», що

суб'єктивно сприймається як більш значущий порівняно з навколишньою реальністю» [4, 248]. Потребує врахування висновків автора «Психології професійного становлення офіцера» про те, що саме у дорослому і зрілому віці військовослужбовці набувають таких негативних новоутворень, як замкнутість, прагнення уникати спілкування з оточенням, вибірковість у контактах [4, 248]. Крім того, слід взяти до уваги схильність молодих і зрілих офіцерів до підпорядкування потребам групи, тоді як 30-40-річні «відрізняються схильністю до самостійності..., прагнуть захищати свої інтереси, досягати намічених цілей, а інколи, захищаючи свою індивідуальність, «кидати виклик» зовнішньому оточенню» [4, 250].

Дорослий вік характеризується цілою низкою зрушень, які відбуваються під впливом як зовнішніх (особливості служби, професійна діяльність, взаємодія із соціальним середовищем), так і внутрішніх чинників (самовідчуття, самосприйняття, самодіяльність, самоосвіта, саморефлексія, саморозвиток). Оскільки розвиток офіцера становить собою складний діалектичний процес актуальних особистісних і професійних змін, що призводять до набуття взаємопов'язаних позитивних і негативних новоутворень (якостей, властивостей, рис), то індивідуально-типологічну модель військового керівника визначеного вікового періоду доцільно розглядати у вигляді порівняльної характеристики (табл. 1).

Набуття службового, професійного та бойового досвіду підпорядковується реалізації провідного дидактичного принципу – зв'язку теорії і практики. Під час виконання практичних завдань на майбутній посаді слухачі цілеспрямовано спостерігають за діяльністю органів військового управління, військових керівників; вивчають службовий функціонал за певною посадою і підходи до його практичної реалізації в умовах повсякденної служби (особливий період); аналізують систему управління військовими частинами (підрозділами), порівнюють сучасні підходи до керування військами (силами), узагальнюють і систематизують власні спостереження, відпрацьовують рекомендації щодо вдосконалення управлінських структур і військово-професійної практики. Вивчення передового досвіду справляє безсумнівно позитивний вплив на формування майбутніх офіцерів оперативної і стратегічної ланок військового управління, оскільки озброює їх зразковими прийомами керування підлеглими, забезпечує відпрацювання практичних умінь з оперативного менеджменту, військово-професійної комунікації. Водночас репродуктивне засвоєння чужих напрацювань та їх механічне наслідування (копіювання), неспроможність критично підійти до оцінювання власної військово-професійної практики, абсолютизація окремого практичного досвіду або його елементів без урахування змінних умов зумовлюють стереотипізацію мислення офіцера, спричиняють закріплення в його свідомості та практиці певних стереотипів, кліше, догм. Таким чином, замість продукування інноваційних ідей майбутній військовий керівник транслюватиме застарілі погляди, нав'язуватиме підлеглим шаблони і стереотипи, стримуватиме ініціативу і здорову конкуренцію у військовому колективі, що є неприпустимим.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика новоутворень
офіцерів дорослого віку (30-40 років)**

Позитивні новоутворення	Негативні новоутворення
Досвідченість	Стереотипність
Рефлексивність	Скептицизм
Стриманість, обережність	Нерішучість, повільність
Виваженість, передбачуваність дій і вчинків	Консерватизм, упереджене ставлення до нового
Активність, перетворювальний характер професійної діяльності, дієвий професіоналізм	Конформізм, тяжіння до інтроверсії
Самодостатність, прагнення до самоствердження, самореалізації, успішної діяльності	Зосередженість на власному успіху, кар'єрному зростанні, домінування егоїстичних інтересів і прагнень
Універсальність	Недовірливе ставлення до підлеглих, прагнення до надмірної опіки над ними, нав'язування власної волі (волюнтаризм)
Сталість у відносинах	Самовпевненість, категоричність, безкомпромісність, негнучкість
Чутливість до конкурентного середовища, прагнення до лідерства, мотивованість до постійного підвищення професіоналізму через самоосвіту, практичну діяльність, ділову комунікацію з успішними колегами	Абсолютизація власного практичного досвіду, зниження інтересу до науки і теоретичних знань, науковий релятивізм
Вибірковість у контактах і спілкуванні	Нормативність, наративність у взаємодії та спілкуванні з підлеглими

Позитивним новоутворенням військовослужбовців дорослого віку вважаємо рефлексивність, що реалізується у здатності міркувати з приводу тих або інших проблем військово-професійної дійсності, шукати шляхи і способи їх ефективного вирішення. Поширення негативного досвіду обговорення та розв'язання наявних проблем, неспроможність особисто впливати на процеси вироблення та реалізації управлінських рішень викликають у слухачів зневіру, скепсис, самоусунення від виконання власних обов'язків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження встановили діалектичний характер розвитку досвідченого офіцера, що характеризується низкою позитивних і негативних новоутворень. Позитивні здобутки потребують цілеспрямованого закріплення й поглиблення спільними зусиллями всіх зацікавлених сторін, шляхом створення сприятливих психологічних умов проходження служби, наукової організації навчально-пізнавальної діяльності на андрагогічних засадах. Для подолання негативних особистісних якостей слухачам необхідно надавати належну допомогу з використанням відповідних видів андрагогічної підтримки: інформування, консультування, обговорення проблемних питань, тренінгу тощо. У цілому андрагогічний процес у вищій військовій школі потребує

належного наукового обґрунтування, цілісної побудови і системного забезпечення.

Перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми вбачаються у вивченні специфіки самоосвітньої підготовки слухачів дорослого віку, у проєктуванні сучасної андрагогічної моделі навчання досвідчених офіцерів певної ланки військового управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко, С. (2009). Дидактичні аспекти освіти дорослих. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : збірник наук. праць. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 1, 67–73.
2. Змеєв, С. И. (2009). Андрагогические основы обучения в высшей школе. Вестник МГЛУ, 562, 79–90.
3. Лук'янова, Л. Концепція освіти дорослих в Україні. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/7529/1/Концепція%20освіти%20дорослих.pdf> (дата звернення: 18.09.2020).
4. Осодло, В. І. (2012). Психологія професійного становлення офіцера : [монографія]. Київ : ПП «Золоті ворота», 463.
5. Савчин, М. (2017). Вікова психологія : навч. посіб. 3-є вид., перероб., доповн. Київ : ВЦ «Академія», 368.
6. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 18.09.2020).
7. Knowles, M. S. (1970). The modern practice of adult education: Andragogy versus pedagogy. New York : Associated Press, 384.

REFERENCES

1. Honcharenko, S. (2009). Dydaktychni aspekty osvity doroslykh. Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy : zbirnyk nauk. prats. Kyiv ; Nizhyn : PP Lysenko, 1, 67–73.
2. Zmeyov, S. I. (2009). Andragogicheskie osnovy obucheniya v vysshej shkole. Vestnik MGLU. 2009, 562, 79–90.
3. Lukianova, L. Kontsepsiia osvity doroslykh v Ukraini. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/7529/1/Концепція%20освіти%20дорослих.pdf> (data zvernennia: 18.09.2020).
4. Osodlo, V. I. (2012). Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera : [monohrafiia]. Kyiv : PP «Zoloti vorota», 463.
5. Savchyn, M. (2017). Vikova psykholohiia : navch. posib. 3-ye vyd., pererob., dopovn. Kyiv : VTs «Akademiia», 368.
6. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 chervnia 2013 roku № 344/2013 «Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (data zvernennia: 18.09.2020).
7. Knowles, M. S. (1970). The modern practice of adult education: Andragogy versus pedagogy. New York : Associated Press, 384.

РЕЗЮМЕ

Андрей Витченко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности образовательно-профессиональной подготовки слушателей ВВУЗ на основе военной андрагогики

Проанализированы теоретико-технологические подходы к организации образования взрослых, раскрыты ведущие признаки взросления, сформулированы андрагогические идеи построения образовательно-профессиональной подготовки слушателей (интенциональность образования, инициативность опытных офицеров, интерактивность и рефлексивная основа учебно-познавательной деятельности). Доказана необходимость создания в военном вузе развивающей академической среды, увеличения инновационного компонента в целеположении, содержательном и технологическом обеспечении образовательного процесса, проектировании ожидаемых результатов. Обобщены психологические новообразования офицеров взрослого возраста, спроектирована система андрагогических факторов, учет и практическая реализация которых будут обеспечивать качественную организацию образовательно-профессиональной подготовки в высшей военной школе.

Ключевые слова: андрагогические факторы; военная андрагогика; возрастные новообразования опытных офицеров; высшая военная школа; образовательно-профессиональная подготовка; слушатели высших военных учебных заведений.

SUMMARY

Andrii Vitchenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovskyi

The particular features of educational and professional training on the basis of military andragogy

Theoretical and technological approaches to the organization of adult education are analyzed, the leading signs of growing up are revealed, among which are independence, activity, success, experience, responsibility, critical thinking, creative approach, high level of consciousness and self-awareness, social and spiritual integration, aspiration to self-realization in various types and forms of life.

Andragogical ideas of educational and professional training of the listeners (intentionality of education, initiative of experienced officers, interactivity and a reflective basis of educational and cognitive activity) are formulated. It was found that the effective construction of a holistic andragogical process in a higher military educational institution is hindered by an imbalance between its components (intellectual, emotional, physical development of students), the spread of stereotypes about reducing learning opportunities in adults, the benefits of practical experience over theoretical learning inadmissibility of continuing education for the team. It is emphasized that the creation of a developing academic environment, fundamentalization of education, increase of the innovative component in goal setting, content and technological support of the educational process, design of the expected results will contribute to overcoming the identified problematic issues.

The age-old new formations of experienced officers are generalized, which first of all include the feeling of own honour, dignity and military duty, devotion to high ideals of service to the people, protection of their freedom and independence; self-identification and self-actualization, openness to

advanced military-professional experience, optimism and rationalism, responsibility, balanced attitude to subordinates on the basis of unity of exactingness and respect, growth of spiritual and value attitude to oneself and the world around. It is established that the certain achievements of adulthood significantly affect the axiological dimensions of the officer's life, determine the value attitude to education and professional activity, cause reflexivity about the existing problems and needs, problematization of traditional ways to solve them, development of individual style and approaches to self-education, searching new channels of information, techniques and means of its effective processing. The urgency of systemic restructuring of educational and professional training of the listeners in military universities on andragogical principles is proved.

A system of andragogical factors has been designed, the consideration and practical implementation of which will ensure the quality organization of educational and professional training in higher military school.

Key words: *andragogic factors; higher military school; military andragogy; age neoplasms of experienced officers; educational and professional training; listeners of higher military educational institutions.*

УДК 355.233:811(477)

Тетяна Ворона,Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID:0000-0001-5544-3341**Анна Ворона,**Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID:0000-0002-4910-2249
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/111-119

МОВНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено мовній освіті дорослих у Збройних силах України. Основна увага зосереджена на ролі державної мови, як об'єднуючого чинника нації. Орієнтуючись на концепцію «Освіта впродовж життя», автор акцентує, що особливу увагу варто приділяти розвитку компетентної складової зростання кожної особистості, а особливо мовній освіті. У дослідженні підкреслюється, що мовна освіта може виступати в кількох площинах як життєва потреба, функція суспільства, орієнтація та зростання, кожній із яких має бути приділена належна увага.

Ключові слова: мовна освіта дорослих; мовна освіта в Збройних силах України; національні інтереси; мовний етикет; копролалія.

Постановка проблеми. Людство за свою історію пережило багато воєн і конфліктів, проте вектори єдності та демократії, цивілізованого вирішення проблем і розвитку культури все ж таки завжди були пріоритетними. Ключову роль у встановленні довіри та порозуміння, налагодженні діалогу відіграла освіта, а саме її мовний аспект.

Зростання міграційних процесів, глобалізація, сплеск інформаційних технологій мають не аби-який вплив на людину, і на жаль, не завжди позитивний. Посилюються рівні різноманітності, поляризуються погляди, бажання, цінності. І за таких умов мають бути фактори, які нас об'єднують, враховуючи мультикультурність демократичного суспільства та підштовхуючи до налагодження міжкультурного діалогу. Одним із таких об'єднуючих факторів є мова, яка може виступати в різних ролях: і як засіб спілкування, і як матеріальний носій інформації, або світоглядний дух нації.

Мова не є сталим поняттям. Вона постійно розвивається під дією певного соціального контексту, згідно якого відбувається реагування на зміни в суспільстві залежно від історичної епохи й характеру історично-соціальних обставин.

Також ми звернемо увагу, що розвиток особистості здійснюється за допомогою вивчення мови як засобу соціокультурної взаємодії й пізнання, є основою соціальної єдності. Саме тому в умовах глобальної комунікації проблема мовної освіти і як окремої її ланки – мовної освіти дорослих набувають особливої актуальності.

Фокусуючи увагу на мовній освіті дорослих, у цьому дослідженні ми зупинимося на ролі державної мови України в Збройних силах. Зазначимо, що

для поняття «мовна освіта» в науковій літературі англійською мовою існує 2 терміни – «language acquisition» і «language learning», де перший термін – дослівно «оволодіння мовою» – застосовується переважно стосовно вивчення першої, найчастіше рідної, мови. Рідною мовою для більшої частини населення нашої країни все ж таки є українська мова.

Також у самій темі дослідження спостерігається певна логічна тотожність: мовна освіта дорослих є актуальною в умовах сьогодення, а сама мова виступає об'єднуючим чинником нації, згідно Основного Закону України «держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України», а «захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної освіти дорослих є у фокусі вивчення багатьох дослідників, серед яких можна назвати Б. Антоненко-Давидович, Н. Бабич, Г. Волкотруб, Д. Гринчишина, А. Корж, А. Капелюшного, О. Пономарів, А. Токарську. Про культуру мовлення й мовне професійне спілкування піднімають наукові дискусії Я. Радевич-Винницький, О. Сербенська, І. Кочан, А. Середницька та ін. Питаннями теорії і практики соціокультурного розвитку україномовної особистості займалися М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, К. Климова, Т. Мельник, М. Пентилюк, Н. Остапенко, О. Потапенко, О. Семенов, Л. Скуратівський, В. Шляхова та ін. Але проблема мовної освіти дорослих та ще й у Збройних силах України залишається мало дослідженою.

Метою статті є аналіз питань мовної освіти дорослих саме в Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна чітко обрала шлях на європейську інтеграцію й здійснює модернізацію освітньої діяльності за європейськими вимогами. У цьому контексті посилюється роль освіти дорослих як важливого чинника суспільного прогресу та конкурентоспроможності держави. Враховуючи сучасні освітні тенденції та зміну акцентів освіти із предметно орієнтованої на особистісно орієнтовану, відбуваються трансформації і в концепції «Освіта на все життя». Натомість ми орієнтуємося на концепцію «Освіта впродовж життя», що уможлиблює становлення особистості як компетентної, враховуючи розвиток бази знань, умінь та навичок, формування соціального досвіду та рівня цінностей і ставлень.

Детально розглядаючи широкий спектр взаємопов'язаних питань: як навчаються дорослі, якими є їх освітні потреби; які методики можна підбирати для їх навчання; якою є специфіка відносин у системі навчання дорослих, приходимо до висновку, що ці та інші питання є предметом вивчення наукових шкіл різних країн. М. Ноулз, В. Сміт (США), П. Джарвіс (Великобританія), Ф. Пеггелер (Німеччина), Г. Хансельман (Швейцарія), Є. Радлінська, А. й К. Стоговські (Польща), А. Василюк, А. Вербицький, М. Громкова, І. Колесникова, А. Митіна, Н. Ничкало, В. Олійник (Україна) зосереджують свої

наукові дослідження на пошуках нових моделей і технологій навчання дорослих, розробці теоретичних концепцій, розвитку компетентності тощо.

Проте якщо певною мірою узагальнити наукові дослідження в сфері освіти дорослих, можна дійти висновку, що у фокусі уваги різних питань «червоною лінією» проходять мова й культура, як провідні фактори становлення особистості в дорослому віці, розвитку суспільного прогресу й сучасних цивілізацій.

Взаємодія мови, культури й освіти може розглядатися в різних аспектах: від рівня розвитку кожної особистості до соціокультурного рівня нації. Від так мовна освіта є доволі вагомим фактором формування особистості й має бути однією із складових частин освітньої політики держави в умовах гуманізації та гуманітаризації освіти.

Аналіз нормативно-законодавчих актів України в сфері освіти показує, що серед актуальних завдань визначено «забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян», а серед напрямків – «розширення україномовного освітнього простору» [2]. Тому мовна освіта є базовим компонентом розвитку особистості на різних рівнях освіти: від дошкільної та шкільної, до вищої й впродовж життя.

У XXI столітті серед економічних, соціальних, духовно-моральних викликів, українці зіткнулися ще й із політичними – загроза втрати національної єдності та територіальної цілісності. В соціально-політичній площині сьогодні проходять дебати: хто й яким чином може захистити цілісність української території, яким чином можна зберегти й укріпити національну єдність та ін. І в таких реаліях мовна освіта в Збройних силах України набуває не аби-якого значення.

У такому форматі мовна освіта може виступати вагомим знаряддям захисту національних інтересів держави. Питаннями мови, мовної освіти й політики опікуються як одномовні, так і багатомовні держави. Візьмемо за приклад хоча б такий факт, у 1998 році Сенат США підтвердив, що «майбутнє нації залежить від консолідації на основі мови... єдиною мовою на території країни визнається англійська... проте ніхто не ставить за мету посягати на культурно-мовні відмінності» [3]. Велику увагу виробленню засад мовної освіти й політики приділяють країни Прибалтики. Із кінця XX століття вони взяли курс на упровадження державних мов у всі сфери суспільного життя, здійснення системи заходів щодо інтеграції російськомовної громади в мовні процеси. І хоча така практика зазнала критики від різних міжнародних інституцій, мовна політика в цих країнах рухається в зазначеному напрямку.

Українські науковці також мають стійкі переконання щодо того, як може мова стати консолідуючим чинником у захисті національних інтересів. У своїх наукових доробках І. Ющук, опираючись на міжнародний досвід, переконує, що «єдина для всього суспільства державна мова дає змогу сконцентрувати його інтелектуальний потенціал й може перерости в могутню рушійну силу суспільного прогресу» [4, с. 23].

Таким чином, як збройні сили держави, так і сама мова можуть бути захисниками інтересів населення країни, забезпечувати їх солідарність і, відповідно, стабільність суспільного розвитку.

Приймаючи в якості вихідної тези дослідження про освіту американського вченого Дж. Дьюї про освіту загалом [5, с. 3], у нашому дослідженні ми застосуємо ці напрацювання для аналізу мовної освіти дорослих у Збройних силах України. Отже, мовна освіта може виступати в кількох сферах існування:

- мовна освіта як життєва потреба;
- мовна освіта як функція суспільства;
- мовна освіта як орієнтація;
- мовна освіта як зростання.

Ми повністю суголосні із думками тих дослідників, які вважають, що мова утворюється із самим народом і є його найприкметнішою ознакою. Це справді життєва потреба, адже через мову люди спілкуються, передають найбільше інформації, проходить соціокультурний обмін. Це не простий засіб спілкування. Адже ми можемо привести безліч прикладів як представники фауни обмінюються звуками та жестами. Мова – це певний інформаційний зв'язок, за допомогою якого люди обмінюються думками й почуттями, збагачуються досвідом попередніх поколінь, гуртуються для захисту, створюють матеріальні й духовні цінності.

Саме тому в фокусі освіти дорослих у Збройних силах України варто проводити навчання захисників Батьківщини на прикладах українського фольклору, історії України, історії українського війська. Україна досить довгий час перебувала в імперських державах Романових, Габсбургів, Османів і весь цей час руйнувалося національне й створювалися умови для руйнування виключно української ідентичності. За допомогою мовної освіти ми сьогодні можемо творити форми й образи саме національної культури.

Враховуючи тенденції глобалізаційного світу, ми б не хотіли, щоб нас звинуватили в опануванні образів власної нації. Ми розуміємо, що існує дуже тонка грань між націоналізмом і шовінізмом. Саме тому дорослих, яких вчать захищати інтереси нації зі зброєю в руках, варто навчати й соціально-політичним тонкощам. Треба вивчати, розуміти, співвідносити з національними інтересами, інонаціональні, інтернаціональні, наднаціональні. Як приклад, звернемося до лірики Великого Кобзаря, який у низці творів «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Іван Підкова» розбудовував традиції осмислення історичних контактів різних етносів і держав, стверджував існування української національної свідомості на протигагу великодержавницькій концепції народів Російської імперії [6, с. 46].

Окрім цього, мовна освіта передбачає формування базових знань про Батьківщину, народ, його звичаї й традиції, духовні надбання. У поезії Василя Симоненка як найвлучніше сказано: «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» [7, с. 4].

Мовна освіта є вкрай важливою функцією суспільства. Зі зникненням мови зникає і народ, його жива культура. Втрачається увесь духовно-культурний світ

цінностей, що творився на ґрунті мови. Народ, який втрачає мову, асимілюється, розчиняється, зникає в іншій нації. Історія не знає прикладів, щоб асимільований народ, який втратив мову, відродився. Такі групи завжди є меншовартісними, вторинними. Ось чому слід не тільки на словах визнавати право української мови на широке вживання в суспільному житті, а й кожному з нас повсюдно спілкуватися нею, в тому числі й у Збройних силах України.

Мовна освіта в Збройних силах України має виступати і як орієнтація певної поведінкової сфери. Від офіцерсько-сержантського складу до солдатського має бути утверджений мовний етикет – «національний кодекс словесної добропристойності», що охоплює засоби ввічливості, орієнтовані на вираження поваги до співрозмовника та дотримання власної гідності [8, с. 14]. Він є органічною складовою культури поваги, комунікативних взаємин, соціальної культури загалом. Тут найбільш виявляється стан духовної вартості, етичної орієнтації суспільства.

До формул мовного етикету належить і такий її елемент, як присяга, відома різним народам із найдавніших часів. Українська традиція присяги сягає своїми коренями давнини. Як зразки можемо назвати присяги на іконах, штандартах, зброї. Фетишистські уявлення українців вказують на те, що той, хто присягнув і порушив слово, буде неодмінно покараний, зраднику не місце у цьому житті.

Аналізуючи українську усну народну творчість, ми також знаходимо приклади, що присяга є надзвичайно важливим дійством, формуючи ціннісно-моральні устами в житті народу. «Будь господарем свого слова», «Наймогутніша зброя – слово», «За слово і честь, хоч голову з плеч», «Слово – не стріла, а глибше ранить» та ін.

Мовна освіта в Збройних силах України має виступати й у площині особистісного зростання кожного. Головними характеристиками тут виступають мислення й пізнання. Як ми вже зазначали, для людини важлива не лише комунікація сама по собі, а й мовленнєве мислення. Цей процес достатньо складний, що йде від конкретно-чуттєвого рівня до понятійного. Поняття закріплюються в словах і в процесі мисленневих операцій порівнюються, зіставляються, протиставляються, поєднуються чи розподіляються. Отже, мислити – це означає оперувати поняттями у мовній формі, мовному вираженні.

Також використовуючи мову, як засіб пізнання, ми орієнтуємося не стільки на власний досвід, скільки на досвід соціальний. У цьому варіанті мовна освіта дозволяє нам скористатися сумою знань про оточуючий світ, який нагромаджений чи попередніми поколіннями, чи представниками із інших сфер діяльності. Наприклад, ми можемо вивчати стратегію й тактику, яку застосовували козаки, при чому не перебуваючи в цій історичній епосі. Або ж вивчати, яку військову техніку чи способи ведення війни можна використовувати в сухопутних військах, аналізуючи діяльність повітряних чи військово-морських військ.

Ми можемо у цьому дослідженні не звернути увагу на таке явище як копролалія, яке, на жаль, присутнє в житті сучасних українців, в тому числі й військових. Це паталогічна схильність до вживання непристойних, цинічних, образливих слів і виразів, до бруднослів'я. Вживання вульгаризмів, лайок переростає у таку собі мовну звичку й людина перестає розуміти, що така мова є «брудною», енергетично веде до руйнування, а не творчості.

Як підтвердження, звертаємося до досліджень Г. Скуратівської, яка запевняє, що мова – це енергія, яка гармонізує фізичний стан людини, стабілізує її психіку [10, с. 362]. Мова має досить унікальну функцію – номінативну, або називання. Іншими словами, ми називаємо все, що нас оточує – предмети, явища, імена, процеси, почуття тощо. Якщо ми не творимо своїх назв, то потім відбувається процес запозичення, а інколи й калькування із інших мов. Такі слова ми називаємо іншомовними. То вульгаризми чи лайка під дію цієї функції не підпадають. Мовою фізики вони мають не позитивний заряд, а негативний, діють на нашу психіку руйнівню. І цей процес проходить непоміченим, проте з часом ми констатуємо факт мовного зубожіння.

Уникати бруднослів'я потрібно у різних сферах життя. Варто пам'ятати, що добрим, чистим словом, індукуючи й сприймаючи постійні енергетичні потоки однієї частоти, ми проходимо своєрідну «енерготерапію», а перебуваючи на іншій («чужій») частоті, виснажуємося, утрачаємо гармонію, що призводить до стресових ситуацій, які викликають як психічні, так і фізіологічні захворювання.

На завершення нашого дослідження не оминемо питання культури мовлення, яке починається із самоусвідомлення мовленнєвої особистості. Вона зароджується й розвивається там, де носіям національної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхня мова в різних суспільних середовищах, а також у контексті інших мов. Тобто військовослужбовці мають чітко розуміти, що культура мови є певною мовленнєвою моделлю, яка лежить в основі мовної свідомості й служитиме зразком протягом всього життєвого циклу спілкування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Однією із основних умов формування соціально активної, культурної та духовно багаті особистості є набуття військовослужбовцями комунікативних компетенцій, суть яких полягає не стільки в базі знань чи умінь і навичок вільно й грамотно володіти українською мовою, скільки в досвіді передачі цих умінь та формуванні ціннісних пріоритетів. Не володіючи досконало багатством української мови, громадянин не буде спроможним розвинути свою думку, оформити діловий документ, грамотно й переконливо представити професійні інтереси, а від цього будуть гальмуватися функції, покладені на нього суспільством. Виступаючи в різних площинах, від життєвої потреби до рівнів зростання, мовна освіта є однією із пріоритетних часток освіти дорослих взагалі. Це певний оригінальний «ідентифікатор нації», над вдосконаленням якого потрібно постійно працювати.

Кожний військовослужбовець, даючи присягу на вірність служіння нації, безумовно має поважати її мову, працювати над вдосконаленням грамотності, рівнем особистої освіченості та культури.

До подальших питань дослідження можна віднести насамперед дослідження щодо модернізації мовної освіти в Збройних силах України, заходів підвищення мовної свідомості та мовної поведінки військовослужбовців тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
2. Національна доктрина розвитку освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
3. Євсєєва Г. Роль державної мови в національній інтеграції та зміцненні єдності держави URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)/10egpzed.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)/10egpzed.pdf) (дата звернення: 15.09.2020).
4. Ющук, І. П. Мова наша українська: ст., виступи, роздуми [ред. В. Й. Клічак]. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2001. 144 с.
5. Дьюї, Д. Демократія і освіта [пер. з англ. М. Олійник, І. Босак, Г. Пехник]. Львів: Літопис, 2003. 294 с.
6. Забужко, О. С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ: Факт, 2009. 146 с.
7. Симоненко, В. У твоєму імені живу. Київ: Веселка, 1994. 82 с.
8. Селіванова, О. Д. Українська мова за військово-професійним спрямуванням [навч.-метод. посібник]. Львів: АСВ, 2010. 218 с.
9. Радевич-Винницький, Я. Етикет і культура спілкування. Львів: Сполом, 2001. 223 с.
10. Скуратівська, Г. Рідна мова як важливий чинник національно-духовного виховання. Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали шостих Ірпінських міжнародних педагогічних читань. Ірпінь, 2008. С. 360–363.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine Retrieved 15.09.2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukr.)
2. National doctrine of education development. Retrieved 15.09.2020, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (in Ukr.)
3. Evseeva G. The role of the state language in national integration and strengthening the unity of the state. Retrieved 15.09.2020, from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01\(4\)/10egpzed.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01(4)/10egpzed.pdf) (in Ukr.)
4. Yushchuk, I. P. (2001). Our Ukrainian language: art., speeches, reflections. Kyiv: Ed. Enlightenment Center. 144 p. (in Ukr.)
5. Dewey, D. (2003). Democracy and Education [trans. from English M. Oliynyk, I. Bosak, G. Pekhnyk]. Lviv: Litopys. 294 p. (in Ukr.)
6. Zabuzhko, O. S. (2009). Shevchenko myth of Ukraine. An attempt at philosophical analysis. Kyiv: Fakt. 146 p. (in Ukr.)
7. Symonenko, V. (1994). I live in your name. Kyiv: Veselka. 82 p. (in Ukr.)
8. Selivanova, O. D. (2010). Ukrainian language for military-professional direction [teaching method. manual]. Lviv: DIA. 218 p. (in Ukr.)
9. Radevich-Vinnytsky, J. (2001). Etiquette and culture of communication. Lviv: Spolom. 223 p. (in Ukr.)

10. Skuratovska, G. (2008). Native language as an important factor in national and spiritual education. Problems of humanization of teaching and education in higher education: Materials of the sixth Irpin international pedagogical readings. Irpin. S. 360–363. (in Ukr.)

РЕЗЮМЕ

Татьяна Ворона,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Анна Ворона,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Обучение иностранным языкам взрослых в вооруженных силах Украины

Статья посвящена обучению иностранным языкам взрослых в Вооруженных силах Украины. Основное внимание сосредоточено на роли государственного языка, как объединяющего фактора нации. Ориентируясь на концепцию «Образование в течение жизни», автора акцентируют, что особое внимание следует уделять развитию компетентной составляющей роста каждой личности, особенно обучению иностранным языкам. В исследовании подчеркивается, что обучение иностранным языкам может выступать в нескольких плоскостях как жизненная потребность, функция общества, ориентация и рост, каждому из которых должно быть уделено должное внимание.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам взрослых; обучение иностранным языкам в Вооруженных силах Украины; национальные интересы; речевой этикет; копролалия.

SUMMARY

Tetiana Vorona,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Anna Vorona,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Language education of adults in the Ukrainian armed forces

Introduction. *Humanity has experienced many wars and conflicts in its history, but the vectors of unity and democracy, civilized solution of problems and the development of culture have always been priority. Education, namely its linguistic aspect, played a key role in establishing trust and understanding, establishing dialogue.*

Considering the realities, speech can act as a unifying factor in society, performing various roles: both as a means of communication, and as a material carrier of information, or the ideological spirit of the nation.

Focusing on the language education of adults, in this study we will focus on the role of the state language of Ukraine in the Armed Forces. Note that for the concept of "language education" in the scientific literature in English there are 2 terms - "language acquisition" and "language learning", where the first term - literally "language acquisition" - is used mainly in the study of the first, most often the native language ... The native language for most of the population of our country is still Ukrainian.

There is a certain logical identity in the research topic itself: language education for adults is relevant in the conditions, and the language itself acts as a unifying factor of the nation, according to the Basic Law of Ukraine, "the state ensures the comprehensive development and functioning of

the Ukrainian language in all spheres of public life throughout Ukraine”, and “ the defense of its sovereignty, territorial integrity and inviolability is entrusted to the Armed Forces of Ukraine. ”

Purpose. *is the analysis of issues of language education of adults in the Armed Forces of Ukraine.*

Methods. *At different stages of scientific research, the following research methods were used: theoretical (analysis and comparison of sources on the problem under study, study of work experience in adult education) and empirical (study of issues of language education of adults in the Armed Forces of Ukraine).*

Results. *As a subject of research, language education of adults is not only in the plane of the scientific interests of linguists, teachers, psychologists, and literary critics. This branch of education and its development is of interest to everyone who wants full realization in life. After all, knowing the language, speech etiquette, a person can not only communicate effectively, but also quickly navigate the flow of information, analyze, make decisions, draw conclusions. That is why we are convinced that language education should be given special attention, implementing the foundations of the concept of "Education throughout life".*

Originality. *There is no people without language. Language is a definite “identifier” of a nation even in a globalized world. Through it, respect for their people, their history and culture is instilled, the foundations of the integral inner world of the individual, its national self-education, and people's worldview are laid. These processes are not permanent and cannot end at a certain stage of education. But the issues of language education should be paid attention to throughout life.*

Conclusion. *One of the main conditions for the formation of a socially active, cultural and spiritually rich personality is the acquisition by military personnel of communicative competencies, the essence of which is not so much in the knowledge base or skills and abilities to fluently and competently speak the Ukrainian language, but in the experience of transferring these skills and the formation of value priorities. Language education for adults in the Armed Forces of Ukraine is the key to the development of the Ukrainian nation based on national unity, dignity and self-esteem, that we are the people of the European community.*

Key words: *language education for adults; language education in the Armed Forces of Ukraine; national interests; speech etiquette; coprolalia.*

УДК: 378.147

Сергій Горбачевський,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-4946-1604
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/120-128

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ОЦІНКИ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОФІЦЕРІВ – ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ

Запропоновано структуру інформаційної системи оцінки професійних компетентностей офіцерів – випускників вищих військових навчальних закладів тактичного рівня та описано макет системи на базі системи дистанційного навчання.

Ключові слова: *інформаційна система; професійні компетенції офіцерів; вищі військові навчальні заклад; військова освіта; дистанційне навчання.*

Постановка проблеми. Цифрові технології швидко змінюють сучасність, особливо, систему освіти. При цьому цифровізація освіти змінює і підходи до оцінки якості освіти. На етапі навчання курсантів (слухачів) ступінь цифровізації освітнього процесу та процесу оцінювання якості освіти вже є високою, в першу чергу, завдяки системі дистанційного навчання. А ось збір відгуків про випускників вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) і їх обробка досі переважно ручна, хоча є всі передумови і можливості щодо її автоматизації.

Відгуки на випускників ВВНЗ є головною формою зворотного зв'язку про якість підготовки випускників. Загалом система підготовки відгуків на випускників, їх збору та аналізу має бути елементом загальної системи управління якістю освіти та одною з підсистем підтримки прийняття рішень керівника військової освіти.

Аналіз публікацій. Питання ролі відгука на випускника ВВНЗ у системі управління якістю підготовки військових фахівців досить детально розглянуті у роботах Зельницького А.М. [1-2] та монографії [3], але ці роботи не враховують сучасні можливості інформаційних систем.

Метою статті є розробка вимог до інформаційної системи оцінки професійних компетентностей офіцерів шляхом збору та обробки відгуків на випускників ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Відгук на випускника є його першою атестаційною процедурою у військах (силах), що дозволяє аналізувати рівень військово-професійного зростання військового фахівця при його атестуванні. Аналіз досвіду використання існуючої паперової системи відгуків на випускників ВВНЗ та ВВП ЗВО показує, що вона має певні недоліки, а саме:

— відсутність гнучкості, тому що форма відгуку єдина для всіх видів до родів військ та рівнів освіти;

- низькій відсоток збору відгуків, тому що складається у паперовому вигляді та складної процедури затвердження відгуку командуванням частини;
- високі працевтрати на збір та обробку відгуків;
- низьку достовірність результатів відгуків.

Сучасні інформаційні технології можуть спростити технологію відгуку, зменшити витрати на систему та розширити можливості системи за рахунок спеціалізованих питань у відгуку, а також залучення до самооцінки самих випускників.

Кожна компетентність стандарту вищої освіти за спеціальністю та професійного стандарту офіцера тактичного рівня містить професійно важливі якості, прояв яких визначається сформованістю відповідних знань, умінь та навичок, які необхідні для виконання випускниками в майбутньому службових (бойових) функцій у військах (силах) на відповідній посаді за призначенням.

Вивчення професійної (службової) діяльності офіцера-випускника (виконання ним службових (бойових) функцій) на протязі першого року служби у військах (силах) та її оцінювання здійснюється командирами (начальниками) всіх рівнів у процесі повсякденної служби, за результатами яких складається відгук, який направляється до ВВНЗ та ВВП ЗВО, який він закінчив.

Оцінювання професійної (службової) діяльності має важливе значення в забезпеченні успішної адаптації молодих офіцерів. Цей процес постійного спостереження, вивчення і оцінювання професійної (службової) діяльності за визначеними критеріями результатів його діяльності та прояви якостей являє собою дієвий інструмент виважених кадрових рішень в процесі якісного управління кар'єрою офіцерів. Командири (начальники) впродовж подальшого професійного становлення молодих офіцерів уважно відслідковують їх успіхи та помилки, що використовується у ході усунення недоліків у освітньому процесі.

Збір і аналіз відгуків, узагальнення результатів професійної (службової) діяльності випускників у військах та розробка рекомендацій щодо удосконалення навчальних планів, програм навчальних дисциплін, які забезпечують формування необхідних компетентностей, методів та методик з підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВВП ЗВО є важливою складовою освітнього процесу.

До показників якості, з яких складається відгук, висувуються певні вимоги. Вони повинні бути

- суттєвими;
- вимірювальними;
- репрезентативними та не повторювати інші;
- достовірними.

Тобто від якості складання форми відгуку залежить якість одержуваної для аналізу інформації. Для розробки змісту відгуку (Табл. 1) було проаналізовано перелік компетентностей, які мають бути сформовані за освітньою програмою зі спеціальності № 253 «Військове управління (за видами Збройних Сил)» за спеціалізацією «Управління діями підрозділів механізованих

військ», кваліфікація: бакалавр військового управління підрозділами механізованих військ, офіцер тактичного рівня. Це найбільш поширена спеціалізація серед випускників ВВНЗ.

Таблиця 1

№ з/п	Професійні важливі якості офіцера	Оцінка в балах				
		2	3	4	5	“0” не можу оцінити
	Правові (знання та виконання)					
	а) основ кримінального кодексу щодо військових злочинів та відповідальності за них					
	б) основ міжнародного гуманітарного права					
	в) Статутів Збройних Сил України					
	а) основ кримінального кодексу щодо військових злочинів та відповідальності за них					
	б) основ міжнародного гуманітарного права					
	Організаційно-управлінські (здатність і готовність)					
	а) підтримувати підрозділ у стані постійної бойової готовності					
	б) планувати, організувати та контролювати повсякденну діяльність підрозділу					
	в) управляти повсякденною діяльністю підрозділу через підпорядкований сержантський склад					
	Загальновійськові, тактичні (здатність)					
	а) здійснювати підготовку та управляти підрозділом під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
	б) приймати обґрунтовані рішення в складній обстановці під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
	в) вести (відпрацьовувати) бойові (звітні) документи					
	Тактико-спеціальні (здатність)					
	а) організувати і вести розвідку під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
	б) організувати і підтримувати стійкий зв'язок під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					

Закінчення таблиці 1

в) здійснювати заходи з інженерної підготовки підрозділу під час підготовки та в ході виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
г) здійснювати РХБ захист дій підрозділу під час під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
д) здійснювати заходи з топогеодезичного забезпечення дій підрозділу під час під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
є) організувати заходи ППО та маскуванню підрозділу					
е) здійснювати заходи з медичного забезпечення дій підрозділу під час під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
ж) організувати взаємодію з іншими підрозділами					
Військово-технічні (знання та уміння)					
а) володіння штатним озброєнням та військовою технікою					
б) організувати експлуатацію озброєння та військової техніки (обслуговування та ремонт) під час під час виконання бойових (спеціальних) завдань, проведення навчань, занять					
Виховні, методичні (здатність)					
а) виховувати у підлеглих патріотизм та любов до Батьківщини					
б) виховувати особовий склад та зміцнювати військову дисципліну у підпорядкованому підрозділі					
в) проводити навчальні заняття з особовим складом підпорядкованого підрозділу з дотриманням заходів безпеки					
Лідерські якості					
а) здатність до мотивації особового складу на успішне виконання завдання					
б) вміння працювати в команді					
в) особиста дисциплінованість, стресостійкість та витривалість					
г) швидко реагувати на ризькі зміни в бойовій (навчальній) обстановці					

Крім відгуку командира пропонується до зворотного зв'язку додати:

— самооцінювання випускником ВВНЗ та ВВП ЗВО рівня власної готовності до виконання службових обов'язків на посаді призначення за період проходження офіцерської служби у військах (силах) протягом 1-го року (Табл. 1);

— оцінювання викладання навчальних дисциплін, які формують військово-професійні та військово-спеціальні компетентності (Табл. 2);

Оцінювання викладання навчальних дисциплін, запропоновано визначати за двома групами показників – корисністю дисциплін (А) та можливими недоліками їх викладання (Б).

A1 – навчальна дисципліна *максимально корисна*;

A2 – навчальна дисципліна *достатньо корисна*;

A3 – навчальна дисципліна *не чинить жодного впливу* на формуванню відповідних компетентностей та професійно важливих якостей

Можливі недоліки позначаються шляхом вписування позначки “V” у відповідний рядок одного із стовпчиків **Б**) таблиці 2, де:

Б1 – недостатньо часу на формування компетентності в межах відповідної навчальної дисципліни;

Б2 – недостатньо часу на теоретичні заняття з цієї навчальної дисципліни;

Б3. – недостатньо часу на практичні заняття з цієї навчальної дисципліни;

Б4 – недосконала (або відсутня) відповідна навчально-тренувальна база;

Б5 – низький рівень викладання цієї навчальної дисципліни;

Б6 – навчальна дисципліна, викладання якої мало би сприяти формуванню зазначеної компетентності, взагалі не включена в освітню програму.

Таблиця 2

№ з/п	Перелік навчальних дисциплін	Кількість кредитів	Корисності			Можливі недоліки					
			A1	A2	A3	Б1	Б2	Б3	Б4	Б5	Б6
1	2	3	A1	A2	A3	Б1	Б2	Б3	Б4	Б5	Б6
Перелік навчальних дисциплін військово-професійного спрямування програми базової підготовки											
1.	Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України	2									
2.	Загальна тактика	5									
3.	Основи військового управління (у тому числі штабні процедури НАТО)	4									
4.	Управління повсякденною діяльністю підрозділів (у тому числі охорона державної таємниці, безпека життєдіяльності, основи охорони праці, безпека військової діяльності)	4									
5.	Радіаційний, хімічний, біологічний захист підрозділів (у тому числі екологія)	3									
6.	Військова топографія	3									
7.	Інженерна підготовка	3									
8.	Організація військового зв'язку,	2									
9.	Бойова система виживання воїнів (у тому числі тактична медицина)	2									

Закінчення таблиці 2

1	2	3	A1	A2	A3	B1	B2	B3	B4	B5	B6
10.	Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування (у тому числі стройова підготовка)	3									
11.	Стрілецька зброя та вогнева підготовка	3									
12.	Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка	9									
13.	Іноземна мова (загальний, загальновійськовий та спеціальний курс)	20									
14.	Правознавство (у тому числі основи військового законодавства та міжнародне гуманітарне право, морське право для спеціальностей підготовки військових фахівців морського профілю)	2,5									
15.	Військова педагогіка та психологія (у тому числі лідерство)	2									

Наразі у системі військової освіти є як централізовані інформаційні системи на кшталт системи дистанційного навчання (СДН) на базі відповідного центру, так інформаційні освітні системи окремих ВВНЗ. Тому є різні шляхи побудови інформаційної платформи для роботи з відгуками. Зі своїми від'ємностями.

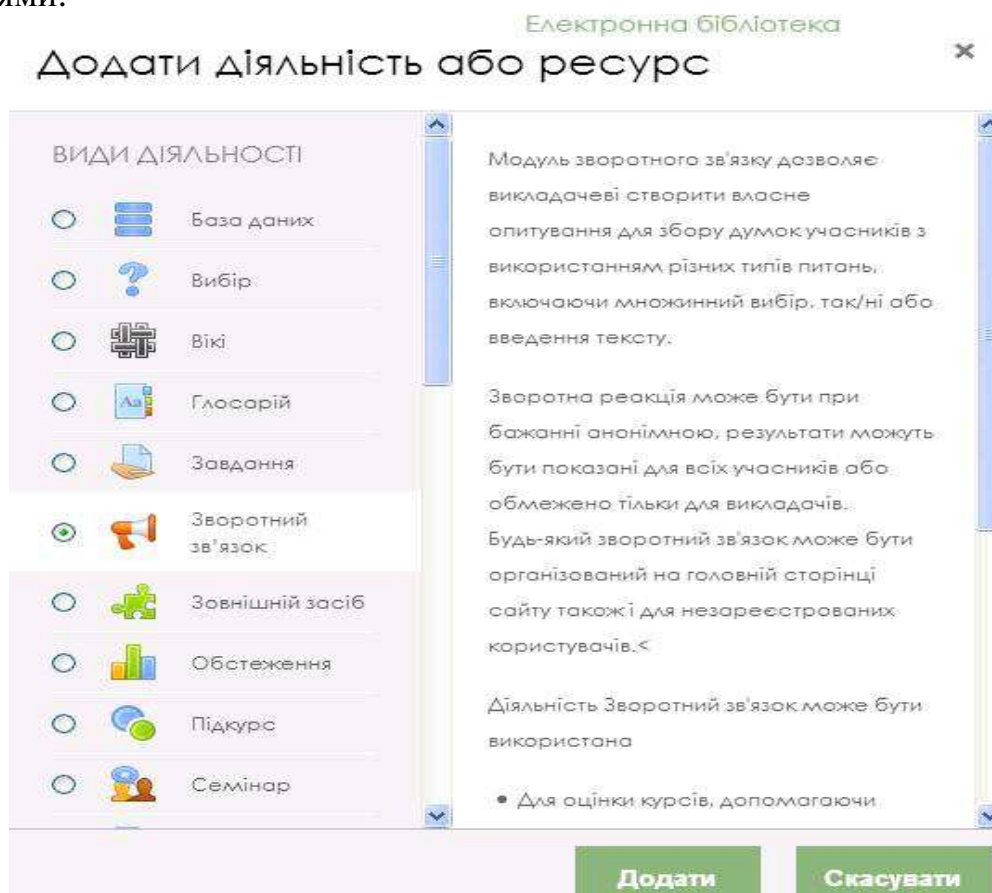

Рис. 1. Модуль зворотного зв'язку системи Moodle

Найменш затратним є шлях використання СДН на базі ПЗ Moodle [4]. В ньому є спеціальний компонент зворотного зв'язку (Рис. 1), в якому можна автоматизувати форму відгуку будь якої складності за досить короткий час без залучення фахівців з програмування.

Там є вбудована аналітика. І ця система використовує адаптивний дизайн, що дозволяє заповнювати форми в тому числі і на мобільних пристроях (смартфон, планшет тощо).

Вбудована аналітична форма дозволяє розрахувати середні показники оцінки за кожною компетентністю для кожної спеціалізації випускника ВВНЗ. Якщо середня оцінка нижче, ніж задовільна, то потребує аналізу матриця відповідності програмних компетентностей компонентів освітньо-професійної програми для внесення змін у освітній процес.

За допомогою цього компоненту біло розроблено макет автоматизованої системи збору та обробки відгуків на випускників, а також анкет самооцінювання шляхом додавання питань (Рис. 2) з таблиць 1 та 2.

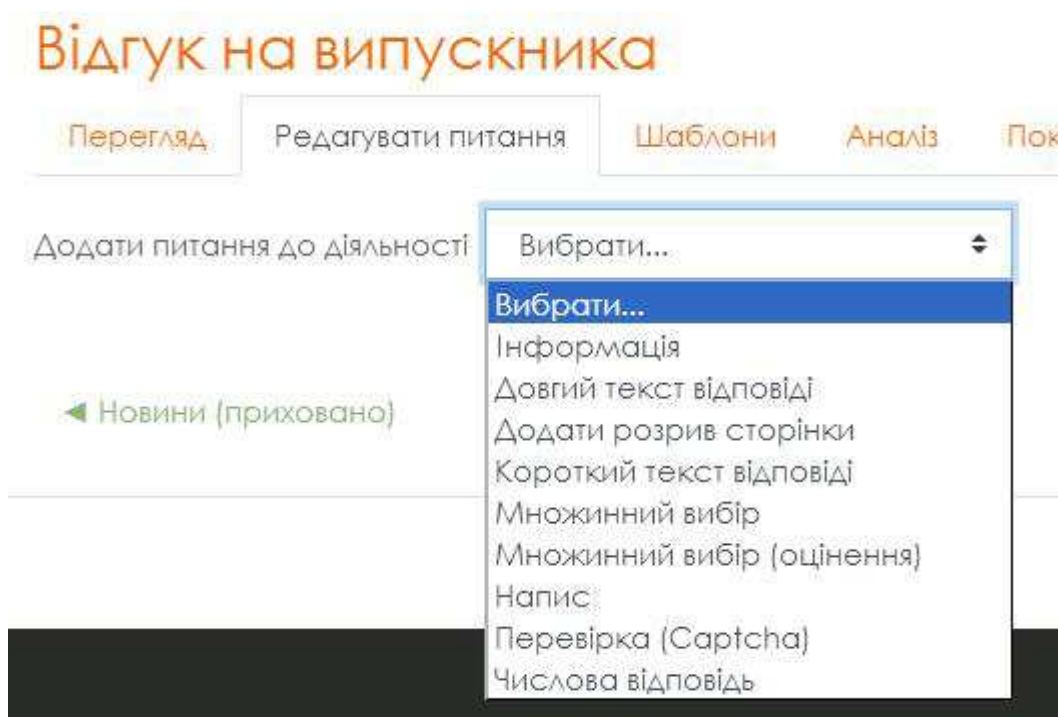

Рис. 2. Додавання до відгуку (анкети) різних типів питань

У такого підходу існують недоліки, а саме система обмежена набором стандартних функцій, все не стандартне треба дописувати на мові програмування php. В системі також немає шифрування, а тому досить слабкий захист персональних даних. Крім того, за логінами та паролями ВВНЗ потрібно звертатися до Центру дистанційного навчання. У цьому сенсі більш гнучким є варіант використання власного сервера ВВНЗ.

Найкращий варіант розробити спеціальне програмне забезпечення за результатами тестувань розробленого макету із залученням фахівців відповідних ВВНЗ. Цей шлях дозволить уникнути багатьох помилок при складанні технічного завдання на ДКР.

Висновки. Розвиток сучасних інформаційних технологій дозволяє перейти до оцінки професійних компетентностей офіцерів – випускників вищих військових навчальних закладів тактичного рівня за спеціалізаціями шляхом розробки нових форм відгуків та анкет самооцінки з подальшою автоматизацією їх збору та обробки. Такий зворотній зв'язок дозволяє оперативно вносити зміни в освітні програми і якість їх викладання.

Напрями подальших досліджень пов'язані з проведенням пілотного тестування розробленого макету автоматизованої системи на базі одного з ВВНЗ та розробкою ТЗ на ДКР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зельницький А.М. Відгук на випускника ВВНЗ, ВНП ЗВО у системі управління якістю підготовки військових фахівців/ Вісник Національного університету оборони України. – 2011. - №1. – С.14-25.
2. Зельницький А.М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців/ Зельницький А.М., Удовенко П. І., Серветник Р.М. / Вісник Національного університету оборони України. – 2009. - №3. – С.21-26.
3. Інноваційний розвиток вищої військової освіти України : монографія ./ В.В. Сідаш, А.М. Алімпієв, Г.В. Певцов, С.В. Залкін, С.О. Сідченко, К.І. Хударковський – Харків: Цифрова друкарня №1, 2012. – 456 с.
4. Горбачевський С.К., Орда М.В. Напрямки використання сучасних технологій в інформаційному забезпеченні системи військової освіти / Збірник наукових праць “Військова освіта”– №1 (41), - 2020. – С. 103-109.

REFERENCES

1. Zelnytskyi A.M. Vidhuk na vypusknika VVNZ, VNP ZVO u systemi upravlinnia yakistiu pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv/ Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2011. - №1. – S.14-25.
2. Zelnytskyi A.M. Kompetentnisna model vypusknika VVNZ – skladova systemy pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv/ Zelnytskyi A.M., Udovenko P. I., Servetnyk R.M. / Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2009. - №3. – S.21-26.
3. Innovatsiyni rozvytok vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy: monohrafiia ./ V.V. Sidash, A.M. Alimpiiev, H.V. Pievtsov, S.V. Zalkin, S.O. Sidchenko, K.I. Khudarkovskiy – Kharkiv: Tsyfrova drukarnia №1, 2012. – 456 s.
4. Horbachevskiy S.K., Orda M.V. Napriamky vykorystannia suchasnykh tekhnolohii v informatsiinomu zabezpechenni systemy viiskovoi osvity / Zbirnyk naukovykh prats “Viiskova osvita”– №1 (41), - 2020. – S. 103-109.

РЕЗЮМЕ

Сергей Горбачевський,
кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Информационная система оценки профессиональной компетентности офицеров - выпускников высших военных учебных заведений тактического уровня

Предложена структура информационной системы оценки профессиональных компетенций офицеров - выпускников высших военных учебных заведений тактического уровня и описано макет системы на базе системы дистанционного обучения.

Ключевые слова: информационная система; профессиональные компетенции офицеров; высшие военные учебные заведения; военное образование; дистанционное обучение.

SUMMARY

Serhii Horbachevsky,
PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky

Information system for assessing the professional competence of officers - graduates of higher military educational institutions of the tactical level

Introduction. Digital technologies are rapidly changing modernity, especially the education system. At the same time, the digitalization of education is changing the approaches to assessing the quality of education. At the stage of training cadets (students) the degree of digitalization of the educational process and the process of assessing the quality of education is already advanced, primarily due to the system of distance learning. However, the collection of reviews on graduates of higher military educational institutions (HMEIs) and their processing is still mostly manual, although there are all the prerequisites and opportunities for its automation.

Reviews on HMEIs graduates is the main form of feedback on the quality of graduate training. In general, the system of preparation of responses to graduates, their collection and analysis should be an element of the general system of quality management of education and one of the subsystems of decision support of the head of military education.

Purpose – development of requirements for the information system for assessing the professional competencies of officers by automatization the collection and processing of reviews on graduates of HMEIs.

Methods: the system of general scientific, theoretical and empirical research special methods, methodological analysis of the problem, systematization and generalization of scientific information concerning the nature and content of certain tasks, monitoring of existing systems were used to solve the set research problems, method of information data processing.

Results. The structure of the information system for assessing the professional competencies of officers – graduates of higher military educational institutions of the tactical level is proposed and the layout of the system based on the distance learning system is described.

Originality. The article describes ways to improve the assessment of professional competencies of officers – graduates of higher military educational institutions of tactical level.

Conclusion. The development of modern information technologies allows to move to the assessment of professional competencies of officers – graduates of higher military educational institutions of tactical level by specialization by developing new forms of responses and self-assessment questionnaires with further automation of their collection and processing. Such feedback allows to operatively make changes in educational programs and the quality of their teaching.

Key words: information system; professional competence of officers; higher military educational institutions; military education; reviews on graduates.

УДК 315.6:51

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3910-7329
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/129-143

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ ПОНЯТЬ, СИСТЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ, ІНДЕКС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

У статті розглядаються актуальні проблеми демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО). Дослідження базується на розкритті сутності, структури та змісту поняття «демократизація» стосовно галузі освіти та вищої військової освіти. Представлено інструкцію з використання розробленої методики вимірювання інтегрального показника демократизації освіти та оцінювання слухачами (курсантами) рівнів демократизації освіти у ВВНЗ, ВНП ЗВО, в яких вони навчаються.

Ключові слова: освітня діяльність; освітній процес; громадянська освіта; демократизація військової освіти; субординація; ієрархія; індекс демократизації.

Постановка проблеми. Серед ключових цінностей одне із перших місць у свідомості людства, безумовно, належить демократії. Вона є однією із суперечливіших рис сучасної цивілізації, дає людству широкі можливості для розвитку, але також породжує низку проблем.

Об'єктивно і закономірно, що ефективність втілення на практиці освітніх пріоритетів залежить від всебічності аналізу демократії, її еволюціонування і перспектив. На виконання такого завдання, власне, й спрямоване написання цієї статті.

Проблема демократизації вищої військової освіти постає як одна з пріоритетних і малодосліджених проблем в системі забезпечення і гарантування якості підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Її актуальність обумовлена низкою чинників, а саме:

потребою оперативного реагування системи військової освіти на докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому освітньому середовищі;

необхідністю приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів;

потребою забезпечення якісно нового рівня підготовки здобувачів вищої військової освіти на принципах людиноцентризму, підвищення рівня їх практичної підготовленості до виконання функціональних обов'язків в умовах мирного і воєнного часу;

необхідністю перегляду діючих концептуальних положень у сфері військової освіти, що стримують її подальший розвиток та розроблення нових сучасних концепцій.

недостатнім рівнем впровадження в педагогічну практику основ професіографічного, компетентнісного та кваліметричного підходів щодо вимірювання індексу демократизації та оцінювання її рівнів суб'єктами освітнього процесу;

повільним впровадження в освітній процес сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та методик тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам демократизації освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.Андрущенка, С.Гончаренко, О.Жадька, В.Лугового, Л.Маргуліної, В.Рябенка, Є.Поліщук, а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.Вітченка, В.Осьодла, Ю.Приходька, С.Салкуцана, В.Свистун, В.Телелима, В.Ягупова та ін., де розглядаються певні проблеми демократизації вищої військової освіти.

Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприяє виробленню наукових підходів до подальшого розвитку демократизації вищої військової освіти та вирішенню проблеми щодо оцінювання процесу демократизації на основі вимірювання її поточного стану, що є метою даного дослідження.

Мета статті – розглянути теоретичні основи вирішення проблеми демократизації вищої військової освіти та розробити методику вимірювання та оцінювання рівня демократизації освітньої діяльності у закладах вищої військової освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізація та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України наша країна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, де демократія ґрунтується на визнанні українського народу єдиним джерелом влади та його права брати участь у розв'язанні державних справ в поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод.

Процес утвердження принципів демократії в країні стосується всіх верств населення і всіх сфер суспільного життя, де особливе місце посідає освіта. Сьогодні перед державним управлінням освітою постає питання, яка саме система освіти для цього потрібна і в який спосіб освіта братиме участь у побудові суспільства, заснованого на фундаментальних цінностях прав людини і громадянина, демократії та верховенства права, рівності і взаємній відповідальності, толерантності та свободи.

Виховання справжнього громадянина можливе лише за умови створення демократичного середовища у сім'ї та навчальному закладі, де людина на власному досвіді навчається брати на себе відповідальність та ухвалювати власні рішення, вчиться реагувати на складні суспільні явища та події через призму демократичних процесів у суспільстві. Саме тому система освіти є

одним із найважливіших інструментів демократизації, а навчальний заклад постає як один з основних її суб'єктів.

Вперше звернувся до цієї теми С.Гончаренко у книзі “Український педагогічний словник” і дав таке визначення: “Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою (участь батьків, громадськості, церкви), співробітництво учитель-учень, викладач - студент у навчально-виховному процесі” [2, с. 85]. Продовжуючи цю думку автор наголошує на тому, що поняття “демократизація освіти” часто тлумачиться спрощено, “...зводиться в основному до виборності керівників навчальних закладів, до створення рад освітніх установ і регіональних рад з народної освіти. Між тим проблеми демократизації освіти значно глибші і складніші. Вони охоплюють усі без винятку сторони життя навчальних закладів. Це тривалий і болючий процес перетворень з метою нормалізації відносин між суспільством, державою і навчальними закладами, між керівництвом усіх рангів і педагогами, між педагогами і учнями та студентами, між самими учнями та студентами” [3, с.167].

При цьому, в якості одного з пріоритетів має розглядатися такий аспект як обов'язковість і необхідність взаємозв'язку процесів демократизації освіти із відповідним правовим забезпеченням. Як вказує В.Андрущенко у “Роздумах про освіту” ідеологія законотворчості освітянської галузі формується як відлуння трьох головних відносно автономних соціокультурних потоків:

1) об'єктивно-історично обумовленого потоку українського державотворення;

2) загальноцивілізаційного повороту людства до демократії, ринкових відносин і фундаментальних цінностей;

3) традиційної української національної культури і національної педагогіки [1, с. 138].

Тому ці “три духовні потоки, синтезовані в єдине ціле, створюють унікальне ідеологічне підґрунтя для формування нормативно-правового поля освіти як демократичної, інтегрованої в європейський і світовий освітній простір, відкритої і толерантної системи” [1, с. 140]. Демократизація нормативно-правового поля освіти є найпершою передумовою для ефективного впровадження демократії на всіх рівнях: на рівні управління національною системою освіти; на рівні управління окремим навчальним закладом; на рівні провадження освітнього процесу. “У цьому зв'язку, – пише В.Андрущенко, – мають бути переосмислені норми, які регулюють не тільки вибір типу чи виду навчального закладу, змісту навчальних дисциплін чи курсів, але й характер самого навчально-виховного процесу, особливо його практичної складової” [1, с. 142].

Демократизація освіти спрямована на реалізацію демократичних принципів у всіх аспектах життя. До основних принципів демократизації освіти слід віднести такі: принцип людиноцентризму; рівних можливостей; співробітництва; різноманітності; відкритості; самоорганізації; громадсько-державного управління, де своєрідну серцевину становить принцип людиноцентризму. На особливу увагу в системі демократизації заслуговує також громадсько-державне управління освітою, що має забезпечити участь кожного, хто навчається чи навчає, забезпечує чи організовує, підтримує заклад освіти у виконанні його основної функції, в управлінні цим закладом. Йдеться про включення в дію механізмів, які дозволяють керівникові робити те, що передбачено законом, а громадськості – контролювати його діяльність, все більш активно включаючи механізми самоуправління та самоорганізації.

На думку деяких інших авторів сутність, цілі та засоби демократичної освіти та освіти громадянської настільки близькі, що ці поняття можуть вживатися як взаємозамінні. Так, Є.М. Рябенко у своїй роботі “Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні” [13] відзначає, що складовою освітнього процесу в сучасних демократичних країнах є громадянська освіта. Демократія може бути стійкою, а демократичні зміни – успішними лише за умови, якщо громадяни мають необхідні для громадянської участі знання, уміння і бажання їх застосовувати на практиці. Саме ці знання, уміння й установки визначають структуру громадянської компетентності, яку повинна формувати громадянська освіта [13, с. 6-7].

О.Поліщук характеризує громадянську освіту як систему навчально-виховних заходів, спрямованих на формування громадянськості як інтегративної якості особистості, котра усвідомлює свої права й обов’язки щодо суспільства і держави; прилучення молоді до демократичної системи цінностей; формування індивідуального досвіду активних і відповідальних дій у демократичному суспільстві [12, с. 67].

О.Жадько під громадянськістю розуміє розвиненість соціальної свідомості й індивідуальної гідності, спроможність людини усвідомлювати власні інтереси і захищати їх зі знанням справи та з урахуванням інтересів усього суспільства. Громадянськість є наслідком тривалого виховного, формуючого впливу громадянської соціалізації особистості. Вона виступає як реальна можливість втілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграції в культурні й соціальні структури суспільства [4, с. 43].

Якщо відштовхуватися в цьому питанні від розуміння, характерного для розвинутих демократичних країн, то громадянська освіта є комплексним напрямом навчально-виховної роботи, що поєднує в собі насамперед елементи політичної, правової й етичної освіти. Досить подивитися будь-яку програму civic education США, Канади, Франції та інших держав, щоб переконатися в правоті сказаного.

Стосовно структури демократизації освіти, то до ключових її структурних складових, як зазначає Л.Маргуліна у своїй фундаментальній роботі

“Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність” [9], варто віднести демократизацію управління освітою і демократизацію освітньої діяльності. З іншого боку, на думку авторки, це – демократизація управління освітньою галуззю і демократизація управління окремим навчальним закладом, демократизація змісту освіти і посилення демократичності її структури і форм.

На рівні управління освітньою галуззю ключові чинники демократизації виражені в таких твердженнях:

вплив загальноосвітніх тенденцій глобалізації на національну систему освіти;

вплив демократизації українського суспільства на систему освіти;

визнання прав усіх етнічних спільнот на збереження і розвиток своєї самобутності і культури в сучасній освіті;

деполітизованість сучасної освіти;

університетська автономія (надання університетам більшої незалежності з боку держави у вирішенні питань);

вплив приєднання української системи вищої освіти до Болонського процесу на процес демократизації освіти [9, с. 398].

На рівні управління окремим навчальним закладом до ключових чинників демократизації віднесено такі:

вплив дисциплін за вибором студентів на процес демократизації освіти;

вплив можливості обирати індивідуальний графік відвідування занять на процес демократизації освіти;

вплив інноваційних методик проведення занять на процес демократизації освіти;

планування роботи закладами освіти, вирішення питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності;

доцільність введення більшої кількості годин консультацій, індивідуальної роботи викладача зі студентами як альтернативного варіанту традиційним колективним формам навчання [9, с. 399].

Виходячи з викладеного, доцільно звернутися до тлумачення відповідних понять, визначених у Законі України “Про вищу освіту” [5], а саме:

автономія – право суб’єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом;

академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом;

індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої

програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей;

освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Отже, демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру навчальних закладів, управління, зміст і процес навчання, кадрову політику, сферу контролю тощо. Вся освітня система має відповідати духу, потребам і цілям демократичного суспільства, бути зорієнтованою на формування активної, автономної, незалежної, уповноваженої, не патерналістської особистості, яка почувається і сприймається суспільством як самостійна цінність, а її інтереси визнаються пріоритетними.

У даному контексті дещо складнішою виглядає проблема демократизації військової освіти. Адже збройні сили будь-якої країни світу є організацією з жорстко регламентованою системою управління, як у мирний, так й у воєнний час, або в особливий період. Всі військовослужбовці усіх військових частин, закладів і установ незалежно від будь-яких умов мають чітко та строго визначені у відповідних законодавчих документах (статутах, настановах) посадові обов'язки і найменування посад. У цих документах точно визначено – кому підпорядковується і якою мірою дана посадова особа, і хто й якою мірою підпорядкований йому, якими правами наділений той чи інший начальник по відношенню до підлеглих. Тобто, йдеться про субординацію.

Субординація (франц. *subordinatio*, лат. *sub* – під і *ordino* — призначаю, керую) – система службової підлеглості молодшого старшим, що ґрунтується на правилах службової дисципліни [14, с.651]. Стосовно військової справи під субординацією слід розуміти систему управлінських відносин, побудованих за принципом ієрархії, що передбачає підпорядкування керівників та підрозділів нижчого рівня управління керівникам та підрозділам вищого рівня з дотриманням відповідних правил взаємодії.

По відношенню до загальновідомого тлумачення поняття “ієрархія” у “Новітньому філософському словнику” воно дається дещо в іншій інтерпретації, а саме: “Ієрархія (грець. *hieros* – священний, *arche* – влада) – принцип структурної організації багаторівневих систем, що полягає в упорядкуванні взаємодій між рівнями буття за законом від вищого до нижчого (інволюція) та, навпаки, від нижчого до вищого (еволюція). Будь-який рівень n може бути розглянутий як керуючий по відношенню до рівня $(n - 1)$ і керований з боку рівня $(n + 1)$ ” [11, с.257]. Таке тлумачення цілком відповідає особливостям процесу демократизації у сфері військової освіти.

Зважаючи на наведені у статті визначення таких понять як: “демократизація”, “демократизація освіти”, “громадянська освіта”, “субординація”, “ієрархія” та спираючись на результати проведеного нами аналізу прав суб’єктів освітньої діяльності, визначених у статутах провідних закладів вищої військової освіти, дамо авторське визначення поняття “демократизація військової освіти”.

На нашу думку – це процес удосконалення військової освіти, що базується на реалізації органічно взаємопов’язаних демократичних і субординаційних принципів її функціонування і передбачає унормування демократичних відносин між суспільством, державою, збройними силами і військовими навчальними закладами, між керівним складом усіх рівнів і викладацьким складом, між викладачами і здобувачами військової освіти в ході освітньої діяльності на засадах “суб’єкт-суб’єктних” відносин, а також відносин між самими здобувачами, де здобувачі виступають як замовники знань з усіма притаманними їм індивідуальними особливостями і як суб’єкти, наділені відповідними правами, що визначені у Статутах закладів військової освіти.

Таким чином, у першій частині статті ми заклали певне теоретичне підґрунтя стосовно основних понять та їх взаємозв’язків щодо демократизації освіти. Для реалізації мети статті потрібно дати відповіді на низку інших питань, пов’язаних із прикладними аспектами застосування представлених загальнотеоретичних підходів у педагогічній теорії та практиці щодо демократизації військової освіти а саме:

1. На основі яких принципів слід розробляти критерії та показники демократизації освіти?;
2. Чи коректно розглядати права суб’єктів освітньої діяльності в якості основних показників демократизації військової освіти?;
3. Який інструментарій потрібно розробити для достатньо об’єктивного вимірювання та оцінювання рівня демократизації військової освіти?;
4. Чи реально розробити такий інструментарій, на основі використання якого можливо обґрунтовано та ефективно впливати на удосконалення процесу демократизації військової освіти, не входячи у протиріччя із принципами військової субординації, тощо?.

На першому етапі вирішення проблеми демократизації введемо певні обмеження та припущення, зокрема:

у подальшому розглядатиметься виключно процес демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО), а не військової освіти взагалі;

в якості інтегрального статистичного показника пропонується ввести в обіг поняття “індекс демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО” як такий, що характеризує поточний стан процесу демократизації, та запропонувати методику його вимірювання;

в якості суб’єктів пропонується задіяти здобувачів вищої військової освіти як респондентів щодо оцінювання ними рівня демократизації освітньої

діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО з використанням відповідно розробленого стандартизованого опитувальника.

Узагальнений аналіз результатів подібного опитування дає змогу виявити основні причини відхилення поточного стану демократизації освітньої діяльності від його бажаного стану та отримати необхідні дані для розроблення відповідної програми розвитку демократизації у ВВНЗ, ВНП ЗВО. Підґрунтям для проведення зазначеного аналізу є представлена у статті Методика оцінювання здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО.

Методика оцінювання здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО

Методику розроблено на принципах педагогічної кваліметрії щодо вимірювання індексу демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО за результатами заповнення здобувачами вищої військової освіти наданого ним стандартизованого опитувальника. Кваліметрія – наука про кількісну оцінку показників якості об’єктів, ефективності процесів: від “квалі” – якість та “метрія” – вимірювання, де важливу роль відіграють експертні методи, у тому числі – для визначення коефіцієнтів вагомості розроблених і систематизованих показників) [16, 6 - 8, 10].

О П И Т У В А Л Ь Н И К №

Шановні здобувачі вищої військової освіти! Просимо Вас оцінити рівень демократизації освітньої діяльності у вищому військовому навчальному закладі чи військово-навчальному підрозділі закладу вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО), де Ви проходитье навчання, на основі заповнення представленої таблиці 1 відповідно до наведених нижче рекомендацій.

Таблиця 1

№ з/п	Показники демократизації освітньої діяльності (Ваші статутні права щодо впливу на демократизацію освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО, де Ви проходитье навчання)	Індекси демократизації за рівнями					
		ДВ	В	С	Н	Кр	Бо
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Брати участь в обговоренні та вирішенні питань з удосконалення освітнього процесу (зміст освітніх програм, форми і методи навчання тощо) та науково-технічної діяльності						

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
2.	Обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною освітньою (освітньо-науковою) програмою та робочим навчальним планом						
3.	Брати участь у формуванні індивідуального навчального плану						
4.	Відвідувати додатково за узгодженням з командуванням будь-яких видів занять, що проводяться у ВВНЗ, ВНП ЗВО і сприяють успішному оволодінню спеціальністю						
5.	Брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні, у встановленому законодавством України порядку						
6.	Обирати теми атестаційних робіт або пропонувати свої з обґрунтуванням доцільності їх розроблення						
7.	Самостійно організовувати свою роботу в час, визначений для цього розпорядком дня і розкладом занять						
8.	Брати участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представляти власні (або підготовлені у співавторстві) роботи для публікації у фахових виданнях						
9.	Брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться за кордоном, у встановленому законодавством України порядку						
10.	Одержувати інформаційні, нормативні та інші матеріали, що стосуються діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО, крім інформації, для якої встановлено окремий вид доступу						
11.	Брати участь в оцінюванні викладачів за результатами проведення ними навчальних занять із заповненням наданого стандартизованого опитувальника – “Викладач очима слухача (курсанта)”						
12.	Брати участь у визначенні щорічного рейтингу викладачів, які проводили навчальні заняття, надавали консультаційну допомогу з навчальної та наукової діяльності						
13.	Оскаржувати дії органів управління ВВНЗ, ВНП ЗВО та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників та отримувати аргументовані відповіді						
14.	Домагатися об’єктивності (неупередженості) оцінювання власних досягнень та досягнень колег за результатами навчальної та наукової діяльності						
15.	Брати участь у роботі військово-наукового товариства, творчих гуртків, спортивних секцій, інших організацій, визначених Статутом ВВНЗ, ВНП ЗВО						
16.	Спонукаати до дискусії в ході проведення навчальних занять.						
17.	Обирати і бути обраними до органів управління факультету, інституту, ВВНЗ, ВНП ЗВО						
18.	Обирати і бути обраними делегатами загальних зборів особового складу ВВНЗ, ВНП ЗВО						

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
19.	Отримувати моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи в навчанні, науковій та науково-технічній діяльності, громадській роботі, спортивних досягнень тощо						
20.	Інше (вписати та оцінити) _____						

Рекомендації щодо заповнення Таблиці 1:

уважно прочитайте весь зміст наведеної таблиці;

впишіть, за необхідністю, додаткові, важливі на Вашу думку показники демократизації, у передбачені для цього рядки Таблиці;

попередньо зорієнтуйтеся щодо рівнів демократизації, які відповідають Вашому уявленню щодо реалізації Ваших статутних прав, враховуючи таке:

1. **Рівень демократизації – дуже високий (ДВ)** – мої права практично не обмежуються;

2. **Рівень демократизації – високий (В)** – мої права обмежуються іноді;

3. **Рівень демократизації – середній (С)** – мої права обмежуються часто;

4. **Рівень демократизації – низький (Н)** – мої права обмежуються дуже часто;

5. **Рівень демократизації – критичний (Кр)** – мої права обмежуються постійно;

6. **Без оцінки (Бо)** – я утруднююсь оцінити цей показник;

по кожному з пронумерованих показників освітньої діяльності, поставте позначку “+” в одному із стовпчиків (3-8), який відповідає Вашому уявленню про рівень демократизації.

За результатами заповнення опитувальника вимірюється інтегральний індекс демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО відповідно до наведеної далі Інструкції.

Інструкція з вимірювання індексу демократизації освітньої діяльності за результатами опитування здобувачів вищої військової освіти ВВНЗ, ВНП ЗВО, де вони проходять навчання

Інтегральний індекс демократизації освітньої діяльності $I_{ДЕМ \Sigma}$ визначається як середнє значення індексів демократизації $I_{ДЕМ i}$ за усіма i -ми показниками, наведеними у стовпчиках 3-8 Таблиці 1.

$$I_{ДЕМ \Sigma} = \frac{\sum_{i=1}^K I_{ДЕМ i}}{K}, \quad \% \quad (1)$$

де: $I_{ДЕМ i}$ – індекс демократизації за окремим i -м показником;

K – загальна кількість показників демократизації.

При цьому: $I_{ДЕМ \Sigma} = \Sigma(I_{ДВi}, I_{Vi}, I_{Ci}, I_{Ni}, I_{Крi}), \quad \% \quad (2)$

де: $(I_{ДВ_i}, I_{В_i}, I_{С_i}, I_{Н_i}, I_{Кр_i})$ – часткові індекси демократизації за з i -ми показниками, які за результатами опитування досягли відповідно: дуже високого (ДВ); високого (В); середнього (С); низького (Н) або критичного (Кр) рівнів демократизації. Кількісні показники кожного із зазначених часткових індексів демократизації визначаються за відповідними формулами: (3) – (7), де:

$$I_{ДВ_i} = \frac{n_{ДВ_i}}{N} \cdot W_{ДВ}, \quad \% \quad (3)$$

де: $n_{ДВ_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає дуже високому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{ДВ}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для дуже високого рівня демократизації – (100%).

$$I_{В_i} = \frac{n_{В_i}}{N} \cdot W_{В}, \quad \% \quad (4)$$

де: $n_{В_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає високому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{В}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для високого рівня демократизації – (75%).

$$I_{С_i} = \frac{n_{С_i}}{N} \cdot W_{С}, \quad \% \quad (5)$$

де: $n_{С_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає середньому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{С}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для середнього рівня демократизації – (50%).

$$I_{Н_i} = \frac{n_{Н_i}}{N} \cdot W_{Н}, \quad \% \quad (6)$$

де: $n_{Н_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає низькому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{Н}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для низького рівня демократизації – (25%).

$$I_{Кр_i} = \frac{n_{Кр_i}}{N} \cdot W_{Кр}, \quad \% \quad (7)$$

де: n_{Kp_i} – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає критичному рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

W_{Kp} – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для критичного рівня демократизації – (5%).

Алгоритм обрахування інтегрального індексу демократизації за результатами опитування 20 здобувачів вищої військової освіти за 4-ма показниками демократизації представлений у Таблиці 2.

Таблиця 2

№№ показників	Рівні демократизації (ДВ; В; С; Н; Кр) та відповідні коефіцієнти вагомості (W, %)											Індекс демократизації за i -м показником $I_{ДЕМ_i}$ %
	ДВ		В		С		Н		Кр		Бо*	
	$W_{ДВ} = 100\%$		$W_{В} = 75\%$		$W_{С} = 50\%$		$W_{Н} = 20\%$		$W_{Кр} = 5\%$			
	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	
n осіб	$(I_{ДВ_i})$ %	n осіб	$(I_{В_i})$ %	n осіб	$(I_{С_i})$ %	n осіб	$(I_{Н_i})$ %	n осіб	$(I_{Кр_i})$ %	n осіб		
1.	2	10,0	2	3,75	8	7,5	6	3,0	2	0,5	0	24,75
2.	8	40,0	6	22,5	5	12,5	0	0,00	0	0,00	1	75,0
3.	0	0,00	0	0,00	4	10,0	4	4,0	10	2,5	2	16,5
4.	4	20,0	12	45,0	2	5,0	2	2,0	0	0,00	0	72,0
...												
К												
Інтегральний індекс демократизації $I_{ДЕМ_{\Sigma}} = (24,75+75,0+16,5+72,0): 4 = 47,06\%$												

* “Бо” – (без оцінки) введено з метою виявлення % респондентів, які з різних причин не змогли оцінити окремі показники прояву демократизації, що може вплинути на удосконалення розробленої Методики.

Висновки. У статті розглянуто актуальні проблеми демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти. Представлене авторське визначення поняття “демократизація вищої військової освіти” на основі проведення дефінітивного аналізу понять “демократизація”, “демократизація освіти”, “демократизація освітньої діяльності”, “індекс демократизації освітньої діяльності”, “субординація і демократизація освіти”, “громадянська освіта”. Визначено показники демократизації освітньої діяльності за результатами аналізу статутів п’яти провідних ВВНЗ, ВНП ЗВО.

Центральне місце у даному дослідженні посідає методика вимірювання індексу демократизації вищої військової освіти, що розроблена з використанням основ педагогічної кваліметрії, а також методика оцінювання

здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО, в яких вони проходять навчання.

Використання розроблених автором методик у педагогічній практиці військових вишів сприятиме подальшому удосконаленню процесів демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. - 376 с.
3. Гончаренко С.У. Демократизація освіти / Енциклопедія освіти. АПН України; гол. ред.В.Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - С.167-168.
4. Жадько О.А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності / О.А. Жадько // Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. Вип.22/Харк. нац. пед. ун-т ім.Г.С. Сковороди [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_22/09.html
5. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014р. №1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Зельницький А.М. Педагогічні основи комплексних кількісних оцінок у навчально-виховному процесі ВВНЗ Збройних Сил України. – К.: МОУ, 1993. – 71 с.
7. Зельницький А.М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А.М., Удовенко П.І., Серветник Р.М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
8. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
9. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність [Текст] / Л.В. Маргуліна // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред.В.М. Вашкевич. - К., 2011. - Вип.43. - С.397-404.
10. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.: ХНУПС, 2017, – с 120.
11. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн. Изд. В.М. Скакун, 1988. – 896 с.
12. Поліщук О.С. Історичні аспекти розвитку громадянськості особистості / О.С. Поліщук // Педагогічний пошук: науково - методичний вісник. - 2009. - №4. - С.65-67.
13. Рябенко Є.М. Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні / Є.М. Рябенко // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. - К.: ВІР УАН, 2010. - Вип.35. С.148-155. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F2_doc.pdf
14. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад. О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
15. Щудло С.А. Механізми забезпечення якості освіти в контексті демократизації освітнього простору // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб. наук. пр. – Харків: Видавничий відділ ХДУ, 2005. –569 с.
16. Ціба В.Т. Основи теорії кваліметрії: Навчальний посібник – К.: ІЗМН, 1997.– 160 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko V.P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, intervui: 2-he vyd., dopov. – K.: Znannia Ukrainy, 2008. – 819 s.
2. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichni slovnyk / S. Honcharenko. - K.: Lybid, 1997. - 376 s.
3. Honcharenko S.U. Demokratyzatsiia osvity / Entsyklopediia osvity. APN Ukrainy; hol. red.V.H. Kremen. - K.: Yurinkom Inter, 2008. - S.167-168.
4. Zhadko O.A. Rol hromadianskoï osvity yak vymoha suchasnosti / O.A. Zhadko // Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia: zb. nauk. pr. Vyp.22/Khark. nats. ped. un-t im.H.S. Skovorody [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znphnpu_ttmniv/2008_22/09.html
5. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014r. №1556-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Zelnytskyi A.M. Pedahohichni osnovy kompleksnykh kilkisnykh otsinok u navchalno-vykhovnomu protsesi VVNZ Zbroinykh Syl Ukrainy. – K.: MOU, 1993. – 71 s.
7. Zelnytskyi A.M. Kompetentnisna model vypusnyka VVNZ – skladova systemy pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv / Zelnytskyi A.M., Udovenko P.I., Servetnyk R.M. // Visnyk Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy. – 2009. – № 3 (11). – S. 21–26.
8. Zelnytskyi A.M., Kontseptualni zasady harantuvannia yakosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii ped. nauky. – Ch., 2017. – № 6. – S. 71–83.
9. Marhulina L.V. Demokratyzatsiia osvity: ukrainskyi istorychni dosvid i suchasnist [Tekst] / L.V. Marhulina // Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. pr. / Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova, UAN; holov. red.V.M. Vashkevych. - K., 2011. - Vyp.43. - S.397-404.
10. Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy: nauk.-metod posib. /A.M. Zelnytskyi, O.A. Zabolotnyi, Yu.I. Prykhodko ta in.; za zah. red. I.V. Toloka.: KhNUPS, 2017, – s 120.
11. Noveishyi fylosofskyi slovar / Sost. A.A. Hrysanov. – Mn. : Yzd. V.M. Skakun, 1988. – 896 s.
12. Polishchuk O.S. Istorychni aspekty rozvytku hromadianskosti osobystosti / O.S. Polishchuk // Pedahohichni poshuk: naukovo - metodychni visnyk. - 2009. - №4. - S.65-67.
13. Riabenko Ye.M. Demokratyzatsiia vyshchoi osvity v dyskursi formuvannia sotsialnoi derzhavy v Ukraini / Ye.M. Riabenko // Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. prats. - K.: VIR UAN, 2010. - Vyp.35. C.148-155. [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F2_doc.pdf
14. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv / Uklad. O. I. Skopenko, T. V. Tsymbaliuk. – K.: Dovira, 2006. – 789s – (Slovanyky Ukrainy)
15. Shchudlo S.A. Mekhanizmy zabezpechennia yakosti osvity v konteksti demokratyzatsii osvitnoho prostoru // Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva. Zb. nauk. pr. – Kharkiv: Vydavnychi viddil KhDU, 2005. – 569 s.
16. Tsyba V.T. Osnovy teorii kvalimetrii: Navchalnyi posibnyk – K.: IZMN, 1997. – 160 s.

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Демократизация образовательной деятельности высших военно-учебных заведений: содержание понятий, система взаимосвязей, индекс демократизации

В статье исследуются актуальные проблемы демократизации образовательной деятельности высших военно-учебных заведений и военных учебных подразделений высших

учебных заведений (далее – ВВУЗ). Исследование базируется на раскрытии сущности, структуры и содержания понятия “демократизация”, применительно к сфере образования и высшего военного образования. Рассматриваются особенности использования в образовательном процессе ВВУЗов разработанной методики измерения интегрального индекса демократизации образования и оценивания слушателями (курсантами) демократизации образовательной деятельности высших военно-учебных заведений, в которых они обучаются.

Ключевые слова: образовательная деятельность; демократизация военного образования; субординация; иерархия; индекс демократизации.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,

PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Democratization of educational activities of higher military education institutions: contents, system of interconnections, democratization index

Introduction. The article deals with the actual problems of educational activities democratization of higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions. The study is based on the disclosure of the essence, structure and content of the concept "democratization" in relation to education and higher military education. The instruction on the use of the measurement of the integrated indicator developed technique of education democratization and estimation of education democratization levels in the higher military educational institutions by students (cadets) are presented in the study.

Purpose. The purpose of the article is to consider the theoretical basis for solving the problem of democratization of higher military education and to develop methods for measuring and assessing the level of educational activities democratization in higher military education institutions.

Methods. The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction.

Results. Methods for measuring the index of democratization of higher military education and assessing the level of educational activities democratization of military education institutions are presented in the article.

Originality. The standardized questionnaire was developed in order to assess the levels of democratization of education by students (cadets) of higher military educational institutions.

Conclusion. The use of the developed techniques of measuring and evaluating the democratization of military education in the pedagogical practice of higher military school will contribute to its further improvement.

Key words: educational activity; educational process; civic education; democratization of military education; subordination; hierarchy; democratization index.

УДК 355.233(477):[37.035:316.46:006.032(НАТО)]

Володимир Карпенко,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3699-353X
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/144-153

ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ-ЛІДЕРІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК: ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто та проаналізовано сучасну підготовку офіцера-лідера а також формування та розвиток лідерських якостей офіцерів армії США та ВВНЗ України. Розкрито основні розбіжності у підготовці військового лідера, простежено порядок формування та розвиток лідерської позиції офіцерів Десантно-штурмових військ в армії США, узагальнено передовий досвід розвитку військового лідерства майбутніх офіцерів Десантно-штурмових військ. На основі порівняльного аналізу підготовки офіцерів Десантно-штурмових військ в США і в Україні визначено проблемні питання щодо впровадження системи лідерської підготовки у національну систему військової освіти.

Ключові слова: Десантно-штурмові війська; військова освіта; військове лідерство; офіцер-лідер; стандарти НАТО; підготовка військових фахівців.

Постановка проблеми. У сучасних умовах перед країнами світу постають все нові вимоги до підготовки військових фахівців з урахуванням тих війн та військових конфліктів, які відбуваються у світі. Сучасний підхід до підготовки офіцерів диктує передумови для створення чітко вираженої поетапної підготовки, яка дозволить протягом усієї служби підвищувати професійний фах офіцерів та їх лідерські якості. А роль сучасного військового очевидна, вона неодмінно залежить від його характеру, компетентності та професіоналізму. За останні п'ять років у військово-професійній освіті нашої держави постала необхідність у визначенні ефективної системи підготовки військових лідерів та можливість впровадження її у навчальний процес.

В процесі підготовки майбутніх офіцерів армії США лідерство займає основне, вирішальне значення для проходження кар'єрної служби. Сучасний підхід до розвитку лідерів у Вест-Поінті ґрунтується на 200-річному досвіді підготовки лідерів та має ефективний результат з досвідом якого не можна сперечатися. Останнє зумовлює актуальність запропонованої розвідки, її значимість у впровадженні в навчальний процес підходів до підготовки офіцерів-лідерів Десантно-штурмових військ (далі – ДШВ) Збройних сил України на досвіді підготовки лідерів в армії США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою військової освіти в Україні займалися різні науковці: Бойко О.В., Вітченко А.О., Зельницький А.О., Зубко В.М., Кудін В.О., Мітягін О.О., Нецадим М.І., Ничкало Н.Г., Ягупов В.В. та ін. Аналітичний огляд та порівняння системи військової освіти інших держав з системою військової освіти в Україні проводили Брижатиєв Є., Капосльоз Г., Кривець Л., Приходько Ю., Стрелецький А. та ін. Проте не зважаючи на значну

кількість публікацій питання формування та розвитку лідерських якостей у офіцерів ДШВ Збройних сил України не висвітлено.

В армії США лідера вбачають як того, хто очолює процес впливу на людей, надаючи їм мету, спрямування, і мотивацію під час роботи з метою виконання місії та вдосконалення організації. Керівник армії - це будь-хто, хто в силу прийнятої ролі або покладеної на нього відповідальності, надихає та впливає на людей для досягнення організаційних цілей. Лідери армії мотивують людей, зосереджувати мислення і формувати рішення для більшого блага організації. Бути лідером набагато складніше, ніж просто давати накази. Вплив на інших може приймати різні форми. Виконуючи будь-яку дію або не виконуючи обов'язки - є частиною впливу лідера на інших [5].

На думку американських спеціалістів у галузі національної оборони, оптимальною системою військово-професійної підготовки офіцерського складу є система поетапного оволодіння навичками на різних рівнях [3].

Кожна країна має свої принципи підготовки військових лідерів. Однак історичний шлях та національні особливості неодмінно впливають на певні відмінності у системі відбору та підготовки офіцерів-лідерів а також на особливості в підході до розвитку лідерських якостей офіцерів, що зумовлені вимогами сучасними умовами ведення бойових дій.

Мета статті полягає у визначенні перспективних шляхів розвитку системи підготовки офіцерів-лідерів для ДШВ Збройних силах України на основі аналізу системи професійної підготовки офіцерів-десантників як лідерів в армії США.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні широта вивчення проблеми та узагальнення кращого світового досвіду набуває багатоманітності в аспектах порівняльного аналізу сучасних шкіл професійної освіти.

Враховуючи різноманітність систем військової освіти різних країн, необхідно визначити ключові категорії, від яких буде залежати подальший порівняльний процес підготовки військових фахівців. Це структура підготовки офіцерських кадрів, підвищення кваліфікації та етапність у підготовці офіцерів-лідерів.

Сьогодні у світі більшість міжнародних конфліктів не обходиться без залучення підрозділів ЗС США, які намагаються зайняти лідерську позицію у світі шляхом зміцнення військової могутності своєї держави. Американське військово-політичне керівництво за основу успіху у проведенні операцій ставить комплектування збройних сил високопрофесійними фахівцями, а саме офіцерськими кадрами. Однак система підготовки офіцерських кадрів за різними спеціальностями помітно відрізняється одна від одної. Навчальні заклади Сухопутних військ США включають: школу роду військ, армійський командний коледж, підготовку офіцерів резерву, відділення перепідготовки

командирів, офіцерів штабів, армійський військовий коледж, національний інститут стратегічних досліджень, університет національної оборони.

Структура навчання у вищих військових навчальних закладах є основними в системі підготовки кадрових офіцерів, що будується на повній середній освіті [2]. Після чого проводиться перепідготовка та підвищення кваліфікації офіцерів на курсах перепідготовки та вдосконалення, що функціонують при навчальних центрах і школах родів військ (сил) та служб.

Завдання Військової академії Сполучених Штатів (Вест-Поінт) полягає в тому, щоб «навчати та надихати кадетський корпус, щоб кожен випускник був уповноваженим лідером характеру, відданого цінностям Обов'язку, Честі, Країні та готовим до професійної кар'єри та служіння нації офіцером армії Сполучених Штатів» [9]. А розвиток характеру у підготовці офіцерів у військових навчальних закладах враховують як основну частину стратегії розвитку лідера.

Програма навчання розрахована на чотири роки [8]. Важливу роль під час прийому відіграє особиста бесіда із вступником, під час якої керівництво звертає увагу на мотивацію до подальшої служби. При заключному відборі розглядаються характеристики і рекомендації, отримані в середній школі. Обсяг дисциплін становить: на 1 курсі – 50% годин, на 2 курсі – 30% годин, на 3 курсі – 60% годин, 4 курсі – 70% годин. Крім того, у ході навчання досвід курсанта формується і базується на чотирьох рівнях лідерства: на 1-му році навчання – послідовність, за принципом «Роби як я». На 2-му році навчання – особисте чи безпосереднє керівництво. На 3-му році – непряме керівництво. На 4-му році навчання – керівництво виконавчим / організаційним підрозділом.

Загалом викладають навчальні дисципліни, які розподілені на обов'язкові, за вибором тих, хто навчається, та факультативні. Профільні дисципліни вивчаються поглиблено. Однак крім профільних дисциплін та загальних положень лідерства з другого року навчання проводяться курси лідерства за різними напрямками [6]:

- базовий курс для лідерів (BLC);
- курс прогресивного лідера (ALC);
- курс старшого керівника (SLC);
- перша сержантська академія;
- академія майорів сержантів армії США (USASMA);
- академія старших сержантів;

Основна увага приділяється формуванню у курсантів трьох головних якостей, які притаманні американському військовому: компетентності, відповідальності і відданості своїй справі. Майбутній офіцер армії США виховується за принципом: бути високоінтелектуальним та освіченим.

Вступивши до вишу курсанти протягом першого року навчання опановують загально-військову підготовку. Результатом першого року навчання курсантів є отримання знань з загально-професійної компетентності та базові лідерські якості. Другий рік – отримання знань та практичне застосування набутих лідерських якостей при виконанні завдань за

призначенням малим підрозділом (відділення). Третій та четвертий роки – набуття спеціальних (фахових) компетентностей за професійним спрямуванням подальшої служби.

Програма розвитку лідерства у Вест-Поінті має п'ять основних цілей [7]:

1. Випускники повинні вміти демонструвати володіння основними військовими компетентностями, необхідними для перемоги у складному світі, та надихаються на військові та професійні досягнення.

2. Обов'язковий лідерський досвід викладачів що необхідний у формуванні основних військових компетентностей серед випускників.

3. Військові та інтелектуальні компетентності, необхідні для того, щоб бути ефективними інституційними лідерами в армії.

4. Генерація нових знань та ідей що забезпечить армію інтелектуальними ресурсами для вирішення військових проблем.

5. Використання у процесі навчання найбільш ефективних підходів за результатами оцінки роботи нових лідерів.

У ході розвитку та удосконалення лідерів розглядаються різні тематики навчання, що включені до програми лідерства: розвиток лідера та лідерства, характер та його розвиток, сприйняття та упередження, прийняття рішень, стійкість, мотивація, влада та вплив, теорія лідерства, консультування, переговори, динаміка команди, згуртованість, розвиток групи, управління конфліктами, організаційна справедливість, організаційна культура, організаційні зміни, соціалізація, міжкультурна компетентність та лідерство в екстремальних ситуаціях. Курсанти повинні навчитися та застосовувати знання про лідерство які вони отримали у досвіду роботи. Крім того, курсанти розробляють лідерське портфоліо, яке допомагає вдосконалити та інформувати про свій особистий підхід до лідерства. Портфоліо включає інформацію про роздуми над лідерством, самооцінку, особистий план розвитку (удосконалення) лідерства та теоретично обґрунтовану філософію лідерства.

Після завершення навчання у видовому училищі випускники отримують вищу загальну освіту, диплом бакалавра і первинне офіцерське звання другий лейтенант. Так як в академії Вест Поінт не передбачена спеціальна підготовка з певного роду військ то курсанти самостійно визначаються у майбутній спеціальності [4]. Перед призначенням на посаду молоді офіцери в обов'язковому порядку проходять курси підвищення кваліфікації у школах родів військ (сил) і служб тривалістю від чотирьох до восьми тижнів. Під час підвищення кваліфікації передбачене стажування у війська та участь у навчаннях Збройних сил [1].

Однак, спеціалізовані школи доступні тим, хто відповідає критеріям лідера. Програми підготовки та підвищення кваліфікації у школах дають можливість розвивати офіцера професійно, забезпечуючи навички, які допоможуть у кар'єрі військового.

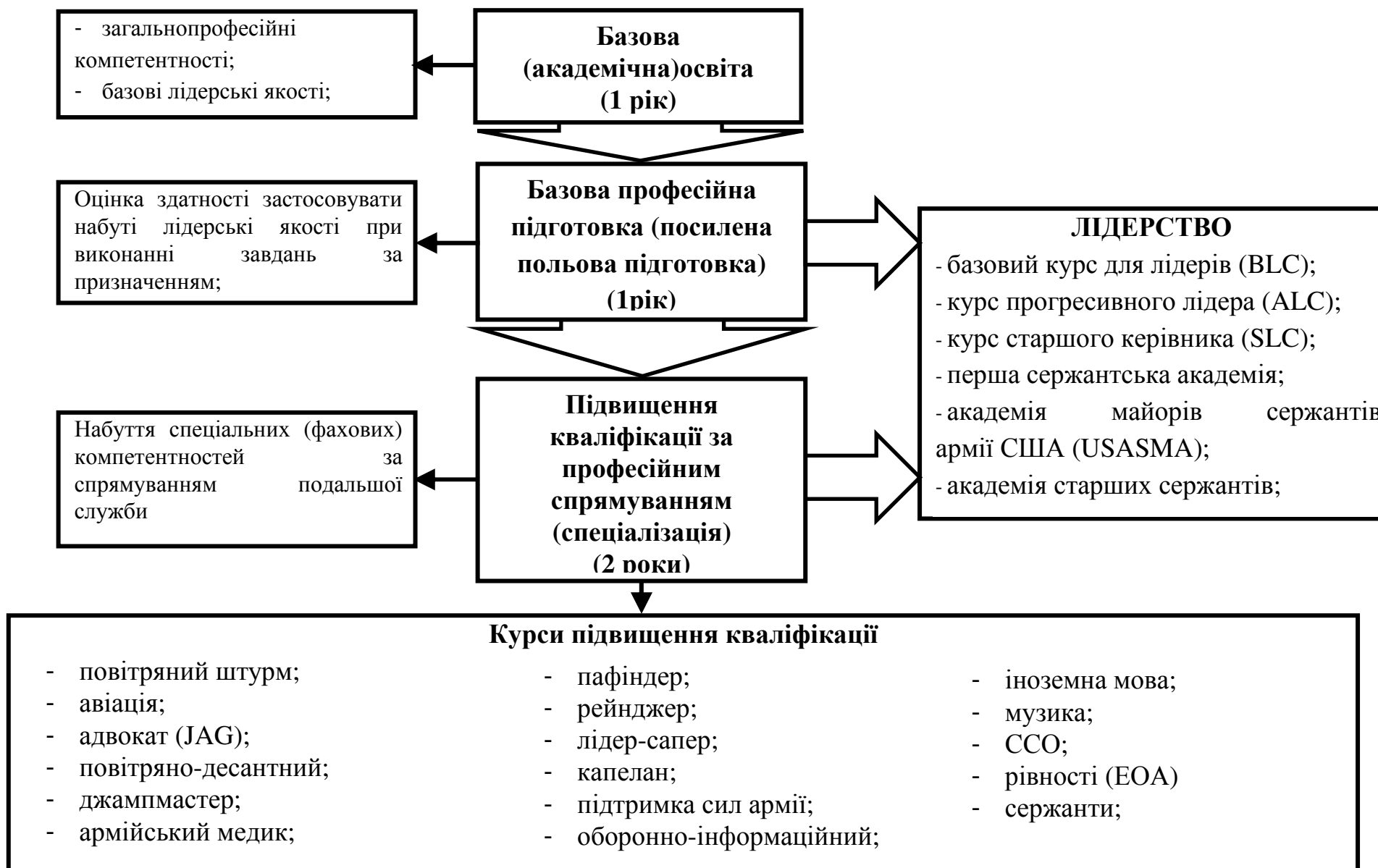

Рис. 1. Етапи підготовки офіцерів-лідерів армії США

У підготовці майбутніх офіцерів армії США лідерській позиції надається особлива увага. Це проглядається з початком навчального процесу де передбачено вивчення та розуміння основних лідерських якостей військовослужбовця. А в подальшому – розвиток лідерських якостей кожної особистості відповідно до майбутнього професійного направлення (рис. 1).

Крім того, важливою частиною програми розвитку лідерів у Вест-Поінті є курс Військового керівництва. Після закінчення якого курсантам пропонується впровадити та відпрацювати лідерські навички та знання, які вони опанували за час проходження курсу. Усі курсанти вищого класу займають керівні посади командування. Більше того, після закінчення молодшого курсу всі курсанти отримують можливість керувати підлеглими курсантами під час літніх польових тренувань, що імітують бойові умови. Потім, на старшому курсі у Вест-Поінті, вони займають додаткові керівні посади та проходять курс офіцерського складу призначений для зміцнення та розширення концепцій, засвоєних на курсі військового керівництва, а згодом відпрацьовують свої навички керівництва як в рамках командного складу Корпусу, так і в польових умовах [6].

На сучасному етапі підготовки військових фахівців в Україні підготовка офіцерів-лідерів здійснюється на курсах лідерства офіцерського складу (L-1; L-2) вже після отримання професійної кваліфікації – офіцер тактичного рівня (рис. 2), що значно відрізняється від підготовки лідерських якостей офіцерів в армії США, де підготовці лідерів приділяють значну увагу ще на початку військової кар'єри.

В армії США при розвитку лідерських якостей офіцерів звертають на самодисципліну, ініціативу, впевненість та рішучість у своїх діях, на фізичну та психічну стійкість, здатність швидко реагувати на різноманітні виклики та приймати рішення в стресових ситуаціях або під психологічним тиском. Крім того, офіцер-лідер повинен бути здатним до виконання своїх обов'язків у ситуаціях з підвищеною небезпекою не тільки для свого життя а й оточуючих.

В українській армії підготовка та розвиток лідерів здійснюється ж відповідно до освітніх кваліфікаційних вимог.

Результатом підготовки офіцерів-лідерів у Десантно-штурмових військах Збройних сил України є:

- вивчення, розуміння та застосування у своїй професійній діяльності теорії і практики бойового застосування підрозділів в основних видах бою;
- порядок застосування штатного та приданого озброєння та військової техніки;
- організації і методиці підготовки та проведення занять з тактичної підготовки з десантно-штурмовим (аеромобільним, парашутно-десантним) підрозділом;
- формувати та розвивати у тих хто навчається: високу моральну та психологічну стійкість, організаторські здібності;
- здатність самостійно приймати рішення за будь-яких обставин;
- творчо мислити щодо застосування положень Бойових статутів,

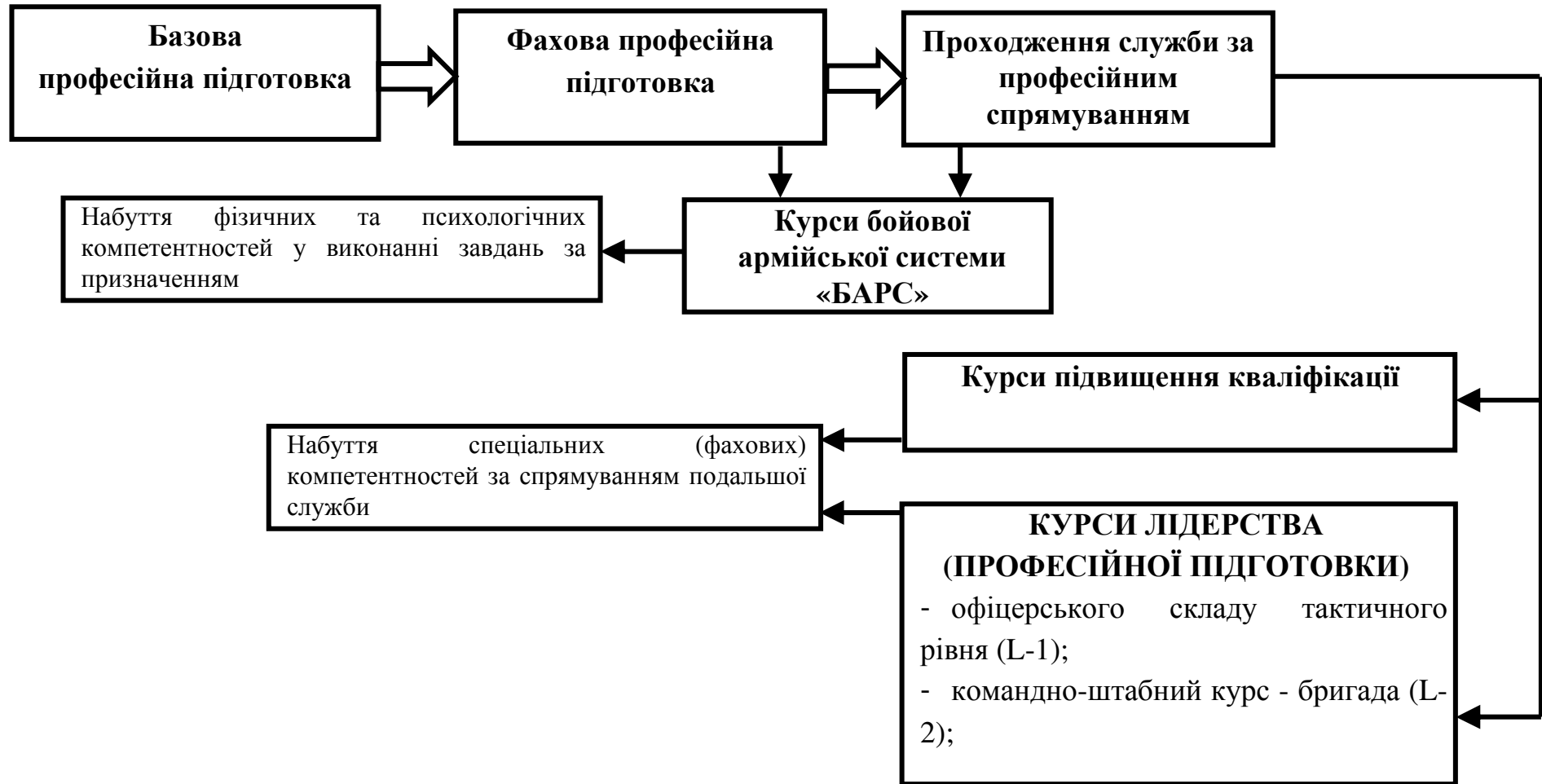

Рис. 2. Етапи підготовки офіцерів-лідерів Десантно-штурмових військ Збройних Сил України

- розвивати ініціативу, командирську волю і самостійність в управлінні десантно-штурмовими (аеромобільними, парашутно-десантними) підрозділами в ході виконання бойових завдань та завдань за призначенням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Становлення сучасного офіцера-лідера у провідних арміях світу забезпечується не тільки використанням різноманітних освітніх інновацій, технологій навчання але й особливим підходом до розуміння феномену та актуальності лідерства у військовій сфері. На сьогодні існують значні відмінності та підходи до формування лідерських якостей та професійної компетентності офіцерів ДШВ в системі підготовки лідерів в армії США та Збройних силах України. Основним проблемним питанням підготовки офіцерів в Україні є відсутність розгалуженої системи лідерської підготовки. На разі певні кроки у цьому напрямі зроблено й запроваджено курсову підготовку (L-курси). Проте в межах цієї курсової підготовки в Україні питання набуття офіцерами лідерських якостей та компетентностей фактично не вирішується.

Поряд з цим, основним проблемним питанням щодо підготовки офіцерів-лідерів у ДШВ ЗСУ також є:

- не визначено місце лідерської підготовки у системі військової освіти на кожному рівні;

- відсутнє чіткого розуміння етапів підготовки офіцерів-лідерів та розвитку їх індивідуальних лідерських якостей;

- відсутні необхідні критерії професійної придатності до проходження служби на офіцерських посадах у Десантно-штурмових військах ЗС України;

- відсутні критерії відповідного змісту та інструментарію для практичної реалізації лідерського потенціалу кожного офіцера.

Вирішення цих питань є важливим і актуальним з огляду на удосконалення системи кар'єрного зростання офіцерів (проходження служби), досягнення позитивних результатів у підготовці підлеглих до виконання завдань за призначення, формування команди військових професіоналів здатних виконувати складні спеціальні завдання які мають виконувати підрозділи ДШВ у сучасних умовах ведення бойових дій.

З огляду на це потребує окремих досліджень питання щодо уточнення структури і змісту лідерської компетентності в у системі військової освіти, що дасть в подальшому можливість спроектувати цілісний процес її розвитку в умовах післядипломної освіти офіцерів ДШВ Збройних сил України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вильданов М., Ветлугин Р., Сухарева О. Сухопутные войска США: комплектование и подготовка. Национальная оборона. №8 (2020). URL: <https://oborona.ru/includes/periodics/armedforces/2017/0510/143421444/detail.shtml>. (дата звернення: 13.09.2020).

2. Зінько Р.В., Шпак О.Б., Гавенко Б.І. Особливості навчання курсантів військових навчальних закладів. ЗНП ВІКНУ. 2013. №35(44). С. 186-197.

3. Стрелецький А. Система подготовки офицерских кадров в США. Зарубежное военное обозрение. 2006. С. 16-21.

4. Army leadership training. URL: <https://www.goarmy.com/soldier-life/being-a-soldier/ongoing-training/leadership-training.html>. (дата звернення: 20.05.2020).

5. Introduction to army leadership. Leadership track, section 1 URL: <https://www.uakron.edu/armyrotc/MS1/24.pdf>. (дата звернення: 13.09.2020).
6. Michael D. Developing Leaders at West Point. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/head-strong/201703/developing-leaders-west-point>. (дата звернення: 15.09.2020).
7. Military program. URL: <https://www.westpoint.edu/military-program>. (дата звернення: 20.09.2020).
8. RedBook :.Academic Program class of 2020. New York : West Point, 2016. 679 p.
9. The U.S. military academy at West Point. URL: <https://www.westpoint.edu>. (дата звернення: 15.09.2020).

REFERENCES

1. Vil'danova M., Vetlugin. R., Sukhareva. A. Sukhoputnyye voyska SSHA: komplektovaniye i podgotovka. Natsional'naya oborona. №8 (2020). URL: <https://oborona.ru/includes/periodics/armedforces/2017/0510/143421444/detail.shtml>. (Data obrashcheniya: 13.09.2020).
2. Zinka R.V., Shpak O.B., Gavenko B.I. Osobennosti obucheniya kursantov voyennykh uchebnykh zavedeniy. SNP VIKNU. 2013. №35 (44). S. 186-197.
3. Streletskiy A. Sistema podgotovki ofiterskikh kadrov v SSHA. Zarubezhnoye voyennoye obozreniye. 2006. S. 16-21.
4. Army leadership training. URL: <https://www.goarmy.com/soldier-life/being-a-soldier/ongoing-training/leadership-training.html>. (дата звернення: 20.05.2020).
5. Introduction to army leadership. Leadership track, section 1 URL: <https://www.uakron.edu/armyrotc/MS1/24.pdf>. (дата звернення: 13.09.2020).
6. Michael D. Developing Leaders at West Point. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/head-strong/201703/developing-leaders-west-point>. (дата звернення: 15.09.2020).
7. Military program. URL: <https://www.westpoint.edu/military-program>. (дата звернення: 20.09.2020).
8. RedBook:..Academic Program class of 2020. New York : West Point, 2016. 679 p.
9. The U.S. military academy at West Point. URL: <https://www.westpoint.edu>. (дата звернення: 15.09.2020)

РЕЗЮМЕ

Владимир Карпенко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Чернышовского

Подготовка офицеров-лидеров Десантно-штурмовых войск: опыт США для Украины

В статье рассмотрено и проанализировано современную подготовку офицера-лидера, а также формирование и развитие лидерских качеств офицеров армии США и в военных вузах Украины. Раскрыты основные различия в подготовке военного лидера, прослежен порядок формирования и развития лидерской позиции офицеров Десантно-штурмовых войск в армии США, обобщен передовой опыт развития военного лидерства будущих офицеров Десантно-штурмовых войск. Определены проблемные вопросы по внедрению системы лидерской подготовки в национальную систему военного образования.

Ключевые слова: Десантно-штурмовые войска; военное образование; военное лидерство; офицер-лидер; стандарты НАТО; подготовка военных специалистов

SUMMARY

Volodymyr Karpenko,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyashovskiy

Training of officers-leaders of administrative assembly troops: USA experience for Ukraine

The article considers and analyzes the current training of officer-leaders, as well as the formation and development of leadership qualities of officers of the US Army and universities of Ukraine. The main differences in the training of a military leader are revealed, the order of formation and development of the leadership position of Assault Troops officers in the US Army is traced, the best practices of military leadership development of future Assault Assault officers are summarized. Based on a comparative analysis of the training of assault officers in the United States and Ukraine, the problematic issues of implementing a system of leadership training in the national system of military education have been identified.

Introduction. *In modern conditions, the countries of the world face ever new requirements for the training of military specialists, taking into account the wars and military conflicts that are taking place in the world. The modern approach to the training of officers dictates the preconditions for the creation of a clear step-by-step training, which will allow to increase the professional profession of officers and their leadership qualities throughout the service. And the role of the modern military is obvious, it certainly depends on his character, competence and professionalism. Over the past five years, in the military-professional education of our state, there has been a need to determine an effective system of training military leaders and the possibility of its implementation in the educational process.*

Purpose. *Identification of promising ways to develop the system of training officer officers for DShV Armed Forces of Ukraine based on the analysis of the system of professional training of paratrooper officers as leaders in the US Army.*

Methods. *The article uses general scientific methods of analysis of scientific literature on the researched problem, systematization and generalization, content analysis.*

Result. *The formation of a modern officer-leader in the world's leading armies is ensured not only by the use of various educational innovations, training technologies, but also by a special approach to understanding the phenomenon and relevance of leadership in the military sphere. Today, there are significant differences and approaches to the formation of leadership qualities and professional competence of DShV officers in the system of training leaders in the US Army and the Armed Forces of Ukraine. The main problem with the training of officers in Ukraine is the lack of an extensive system of leadership training. At present, certain steps in this direction have been made and course training (L-courses) has been introduced. However, within the framework of this course training in Ukraine, the issue of acquiring leadership qualities and competencies by officers is not actually resolved.*

In view of this, separate research is needed to clarify the structure and content of leadership competence in the military education system, which will further design a holistic process of its development in the postgraduate education of officers of the Armed Forces of Ukraine.

Originality. *The main problematic issues regarding the training of officers-leaders in the landing troops of the Armed Forces are:*

- the place of leadership training in the system of military education at each level has not been determined;*
- there is no clear understanding of the stages of training of leadership officers and the development of their individual leadership qualities;*
- there are no necessary criteria for professional suitability for service in officer positions in the Assault Troops of the Armed Forces of Ukraine;*
- there are no criteria for the relevant content and tools for the practical implementation of the leadership potential of each officer.*

Addressing these issues is important and relevant given the improvement of the career development system of officers (service), achieving positive results in preparing subordinates to perform tasks for the appointment, forming a team of military professionals capable of performing complex special tasks to be performed by DShV units in modern conditions of hostilities.

Conclusion. *Requires separate research on the issue of clarifying the structure and content of leadership competence in the system of military education, which will further allow to design a holistic process of its development in the postgraduate education of officers of the Armed Forces of Ukraine.*

Key words: *Assault Troops; military education; military leadership; officer-leader; NATO standards; training of military specialists.*

УДК 35.071.1

Олег Колісник,
кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6208-9106

Кіра Горячева,
кандидат економічних наук, доцент
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-1503-4425

Олена Звоненко,
кандидат юридичних наук
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-4651-7449

Юлія Тігомир,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3704-6550
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/154-165

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ОСНОВІ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ ГРУПОВИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ВВНЗ ТА ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ

В статті висвітлюються особливості навчального процесу і технологізації, тобто дотримання змісту і послідовності навчально-виховних етапів; визначено особливості завдання у військових підрозділах, які містять у собі елементи проблемності, тобто створюються умови, за яких військовослужбовець відшукує з кількох неоднозначних рішень або відповідей одне правильне значення.

Зазначено, що як у ВВНЗ та їх підрозділах, так і у військах поширеним видом занять є групове заняття. Цей вид занять проводиться з навчальною групою (підрозділом) і має на меті детальний розгляд теоретичних питань, елементів практичної діяльності командирів і штабів під час вирішення завдань, а також під час вивчення зразків озброєння та бойової техніки. Характерною особливістю групового заняття є застосування різного роду ілюстрацій (електронних посібників, плакатів, схем, стендів, зразків техніки та ін.). Викладення навчального матеріалу здійснюється у тісному зв'язку із завданнями фахової підготовки військовослужбовців. Виокремлено чотири періоди трансформації змісту поняття від «технології в освіті» до «технології освіти». Конкретизовано класифікацію «технології навчання». Наголошено, що педагогічна технологія наближає педагогіку до точних наук, а педагогічну практику робить організованим, керованим процесом з передбачуваними позитивними результатами.

***Ключові слова:** педагогічна практика; технологія навчання; педагогічний процес; педагогічна технологія; класифікація; практична спрямованість; навчально-виховні етапи.*

Постановка проблеми. Однією із суттєвих характеристик педагогічного процесу є його технологізація - дотримання змісту і послідовності навчально-виховних етапів, що потребує особливої уваги до використання, розвитку і вдосконалення педагогічних технологій. Педагогічна технологія (грец. techne -

майстерність і logos - слово, вчення) - сукупність психолого-педагогічних настанов, які визначають спеціальний підхід і композицію форм, методів, способів, прийомів, засобів (схем, креслень, діаграм, карт) у навчально-виховному процесі [1].

ЮНЕСКО трактує педагогічну технологію як системний метод створення, застосування процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії з метою оптимізації форм освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті та означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проблеми сучасного стану, цілі та зміст, проблеми технологізації педагогічних процесів на прикладі методики підготовки та проведення групових і практичних занять у ВВНЗ та військових підрозділах і є предметом уваги науковців в галузі педагогічної науки, а також керівництва держави, командування Збройних Сил України, зокрема, С. Балашова, В. Рижиков, К. Горячева, В. Кожевников, А. Романишин, С. Скрипник, Л. Снігур, О. Хижняк та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей технологізації педагогічних процесів на основі методики проведення групових і практичних занять у ВВНЗ та військових підрозділах.

Методи дослідження. У статті використано окремі загальнонаукові та спеціальні методи теоретико-емпіричного дослідження, зокрема аналіз наукової літератури із проблеми, систематизація та узагальнення матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття "педагогічна технологія" дещо ширше від поняття "навчальна технологія", оскільки охоплює і виховні технології. У педагогічній літературі використовуються як тотожні поняття "технологія навчання" і "навчальна технологія". Побутує думка, що поняття "технологія навчання" є дещо вужчим від поняття "навчальна технологія", оскільки поняття "технологія навчання" спонукає розглядати конкретну технологію, яка дає змогу добре навчати, тобто є високоефективною, а поняття "навчальна технологія" є менш цілеспрямованим і дає змогу розглядати різні технології навчання [1].

Термін «педагогічна технологія» з'явився в освіті порівняно недавно. Щодо навчального процесу його було вжито у 1886 р. англійцем Джеймсом Саллі (1842—1923). Однак дискусія з приводу того, чи існує в природі педагогічна технологія як певний інструмент навчання й виховання, яким може оволодіти кожний педагог, триває дотепер. У ній окреслилося дві принципові позиції. Прибічники однієї переконані, що виховання й навчання є творчими процесами, інтуїтивним осягненням світу іншої людини і відповідним впливом на цей світ, їх опоненти доводять, що педагогічний процес має інструментальний характер. Його мета полягає у вихованні особистості із заздалегідь заданими властивостями [2].

Одним із перших оприлюднив ідею технологізації навчального процесу видатний чеський мислитель-гуманіст, педагог, громадський діяч Ян-Амос Коменський (1592—1670), стверджуючи, що школа є майстернею, «живою типографією», яка «друкує» людей. Учитель, на його думку, в педагогічному процесі користується тими засобами для виховання й освіти дітей, що й

типографські працівники, створюючи книгу. Технологія навчального процесу, за переконаннями Я.-А. Коменського, повинна гарантувати позитивний результат навчання. Функціонально вона має бути своєрідною дидактичною машиною, яка, за умови правильного користування нею, забезпечувала б очікуваний результат. Для цього слід чітко окреслити цілі, вміло вибрати засоби, встановити жорсткі правила їх використання. Усе це свідчить, що Я.-А. Коменський розглядав технологізацію як важливий засіб впровадження провідних дидактичних принципів [2].

Концепція розвитку особистості американського гуманіста Карла Роджерса (1902—1987) основана на протиставленні когнітивного (засвоєння знань, розвиток особистості учня під неухильним контролем педагога) і дослідного (зорієнтованого на особистісний розвиток та емоційну сферу учня) типів навчання. За твердженням Роджерса, особистий досвід самоцінний для учня і тому є єдиним критерієм оцінювання життєвих подій. Учіння, у процесі якого особистість самостійно розвивається, приносить величезне задоволення, вирішально впливаючи на особистість людини.

Австро-німецький філософ і педагог, засновник антропософії Рудольф Штейнер (1861—1925) започаткував індивідуальний підхід до виховання дітей, який ліквідував відокремлене навчання дівчаток і хлопчиків, поділ за соціальними прошарками, ступенем обдарованості і належності до різних віросповідань. Найважливішою проблемою людського мислення Штейнер вважав необхідність «зрозуміти людину як засновану на собі самій вільну особистість». На основі антропософії, яка вивчає людину в тілесному, душевному і духовному аспектах, він створив педагогіку, що охоплює розвиток і саморозвиток цілісної особистості, її здібностей до пізнання, мистецтва, розвитку власних почуттів, моральних задатків і релігійних переживань. Завдання педагога Штейнер вбачав у використанні технологій, що розвивають в особистості здатність до орієнтованих на різноманітність світу суджень і умовисновків. Саме цей принцип було покладено в основу навчання і виховання у першій Вільній вальдорфській школі.

Представники «педагогіки творчості» (Ф. Гансберг, Е. Лінде, Г. Шаррельман) засуджували спроби впливати на неповторну особистість дитини за допомогою технології. Будучи переконаними, що до кожної особистості дитини необхідно добирати індивідуальні засоби виховання, вони не визнавали ідеї і можливості створення педагогічної технології, яка могла б стати ключем до душі дитини.

На відмові від педагогічної технології як інструменту впливу на дитину ґрунтуються традиції «вільного виховання», які започаткували і розвивали в Росії Лев Толстой (1828—1910), Костянтин Вентцель (1857—1947), Луїза Шлегер (1863—1942) та ін. Вони заперечували можливість «технологізувати» педагогічний процес, пропагували ідею створення особливого дитячого світу, «пробудження душі дитини», прагнення зберегти в людині оригінальність і яскравість дитинства, а успішність чи неуспішність роботи навчального закладу оцінювали не на підставі використовуваних технологій, а зважаючи на творчу спрямованість особистості педагога, на створений ним клімат у процесі навчання й виховання.

У колишньому Радянському Союзі педагогічні технології розглядали як засіб реалізації більшовицької ідеології, що надавало їм відповідної політичної заангажованості, вимагало врахування класових характеристик індивіда у процесі цілеспрямованої діяльності тощо. Зміст інформації свідомо добирали з орієнтацією на виховання комуністичної свідомості й моралі. Тобто педагогічні технології використовувались як засіб формування комуністичного світогляду і поведінки. Політично заангажовані вчені, педагоги-практики активно розпочали процес конструювання адекватних цим завданням технологій.

Однією з перших була створена протягом 20-х років ХХ ст. педологія (грец. *país* (*paídos*) — дитина і *logos* — слово, вчення) — комплексна наука про дитину, яка, за задумом її засновників, мала стати антропологічною базою педагогіки. Саме в наукових працях із педології, заснованих на рефлексології (М. Басов, В. Бехтерев, О. Ухтомський, С. Шацький), вперше згадано термін «педагогічна технологія». Тоді розповсюджувалося й поняття «педагогічна техніка» — сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять. Елементами педагогічної технології вважали також уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники. Нормативні педагогічні знання виводили з педології і вибудовували за схемою, згідно з якою конкретні педагогічні впливи повинні відповідати конкретним умовам виховання і віковим особливостям дитини. Педагоги, які сповідували цей підхід, намагалися вивчати побутові, природні, соціальні й культурні чинники середовища, які зумовлювали розвиток дитини, її генетичні, фізіологічні, психологічні, соціальні характеристики як похідні від соціальних умов життя. З цією метою вони використовували тести, анкети, інтерв'ю, експерименти, життєві спостереження. Збагачення і розвиток життєвих уявлень, входження дітей у світ природи, праці і суспільних відносин сприяли оволодінню ними системою знань, цілісних уявлень, яких не давало і не могло дати навколишнє мікросередовище. Згідно з концептуальним задумом педологів, беручи участь у суспільно корисній праці, змінюючи навколишнє середовище відповідно до здобутих у школі знань, умінь і навичок, діти перетворюють свій ціннісно-емоційний світ, оволодівають соціально значущими видами діяльності. Цей аспект педагогічної технології був високо оцінений відомими зарубіжними вченими (Д. Дьюї, В. Кілпатрік).

У 30-ті роки ХХ ст. розпочалася технологічна революція в освітній системі США. Протягом наступних десятиліть зазнало еволюції тлумачення терміна «педагогічна технологія», що породило дискусію про його сутність, структуру і джерела розвитку. Трансформація його змісту від «технології в освіті» до «технології освіти» охоплює чотири періоди.

1. 1940—1950 рр. У цей час з'явилися і впроваджувались у навчальний процес технічні засоби запису, відтворення звуку та проєкції зображення, термін «технологія в освіті», який протягом наступних років під впливом праць із методики застосування різноманітних технічних засобів навчання модифікувався в термін «педагогічні технології».

2. Середина 50-х — 60-ті роки. Протягом цього періоду педагогічна громадськість активно дискутувала щодо суті поняття «педагогічна технологія», внаслідок чого виокремилось два напрями його тлумачення, а відповідно, і суті педагогічної технології як феномену. Представники одного з них виступали за необхідність застосування аудіовізуальних (лат. audio — чую, слухаю і visualis — зоровий) засобів і програмованого навчання (technology in education), прихильники іншого головним завданням вважали підвищення ефективності організації навчального процесу (technology of education), подолання відставання педагогічних ідей від стрімкого розвитку техніки. На цій підставі один напрям був означений як «технічні засоби у навчанні», другий, що виник дещо пізніше, — як «технологія навчання», або «технологія навчального процесу». Тоді у багатьох високорозвинутих країнах почали видавати спеціальні педагогічні часописи: у США — журнал «Педагогічна технологія» (1961), у Великій Британії (1964), Японії (1965) та Італії (1971) — «Педагогічна технологія і програмоване навчання». У 1967 р. в Англії було створено Національну раду з педагогічної технології, у США — Інститут педагогічної технології. У колишньому Радянському Союзі започатковано дослідження з алгоритмізації навчання (Л. Ланда). Педагогіка і психологія намагалися знайти раціональні для себе зерна в обґрунтованій філософією та соціологією концепції системного підходу в дослідженні соціальних, природних явищ і процесів.

3. 70-ті роки ХХ ст. У системі освіти розпочато модернізацію навчального обладнання і навчальних предметних середовищ як необхідної умови реалізації прогресивних методик і форм навчання. Утверджувалось тлумачення педагогічної технології як вивчення, розроблення та застосування принципів оптимізації навчальної діяльності на основі найновіших досягнень науки і техніки. Завдяки використанню основ інформатики, теорії телекомунікацій (грец. tele — далеко і лат. communicatio — зв'язок, повідомлення), педагогічної кваліметрії (галузі педагогічної науки, яка вивчає і реалізує методи кількісного оцінювання якості навчально-виховного процесу), системного аналізу та нових досягнень психолого-педагогічної науки було значно розширено базу педагогічної технології. Тоді ж розпочато підготовку професіональних педагогів-технологів, масове використання таких технічних засобів навчання, як відеомагнітофон, карусельний кадрпроектор, поліекран, електронна дошка, синхронізатори звуку та зображення тощо. Педагогіка почала використовувати можливості безмашинного програмування, набули популярності створені за принципом програмування посібники, зокрема з педагогіки.

4. 80-ті роки ХХ ст. — початок ХХІ ст. На цей період припало створення і розвиток мережі комп'ютерних лабораторій і дисплейних класів. Динамічно розвиваються програмовані, інтерактивні засоби навчання, тривають різноманітні дослідження теоретичних питань педагогічної технології та шляхів її практичного впровадження.

Запропонована періодизація вибудовується на таких конкретних фактах:

1946 р. — обґрунтування плану аудіовізуальної освіти в університеті штату Індіана США.

1954 р. — обґрунтування ідеї програмованого навчання.

1961 р. — відкриття факультету технології навчання в університеті Південної Кароліни.

1968 р. — розроблення і застосування мови програмування ЛОДО в школі (Масачусетський технологічний інститут США).

1976 р. — створення першого персонального комп'ютера.

1981 р. — застосування у навчанні спеціальних програмованих засобів у дисплейних класах.

1990 р. — використання інтерактивних технологій в освіті.

Історію становлення педагогічної технології певною мірою відтворює така схема: задум упровадити інженерний підхід («інженерна педагогіка») → технічні засоби в навчальному процесі → алгоритмізація навчання → програмоване навчання → технологічний підхід → педагогічна технологія (дидактичний аспект) → поведінкова технологія (аспект виховання). Не всі складові педагогічної технології набули однакового розвитку. Особливо складним є створення технології виховання, хоча й ця галузь має вагомий напруцювання.

Загалом, технологія як феномен є важливою складовою історії людства, формою вираження інтелекту, сфокусованого на розв'язанні важливих проблем буття, синтезом розуму і здібностей людини.

Педагогічна технологія повинна задовольняти такі методологічні вимоги:

- концептуальність (кожній педагогічній технології повинна бути притаманна опора на певну наукову концепцію, яка забезпечує філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей);

- системність (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи: логіку процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність);

- керованість, яка передбачає діагностичне планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;

- ефективність (педагогічні технології існують у конкретних умовах і повинні бути ефективними за результатами і оптимальними витратами, гарантувати досягнення певного стандарту навчання);

- відтворюваність, що уможливорює застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх установах іншими суб'єктами.

У сучасній дидактиці представлені найрізноманітніші технології навчання. Їх різноманіття пов'язано з тим, що кожен автор і виконавець приносять в педагогічний процес щось своє, індивідуальне, тим самим змінюючи технологію.

Технології навчання класифікують:

а) за рівнем застосування: загально-дидактичні, особисто-методичні (предметні) і локальні (модульні);

б) на філософській основі: наукові та релігійні, гуманістичні та авторитарні;

в) з наукової концепції засвоєння досвіду: асоціативно-рефлекторні, Біхевіористичні, інтеріоризаторські, розвиваючі;

г) з орієнтації на особистісні структури: інформаційні (формування знань, умінь і навичок), операційні (формування способів розумових дій), евристичні (розвиток творчих здібностей), прикладні (формування дієво-практичної сфери);

д) з характеру модернізації традиційної системи навчання: технології по активізації і інтенсифікації діяльності учнів; технології на основі гуманізації і демократизації відносин між вчителем і учнями; технології на основі дидактичної реконструкції навчального матеріалу та ін.

До основних методичних документів для проведення групового заняття відносять методичну розробку (методичні вказівки), план проведення заняття або план конспект.

Організація вивчення нового навчального матеріалу з навчальною групою (підрозділом) дозволяє керівнику заняття глибоко і конкретно розкрити його сутність, наочно показати застосування теорії у розв'язанні різноманітних практичних завдань, здійснювати постійний зворотний зв'язок із військовослужбовцями. Під час заняття керівник може звертатися безпосередньо до конкретного військовослужбовця з метою з'ясування: як сприймається навчальний матеріал, що саме зрозуміло для нього, а що потребує додаткового пояснення або навіть зміни методики викладання того чи іншого навчального питання. Для цього керівник ставить перед групою чи перед окремим військовослужбовцем запитання, які б змусили їх (його) застосувати викладену теорію для вирішення завдань, що відрізняються від типових. Досвід показує, що вмиле використання цього методичного прийому керівником заняття забезпечує активну роботу військовослужбовців на занятті та глибоке засвоєння ними змісту навчальних питань. Для закріплення та перевірки розуміння навчального матеріалу в кінці заняття керівник може дати військовослужбовцям завдання практичної спрямованості або летючку.

Групова форма проведення практичного заняття надає можливість:

- виконання завдань практичної роботи у невеликих за складом групах курсантів;

- під час проведення практичної роботи досягнення загальної мети відбувається спільними зусиллями членів групи;

- така діяльність не ізолює курсантів один від одного, а навпаки, дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і сприяє поглибленню знань, виробленню та закріпленню умінь та навичок;

- у процесі групової діяльності зникає страх спілкування з викладачем;

- завдання практичної роботи виконується індивідуально, але з взаємодопомоги курсантів;

- виникає можливість вчитися один в одного;

- покращується контроль і корекція знань, адже курсанти запитують один одного, разом працюють над виконанням завдань і вправ, перевіряють правильність виконання;

- викладач оцінює результати навчання кожного члена групи.

У закріпленні та поглибленні знань, набутті умінь щодо вирішення практичних завдань військовослужбовцями за їхнім призначенням значне місце

посідають практичні заняття [4]. Практичні заняття забезпечують активне формування та розвиток у військовослужбовців навичок і якостей, необхідних їм у виконанні службових обов'язків.

Залежно від специфіки предметів навчання практичні заняття умовно розподіляють на дві групи. До першої групи відносять заняття, на яких вирішують завдання, виконують розрахунки, графічні та інші роботи, відпрацьовують документи. До другої групи відносять заняття, пов'язані з оволодінням прийомами роботи з технікою, методикою аналізу конструктивних і схемних вирішень та ін.

Будь-яке практичне заняття розпочинається з формування цільової настанови. Розуміння військовослужбовцями мети та завдання заняття, його значення для їх фахової підготовки сприяє як підвищенню інтересу до заняття, так і активізації роботи з оволодіння навчальним матеріалом [5].

Після цього здійснюється короткий огляд теоретичних положень, які є основою для відпрацювання навчальних питань на даному занятті. Як правило, це вирішується методом усного опитування або у вигляді летючки, і, як результат, керівник заняття здійснює контроль повноти та якості засвоєння навчального матеріалу. Узагальнення теоретичного обґрунтування даного заняття може доручатись одному із військовослужбовців. Але перед призначенням його для доповіді завдання ставиться всьому підрозділу, і тільки після деякої паузи призначається військовослужбовець для відповіді. Такий прийом сприяє більш активній діяльності групи на занятті та є додатковим стимулом для її самостійної роботи. Дуже часто молоді керівники занять не дають оцінки правильності відповіді, а інколи, коли вона неправильна, переривають військовослужбовця і самі відповідають на поставлене питання. З методичної точки зору це неправильно. За будь-яких обставин він повинен обов'язково оцінити відповідь військовослужбовця, а якщо потрібно – уточнити і дати правильне формулювання теоретичного положення [8].

Основою практичного заняття є робота військовослужбовців з виконання навчальних завдань під керівництвом керівника. Ефективність її залежить від ряду умов. По-перше, необхідно ретельно відпрацювати навчальні завдання. Кожне завдання за своїм змістом повинно логічно розвивати основну ідею предмета навчання та враховувати спрямованість фахової підготовки військовослужбовців. По-друге, у завданні необхідно передбачати використання та закріплення знань, умінь, навичок, отриманих під час вивчення суміжних предметів, тобто враховувати принцип комплексності у навчанні.

Висновки. Кожна педагогічна технологія може бути ефективною за умови психологічної обґрунтованості, практичної спрямованості. Розроблення і застосування будь-якої педагогічної технології вимагає творчої активності педагогів і учнів, залучення їх до творчої участі в розробленні технологічного інструментарію: складання технологічних схем, карт, організації технологічних форм виховання і навчання. Активність педагога виявляється у глибокому знанні психологічних особливостей учнів, внесенні коректив у розгортання технологічного процесу, організації взаємних консультацій, взаємоперевірки і взаємооцінки.

Результат педагогічної технології залежить від рівня майстерності педагога, його загального розвитку, загального психологічного клімату в колективі, матеріально-технічного оснащення, настроєності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горячева К.С. Методика впровадження дидактичних та рольових ігор в освітній процес військової освіти як практика прийняття рішень в умовах обстановки наближеної до бойової // Горячева К.С., Рижиков В.С. // Молодь і ринок. – Дрогобич, 2018. – Вип. № 7 (162). – С.17–22.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: підручник / А. М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
3. Балашова С.П. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. / Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р.– К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – 172 с.
4. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Ин-т ПО М-ва образования России, 1995. – 208 с.
5. Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта: навчальний посібник. Частина II. Методика та системи виховання військовослужбовців / [О.В. Бойко, Л.В. Коберський, В.М. Кожевніков, А.М. Романишин, С.В. Скрипник] – Львів : АСВ, 2012. – 382 с.
6. Військова психологія і педагогіка : [підручник / авт. кол-в Л. А. Снігур, О. А. Хижняк, Є. М. Подтергера, Е. І. Сарафанюк, К. П. Аветісян, О. Ю. Булгакова] ; за заг. ред. Л. А. Снігур. — Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. – 576 с.
7. Гальперин П. Я. Формирование знаний и умений на основе теории поэтапного усвоения умственных действий / П. Я. Гальперин, Н. Ф. Тальзина. – М.: МГУ, 1970. – 180 с.
8. Нещадим І. М. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія /І.М.Нещадим//. – К., 2003.- 766 с.
9. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004)
10. Про Збройні Сили України: Закон України № 2019-III від 05.10.2000 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст].—2000.—№ 48. — Ст. 410.
11. Про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: Положення. Наказ Міністерства оборони України № 346 від 20.07.2015 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 вересня 2015 р. за № 1126/27571 (Нормативний документ Міністерства оборони України. Наказ. Положення). Адреса доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15/page>
12. Komenski I.A. Wielika dydaktyka. - Wroclaw: Ossolineum, 1956. - 86 p.

REFERENCES

1. Horiacheva K.S. Methods of introducing didactic and role-playing games in the educational process of military education as a practice of decision-making in a situation close to combat // Horiacheva K., Ryzhykov V. // Youth and the market. - Drogobich, 2018. - Ed. №7 (162) - P. 17-22.
2. Aleksyuk A.M. Pedagogy of the higher school of Ukraine. History. Theory: Textbook / AM Aleksyuk. - K. : Lybid, 1998. - 558 p.
3. Balashova S.P. Practical course of military psychology: Textbook. Part 2. / Balashova S.P., Vasiliev S.P., Dubrovynsky G.R. - K.: Kyiv National Taras Shevchenko University, 2013. - 172 p.
4. Bepalko V.P. Pedagogy and progressive learning technologies / V.P. Bepalko. – M.: Institute of Software of the Ministry of Education , 1995. - 208 p.
5. Military pedagogy in the professional activities of officers and sergeants: Textbook. Part II. Methods and systems of education of servicemen / O.B. Boyko, L.V. Kobersky, V.M. Kozhevnikov, A.M. Romanishin, S.V. Skrypnyk - Lviv: DIA, 2012. - 382 p.

6. Military psychology and pedagogy: Textbook / Ed. team L.A. Snigur, O.A. Khyzhnyak, E.M. Podterger, E.I. Sarafanyuk, K.P. Avetisyan, O. Y. Bulgakova; for general ed. L. A. Bullfinch. - Lutsk: PVD "Tverdnyia", 2010. - 576 p.

7. Galperin P.Y. Formation of knowledge and skills based on the theory of step-by-step assimilation of mental actions / P.Y. Galperin, N.F. Talyzina. - M.: MSU, 1970. - 180 p.

8. Neschadym I.M. Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: Monograph / I.M. Neschadym - K., 2003.- 766 p.

9. On Higher Education: Law of Ukraine of July 1, 2014 № 1556-VII (Information of the Verkhovna Rada (VVR), 2014, № 37-38, Article 2004)

10. On the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine № 2019-III of 05.10.2000 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine [Text]. - 2000. - № 48. – P. 410.

11. On the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine and military educational subdivisions of higher educational institutions of Ukraine: Regulations. Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 346 dated 20.07.2015 Registered with the Ministry of Justice of Ukraine on September 22, 2015 under № 1126/27571 (Normative document of the Ministry of Defense of Ukraine. Order. Regulations). Access address <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15/page>

12. Komenski I.A. Wielika dydaktyka. - Wroclaw: Ossolineum, 1956. - 86 p.

РЕЗЮМЕ

Олег Колесник,

кандидат психологических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Кира Горячева,

кандидат экономических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Елена Звоненко,

кандидат юридических наук
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Юлия Титомир,

Военный институт Киевского национального
Университета имени Тараса Шевченко

Технологизация педагогических процессов на основе методики проведения групповых и практических занятий в ВВУЗ и воинских подразделениях

В статье освещаются особенности учебного процесса и технологизации, то есть соблюдение содержания и последовательности учебно-воспитательных этапов, а так же определены особенности задачи в военных подразделениях, содержащие в себе элементы проблемности, то есть создаются условия, при которых военнослужащий ищет по нескольким неоднозначным решениям или ответам одно правильное значение.

Отмечено, что как в вузах, их подразделениях, так и в войсках распространенным видом занятий является групповое занятие. Этот вид занятий проводится с учебной группой (подразделением) и имеет целью детальное рассмотрение теоретических вопросов, элементов практической деятельности командиров и штабов при решении задач, а также при изучении образцов вооружения и боевой техники. Характерной особенностью группового занятия является применение различного рода иллюстраций (электронных пособий, плакатов, схем, стендов, образцов техники и др.). Изложение учебного материала осуществляется в тесной связи с задачами профессиональной подготовки военнослужащих. Выделены четыре периода

трансформації содержания понятия от «технологии в обучении» к «технологии обучения». Конкретизирована классификация «технологии обучения». Отмечено, что педагогическая технология приближает педагогику к точным наукам, а педагогическую практику делает организованным, управляемым процессом с предполагаемыми положительными результатами.

Обращено внимание на то, что на практических занятиях есть все условия для внедрения индивидуального обучения. Это объясняется тем, что руководитель имеет возможность наблюдать за работой каждого военнослужащего, изучать их индивидуальные особенности, своевременно оказывать помощь в решении сложных задач. Вместе с тем военнослужащим, которые успешно выполняют задания, руководитель может дать дополнительные задания, а тем кто отстает, уделить больше внимания как на занятии, так и во внеучебное время.

Практические занятия отличаются от других видов занятий тем, что основным их содержанием является овладение приемами работы с вооружением и техникой. Они проводятся, как правило, в полевых условиях и в учебных лабораториях, на полигонах. Для оказания помощи руководителю занятия могут привлекаться офицеры и заранее подготовленные инструкторы. Главной задачей этих специалистов является контроль за действиями военнослужащих, выполнением ими мер безопасности и оказания помощи в овладении определенными приемами работы с техникой.

Ключевые слова: педагогическая практика; технология обучения; педагогический процесс; педагогическая технология; классификация; практическая направленность; учебно-воспитательные этапы.

SUMMARY

Oleh Kolisnyk,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
National University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Kira Horiacheva,

Candidate of Economics Sciences, Associate Professor
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Olena Zvonenko,

Candidate of Law Sciences
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Julia Titomir,

Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Technologization of pedagogical processes based on the methodology of conducting group and practical classes in the higher educational institutions and military units

Introduction. The article highlights the features of the educational process and technology, ie compliance with the content and sequence of educational stages; the peculiarities of the task in military units are determined, which contain elements of problems, ie conditions are created under which a serviceman finds one correct meaning from several ambiguous decisions or answers.

It is noted that both in universities and their units, and in the army, a common type of training is group training. This type of training is conducted with a study group (unit) and aims to consider in detail the theoretical issues, elements of practical activities of commanders and staffs in solving problems, as well as in the study of samples of weapons and military equipment. A characteristic feature of the group lesson is the use of various illustrations (electronic manuals, posters, diagrams, stands, samples of equipment, etc.).

Purpose. Teaching material is carried out in close connection with the tasks of professional training of servicemen. There are four periods of transformation of the content of the concept from

"technology in education" to "technology of education". The classification of "learning technology" is specified. It is emphasized that pedagogical technology brings pedagogy closer to the exact sciences, and makes pedagogical practice an organized, managed process with predictable positive results.

Methods. *The article uses some general scientific and special methods of theoretical and empirical research, including analysis of the scientific literature on the problem, systematization and generalization of materials.*

Results. *The organization of the study of new educational material with the training group (unit) will allow the head of the lesson to deeply and concretely reveal its essence, clearly show the application of theory in solving various practical problems, to provide constant feedback to servicemen. Modern didactics presents a variety of learning technologies. Their diversity is due to the fact that each author and performer brings to the pedagogical process something of their own, individual, thereby changing the technology..*

Conclusion. *The practical component is the introduction of interactive forms of education namely business and role-playing games in the educational process of military educational institution, which bring theoretical training as close as possible to real practice, because business and role-playing games are the basis of decision-making both in specific combat situations and in classes, they contribute to the formation of knowledge, laws, trends in military affairs, logical methods of system analysis. Role-playing techniques such as behavioral-game techniques are very important, they are based on stimulating the game interactions of cadets in close proximity to the real professional military combat activities of an officer. Such techniques include: instruction, activation of game parties, correction of the game participants behavior, step and final evaluation techniques. The so-called cognitive-game techniques are of particular importance in the organization of role-playing games in the military training. Such techniques include: a) techniques that promote entry into the role - image (description of each participant role in the game, motivation, encouragement, question-hint, as well as encouragement and humor); b) methods of role correlation (leading questions, comments - questions, support - defence etc.).*

Key words: *pedagogical practice; learning technology; pedagogical process; pedagogical technology; classification; practical orientation; educational stages.*

Лариса Левицька,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-6575-9964
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/166-173

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПІДХОДИ ТА СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ

У статті розглянуто існуючі підходи та способи імплементації результатів наукових досліджень в освітню діяльність вищих військових навчальних закладів, узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід освоєння, використання та комерціалізації наукових результатів, визначено зв'язок процесу імплементації результатів наукових досліджень в освітню діяльність та потребами, що визначають рівень підготовки військових фахівців до практичної діяльності у військах (силах) та органах військового управління.

***Ключові слова:** військові фахівці; вищі військові навчальні заклади; імплементація; комерціалізація; наукові дослідження; підходи; способи оптимізації.*

Постановка проблеми. В умовах модернізації національної системи військової освіти, використання досягнень науки в практиці освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) є однією з важливих та необхідних умов підготовки висококваліфікованих військових фахівців. Однак сьогоденний стан системи військової освіти, її зв'язок не тільки з фундаментальною наукою, але й з конкретною практичною діяльністю військових фахівців, пов'язаною з виконанням службових обов'язків у військах (силах) та органах військового управління, залишається у межах суттєвого розриву між проведенням наукових досліджень і справдженням їх результатів в освітній процес ВВНЗ.

Наприклад, оцінюючи загальний рівень інформатизації аналітичної діяльності органів військового управління в сучасній Україні, дослідники звертають увагу на те, що у цій сфері є нагальною потреба щодо вирішення проблеми створення чи суттєвої модернізації, перш за все, органів військового управління, приведення у відповідність потреб в інформації зі здатністю цю інформацію обробляти та якістю аналітичного забезпечення. Зокрема, Р. Бакуменко вважає, що “недостатнє оснащення органів військового управління програмно-апаратними засобами, відсутність скоординованої системи показників і затверджених методик їх розрахунку не дозволяють прозоро відслідкувати узгодженість і несуперечливість цілей, що ставляться на всіх рівнях управління, контролювати їх додержання та приймати рішення щодо забезпечення їх досягнення” [2, с. 13]. У даному випадку очевидною є суперечність, що виникає на двох основних етапах – підготовки військових фахівців та їх практичної діяльності, – характеризуючи якість отриманої освіти на всіх рівнях щодо її відповідності конкретним умовам вирішення завдань. Фактично йдеться про те, що можливості сучасної системи військової освіти потребують суттєвого

розширення, у тому числі й за рахунок активної імплементації результатів сучасних наукових досліджень в освітній процес ВВНЗ.

Метою статті є аналіз підходів та способів оптимізації процесу імплементації результатів наукових досліджень у діяльність ВВНЗ у зв'язку з підвищенням оцінки якості підготовки військових фахівців.

Методи дослідження теоретичні, аналітичні, з використанням наукових джерел зі створення і функціонування інформаційно-аналітичних систем управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впровадження та реалізації результатів наукових досліджень в освітній діяльності ВНЗ, ВВНЗ та ВНП ЗВО в різних аспектах приділяли увагу А. Алімпієв, Т. Боголіб, Д. М. Гніденко, Гриб, Б. Демідов, Р. Дзюбчук, О. Ільїн, Г. Капосльоз, А. Кучерявий, О. Сафронов та інші науковці. Переважна більшість сучасних досліджень звертає увагу на наявність певних проблем, які необхідно вирішити для підвищення якості освітнього процесу у ВВНЗ та ефективності функціонування системи наукових досліджень у ВВНЗ. Також увага приділяється практичній складовій діяльності військових фахівців як виразника якості отриманої військової освіти та підготовки для служби у військах (силах) та органах військового управління.

Виклад основного матеріалу. Одним із визнаних та досліджених шляхів сприяння реалізації наукових розробок в освітній діяльності ВВНЗ є інтеграція вищої освіти, науки та бізнесу. Зростання частки наукомістких продуктів і технологій уможливорює комерціалізацію використання результатів наукових розробок ВВНЗ, сприяючи розвитку прикладної науки за рахунок [7]:

- залучення капіталу комерційних структур (шляхом реалізації наукових розробок, обслуговування бізнес-проектів) з метою створення університетом власних навчальної бази, виробництва (бізнес-інкубаторів, технопарків);
- можливості проходження студентами практики на створених виробництвах так і в компаніях-донорах;
- реалізація програм підтримки підприємств малого наукомісткого бізнесу шляхом реалізації системи його “інкубації”, в рамках якої перспективним компаніям надаються стартові ресурси у вигляді приміщення під офіс і права користування лабораторними площами та обладнанням інкубатора бізнесу створюють умови працевлаштування студентів після навчання.

У цьому контексті важливо враховувати досвід зарубіжних країн, проаналізований у працях [3; 7], адже узагальнення не тільки вітчизняного, але й зарубіжного досвіду освоєння та використання наукових результатів у навчальних закладах та органах управління освітою дозволяє визначити підходи до імплементації наукових результатів в освітню діяльність ВВНЗ. Так, у США підтримується тенденція до стимулювання установами більш тісних зв'язків між фірмами високотехнологічних галузей і державними дослідницькими університетами для того, щоб створювати центри нових технологій. Формою організації такої співпраці слугують так звані “науково-технологічні парки” – свого роду інкубатори наукомісткого бізнесу і практична основа наукової

діяльності університетів. Діють венчурні та посівні фонди, приватні інвестори (“бізнес-ангели”), технопарки і бізнес-інкубатори, розвивається інноваційний консалтинг.

Значний досвід з комерціалізації наукової діяльності ВНЗ існує в Ізраїлі, де університети займаються широкомасштабною науково-дослідною роботою і сприяють розвитку науки. В Ізраїлі вперше у світі почали приєднувати наукомісткі промислові проекти до університетських програм. Крім того, при університетах (часто спільно з місцевими та іноземними компаніями) на основі їх технічних розробок створюються дочірні промислові фірми, які займаються комерційною реалізацією продукції. Кількість патентів, отриманих ізраїльськими університетами, – один з показників ефективності співпраці університетської науки та промисловості.

Звертаючись до досвіду зарубіжних країн у сфері підвищення ефективності використання результатів наукових досліджень, їх імплементації в освітній процес, можна побачити, що наразі практикуються різні напрями, які об’єднуються загальним підходом, спрямованим на інтенсифікацію процесу імплементації результатів наукових досліджень не тільки у напрямі комерціалізації наукової діяльності, але й у сфері оцінки якості освітнього процесу ВНЗ, зокрема результатів освіти. Дійсно, сьогодні на рівні держави вирішується питання статусу дослідницьких університетів, які згодом об’єднуються в асоціацію, до неї входять також галузеві міністерства та відомства, представники великих бізнес-корпорацій, уряд, інститути громадянського суспільства. Також визначаються пріоритетні інноваційні проекти, джерела фінансування. На конкурсній основі дослідницькі університети отримують такі наукові завдання, виконання яких забезпечує реалізацію інноваційних проектів та гранти на наукові розробки. Проте з точки зору оцінки якості та ефективності імплементації результатів наукових досліджень в освітній процес ВВНЗ, оцінки якості підготовки військових фахівців з урахуванням сучасного досвіду та результатів розвитку науки, формування зворотного зв’язку між системою військової освіти, військами та органами військового управління актуальності набувають конкретні підходи та способи такої імплементації.

З огляду на вирішення цього питання у деяких дослідженнях запропоновано застосовувати спосіб ієрархічного структурування інформаційного простору начального процесу, який реалізує такі базові принципи, як [4]:

- прикладні програми, що відокремлені від даних;
- стандартизовані структури даних і інтерфейс доступу до них;
- дані про процеси і ресурси не дубльовані, число помилок в них мінімізується, забезпечується повнота і цілісність інформації;
- прикладні засоби роботи з даними є, як правило, типові рішення різних виробників, що забезпечує можливість подальшого розвитку інформаційного середовища.

З огляду на перспективи оцінки ефективності імплементації результатів наукових досліджень у ВВНЗ, а також розширення контексту оцінки освітнього процесу, зокрема процесу підготовки військових фахівців, наведені елементи

способу ієрархічного структурування інформаційного простору навчального процесу мають певні переваги порівняно з поширеними способами і методами (наприклад, метод експертних оцінок, педагогічного експерименту тощо). Ці переваги полягають в об'єктивації процесу оцінки, адже за наведеним способом структурування інформаційного простору інформаційні об'єкти, що містять дані про характеристики виробів, виробниче середовище тощо відносяться і до системи менеджменту якості [4, с. 39], тобто дійсно уможлиблюється підвищення якості та оперативності інформаційної підтримки процесу навчання, а також процесу імплементації результатів наукових досліджень в освітній діяльності ВВНЗ, яка є значною мірою стандартизованою.

Варто погодитись з думкою дослідників про те, що стандартизація структур даних забезпечує можливість застосування стандартних програмно-технічних рішень для автоматизації процесів підтримки навчального процесу у ВВНЗ, оскільки у даному випадку очевидним є те, що використання сервіс орієнтованої архітектури програмних систем дозволяє забезпечити реалізацію таких системо утворюючих вимог до інформаційної системи, як відкритість, інтеграція, масштабованість, переносимість [4, с. 39]. Останнє, з точки зору актуального завдання щодо оцінки якості освітнього процесу у ВВНЗ, а також формування стійкого зворотного зв'язку, який має підтримувати корегування навчання (його структури, змісту тощо) відповідно до потреб конкретної практичної діяльності. У випадку підготовки військових фахівців йдеться, перш за все, про зв'язок між ВВНЗ та військами або органами військового управління, які мають безпосередню інформацію щодо якості отриманої військовими фахівцями освіти. У цьому контексті формування єдиного інформаційного простору стає важливим завданням, оскільки “з'являється можливість не просто зберігати зафіксовані в електронному вигляді результати навчального процесу (оцінки тощо)”, але й простежувати показники ефективності і результативності навчального процесу, забезпечувати високу якість його інформаційної підтримки [4, с. 40]. У даному випадку важливим виявляється те, що структура організації єдиного інформаційного простору за ієрархічним способом спрямована на “автоматизацію отриманого досвіду, в результаті чого з'являється нова якість управління навчальним процесом”, а саме [4, с. 42]:

- з'являється можливість усунути інформаційний розрив на різних рівнях ієрархії;
- з'являється можливість оперативного аналізу показників, що характеризують стан навчального процесу протягом його життєвого циклу;
- вся інформація, що необхідна для управління навчальним процесом на різних рівнях, є доступною в єдиному інформаційному просторі тощо.

Більш того, важливо враховувати, що результативність дослідження значною мірою визначається ступенем реалізації його результатів, тобто впровадженням, яке, як процес, являє собою “передачу виконавцями НДР наукових результатів замовникам для їх освоєння та практичного використання споживачами з метою підвищення ефективності їх роботи” [7, с. 128]. У цьому процесі необхідно звернути увагу на те, що наукові результати НДР перетворюються на продукт

лише з моменту готовності до використання споживачем (замовником чи іншим суб'єктом), а “обов'язковою умовою отримання ефекту від впровадження є готовність споживачів застосовувати запропоновані нововведення” [7, с. 128]. Такий підхід дає можливість вказати, що імплементація результатів наукових досліджень може здійснюватися як на заключному етапі виконання НДР, коли впровадження передбачає удосконалення практики, перевірку, уточнення і розвиток теорії та методики, відпрацювання рекомендацій тощо, так і після завершення НДР, що передбачає впровадження відпрацьованих, готових, перевірених результатів. Метою останнього є удосконалення практичної діяльності, що залишається одним з визначних позитивних моментів розвитку науки, у тому числі й наукової діяльності, що здійснюється у ВВНЗ, сприяючи удосконаленню на основі імплементації результатів наукових досліджень в освітній процес ефективності підготовки висококваліфікованих військових фахівців.

Поряд з цим залишається актуальним і такий принцип науково-педагогічних досліджень у галузі військової освіти, як практична затребуваність результатів досліджень і можливість їх впровадження в практику освітньої та наукової діяльності ВВНЗ, коли кінцевий науковий продукт проходить обов'язкову апробацію у ВВНЗ та ВНП ЗВО, в ході якої враховуються їх пропозиції, а результати досліджень надаються споживачу для подальшого впровадження у практичну діяльність [8, с. 149]. При цьому, як справедливо зазначають дослідники, “наукова (науково-технічна) продукція, що створюється в інтересах ВВНЗ під час проведення наукових досліджень, покликана гарантувати якість освітніх послуг, які надає заклад, та відповідність підготовки випускників вимогам сучасних збройних сил” [5, с. 58]. Водночас, пропонуючи перспективну модель організації наукового забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ, більшість досліджень звертає увагу на те, що така модель дає можливість [1; 5; 6; 9]:

- підвищувати наукову кваліфікацію науково-педагогічних працівників;
- покращувати методичне забезпечення освітньої діяльності ВВНЗ;
- удосконалювати науково-дослідну частину навчально-матеріальної бази ВВНЗ;
- зосереджувати основні зусилля наукових і науково-педагогічних працівників ВВНЗ на проведенні наукових досліджень щодо вирішення актуальних для освітньої діяльності ВВНЗ проблем тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна система військової освіти потребує суттєвого розширення, у тому числі й за рахунок активної імплементації результатів сучасних наукових досліджень в освітній процес ВВНЗ. Це дозволить удосконалити підходи до оцінки якості освітнього процесу в цілому та підготовки військових фахівців зокрема поряд із удосконаленням процесу інформаційного забезпечення проведення наукових досліджень, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил, створюючи можливість ефективної імплементації отриманих результатів наукових досліджень в освітній процес ВВНЗ. Важливим питанням у цьому контексті є розроблення конкретних методик оцінки, що потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алімпієв А. Моделі і методи планування та управління науковими дослідженнями / А. Алімпієв, Д. Гриб, Б. Демідов та ін. // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2014. – № 2(15). – С. 173-176.
2. Бакуменко Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення органів військового управління: стан, проблеми та підготовки фахівців / Р. Бакуменко // Військова освіта. – 2019. – № 1(39). – С. 8-16.
3. Боголіб Т. Комерціалізація наукових розробок університетів. Управління економікою: теорія і практика // “Економіка України”. – 2014. – № 1. – С. 33-50.
4. Гніденко М. Спосіб ієрархічного структурування інформаційного простору начального процесу / М. Гніденко, О. Ільїн // Військова освіта. – 2017. – № 1(35). – С. 38-44.
5. Дзюбчук Р. Місце та роль наукових досліджень у забезпеченні освітньої діяльності вищого військового навчального закладу технічного профілю підготовки / Р. Дзюбчук, Г. Капосльоз, О. Розумний // Військова освіта. – 2017. – № 2(36). – С. 57-68.
6. Капосльоз Г. Деякі аспекти моніторингу наукового забезпечення функціонування та розвитку педагогічної системи вищого військового навчального закладу / Г. Капосльоз // Військова освіта. – 2015. – № 2. – С. 93-105.
7. Капосльоз Г. Досвід освоєння та використання наукових результатів у навчальних закладах та органах управління освітою в Україні та за кордоном / Г. Капосльоз, О. Мельниченко, Л. Левицька // Військова освіта. – 2019. – № 1(39) – С. 120-132.
8. Кучерявий А. Актуальні напрями та теми науково-педагогічних досліджень у контексті реформи Збройних Сил України / А. Кучерявий, І. Кузьмич, О. Мітягін // Військова освіта. – 2016. – № 2(34). – С. 146-151.
9. Сафронов О. Організація наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України в особливий період / О. Сафронов, О. Прохоров, М. Полторак // Військова освіта. – 2015. – № 2. – С. 211-220.

REFERENCES

1. Alimpiyev, A.M. (2014). Modeli i metody planuvannya ta upravlinnya naukovymy doslidzhennyamy. [Models and methods of planning and management of scientific researches]. Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny, 2(15), 173–176. (in Ukrainian).
2. Bakumenko R. Informatsiyno-analitychne zabezpechennya orhaniv viys'kovoho upravlinnya: stan, problem ta pidhotovky fakhivtsiv. [Information and analytical support for military authorities: the state, problems and training of specialists.] / R. Bakumenko // Viys'kova osvita. – 2019. – № 1(39). – p. 8-16.
3. Boholib, T. Komertsializatsiia naukovykh rozrobok universytetiv. Upravlinnia ekonomikoii: teoriia i praktyka. “Ekonomika Ukrainy”. [Commercialization of scientific developments of universities. Economics Management: Theory and Practice. “Ukraine economy”] – 2014.– № 1, 33-50 p.
4. Hnidenko M. Sposib iyerarkhichnoho strukturuvannya informatsiynoho prostory navchalnoho protsesy. [Method of hierarchical structuring of the information space of the educational process] / M. Hnidenko, O. Il'yin // Viyskova osvita. – 2017. – № 1(35). – p. 38-44.
5. Djubchuk R. Mistse ta rol' naukovykh doslidzhen' u zabezpechenni osvith'oyi diyal'nosti vyshchoho viys'kovoho navchal'noho zaklady tekhnichnoho profilyu pidhotovky. [The place and role of scientific research in providing the educational activity of a higher military educational establishment with a technical training profile] / R. Djubchuk, G. Kaposloz, O. Rozumnyy // Viyskova osvita. – 2017. – № 2(36). – p. 57-68.
6. Kaposloz G. Deyaki aspekty monitorynhu naukovoho zabezpechennya funktsionuvannya ta rozvytky pedahohichnoyi systemy vyshchoho viys'kovoho navchal'noho zakladu. [Some aspects of monitoring the scientific support of the functioning and development of a pedagogical system of a higher military educational institution.] / G. Kaposloz // Viyskova osvita. – 2015. – № 2. – p. 93-105.

7. Kaposloz G. Dosvid osvoennya ta vykorystannya naukovykh rezul'tativ u navchal'nykh zakladah ta orhanakh upravlinnya osvitoju v Ukraine ta za kordonom. [Experience in mastering and using scientific results in educational institutions and education management bodies in Ukraine and abroad] / G. Kaposloz, O. Melnichenko, L. Levickaja // Viyskova osvita. – 2019. – № 1(39) – p. 120-132.

8. Kucheryavyi A. Aktual'ni napryamu ta temy naukovo-pedahohichnykh doslidzhen u konteksti reform Zbroynykh Syl Ukrainy [Current trends and topics of scientific and pedagogical research in the context of reform of the Armed Forces of Ukraine] / A. Kucheryavyi, I. Kuz'mych, O. Mityahin // Viyskova osvita. – 2016. – № 2(34). – p. 146-151.

9. Safronov O. Orhanizatsiya naukovoji ta naukovo-tekhničnoji diyal'nosti u Zbroynykh Sylakh Ukrainy v osoblyvyi period. [Organization of scientific and scientific-technical activities in the Armed Forces of Ukraine in a special period] / O. Safronov, O. Prokhorov, N. Poltorak // Viyskova osvita. – 2015. – № 2. – p. 211-220.

РЕЗЮМЕ

Лариса Левицкая,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховського

Имплементация результатов научных исследований в высших военных учебных заведениях: подходы и способы оптимизации

В статье рассмотрены существующие подходы и способы имплементации результатов научных исследований в образовательную деятельность высших военных учебных заведений, обобщен отечественный и иностранный опыт освоения, использования и коммерциализации научных результатов, определена связь процесса имплементации результатов научных исследований в образовательную деятельность и потребностями, определяющими уровень подготовки военных специалистов к практической деятельности в войсках (силах) и органах военного управления.

Ключевые слова: военные специалисты; высшие военные учебные заведения; имплементация; коммерциализация; научные исследования; подход; способы оптимизации.

SUMMARY

Larisa Levickaja,
National University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Implementation of the scientific researches results in high military educational institutions: approaches and methods of optimization

***Abstract.** The article gives a detailed analysis of the use of scientific achievements in the practice of educational activities of higher military education establishments.*

Much attention is drawn to the opportunities which the perspective model of organizing the scientific support gives to the HМЕЕ.

The main conclusion is that the development of the specific assessment techniques for the evaluation of the quality of the educational process and training of military specialists still requires further research.

***Introduction.** In the context of modernization of the national military education system, the use of scientific achievements in the practice of educational activities of higher military education establishments is one of the most important and necessary conditions for training the highly qualified military specialists.*

Purpose: *The purpose of the article is to analyze the approaches and ways to optimize the process of implementation of research results into the activities of the higher military education establishments in connection to improving the evaluation of the quality of military specialists training.*

Methods: *Research methods are theoretical, analytical, using scientific sources for the creation and operation of information-analytical management systems.*

Results. *The perspective model of organization the scientific support to educational activity of the HMEE (higher military education establishments) gives the opportunity:*

- to increase the scientific qualification of the pedagogical staff;*
- to improve the methodological support of educational activities of the HMEE;*
- to improve the research part of the educational and material base of the HMEE;*
- to focus the main efforts on carrying out scientific researches aimed at the solution of problems relevant to educational activity of the HMEE, etc.*

Conclusion. *Active implementation of the results of modern scientific research into the educational process of the HMEE will allow to improve the approaches to the evaluation of the quality of the educational process and training of military specialists. An important issue in this context is to develop the specific assessment techniques, this requires further research.*

Key words: *military specialists; higher military educational establishments; implementation; commercialization; scientific achievements; modernization; ways to optimize.*

УДК: 355.233(477)

Вадим Марценківський,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5136-9359

Євген Камалов,
ORCID ID 0000-0002-1994-7144
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

Микола Клонцак,
кандидат військових наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-2848-2665
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/174-185

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

В умовах гібридної війни, що триває на Сході України, зміни форм та способів застосування Збройних Сил України особливої актуальності набула проблема ефективності військової освітньої діяльності, яка б відповідала вимогам сучасності. Особливо це стосується підготовки офіцерів запасу в Україні.

Проведений аналіз чинної нормативно-правової бази, вимог сьогодення щодо порядку та організації підготовки офіцерів запасу, дав можливість авторам під час дослідження встановити множину показників ефективності функціонування військових навчальних підрозділів системи підготовки офіцерів запасу та запропонувати спосіб їхнього об'єднання у два загальні типи. Це типи показників, що характеризують вартість та результативність (якість) військової підготовки громадян у військових навчальних підрозділах.

Виходячи з цього, у статті вперше встановлено основні комплексні та часткові показники вищезазначених складових ефективності функціонування підрозділів системи підготовки офіцерів запасу в Україні (вартість, результативність) та визначено відповідний інтегральний показник і критерій ефективності їхнього функціонування.

Підґрунтям оцінювання ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу стало те, що на сьогодні, принципи організації та фінансового забезпечення військової підготовки у різних військових навчальних підрозділах системи підготовки офіцерів запасу є різними, тобто формуються органом управління кожного військово-навчального підрозділу, що суттєво впливає на їхні витрати (затрати) на військову підготовку громадян та відповідно на її результативність (якість) у кожному військово-навчальному підрозділу системи підготовки офіцерів запасу.

Із використанням запропонованих методичних підходів щодо оцінювання ефективності функціонування військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти визначено цільову функцію ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу, за допомогою якої можна кількісно оцінити якість підготовки офіцерів запасу в різних підрозділах та регіонах системи підготовки офіцерів запасу Збройних Сил України.

Це дасть змогу встановити можливі напрями підвищення ефективності навчання за програмою підготовки офіцерів запасу та з'ясувати зміст основних категорій, принципів і

концептуальних засад, необхідних для подальшого реформування системи підготовки офіцерів запасу в Україні.

Ключові слова: *підготовка офіцерів запасу; показники та критерій ефективності функціонування; система підготовки офіцерів запасу; функціонування військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.*

Постановка проблеми. Розвиток військової освіти є одним із пріоритетних напрямів реформування Збройних Сил України на найближчу перспективу. В умовах війни на Сході України, зміни форм та способів застосування Збройних Сил, всебічної інформатизації, посилення співпраці з НАТО особливої актуальності набула проблема ефективності і відповідності військової освітньої діяльності вимогам сучасності. Повною мірою це стосується і підготовки офіцерів запасу [1-6].

Підготовку офіцерів запасу проводять в усіх країнах, які дбають про захист свого суверенітету. Цей контингент військових фахівців використовують для поповнення кадрового складу, а також залучають у разі виникнення кризових ситуацій як у самих країнах, так і в різних регіонах світу [3, 6, 7, 16].

На основі власного досвіду щодо функціонування системи підготовки офіцерів запасу в нашій державі, більшість фахівців, призваних до лав ЗС України із запасу за останні роки, не показали достатніх вмінь та навичок, необхідних у сучасній війні. Важливим проблемним питанням сьогодення стало реформування системи підготовки офіцерів запасу для ЗС України. Водночас на цей час немає єдиних методичних підходів та рекомендацій (методики), що дали б змогу оцінити ефективність функціонування окремих військових навчальних підрозділів (ВНП) системи підготовки офіцерів запасу (далі – СПОЗ) [6, 8, 9, 10, 15–17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На загальноекономічному та загальноосвітньому рівнях окремі аспекти поставленої проблеми досліджено у працях українських учених як О.А. Грішнова, І.С. Каленюк, В.І. Куценко, Л.І. Паращенко, А.М. Стадник. Відомими працями зарубіжних учених, з питань ефективності функціонування освіти є дослідження Г.В. Башкіної, А.Б. Віфлеємського, П.В. Деркачова, І.В. Лисенка, Т.І. Пуденка та інших [8, 9, 17].

Структури та організаційно-методичні засади підготовки офіцерів запасу (резерву) в Україні відображені в низці вітчизняних і зарубіжних наукових праць [6, 7, 10, 11, 15, 16]. Зокрема в монографії М.І. Нещадима “Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика” та матеріалах дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук В.В. Дуліна “Педагогічне управління процесом підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах” проаналізовано педагогічні проблеми підготовки майбутніх офіцерів та шляхи її вирішення. Решта публікацій є суто інформативними і присвячені питанням психології та досвіду підготовки офіцерів запасу В. В. Стадник, загальному висвітленню досвіду окремих країн у підготовці сил резерву І.М. Скворок.

У той же час у цих роботах розглянуто загальні питання оцінювання ефективності функціонування систем та закладів цивільної і військової освіти. Єдиної методики, що давала б змогу оцінити ефективність функціонування окремих військових навчальних підрозділів системи підготовки офіцерів запасу на цей час науковці не розробили.

Наявні дослідження переважно орієнтовані на оцінювання ефективності бюджетних витрат, натомість питання оцінювання ефективності функціонування ВНП СПОЗ як системних організаційних військово-економічних механізмів, що здебільшого орієнтовані у своїй діяльності на кошти не юридичних, а фізичних осіб із забезпеченням певних складових підготовки за рахунок Збройних Сил, то їх висвітлено недостатньо і практично не розроблено. Отже, потрібно розробити єдині методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування ВНП СПОЗ.

Метою статті є аналіз та визначення основних показників ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу в Україні, інтегрального показника та критерію ефективності функціонування сучасних ВНП СПОЗ.

Це дасть змогу окреслити можливі напрями підвищення ефективності навчання за програмою підготовки офіцерів запасу. Цьому має передувати з'ясування змісту основних категорій, принципів та концептуальних засад, необхідних для подальшого реформування СПОЗ в Україні.

Щоб оцінювати ефективність функціонування СПОЗ важливо розуміти, що принципи організації та фінансового забезпечення військової підготовки в різних ВНП СПОЗ не є стандартними, їх формує орган управління ВНП залежно від таких загальних показників ефективності, як вартість та результативність. Водночас при рівних зазначених умовах якості освітніх послуг, що надаються різними ВНП ЗВО (кафедрами військової підготовки ВВНЗ), як правило на цей час суттєво відрізняються.

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що це дослідження є актуальним і може сприяти розвитку теоретичних аспектів оцінювання ефективності функціонування військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Організація, порядок планування та методика військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу визначені на підставі вимог Законів України “Про військовий обов’язок і військову службу”, “Про вищу освіту”, “Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу”, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 01.02.2012 року №48 (зі змінами) та “Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, затвердженої наказом Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 14.12.2015 року №719/1289 (зі змінами) [1–5].

Аналіз вимог вищезазначених документів дав можливість встановити множину показників ефективності функціонування ВНП СПОЗ, які можливо об’єднати у дві загальні групи. Це показники, що характеризують **вартість**

військової підготовки (затрати кожного із ВНП на військову підготовку громадян) та показники, що характеризують **результативність** (якість) військової підготовки громадян [1, 2, 3,4,5,6–9].

Категорія **вартості** відноситься до затратної, ресурсної складової ефективності і залежить від співвідношення обсягів підготовки офіцерів запасу за різними військово-обліковими спеціальностями з величиною затрат на їх підготовку. **Результативність** свідчить про відповідність затрат і досягнутих результатів підготовки фахівців – конкретним військовим цілям та завданням. Якщо при оцінці вартості увага концентрується на окупності затрат, які з урахуванням платної основи навчання та виконання планових показників відбору громадян на навчання, не мають бути надмірними, то при аналізі результативності – на мірі відповідності одержаних результатів (кваліфікації випускників) певним потребам та вимогам Збройних Сил України [5, 6-9].

Вартість і результативність є, по суті, різними складовими ефективності, між якими виникають певні суперечності. Наприклад, вартість може зменшуватися за рахунок великого обсягу навчаємих у ВНП, тоді як з погляду результативності доцільно було б (в умовах не сталого набору громадян на навчання) його обмежувати, враховуючи потребу забезпечення необхідної якості підготовки при постійному корегуванні штатного розпису ВНП, додаткових навчальних потужностей, змінної навчально-матеріальної бази, тощо і що, безумовно, буде збільшувати вартість.

Суттєву корективу у ці міркування вносить також вплив зовнішніх факторів (події на Сході України, зміни нормативних вимог, процеси відбору громадян України на навчання тощо), які безпосередньо впливають на бажання молоді проходити військову підготовку і відповідно на змінну динаміку та чисельності набору за останні роки. Вагомим чинником є збереження в Україні до цього часу переважно платної основи навчання.

Тому кожен ВНП СПОЗ, відповідно до регіону базування, спеціальностей підготовки фахівців та міркувань, що наведені вище, приймає свої рішення щодо планування та організації військової підготовки громадян.

Якщо мета ВНП полягатиме в простому зменшенні вартості військової підготовки, то вони вдаватимуться, наприклад, до зниження заробітної плати викладачів (чи їх кількості), оскільки це найвагоміша затратна стаття військової освіти. У такому разі вагомим виявиться лише кількісний результат - зменшення затрат незалежно від якості освітньої діяльності або ж ВНП оберуть інший шлях. Приміром зниження вартості навчання кожного студента, шляхом збільшення набору, активно працюючи в ЗВО та інформаційному просторі регіону і залучаючи молодь на навчання в межах визначених замовником обсягів підготовки фахівців. Але таке зростання чисельності навчаємих не обов'язково означатиме підвищення результативності. На що суттєво буде впливати наявність та кваліфікація НПП, рівень інформатизації навчально-виховного процесу у ВНП, стан НМБ, і в цілому внутрішня система забезпечення якості освітньої діяльності у ВНП СПОЗ. Адже, від цього безумовно залежить кваліфікація випускників. Але

це в свою чергу буде потребувати додаткових затрат на організацію військової підготовки громадян у ВНП [3-5].

Таким чином вартість військової підготовки характеризує економічну складову ефективності, тобто величину затрат, а також їх співвідношення з одержаними обсягами підготовки фахівців. Результативність відображає військово-економічну складову ефективності, а саме – відповідність результатів навчання майбутніх офіцерів запасу та їх кваліфікації – вимогам замовника [6-9].

Вищенаведений аналіз дозволяє сформулювати дві наступні групи показників ефективності функціонування ВНП СПОЗ. А саме:

- показники, які безпосередньо визначають результати функціонування системи підготовки офіцерів запасу (тобто результативність військової підготовки у ВНП);

- показники, які визначають затратну сторону процесу підготовки офіцерів запасу (тобто вартість військової підготовки у ВНП).

До показників, які безпосередньо визначають результати функціонування системи належать:

- рівень підготовки громадян за результатами навчання за модулями підготовки та результатами складання випускного іспиту;

- здатність системи забезпечити сформованість практичних умінь та навичок, визначених кваліфікаційною характеристикою, за результатами проведення комплексних практичних занять та навчального збору.

До показників, які визначають затратну (вартісну) сторону процесу підготовки офіцерів запасу належать:

- витрати громадян на військову підготовку;

- виконання планового набору громадян на навчання;

- використання ОВТ, матеріально-технічних засобів, навчально-матеріальної бази, полігонів, навчальних центрів тощо в освітньому процесі ВНП;

- забезпеченість освітнього процесу озброєнням та військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами;

- укомплектованість ВНП науково-педагогічними працівниками та їх кваліфікація;

- використання сучасних інформаційних технологій, технологій дистанційного навчання в освітньому процесі тощо;

- забезпеченість військової підготовки навчально-методичною літературою;

Враховуючи вищезазначене в якості інтегрального показника ефективності функціонування ВНП СПОЗ пропонується векторний показник, що складається із *двох комплексних скалярних показників у вигляді показників середнього результату (1)*:

$$W = \left\{ K_{\text{яфп}}, C_{\text{пмп}}^{\text{ПОЗ}} \right\} \quad (1)$$

де: $K_{яфп}$ – комплексний показник якості функціонування підрозділів СПОЗ, що включає в себе часткові показники, які безпосередньо визначають результати функціонування ВВП СПОЗ;

$C_{пит}^{ПОЗ}$ – питомі затрати на організацію процесу підготовки офіцерів запасу в кожному ВВП СПОЗ (приведені до одного студента). Комплексний показник, що включає в себе часткові показники, які визначають затратну сторону процесу підготовки офіцерів запасу в тому числі і витрати на всебічне забезпечення функціонування підрозділів СПОЗ.

Відповідно $C^{ПОЗ} = C_{пит}^{ПОЗ} \cdot n$ - абсолютна вартість (затрати на організацію процесу підготовки офіцерів запасу в кожному ВВП СПОЗ, а n – кількість навчаємих у ВВП СПОЗ);

Тоді поставлену задачу визначення ефективності організації процесу підготовки офіцерів запасу в кожному ВВП СПОЗ пропонується вирішувати за **наступним критерієм**, а саме ефективною, тобто такою, що відповідає сучасним вимогам до СПОЗ, буде така організація процесу військової підготовки у ВВП СПОЗ (W), при якій будуть досягатися цілі функціонування системи за двома комплексними показниками інтегрального показника ефективності (2). Тобто при:

$$W = \{K_{яфп}, C_{пит}^{ПОЗ}\} \geq W^* \quad (2)$$

$$K_{яфп} \geq K_{яфп}^*, C_{пит}^{ПОЗ} \geq C_{пит}^{*ПОЗ},$$

де $K_{яфп}^*$, $C_{пит}^{*ПОЗ}$ - відповідно нормативно встановлені комплексні показники якості функціонування підрозділів та питомих затрат на організацію процесу підготовки офіцерів запасу (нормативно встановленої вартості військової підготовки одного студента).

Тоді найкращим, найбільш ефективним ВВП СПОЗ будемо вважати підрозділ (кафедру, факультет) в якому організація процесу військової підготовки відповідає нормативним вимогам за комплексними показниками вартості та результативності, а комплексний показник якості функціонування підрозділів СПОЗ, крім того, буде максимальним (3). Тобто:

$$u^* : \max K_{яфп}(u), u \in U, \quad (3)$$

де U - множина підрозділів системи підготовки офіцерів запасу, що досліджується.

В якості комплексного показника якості функціонування ВВП $K_{яфп}$ пропонується комплексний показник, що включає часткові показники, які враховують результати навчання студентів за навчальними модулями, включаючи і випускний іспит $K_{рп}$, та показники рівня практичної підготовки студентів як

військових фахівців за результатами проведення КПЗ та навчального збору K_{nn} (4).

$$K_{яфн} = V_1 K_{pn} + V_2 K_{nn}, \quad (4)$$

де V_1 та V_2 – параметр, що враховує вагу показників ефективності в критерії, визначається, наприклад, методом шкальних оцінок [12-14]), $\sum_{i=1}^n V_i = 1$.

Показники K_{pn} та K_{nn} визначаються як відношення середнього балу за результатами вивчення усіх навчальних модулів (здачі іспитів, оцінки за практичну складову підготовки) до максимально можливої оцінки в балах за математичною залежністю (5):

$$R_{ff} = \frac{\sum_{i=1}^n W_i M_i}{\sum_{i=1}^n W_i M_{\max}}, \quad (5)$$

де M_i – середній бал студентів за результатами вивчення кожного (i -го) навчального модуля (виконання практичної вправи, залікової стрільби, комплексних практичних занять тощо) ($i=1,2,\dots,n$);

M_{\max} – максимальний бал (для п'яти бальної системи оцінок $M_{\max} = 5$);

W_i – відносна вага (важливість) i -го навчального предмета, $\sum_{i=1}^n W_i = 1$.

Питомі затрати ВВНЗ (ВНП ЗВО) на навчання одного студента за програмою підготовки офіцерів запасу $C_{num}^{ПОЗ}$ можливо представити наступною математичною залежністю (6).

$$C_{num}^{ПОЗ} = B^{нпн} B^{см} C_{num}^{зво} + (C_{num}^{моу} + C_{num}^B) \quad (6)$$

де відповідно: $B^{нпн}$ – коефіцієнт, що враховує частку витрат на утримання НПП в загальній калькуляції витрат ВНП на військову підготовку громадян України;

$B^{см}$ – коефіцієнт, що враховує виконання планових показників набору громадян на навчання;

$C_{num}^{зво}$ – питомі витрати ВНП на послуги у галузі вищої освіти згідно затвердженої калькуляції з урахуванням типових нормативів на утримання НПП і що фактично визначають витрати на навчання за програмою військової підготовки кожного студента, що навчається за власні кошти;

$C_{num}^{моу}$ – питомі витрати Міністерства оборони України, пов'язані із всебічним забезпеченням проведення військової підготовки;

C_{num}^B – питомі витрати Міністерства оборони України, пов'язані із бюджетною програмою навчання частини громадян.

Відповідно відносний показник затратної складової ефективності військової підготовки у ВНП СПОЗ $C_{num}^{ПОЗ}$ (витрати та забезпечення) можливо представити наступною математичною залежністю (7).

$$C^{ПОЗ} = \frac{C_{num}^{ПОЗ}}{C_{num}^{*ПОЗ}} \quad (7)$$

Враховуючи вищезазначене, математичні залежності (1; 2; 3; 4; 5; 6; 7), представимо **цільову функцію** ефективності функціонування ВВП СПОЗ ($W_{яфн}$) за наступною математичною залежністю (8):

$$W_{яфн} = \frac{1}{W^*} (K_{яфн} + C^{ПОЗ}) = \frac{W}{W^*} \geq 1 \quad (8)$$

$$\text{при } K_{яфн} \geq K_{яфн}^*, \quad C_{num}^{ПОЗ} \geq C_{num}^{*ПОЗ},$$

Таким чином, відповідно до математичної залежності (8) ефективна організація процесу ВВП СПОЗ буде вважатися, при якій будуть досягатися цілі функціонування системи за двома комплексними показниками інтегрального показника ефективності $W \geq W^*$ (з урахуванням обмежень), а цільова функція (її кількісна оцінка), що характеризує якість функціонування ВВП СПОЗ при цьому не має бути меншою за одиницю. Тобто $W_{яфн} \geq 1$.

Дана цільова функція дозволить, при необхідності, кількісно оцінити якість навчання майбутніх офіцерів запасу ВВП СПОЗ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже у процесі дослідження проаналізовано та запропоновано основні показники ефективності функціонування підрозділів системи підготовки офіцерів запасу в Україні, визначено інтегральний показник та критерій ефективності функціонування сучасних ВВП СПОЗ.

В обраному інтегральному показнику та критерію ефективності враховані комплексні показники складових ефективності системи підготовки офіцерів запасу (вартість та результативність), які визначають результати (якість) навчання студентів за навчальними предметами (модулями) в тому числі і показники рівня практичної підготовленості студентів за результатами проведення КПЗ, навчального збору тощо та питомі затрати ВВНЗ (ВВП ЗВО) на навчання за програмою підготовки офіцерів запасу, а також показники якості забезпечення освітнього процесу у ВВП СПОЗ.

Із використанням розроблених єдиних методичних підходів до оцінювання ефективності функціонування ВВП СПОЗ визначено цільову функцію ефективності функціонування підрозділів СПОЗ, за допомогою якої можливо кількісно оцінити якість підготовки офіцерів запасу в різних підрозділах та регіонах СПОЗ Збройних Сил України, що в свою чергу дозволить обґрунтувати можливі напрямки підвищення ефективності навчання за програмою підготовки офіцерів запасу та з'ясувати зміст основних категорій, принципів і

концептуальних засад, необхідних для подальшого реформування СПОЗ в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту” (2017) // [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-56.htm.
2. Закон України № 1556-VII (2014) “Про вищу освіту”/[Електронний ресурс]. –режим доступу:<http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
3. Закон України (2006) “Про військовий обов’язок і військову службу” (Нова редакція від 4 квітня 2006 року № 3597 – IV).
4. Постанова Кабінету міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 “Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних закладів за програмою підготовки офіцерів запасу”: Урядовий кур’єр. – К., 2012.
5. Інструкція про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, затверджена наказом МОУ/МОНУ від 14 грудня 2015 року № 719/1289 (зі змінами).
6. Нещадим М. І. (2003). Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія. / М. І. Нещадим – Київ : ВПЦ, 852.
7. Артюшин Г. М. (2001) Актуальні проблеми вищої професійної підготовки військових кадрів / Г. М. Артюшин // Військова освіта: зб. наук. пр. № 9. – К.: ГУКП НМЦВО МОУ, 123-128.
8. Каленюк І.С. (2001) Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку: монографія / І.С. Каленюк. – К.: ТОВ “Кадри”, 326 с.
9. Каленюк І.С. Критерії ефективності витрат на освіту: Каленюк І.С // [Електронний ресурс. Економічний Часопис-XXI]. -- режим доступу: mail: admin.osp@gmail.com.
10. Крикунов К. М. Необходимые условия подготовки офицеров в гражданских ВУЗах / К. М. Крикунов. // [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://cyberleninka.ru/.../neobhodimye-usloviya-podgotovki-ofitserov-v-grazhdanskih-vuzah>.
11. Марценківський В. Т. (2010) Перспективи розвитку інноваційних технологій у підготовці офіцерів запасу / В. Т. Марценківський // Збірник матеріалів науково-практичного семінару “Використання методів активного навчання у навчально-виховному процесі підготовки офіцерів запасу”. – К. : НАОУ, 207-209.
12. Пермяков О. Ю. (2008) Інформаційні технології і сучасна збройна боротьба / О. Ю. Пермяков, А. І. Сбітнев – Луганськ: Знання, 202.
13. Кузьмін Е. О. (2011) Обробка та аналіз статистичних і експертних даних// Е. О. Кузьмін, В. М. Лук’яничук, В. К. Петров, В. М. Чегринець – Київ: НУОУ, 122.
14. Кузьмін Е. О. (2013) Аналітична модель процесу функціонування системи управління / Е. О. Кузьмін, В. М. Лук’яничук // Труді університету : Збір. наук. праць. – К.: НУОУ, №120.
15. Питання психології Вісник Національного університету оборони України 2 (45) /2015, 247 УДК 355.001.89.005 Стадник В. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, № 6. – С. 12–15 Питання психології Вісник Національного університету оборони України 2 (45) /2015 253.
16. Фильков С. (1996) Подготовка офицеров запаса в странах Западной Европы / С. Фильков // Зарубежное военное обозрение. № 6. 12–15.
17. Шестаковська Т.Л. (2013) Методика оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти // [Електронний журнал Дніпровського державного аграрно-економічного університету]. Ефективна економіка № 5, 2013.

REFERENCES

1. Law of Ukraine “On Education” (2017) // [Electronic resource]. –Access mode: http://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-56.htm.

2. Law of Ukraine № 1556-VII (2014) "On higher education" // [Electronic resource]. –Access mode: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
3. Law of Ukraine (2006) "On Military Duty and Military Service" (New version of April 4, 2006 № 3597 - IV).
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 1, 2012 № 48 Kyiv "On Approval of the Procedure for Conducting Military Training of Students of Higher Educational Institutions under the Reserve Officers Training Program": Government Courier. - K., 2012.
5. Instruction on the organization of military training of citizens of Ukraine according to the training program of reserve officers, approved by the order of the Ministry of Internal Affairs / Ministry of Education and Science of December 14, 2015 №719 / 1289 (as amended).
6. Neschadym MI (2003). Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph. / MI Neschadym - Kyiv: VPTs "Kyiv University", 852.
7. Artyushin GM (2001) Actual problems of higher professional training of military personnel / GM Artyushin // Military education: collection. Science. пр. № 9. - K.: ГУКП НМЦВО МОУ, 123-128.
8. Kalenyuk IS (2001) Education in the economic dimension: the potential and mechanism of development: a monograph / I.S. Kalenyuk. - K.: ТОВ «Кадри», 326 с.
9. Kalenyuk IS Criteria for the effectiveness of education costs: Kalenyuk IS // [Electronic resource. Economic Journal-XXI]. -- access mode: mail: admin.osp@gmail.com.
10. Krikunov KM Necessary conditions for the training of officers civil universities / KM Krikunov. // [Electronic resource]. - repress access: <http://cyberleninka.ru/neobhodimye-usloviya-podgotovki-ofitserov-v-grazhdanskih-vuzah>.
11. Martsenkivsky VT (2010) Prospects for the development of innovative technologies in the training of reserve officers / VT Martsenkivsky // Collection of materials of the scientific-practical seminar "The use of active learning methods in the educational process of training reserve officers". - K.: НАОУ, 207-209.
12. Permyakov O. Yu. (2008) Information technologies and modern armed struggle / O. Yu. Permyakov, AI Sbitnev - Lugansk: Knowledge, 202.
13. Kuzmin EO (2011) Processing and analysis of statistical and expert data // E.O. Kuzmin, VM Lukyanchuk, VK Petrov, VM Chegrenets - Kyiv: NUOU, 122.
14. Kuzmin EO (2013) Analytical model of the process of functioning of the control system / EO Kuzmin, VM Lukyanchuk // Proceedings of the University: Collection. Science. wash. - K.: НУОУ, №120.
15. Questions of psychology Bulletin of the National University of Defense of Ukraine 2 (45) / 2015 247 UDC 355.001.89.005 Stadnyk VV, Candidate of Sciences in Social Communications, № 6. - P. 12–15 Questions of psychology Bulletin of the National University of Defense of Ukraine 2 (45) / 2015 253.
16. Filkov S. (1996) Training of reserve officers in Western Europe / S. Filkov // Foreign Military Review. № 6. 12–15.
17. Shestakovskaya TL (2013) Methods for assessing the effectiveness of the functioning of general secondary education // [Electronic Journal of the Dnieper State Agrarian and Economic University]. Efficient economy № 5, 2013.

РЕЗЮМЕ

Вадим Марценковский,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Евгений Камалов,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Николай Клонцак,
кандидат военных наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черныховского

Оценка эффективности функционирования военных учебных подразделений в системе подготовки офицеров запаса

В условиях гибридной войны, которая продолжается на Востоке Украины, изменения форм и способов применения Вооруженных Сил Украины особую актуальность приобрела проблема эффективности военной образовательной деятельности, соответствующей требованиям современности. Особенно это касается подготовки офицеров запаса в Украине.

Проведенный анализ действующей нормативно-правовой базы, требований настоящего о порядке и организации подготовки офицеров запаса, дал возможность авторам в ходе исследования установить множество показателей эффективности функционирования военных учебных подразделений системы подготовки офицеров запаса и предложить способ их объединения в два общих типа. Это типы показателей, характеризующих стоимость и результативность (качество) военной подготовки граждан в военных учебных подразделениях.

Исходя из этого, в статье впервые установлены основные комплексные и частичные показатели вышеупомянутых составляющих эффективности функционирования подразделений системы подготовки офицеров запаса в Украине (стоимость, результативность) и определен соответствующий интегральный показатель и критерий эффективности их функционирования.

Основой оценки эффективности функционирования системы подготовки офицеров запаса стало то, что на сегодня, принципы организации и финансового обеспечения военной подготовки в различных военных учебных подразделениях системы подготовки офицеров запаса разные, то есть формируются органом управления каждого военно-учебного подразделения, существенно влияет на их расходы (затраты) на военную подготовку граждан и соответственно на ее результативность (качество) в каждом военно-учебном подразделении системы подготовки офицеров запаса.

С использованием предложенных методических подходов к оценке эффективности функционирования военных учебных подразделений высших учебных заведений определено целевую функцию эффективности функционирования системы подготовки офицеров запаса, с помощью которой можно количественно оценить качество подготовки офицеров запаса в различных подразделениях и регионах системы подготовки офицеров запаса Вооруженных Сил Украины. Это позволит установить возможные направления повышения эффективности обучения по программе подготовки офицеров запаса и выяснить содержание основных категорий, принципов и концептуальных основ, необходимых для дальнейшего реформирования системы подготовки офицеров запаса в Украине.

Ключевые слова: подготовка офицеров запаса; показатели и критерий эффективности функционирования; система подготовки офицеров запаса; функционирования военных учебных подразделений высших учебных заведений.

SUMMARY

Vadym Martsenkivsky,
candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy
Eugene Kamalov,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Mykola Klontsak,
candidate of military sciences
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Evaluation of efficiency of functioning of military educational units in the stock officers training system

In the conditions of the hybrid war that is going on in the East of Ukraine, changes in the forms and methods of application of the Armed Forces of Ukraine, the problem of the effectiveness of military educational activities, which would meet modern requirements, has become especially relevant. This is especially true of the training of reserve officers in Ukraine.

The analysis of the current legal framework, current requirements for the procedure and organization of training of reserve officers, allowed the authors to establish many indicators of the effectiveness of military training units of the training of reserve officers and suggest a way to combine them into two common types. These are the types of indicators that characterize the cost and effectiveness (quality) of military training of citizens in military training units.

Based on this, the article for the first time establishes the main complex and partial indicators of the above components of the effectiveness of units of the training of reserve officers in Ukraine (cost, effectiveness) and identifies the relevant integrated indicator and criteria for their effectiveness.

The basis for assessing the effectiveness of the training system of reserve officers was that today, the principles of organization and financial support of military training in different military training units of the training of reserve officers are different, ie formed by the governing body of each military training unit, which significantly affects their costs (costs) for military training of citizens and, accordingly, for its effectiveness (quality) in each military training unit of the reserve officer training system.

Using the proposed methodological approaches to assess the effectiveness of military training units of higher education institutions, the target function of the effectiveness of the reserve officer training system is determined, which can be used to quantify the quality of reserve officers training in different units and regions of the reserve officer training system. This will make it possible to identify possible areas for improving the effectiveness of training for the reserve officer-training program and to clarify the content of the main categories, principles and conceptual principles necessary for further reform of the reserve officer training system in Ukraine.

Key words: *training of reserve officers; indicators and criterion of efficiency of functioning; system of training of reserve officers; functioning of military educational divisions of higher education institutions.*

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Мітягін,
кандидат історичних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-4549-5505
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/186-195

ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ У ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ»

У статті розглянуто теоретичні аспекти побудови та формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», проаналізовано та надано пропозиції щодо внесення змін до відповідної нормативно-правової бази.

Ключові слова: галузева рамка кваліфікацій; національна рамка кваліфікацій; кваліфікаційні вимоги; професійні стандарти; компетентність; професія; стандарти вищої освіти.

Постановка проблеми: Досвід застосування підрозділів і військових частин ЗС України під час проведення антитерористичній операції та операції Об'єднаних сил на Сході держави обумовлює необхідність проведення змін у системі вищої військової освіти. Зміни до законів України, які унормовують системні перетворення військової освіти і підготовки військових фахівців, актуалізували набуття здобувачами вищої військової освіти нових освітніх та професійних компетентностей. Проте, на сьогодні нормативно не врегульовано тлумачення щодо спеціальностей – «державна безпека»; «військове управління»; «національна безпека» та «безпека державного кордону», без яких не можливо чітко визначитися із компетенціями та вимогами до визначених спеціальностей. Також не визначено поняття професії у військовій сфері, національній безпеці та безпеці державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідження спирається на аналіз вимог нормативно-правових документів, що регулюють формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»[1-3]. Дослідження теоретичних питань, пов'язаних з формуванням галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», не отримало належного висвітлення в наукових джерелах і залишається актуальним на сьогоднішній день.

Мета статті полягає у визначенні етапів та змісту процесу формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону».

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація

Виклад основного матеріалу. Відповідно до зовнішньополітичного курсу України – вступ до Європейського Союзу та НАТО, – зусилля підготовки військових кадрів також направлені на впровадження вимог освіти розвинутих

країн Європи. На сьогодні, відповідно до вимог Європейського Союзу опрацьовано та діє теоретичний концепт військової освіти, на основі якого здійснюється підготовка фахівців для сектору безпеки і оборони держави, розвиваються відповідні положення, які охоплюють законодавчі та нормативні акти ЄС та України, Європейську рамку кваліфікацій для навчання військових фахівців впродовж життя та Національну рамку кваліфікацій. Водночас, відповідно до вимог законодавства України та вимог нормативних актів ЄС, потрібно сформулювати та ввести в дію Галузеву рамку кваліфікацій (ГРК) у відповідних галузях знань, спільні європейські та державні стандарти з підготовки фахівців у військовій сфері та сферах безпеки і оборони, профілі професійних компетентностей фахівців з військових спеціальностей[4]. ГРК має розроблятися відповідно до вимог Законів України «Про освіту» [1] та «Про вищу освіту»[2] затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1341(із змінами від 12 червня 2019 року №509) Національну рамку кваліфікацій [3].

Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис її рівнів. Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджена з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці.

Також відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» затверджено галузь знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»[5] із відповідним шифром 25, кодами та найменуваннями спеціальностей, а саме:

251 – державна безпека;

252 – безпека державного кордону;

253 – військове управління (за видами збройних сил);

254 – забезпечення військ (сил);

255 – озброєння та військова техніка;

256 – національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).

Визначена галузь знань споріднює спеціальності у військовій сфері та у сферах, що належать до безпеки і оборони держави.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1341(із змінами від 12 червня 2019 року №509)[3] повинно бути розроблено ГРК, у якій конкретизується опис їх рівнів у термінах

компетентностей, що характерні для кваліфікацій певної галузі знань та/або виду економічної діяльності. Рівні Галузевої рамки кваліфікацій мають співвідноситися з відповідними рівнями Національної рамки кваліфікацій. Галузева рамка кваліфікацій повинна бути затверджена Кабінетом Міністрів України, таким чином вона є нормативним актом для всіх вищих військових навчальних закладів.

Водночас Законом України «Про освіту»[1] визначено, що кваліфікація – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), але Законом України «Про вищу освіту» [2] визначено, що кваліфікація –це офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту. При цьому професійна підготовка визначається як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. Професійна підготовка являє собою цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (студентів, курсантів) працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт.

Відповідно до вимог Класифікатора професій (ДК 003:2010), затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259 [6] не визначено професії для військовослужбовців. Хоча відповідно до вимог законодавства кваліфікація – це здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. У дипломі бакалавра (магістра) чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (інженер-механік, економіст, токар, секретар-стенографіст тощо).

У свою чергу професія – це здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації. Робота є статистичною одиницею, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Спеціалізація ж пов'язана як з необхідною галуззю знань, використовуваними інструментами чи устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, або надаваними послугами і відповідає певною мірою деталізованому колу професійних завдань та обов'язків.

Варто зауважити, що відповідно до вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232–ХІІ[7] військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Таким чином професію військового необхідно дорівнювати професії державного службовця, тому

вважаємо за доцільне внесення до Класифікатору професій відповідних змін щодо рівнозначності та співвідношення військових професій до державної служби.

Ураховуючи наведене вище, для формування й побудови Галузевої рамки необхідно чітко визначитися з етапами її формування. Етапи побудови та формування Галузевої рамки кваліфікацій можна представити блок схемою (рис. 1).

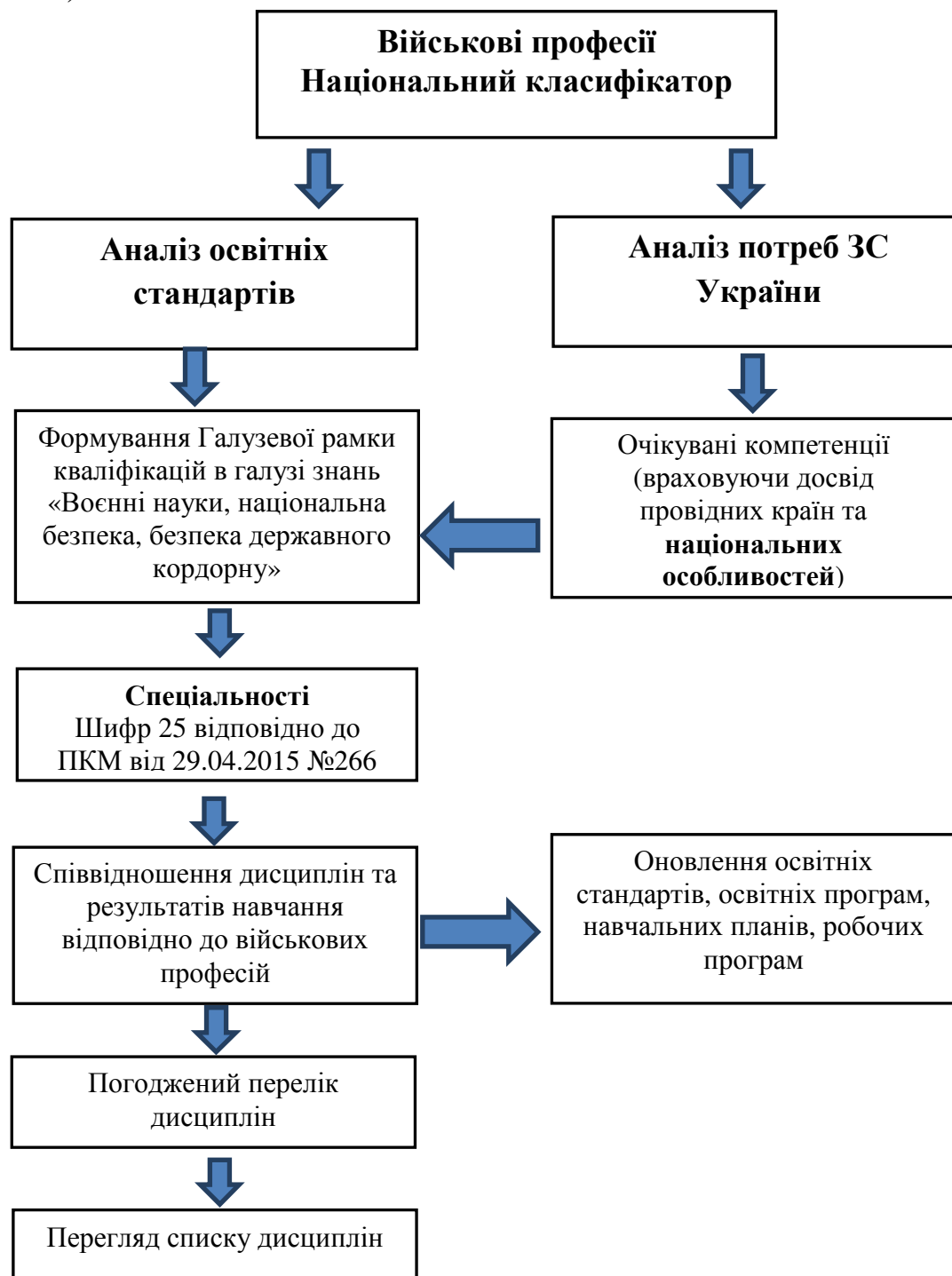

Рис. 1. Національний класифікатор

Побудова Галузевої рамки кваліфікацій починається з визначення професій, які є чи потрібні для військової служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях України. На сьогодні відповідно до Класифікатора професій,

затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259[7] не визначено професії у військовій сфері, національній безпеці та безпеці державного кордону. Наказами відповідних міністерств та відомств, в підпорядкуванні яких є військові формування, затверджені відповідні переліки посад.

Для подальшої роботи з побудови Галузевої рамки необхідно вивчити світовий та власний досвід та провести порівняльний аналіз, це дасть змогу більш якісно визначитися із обліком професій та кваліфікацій у військовій сфері. При цьому одним з головних чинників під час формування Галузевої рамки також є аналіз потреб Збройних Сил та інших військових формувань у тих чи інших спеціалістах, фахівцях та професіях. Наступним етапом є визначення компетенції до професій та спеціалістів військової служби, визначається перелік дисциплін та кількість кредитів для їх опанування. У результаті формується Галузева рамка кваліфікацій та вноситься на розгляд Кабінету Міністрів України для затвердження.

Після затвердження Галузевої рамки у разі необхідності до існуючих стандартів, навчальних планів, робочих програм вносяться відповідні зміни (рис.2).

Рис. 2. Етапи формування галузевої рамки кваліфікацій

Аналіз стандартів вищої освіти за спеціальностями у галузі знань «Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону» вказує, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до цілей, методів та кінцевих результатів підготовки військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Розроблені стандарти за відповідними спеціальностями у кожному із силових відомств різняться по суті та структурно не пов'язані між собою. Особливо це стосується підготовки офіцерських кадрів оперативного рівня. Це є проблемою, яку необхідно вирішити у тому числі й під час підготовки ГРК, оскільки ця проблема безпосередньо стосується питань військової освіти та підготовки військових фахівців, у певних питаннях унеможливаючи проведення подальшого реформування всієї системи вищої військової освіти та професійної підготовки за стандартами НАТО.

Так, на тактичному рівні підготовки офіцерських кадрів такий підхід обумовлений специфікою підготовки спеціалістів кожного силового відомства, водночас основи та стандарти військової підготовки для всіх збройних формувань, особливо, що входять до сил оборони, повинні бути єдиними. На сьогодні спорідненість в програмах підготовки офіцерів тактичного рівня спостерігається лише між військовими інститутами Збройних Сил та Національної гвардії України. Військовослужбовці Державної прикордонної служби України за військовими дисциплінами мають лише базову підготовку для офіцерів запасу. Офіцери Служби безпеки України проходять підготовку лише за вузькою спеціальністю, а Управління державної охорони України – лише за напрямком своєї діяльності. Водночас всі військовослужбовці інших військових формувань по закінченню вищих навчальних закладів профільних відомств отримують первинні офіцерські звання та в подальшому маючи лише базову (для офіцерів запасу) військову підготовку продовжують військову службу та просуваються по службі не маючи певних та достатніх знань, що необхідні для офіцерів оперативного та стратегічного рівнів освіти.

Магістерський (оперативний) рівень підготовки військових фахівців має за мету підготовку висококваліфікованих воєнних кадрів для органів управління силових відомств та повинен бути єдиним. Офіцери оперативного рівня всіх військових формувань, особливо сектору оборони, повинні мати знання з питань оперативного планування спільних операцій, порядок взаємодії та виконання завдань під час спільних операцій кожним із силових відомств, чітко розуміти роль і місце органів військового управління кожного військового формування. Водночас, на сьогодні підготовка офіцерських кадрів оперативного рівня силових відомств України здійснюється за різними програмами та в окремих випадках фактично за тією ж самою, що й тактичного рівня.

Уніфікація вищої військової освіти, особливо на оперативному рівні, повинна створити умови для поєднання стандартів підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Така підготовка повинна проводитися на базі одного чи двох спеціалізованих університетів за відповідною єдиною програмою для всіх офіцерських кадрів сектору оборони, що розглядаються або прагнуть бути

керівниками оперативного рівня. Це надасть позитивні результати у порядку спільних підходів до розуміння організації оборони держави.

З метою узагальнення основних компетентностей для кваліфікацій Галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» розпочато роботу зі створення Галузевої рамки кваліфікацій, де потрібно визначити основні вимоги до інтегральних, загальних й фахових компетентностей для спеціалізації у військовій сфері.

На основі затвердженої Галузевої рамки потрібно розробити (уточнити) стандарти вищої освіти для кожної спеціалізації. Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Фактично нові стандарти вищої освіти є наступним поколінням стандартів і замінюють собою Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), які розроблялись у 2002 – 2014 роках відповідно до діючого на той час законодавства. Сучасні стандарти базуються на компетентному підході і поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» Науково-методична рада (НМР) Міністерства освіти і науки України (МОН) за участю Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) розробляє методологію, методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, а науково-методичні комісії (НМК) здійснюють розроблення цих стандартів й на сьогодні у Галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» розроблені стандарти вищої освіти за спеціальностями:

253 військове управління (за видами збройних сил) за рівнями вищої освіти бакалавр та магістр (накази Міністерства освіти і науки України від 29.10.2018 №1168 та 24.05.2019 №724);

252 безпека державного кордону за рівнями вищої освіти бакалавр та магістр (накази Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 №1384 та від 04.03.2020 №379);

254 забезпечення військ (сил) за рівнем вищої освіти бакалавр та магістр (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 №1385 та від 30.04.2020 №582);

255 озброєння та військова техніка за рівнем освіти бакалавр та магістр (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.12.2018 №1341 та від 30.04.2020 №583).

Проте, не зважаючи на проведену роботу, поки що не розроблено та не введено в дію відповідними наказами Міністерства освіти і науки України стандарти вищої освіти за спеціальностями 251 державна безпека та 256 національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Запровадження галузевої рамки кваліфікацій у систему підготовки військовослужбовців сектору безпеки і оборони на національному рівні, забезпечує не тільки чітку структурованість, можливість застосування вискоєфективних практик країн Європейського та Євроатлантичного союзів, а також значне посилює стандарти безпеки держави, сприяє підвищенню її обороноздатності й узгодженості дій всіх елементів сектору безпеки і оборони.

У подальшому планується розробити державний стандарт (Галузева рамка кваліфікацій) освітньо-професійної діяльності для галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” для кожного рівня підготовки за відповідною спеціалізацією згідно Національної рамки кваліфікацій та стандартів НАТО. Це буде ще одним кроком щодо досягнення операційної сумісності Збройних Сил України та збройних сил країн-членів НАТО з підготовки військових фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про освіту” від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України “Про вищу освіту” від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікації” (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 1341). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- 4.Рибчук О.О. Структура та зміст фахової компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів. *Нові технології навчання: наук.-метод. Зб.* Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. С. 190-196.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 29квітня 2015 року № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Класифікатора професій (ДК 003:2010), затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” від 25.03.1992 № 2232-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

REFERENCES

1. Zakon Ukrayiny “Pro osvitu” vid 05 veresnya 2017 r. № 2145-VIII. [Elektronnyy resurs].– Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Zakon Ukrayiny “Pro vyshchu osvitu” vid 01 lypnya 2014 r. № 1556-VII. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lystopada 2011 roku №1341 “Pro zatverdzhennya Natsionalnoyi ramky kvalifikatsiyi” (iz zminamy, vnesenymy z-hidno z postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12 chervnya 2019 r. № 1341). [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Rybchuk O.O. Struktura ta zmist fakhovoyi kompetentnosti vykladachiv vyshchyykh viyskovykh navchalnykh zakladiv. *Novi tekhnolohiyi navchannya: nauk.-metod. Zb.* Instytut innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrayiny. Kyuyiv, 2016. S. 190-196.

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29kvitnya 2015 roku № 266 “ Pro zatverdzhennya pereliku haluzey znan□ i spetsial□nostey, za yakymy zdiysnyuyet□sya pidhotovka здобувачив vyshchoyi osvity” [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Klasyfikatora profesiy (DK 003:2010), zatverdzhеноho nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 15 lyutoho 2019 roku № 259 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Zakon Ukrainy “Pro viys□kovyyu obov□yazok i viys□kovu sluzhbu” vid 25.03.1992 № 2232-XII [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_06_15/T223200.html.

РЕЗЮМЕ

Олег Митягин,
кандидат исторических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черныховского

Формирование отраслевой рамки квалификаций в отрасли знаний «Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы»

Исследованы вопросы формирования отраслевой рамки квалификации в отрасли знаний «Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы», проанализированы и разработаны предложения для внесения изменений в соответствующую нормативно-правовую базу.

Ключевые слова: отраслевая рамка квалификаций; национальная рамка квалификаций; квалификационные требования; профессиональные стандарты; компетентность; профессия; стандарты высшего образования.

SUMMARY

Oleh Mitiagin,
PhD (historicals sciences)
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

The branch framework of qualifications in branch of knowledge “Military sciences, national safety, safety of state board” forming

Introduction. *Reforming of the military education system requires the development and implementation of a number of legal documents governing the activities of higher education institutions, the system of professional training and retraining of military specialists. Among the main legal documents is the development of the Sectoral Framework of Qualifications in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine the stages and content of the process of formation of the sectoral framework of qualifications in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security".*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The issues of formation of the sectoral qualification framework in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security" have been investigated, proposals have been analyzed and developed for amending the relevant legal framework.*

Content. *Analysis of higher education standards in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security" indicates that today there is no single approach to the goals,*

methods and results of training of servicemen of the Armed Forces and other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine. The standards developed for the respective specialties in each of the law enforcement agencies differ in essence and are not structurally related. This is especially true of the training of operational-level officers. This is a problem that needs to be addressed, including in the development of the Sectoral Qualifications Framework, as it is directly related to military education and training, in some respects preventing further reform of the entire NATO higher education and training system.

Conclusion. *The article defined the stages and content of the process of formation of the sectoral framework of qualifications in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security".*

Key words: *sectoral qualifications framework; national qualifications framework; qualification requirements; professional standards; competence; profession; higher education standards.*

УДК 37.015.3

Юрій Напльоков,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0343-8337

Василь Школяренко,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8274-2232
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/196-203

ОБГРУНТУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ОФІЦЕР БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОГО ШТАБУ»

Для набуття взаємосумісності між офіцерами Збройних Сил України та країн НАТО проведено дослідження з використанням опитування, спостереження, порівняння, аналізу та синтезу. Доведено, що застосування інтерактивних технологій навчання та залучення іноземних слухачів-менторів у курсі «Офіцер багатонаціонального штабу» значно підвищує взаєморозуміння між військовослужбовцями різних країн, сприяє розвитку ситуативної та культурної свідомості, що значно підвищує ефективність роботи багатонаціонального штабу. Встановлено, що в багатонаціональному середовищі підвищується роль інструктора й існує необхідність впроваджувати інтерактивне спілкування у форматі єдиної команди. Визначено, що курс «Офіцер багатонаціонального штабу» є важливим інструментом для розвитку взаємосумісності між офіцерами Збройних Сил України та країн НАТО. Пропонується продовжити вивчення багатонаціональної організаційної культури для успішної адаптації ментальності українських військових до багатонаціонального середовища НАТО.

***Ключові слова:** багатонаціональний штаб; середовище; інтерактивні технології навчання; взаємосумісність; свідомість.*

Постановка проблеми. На шляху вступу України в НАТО виникає потреба в дослідженні особливостей підготовки військовослужбовців до роботи в багатонаціональному середовищі, яке є багатокультурним та вимагає інших підходів у підготовці офіцерів для досягнення ефективної роботи штабу. Це існує завдяки відмінностей у мовах, національних та організаційних культурах, правилах і нормах спілкування та поведінки, стилях лідерства, формуванні взаємостосунків між офіцерами різного віку, звань та статі. Проведення дослідження застосування інтерактивних технологій навчання в курсі «Офіцер багатонаціонального штабу» може надати рекомендації для подолання цих перешкод.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність застосування інтерактивних технологій навчання розглянуто у працях українських вчених А. Вітченка, В. Осьодла, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоевої, В. Ягупова та інших. Проте особливостям застосування інтерактивних технологій навчання в багатонаціональному середовищі не приділялася значна увага.

Метою статті є обґрунтування важливості та особливостей застосування інтерактивних технологій навчання в багатонаціональному середовищі для досягнення цілей курсу «Офіцер багатонаціонального штабу» й надання пропозицій щодо розвитку взаємосумісності між офіцерами Збройних Сил України (ЗСУ) та країн НАТО.

Методи дослідження. У статті для аналізу матеріалу використані емпіричні методи дослідження, зокрема опитування, спостереження, моніторинг; теоретичні – аналіз та синтез, порівняння, дедуктивний метод.

Виклад основного матеріалу. Курс «Офіцер багатонаціонального штабу» спрямований на надання слухачам теоретичних знань та розвиток практичних навичок щодо планування міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки за стандартами НАТО. Результатом навчання є теоретична, практична та психологічна готовність слухачів працювати на посадах офіцера багатонаціонального штабу тактичного та оперативно-тактичного рівнів.

Курс триває шість тижнів, має структуру, що передбачає просування від теорії до практики для набуття навичок роботи в багатонаціональному штабі. Певні особливості курсу, зокрема викладання англійською мовою, інтенсивність навчання, залучення іноземних інструкторів і слухачів із різних родів військ та установ вимагають пошуку технологій навчання, які будуть сприяти опануванню слухачами матеріалів курсу найкращим чином.

Теоретична складова загальної підготовки курсу триває два тижні та містить проведення занять із різним рівнем активності слухачів і викладачів. Також запропоновано опанування навчального матеріалу за допомогою технологій дистанційного навчання самостійно на загальні теми з метою надання більшого обсягу часу на теми, що потребують пояснень з боку викладача. Третій тиждень присвячений вивченню процесу оперативного планування з інтерактивною участю у взаємодії «викладач – слухач – команда». Викладач залучений на 70 % у процес пояснення навчального матеріалу. Четвертий тиждень передбачає проведення навчання на карті (МАРЕХ-1) всією командою, де участь складає «викладач-слухач» – 50% на 50%. П'ятий тиждень присвячений проведенню другого навчання на карті (МАРЕХ-2) з форматом участь викладача – слухача складає 30 % на 70 % і розподіленням слухачів за секціями штабу та їх ротацією кожні 2 – 3 дні. Шостий тиждень має на меті проведення навчання з використанням засобів імітаційного моделювання (SIMEX), участь викладача та слухача складає 5 % на 95 %, розподілення слухачів за секціями штабу та їх ротацією кожні 2 – 3 дні, коли викладач спостерігає хід навчання й роботу слухачів, задає зміст подій по навчанню та темп навчання через ввідні дії. Таким чином, відслідковується коливання участі у взаємодії викладач-слухач від співвідношення 90 % – 10 % з початку курсу до 5 % – 95 % наприкінці курсу. Досвід проведення курсу, відгуки слухачів підкреслюють ефективність інтерактивного формату навчання та значимість SIMEX в набутті практичних навичок роботи, коли слухачі виконують завдання у змодельованій ситуації практично самостійно.

Інтерактивні технології навчання сприяють досягненню навчальних та тренувальних цілей курсу. Більш того, без них набуття необхідних практичних навичок у багатонаціональному середовищі може бути неможливим. Але не дивлячись на це в курсі використовуються пасивні, активні та інтерактивні методи навчання з динамікою зміни від пасивного до повністю інтерактивного середовища. Ця динаміка залежить від рівня попередньої підготовки слухачів, їх досвіду, обізнаності та спроможності вільно спілкуватися в англomовному середовищі. До того ж, інтегративні технології навчання є основними й використовуються приблизно на 70 % в опануванні матеріалів курсу.

Інтерактивні технології навчання ґрунтуються на діалоговій взаємодії всіх його учасників і реалізуються через «...співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель виступають рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, добре усвідомлюють свої дії, рефлексують із приводу того, що знають, уміють і здійснюють» [2, 4-5]. Навчання на курсі відповідає принципам інтерактивного навчання, а саме: принципу діалогічної взаємодії, принципу кооперації та співробітництва, принципу активно-рольової (ігрової) і тренінгової організації навчання [3, 37].

Так, живе спілкування в умовах багатонаціонального середовища дає змогу швидше знайти спільну мову, зрозуміти один одного з урахуванням культурних особливостей, мислення, досвіду, особливо у процесі з'ясування обстановки та прийняття рішень під час планування операцій. Опитування слухачів як українців, так і іноземців свідчить про те, що інтерактивне спілкування у взаємодії «слухач українець – слухач (ментор) іноземець – викладач» за умови відповідного розподілу участі кожного учасника навчання надає можливість пришвидшувати процес навчання в багатонаціональному середовищі.

У термін із 16 до 27 вересня 2019 року курс уперше був поєднаний із командно-штабною фазою багатонаціонального навчання «Репід Трайдент – 2019», що проводилося за участю понад 3500 військовослужбовців із 14 країн світу. Це надало можливість залучити до участі в курсі іноземних фахівців. У цьому навчанні аудиторія слухачів відіграла роль штабу багатонаціональної бригади.

За результатами курсу було проведено опитування учасників курсу, у якому взяли участь 22 респонденти різних військових звань (від старшого лейтенанта до полковника) та цивільні особи відповідно до наступних категорій: українські слухачі – 16 офіцерів; іноземні слухачі-ментори – 4 (США – 2, Італія – 2) та іноземні інструктори – 2 (Данія – 1, США – 1). Вони працювали разом 2 тижні й ніколи раніше не зустрічалися. Більшість українських офіцерів не мали міжнародного досвіду роботи в багатонаціональній команді.

За результатами опитування 82 % респондентів абсолютно згодні та 18 % згодні з тим, що важливо мати багатонаціональну команду для вирішення складних проблем, а також навчання в багатонаціональному середовищі допомагає суттєво покращити культурну обізнаність. 72% абсолютно згодні та 28 % згодні з тим, що вони покращили свою спроможність працювати в багатонаціональному середовищі. 54 % респондентів абсолютно згодні та 46 %

згодні з тим, що підвищений рівень культурної обізнаності корелює з кращою комунікацією під час прийняття рішень. Після застосування інтерактивного формату навчання 64 % абсолютно згодні та 36 % згодні з тим, що вони готові змінити себе й адаптуватися до багатонаціонального середовища. 68 % абсолютно згодні, 22 % згодні та 9% займають нейтральну позицію щодо того, що курс був би ще ефективнішим, якщо б викладачі та слухачі залучалися з більшої кількості країн. 54 % абсолютно згодні, 36 % згодні та 10 % займають нейтральну позицію щодо до того, що участь у широкомасштабному багатонаціональному навчанні «Репід Трайдент – 2019» забезпечило більш реалістичне середовище, що сприяло кращому досягненню цілей курсу, ніж участь представників однієї країни в курсі. 91 % абсолютно згодні та 9 % згодні з твердженням, що «я рекомендую офіцерам брати участь у цьому класі, щоб покращити свої знання й досвід щодо процесу прийняття рішень». 59% абсолютно згодні, 36 % згодні, 6 % категорично не згодні щодо того, що формат сумісного навчання повинен тривати більше двох тижнів.

Отже, досвід проведення курсу та результати опитування свідчать про надзвичайну важливість вільного спілкування «на рівних» у форматі інтерактивного навчання в багатонаціональному середовищі. Важливим для досягнення цілей курсу було створення реалістичного багатонаціонального середовища, яке сприяло розвитку свідомості не тільки для українських слухачів, а також були рішучими для створення атмосфери порозуміння для іноземних учасників. Усе це сприяло формуванню єдиної команди, яка спроможна була приймати рішення у форматі багатонаціональних штабів НАТО найбільш ефективно. Так, сутністю курсу є планування операцій, що складається з процесу прийняття рішення та планування. Прийняття рішень різними націями відрізняється, тому важливо зрозуміти, що зумовлює цей процес. Культура прийняття рішень [1, 301] пов'язана з поняттям культурної обізнаності, що може допомогти зрозуміти різноманітні підходи під час прийняття рішень.

Досягнення цілей курсу передбачає участь усіх його учасників, які грають різні ролі. Роль українських викладачів полягала в застосуванні інтерактивних технологій навчання, що вимагало певного управління для своєчасного делегування повноважень тим чи іншим учасникам із метою створення креативного й інноваційного середовища на основі різного досвіду, знань, бачення, умінь, навичок, задоволення моральної та політичної складових участі в навчанні. Цей підхід забезпечив поєднання всіх зусиль і синергетичний ефект у процесі навчання. Це привело до забезпечення швидкого опанування складних тем та формування багатонаціональної команди, яка нагадувала корпоративну модель організації, так звану «вивчаючу організацію» [5, 3-4], що вивчає себе, середовище й корегує себе для досягнення мети. У цій організації всі мають відносно рівні права та можливості висловлювати свою думку відкрито, не соромлячись робити помилки.

На початку роботи різноманітна й невідготовлена багатонаціональна команда зустріла деякі непорозуміння та розчарування, здебільшого серед іноземців як меншості команди. Нове культурне середовище (послуги, їжа, стосунки,

привітання, гендерна політика) та деякі адміністративні питання, зокрема втрата багажу під час польоту, зміна строку руху та зміна очікувань сприяли цьому процесу. Українська більшість почувала себе більш впевнено, але існували певні культурні та мовні перешкоди у спілкуванні з іноземцями. Українськи слухачі також не мали підготовки як поводитися в багатонаціональному середовищі. Це була стихійна поведінка, заснована на особистому розумінні та уявленнях.

Не дивлячись на це, уміле застосування інтерактивних технологій навчання генерувало потужну динаміку в покращенні культурної свідомості та з'ясуванні непорозумінь. Наприкінці курсу американська, італійська та українська сторони зробили колективні доповіді щодо культурної обізнаності й досягнення цілей навчання та курсу в цілому.

Отже, на наше порозуміння, проблема адаптації до багатонаціонального середовища є критичною і потребує дослідження з розробкою рекомендацій щодо того, як підготувати офіцерів до ефективної роботи у ньому. Сприйняття, упередженість людини, відсутність знань та навичок, стійкість ментальних моделей створюють проблему для прийняття правильних рішень і почуття психологічного комфорту в новому середовищі.

Важливим завданням курсу є надання офіцерам знань та вмінь переглядати звичні ментальні моделі, щоб адаптувати їх до багатонаціональної чи корпоративної організації для ефективного прийняття рішень. Багатонаціональне середовище специфічне, оскільки поєднує людей з різними культурами, нормами та ментальними моделями. Офіцери повинні приймати рішення на робочому місці та в повсякденному житті, спираючись на національні й особисті правила та норми, що можуть відрізнятися від багатонаціональних. Психологічний баланс офіцера може забезпечити успішну роботу в багатонаціональному середовищі. Культурна обізнаність та розуміння необхідності зміни ментальних моделей можуть допомогти створити сприятливі довгострокові умови для роботи поза традиційною зоною комфорту.

Інтерактивні технології навчання сприяють управлінню змінами ментальних моделей, що сприяє прийняттю необхідних рішень у процесі планування операцій в багатонаціональному штабі. Ментальні моделі регулюють, синхронізують і координують діяльність людини в певному середовищі з метою встановлення оптимальних стосунків між людьми для забезпечення організаційного балансу. Вони встановлюють «правила гри», що впливають на процес прийняття рішень. П. Сенж припускає, що ментальні моделі – це «...глибоко вкорінені припущення, узагальнення чи навіть картини образів, які впливають на те, як ми розуміємо світ і яких ми вживаємо заходів» [5, 8]. Ментальні моделі активно беруть участь у міркуванні людини за допомогою дедукції та спонукання, вирішення проблем з врахуванням культурних особливостей. Д. Марр вважає, «...коли люди сприймають світ, бачення дає ментальну модель того, де і що є у сцені перед ними» [4].

Залучення до курсу іноземних інструкторів та учасників значно підвищує досягнення навчальних і тренувальних цілей у форматі курсу та передбачає ланку взаємодій «слухач – іноземець – викладач», де фокус взаємодії зміщується на

іноземця, участь викладача стає другорядною. Виникає потреба спілкування лише англійською мовою.

На прикладі поєднання нашого курсу з багатонаціональним навчанням «Репід Трайдент – 2019» спостережена двоякість: активна участь слухачів у форматі реального навчання та незавершена підготовка слухачів до участі в ньому. Такий парадокс навчального процесу, де стикаються значні переваги з непорозумінням і складністю опанування як матеріалу, так і самої ситуації в навчанні. З одного боку, це певний іспит для слухачів. З іншого боку, це надзвичайно потужним двигун удосконалення своєї спроможності працювати на рівних з іноземцями під час навчання та показувати найкращі його результати.

Особливістю курсу «Офіцер багатонаціонального штабу» є виняткова можливість розвивати ситуаційну й культурну свідомість у роботі в багатонаціональному середовищі, що не можливо набути та розвинути в умовах участі однієї нації. До того ж це розвивається як з боку українських слухачів, так і з боку іноземних інструкторів та слухачів. *Це виділяє курс і робить його унікальним для просування розвитку взаємосумісності між офіцерами ЗСУ та країн НАТО* на рівні з'ясування ментальності, установлення порозуміння, що є надважливим у сучасних умовах наближення України до НАТО та європейського простору.

На основі цього можливо пропонувати направляти на курс представників керівництва ЗСУ та інших відомств і установ для розвитку формату роботи «ЗСУ – інші відомства – НАТО/Європейський Союз», що може сприяти формуванню поняття «Цілісний уряд» – «The Whole of Government». Це надає можливість поєднати зусилля для комплексного вирішення проблеми в державі на синергетичній основі через встановлення постійної і чіткої комунікації між внутрішніми та зовнішніми гравцями на основі встановлення порозуміння й розвитку єдиного ментального простору. Така дискусія дозволяє з'ясувати шляхи вирішення проблем, задоволення потреб і запитів кожного на основі інтерактивного спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження використання інтерактивних технологій навчання під час проведення курсу «Офіцер багатонаціонального штабу» із залученням іноземних інструкторів і слухачів-менторів, результати аналізу проведеного опитування дали змогу дійти таких висновків:

- 1) курс є надважливим для розвитку взаємосумісності між офіцерами ЗСУ та країн НАТО на рівні з'ясування ментальності й встановлення порозуміння;
- 2) використання інтерактивних технологій навчання сприяє досягненню навчальних і тренувальних цілей курсу в багатонаціональному середовищі;
- 3) визначено актуальність та доцільність залучення до курсу іноземних слухачів, що безпосередньо створює реальні умови багатонаціонального середовища, в якому готуються слухачі;
- 4) підвищується роль інструктора – виникає необхідність працювати в одній команді зі слухачами, вміло керувати потоком дій на основі високого емоційного

інтелекту, розуміння себе в певному середовищі з метою досягнення мети, налагодження ефективних комунікацій;

5) необхідно впроваджувати інтерактивне (живе) спілкування в ланці взаємовідносин «слухач – інструктор – команда» коли всі відчувають приналежність до єдиної команди зі спільними цілями;

6) застосування інтерактивного навчання доцільне для аудиторії, яка має необхідну базову підготовку для проведення курсу (слухачі повинні мати певні базові теоретичні знання);

7) слухач повинен бути зацікавлений практичним завданням, що потребує застосування психологічних підходів з боку інструктора, наприклад, делегування повноважень, розпізнання й підтвердження значущості внеску кожного у процес навчання відповідно до його початкового індивідуального рівня;

8) пропонується поєднувати практичну частину курсу з проведенням багатонаціональних навчань коли фінансовий ресурс навчань дозволяє залучати іноземців на курс у Національний університет оборони України.

У подальшому доцільно продовжити дослідження щодо вивчення та формування багатонаціональної організаційної культури, розуміння й впровадження якої може сприяти успішній адаптації ментальності українських військових до багатонаціонального середовища НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Напльоків Ю. В. (2019) An archetypal foundation of the culture of making managerial decision (Архетипне підґрунтя культури прийняття управлінського рішення). Публічне урядування: зб. наук. пр. 3 (18), 298-309.

2. Пометун О. І., Пироженко Л. В., Коберник Г. І. та ін (2004). Інтерактивні технології навчання. К.: Наук. світ.

3. Сисоева С. О. (2011). Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД "ЕКМО".

4. Marr, D. (1982). Vision: A Computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information. San Francisco, CA: W.H. Freeman and Company.

5. Senge, P. M. (2008). The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization. New York, N.Y.: Doubleday.

REFERENCES

1. Naplyokov Y. V. (2019) An archetypal foundation of the culture of making managerial decision Public management: Collection of scientific works. 3 (18), 298-309.

2. Pometun O. I., Pirogenko L. V., kobernik G. I. ta inshi (2004). Interactivni tekhnologii navchanya. K.: Nayk. Svit.

3. Sisoeva S.O. (2011). Interactivni tekhnologii navchanya doroslykh: navchalno-metidichniy posibnik. NAPN Ykraini, Ins-t pedagogichnoi osviti doroslykh. K.: VD "EKMO".

4. Marr, D. (1982). Vision: A Computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information. San Francisco, CA: W.H. Freeman and Company.

5. Senge, P. M. (2008). The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization. New York, N.Y.: Doubleday.

РЕЗЮМЕ

Юрій Наплёков,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Василий Школяренко,
кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Обоснование применения интерактивных технологий обучения в преподавании курса «Офицер многонационального штаба»

Применение интерактивных технологий обучения в проведении курса «Офицер многонационального штаба» позволило успешно достичь теоретические и практические цели курса. Также это дало возможность развить ситуационное и культурное сознание, быстро адаптировать всех участников обучения до многонациональной среды. Привлечение в состав учебной группы иностранных слушателей-менторов улучшило процесс обучения, способствовало установлению взаимопонимания и повышению эффективности работы многонационального штаба. Результаты анализа проведения курса показали, что он может быть важным инструментом для развития совместимости между офицерами ВС Украины и стран НАТО.

Ключевые слова: многонациональный штаб; среда; интерактивная технология обучение; совместимость; сознание.

SUMMARY

Yuriy Naplyokov,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi
Vasyl Shkoliarenko,
PhD in Technical Sciences, Senior Researcher
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Justification of the use of interactive learning technologies in teaching of «Multinational Staff Officers Course»

Introduction. *Specifics of training and work in a multinational environment create conditions that complicate the work of the headquarters and reduce its effectiveness.*

The purpose of the article is to prove an importance of the use of interactive learning technologies in a multinational environment to develop compatibility between officers of the Armed Forces of Ukraine and NATO countries.

Methods. *Empirical and theoretical methods of research are used in the article.*

Results:

1) *Applying of interactive learning technologies, involvement of foreign students-mentors and combination with multinational exercises significantly improve achievement of learning and training objectives of the course;*

2) *The role of an instructors is critical in leading of the education process in the framework of «instructs-students-team»;*

3) *The course is crucial for the development of compatibility between officers of the Armed Forces of Ukraine and NATO countries.*

Originality. *The article introduces an approach how to accelerate change of mentality and adapt officers to a multinational environment.*

Conclusion. *The use of the interactive training model improves the course, develop situational and cultural awareness and adapt officers to a multinational environment. In the future, it is advisable to continue research on the study and formation of a multinational organizational culture. It can help to adapt a mentality of the Ukrainian military to the multinational environment of NATO.*

Key words: *multinational headquarters; environment; interactive learning technologies; interoperability; consciousness.*

Леонід Олійник,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7375-1281
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/204-214

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто етапи організації і проведення педагогічного експерименту та результати розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління на основі використання структурно-функціональної технології, що входить до складу методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін.

Розглянуто експериментальне дослідження та розкрито шлях констатувального та формувального експерименту. Узагальнено результати експериментального дослідження розвитку військово-спеціальної компетентності у процесі навчання слухачів з військово-спеціальних дисциплін у ВВНЗ. Доведено достовірність отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики.

Ключові слова: експеримент; навчання; військово-спеціальні дисципліни; магістри військово-соціального управління; методична система; технологія; військово-спеціальна компетентність.

Постановка проблеми. У педагогічній науці сьогодні триває пошук нових ефективних шляхів удосконалення освітнього процесу в умовах університетської освіти. Метою сучасної вищої військової школи повинні стати забезпечення становлення цілісної особистості, цілеспрямований вияв і розвиток її здібностей, формування умінь і бажання навчатися протягом усього життя, створення умов для навчання як основи багатоступеневої військової освіти. Навчання – один із найдавніших видів людської діяльності, однак протягом усієї історії сутність цього процесу залишається незмінною, виявляючись у взаємодії викладача й слухача. Досягнення поставленої мети в процесі навчання, формування всебічно розвиненої особистості безпосередньо залежать від управління цим процесом. Визначений процес проходить шляхом розвитку військово-спеціальної компетентності майбутнього магістра військово-соціального управління (ВСУ), ефективність якого залежить від використання сучасної концепції навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів ВСУ в умовах університетської освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження вказують на те, що окремі аспекти розробки теорії та вдосконалення методики навчання військовослужбовців розглядалися під різними кутами зору і були предметом уваги широкого кола науковців.

Концептуальні, змістовні й технологічні аспекти навчання військово-спеціальних дисциплін військовослужбовців у сучасних умовах розкрито у працях відомих педагогів: Д. Іщенко [6], М. Козяра [8], А. Лігоцького [10], М. Нещадима [12], В. Ягупова [15].

Не зважаючи на те, що стратегія реалізації навчання військово-спеціальних дисциплін як складової навчання магістрів взагалі та магістрів ВСУ зокрема видається очевидною, проте завершених версій свого втілення у системних дослідженнях вона не знайшла.

В основу побудови методичної системи навчання магістрів ВСУ покладені ідеї відомих вітчизняних дослідників: А. Автушенка [1], В. Баранівського [2], О. Бойка [3], А. Вітченка [4], А. Зельницького [5], Є. Литвиновського [9], Т. Мацевка [11], В. Стасюка [13], О. Торічного [14] та ін. Завдяки цим дослідженням розроблено цілі, структуру і зміст навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів, удосконалено форми, методи навчання магістрів, підготовлено навчальні плани і програми. Однак ці дослідження обмежувалися окремими компонентами навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів. В них не повною мірою віддзеркалювалася зміна змісту навчання, яка викликана новими досягненнями у навчанні військово-спеціальних дисциплін, що потребує переосмислення цілей і завдань, змісту, форм, методів і засобів проведення морально-психологічного забезпечення діяльності військ та психолого-педагогічної підготовки магістрів.

Метою статті є експериментальне підтвердження ефективності цілеспрямованого розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ за умов впровадження в освітній процес вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) технології, що входить до складу методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Серед пріоритетних завдань навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів ВСУ є завдання розвитку у них військово-спеціальної компетентності. Адже навчання і виховання особового складу підрозділів – їх прямих функціональних обов'язок. Такого висновку ми дійшли за результатами проведеного контент-аналізу службових обов'язків магістрів військово-соціального управління, серед яких визначено, що 80 % посадових обов'язків стосуються сфери управління персоналом, національно-патріотичної підготовки, формування морально-психологічного стану особового складу, вивчення морально-ділових, професійних якостей підлеглих тощо.

На основі аналізу теоретичних підходів визначаємо військово-спеціальну компетентність магістра ВСУ як здатність використовувати професійний потенціал (систему знань, умінь, навичок з морально-психологічного забезпечення діяльності військ) для створення особистісної технології професійної діяльності в напрямі формування достатнього для виконання завдань за призначенням морально-психологічного стану особового складу та самовдосконалення та самореалізацію в процесі навчально-виховної діяльності.

Із метою перевірки рівня розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління нами було розроблено програму організації експериментального дослідження. Вона містила констатувальний і формувальний експерименти, які були проведені на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,

Національної академії Національної гвардії України, протягом 2016–2019 рр. Констатувальний експеримент передбачав такі етапи: визначення чистоти експерименту; визначення сучасного стану навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів ВСУ; розробку гіпотези дослідження.

Військово-спеціальна компетентність магістра ВСУ передбачає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний компоненти.

Метою формульованого експерименту була перевірка ефективності розробленої технології, що входить до складу методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів ВСУ. Формувальний експеримент охоплював одну експериментальну (114 слухачів) і одну контрольну (108 слухачів) групи. У контрольній групі процес навчання майбутніх магістрів ВСУ відбувався за традиційною технологією навчання військово-спеціальних дисциплін, а в експериментальній групі – за розробленою технологією подання змісту навчання військово-спеціальних дисциплін.

Порівняльний аналіз динаміки розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ відповідно до компонентів, отриманої в експериментальній (ЕГ) і контрольній (КГ) групах, на початку формульованого експерименту та по його завершенні подано на рис. 1–4.

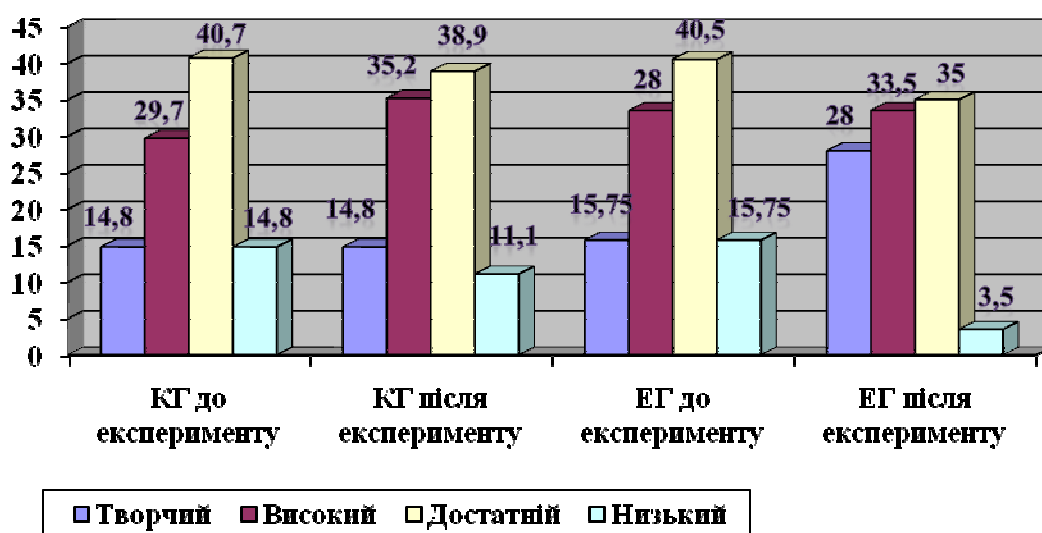

Рис. 1. Динаміка рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ мотиваційно-ціннісного компоненту у контрольній та експериментальній групах на початку та наприкінці експерименту (у %)

Розроблена педагогічна технологія спрямована на розвиток військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ, враховує основні принципи, форми, методи і засоби навчання та особливості змісту військово-спеціальних дисциплін. Її реалізація передбачає: застосування в освітньому процесі ВВНЗ компетентнісного підходу як основи формування професійно-важливих якостей у магістрів ВСУ; систематизацію компонентів, критеріїв та оцінних показників розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ; інтегрованість технології розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ у цілісний освітній процес ВВНЗ щодо підготовки професіонала у

сфері оборони; виведення міжпредметних зв'язків військово-спеціальних дисциплін на якісно новий рівень узгодження і координації складників освітньо-професійних програм, де системоутворювальним чинником має виступати розвиток військово-спеціальної компетентності магістра ВСУ; використання у процесі навчання активних методів розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ.

Аналіз отриманих результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності мотиваційно-ціннісного компоненту показав що: творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 28% слухачів ЕГ, "Δ" по відношенню до результатів КГ становить +13,2%; високого рівня ($0,76 \leq K_{\Sigma} \leq 0,92$) досягли 33,5% слухачів, "Δ" - 3%; достатнього рівня ($0,6 \leq K_{\Sigma} \leq 0,75$) досягли 35% слухачів ЕГ, "Δ" становить - 3,9%; низького рівня ($0,5 \leq K_{\Sigma} \leq 0,59$) досягли 3,5% слухачів ЕГ, "Δ" становить - 7,6%.

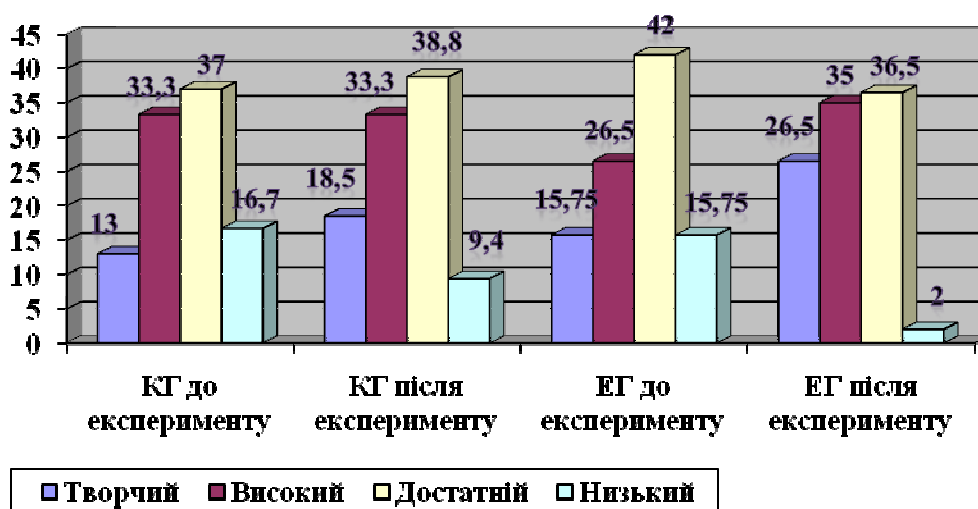

Рис. 2. Динаміка рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ когнітивного компоненту у контрольній та експериментальній групах на початку та наприкінці експерименту (у %)

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності когнітивного компоненту показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 26,5 % слухачів ЕГ, "Δ" по відношенню до результатів КГ становить +8 %; високого рівня ($0,76 \leq K_{\Sigma} \leq 0,92$) досягли 35 % слухачів, "Δ" +1,7 %; достатнього рівня ($0,6 \leq K_{\Sigma} \leq 0,75$) досягли 36,5 % слухачів ЕГ, "Δ" становить -2,3 %; низького рівня ($0,5 \leq K_{\Sigma} \leq 0,59$) досягли 2 % слухачів ЕГ, "Δ" становить -7,4 %.

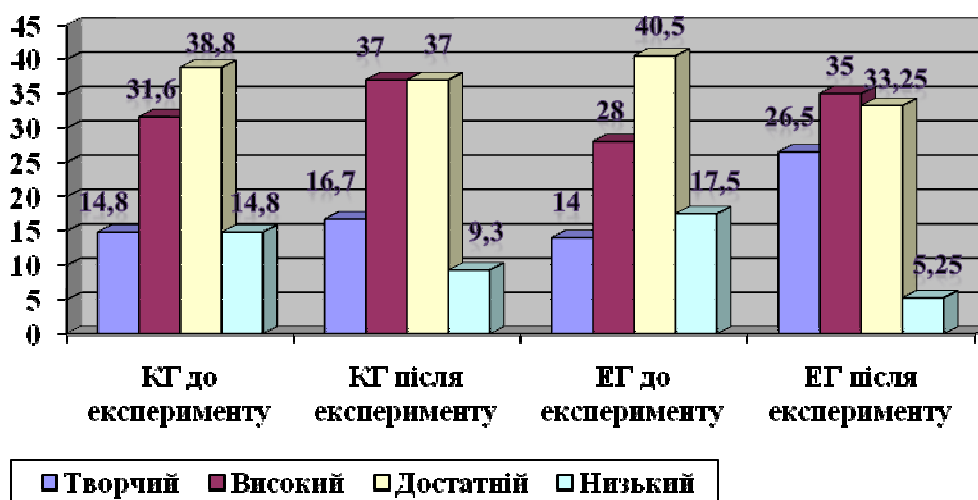

Рис. 3. Динаміка рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ операційно-діяльничого компонента у контрольній та експериментальній групах на початку та наприкінці експерименту (у %)

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності операційно-діяльничого компонента показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 26,5 % слухачів ЕГ, “ Δ ” по відношенню до результатів КГ становить +9,8 %; високого рівня ($0,76 \leq K \leq 0,92$) досягли 35 % слухачів, “ Δ ” – 2%; достатнього рівня ($0,6 \leq K \leq 0,75$) досягли 33,25 % слухачів ЕГ, “ Δ ” становить – 3,75 %; низького рівня ($0,5 \leq K \leq 0,59$) досягли 5,25 % слухачів ЕГ, “ Δ ” становить – 4,05 %.

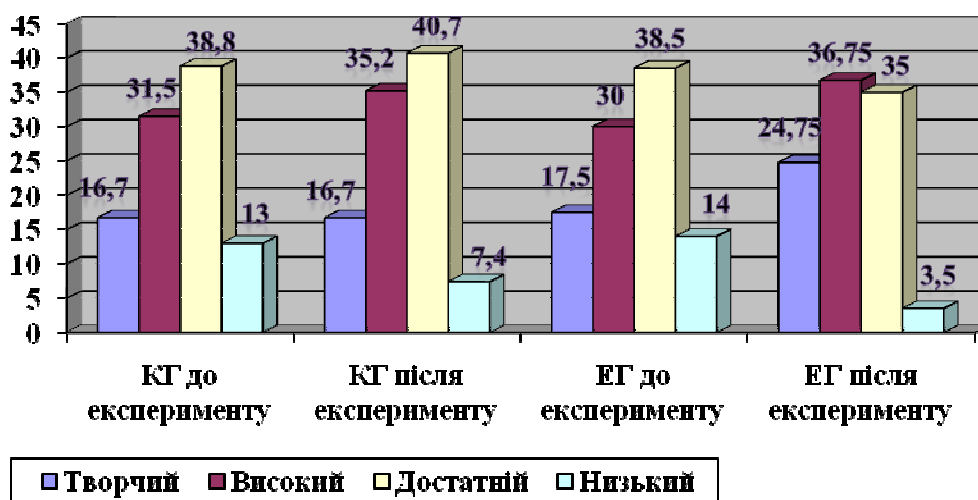

Рис. 4. Динаміка рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ особистісного компонента у контрольній та експериментальній групах на початку та наприкінці експерименту (у %)

Аналіз результатів розвиненості військово-спеціальної компетентності особистісного компонента показав, що творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 24,75 % слухачів ЕГ, “ Δ ” по відношенню до результатів КГ становить +8,05 %; високого рівня ($0,76 \leq K \leq 0,92$) досягли 36,75 % слухачів, “ Δ ” +1,55 %; достатнього рівня

($0,6 \leq K \Sigma \leq 0,75$) досягли 35 % слухачів ЕГ, “Δ” становить –5,7 %; низького рівня ($0,5 \leq K \Sigma \leq 0,59$) досягли 3,5 % слухачів ЕГ, “Δ” становить –3,9 %.

Отримані дані свідчать про те, що до початку експерименту рівень розвиненості військово-спеціальної компетентності у магістрів ВСУ експериментальної та контрольної груп був практично однаковим.

Як бачимо, рівень розвиненості компонентів військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ в експериментальній групі після застосування розробленої технології підвищився.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих в експериментальній і контрольній групах на початку формуального експерименту та по його завершенні, подано на рис. 5.

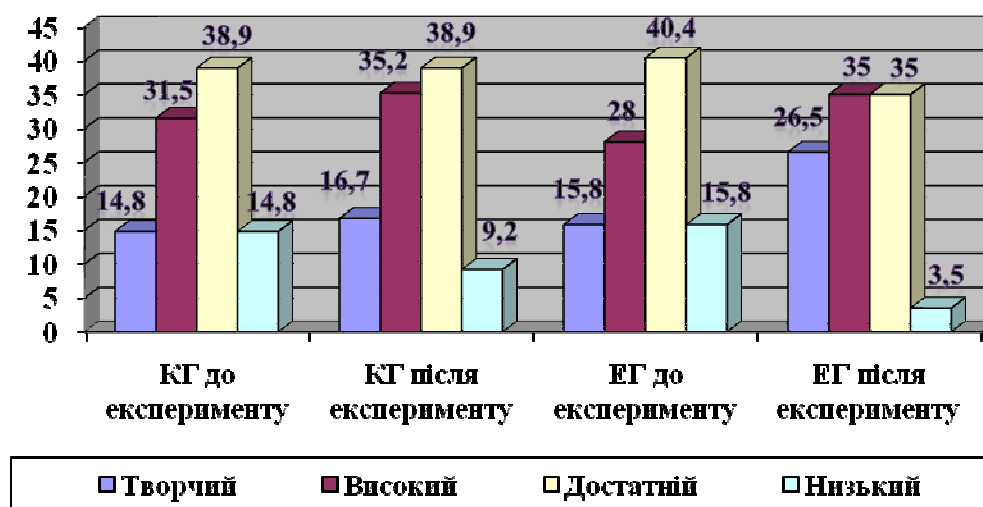

Рис. 5. Динаміка рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ у контрольній та експериментальній групах на початку та наприкінці експерименту (у %)

Результати порівняльного етапу в ЕГ та КГ дозволяють зробити висновок щодо переваг показників ефективності технології розвитку військово-спеціальної компетентності у слухачів ЕГ. Так, творчий і високий рівень розвиненості військово-спеціальної компетентності в ЕГ зріс з 43,8 % до 61,5 % (на 17,7 %), кількість слухачів з низьким рівнем зменшилася з 15,8 % до 3,5 % (на 12,3 %). У КГ творчий та високий рівень розвиненості військово-спеціальної компетентності збільшився з 46,3 % до 51,9 % (на 5,6 %), а кількість слухачів достатнього рівня залишилась без змін. Отримано позитивну динаміку рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ, що свідчить про ефективність запропонованої нами технології.

Розв'язання завдання оцінювання ефективності технології розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ можна подати у вигляді такого алгоритму:

1. Обчислення середнього значення суми балів для кожної групи: $y_1 = 76$, $y_2 = 70$. Ефективність технології оцінювалася за сумарною кількістю балів експертної оцінки рівня розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрів ВСУ. Ефективність технології розвитку військово-спеціальної

компетентності магістрів ВСУ оцінювалась за сумарною кількістю балів, що отримані слухачами, зокрема, і групою у цілому за результатами експертної оцінки продуктивності діяльності при виконанні ними військово-спеціальних завдань за всіма показниками.

2. Визначення загального середнього значення для двох груп за формулою (1):

$$\bar{y} = \frac{n(\bar{y}_1 + \bar{y}_2)}{2n} = 73, \quad (1)$$

де n – обсяг кожної вибірки, 2 – кількість технологій розвитку військово-спеціальної компетентності в процесі функціонування методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін, за якими ведеться навчання.

3. Визначення факторної та залишкової дисперсій. Наведено його узагальнені дані як суму результатів кожного слухача КГ та ЕГ.

$$\delta_{\text{зал}} = \sum_i \sum_j (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 = 26614 \quad (2)$$

Сформулюємо гіпотези. H_0 – зростання рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності слухачів ЕГ на основі застосування у освітньому процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є випадковим. H_1 – зростання рівнів розвиненості військово-спеціальної компетентності слухачів ЕГ на основі застосування в освітньому процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є суттєвим.

Факторна дисперсія обраховується за формулою (3):

$$\delta_{\text{фак}} = \sum_i n_i (\bar{y}_i - \bar{y})^2 = 114(76-73)^2 + 108(70-73)^2 = 1998 \quad (3)$$

де n_i – численність i -ї групи.

Залишкова дисперсія обраховується як:

$$\delta_{\text{зал}} = \sum_i \sum_j (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 = 26614 \quad (4)$$

Підраховуємо значення емпіричного статистичного критерію:

$$F_{\text{емп}} = \frac{\delta_{\text{фак}}}{\delta_{\text{зал}}} = \frac{1998}{26614} = 13,32;$$

$F_{\text{крит}}$ визначаємо за рівнем значимості $\alpha = 0,05$, числом ступенів свободи чисельника $t - 1 = 1$ та числом ступенів свободи знаменника $n - 2 = 220$.

За таблицею – критерію [7] (F – значення $p = 5\%$) знаходимо:

$$F_{\text{крит}}(0,05; 1; 220) = 9,6. F_{\text{емп}} = 13,32 > F_{\text{крит}} = 9,6.$$

Отже, H_0 відхиляється, приймається H_1 , зростання рівнів військово-спеціальної компетентності слухачів на основі застосування у освітньому процесі ефективної технології розвитку військово-спеціальної компетентності є суттєвим ($p \leq 0,05$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати експериментального дослідження свідчать, що реалізація застосованої технології в освітньому процесі ВВНЗ сприяє підвищенню рівня розвиненості військово-

спеціальної компетентності у магістрів ВСУ. Дослідно-експериментальна робота підтверджує висунуту нами гіпотезу дослідження про те, що професійна діяльність магістрів ВСУ набуває більшої ефективності за умови цілеспрямованого розвитку в них військово-спеціальної компетентності на засадах компетентнісного підходу і впровадження в освітній процес ВВНЗ розробленої технології.

У подальшому пропонується розробка перспективної системи магістрів ВСУ за стандартами НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автушенко О. С. Система підготовки організаторів виховної роботи з військовослужбовцями в умовах університетської освіти: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. С. Автушенко; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2003. – 20 с.
2. Баранівський В. Ф. Професійна компетентність фахівців з виховної та соціально-психологічної роботи для Збройних Сил України / В. Ф. Баранівський // Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – Вип. 5 (30). – С. 5–10.
3. Бойко О. В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бойко Олег Володимирович. – К., 2005. – 476 с.
4. Вітченко А. О. Сучасні підходи до технологізації вищої освіти / А. О. Вітченко // Збірник наукових праць: Військова освіта – Вип. 1 (27). – 2013. – С. 48–58.
5. Зельницький А. М. Нові підходи до підготовки офіцерських кадрів – фахівців виховної роботи – як фактор запобігання конфліктів у військовому середовищі / А. М. Зельницький // Конфлікти в суспільстві : діагностика і профілактика : тези Третьої Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ – Чернівці, 1995. – С. 3–8.
6. Іщенко Д. В. Основи військової педагогіки / Д. В. Іщенко, А. Ф. Філіпов. – Хмельницький : Вид-во Національної академії ПВУ, 2002. – 106 с.
7. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / Кыверялг А. А. – Таллин: Валгус, 1980. – 336 с.
8. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / М. М. Козяр. – К., 2005. – 37 с.
9. Литвиновський Є. Ю. Формування в офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України вмінь проектування виховного процесу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Литвиновський Євгеній Юрійович. – К., 2003. – 208 с.
10. Лігоцький А. О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем / Анатолій Олексійович Лігоцький. – К. : Техніка, 1997. – 210 с.
11. Мацевко Т. М. Управлінська компетентність офіцерів військово-соціального управління / Т. М. Мацевко Вісник Національного університету оборони України. – 2015. – Вип. 1(44). – С. 148–153.
12. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / Микола Іванович Нецадим. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – 852 с.
13. Стасюк В. В. Особливості підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління до вимог Болонського процесу / В. В. Стасюк, Л. В. Олійник // Збірник наукових праць : військова освіта – Вип. 2 (28). – 2013. – С. 155–164.
14. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О. В. Торічний. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2012. – 536 с.

15. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : монографія / Василь Васильович Ягупов. – К : Тандем, 2000. – 380 с.

REFERENCES

1. Avtushenko O. S. Systema pidhotovky orhanizatoriv vykhovnoi roboty z viiskovosluzhbovtsiamy v umovakh universytetskoï osvity: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / O. S. Avtushenko; In-t vyshch. osvity APN Ukrainy. – K., 2003. – 20 s.
2. Baranivskiy V. F. Profesiina kompetentnist fakhivtsiv z vykhovnoi ta sotsialno-psykholohichnoi roboty dlia Zbroinykh Syl Ukrainy / V. F. Baranivskiy // Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2012. – Vyp. 5 (30). – S. 5–10.
3. Boiko O. V. Formuvannia hotovnosti do upravlinskoï diialnosti u maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Boiko Oleh Volodymyrovych. – K., 2005. – 476 s.
4. Vitchenko A. O. Suchasni pidkhody do tekhnolohizatsii vyshchoï osvity / A. O. Vitchenko // Zbirnyk naukovykh prats: Viiskova osvita – Vyp. 1 (27). – 2013. – S. 48–58.
5. Zelnytskyi A. M. Novi pidkhody do pidhotovky ofitseryskykh kadriv – fakhivtsiv vykhovnoi roboty – yak faktor zapobihannia konfliktiv u viiskovomu seredo-vyshchi / A. M. Zelnytskyi // Konflikty v suspilstvi : diahnostyka i profilaktyka : tezy Tretoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – Kyiv – Chernivtsi, 1995. – S. 3–8.
6. Ishchenko D. V. Osnovy viiskovoi pedahohiky / D. V. Ishchenko, A. F. Filipov. – Khmelnytskyi : Vyd-vo Natsionalnoi akademii PVU, 2002. – 106 s.
7. Кыверяль А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / Кыверяль А. А. – Таллин: Валтус, 1980. – 336 с.
8. Koziar M. M. Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoï pidhotovky osobovoho skladu pidrozdiliv z nadzvychaynykh sytuatsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk: 13.00.04 “Teoriia ta metodyka profesiinoï osvity” / M. M. Koziar. – K., 2005. – 37 s.
9. Lytvynovskiy Ye. Yu. Formuvannia v ofitseriv struktury vykhovnoi roboty Zbroinykh Syl Ukrainy vmin proektuvannia vykhovnoho protsesu :dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Lytvynovskiy Yevhenii Yuriiovych. – K, 2003. – 208 s.
10. Lihotskyi A. O. Teoretychni osnovy proektuvannia suchasnykh osvitnykh system / Anatolii Oleksiiovych Lihotskyi. – K. : Tekhnika, 1997. – 210 s.
11. Matsevko T. M. Upravlinska kompetentnist ofitseriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia / T. M. Matsevko Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2015. – Vyp. 1(44). – S. 148–153.
12. Neshchadym M. I. Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia / Mykola Ivanovych Neshchadym. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”, 2003. – 852 s.
13. Stasiuk V. V. Osoblyvosti pidhotovky maibutnikh mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia do vymoh Bolonskoho protsesu / V. V. Stasiuk, L. V. Oliinyk // Zbirnyk naukovykh prats : viiskova osvita – Vyp. 2 (28). – 2013. – S. 155–164.
14. Torichnyi O. V. Teoriia i praktyka formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-trykordonnykiv u protsesi navchannia : monoh-rafiia / O. V. Torichnyi. – Khmelnytskyi : Vyd-vo Nats. akademii Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho, 2012. – 536 s.
15. Yahupov V. V. Teoriia i metodyka viiskovoho navchannia : monohrafiia / Vasyl Vasylovych Yahupov. – K : Tandem, 2000. – 380 s.

РЕЗЮМЕ

Леонид Олейник,
кандидат педагогических наук,
старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Теоретико-методические основы обучения военно-специальных дисциплин
магистров военно-социального управления:
экспериментальное исследование**

В статье рассмотрены этапы организации и проведения педагогического эксперимента и результаты развития военно-специальной компетентности магистров военно-социального управления на основе использования универсальной структурно-функциональной технологии подачи содержания обучения военно-специальных дисциплин. Рассмотрены экспериментальное исследование и раскрыто путь констатирующего и формирующего эксперимента. Доказано достоверность полученных результатов с помощью методов математической статистики.

Ключевые слова: обучения; военно-специальные дисциплины; магистры военно-социального управления; методическая система; технология; военно-специальная компетентность.

SUMMARY

Leonid Oliynyk,
candidate of pedagogical sciences, senior research scientist
National University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

**Theoretical and methodological fundamentals of teaching
military-special disciplines masters of military and social management:
an experimental research**

Introduction. *Experimental research was reviewed and way of a scertaining and generating experiment was exposed concerning introducing technique of development of military and special competence of master sof military and social management based on the grounds of the content presentation in the process of teaching military and special disciplines.*

Purpose. *The a imof generating experiment was to examine effective ness of the teaching military special disciplinest echnique of masters of military and social management.*

Methods. *Authenticity of the got results is well-proven by means of methods of mathematical statistics.*

Results. *The article presents tages of organizing and conducting a pedagogical experiment and the resultsof development of military and special competence of mastersof military and social management base don the ground sofve rsatilestructural and functional techniqueof a content presentation in the process of teaching military and special disciplines.*

Aiming to very fying maturity level of military and special competen ceof mastersof military and social management, we haved evelopedan experimental research program. In 2016-2019 ascert aining and generating experiments were conducted in the National Defence University of Ukrainen amed after Ivan Cherniakhovskiyi, the National Academy of the National Guardof Ukraine, the National Academy of the State Border Guard Service of Ukrainen amed after Bohdan Khmelnytskyi. Ascer taining experiment in cluded the following stages: – determinati on of accuracy; – determination of the currentstate of the teaching military and special disciplines of masters of military and social management; – development of research hypo thesis.

In the control groupeducation of the future master sof military and socialmanage ment was conducted under traditional technique of teaching military and special disciplines whilein the experimental groupapanin novation techniqueof the content presentationin the processof teaching military and special disciplines was applied.

There sultsofex perimental research of special military competence development in the process of teaching military and special disciplines for student of ficersin the higher military educational in stitutions were summarized; a level of maturity of special military competence of masters of military-

social management was analysed. The results of generating experiment in the control and experimental groups indicated advantages of military and special competence technique effectiveness of the student officers in the experimental group.

Originality. *Results of the experimental research indicate that introduction of the applied technique during educational process in the higher military educational institutions improve maturity of military and special competence of masters of military and social management.*

Conclusion *Experimental study confirms our hypothesis that effectiveness of professional activity of masters of military and social management is higher if directive military and special competence development based on competent approach and introduction of the applied technique in to the educational process in the higher military educational institution take place.*

Key words: *studies; military-special disciplines; master military-social management; methodological system; technology; military-special competence.*

УДК 371.3(378)

Володимир Оліферук,
полковник, кандидат технічних наук
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0722-7561

Дмитро Вігер,
доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7330-1280

Надія Шабатіна,
старший лейтенант,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-5066-9517
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/215-221

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Розглянуто методологічні аспекти моделювання процесу розвитку військової освіти в Україні на основі застосування сучасних принципів та підходів до стандартизації, що використовуються у країнах-членах НАТО. Звернено увагу на необхідність імплементації та широкого застосування цих принципів та підходів у процесі вдосконалення системи військової освіти України. Показано зв'язок концептуальних моделей розвитку військової освіти з рамковими документами, які спрямовані на розробку і закріплення кваліфікаційних вимог професійної підготовки офіцерів та військових фахівців.

Ключові слова: галузева рамка кваліфікацій; військова освіта; моделювання; принципи; підходи; професійна військова освіта; стандартизація.

Постановка проблеми. Процес забезпечення реалізації політики професіоналізації військової освіти зорієнтований на інституціоналізацію основаної на результатах системи військової освіти. У цьому аспекті принциповою є трансформація стратегії розвитку військової освіти в межах впровадження основаної на результатах концепції спільного освіти офіцерів, яка являє собою комплекс керівництв вищого рівня, оцінку програмного рівня та звітів з якості підготовки випускників системи спільної військової освіти офіцерів у напрямі досягнення ними визначених результатів проходження навчання в системі професійної військової освіти. Реалізація цього процесу потребує удосконалення підходів до стандартизації військової освіти, що має сприяти розробленню таких програмних документів, як галузева рамка кваліфікацій (далі – ГРК), в яких буде закріплено основні вимоги до професійної підготовки офіцерів та військових фахівців.

Метою статі є аналіз основних принципів та підходів до стандартизації військової освіти в Україні в контексті моделювання процесу її розвитку.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. З точки зору вирішення завдання щодо формування ГРК доцільно звернутись у процесі стандартизації військової освіти в Україні до принципів цілісності, діагностичності, технологічності, адаптивності, гнучкості, оптимальності, інтегративності, досяжності, ступневості та наступності у межах структурно-ієрархічного підходу, на підґрунті якого відбувається визначення та реалізація основних етапів побудови ГРК. Комплекс теоретико-методологічних принципів та підходів до стандартизації вищої освіти має істотний нормативний потенціал, що забезпечує вирішення завдання щодо практичної реалізації, закріплення і впровадження стандартів вищої освіти в межах національної рамки кваліфікацій та ГРК.

Перевага компетентнісного підходу пов'язана з покладеним в його основу принципом орієнтації на кінцевий результат, що найбільш виразно проявляється у сфері професійної освіти, безпосередньо впливаючи на її цільові установки. Цей підхід орієнтується на два основних методологічних принципи, які застосовуються у процесі стандартизації вищої освіти – цілісність і якість вищої освіти та професійної підготовки фахівців. Фактично має місце концептуалізована на теоретико-методологічному рівні ідея про розвиток системи вищої освіти у напрямі оптимізації кінцевих результатів освітнього процесу, що потребує свого нормативного вираження і закріплення. У результаті стандарт, як цілісна характеристика якості вищої освіти, органічно включається в систему суб'єкт-об'єктних відносин освітнього процесу. Крім цього, компетентнісний підхід розглядається як методологічна основа професійної освіти, що забезпечує вимірюваність якості освіти, створення науково обґрунтованих засад для стандартизації та оцінювання результатів освіти. Якщо орієнтуватись на компетентнісний підхід, то варто зазначити, що стандартизація компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців безпосередньо пов'язана із завданнями розробки та впровадження у практику НРК, метою якої є наближення та імплементація європейських стандартів і принципів, що регулюють здобуття вищої освіти та створюють умови для подальшого професійного розвитку фахівців.

Методологічно виправданим виявляється застосування принципу *outcome-based* (як основи розвитку концепції “*outcomes-based joint education*”) [1], відповідно до якого пріоритетом у визначенні стандартів освіти (перш за все, дескрипторів професійних компетентностей) є орієнтація на кінцевий результат. Однак розуміння результату освітнього процесу в даному випадку відрізняється від результату конкретної практичної діяльності, оскільки вирішення завдань на посаді за призначенням, відображаючись у певному функціоналі, визначає зміст самого процесу підготовки офіцерів та військових фахівців. Відтак, у контексті імплементації стандартних процедур вироблення та прийняття рішень, планування операцій (у тому числі спільних) військ (сил) тощо, прийнятих у збройних силах країн-членів НАТО, зміст підготовки офіцерів та військових

фахівців ЗС України набуває принципово інших ознак, ніж це було раніше [2]. Зокрема, йдеться про можливість розвитку концептуальних положень політики професійної військової освіти, органічно поєднаної зі спільною професійною військовою освітою. Такий підхід забезпечує єдність процесу набуття професійних компетентностей, знань, вмінь та навичок офіцерами і фахівцями сил оборони та сил безпеки, створюючи умови для формування інтегральних компетентностей, необхідних при виконанні службових обов'язків на посадах, що передбачають оперативний та стратегічний рівень прийняття і реалізації управлінських рішень (беручи до уваги стандартизовані процедури планування операцій на рівні об'єднаних штабів, посилення міжвідомчої координації тощо) під час планування та проведення спільних операцій.

Загальна модель, впроваджувана у країнах-членах НАТО [3], розкриває концепцію загального підходу до розвитку професійної військової освіти на основі рамки "outcome-based". Ця модель відтворює ієрархію набуття необхідних компетентностей на різних рівнях освіти, включаючи інституціоналізовані цілі та результати освітнього процесу. Ієрархія результатів, що відображають загальний процес реалізації місії навчання та професійної підготовки, отримують безпосередній зв'язок з оцінюванням якості навчання, забезпечуючи контроль рівня досягненості поставлених цілей навчання і професійної освіти.

Наведена модель орієнтованої на результат рамки професійної військової освіти може бути інтерпретованою в межах прийнятого у вітчизняній системі військової освіти системного підходу, особливостями якого, з точки зору реалізації освітньо-педагогічної складової процесу навчання та професійної підготовки офіцерів та військових фахівців та інституційного розвитку системи військової освіти, інтегрованої в загальну національну систему вищої освіти, є те, що базові принципи, які визначає системний підхід, є сумісними з основними елементами запропонованої моделі. Серед таких принципів виділяються: пріоритет кінцевої мети; єдність педагогічної системи, що забезпечує ієрархічну структуру цілей та результатів; динаміка розвитку системи та її окремих елементів, що підвищує адаптивні можливості суб'єктів та об'єктів процесу навчання з урахуванням змін комплексу індивідуальних і загальних потреб (у тому числі, потреб особистості, потреб ЗС тощо); оптимізація процесу керуваності системи на основі адаптивної гнучкості та реагування на вимоги зовнішнього середовища при одночасному збереженні ієрархічності структурної будови системи.

Зважаючи на це, модель "outcomes-based" можна адаптувати й розширити відповідно до потреб розвитку вітчизняної системи військової освіти, що матиме наслідком безпосередню визначеність рамкових умов розвитку професійної військової освіти. Варіант адаптованої моделі показано на рис 1.

Адаптивна модель розвитку професійної військової освіти на основі принципу “outcome-based”

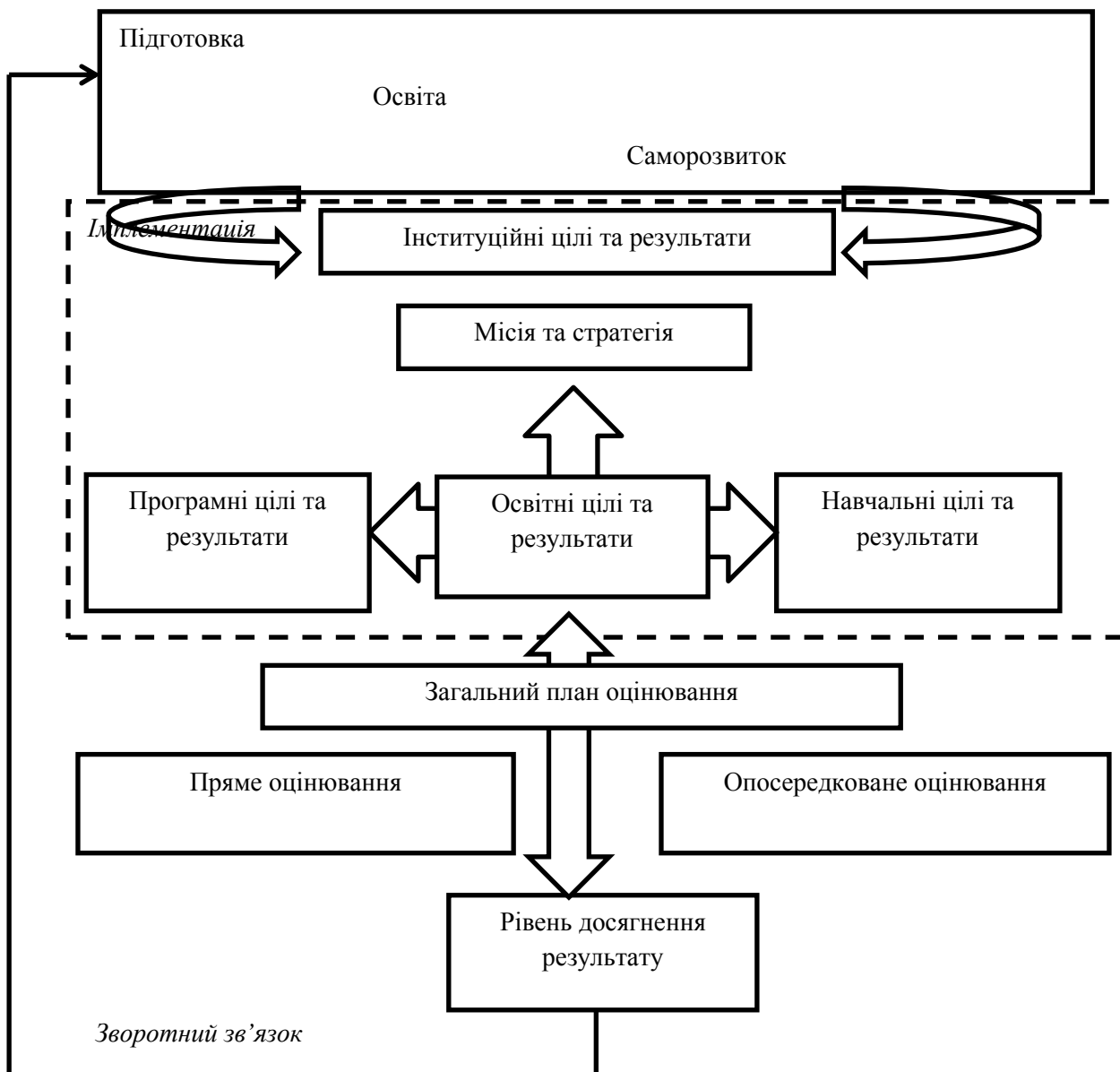

Рис. 1. Адаптивна модель розвитку професійної військової освіти на основі принципу “outcome-based”.

Представлена адаптована модель акцентує увагу на важливості інституційно-нормативного забезпечення процесу розвитку системи військової освіти, її професіоналізації. Для реалізації основних шляхів та заходів, які стосуються інституційно-нормативного забезпечення процесу розвитку військової освіти в Україні, має бути розроблено та імплементовано низку програмних рамкових документів, які відображають сучасний підхід до розвитку системи військової освіти з урахуванням основних тенденцій у цій сфері, наявних в провідних країнах світу, перш за все, країнах-членах НАТО. Фактично йдеться про формалізацію у межах програмного рамкового документу стратегії імплементатії концептуальних принципів планування та функціонування системи військової освіти на основі визначених кваліфікаційних вимог, тобто конкретних

результатів, на які спрямований процес підготовки військових фахівців, та результатів, які очікуються від виконання службових обов'язків на посаді за призначенням.

Подібний програмний рамковий документ спрямований, у першу чергу, на забезпечення професійного розвитку офіцерів та військових фахівців й потребує певної стратегії його імплементації, пов'язаної з ключовими ініціативами та стратегічними цілями, які формуються та обумовлені впливом вимог операційного середовища, створюючи контекст змін, якими потрібно управляти у межах реалізації тих чи інших процедур. Зокрема, існує необхідність узгодження основних процедур планування (вироблення та прийняття рішень тощо) та проведення операцій, які застосовуються у країнах-членах НАТО. Їх перевага полягає в тому, що такі процедури найбільш відображають можливості спільного планування та проведення операцій на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях, створюючи умови для раціонального розподілу сил і засобів при забезпеченні координації та взаємодії різних видів і родів військ (сил) збройних сил, інших складових сил безпеки і оборони.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Офіцер оперативного і стратегічного рівня має отримати не тільки фундаментальну освіту, але й конкретні компетентності, що обумовлюють його здатність ефективно виконувати завдання на посаді. Відтак, система військової освіти має орієнтуватись на конкретні потреби і завдання функціональної сфери, постійного підвищення рівня професійної підготовки та кваліфікації офіцерів для забезпечення служби на посадах у військах та органах військового управління. Останнє має бути основним критерієм оцінки досягнення результату системою військової освіти, оцінки якості освіти і професійної підготовки офіцерів, а також оцінки ВВНЗ, які мають зосереджувати освітній процес на отримання офіцерами професійних компетентностей у сфері основної професійної діяльності, у сфері функціонального призначення на посаді. Це вимагає застосування нових підходів до формування змісту професійної військової освіти, яка має орієнтуватись та визначатись конкретними завданнями, що вирішуються у військах: планування й проведення спільних операцій (загальновійськових, спеціальних тощо), досягнення високого рівня операційної сумісності, забезпечення міжвідомчої взаємодії та координації планування і проведення операцій на рівні об'єднаних штабів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітер Д. Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури / Д. Вітер, О. Мітягін // Зб. наук. пр. ЦВСД, 2020, № 1(68), С. 133-137.
2. Hager P. The Integrated View on Competence / Hager P. // M. Mulder (Ed.), *Competence-based Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education*. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 203-228.
3. Wolf A. *Competence-based assessment* / A. Wolf. – Philadelphia: Open University Press, 1995. – 156 p.

REFERENCES

1. Viter D. Strategichni prioriteti pidvischennya boezdatnosti Zbroinyh Syl Ukrainy v konteksti professionalizatsii viyskovoї osvity: polityky i procedury / D. Viter, O. Mityagin // Zb. nauk. pr. CVSD, 2020, № 1(68), S. 133-137.
2. Hager P. The Integrated View on Competence / Hager P. // M. Mulder (Ed.), Competence-based Vocational and Professional Education. Bridging the Worlds of Work and Education. – Bern: Springer International Publishing, 2017. – P. 203-228.
3. Wolf A. Competence-based assessment / A. Wolf. – Philadelphia: Open University Press, 1995. – 156 p.

РЕЗЮМЕ

Владимир Олиферук,
полковник, кандидат технических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Дмитрий Витер,
доктор философских наук,
старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Надежда Шабатина,
старший лейтенант
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Моделирование процесса развития военного образования в Украине: принципы и подходы к стандартизации

Рассмотрены методологические аспекты моделирования процесса развития военного образования в Украине на основе использования современных принципов и подходов к стандартизации, которые применяются в странах-членах НАТО. Акцентировано внимание на необходимости имплементации и широкого использования этих принципов и подходов в процессе совершенствования системы военного образования Украины. Показана связь концептуальных моделей развития военного образования с рамочными документами, направленными на разработку и закрепление квалификационных требований профессиональной подготовки офицеров и военных специалистов.

Ключевые слова: военное образование; моделирование; отраслевая рамка квалификаций; принципы; подходы; профессиональное военное образование; стандартизация.

SUMMARY

Volodymyr Oliferuk,
Colonel, PhD (Technical sciences)
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi
Dmitry Viter,
Dr. (Philosophical sciences), senior researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi
Nadiya Shabatina,
Senior Lieutenant
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Modeling the process of the military education in Ukraine development: principles and approaches to the standardization

Introduction. *The process of the military education professionalization politic ensuring, that oriented to military education institutionalization, realization need considering the principles and approaches to military education standardization that directed to program documents (such branch frame of qualifications), in which will determined basic requirements to professional training of the officers and military specialists.*

Purpose. *Analyze the basic principles and approaches to standardization of the military education in Ukraine in context of it development process modeling.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The article deals with the methodological aspects of the military education in Ukraine development process modeling on the basic of contemporary principles and approaches to standardization that using in state-members of NATO. There are accented attention to necessity to implementation and active using of those principles and approaches in the process of the Ukraine military education system improvement. The link of conceptual models of the military education development with the frame documents, which is directed to the producing and standing of the officers and military specialists professional training qualification, is demonstrated.*

Originality. *Adapted model accent attention to importantly of the institutional and normative ensuring the military education system development process, professionalization of it. For realization the main ways and acts that have a link with institutional and normative ensuring the military education system development in Ukraine, must be develop and implement some program framework documents, which demonstrate contemporary approach to military education system development on the state-members of NATO practice. In fact, is need formalization in frame of program framework document the strategy of the planning conceptual principles and military education system functionality on the base of the determined qualification requirements. In aspect of the military education development modeling take place accent to concrete results, which is goal of the officers and military specialists training process, and results of servicing in army.*

Conclusion. *The system of military education must orient to concrete needs and tasks in functional sphere, contently of the professional training and officers' qualification level arising for ensuring the service in army and structures of military management. This is basic criteria of the assessment of the military education system results.*

Key words: *approaches; branch frame of qualifications; modeling; military education; principles; professional military education; standardization.*

УДК 355.233

Михайло Орда,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-0374-3881

Михайло Черненко,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5376-6606
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/222-231

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОСВІТИ ЗА ПІДСУМКАМИ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВВНЗ

Досліджено питання нормативно-правового забезпечення оцінювання результатів освіти за підсумками службової діяльності випускників ВВНЗ.

Ключові слова: *нормативно-правовий акт; система інформаційного забезпечення військової освіти; вищий військовий навчальний заклад; професійний стандарт; компетентність; оцінювання; службова діяльність; випускник.*

Постановка проблеми. Забезпечення якості освіти як системної категорії потребує практичного впровадження принципово нових підходів в управлінні освітою. Традиційні підходи до управління освітніми, педагогічними системами, де перевага надається функції періодичного контролю, виявляються не здатними до оперативного, комплексного та прогнозованого реагування на зміни, що відбуваються як у внутрішньому освітньому середовищі, так і навколо, не сприяють сталому та прогнозованому розвитку системи підготовки військових фахівців. Важливою задачею на теперішній час стає створення принципово нової системи, яка б дозволяла здійснювати гнучке управління процесом підготовки фахівців на основі системи супровідного оцінювання, аналізу, коригування та прогнозування.

Основними показниками якості підготовки військових фахівців є рівень сформованості у них певних компетентностей, їх відповідність вимогам стандарту вищої військової освіти за певною спеціальністю та професійного стандарту за визначеними у ВВНЗ спеціалізаціями.

Створення цілісної системи освітнього (педагогічного) оцінювання дозволяє постійно знати стан, проблеми навчання, своєчасно на них реагувати, прогнозувати перспективи розвитку освіти, досліджувати закономірності забезпечення якості освіти, освітньої діяльності, оцінювати ефективність прийнятих управлінських рішень, здійснювати підготовку, перепідготовку та ротацию керівних кадрів і науково-педагогічних працівників.

Останні десятиріччя характеризують об'єднанням зусиль різних країн у розробленні єдиних підходів до оцінки результатів навчання і проведенні міжнародних порівняльних досліджень, які дають цінну інформацію про стан освіти, дають можливість порівнювати підготовку фахівців за міжнародними

стандартами, здійснювати моніторинг якості освіти. Незалежні експертні організації проводять зовнішнє оцінювання, розроблення критеріальної бази, контрольовано-вимірювальних матеріалів, процедур оцінювання, складання рейтингів освітніх закладів, підготовку експертів і т. п. Обов'язковою рисою систем зовнішньої оцінки якості освіти є їхня відкритість і прозорість, доступність результатів для зацікавлених осіб і організацій. Надійна інформація про якість освіти стає у сучасному світі виробничим ресурсом, а в основу успішних стратегій управління якістю навчання закладають три базових елементи: широкий погляд на освітні результати і поєднання різних методів оцінки освітніх досягнень, якість освітніх програм і ефективність освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Організаційно-педагогічні засади експертного оцінювання навчально-виховної діяльності загально-освітніх шкіл успішно розробляють О. С. Боднар, Н. В. Стребкова та ін. В. Л. Погрібна і В. В. Мальцев визначають набір принципів, на основі яких будується система критеріїв оцінювання. В полі зору таких дослідників, як С. Альохіна, Б. Вінницький, О. Кузьмін, М. Лендъел, О. Мазурик, Ю. Ратейчак, І. Санжаровський, знаходяться проблеми моніторингу та оцінювання освітніх програм. Значний внесок в оцінювання якості військової освіти внесено науковою школою на чолі з професором Зельницьким А.М. [1-4], який дав подальший розвиток впровадженню методів кваліметрії.

Мета статті - дослідження проблематики та нормативно-правових актів з питань оцінювання результатів освіти і підготовки випускників ВВНЗ та ВНП ЗВО за підсумками службової діяльності.

Методи дослідження – аналіз нормативно-правових актів, принципи військово-технічного аналізу, системного аналізу, методи порівняння та аналогії, узагальнення й систематизації теоретичних знань; а також методи ідеалізації та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. В контексті переходу на перспективну освітню модель, що визначається компетентнісним спрямуванням та спільною відповідальністю стейкхолдерів за якість вищої освіти, набувають особливої уваги питання оцінювання результатів освіти і підготовки випускників ВВНЗ та ВНП ЗВО за підсумками службової діяльності.

Питання оцінювання результатів навчання випускників ВВНЗ та ВНП ЗВО за підсумками їх службової діяльності опосередковано розглянуто в таких нормативних документах:

Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року, затверджена наказом Міністерства оборони України від 26.06.2017 № 342 [5];

Методичні рекомендації з порядку організації і проведення атестування військовослужбовців Збройних Силах України, затверджені директором Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України від 19.04.2017 № 328 (зі змінами від 12.10.2018 № 226/4907) [6].

Методичні рекомендації щодо підготовки відгуку на випускника ВВНЗ

Збройних Сил України (військового навчального підрозділу закладу вищої освіти, далі – ВНП ЗВО)[7].

Крім зазначених документів питання оцінювання службової діяльності випускників ВВНЗ частково висвітлено в Положенні про особливості організації освітньої діяльності у ВВНЗ Міністерства оборони України та ВНП ЗВО, затвердженому наказом Міністерства оборони України від 09.01.2020 № 4 [8].

У даному нормативному документі введено поняття “професійний стандарт” – це вимоги до компетентностей військового фахівця, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Із врахуванням відповідних професійних стандартів формується зміст військової освіти в межах відповідної освітньої програми.

Професійний стандарт розробляється органом військового управління, який є замовником на підготовку військових фахівців за участю представників ВВНЗ (ВНП ЗВО). Він погоджується директором Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України та затверджується відповідним керівником органу військового управління, який є замовником.

Він входить до переліку основних документів ВВНЗ (ВНП ЗВО), які регламентують організацію та забезпечення освітньої діяльності. Тобто саме завдяки цьому нормативному документу урегулюється зв'язок між замовниками на підготовку військових фахівців та ВВНЗ.

У п. 1.4 розділу III Організація освітнього процесу у ВВНЗ та ВНП ЗВО зазначено, що “вибіркова частина індивідуального навчального плану забезпечує виконання поглибленої підготовки за спеціальністю (спеціалізацією) та визначає характер майбутньої діяльності випускника і формується з переліку навчальних дисциплін або блоків навчальних дисциплін циклів загальної та професійної підготовки”.

Крім того, у п. 1.6 цього ж розділу Положення зазначено, що “зміни, які вносяться після затвердження робочої програми навчальної дисципліни з метою оперативного впровадження в освітній процес вимог замовників щодо підвищення якості підготовки офіцерських та сержантських (старшинських) кадрів у ВВНЗ (ВНП ЗВО), у тому числі щодо посилення практичної складової підготовки військових фахівців, впровадження досвіду бойових дій, результатів наукових досліджень, удосконалення змісту навчання та методики викладання навчальної дисципліни, нових елементів МТБ, оновленої навчально-методичної літератури тощо, обговорюються на засіданні кафедр та затверджуються керівником (начальником) структурного навчального підрозділу, до складу якого входить кафедра.”

Саме цей інструментарій дозволяє коригувати освітній процес ВВНЗ з урахуванням відгуків на випускників, надісланих з військ.

Концепція військової кадрової політики у ЗС України на період до 2020 року, затверджена наказом Міністерства оборони України від 26.06.2017 № 342, є орієнтиром для вдосконалення нормативно-правової бази, організаційної, наукової, освітньої та інших видів діяльності органів військового управління у

сфері військової кадрової політики.

У ній зазначено, що на сьогодні ще спостерігається той факт, що “командирами військових частин допускається необ’єктивна оцінка службової діяльності підлеглих військовослужбовців”.

У певній мірі це пов’язано з тим, що “існують проблеми з розміщенням випускників оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів на посади відповідно до набутого рівня військової освіти та спеціальності”.

З огляду на викладене вище, необхідно удосконалити роботу щодо:

забезпечення розподілу випускників ВВНЗ (ВНП ЗВО), ад’юнктур, докторантур відповідно до отриманого рівня освіти та набутої спеціальності;

оптимального розподілу на посади випускників ВВНЗ (ВНП ЗВО) у війська (сили) як основного джерела їх комплектування;

здійснення індивідуального планування кар’єри військовослужбовців відповідно до типових алгоритмів управління кар’єрою, визначених вимог до посад та результатів їх службової діяльності;

подальшого удосконалення системи атестування військовослужбовців як у мирний час, так і на особливий період.

Удосконалення підготовки кадрів і системи військової освіти дозволить підвищити якість теоретичної та практичної підготовленості особового складу до виконання обов’язків за посадами призначення. Буде завершено створення системи підготовки сержантського і старшинського складу. Безперервна підготовка кадрів, що органічно поєднує військову освіту, перепідготовку та підвищення кваліфікації, створить умови для постійного професійного розвитку особового складу, забезпечить його кар’єрне зростання протягом всієї служби та підтримання високої бойової готовності військ (сил).

З метою вдосконалення системи військової освіти та підготовки кадрів для ЗС України необхідно завершити приведення нормативно-правових актів Міністерства оборони України у галузі військової освіти до вимог законодавства України з урахуванням досвіду проведення Антитерористичної операції (операції Об’єднаних сил), подальше законодавче і нормативне врегулювання питань підготовки військових фахівців.

У Методичних рекомендаціях з порядку організації і проведення атестування військовослужбовців ЗС України, затверджених директором Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України від 19.04.2017 № 328 (зі змінами від 12.10.2018 № 226/4907), визначено такі критерії діяльності військовослужбовця:

рівень теоретичних знань;

рівень практичних умінь та навичок;

виконання посадових обов’язків;

рівень сформованості ідейних та моральних якостей;

ефективність управлінської діяльності (зокрема, рівень володіння навичками управління та організаторськими навичками; рівень прояву лідерських якостей та прагнення до самовдосконалення; індивідуальна оцінка виконання нормативів бойової підготовки тощо);

професійний розвиток підлеглих (а саме рівень вимогливості до підлеглих); штабна культура (культура роботи з документами), що передбачає якість складання та оформлення службових документів, уміння письмового викладення матеріалу, усного мовлення; а також рівень опанування суміжною спеціальністю (посадою);

уміння організувати та проводити заняття (зокрема, якість організації та проведення занять, методична підготовленість тощо);

зовнішній вигляд та стройова виправка;

рівень фізичної підготовленості.

Атестація на присвоєння первинного військового звання офіцерського складу (далі – атестація) відображає:

для випускників ВВНЗ (ВНП ЗВО), які готуються для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу – рівень підготовленості і придатності випускника, відповідності його професійно- важливих якостей вимогам військової спеціальності, готовність випускника до виконання посадових обов'язків на посадах офіцерського складу.

Для випускників ВВНЗ, які готуються для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу, атестація складається на останньому курсі навчання не пізніше ніж за три місяці до закінчення підготовки. В особливий період у разі дострокового випуску атестування випускників до присвоєння первинного військового звання офіцерського складу проводиться безпосередньо перед їх державною атестацією. Вона складається прямими начальниками від начальника курсу, йому рівного і вище та затверджується начальником військового навчального закладу.

На сьогодні питання підготовки відгуку на випускника ВВНЗ найбільше висвітлено в Методичних рекомендаціях з підготовки відгуку на випускника вищого військового навчального закладу ЗС України (ВНП ЗВО), затвержені Міністром оборони України 02.11.2012 [7] та рекомендовані Департаментом військової освіти і науки Міністерства оборони України. Вони призначені для командирів (начальників) військових частин (підрозділів), а також для керівного складу та науково-педагогічних (педагогічних) працівників ВВНЗ (ВНП ЗВО). Рекомендації спрямовано на надання методичної допомоги командирам (начальникам) щодо оцінювання результатів службової діяльності випускників та підготовки обґрунтованих письмових відгуків на них. Вони також є корисними для проведення аналізу у ВВНЗ (ВНП ЗВО) рівня сформованості у випускників визначених компетентностей і професійно важливих якостей та результатів виконання ними посадових обов'язків з метою удосконалення навчально-виховного процесу, покращення якості підготовки військових фахівців.

На думку розробників, основним показником якості підготовки військового фахівця – випускника ВВНЗ (ВНП ЗВО) є сформованість у нього відповідних компетентностей, що характеризуються ступенем здатності і готовності до застосування ним знань, навичок, умінь та особистісних якостей у ході виконання визначених службово-бойових функцій.

З-поміж основних компетентностей автори визначили такі: соціально-

особистісні; загальнопрофесійні; спеціалізовано-професійні. Кожна з них містить певні професійно важливі якості, прояв яких визначається сформованістю відповідних умінь і навичок, що становить основу відгуку на випускника.

Отже, в основу запропонованого оцінювання покладено компетентністний підхід.

Проте слід зауважити, що дані Методичні рекомендації носять рекомендаційний характер, тому на сьогодні використовують різні підходи до оцінювання службової діяльності випускників ВВНЗ (ВНП ЗВО), а отже, і форми відгуків з військ суттєво різняться.

На даний час діє Указ Президента України про “Положення про проходження громадянами України військової служби у ЗС України” [9].

До цього указу наказом Міністра оборони України від 10.04.2009 № 170 введена в дію “Інструкція про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України”. В цій інструкції зазначено наступне:

Періодичне оцінювання проводиться між щорічними оцінюваннями.

7.6. Періодичне оцінювання проводиться:

випускників військових навчальних закладів після року військової служби, – через рік після закінчення підготовки за денною формою навчання;

7.7. За підсумками щорічного оцінювання складається оцінна картка військовослужбовця. Результати незалежного, комплексного і періодичного оцінювання вносяться відповідно до розділів 6, 7, 8 оцінної картки військовослужбовця (додаток 15). На посадових осіб, які безпосередньо підпорядковані Міністру оборони України, оцінна картка не складається.

За результатами періодичного оцінювання складається службова характеристика, а в окремих випадках, визначених пунктом 7.6 цього розділу, – атестація на присвоєння військового звання офіцерського складу, нагородний лист, відгук на випускника військового навчального закладу після року служби.

7.8. Атестація на присвоєння військового звання офіцерського складу, оцінна картка і скорочена оцінна картка (далі – оцінні картки) та службова характеристика військовослужбовця складаються в порядку, визначеному Міністерством оборони України.

Відгук на випускника військового навчального закладу складається за формою, визначеною Генеральним штабом ЗС України.

Директивою Генерального штабу ЗС України від 06.03.2014 № ДГШ-6 “Про затвердження Табеля термінових донесень ЗС України з кадрових питань та підготовки військових фахівців”, а саме розділом 5 (3 питань підготовки військових фахівців) пунктом 5.6 присвоєно номер форми донесення (відомостей) 5.6 ОС та у додатку визначена сама форма Відгуку на випускника після року служби у військах.

Але директивою Генерального штабу ЗС України від 05.10.2018 № Д-15 “Про затвердження Змін до Табеля термінових донесень ЗС України з кадрових питань та підготовки військових фахівців”, внесено зміни у директиву Генерального штабу ЗС України від 06.03.2014 № ДГШ-6, а саме:

розділ 5 (з питань підготовки військових фахівців) повністю змінений окрім пунктів 5.1, 5.12-5.20, тобто замість форм донесень (відомостей) визначених пунктами 5.2-5.11 введено нові. Відгук на випускника після року служби у військах (форма 5.6 ОС від 06.03.2014 № ДГШ-6) був замінений на інший документ, у той же час нова форма Відгуку на випускника після року служби у військах у директиві від 05.10.2018 № Д-15 не введена.

Висновки. Відгук на випускника після року служби у військах розглядається як чи не єдиний інструмент зворотного зв'язку з питань оцінювання результатів навчання випускників та відповідного корегування освітнього процесу, решта форм зворотного зв'язку в кращому випадку просто згадуються в нормативно-правових та керівних документах але не мають юридично закріплених формалізованих алгоритмів використання.

Наказ Міністра оборони України від 10.04.2009 № 170 визначає, що Відгук на випускника військового навчального закладу після року служби у військах складається за формою, визначеною Генеральним штабом Збройних Сил України. До введення в дію директиви від 05.10.2018 № Д-15 така форма визначалась директивою 06.03.2014 № ДГШ-6 пунктом 5.6 номер форми донесення (відомостей) 5.6 ОС (але директива від 05.10.2018 № Д-15 цю форму скасувала). Тобто на даний час документ Генерального штабу ЗС України який легітимізує та визначає форму Відгуку на випускника військового навчального закладу після року служби у військах відсутній.

Єдиний документ, яким користуються на даний час щодо оцінювання випускників за підсумками їх службової діяльності у військах (силах) є Методичні рекомендації з підготовки відгуку на випускника вищого військового навчального закладу ЗС України (ВНП ЗВО), які затверджені Міністром оборони України 09.11.2012. Але даний документ має лише рекомендаційний характер, а тому не є обов'язковими до виконання, що не сприяє системності при аналізі (повноті охоплення всіх випускників) та стандартизації цих описів (оцінюванню випускників на єдиних засадах), а також майже унеможлиблює процес автоматизації цього аналізу.

Напрями подальших досліджень Напрямом подальших досліджень є створення системи оцінювання результатів освіти і підготовки за підсумками службової діяльності випускників, налагодження взаємного зв'язку замовник-виконавець на підставі створення єдиної бази даних та відповідного програмного забезпечення, у тому числі на платформі дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зельницький А.М. Якість вищої військової освіти як результат функціонування педагогічної системи ВВНЗ / А. М. Зельницький // Військова освіта. - 2017. - № 1. - С. 62-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2017_1_11.
2. Псьол С.В. Аналіз професійної діяльності випускників вищого навчального закладу як інструмент зворотного зв'язку в системі підготовки фахівця / С. В. Псьол // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки. - 2013. - № 1. - С. 205-214. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2013_1_24.

3. Зельницький А.М. Відгук з військ на випусника ВВНЗ, ВНП ВНЗ у системі управління якістю підготовки військових фахівців / А. М. Зельницький // Вісник Національного університету оборони України. - 2011. - Вип. 1. - С. 14-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2011_1_5.

4. Устименко О., Капосльоз Г., Полторак М. Ретроспективний аналіз підготовки фахівців для Збройних Сил України в системі вищої військової освіти крізь призму антитерористичної операції / О. Устименко, Г. Капосльоз, М. Полторак // Військова освіта. - 2019. - № 1. - С. 214-226. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2019_1_22.

5. Наказ Міністерства оборони України від 26.06.2017 № 342 Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini>.

6. Методичні рекомендації з порядку організації і проведення атестування військовослужбовців Збройних Сил України, затверджені директором Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України від 19.04.2017 № 328 (зі змінами від 12.10.2018 № 226/4907).

7. Методичні рекомендації щодо підготовки відгуку на випусника вищого військового навчального закладу Збройних Сил України (військового навчального підрозділу вищого навчального закладу) Толок І.В., Черних Ю.О., Приходько Ю.І., Зельницький А.М., Водолазський В.О., Поліщук Т.В.

8. Наказ Міністерства оборони України від 09.01.2020 року № 4 “Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, затвердженим наказом Міністерства оборони України” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini>.

9. Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008 “Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” (зі змінами).

REFERENCES

1. Zelnytskyi A.M. Yakist vyshchoi viiskovoi osvity yak rezultat funktsionuvannia pedahohichnoi systemy VVNZ / A. M. Zelnytskyi // Viiskova osvita. - 2017. - № 1. - S. 62-69. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2017_1_11.

2. Psol S.V. Analiz profesiinoi diialnosti vypusnykiv vyshchoho navchalnogo zakladu yak instrument zvorotnoho zviazku v systemi pidhotovky fakhivtsia / S. V. Psol // Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia : Pedahohichni ta psykhohohichni nauky. - 2013. - № 1. - S. 205-214. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_1_24.

3. Zelnytskyi A.M. Vidhuk z viisk na vypusnyka VVNZ, VNP VNZ u systemi upravlinnia yakistiu pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv / A. M. Zelnytskyi // Visnyk Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy. - 2011. - Vyp. 1. - S. 14-25. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2011_1_5.

4. Ustymenko O., Kaposloz H., Poltorak M. Retrospektyvnyi analiz pidhotovky fakhivtsiv dlia Zbroinykh Syl Ukrainy v systemi vyshchoi viiskovoi osvity kriz pryzmu antyterorystychnoi operatsii / O. Ustymenko, H. Kaposloz, M. Poltorak // Viiskova osvita. - 2019. - № 1. - S. 214-226. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2019_1_22.

5. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 26.06.2017 № 342 Kontseptsiiia viiskovoi kadrovoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy na period do 2020 roku [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini>.

6. Metodichni rekomendatsii z poriadku orhanizatsii i provedennia atestuvannia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy, zatverdzeni dyrektorom Departamentu kadrovoi polityky Ministerstva oborony Ukrainy vid 19.04.2017 № 328 (zi zminamy vid 12.10.2018 № 226/4907).

7. Metodichni rekomendatsii shchodo pidhotovky vidhuku na vypusnyka vyshchoho viiskovoho navchalnoiu zakladu Zbroinykh Syl Ukrainy (viiskovoho navchalnoho pidrozdilu vyshchoho navchalnoho zakladu) Tolok I.V., Chernykh Yu.O., Prykhodko Yu.I., Zelnytskyi A.M., Vodolazskyi V.O., Polishchuk T.V.

8. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 09.01.2020 roku № 4 “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitoi diialnosti u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zatverdzenym nakazom Ministerstva oborony Ukrainy” [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini>.

9. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10.12.2008 № 1153/2008 “Pro Polozhennia pro prokhozhenia hromadianamy Ukrainy viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy” (zi zminamy).

РЕЗЮМЕ

Михаил Орда,
кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Михаил Черненко,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Нормативно-правовое обеспечение оценивания результатов образования по итогам служебной деятельности выпускников ВВУЗ-ов

Исследован вопрос нормативно-правового обеспечения оценки результатов образования по итогам служебной деятельности выпускников вуза.

Ключевые слова: *нормативно-правовой акт; система информационного обеспечения военного образования; высшее военное учебное заведение; профессиональный стандарт; компетентность; оценки; служебная деятельность; выпускник.*

SUMMARY

Mikhailo Orda,
PhD (technical sciences), Senior Researcher
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy
Mikhailo Chernenok,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Regulatory support for the assessment of educational results based on the results of the service activities of graduates of high military school

The article explores the issue of regulatory support for assessing educational results based on the results of the service activities of university graduates.

Introduction. *Ensuring the quality of education as a systemic category requires the practical implementation of fundamentally new approaches in education management. Traditional approaches to the management of educational and pedagogical systems, where preference is given to the function of periodic control, are not able to respond quickly, comprehensively and predictably to changes in the internal educational environment and around, do not contribute to sustainable and predictable development of military training specialists. An important task at present is the creation of a fundamentally new system that would allow flexible management of the training process based on a system of accompanying assessment, analysis, adjustment and forecasting.*

Purpose. *Research of issues and regulations on the evaluation of educational results and training of graduates of high military school based on the results of official activity.*

Methods. *analysis of normative legal acts, principles of military-technical analysis, system analysis, methods of comparison and analogy, generalization and systematization of theoretical knowledge; as well as methods of idealization and abstraction.*

Result. *The response to the graduate after a year of service in the army is considered as almost the only feedback tool for evaluating the results of graduate training and appropriate adjustment of the educational process, other forms of feedback at best are simply mentioned in regulations and guidelines but not have legally established formalized algorithms of use.*

Originality. *The main problematic issues regarding the regulatory support for the assessment of educational results based on the results of the service activities of graduates of high military school of the Armed Forces are:*

- *the place of ensuring the quality of education as a systemic category requires the practical implementation of fundamentally new approaches in education management;*

- *there is no clear understanding of the stages of issues and regulations on the evaluation of educational results and training of graduates of high military school based on the results of official activity;*

- *there are no criteria for the relevant content and tools for the practical implementation in military education.*

Addressing these issues is important and relevant given the improvement of the career development system of officers (service), achieving positive results in military education, forming a team of military professionals.

Conclusion. *The direction of further research is to create a system for evaluating the results of education and training based on the results of professional activities of graduates, establishing mutual relations between the customer and the contractor on the basis of creating a single database and software, including on the distance learning platform.*

Key words: *normative legal act; information support system of military education; higher military educational institution; professional standard; competence; assessments; official activity; graduate.*

УДК 378.046-21.68

Василь Осьодло,

доктор психологічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-2893-4721

Олег Рибчук,

доктор філософії
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-3966-8326

Тетяна Ворона,

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-5544-3341
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/232-242

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена дослідженню наукових підходів до управління освітнім процесом у вищих військових навчальних закладах. На основі аналізу сучасних наукових розвідок визначено закономірності та тенденції розвитку освітнього процесу в умовах трансформаційних процесів. Обґрунтовано філософські та методологічні детермінанти нової освітньої парадигми, відповідно до якої система управління вищим військовим навчальним закладом, як система відкритого типу, на основі виокремлення найкращих освітніх практик та прийняття їх за стандарти освітньої діяльності формує нову ділову організаційну культуру. Обґрунтовано завдання сучасного освітнього менеджменту вищих військових навчальних закладів, що полягає у визначенні соціально значущих цілей освітньої діяльності, професіоналізації науково-педагогічних працівників шляхом розвитку їхнього особистісного потенціалу, забезпеченні внутрішніх та зовнішніх комунікацій та розподілі ресурсів відповідно до освітніх пріоритетів.

Ключові слова: управління; освіта; розвиток; навчальний заклад; якість.

Постановка проблеми. Від розвитку освіти залежить розвиток сучасної української держави, успішне формування та трансформація громадянського суспільства на засадах гуманізму, верховенства права та свободи особистості. В основу сучасної освітньої парадигми закладено цінність людського існування, свобода і суверенність прав кожної особистості та її гідність, розвиток самодостатності особистості, істотними рисами якої є здатність приймати самостійні відповідальні рішення й діяти творчо, потреба постійного підвищення професійного рівня, громадянська позиція. Розвиток освіти може відбуватися й сам по собі, проте щоб досягнути бажаного ефекту, освітнім процесом слід управляти і вдосконалювати його в управлінських процесах.

Для ефективного управління освітою важливо знати об'єктивні закономірності її функціонування та розвитку. Управління на основі емпіричного досвіду та прагматичного підходу може бути успішним на короткому відрізку часу. Досягнення стратегічних цілей розвитку освіти можливе лише за умови здійснення управління освітнім процесом на наукових засадах.

Наукові пошуки в галузі управління освітою й військовою, зокрема, значно активізувалися на початку ХХІ століття, коли у науковий обіг запроваджено поняття “менеджмент”, “менеджмент освіти”, “педагогічний менеджмент”, “кадровий менеджмент”, “управлінська компетентність” тощо. Переосмислення теорії управління освітньою організацією, поява нових управлінських функцій та функціональних обов’язків зумовлює й нові вимоги до управління закладами вищої освіти в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Проблему управління закладами вищої освіти досліджують чимало вчених (Л. Даниленко, Л. Карамушка, Е. Коротков, В. Крижков, О. Мармаз, І. Толок, Є. Хриков та інші). Автори розглядають різні аспекти управлінської діяльності в освітній сфері, зокрема методологічні та наукові засади освітнього менеджменту, управління інноваційними процесами в освіті, вимоги до забезпечення якості підготовки фахівців та інші.

Окремі аспекти сучасного освітнього менеджменту висвітлені у дослідженні І. Кушніра. Зокрема вчений визначає дві групи чинників (екзогенні та ендогенні), які обумовлюють та забезпечують розвиток управління в освіті [1, с. 29]. Також визначає основні завдання освітнього менеджменту. Однак, окреслені автором завдання, на нашу думку, не повною мірою відповідають цілям діяльності закладу освіти. Реалізація наведених завдань не гарантуватиме якості освіти її здобувачів, оскільки управлінська діяльність не може зводитися до формування лише “...цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу” та спрямовуватися виключно на “...забезпечення експериментальної діяльності закладу освіти...” [1, с. 29]. Також поза увагою дослідника залишаються шляхи та способи реалізації окреслених завдань в управлінні освітнім закладом.

Особливе значення у сучасних дослідженнях присвячених управлінню закладами вищої освіти відводиться проблемі моніторингу якості підготовки фахівців. Наявність та цілісність системи освітнього моніторингу розглядається як детермінанта ефективного управління освітнім процесом, що забезпечує зворотні зв’язки та сприяє ухваленню необхідних управлінських рішень. Вчені класифікують моніторинг у системі вищої військової освіти відповідно до його об’єкту та виокремлюють моніторинг якості вищої освіти, моніторинг освітньої діяльності ВНЗ та моніторинг якості підготовки військових фахівців [2, с. 18]. Водночас моніторинг якості підготовки військових фахівців розглядається як складова системи управління якістю вищої освіти та освітньої діяльності, що формується на основі систематичного збору, обробки, аналізу, оцінювання, зберігання та оприлюднення інформації про стан освітнього процесу і його забезпечення з метою визначення відповідності отриманих результатів навчання освітнім стандартам та постійного удосконалення освітньої діяльності ВНЗ [2, с. 18-19]. Авторами також розкрито методологічні засади та прикладні аспекти реалізації завдань моніторингу у процесі управління вищим військовим навчальним закладом [2].

Важливою умовою обґрунтування підходів до управління освітніми закладами є врахування сучасного контексту. Як вже зазначалося раніше [3], сучасний контекст визначається особливостями функціонування та розвитку

інформаційного суспільства – глобалізаційними процесами та інформаційними взаємодіями. Відтак, провідним завданням для системи управління ВВНЗ стає налагодження внутрішніх та зовнішніх комунікацій для своєчасного та адекватного реагування на актуальні виклики.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень “Технологічний прогрес у поєднанні з демографічними змінами призведе до розвитку людських ресурсів, покращення здатності керувати та діяти в усіх сферах, включаючи стратегічний, оперативний та тактичний рівні, та на різних територіях” [4]. Вищі військові навчальні заклади мають стати осередками новітніх наукових розробок, розвитку та впровадження проривних технологій у сфері безпеки та оборони, міжнародного співробітництва в галузі науки.

Також дослідники відмічають, що в сучасних умовах розвитку суспільства акцент освітньої діяльності зміщується з передачі накопиченої та узагальненої наукової інформації від викладачів до здобувачів освіти на залучення до участі в наукових дослідженнях, забезпечення доступу до наукової інформації та консультативне супроводження у процесі її засвоєння.

Аналіз наукових розвідок засвідчив, що відкритим залишається питання особливостей управління вищим військовим навчальним закладом з урахуванням умов сучасних трансформаційних процесів.

Мета статті полягає у визначенні наукових підходів до управління освітнім процесом вищого військового навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Все більш помітним стає залежність розвитку суспільства від якості освіти. Ефективне управління освітнім процесом нерозривно пов’язане зі стійким та успішним розвитком освітньої галузі, її динамічністю і потенціалом. Сьогодні в освітніх процесах відбуваються суттєві зміни які зумовлені демократизацією освіти, розширенням автономії навчальних закладів, академічною мобільністю здобувачів освіти. Розширюються інформаційні можливості, збільшується цінність знань, інформації та виникає потреба управління інформаційними ресурсами, зростає роль персоналу, як людського капіталу. Збільшується кількість управлінських альтернатив, що перетворює процес управління навчальним закладом в науку. Водночас управління залишається унікальним мистецтвом роботи з людьми.

У Доповіді ООН про людський розвиток зазначається зокрема, що “освіта збільшує багатство, підвищує цінність та гідність людського життя, найбільшою мірою формує суспільство знань, зміцнює соціальну, культурну та духовну згуртованість людей, зменшує прояви дискримінації та небезпеки, посилює конкурентоспроможність, отже, розглядається як основний засіб розширення можливостей і вибору людини” [5]. Зазначене дає можливість вважати, що проблеми економічного та соціального поступу, реформування сектору національної безпеки та оборони України можуть у значній мірі компенсуватися за рахунок розвитку потенціалу особистості, підвищення якості людського капіталу, успіх якого визначається якістю освіти, тобто ефективним управлінням освітнім процесом.

Дослідженню філософських та методологічних засад управління освітнім процесом присвячено чимало наукових досліджень українських та закордонних вчених (Дж. Дьюї, В. Кремень, Е. Коротков, М. Нещадим, В. Олійник), однак трансформаційні процеси інформаційного суспільства вимагають постійного перегляду та вдосконалення наукових підходів до управління освітою.

Головною метою управління освітнім процесом закладу вищої освіти залишається підвищення якості освіти. Для системи військової освіти – забезпечення якості підготовленості військових фахівців безпосередньо впливає на обороноздатність держави. Досягнення якості освіти пов'язане з суспільно-економічним та науково-технічним розвитком суспільства. Забезпечення необхідної якості освіти вимагає особливої уваги до оновлення освітнього змісту, а також зміни умов, форм та засобів навчання. Науковий підхід до управління освітнім процесом передбачає чітке усвідомлення мети і програмування результатів навчання, він завжди пов'язаний з філософією освіти. Сучасна філософія освіти визначає якісну освіту запорукою розвитку науки, суспільства, економіки та виробництва.

Для ефективного управління освітнім процесом слід враховувати тенденції, що відповідають сучасній філософії освіти. Е. Коротков виокремлює зокрема такі: “усвідомлення освіти, як чинника розвитку культури у всіх її проявах, головної умови покращення якості життя людини; освіта здобувається не тільки в межах закладу вищої освіти, а й за його межами; освіта на основі інтеграції всіх способів пізнання людиною світу; розвиток і включення в процес освіти синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісності та взаємопов'язаності людини, природи і суспільства; вільне користування інформаційними ресурсами; особистісна спрямованість освітнього процесу; розвиток інформаційної культури та критичного мислення; процес постійного пошуку, зміни і формування нових орієнтирів та цілей; партнерство викладача й здобувача освіти” [6].

Вказані тенденції засвідчують перехід до моделей відкритої освіти, що вимагає принципових змін в організації та управлінні освітнім процесом. При цьому необхідно зважати на те, що йдеться не про повну відмову від форм, методів, структур традиційної освіти, а про цільове еволюційне насичення перспективними елементами нової системи.

В. Олійник вважає, що “розвиток систем відкритої освіти зумовлений такими причинами: прискоренням темпів змін на ринку праці; підвищеною потребою у вищій освіті серед населення та неможливістю її задоволення в межах традиційних систем освіти; швидкими темпами розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій; розумінням громадянами того, що інформація – основа економічного, соціального, культурного розвитку, а освіта – основа виживання як кожної людини, так і суспільства в цілому; перетворенням освітніх закладів в освітні мережі різних рівнів і різного призначення; перетворенням національних освітніх систем у прибуткові галузі економіки” [7, с. 26].

Ефективність управління ВВНЗ забезпечується науково обґрунтованою і технологічно відпрацьованою системою, що спирається на сукупність підходів до організації управлінської взаємодії. У сучасній теорії управління освітою немає

єдності в поглядах на порушену проблему: одні дослідники виходять із принципу домінантних чинників і визначають три основних підходи до управління: цільовий, діяльнісний, особистісний [8, с. 477], а інші класифікують підходи відповідно до основних концепцій управління (технократичної, людиноцентричної та синтетичної) [9, с. 24-25].

Розглядаючи освітній процес у вищому військовому навчальному закладі, як систему відкритої освіти, у першу чергу, серед наукових підходів до управління освітнім процесом, виокремимо методологію системного підходу. Застосування цього підходу знижує випадковість і стихійність в управлінні. В. Безпалько у своїх роботах визначає педагогічну систему як систему управління педагогічним процесом, яка складається з діалектичної суми дидактичного і виховного процесів.

У своєму дослідженні управління освітнім процесом ми розглядаємо з позиції цілісності взаємозалежних зв'язків управління, самоврядування і саморегуляції особистості. Системотворчим чинником в освітніх системах виступають цілі. Слід зауважити, що цілі, будучи системотворчим чинником в управлінні, не виникають самі собою, а обумовлені, з одного боку, соціальним замовленням, що формується суспільством, а з іншого, – запитамі самої особистості як учасника освітнього процесу.

В якості утворювального чинника освітнього процесу виступає також функціональний підхід. У процесі управління цей підхід реалізується в тих, що змінюють один іншого етапів: цілепокладання, аналіз, прогнозування, планування, організація виконання, всебічне забезпечення, контроль, регулювання і корекція.

Дослідивши сутність системного та функціонального підходів до управління освітнім процесом, встановили низку недоліків, а саме: спрямування управлінських зусиль в першу чергу на організаційно-структурні аспекти, на шкоду змісту; переваження режиму усунення недоліків над профілактикою таких; низька орієнтованість на особистість на протипагу управлінських процесів.

Подолання цих недоліків вбачаємо в застосуванні методології синергетичного підходу, де основною якісною категорією виступає самоорганізація, що найбільше відповідає системам відкритого типу. Потреба сьогодення така, що кожен заклад вищої освіти має стати соціально-освітньою системою, що самоорганізовується, розвивається на основі власних можливостей, ресурсів середовища і забезпечує умови для самовизначення і саморозвитку суб'єктів освітнього процесу.

З позиції синергетичного підходу до управління освітнім процесом можливе формування адаптивного освітнього середовища, що враховує людський чинник, характер закладу освіти, в якому реалізується освітня діяльність. Таким чином, управління освітніми системами і процесами на основі синергетичного підходу пов'язано з особистісно орієнтованим навчанням, оскільки провідна роль у процесі цього відводиться самоорганізації, саморозвитку, здійснюваних на основі управлінського проектування і консультування.

Реалізацію управління освітнім процесом необхідно розглядати і через призму діяльнісного підходу, який виступає мотиваційною спрямованістю суб'єкта, що володіє певною метою.

Управлінська діяльність, безперечно, вимагає рефлексії, тому для нас має значення й методологія рефлексивного підходу. У педагогічних джерелах поняття “рефлексія” трактують як звернення назад; роздум, самоспостереження, самопізнання; форму теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення своїх власних дій і їх наслідків.

Зазвичай, рефлексія виступає у взаємозв'язку з такими чинниками впливу на розвиток особи, при яких усвідомлюється сенс дій, потреба в цілеспрямованій перетворюючій діяльності, бо глибока самосвідомість призводить до самовизначення, самовираження, самоствердження, самореалізації, саморегуляції та ін. Для протікання процесів рефлексії від самосвідомості до саморегуляції потрібні певні механізми – регулятори мислення, комунікації і кооперації. На наш погляд, рефлексивний підхід до управління освітнім процесом має, передусім, забезпечувати створення адаптивного освітнього середовища у процесі взаємодії усіх суб'єктів управління.

Впровадження настанов запропонованих наукових підходів до управління освітнім процесом вбачаємо в реалізації системи принципів. Сьогодні в якості основних принципів управління освітнім процесом називають: науковості, демократизації і гуманізації, системності та цілісності, оптимального поєднання централізації і децентралізації, організації і самоорганізації, об'єктивності і конкретності, оптимальності й ефективності. Нехай запропоновані принципи до певної міри є теоретичним ідеалом, проте, такий ідеал необхідний, оскільки в ньому вбачається значущість теорії управління для освітньої практики.

Зважаючи на складність та багатоаспектність освітнього процесу, враховуючи настанови методологічних підходів, управління освітнім процесом пропонуємо організувати на основі відповідного циклу, що охоплює наступні етапи: цільовий, (де відбувається усвідомлення і визначення мети і завдань освітньої діяльності); мотиваційний, (суб'єкт управління стимулює пізнавальний інтерес здобувачів освіти, що породжує у них потреби і мотиви до активності в освітній та самоосвітній діяльності); змістовний, (визначення освітнього змісту з урахуванням цілей навчання, інтересів та здібностей здобувачів освіти; операційний, власне педагогічна взаємодія суб'єктів освітнього процесу через реалізацію відповідних методів, прийомів, форм, засобів); контрольний, (відбувається моніторинг освітнього процесу та якості освіти); рефлексія, (самоаналіз, самооцінка з подальшою корекційною роботою).

Структурно систему управління вищим військовим навчальним закладом, можна представити як єдність діалектично взаємопов'язаних підсистем – менеджменту (керівництво, органи управління, вчена рада, загальні збори та ін.) і поведінкової (цінності, місія, напрями розвитку, мотиви та ін.). Складники останньої формують ділову організаційну культуру та є загальними установками, орієнтирами, що визначають напрям до чого прагнути і якими для цього слід бути. Але щоб освітні підрозділи вищого військового навчального закладу

враховували їх у своїй повсякденній роботі, а не тільки епізодично, проголошені цілі і принципи мають бути локалізовані та подані у вигляді конкретних заходів, які доцільно передбачати у плануванні та здійсненні освітнього процесу. Локалізація та конкретизація цільових настанов покладається на систему менеджменту. Сутність цього процесу полягатиме у виокремленні найкращих освітніх практик, прийняття їх за стандарти освітньої діяльності (при цьому норми стандартів є обов'язковими і визначають мінімальні вимоги як до діяльності так і до якості освіти), формування моделей ідеальних організацій.

Метою функціонування системи управління вищого військового навчального закладу є не лише ефективність освітнього процесу, а й пристосованість до умов і викликів сьогодення, інноваційний розвиток на наукових засадах, натхнення персоналу та суб'єктів освітнього процесу, соціальна відповідальність, що полягає у реалізації соціально значущих, благородних завдань. Керівник вищого військового навчального закладу у такій системі управління – це лідер – соціальний архітектор, що забезпечує можливості для співпраці, творчості, інновації. Він вибудовує комунікації, які виключають страх підлеглих перед керівником, а базуються на довірі, стимулюють обмін інформацією, вільне висловлювання думок, заохочує ризик і прийняття на себе відповідальності.

Якість управління освітньою діяльністю вищого військового навчального закладу визначається цілою низкою критеріїв. Одним з найважливіших є професіоналізм управлінців, що виражається в їхній здатності доцільно спрямовувати ресурси на найбільш актуальні, важливі та перспективні напрями розвитку закладу вищої освіти.

Вчені зазначають, що визначальною умовою продуктивності діяльності підлеглих, постійного підвищення їхнього професійного рівня є прагнення до успіху і визнання, зацікавленість у кар'єрному зростанні, заохоченні. Саме тому важливого значення набуває формування в усіх суб'єктів управлінської взаємодії спонукальних мотивів до активної та ефективної діяльності, створення керівником дієвого механізму стимулювання особистісних і професійних досягнень учасників освітнього процесу [10, с. 47]. В даному контексті професіоналізм не зводиться лише до їхньої фахової підготовленості, що є поверхневим та спрощеним розумінням, а включає володіння спеціалізованими технологіями роботи з персоналом, сучасними засобами інформатизації управління, науковою методологією вироблення управлінських рішень, методикою раціонального розподілу ресурсів та часу.

Критерієм якості управління освітнім процесом є також наявність і статус підрозділів у структурі системи управління. Можемо сформулювати низку принципів їх успішної діяльності:

орієнтація діяльності підрозділів управління на освітні цілі навчального закладу, оскільки персонал управління навчального закладу не завжди звіряє свою діяльність з цілями освітньої діяльності або тлумачить їх по-своєму, що не сприяє інтеграції діяльності викладачів, здобувачів освіти та керівництва вищого військового навчального закладу;

залучення науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти до вирішення проблем управління освітньою діяльністю;

децентралізація функцій підвищення і контролю якості освітньої діяльності. Контроль здебільшого здійснювати через взаємоконтроль і самодисципліну, на управлінські підрозділи покласти функції моніторингу освітньої діяльності;

запровадження інформаційних технологій в управлінських процесах.

Комплексне застосування цих принципів дозволить задовольняти суспільні вимоги до вищої військової освіти, залучати науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти до вдосконалення управлінських процесів, будувати гнучку систему менеджменту здатну бути стійкою до неминучих непередбачуваних змін, вибудовувати майбутнє в якому вищий військовий навчальний заклад зможе стало розвивати свої спроможності.

Висновки. Освіта була і залишається рушієм суспільного розвитку. Досягнення високої якості освіти можливо лише за умови ефективного управління освітнім процесом. Ефективне управління ґрунтується на основі розуміння та усвідомлення закономірностей та тенденцій розвитку освіти в умовах суспільних трансформаційних процесів.

Оформлення нової філософії освіти, що визначає її, як систему відкритого типу, з необхідністю спричинило перехід до нової управлінської парадигми, яка ґрунтується на застосуванні множини альтернативних підходів до управління освітніми системами і процесами. На даний час управління освітнім процесом у закладах вищої освіти здійснюється на основі методології системного, функціонального, синергетичного, діяльнісного, рефлексивного й інших наукових підходів.

Система управління вищим військовим навчальним закладом формує ділову організаційну культуру сутність якої має полягати у виокремленні найкращих освітніх практик, прийнятті їх за стандарти освітньої діяльності. Завдання менеджменту полягає у визначенні соціально значущих цілей освітньої діяльності, професіоналізації науково-педагогічних працівників шляхом розвитку їхнього особистісного потенціалу, забезпеченні внутрішніх та зовнішніх комунікацій та розподілі ресурсів відповідно до освітніх пріоритетів.

Напрями подальших досліджень. Подальші дослідження полягатимуть у розробленні та експериментальній перевірці методів та механізмів управління освітніми процесами на основі визначених теоретико-методологічних положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кушнір І. І. Сучасний погляд на освітній менеджмент. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія"*. Мукачево: МДУ, 2020. Вип. 1(11). С. 28-30.
2. Алімпієв А. М., Толлок І. В., Литвиненко М. І. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України : наук.-метод. Посіб. Та ін.; Харків : ХНУПС, 2017. 244 с.
3. Осьодло В., Ворона Т., Пелих А. Вища освіта України у контексті інформаційного суспільства. *Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ : НУОУ, 2018. № 2(38). С. 183-191.

4. Аналітична записка “Глобальні тренди розвитку науки і технологій: нові виклики і можливості”. Національний інститут стратегічних досліджень. 25.05.2020. Київ, 2020. 5 с.
5. United Nations Development Programme: Human Development Reports. 2018, p.6. URL: <http://hdr.undp.org/en/2018-update>
6. Коротков Э. М. Управление качеством образования: Учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект : Мир, 2006. 320 с.
7. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. НАПН України, Ун-т менедж. освіти. Київ: “А.С.К” 2013. 312 с.
8. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Філософія управління: підруч. [вид. 2-е, доп. і перероб.]. Харків : НТУ “ХПІ”, 2008. 524 с.
9. Немченко С. Г., Голік О. Б., Кривильова О. А., Лебідь О. В. Управління навчальним закладом : підруч. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 516 с.
10. Осодло В. І., Вітченко А. О. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона: науково-теоретичний та науково-практичний журнал*. Київ, 2019. №2. С 44-50.

REFERENCES

1. Kushnir, I.I. (2020). Suchasnyi pohliad na osvittii menedzhment [A modern view of educational management] *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya “Pedagogika ta psykholohiia”*. Mukachevo : MDU, Vyr. 1(11). S. 28-30. (in Ukrainian).
2. Alimpiiev, A.M., Tolok, I.V., Lytvynenko, M.I. (2017). Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Monitoring the quality of training of military specialists in higher military educational institutions and military educational subdivisions of higher educational institutions of the Armed Forces of Ukraine]: nauk.-metod. posib. ta in.; Kharkiv : KhNUPS. 244 s. (in Ukrainian).
3. Osodlo, V., Vorona, T., Pelykh, A. (2018). Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti informatsiinoho suspilstva [Higher education in Ukraine in the context of the information society]. *Zbirnyk naukovykh prats “Viiskova osvita” Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho*. Kyiv : NUOU. № 2(38). S. 183-191. (in Ukrainian).
4. Analitichna zapyska “Hlobalni trendy rozvytku nauky i tekhnolohii: novi vyklyky i mozhlyvosti” [Analytical note "Global trends in science and technology: new challenges and opportunities"]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. 25.05.2020. Kyiv, (2020). 5 s. (in Ukrainian).
5. United Nations Development Programme: Human Development Reports. 2018, p.6. URL: <http://hdr.undp.org/en/2018-update> (in English).
6. Korotkov, Je.M. (2006). Upravlenie kachestvom obrazovaniya [Education quality management]: Uchebnoe posobie dlja vuzov. Moskva: Akademicheskij Proekt : Mir. 320 s. (in Russian).
7. Oliinyk, V.V. (2013). Vidkryta pisliadyplomna pedahohichna osvita i dystantsiine navchannia v zapytanniakh i vidpovidiakh [On the basis of a diploma on pedagogical education and remote sensing in power supplies and information] : nauk.-metod. posib. NAPN Ukrainy, Un-t menedzh. osvity. Kyiv : “A.S.K” 312 s. (in Ukrainian).
8. Kremen, V.H., Pazynich, S.M., Ponomarov, O.S. (2008). Filosofiia upravlinnia [Philosophy of management] : pidruch. [vyd. 2-e, dop. i pererob.]. Kharkiv : NTU “KhPI”. 524 s. (in Ukrainian).
9. Nemchenko, S.H., Holik, O.B., Kryvylova, O.A., Lebid, O.V. (2012). Upravlinnia navchalnym zakladom [Management of the principal mortgage] : pidruch. Donetsk : LANDON-XXI. 516 s. (in Ukrainian).
10. Osodlo, V.I., Vitchenko, A.O. (2019). Rozvytok systemy vyshchoi viiskovoi osvity Ukrainy v konteksti suchasnykh transformatsiinykh zmin [Development of the system of vital news of Ukraine

in the context of the current transformations]. *Nauka i oborona : naukovo-teoretychnyi ta naukovo-praktychnyi zhurnal*. Kyiv. №2. S 44-50. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Василий Осьодло,
доктор психологических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Олег Рыбчук,
доктор философии
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Татьяна Ворона,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Научные подходы к управлению образовательным процессом высших военных учебных заведений

Статья посвящена исследованию научных подходов к управлению образовательным процессом в высших военных учебных заведениях. На основе анализа современных научных исследований определены закономерности и тенденции развития образования в условиях трансформационных процессов. Обоснованно философские и методологические детерминанты новой образовательной парадигмы, согласно которой система управления высшим военным учебным заведением, как система открытого типа, на основе выделения лучших образовательных практик и принятия их за стандарты образовательной деятельности формирует новую деловую организационную культуру. Обоснованно задачи современного образовательного менеджмента высших военных учебных заведений, они заключаются в определении социально значимых целей образовательной деятельности, профессионализации научно-педагогических работников путем развития их личностного потенциала, обеспечении внутренних и внешних коммуникаций и распределении ресурсов в соответствии с образовательными приоритетами.

Ключевые слова: управление; образование; развитие; учебное заведение; качество.

SUMMARY

Vasyl Osyodlo,
Doctor of Psychological Sciences, Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Oleh Rybchuk,
Doctor of Philosophy
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Tatiana Vorona,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Scientific Approaches to Educational Process Management in Higher Military Educational Institutions

Introduction: *The article deals with research of scientific approaches to management of educational process in higher military educational institutions. The peculiarities and tendencies of*

educational process development under transformational conditions were defined based on the results of modern scientific researches.

The purpose is to define scientific approaches to educational process of higher military educational institutions management.

Results: *The philosophical and methodological determinants of a new educational paradigm were justified. According to these, the management system of higher military educational institution is a system of an open type, based on the best educational practices and its acceptance as standards of educational activity helps to form a new organizational culture.*

Originality: *due to results of research it was revealed, that the modern education is a system of an open type. According to the necessity, it leads to shift to the new paradigm, which is based on usage of multiple alternative approaches to educational systems and process management. Currently, educational process management in the institutions of higher education is provided on the basis of systemic, functional, synergetic, active, reflexive and other scientific approaches' methodology.*

Conclusion: *The task of modern educational management in the higher military educational institutions is to define socially important aims of educational activity, professionalization of scientific and pedagogical workers on the basis of their personal potential development, providing internal and external communication and distribution of resources due to its educational priorities.*

Key words: *management; education; development; educational institution; quality.*

Heydar Piriyev,
associate professor
The commandant of the War College of the
Armed Forces, Republic of Azerbaijan
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/243-249

THE ROLE OF MILITARY ETHICS AND MORALE AS A SUBJECT OF PEDAGOGY IN THE LEADERSHIP TRAINING OF OFFICERS FOR MULTINATIONAL ENVIRONMENT

Military ethics is a subject of pedagogy that can not be ignored if the success in providing the security is to be achieved through the highest standards of professionalism. The aim of the paper is to focus on specific moral and ethical issues which are pertinent to the present or future multinational security environment. The presented article provides an overview of multi-pedagogical thinking. The current requirement and existing demand for this approach is the implications of the armed conflicts, doesn't matter military or peacekeeping in nature, because the objective of military pedagogy is to translate ethical behaviour into effective action. Here in the article, the author attempted to find out the importance, as well as the role of military ethics and morale as a subject of pedagogy in multinational troops tasked with maintaining the security environment.

Key words: security; military ethics; morale; environment; education; pedagogy; officer; leadership; multinational.

Military pedagogy is the part of military sciences that inquires into the philosophies, conceptions, visions, doctrines, aims, methods, and technologies of military education and training [1]. It should entail all possible subjects to brace the military personnel for current and future security environment. Leadership training is particularly important in the development of military ethics and high moral standards. However, out of three aspects of leadership – moral, physical and intellectual, the most difficult to harvest is moral development. This aspect – intended to inculcate ethical conduct in others is far more difficult to develop in leaders and can be far more time consuming [2]. Military ethics, like medical or media ethics are a core capacity that every service member should gain, develop, and enhance throughout their career [3]. Thus, the paper addresses two questions: What role do ethics and morale play in the officers' military professionalism? What all principles of the military ethics and morale should be implemented in the multinational environment?

Considering the nature of the military environment, an officer should meet particularly high moral demands, and they ought to be ethically motivated. In order to handle moral problems and to choose the right moral criteria as well as to act in a morally conscientious way, the essence of ethics needs to be perceived in the first place. With this purpose in view, the officers have to be taught military ethics in the institutions designated to prepare military leaders [4]. There are various arguments that prove this claim. For Aristotle, the study of ethics was the study of excellence or the virtues of character. It means the study and practice of the good life, the kind of life people ought to live [5]. According to Hans-Georg Gadamer, "A person who has to make moral decisions must be able to apply moral knowledge. However, moral knowledge can never be knowable in advance in the manner of knowledge that can be

taught” [1]. Pfaff states that, ethical military decision-making requires balancing moral obligations associated with achieving a just cause, minimizing harm to civilians, and protecting soldiers [6]. American major-general Buckingham demands, “From the beginning of their military education and throughout their careers, officers should study the elements of ethical decision making” [1]. According to James Toner, “Teaching military ethics is an exercise in consciousness – raising [7]. Russian Professor Yuri Noskov also underscores a sound ethical leadership in the military: “The professional and moral duty of military officers is to arm their junior officers and younger soldiers with basic moral principles they can rely on to make the right moral choice in complicated situations. This is the meaning of ethical leadership” (1). Daniel Callaghan states: “We argue about ethics because it is so fundamental, and because how we ought to live our lives” [7].

However, some see a conflict between ethics and professional military activities, because the military profession demands a strict and exact execution of orders. We may cover the following points that supports this argument:

- the subject is not clear or exact;
- ethics is nothing but a matter of taste and preferences of leaders who matter;
- ethics cannot be taught in a rational way.
- the subject is disturbing and should be avoided;
- “Who has the time for it?” as said by the vast majority of the personnel in the Army [7].

Nevertheless, it is quite clear that “no member of military profession, especially in the officer corps, can be expected to make pragmatic ethical decision without an understanding of the philosophical foundations of that decision” [4].

In their interactions with contemporary society, military professionals are likely to find themselves in situations which pressure them to lower their standards. The armed forces have to take the necessary preemptive and corrective action by injecting moral energy into the system to arrest the real and perceived moral erosion, for the greater good of the organization and the society [5]. And this requires the transaction from a typical type of education and training which is designed to impart the officers and military leaders a certain knowledge and skill to a type of education and training that provides opportunity to particularly officers to develop themselves as the subject of creative activity and behaviour. Only this type of education can lay the groundwork for officers and military leaders to integrate into “military society” responding to the criteria and requirements of the dynamic internal and international security environment. The primary purpose of ethics education is to provide individuals with the capacity to morally distinguish the right from the wrong when laws are no longer helpful. It promotes building strong morals, which prevents internal and external misconduct [3].

On the one hand the development of the military sciences and on the other hand the changes happening in the international environment require military pedagogical activity to be dynamic to meet the needs of officers’ training to enable them to develop themselves from the ethics and morale point of view, along with the job skills and

military professionalism. Particularly, I would like to emphasize that an experienced officer involved in the international security environment should be able to treat appropriately – professionally and ethically with the personnel under his or her command, besides accurately organizing the activity of the staff. If we approach to the subject of our study from this point of view, we can have a clear picture and come to a conclusion that how important the military ethics and morale are as a subject of pedagogy.

Military ethics and morale being a subject of military pedagogy are a significant part of training and education to prepare cosmopolitan officers and military leaders who are bound by high moral standards. Teaching the military leaders ethics and moral enhances the well-being of the troops and deters the probability of misdemeanors. When conducted at early stages it helps to forge better leaders from the beginning and is a critical factor in reaching mission success at all levels [3].

The formation and development of military ethics and morale of an officer appear in the process of discourse with the staff depending on his duties and missions along with his or her military service. An officer's opinion on military service, his/her behaviour and manner affects his/her relations with his/her fellow officers.

According to Jeff Stouffer and Stefan Seiler, there are three main principles of military ethics and morale: courage, fellowship and commitment-integration [8]. That is to say, military service has its particular and certain ethics and morale, attitudes and morality norms.

Military ethics and morale should also be taken into consideration as a part of military leadership and professionalism. Because, they have an important place and role in the implementation of successful military service and the performance of officers or military leaders. As it is seen, the points of military ethics and morale are multiangled. Military ethics and morale are always changeable as they are inextricably linked with the psychology and contain dynamic processes.

Since the role of military ethics and morale in the officer and military leadership training requires fundamental studies, we intend to dilate upon only one aspect, which appears in multicultural environment - in another word, we attempted to analyze military ethics and morale of the officers or military leaders serving in multinational troops.

The method of integration among civilisations could be a factor for expansion of the cooperation among the military staff members from various countries in pursuit of ensuring the security environment in the World. Culture is usually understood as norms, values or traditions of people living in groups. Some taboos, norms and values in a certain culture differ from the values and norms of other civilisations. So, while describing the civilisations or cultures, values of a nation or ethnic groups or any type of groups it is important to take the subtleties into consideration. That is why, officers, commandants or military leaders engaged in multinational troops should know military ethics and morale norms, methods and principles of managing diversities very well and follow them appropriately for carving out successful achievements together with a staff which includes various and colorful cultural values [8].

If we take into account that, the method of collective approach of pedagogy may not always be applied, then the method of an individual approach comes to the fore. Thus, an officer or a military leader should pay attention to the method of individual approach along with the method of collective approach in a multicultural military environment considering ethnic, religious and other sensitive values of the staff and should take each person's individual cultural and sensitive views into consideration.

For maintaining the security in the World, military ethics and morale obedience by an officer or a military leader is a major factor in the management of the diversities in military formations comprising the representatives of various ethnic-cultural values, religions, races and etc. When we talk about military ethics and morale of officers and military leaders in terms of management of religious, cultural, ethnic, gender, socio-economic and other diversities, it should be understood and paraphrased as mutual respect among the representatives of various civilisations, religions, ethnic groups, etc. and simultaneously military leader's or commandant's implementation of protecting the balance of values and environment of mutual respect [9]. That means, the subject of pedagogy which we are talking about - military ethics and morale are necessary to be taught to the officers and military leaders engaged in staff management, particularly in the military formations reflecting multicultural values in its content.

Military ethics and morale of the officers and military leaders in the sense of management of the staff entailing the representatives of disparate cultures and values in the multicultural troops symbolizes the moral categories, such as fairness, equality, loyalty, tolerance and responsibility regardless of race, nationality, religion, language and other values of the personnel [10]. These qualities guarantee mutual respect and understanding, which is the essence of modern leadership.

First of all, regarding these principles, officers or military leaders should treat fairly with either representative of different countries engaged in multinational troops and must gain trust and sympathy of the staff. The precondition of the solid military ethics and morale and military professionalism is building mutual and social trust. Richard Dannat comments in his book "Values and standards in British army" that, reputation and success of any organisation depend on the level of reciprocal trust [10].

Against the backdrop of relations among the military personnel and local civilians in the conflict zones, we might witness the necessity and importance of military ethics and morale. This necessity is to be considered while teaching military pedagogy with the purpose of enhancing the relations among the military staff, civilians and local agencies. Let us prove our argument referring to some general cases.

History witnessed some occurrences, when soldiers refused to obey orders, robbed or killed their commanders as a result of dearth of moral qualities. Such violence, for the most part, occurred on battlefields facing defeat and even happened in high disciplined forces of England and Prussia.

The most prominent example is the 2003 Abu Ghraib scandal (During the war in Iraq, personnel of the United States Army and the Central Intelligence Agency committed a series of violations against detainees in the Abu Ghraib prison). This case perfectly represents the importance of an absolute need for an ethics education. The illegal actions of those involved individuals had repercussions at the

strategic, political, and international level. The public protest was so fierce that the leadership dismissed the unit commander, who was not even directly involved. The illegal actions of few guilty individuals overshadowed the achievements of the thousands of dedicated men and women during the Iraq War [3].

Since the international military coalition forces are deployed to primarily muslim countries, officers and troops who are part those deployments are required to be cognizant of the peculiarities of muslim cultures, taboos and oriental civilisations. Particularly the officers engaged in the security missions should pay attention to the oriental cultural issues and are required to treat civilisations and cultural values respectfully. At this point, we may come to a conclusion that militaries involved in the missions in Islamic countries must follow the military ethics and morale pursuant to Islamic values, along with the concept of military professionalism. If the military leaders and low ranked officers who are involved in missions for maintaining the security don't consider military ethics and morale criteria and rules in relations with the representatives of other civilizations, religions, civilians dwelling at the scene of the conflicts, as well as local agencies or if the norms and rules do not turn out appropriately, it may cause them severe problems and failures in mission accomplishment and even scuffles amongst the staff or with the local people. If the problem of openly flouting military ethics and morale in multinational troops persists, it could lead to ethnic, religious and racial clashes. Officers or military leaders' obedience of military ethics and morale may be a pre-emptive measure to thwart ethnic divisions, nationalism and racial radicalism, xenophobia, anti semitism and islamophobia. If we approach to the issue from this point of view, officers' or military leaders' ethics and morale contain important features for the sake of ensuring the internal and international security environment [11; 12; 13].

If we have a look at the achievements in the field of teaching military ethics and morale in the military institutions of the Republic of Azerbaijan, we may deduce that, the military personnel depoloyed overseas for international peacekeeping missions have not faced any severe problems so far, as the military ethics and morale have been successfully imparted to the personnel of the Army. The officers underlined exclusive personal qualities such as self-discipline and high moral standards.

The training and development of military leaders in the ethical field must begin in the training institutions. Thus, the subject of ethics and morale has already been included for a pretty long time in the curriculum program of Azerbaijan High Military School named after Heydar Aliyev, the youngest military institution for higher education. So, first of all, the incorporation of this module into the curriculum of the military school contributes to the formation of military ethics and morale of the officers and leaders, dedicated to providing local and international security. Secondly, teaching military ethics and morale as a subject creates favourable conditions to respect others in an international environment. The lectures and seminars of this subject in high military school are mostly devoted to the issues of tolerance, courtesy, tact, bravery, loyalty, dignity and comradeship and other pertinent ethical problems. The military personnel of Azerbaijan Army are instructed to adhere to military ethics and morale rules and norms

and use it as a major instrument in terms of relations with their foreign fellows, civilians in the conflict zone and local agencies.

In order to maintain the security environment successfully, it would be better if the following principles are implemented in the multinational troops:

- to set up a fair mechanism for equal political attitude towards various convictions;
- to form the precepts for taking care of the personnel not on the plane of assimilation but on the plane of integration with the purpose of protecting ethnic values and diversities;
- to provide support for the development of multicultural values and to form sympathy for either culture and moral values;
- to make clear the position of the army as an integral part of the society rather than distancing the military from its civilian environment.

If these principles of military ethics and morale are taken as a key instrument in military education and if they are followed in future, the personnel involved in the accomplishment of security missions, who represent various races, ethnics, religions, nations would not feel themselves as strange elements in the multinational troops. Besides, officers' or military leaders' ethics and morale stipulate an efficient use of internal capability of a military coalition and at the same time it boosts the reputation of the military education and if they are followed in future, the personnel involved in the accomplishment of security missions, who represent various races, ethnics, religions, nations would not feel themselves as strange elements in the multinational troops. Besides, officers' or military leaders' ethics and morale stipulate an efficient use of internal capability of a military coalition and at the same time it boosts the reputation of the military personnel of the multinational coalitions either among the civilians in conflict zones or in an international arena.

REFERENCES

1. Jarmo Toiskallio, "Ethics, Military Pedagogy, and Action Competence", Finnish National Defense College, 52-64.
2. Joseph Thomas, The Four Stages of Moral Development in Military Leaders.
3. Florian Emonet, "The Importance of Ethics Education in Military Training", *NCO Journal* (November 16, 2018), <https://bit.ly/2HnohgA>.
4. Audrone Petrauskaite, "Ethics in Lithuanian Professional military education in Ethics and leadership responsibility" (2007), <https://bit.ly/2Jm5Ivo>.
5. Samarth Nagar, "Morals and Ethics in the Armed Forces: A De Novo Look", *Claws Journal* (Summer 2009), 198-208.
6. Anthony Pfaff, "Five Myths about Military Ethics", *Parameters* 46(3) (Autumn, 2016), 59-69.
7. Training for military ethics", <https://bit.ly/2Q3niEQ>.
8. Jeff Stouffer & Stefan Seiler, eds., *Military Ethics: International Perspectives* (Kingston, ON: Canadian Defence Academy Press, 2010).
9. Hubert Annen, "Educational challenges regarding military action", *Studies for United States Naval Academy*, <https://bit.ly/2Jm2gAM>. *military pedagogy, military science and security policy*, Book 11 (Peter Lang AG, 2010).
10. Charles Moskos, *International military education and multinational military cooperation* (Northwestern university, 2004).

11. Tibor Szvircsev Tresch, "Cultural and political challenges in military missions: how officers view multiculturalism in armed forces", in Giuseppe Caforio (ed.) *Advances in Military Sociology: Essays in Honor of Charles C. Moskos (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Volume 12 Part 1)* (Emerald Group Publishing Limited, 2009), 111-137.
12. Molly Moon, *Understanding the impact of cultural diversity on organizations* (research paper), Air command and staff college (Biblio Scholar, 2012).
13. Tony Kvernbekk, *Harold Simpson, Military pedagogies* (Sense publishers, Rotterdam, 2008).

АННОТАЦИЯ

Гейдар Пириев,

доцент, начальник Военного колледжа
Вооруженные силы Азербайджанской Республики

Роль военной этики и нравственности как предмета педагогики в подготовке лидерства должностных лиц для многонациональной среды

Военная этика - это предмет педагогики, который нельзя игнорировать, если успех в обеспечении безопасности должен быть достигнут на основе высочайших стандартов профессионализма. Цель статьи - сосредоточить внимание на конкретных моральных и этических вопросах, которые имеют отношение к нынешней или будущей многонациональной среде безопасности. В представленной статье дается обзор мультипедагогического мышления. Текущее требование и существующий спрос на этот подход связан с последствиями вооруженных конфликтов, не имеет значения военного или миротворческого характера, потому что цель военной педагогики - преобразовать этическое поведение в эффективные действия. Здесь, в статье, автор попытался выяснить важность, а также роль военной этики и морального духа как предмета педагогики в многонациональных войсках, которым поручено поддерживать среду безопасности.

Ключевые слова: безопасность; военная этика; моральный дух; Окружающая среда; образование; педагогика; офицер; лидерство; многонациональный.

АНОТАЦІЯ

Гейдар Пірієв,

доцент, Начальник Військового коледжу
Збройні сили Азербайджанської Республіки

Роль військової етики та моралі як предмет педагогіки в підготовці лідерства для мультинаціонального середовища

Військова етика є предметом педагогіки, який не можна ігнорувати, якщо успіх у забезпеченні безпеки повинен бути досягнутий за найвищими стандартами професіоналізму. Метою статті є зосередити увагу на конкретних морально-етичних питаннях, що стосуються теперішнього чи майбутнього багатонаціонального середовища безпеки. Представлена стаття містить огляд мультипедагогічного мислення. Сучасна вимога та існуючий попит на такий підхід - це наслідки збройних конфліктів, не має значення військові чи миротворчі за своєю суттю, оскільки метою військової педагогіки є перетворення етичної поведінки у ефективні дії. Тут у статті автор намагався з'ясувати важливість, а також роль військової етики та морального духу як предмета педагогіки у багатонаціональних військах, яким доручено підтримувати безпекове середовище.

Ключові слова: безпека; військова етика; моральний дух; навколишнє середовище; освіта; педагогіка; офіцер; лідерство; багатонаціональний.

УДК 355.233

Игорь Плохута,Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6556-294X**Михайло Орда,**кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-0374-3881
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/250-259

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто існуючий стан і загальні проблеми, які пов'язані з необхідністю розроблення та впровадження заходів задля забезпечення якості вищої освіти в Україні, визначення стратегії подальшого розвитку вищих навчальних закладів. Приділено увагу перспективам розвитку вищої освіти, виходячи із загальних реформ освітянської сфери.

Ключові слова: освіта; вища освіта; освітній процес; державне регулювання вищої освіти.

Постановка проблеми. Освіта створює умови та забезпечує можливості для розвитку свідомості молоді людини як особистості та професіонала у обраному напрямку навчання, формує інтелектуальний, науковий та творчий потенціал суспільства, є фундаментальним видом інвестування у людський капітал на макрорівні. Адже світ давно зрозумів, що якість освіти у високотехнологічному інформаційному суспільстві стає головним аргументом людського розвитку, а також забезпечення такого рівня життєвої та професійної компетентності людини, який задовольняє її прагнення до самовдосконалення і саморозвитку [6].

Крім того, високий рівень освітніх послуг забезпечує потреби суспільства в освічених і висококультурних громадянах. Перебуваючи у залежності від економічного і політичного розвитку держави, вища освіта одночасно сама активно впливає на всі процеси, які відбуваються у країні. Чим вищий відсоток осіб з вищою освітою, тим успішніше розвивається суспільство. Для більш розвинених країн характерним є високий відсоток осіб, які мають вищу освіту [5]. За цим показником Україна відстає від провідних країн світу – лише понад 28% громадян мають вищу освіту, в той час як в інших країнах Європи цей показник становить 40 – 50%. За даними Європейської комісії, уже в 2020 р. не менше ніж 35% робочих місць у країнах-членах Європейського Союзу вимагатимуть мати вищу освіту [2].

Стосовно України, ми вже зараз відчуваємо, що освіченість населення не повністю відповідає сучасним запитам економічного, політичного та соціально-культурного розвитку держави. Можна сміливо стверджувати, що невисокий професійний й загальнокультурний рівень переважаючої кількості населення, особливо молоді, ставить під загрозу не тільки перспективи економічного росту, але й соціальну стабільність. Тому виявлення основних проблем системи вищої

освіти та пошук шляхів її модернізації є надзвичайно актуальним питання українського сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які пов'язані з дослідженням важливості освіти, зокрема вищої, задля підвищення рівня економічного розвитку України розглядалися великою кількістю авторів, зокрема такими як: Архипова С., Буличева Н., Пивовар Ю., Богачевська І., Карпенко М., Кудрявцева О., Радомська Л., Стадній А., Турчин Я. та іншими.

Мета статті. Виявлення загальних проблем та обґрунтування основних напрямів модернізації системи вищої освіти в Україні.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду щодо розв'язання проблем вищої освіти, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта є складовою системи освіти України, що регулюється Законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку тих, хто навчається, і є важливою соціальною ланкою у державі. Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є: невідповідність діючої в Україні системи освіти сучасним реаліям; старіння викладацького складу; недостатнє фінансування та неефективність використання ресурсів освіти; невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки; зниження якості освіти; корупція в системі вищої освіти; відірваність від наукових досліджень; повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір [8]. Фахівці також вказують на значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості вищих навчальних закладів, так і стрімке зростання загальної кількості студентів і випускників закладів вищої освіти (далі – ЗВО).

Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ЗВО знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у ЗВО та інші.

Якщо для прикладу розглянути підготовку економістів, вірніше скільки їх зараз, то можемо констатувати, що існує значна кількість ЗВО, які випускають лише економістів. Тепер питання, де їх усіх працевлаштовувати? Якщо у нас і так багато спеціалістів у цій галузі, то чому щороку виникають проблеми з державним бюджетом? Тож якщо ми зменшимо кількість усіх вишів, і лише декілька з них у країні будуть випускати кваліфікованих економістів, то ми можемо уникнути кризи нерационального використання бюджетних коштів, у тому числі загальної економічної кризи, яку зараз маємо. Ось що є першою та саме головною проблемою вищої освіти.

Але ця проблема породжує й іншу проблему – масове здобуття усіма бажаними вищої освіти. Тоді виникає питання кому потрібне таке масове навчання? Ми випускаємо дипломованого спеціаліста, який навіть на заняття рідко ходив, але в кінці навчання має гарні оцінки і отримує диплом бакалавра, а то і магістра. А тепер задумайтесь, якщо це

майбутній хірург, який буде Вас оперувати, чи архітектор побудує Вам оселю, то хіба з такими спеціалістами ми хочемо мати справу? І проблема не в самих студентах, а в ставленні до якості вищої освіти. Адже, із цілої маси випускників лише одиниці підуть працювати за спеціальністю.

На сьогоднішній день освіта є одним із найважливіших факторів, який забезпечує економічний розвиток України. Відповідно до щорічного звіту ООН конкурентоспроможність країн світу визначатиметься не природними і навіть не фінансовими ресурсами, а кваліфікацією робочої сили. [4].

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» одним з найважливіших пріоритетів національних інтересів держави є розвиток інтелектуального потенціалу суспільства та запобігання відтоку вчених, фахівців і кваліфікованої робочої сили з України. Саме цей фактор найбільш виразно впливає на ефективне регулювання та перебіг процесів, що нині відбуваються в галузі науки та освіти й є однією з головних причин невирішених проблем в системі надання якісних освітніх послуг. Зволікання з їх вирішенням ведуть до зниження якості підготовки студентів і, як наслідок, зниження їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках праці.

Однією з найгостріших проблем освіти є невідповідність діючої в Україні системи освіти сучасним реаліям. Українська освіта почала модернізацію безпосередньо з виконанням Болонських домовленостей, її інтеграцією в європейський освітній простір [7]. В Україні активний розвиток Болонського процесу розпочався фактично з прийняття Міністерством освіти і науки України наказу від 23.01.2004 № 49. «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004 – 2005 роки». До 2010 року було заплановано створення єдиного європейського наукового й освітнього простору задля розширення можливостей випускників, збільшення мобільності громадян на європейському ринку праці та конкурентоздатності у порівнянні з європейською вищою школою.

Для досягнення цієї мети згаданий процес передбачав: прийняття зручної та зрозумілої градації дипломів, ступенів і кваліфікацій; запровадження двоступеневої структури вищої освіти; запровадження визнаного на європейському просторі вченого ступеня доктора філософії; використання єдиної системи кредитних одиниць ECTS – (European Credit Transfer System); напрацювання та підтримування європейських стандартів якості із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки відповідно до вимог ENQA; усунення наявних перешкод для збільшення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи [9].

За роки незалежності України не раз робилися спроби реанімувати стару систему вищої освіти, розраховану на забезпечення країни фахівцями на базі не менш значних матеріально-технічних ресурсів. Однак, ці спроби виявилися марними. Загалом можна сказати, що за роки незалежності ситуація у сфері вищої освіти значно погіршилась. Вже практично 20 років відбувається процес вилучення інтелектуальних ресурсів в інші сфери діяльності, а найжахливіше те, що найкваліфікованіші і найталановитіші з них взагалі залишають Україну назавжди.

Оскільки, бюджетні витрати на науку не зростають, все більший відсоток науковців зосереджується саме у ЗВО. На сьогодні, після радянської епохи, в Україні всього близько 28% населення здобули вищу освіту. Слід зазначити, що згідно з прогнозами

ЮНЕСКО в XXI ст. цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, в яких 40 – 50% працездатного населення буде мати якісну вищу освіту. Від рівня технологічного розвитку кожної країни залежить не тільки її економічна могутність і рівень життя населення, але і становище цієї країни в світовій спільноті, можливості економічної і політичної інтеграції з іншими країнами, а також розв'язання проблем національної безпеки.

У той же час рівень розвитку і використання сучасних технологій в тій або іншій країні визначається не тільки розвитком матеріальної бази, але головним чином – рівнем інтелектуалізації суспільства, його здатністю проводити, засвоювати і застосовувати нові знання [3]. Основні фактори, які здійснюють вплив на погіршення якості освіти в Україні можна поділити на внутрішні та зовнішні [10]. Але справжньою причиною негараздів в освіті є те, що в управлінні освітою склався такий порядок формування та використання бюджету, який призводить до низької фінансової дисципліни і розмитості відповідальності за виконання бюджету. Незважаючи на щорічне зростання бюджетного фінансування освіти, понад 70% цих коштів йде не на модернізацію та підвищення якості освітніх послуг, а на виплату заробітної плати та комунальні платежі, що значно скорочує інвестиційну спроможність фінансування освіти. При тому, що в таких країнах, як Австралія, Швеція, Норвегія, Словенія та Чехія рівень витрат на заробітну плату та комунальні платежі у загальній структурі видатків на вищу освіту не перевищує 60%.

Забезпечення модернізації системи вищої освіти України вимагає збільшення обсягу державного фінансування до 8% ВВП протягом найближчих п'яти років. Існують дослідження, відповідно до яких було визначено пряму залежність між часткою витрат на вищу освіту у національному доході країни та відносною величиною приросту середньорічного суспільного продукту. Незадовільне бюджетне фінансування освіти в Україні призводить до необхідності активного використання інших джерел фінансування, у тому числі й коштів самих студентів. Так, в Україні за рахунок власних коштів студентів державних закладів вищої освіти здійснюється погашення біля 55% всіх витрат, пов'язаних з наданням освітніх послуг, при тому, що в США середній рівень погашення вартості отриманої освіти за рахунок власних коштів студентів не перевищує 14% загальної суми витрат.

Отже, обмеженість та неефективне використання бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування освіти в Україні стримують можливості інноваційного розвитку освітньої галузі та зменшують фактичний очікуваний соціально-економічний ефект від інвестування у людський капітал.

За кордоном проблема недостатнього фінансування вирішується шляхом переходу від переважного використання державних коштів до багатоканального фінансування на основі самостійного пошуку додаткових джерел, що приносять прибуток, який перетворюється на капітал, тобто процесу капіталізації. Наприклад, засадами досягнення високого рівня і якості вищої освіти в США є національне багатство, підтримка держави, а також традиція приватної благодійності, що заохочується податковою політикою держави.

Проте не менш вагомою є освітня стратегія самих ЗВО. Усі без винятку навчальні заклади абсолютно самостійні у вирішенні цих питань на досить конкурентному ринку освітніх послуг. Державна фінансова підтримка державних ЗВО становить не більше

30% усіх витрат. Решта коштів має бути мобілізована з інших джерел. Це принципово змінює природу фінансування вищої освіти. Альтернативою може стати лише банкрутство ЗВО, як це відбувається з будь-якими іншими суб'єктами ринку.

Університети стають економічними корпораціями та діють за принципами конкурентоспроможності та доходності. В межах університету «виживає» особа, яка може не лише створити нові знання, а й володіє здібностями вигідно їх продати в ринкових умовах. Завдяки системі розвинутої фінансової автономії, наприклад, факультет американського університету може розпоряджатися 80–85% зароблених коштів, відраховуючи решту на розвиток університету. Додаткове потенційне джерело фінансів для університетів — це навчання іноземних студентів, а також освіта дорослих громадян.

Зміна балансу між приватним і державним фінансуванням веде до прямого впливу ринкових сил на діяльність ЗВО і зменшує успадковану державну монополію на вищу освіту. Сучасні системи та механізми управління змінили відносини між вищими навчальними закладами, ринком та державою на користь ринку. Трансформація характеру і змісту освіти зумовила відповідну трансформацію структур управління університетів. Крім традиційних підрозділів університети створюють міждисциплінарні й багатопрофільні навчальні та навчально-дослідні лабораторії, дослідно-конструкторські підрозділи, інноваційні підприємства, які виготовляють і реалізують інноваційну продукцію на основі результатів досліджень учених університету. Часто на їхній основі формуються структури, до завдань яких входить просування на ринок університетських розробок, випуск нової наукомісткої продукції, зміцнення зв'язків із промисловістю, створення науково-технічних стандартів, зокрема: : відділи захисту інтелектуальних прав та інтелектуальної власності, бюро технічного трансферу, малі інноваційні фірми.

Розвиваються різні форми інтеграції закладів вищої освіти і промислового сектору, такі як науково-виробничі підприємства, технополіси, спільні дослідні програми і центри. Що стосується України, то державна система фінансування вищої освіти і науки повинна враховувати глобальні тенденції у світі. Ефективність використання бюджетних коштів ЗВО має постійно перебувати в центрі уваги громадськості, а якість освіти повинна відповідати вимогам інноваційної економіки. Потрібно змінити технологію фінансування освіти, структуру її витрат і надання послуг. Слід широко впроваджувати змішане фінансування освіти, відроджувати традиції меценатства, спонсорства. При цьому адресна допомога держави населенню для здобуття вищої освіти є важливою умовою подальшого розвитку цієї сфери.

В усіх випадках для України тут постають два не зовсім обнадійливих аспекти. По-перше, на що спрямувати інвестиції, не маючи реальної збалансованої програми розвитку та не визначившись з різким зменшенням ресурсо-енергопотоків. По-друге, що Україна може репрезентувати в цьому інноваційно-технологічному процесі на конкурентному ринку освітніх послуг.

У зв'язку з величезними втратами в нашій науці, а отже, й освіті, Україна мало що може самостійно робити на рівні сучасного «hi-tech». Сьогодні на це спроможні лише США, Японія, деякі європейські та інші заможні країни, де в уже створена належна наукова інфраструктура, яка забезпечує щорічне фінансування на одного

науковця у розмірі 100 — 200 тис дол. У Європі, як про завдання, говорять про суму 1 млн. євро щорічного фінансування на одного науковця. За нашої ж занедбані наукової матеріально-технічної бази та недостатнього фінансування науки йде про суму близько 2 тис. дол. щорічно на науковця [11].

Виробництво нових знань є головним джерелом економічного розвитку. Так, у Норвегії і Данії інвестиції в сектор знань становлять 8,3% ВВП; в США — 5,7%, в Індії витрати складають 3,5% ВВП. Відстаючи від розвинутих країн за інвестиціями в освіту, ми знижуємо її конкурентоспроможність. Країна може стати конкурентоспроможною лише у тому випадку, коли сировинна економіка зміниться на економіку знань [12].

Найбільш переконливими причинами зростання масовості вищої освіти можна вважати демографічну кризу (зниження народжуваності, старіння населення) та скорочення кількості робочих місць у виробничому секторі економіки. Система вищої освіти, зацікавлена у збереженні і розширенні своїх обсягів, в умовах скорочення абсолютної кількості абітурієнтів природним чином прагнуть до максимізації частки випускників середніх шкіл, які вступають до ЗВО. Дещо парадоксальним чином, деіндустріалізація також веде не до скорочення, а до розширення систем вищої освіти, оскільки дефіцит робочих місць загострює конкуренцію на ринку реальних і символічних кваліфікацій. Роботодавці дедалі частіше розглядають документ про вищу освіту як додатковий фільтр, що дає змогу відсікати надлишок потенційних працівників, котрі такого документа не мають.

Розширення системи вищої освіти у розвинутих країнах породжується об'єктивним попитом на вищу освіту, що існує в суспільстві. Вища освіта нині вважається необхідною умовою отримання в майбутньому кращої роботи та просування вгору щаблями соціальної драбини.

В Україні та інших пострадянських державах, де в минулому вища освіта справді була елітною і давала реальні соціальні переваги, подальшому розширенню системи вищої освіти сприяє й інерція суспільної свідомості. Крім того, у пострадянських суспільствах можливість отримання вищої освіти для більшості молодих людей стала частиною неписаного суспільного договору між владою і населенням: можливість отримання вищої освіти для молоді розглядається як своєрідна компенсація за незадовільне соціально-економічне становище, у якому протягом тривалого часу перебуває значна частина громадян.

З огляду на це, заходи, спрямовані на скорочення системи вищої освіти чи можливостей її отримати, неминуче будуть супроводжуватися невдоволенням і опором у суспільстві, додатково посилюваними протидією з боку самої системи вищої освіти. Масова вища освіта, попри всі її вади й негативні наслідки, дедалі більше стає соціальною реальністю на зразок письменності або доступу до телефонного зв'язку чи інтернету. Відтак, потрібно не обґрунтовувати необхідність скорочення системи вищої освіти, а знаходити механізми її ефективнішого використання в інтересах конкретних громадян, суспільства і держави в цілому.

В освіті є інша сторона – як структурний елемент соціуму, вона активно впливає на розвиток сучасного суспільства, в тому числі на його економіку. Так, що становище освітньої системи доленосне для самої країни, вона разом із наукою визначає її майбутнє. Проте, як і раніше, бюджет України більш чим наполовину залежить від сировинних секторів промисловості. Навіть в Арабських Еміратах зменшується така залежність, вони повертаються до економіки знань, інноваційної економіки, яка передбачає наявність таких носіїв знань, як талановиті вчені, які виростають із обдарованих дітей. Емірати не шкодують грошей на пошук обдарованих дітей і їх освіту (звичайно безкоштовну) в кращих елітних університетах світу.

Очевидним найбільш негативним наслідком зростання ступеня масовості вищої освіти є знецінення, інфляція отримуваних кваліфікацій. Чим більше людей мають дипломи про вищу освіту, тим гострішою є конкуренція за робочі місця, для зайняття яких потрібен такий диплом. За умови відсутності зростання кількості робочих місць, кваліфікаційні вимоги природним чином підвищуються, що веде до подальшого підвищення вимог щодо якості освітніх кваліфікацій випускників ЗВО. Ситуація ще більше загострюється в умовах неналежного зв'язку між структурою підготовки спеціалістів у ЗВО і реальними потребами економіки, що являє собою застарілу проблему України. У цьому відношенні очевидною є потреба у приведенні державного замовлення на підготовку спеціалістів у відповідність до реальних потреб національної економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна система вищої освіти, що повинна повною мірою відповідати вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

З метою максимального використання позитивного потенціалу сучасних глобальних тенденцій у розвитку освіти та подолання їх негативних наслідків необхідною є реалізація низки заходів, зокрема:

- децентралізація системи вищої освіти;

- реальна автономізація ЗВО (включно до виконання економічної діяльності);

- розвиток приватного сектора галузі вищої освіти з одночасним запровадженням ефективної системи оцінювання якості освіти;

- поступова реструктуризація й оптимізація державного замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою за участі роботодавців з метою приведення державного замовлення у відповідність до реальних потреб державного і приватного секторів національної економіки;

- розвиток системи безперервної освіти протягом життя;

- подальший розвиток експортного потенціалу вітчизняної вищої освіти з метою отримання позитивних економічних результатів, прискорення модернізації освіти та посилення впливу і престижу України у світі;

активне впровадження у програми вищої освіти підприємницької складової, передусім у плані оволодіння студентами практичними навичками, необхідними для ведення самостійної економічної діяльності, а також отримання ними необхідних знань щодо законодавчих основ та практики бізнесу в Україні та за кордоном;

підвищення уваги до суспільнознавчого блоку вищої освіти та питань університетського самоврядування, від чого значною мірою залежить майбутня участь молодих людей у суспільно-політичному житті;

цілеспрямована просвітницька робота з метою об'єктивного інформування батьків і абітурієнтів, зацікавленої громадськості щодо цінності тих чи інших спеціальностей на вітчизняному і міжнародному ринку праці;

розширення автономності, тому що основною перешкодою процесу модернізації вітчизняної системи вищої освіти є обмежена автономність вітчизняних ЗВО, що проявляється у надмірному державному адмініструванні напрямів їх діяльності.

Законодавче визначення «автономності» вітчизняних ЗВО (ст. 29 Закону України «Про вищу освіту») не відповідає основним принципам щодо автономності європейських закладів вищої освіти. Існуюча адміністративна та фінансова залежність ЗВО, особливо університетів, від органів державної влади зменшує ефективність роботи ЗВО, не сприяє усуненню дисбалансу між попитом та пропозицією на кваліфікованих фахівців на сучасному ринку праці та шкодить міжнародному іміджу вітчизняної вищої освіти.

Сьогодні перед державою і суспільством стоїть життєво важливе й невідкладне завдання не подальшого удосконалювання і реформування, а відновлення системи освіти на якісно новій основі. Україна повинна забезпечити пріоритетний розвиток освітнього сектору, оскільки це одна з національних точок зростання країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівень освіти населення у відповідних вікових групах // Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики. — URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm.
2. Офіційна статистика про розвиток вищої освіти та науково-технічної інформації в Україні. — URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Актуальні освітянські проблеми сьогодення. Інформатизація освіти. — URL: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z809_page_7.html.
4. Буличева Н.А., Пивовар Ю. І. Сучасні правові та організаційні проблеми фінансування вищої освіти в Україні. — URL: <http://radnuk.info/statti/255-finpr/3593-2010-01-29-18-50-22.html>.
5. Освіта України в XXI столітті: проблеми та перспективи розвитку. — URL: <http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html>.
6. Архипова С.П. Якість освіти у контексті вимог сучасності. — URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf.
7. Богачевська І.В., Карпенко М.М. Болонський процес в Україні: стан та проблеми реалізації. — URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May08/09.htm>.
8. Кудрявцева О.А. Тестування як засіб перевірки якості знань з дошкільної педагогіки студентів педагогічного університету. — URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_7/2_rozdil/Kudryavtseva.htm.

9. Радомська Л.А., Стадній А.С. Українська система вищої освіти: переваги й недоліки болонського процесу. — URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Radomska_Stadniy.php.
10. Турчин Я.Б. Болонський процес та зона вільної торгівлі з ЄС: спільне для України?! — URL: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/areal90/a88554>.
11. Хайнацька Ю.Ю., Гордєєва Т.А. Аналіз фінансування видатків на освіту в Україні. — URL <http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/>.
12. Боголіб Т.М. Розвиток інноваційної економіки і елітна освіта. — URL: http://www.dissertlib.com/left_menu%20папка/rozvitok.php.

REFERENCES

1. The level of education of the population in the relevant age groups // Ukrstat.org - publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine. — URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm.
2. Official statistics on the development of higher education and scientific and technical information in Ukraine. — URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Current educational problems of today. Informatization of education. — URL: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z809_page_7.html.
4. Bulycheva NA, Pivovar Yu. I. Modern legal and organizational problems of financing higher education in Ukraine. — URL: <http://radnuk.info/statti/255-finpr/3593-2010-01-29-18-50-22.html>.
5. Education of Ukraine in the XXI century: problems and prospects of development. — URL: <http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html>.
6. Arkhipova S.P. Quality of the world in the context of modern requirements. — URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N135/N135p011-014.pdf.
7. Bogachevska I.V., Karpenko M.M. Bologna process in Ukraine: state and problems of implementation. — URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May08/09.htm>.
8. Kudryavtseva O.A. Testing as a means of checking the quality of knowledge in preschool pedagogy of students of pedagogical university. — URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_7/2_rozdil/Kudryavtseva.htm.
9. Radomska L.A., Stadniy A.S. Ukrainian system of higher education: advantages and disadvantages of the Bologna process. — URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Radomska_Stadniy.php.
10. Turchyn J.B. Bologna process and free trade zone with the EU: common for Ukraine ?! — URL: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/areal90/a88554>.
11. Khaynatska Yu.Yu., Gordeeva T.A. Analysis of financial views for coverage in Ukraine. — URL <http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/>.
12. Bogolib T.M. Development of the innovative economy and innovative education. — URL: http://www.dissertlib.com/left_menu%20папка/rozvitok.php.

РЕЗЮМЕ

Игорь Плохута,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Михаил Орда,

кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Общие проблемы и перспективы развития высшего образования в Украине

В статье рассмотрено существующее состояние, и общие проблемы, связанные с необходимостью разработки и внедрения мер для обеспечения качества высшего образования в Украине, определения стратегии развития высших учебных заведений, уделено внимание перспективам развития высшего образования, исходя из общих реформ образовательной сферы.

Ключевые слова: образование; высшее образование; учебный процесс; государственное регулирование высшего образования.

SUMMARY

Igor Plokhuta,

National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Mikhailo Orda,

PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

General problems and prospects of higher education in Ukraine

Introduction. *The state, problems associated with the need to develop measures to ensure the quality of higher education in Ukraine, the need to choose a strategy for the development of higher educational institutions; prospects for the development of higher education, based on the general reforms of the educational sphere.*

Purpose. *Development of measures to strengthen the role of the state in improving the quality of higher education in Ukraine, taking into account all the capabilities of higher education institutions and the needs of employers in professional and qualified professionals.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: systematic analysis of domestic and international experience in solving problems of higher education, induction and deduction, comparison, generalization and systematization.*

Results. *We considered the present, problems and prospects for the development of military education in Ukraine. We have demonstrated the key solutions and solutions to this problem.*

Originality. *Today, one of the most important issues of scientific knowledge and practical implementation of modern principles of higher education is training in Ukrainian universities on the basis of the European approach. These issues should be addressed in connection with the national law on education and regulations for the development of the entire education system. Meanwhile, there are many problems in this area, both with the long process of reforming higher education in Ukraine and with the need to adapt to the norms and standards of the EU and the US, taking into account the experience of these countries.*

Conclusion. *In order to improve the situation in the field of education and increase its prestige, it is necessary to mobilize the efforts of employers, universities and the state. establishing strict state control over them, taking into account the Constitution of Ukraine.*

Key words: *education; higher education; educations process; state regulation of higher education.*

Віталій Рахманов,

доктор педагогічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7180-4087
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/260-269

МОДЕЛЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДЛЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається система інформаційного забезпечення військової освіти, яка передбачає передачу навчального матеріалу тим хто навчається, не у вигляді тексту, а у вигляді предметних знань за допомогою моделей, які відображають його зміст, як цілісну систему взаємопов'язаних підпорядкованих об'єктів. Ефективність навчання майбутніх фахівців залежить від того, наскільки запропонована системи інформаційного забезпечення військової освіти відрізняється від традиційної – передусім впливом на підготовку фахівців, що є необхідним для зближення цілей навчання.

***Ключові слова:** військова освіта; вищий військовий навчальний заклад; підготовка майбутніх фахівців; система інформаційного забезпечення; технологія навчання.*

Постановка проблеми. Приєднання України до Європейського освітнього простору, зміни в законодавчій базі з питань розвитку вітчизняної освіти, з одного боку, та необхідність приведення військової освіти у відповідність до сучасних вимог військово-професійної діяльності військових фахівців та ряд інших проблем, вимагають значних змін у системі військової освіти, конкретизації понять й особливостей військової освіти – як однієї із ключових ланок сталого розвитку військової організації держави.

Військова освіта є складовою частиною державної освіти в Україні і представляє собою визначений процес становлення військової особистості – військового фахівця. Водночас, на відміну від державної, військова освіта формує особливу особистість – військового фахівця, яка повинна та здатна займатися військовою діяльністю. Тому, на погляд ряду вчених у сфері військової педагогіки зазначається, що є очевидним те, що для військової освіти властиві компоненти як звичайної (невійськової) освіти так і специфічні, характерні тільки для військової освіти. При цьому, не варто розглядати військову освіту як систему, що формує виключно ті специфічні якості, які властиві особистості тільки військовому фахівцю

Ефективність функціонування системи військової освіти України у повній мірі залежить від системи інформаційного забезпечення військової освіти її структури та спроможностей автоматизованих інформаційних підсистем (побудови єдиної бази даних та обрання відповідного програмного забезпечення).

Тому, враховуючи вищевикладене, з метою одержання уявлення щодо розкриття питань науково-методичного апарату інформаційного забезпечення військової освіти України, її основних елементів та зв'язків між собою у даному дослідженні наводяться результати аналізу щодо питань стосовно:

- існуючого підґрунтя системи військової освіти України;
- головних вимог сучасності щодо подальшого розвитку військової освіти;
- існуючих основних факторів стримування розвитку системи військової освіти;
- бачення основних напрямів щодо удосконалення системи вищої військової освіти;
- основних відмінностей у системі військової освіти України з питань підготовки військових фахівців для Збройних Сил України (у порівнянні з іншими державами, арміях провідних країн світу);
- структурних компонентів системи військової освіти України;
- питань щодо державне замовлення на військових фахівців, споживачів та структури інформаційної системи окремого ВВНЗ та ВНП ЗВО.

У дидактичній практиці системи вищої військової освіти використання методу інтенсивної підготовки фахівців дало змогу розробити для навчання та контролю знань комп'ютерну програму до персональних електронно-обчислювальних машин (ПЕОМ). У цьому плані широкі можливості ПЕОМ створюють зворотний зв'язок між відповіддю того, хто навчається, і запрограмованим навчальним матеріалом. Це дає можливість відразу отримати інформацію про цінність відповіді.

Скорочення часу на підготовку майбутнього фахівця або за той же час поглиблення знань – фактор найважливішого значення підготовки спеціалістів в системі безперервної освіти. Цього можна досягнути тільки у випадку оптимальної організації навчального процесу, підвищення його динамічності й ефективності, глибини засвоєння, складності і кількості завдань, терміну навчання, пред'явленню довідкових матеріалів. В залежності від початкового і поточного стану підготовки майбутнього фахівця використання ПЕОМ дозволяє швидко обирати обсяги навчальної інформації з великої їх сукупності, а також розширює можливості викладача, дозволяючи забезпечити для кожного майбутнього фахівця індивідуальну послідовність вивчення навчального матеріалу, контроль і корегування засвоєння, удосконалення навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблем застосування комп'ютерної технології навчання у закладах вищої освіти займались Биков В.Ю. [1], Дибкова Л.М. [3], Євтух М.Б. [3], Коваль Т.І. [2], Лузік Е.В. [3], Спірін О.М. [5, 6], Пехота О.М. [4], Тихонова Т.В. [7], Sung E., Mayer R.E. [8] та інші.

Мета статті полягає у створенні моделі для застосування комп'ютерної технології навчання в системі інформаційного забезпечення військової освіти.

Виклад основного матеріалу. Застосування комп'ютерної технології навчання для системи інформаційного забезпечення військової освіти відбувається за допомогою персональних електронних обчислювальних машин (ПЕОМ). Сучасне програмне забезпечення створює сприятливі умови для різноманітного опрацювання на ПЕОМ як дії окремих посадових осіб, так і військових підрозділів і частин, що дає велику економію матеріально-технічних засобів і сприяє індивідуалізації навчання. Також слід підкреслити й інші

позитивні аспекти використання ПЕОМ для підготовки, перевірки та оцінювання результатів навчання майбутніх фахівців, які:

- постійно спонукають майбутніх фахівців до глибокого опрацювання і систематизації вивченого матеріалу;
- зміцнюють мотивацію навчально-пізнавальної діяльності шляхом систематичної верифікації основних ланок навчальних дій фахівців;
- використовують економічні й об'єктивні методи контролю;
- повністю виключають елементи психологічної напруженості, які часто виникають під час спілкування з особами, які здійснюють контрольні дії тощо.

Аудиторія є повністю автоматизованою (Рис. 1). Лекція проходить як онлайн так і у записі, яка супроводжується відповідним відеонавчанням. У кінці кожного розділу лекції до майбутніх фахівців ставляться контрольні запитання, і на екрані висвітлюються варіанти відповідей на них. Задача майбутніх фахівців – натиснути на правильний, на їх погляд, номер відповіді на клавіатурі. Коли сума питань відповідає необхідному рівню (визначається кількість отриманих балів за поточну тему занять) лекція продовжується далі.

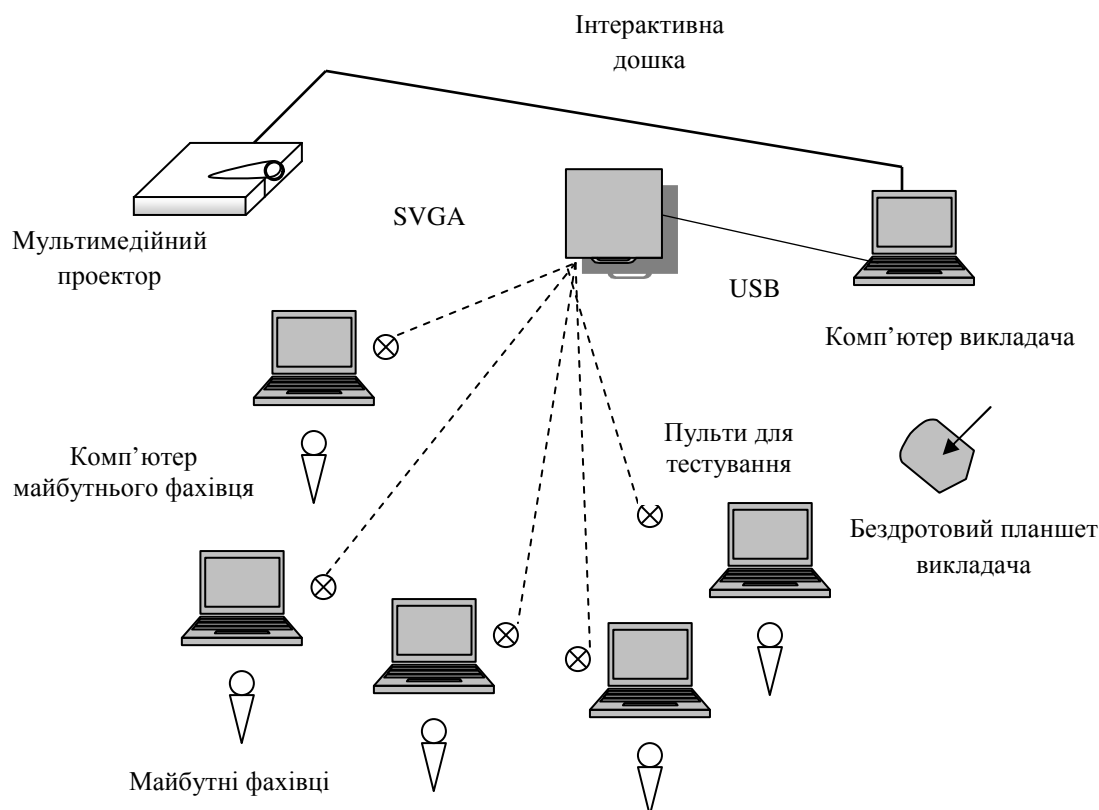

Рис. 1. Схема універсального інтерактивного предметного кабінету

Універсальний інтерактивний предметний кабінет складається з:

1. Інтерактивної дошки з комплектом електронних олівців;
2. Планшетом для дистанційної роботи викладача;
3. Комплектом бездротових пультів для проведення тестування;
4. Мультимедійного проектора;
5. Спеціалізованого навчального програмного забезпечення для роботи з інтерактивною дошкою;

6. Електронних методичних посібників для підготовки та проведення занять в універсальному інтерактивному предметному кабінеті.

Універсальний інтерактивний предметний кабінет дозволяє максимально використовувати потенціал інформаційних технологій у навчально-виховному процесі. Універсальний інтерактивний предметний кабінет охоплює такі процеси, як підготовка навчального матеріалу; проведення занять; інтерактивне тестування, опитування й дискусії; моніторинг знань фахівців тощо. Під час занять може бути використано як електронні підручники й цифрові освітні ресурси, так і авторські заняття, які підготовлені викладачем. Усі авторські заняття, що проводяться з використанням інтерактивної дошки, записуються і можуть бути використані в подальшому для самостійної підготовки майбутніх фахівців, для обміну досвідом і спільної підготовки навчального матеріалу викладачами. Викладач та майбутні фахівці мають можливість працювати з інтерактивною дошкою в інтерактивному режимі. За допомогою електронного олівця, що виконує функції комп'ютерної "миші", можна прямо з дошки управляти комп'ютером: запускати необхідні програми, працювати з електронними матеріалами та в мережі Інтернет тощо. Електронним олівцем можна робити записи, малюнки та схеми, виділяти важливі блоки інформації, відкривати, редагувати і перегортати сторінки підготовлені заздалегідь або створені в інтерактивному режимі матеріалів. Велика активна поверхня інтерактивної дошки дозволяє майбутнім фахівцям добре бачити зображення на дошці. Зображення формуються проектором, що підключений до комп'ютера викладача. Бездротовий пульт тестування дозволяє спростити процес тестування та опитувань. Майбутні фахівці можуть відповідати на запитання з будь-якої точки аудиторії. Інформація від тих хто навчається автоматично обробляється, надаючи викладачу можливість оцінити рівень знань фахівців. Пульт також може бути використано для організації зворотного зв'язку з аудиторії під час дискусій, обговорень, збору інформації тощо. Планшет викладача – це зручний робочий інструмент педагога. Всі записи і малюнки, зроблені на планшеті, відображаються на інтерактивній дошці. Використовуючи бездротовий планшет для викладання матеріалу, викладач може в будь-який момент передати його для роботи майбутнім фахівцям. Застосування бездротового планшета підвищує розуміння предметної інформації, стимулює навчання.

Під час тестового опитування в оцінюванні враховуються труднощі матеріалу. Це важливо і за іншої обставини – специфіка курсу така, що незасвоєння майбутнім фахівцем якогось окремого блоку навчального матеріалу унеможливорює ґрунтовне оволодіння подальшими знаннями. Тому при незадовільному складанні тестових завдань, проводиться додаткова самостійна робота майбутніми фахівцями, мета якої поновити знання (Рис. 2).

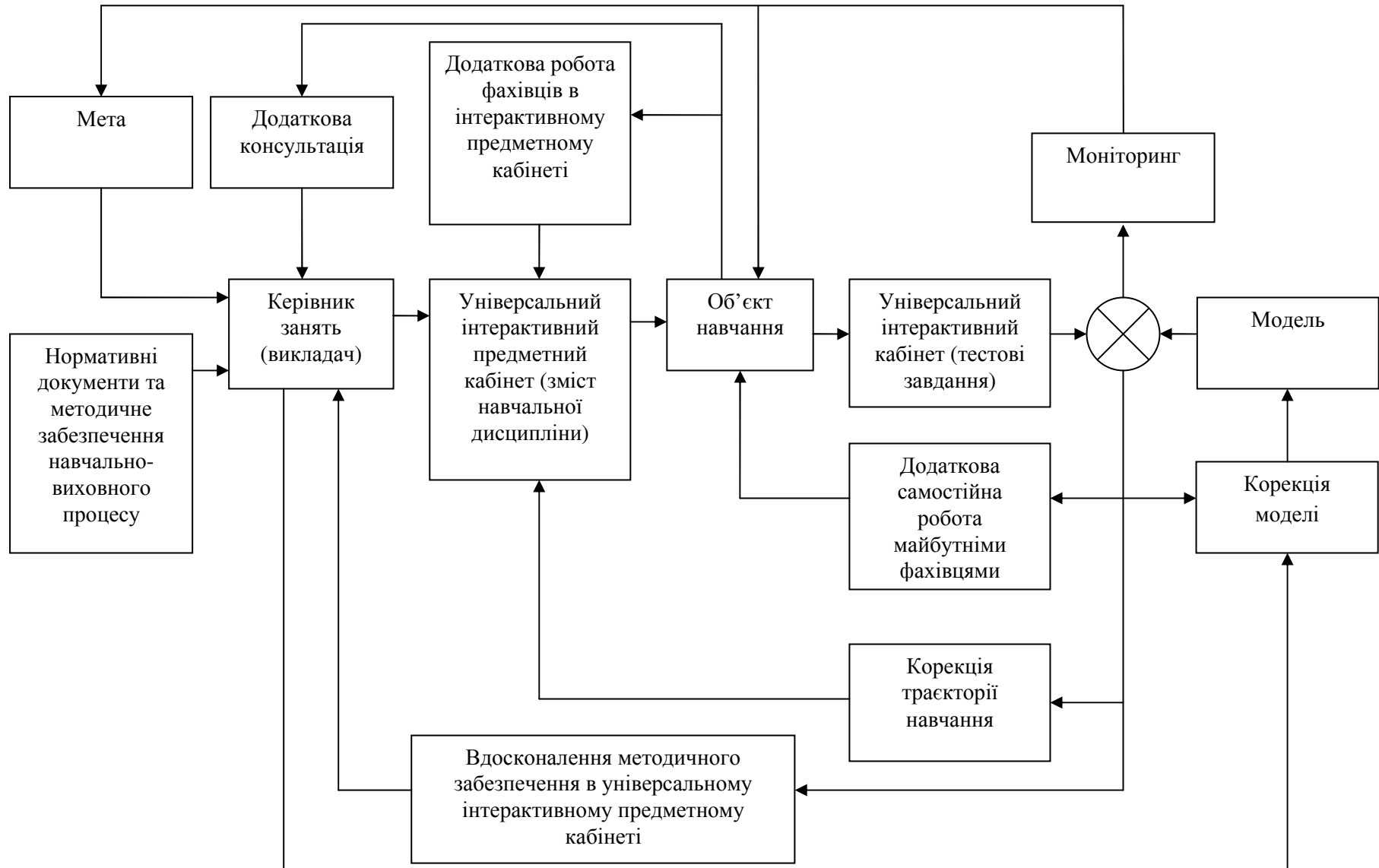

Рис. 2. Схема застосування комп'ютерної технології навчання для системи інформаційного забезпечення

військової освіти

Спираючись на обґрунтовані підходи формування поетапної діяльності навчання, майбутній фахівець додатково проводить роботу в універсальному інтерактивному предметному кабінеті. Незасвоєння окремих понять, майбутній фахівець може звернутись до викладача за додатковою консультацією. Як показали наші дослідження неспроможності складання тестових завдань чи успішного засвоєння навчального матеріалу (більш ніж у 50% фахівців) призводить до зміни поетапного викладання змісту. В той же час для формування компетентностей у майбутніх фахівців продуктивного рівня, призводить до корекції навчального програмного забезпечення, а також корекції самої моделі. Оцінювання підготовленості до здійснення відокремлених видів військової діяльності проводиться на основі аналізу й узагальнення результатів опитування, що призводить до постійного вдосконалення методичного забезпечення. Всі результати оцінювання знань знаходяться у базі даних ПЕОМ. У кожного майбутнього фахівця своя індивідуальна траєкторія, яку визначає особисто той хто навчається, ПЕОМ, викладач за таким алгоритмом (рис. 3):

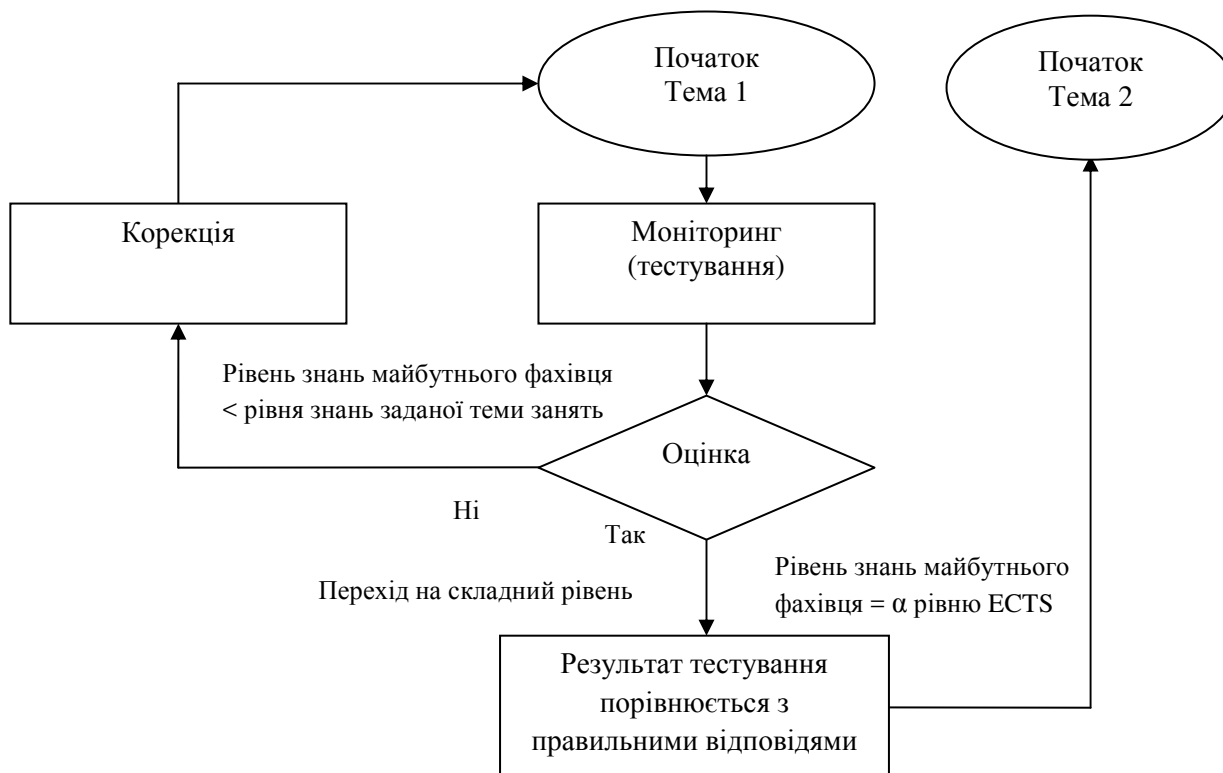

Рис. 3. Алгоритм визначення відповідності компетентностей фахівців за індивідуальною траєкторією навчання

На початку майбутній фахівець самостійно вибирає складність навчального процесу (тестових завдань). Якщо майбутній фахівець успішно склав іспит йому виставляється модульна поточна оцінка, і він переходить на наступний рівень підготовки (рівень знань майбутнього фахівця = заданої α , рівню ECTS). Якщо майбутньому фахівцю складно (рівень знань майбутнього фахівця < заданої α), то тому хто навчається пропонується поновити знання.

Рис. 4. Модель застосування комп'ютерної технології навчання для системи інформаційного забезпечення військової освіти

Якщо він з легкістю справляється з поставленим завданням (рівень знань майбутнього фахівця $>$ заданої α), то тому хто навчається пропонується перейти до наступної теми занять (на більш складний рівень навчання).

У відповідності до розробленої моделі системи інформаційного забезпечення військової освіти (рис. 4). У моделі відображено: етапи навчання (підготовчий, виконавчий, результативний), кожен з яких реалізувався через певні види діяльності викладача і тих хто навчається. На підготовчому етапі викладач розробляє інтегровані плани з дисциплін за модульним принципом. На виконавчому етапі – організовує спільну діяльність “викладач-ПЕОМ-майбутній фахівець”, “викладач-майбутній фахівець”, “майбутній фахівець-ПЕОМ” у формі практичних, групових, самостійних робіт, визначається рівні складності навчання, специфіка їх професійного змісту. На результативному етапі – здійснює діагностику рівнів формування компетентностей майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здобування компетентностей з опорою на їх наступне використання, не тільки розкриває нові сторони знань та умінь, а також створює умови для стимулювання навчання, і як наслідок характер придбаних компетентностей спонукає формуванню нових якостей у фахівців. Залучення тих хто навчається до розв’язання змодельованих службових ситуацій сприяє ефективному розвитку їх професійних інтересів, мотивації оволодіння майбутнім фахом.

Процес навчання дає можливість ефективно розвивати самостійність та свідомість у виборі бажаного та доступного рівня навчання; підвищує якість їх освіти; забезпечує об’єктивне визначення рівня підготовки тих хто навчається, а також вказує їм шляхи до подальшого вдосконалення знань. Виходячи з цього, завдання наступного дослідження має стати розробкою та експериментальною перевіркою умов методів, форм, прийомів організації підготовки майбутніх фахівців, спрямованої на формування компетентностей та в цілому професійний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков, В. Ю. (2012). Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. праць, Випуск 29. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 32-40.
2. Коваль, Т. І. (2013). Проблема формування педагогічного професіоналізму викладачів в інформаційно-освітньому середовищі вищого навчального закладу. Науковий вісник Мелітопольського державного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. Мелітополь, №11, 127–132.
3. Лузік, Е. В., Євтух, М. Б., Дибкова, Л. М. (2010). Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень. Монографія. К. : КНЕУ, с. 248.
4. Пехота, О. М., Тихонова Т. В., Веліховська, А. Б., Алілова, Ф. С., Зубенко, Т. В., Захар, О. Г. (2013). Інформаційно-комунікаційні технології в педагогічній освіті: навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, с. 252.
5. Спірін, О. М. (2009). Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики.

Інформаційні технології і засоби навчання, № 5 (13). Взято з <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

6. Спирін, О. М. (2010). Інформаційно-комунікаційні технології навчання: критерії внутрішнього оцінювання якості. Інформаційні технології і засоби навчання, №5(19), 1-12. Взято з <http://www.inie.edu-ua.net/em.html>.

7. Тихонова, Т. В. (2016). Дидактичне конструювання інформаційно-технологічних дисциплін у вищій школі. Монографія. Миколаїв: Іліон, с. 562.

8. Sung, E., Mayer, R. E. (2012). Online multimedia learning with mobile devices and desktop computers: An experimental test of Clark's methods-not-media hypothesis. *Computers in Human Behavior*, V. 29, 639-647.

9. Wu, C.-F., Chiang, M.- C. (2013). Effectiveness of applying 2D static depictions and 3D animations to orthographic views learning in graphical course. *Computers & Education*, V. 63, 28–42.

REFERENCES

1. Bykov, V. Yu. (2012). Innovatsiyni rozvytok zasobiv i tekhnolohii system vidkrytoi osvity. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Zb. nauk. prats, Vypusk 29. Kyiv-Vinnytsia : TOV firma «Planer», 32-40.

2. Koval, T. I. (2013). Problema formuvannia pedahohichnoho profesionalizmu vykladachiv v informatsiino-osvitnomu seredovyschi vyshchoho navchalnoho zakladu. Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho universytetu imeni Bohdana Khmel'nitskoho. Serii: Pedahohika. Melitopol, №11, 127–132.

3. Luzik, E. V., Yevtukh, M. B., Dybkova, L. M. (2010). Innovatsiini metody otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen. Monohrafiia. K. : KNEU, s. 248.

4. Piekhota, O. M., Tykhonova T. V., Velikhovska, A. B., Alilova, F. S., Zubenko, T. V., Zakhar, O. H. (2013). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v pedahohichnii osviti: navchalnyi posibnyk. Mykolaiv : Ilion, s. 252.

5. Spirin, O. M. (2009). Informatsiino-komunikatsiini ta informatychni kompetentnosti yak komponenty systemy profesiino-spetsializovanykh kompetentnostei vchytelia informatyky. Informatsiini tekhnolohy i zasoby navchannia, № 5 (13). Vziato z <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

6. Spirin, O. M. (2010). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii navchannia: kryterii vnutrishnoho otsiniuvannia yakosti. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia, №5(19), 1-12. Vziato z <http://www.inie.edu-ua.net/em.html>.

7. Tykhonova, T. V. (2016). Dydaktychne konstruiuvannia informatsiino-tekhnolohichnykh dystsyplin u vyshchii shkoli. Monohrafiia. Mykolaiv: Ilion, s. 562.

8. Sung, E., Mayer, R. E. (2012). Online multimedia learning with mobile devices and desktop computers: An experimental test of Clarks methods-not-media hypothesis. *Computers in Human Behavior*, V. 29, 639-647.

9. Wu, C.-F., Chiang, M.- C. (2013). Effectiveness of applying 2D static depictions and 3D animations to orthographic views learning in graphical course. *Computers & Education*, V. 63, 28–42.

РЕЗЮМЕ

Віталій Рахманов,
доктор педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

**Модель применения компьютерной технологии обучения для системы
информационного обеспечения военного образования**

В статье рассматривается система информационного обеспечения военного образования, которая предусматривает передачу учебного материала тем кто учится, не в виде текста, а в виде предметных знаний с помощью моделей, которые отражают его содержание, как целостную систему взаимосвязанных подчиненных объектов. Эффективность обучения будущих специалистов зависит от того, насколько предложенная системы информационного обеспечения военного образования отличается от традиционной - прежде всего влиянием на подготовку специалистов, которая необходима для сближения целей обучения.

Ключевые слова: *военное образование; высшей военное учебное заведение; подготовка будущих специалистов; система информационного обеспечения; технология обучения.*

SUMMARY

Vitaliy Rakhmanov,
Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

**Model of application of computer training technology for the system of information
support of military education**

The article considers the system of information support of military education, which provides for the transfer of educational material to students, not in the form of text, but in the form of subject knowledge using models that reflect its content as a holistic system of interconnected subordinate objects. The effectiveness of training of future specialists depends on how the proposed system of information support of military education differs from the traditional - primarily the impact on the training of specialists, which is necessary for the convergence of training objectives.

Key words: *military education; higher military educational institution; training of future specialists; information support system; learning technology.*

УДК 35.071.1

Вадим Рижиков,

доктор педагогічних наук, професор
Військовий інститут Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-7069-7040

Олег Прохоров,

кандидат педагогічних наук, доцент
Військовий інститут Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3246-8850

Олег Колісник,

кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6208-9106
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/270-281

СУЧАСНИЙ СТАН, ЦІЛІ ТА ЗМІСТ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті висвітлюються особливості підготовки військовослужбовців в сучасних умовах участі України у гібридній війні, аналіз сучасного стану, цілей та змісту, проблем і перспектив розвитку військової освіти. Військова освіта базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, послідовності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, рухів, інших громадських та релігійних організацій і здійснюється на засадах компетентнісного підходу.

В науковій статті практичною складовою є запровадження інтерактивних форм навчання, а саме ділових та рольових ігор в освітньому процесі військового навчального закладу, які максимально наближають теоретичну підготовку до реальної практичної діяльності, тому що ділові та рольові ігри є основою прийняття рішень як в конкретній бойовій обстановці, так і на заняттях, сприяють формуванню знань, законів, тенденцій розвитку військової справи, логічних методів системного аналізу. Велике значення для організації рольової гри мають прийоми, які засновані на стимулюванні ігрових взаємодій курсантів в максимальній наближеності до реальної професійної військової бойової діяльності офіцера – поведінково-ігрові прийоми. До числа таких прийомів належать: інструктування, активізація ігрових сторін, корекція поведінки учасників гри, прийоми етапної та підсумкової оцінок. Особливе значення в процесі організації рольових ігор в професійній підготовці військових мають так звані когнітивно-ігрові прийоми. До таких прийомів відносяться: а) прийоми, які сприяють входженню в роль – образ (характеристика ролі кожного учасника гри, спонукання, заохочення, питання-підказка, а також підбадьорення і гумор); б) прийоми кореляції ролей (постановка навідних питань, зауваження-питання, підтримка-захист та інше).

Сьогоднішній період характеризується серйозними структурними й організаційними змінами у сфері державотворення та військового будівництва, у тому числі щодо системи вищої військової освіти (СВВО). Характерною відмінною ознакою функціонування СВВО на сучасному етапі є те, що вона виступає водночас й інструментом, й об'єктом реформування Збройних Сил України, оскільки від професійної підготовки офіцерських кадрів, їх відданості Вітчизні і спроможності виконувати військовий обов'язок у найвищому ступені залежить боєготовність та боєдатність військ. Тому СВВО повинна забезпечити

підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил.

Ключові слова: військова освіта; рольові та ділові ігри; освітній процес військового навчального закладу; система освітнього процесу.

Постановка проблеми. Система військової освіти в Україні складається із початкової військової підготовки, професійної військової підготовки молоді, вищої освіти військових фахівців та післядипломної освіти, яка включає в себе підвищення кваліфікації та перепідготовку офіцерських кадрів. Випускники вищих військових навчальних закладів (далі ВВНЗ) отримують ті ж освітньо-кваліфікаційні рівні, що і випускники цивільних закладів вищої освіти - молодший спеціаліст, бакалавр, магістр.

Сучасний стан, цілі та зміст, проблеми і перспективи розвитку військової освіти в Україні наведено в наступних нормативно-правових документах, а саме: Конституція України [2], Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [13], Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, Стратегічний оборонний бюлетень України, уведений в дію Указом Президента України від 06 червня 2016 року № 240/2016 та інші нормативно-правові акти України визначають безпосередні завдання реформування військової освіти в контексті загальної реформи Збройних Сил України. Указ Президента України «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [13] передбачає запровадження на практиці у ВВНЗ НВП(ЗВО) передових методик підготовки збройних сил держав – країн членів НАТО, використання технологій дистанційного навчання, приведення змісту освіти та якості підготовки (перепідготовки) і підвищення кваліфікації військових фахівців у відповідність до потреб сил оборони та з урахуванням досвіду антитерористичної операції. Актуальність зазначених у вище названих нормативно-правових актах питань, становлять основу реформування військової освіти при запровадженні на базі кожного ВВНЗ НВП(ЗВО) розроблених відповідних програм на основі зарубіжних методик підготовки військовослужбовців, технологій дистанційного навчання, оновлення змісту освіти, що надають освітньому процесу ВВНЗ НВП(ЗВО) у забезпеченні реформ військової освіти більшої практичної конкретизації.

Можливості успішної реалізації наведених напрямів значною мірою визначаються тепер і цей фактор буде зростати в майбутньому. Насамперед, рівнем освіченості й культури суспільства. Недарма стверджував Аристотель, що краще виховання забезпечує і кращий тип політичного устрою. Вже зараз на порозі третього тисячоліття повною мірою проявляється жорстка залежність

нашої цивілізації від тих особливостей та якостей, що закладаються в освіті. Якою буде людина, її світогляд, мораль, професійний, інтелектуальний і культурний рівень, її громадянська позиція багато у чому визначаються освітніми закладами а від їхньої діяльності без перебільшення можна сказати залежить майбутнє людства. Все зазначене стосується і військової освіти - невід'ємної складової загальнодержавної освітньої системи. Створення системи військової освіти, її пріоритетний розвиток у будівництві та реформуванні Збройних Сил України стали важливою і відповідальною задачею Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті та означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проблеми сучасного стану, цілі та зміст, проблеми і перспективи розвитку військової освіти в Україні є предметом уваги науковців в галузі педагогічної науки, а також керівництва держави, політиків, командування Збройних Сил України, зокрема, І.Руснака, О.Діденка, Г.Ложкіна, В.Маслова, М.Нещадима, Б.Олексієнка, В.Рижикова, В.Телелима, В.Ягупова та ін. Правовою основою реформ у галузі військової освіти є передусім Конституція України [2], Закон України «Про вищу освіту» [6], Положення «Про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» - Наказ Міністерства оборони України від 09 січня 2020 року № 4 [4].

Проблемам якості підготовки військових фахівців приділяли уваги в своїх працях С.Бурий, А.Зельницький, А.Кучерявий, О.Прохоров, І.Толок та ін.

Метою статті є висвітлення особливостей підготовки військовослужбовців в сучасних умовах ведення гібридної війни, аналізу сучасного стану, цілі та змісту, проблем і перспектив розвитку військової освіти в Україні.

Методи дослідження. У статті використано окремі загальнонаукові та спеціальні методи теоретико-емпіричного дослідження, зокрема аналіз наукової літератури із проблеми, систематизація та узагальнення матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Система підготовки військових фахівців, що створена в Україні, є складником державної системи освіти. У системі військової освіти знаходиться 12 ВВНЗ та ВПН ЗВО (2 університети, 4 академії, 6 військових інститутів); кафедри військової підготовки (5 – офіцерів кадров, 26 – офіцерів запасу). Три заклади мають статус «Національний» [14].

Військова освіта є складовою загальнодержавної системи освіти в Україні та включає понад 150 спеціалізацій і 70 спеціальностей. Підготовка військових фахівців здійснюється у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та у 21-й «цивільній» галузі знань за ліцензованими спеціальностями та спеціалізаціями. Це понад 70 спеціальностей та майже 150 спеціалізацій. Система військової освіти інтегрована у загальнодержавну систему освіти – випускники військових вузів після закінчення навчання отримують дипломи державного зразка освітніх ступенів «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр».

В освітній процес активно залучений офіцерський склад, який має бойовий досвід, запроваджено механізм ротації науково-педагогічних працівників. Значний відсоток офіцерів-викладачів військових навчальних закладів протягом останніх років брали участь у проведенні АТО та операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей.

Освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої та післядипломної військової освіти і науки, що провадиться у ВВНЗ ВНП ЗВО через систему науково-методичних, педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та набуття компетентностей особами, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [4].

Військова освіта базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, послідовності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, рухів, інших громадських та релігійних організацій і здійснюється на засадах компетентнісного підходу [4].

Підготовка офіцерів військового управління тактичного рівня здійснюється на базі повної загальної середньої освіти. Навчання може проводитися за різними схемами підготовки.

Перша схема. Підготовка офіцерів командного фаху. Вона здійснюється у ВВНЗ за напрямом “Військове управління” протягом 4 років за суто військовими спеціальностями. За цією схемою підготовки ті, хто навчаються, мають статус курсанта протягом всього терміну навчання.

Випускники отримують диплом про здобуття базової вищої освіти (освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра). Їм присвоюється кваліфікація “бакалавр – офіцер військового управління тактичного рівня”.

Навчання курсантів командного фаху у галузі знань “Військове управління” обумовлено неможливістю викладання необхідного обсягу навчальних дисциплін, що формують військового командира, на протязі 3,5–4 років в рамках навчання в іншій цивільній галузі знань за відповідною бакалаврською програмою [3; 4; 9; 12].

Друга схема. Підготовка офіцерів інженерного та гуманітарного (психологи, політологи, фінансисти тощо) фахів. Вона здійснюється у ВВНЗ та ВНП ЗВО України в цивільних напрямках підготовки (“Радіотехніка”, “Інженерна механіка”, “Психологія” тощо), як правило, за військовими спеціальностями. За цією схемою ті, хто навчаються, також мають статус курсанта протягом всього періоду навчання.

Курсанти після 4 років навчання проходять першу державну атестацію. Тим, хто успішно пройшов атестацію, присвоюється кваліфікація “бакалавр за фахом” та видається диплом державного зразка про здобуття базової вищої освіти за відповідною галуззю знань. Вони продовжують навчання у ВВНЗ, ВНП ЗВО за освітньо-професійними програмами підготовки магістрів протягом 1–1,5 років. По закінченню навчання передбачається друга державна атестація випускників. Тим, хто успішно пройшов атестацію, видається диплом державного зразка про здобуття повної вищої освіти (освітньо-кваліфікаційного

рівня магістра) за відповідною галуззю знань та присвоюється кваліфікація “магістр за фахом, офіцер військового управління тактичного рівня”.

Третя схема. Підготовка військових фахівців за спеціальностями, наближеними до цивільних. За такою схемою доцільно здійснювати підготовку військових фахівців з метеорології, правознавства, військової ветеринарії тощо. Підготовка проводиться у ВНП ЗВО на базі відповідних цивільних напрямів, як правило за цивільною спеціальністю з військовою спеціалізацією. За цією схемою ті, хто навчаються, мають статус студента протягом 4 років навчання (під час навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра).

Після закінчення 4 курсу проводиться державна атестація, за результатами якої студенти отримують диплом цивільного бакалавра з військовим професійним спрямуванням. Перед початком 5-го року підготовки студенти складають Військову присягу і продовжують навчання в статусі курсанта. Протягом п'ятого року навчання курсанти опановують дисципліни магістерської програми підготовки у цивільній галузі знань. Випускники після державної атестації отримують диплом державного зразка про здобуття повної вищої освіти (освітньо-кваліфікаційного рівня магістра) за відповідною галуззю знань та їм присвоюється кваліфікація “магістр за фахом, офіцер військового управління тактичного рівня”.

Випускникам ВВНЗ, ВНП ЗВО тактичного рівня встановлюється рівень військової освіти – вища військово-спеціальна освіта.

За роки незалежності в Україні створена єдина система військової освіти (далі ЄСВО), яка являє собою соціальний інститут, що є складовою частиною державної системи освіти, покликаний забезпечити процес військової освіти та складається певною мірою з організованої сукупності освітніх закладів, які реалізують військову освіту згідно з чинними нормативноправовими основами, освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, встановленими державою, та органів управління освітою, що здійснюють керівництво діяльністю цих закладів. До складу цього соціального інституту, крім освітніх, можуть також входити інші заклади та установи (наукові, методичні, практичної підготовки), що забезпечують підготовку військових фахівців та сприяють їй [10].

Складовою ЄСВО є система вищої військової освіти (далі СВВО). Сьогоднішній період характеризується серйозними структурними й організаційними змінами у сфері державотворення та військового будівництва, у тому числі щодо СВВО. Характерною відмінною ознакою функціонування СВВО на сучасному етапі є те, що вона виступає водночас й інструментом, й об'єктом реформування Збройних Сил України, оскільки від професійної підготовки офіцерських кадрів, їх відданості Вітчизні і спроможності виконати військовий обов'язок у найвищому ступені залежить боєготовність та боєздатність військ. На цій підставі зауважимо, що СВВО повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом

військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил [5].

Водночас із позитивом розвитку військової освіти в Україні, як зазначають Щипанський П. В., Тимошенко Р. І., Салкуцан С. М. [11], що без вивчення та усунення чинників, які зумовлюють проблеми вдосконалення військової освіти, неможливе створення програмного реформування на будь-яких парадигмальних засадах. Вони визначають, що більшість із цих чинників стали очевидними у зв'язку з подіями на сході країни, іншими докорінними змінами в зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі держави, які сталися останніми роками та виступили каталізаторами реформ у галузі військової освіти. Вони відносять до таких чинників та причин:

- незавершеність розроблення законодавчої бази щодо освіти в державі, зокрема нового Закону «Про освіту», затримка в імплементації окремих положень Закону України «Про вищу освіту»;
- несистемне проведення військово-професійної орієнтації молоді, національно-патріотичного виховання, початкової військової підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах під час допризовної підготовки;
- низька ефективність реалізації політики внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти та освітньої діяльності ВВНЗ;
- недостатнє впровадження в педагогічну практику основ професіографічного та компетентнісного підходів під час проектування освітньої діяльності щодо підготовки військових фахівців;
- повільне впровадження в освітній процес сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних та особистісно орієнтованих педагогічних технологій;
- застарілість матеріально-технічної бази ВВНЗ, відсутність достатньої кількості сучасних зразків озброєння та військової техніки, навчально-тренувальних систем і комплексів, засобів моделювання;
- недостатнє ресурсне забезпечення та не завжди ефективне використання наявних ресурсів [11].

Система військової освіти повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професіональної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил [1].

Запровадження інтерактивних форм навчання, а самбе ділових та рольових ігор, в освітній процес військового навчального закладу максимально наближає теоретичну підготовку до реальної практичної діяльності, тому що ділові та рольові ігри є основою прийняття рішень як в конкретній бойовій обстановці, так і на заняттях є знання законів, тенденцій розвитку військової справи, логічних методів системного аналізу. Гра – одне із чудових явищ життя,

діяльність начебто марна і разом з тим необхідна. Мимоволі чаруючи й залучаючи до себе як життєве явище, гра виявилася досить серйозною й важкою проблемою для наукової думки [7; 8].

Велике значення для організації рольової гри мають прийоми, які засновані на стимулюванні ігрових взаємодій курсантів в максимальній наближеності до реальної професійної військової бойової діяльності офіцера – поведінково-ігрові прийоми. До числа таких прийомів належать: інструктування, активізація ігрових сторін, корекція поведінки учасників гри, прийоми етапної та підсумкової оцінок. Особливе значення в процесі організації рольових ігор в професійній підготовці військових мають так звані когнітивно-ігрові прийоми. До таких прийомів відносяться: а) прийоми які сприяють входженню в роль – образ (характеристика ролі кожного учасника гри, спонукання, заохочення, питання–підказка, а також підбадьорення і гумор); б) прийоми кореляції ролей (постановка навідних питань, зауваження-питання, підтримка-захист та інше) [1; 7].

Під час дискусії, курсанти майбутні офіцера спільно опрацьовують план дій і визначають шляхи його реалізації. Вирішення ситуаційних задач спрямований не стільки на ухвалення остаточного рішення щодо проблеми, скільки на вдосконалення уміння курсантів системно аналізувати конкретну ситуацію, знаходити шляхи її вирішення. Головне — виявити закономірності цієї ситуації, розкрити суттєві зв'язки системи, яка вивчається, нові факти, осмислення яких визначає уміння свідомо і цілеспрямовано впливати на систему, встановлювати шляхи її розвитку. Ігровий метод в освітньому процесі ВВНЗ сприяє удосконаленню навичок роботи курсантів з різноманітною інформацією, розвитку творчого і аналітичного мислення, опануванню уміння формувати колективне рішення, створенню уявлення про методіку дослідження складних військово-професійних проблем, ухваленню рішення і його обґрунтуванню, розвитку здібностей, висуненню перед собою реальної мети, якої можна досягти, і передбаченню наслідків рішень, які приймаються [1].

Як зазначає у доповіді генерал Салкуцан С.М.: «З 2021 року ми маємо перейти на перспективну систему військової освіти, яка передбачає серйозну кореляцією з кар'єрою офіцера, коли кожному наступному призначенню на вищу посаду передуює обов'язкове підвищення рівня військової освіти [15].

З 2021 навчального року заочне навчання коштом державного бюджету для військовослужбовців буде припинене. При цьому враховується, що в умовах швидких змін тривалі періоди навчання офіцерів у вищих військових навчальних закладах є невиправданими через стрімке старіння освітнього контенту та, крім всього іншого, фінансово обтяжливими для держави. До того ж заочна форма навчання в системі військової освіти давно зазнає критики. На зміну тривалим 2—3-річним циклам навчання офіцерських кадрів в університеті, які часто не достатньо пов'язані з офіцерською кар'єрою та не забезпечують отримання актуальних знань та умінь на конкретному етапі професійного зростання, вводиться системне оновлення професійних компетентностей відповідно до необхідного рівня військової освіти кожні 3–5

років служби, що передбачене у проекті «Розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців», який затвердив Міністр оборони України у 2018 році.

Висновки. Таким чином, в Україні створена і функціонує система підготовки військових фахівців, яка набула (змістовно) всіх ознак кращих світових зразків і дозволяє на високому рівні проводити освітню, навчально-методичну та наукову діяльність щодо забезпечення військ (сил) висококваліфікованими кадрами. Її подальший розвиток чітко орієнтований системний підхід, основою якого є захист національних інтересів і гарантування національної безпеки держави, відтворення кадрового потенціалу армії, забезпечення високої якості підготовки військових фахівців усіх освітніх рівнів з одночасною оптимізацією витрат на функціонування військової освітньої системи.

До подальших наукових пошуків відносимо розкриття теоретико-практичних основ системного підходу в освітньому процесі військового навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горячева К.С. Методика впровадження дидактичних та рольових ігор в освітній процес військової освіти як практика прийняття рішень в умовах обстановки наближеної до бойової // Горячева К.С., Рижиков В.С. // Молодь і ринок. – Дрогобич, 2018. – Вип. № 7 (162). – С.17 – 22.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
3. Панфілов О.Ю., Петрова Л.О. Система військової освіти України як рамкова умова формування особистості військового керівника/ О.Ю. Панфілов, Л.О. Петрова// Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил, 2016, випуск 3(48). С. 201- 204.
4. Положення «Про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти» - Наказ Міністерства оборони України від 09 січня 2020 року № 4.
5. Полторак С. Т. Перспективні напрямки розвитку державного управління системою вищої військової освіти України / Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. – Вип. 2 (7).С.309-315.
6. Про вищу освіту. Закон України від 1.07.2014 р. № 1556 – VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.
7. Рижиков В.С. Теорія та практика використання ігрового навчання на практичних заняттях при професійній підготовці майбутніх юристів Наукові записи. Серія: педагогічні науки. – Кіровоград, 2011 вип. 99. – С.183-188.
8. Рижиков В.С. Методика використання «мозкового штурму» на семінарських заняттях в професійній підготовці у вищих військових навчальних закладах /В.С.Рижиков// Молодь і ринок - Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. № 5 (160) травень 2018. – С.26-32
9. Рижиков В.С. Значення професійних якостей в цільовій моделі навчально-виховного процесу підготовки військових /В.С.Рижиков// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: соціальна робота. – № 2, 2017. – С.61-64.
10. Ситник Г. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу / Г. Ситник, О. Сальнікова // Аспекти публічного управління. – Дніпропетровськ : Грані, 2014. – № 9/10. – С. 56–65.

11. Щипанський П. В., Тимошенко Р. І., Салкуцан С. М. Формування нової парадигми військової освіти / П. В. Щипанський, Р. І. Тимошенко, С. М. Салкуцан // Наука і оборона 2'2017 С.37-42.
12. Bakhov I. Leadership abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization / I. Bakhov, V. Ryzhykov, O. Kolisnyk. // International Journal of Engineering and Technology. – 2018. – №7. – С. 45–49.
13. Указ Президента України №240/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».
14. Урядовий портал <https://www.kmu.gov.ua/news/vijskova-osvita-ye-skladovoyu-zagalnodержavnoyi-sistemi-osviti-v-ukrayini-ta-vklyuchaye-ponad-150-specializacij-i-70-specialnostej>
15. Посилання: Армія Inform.

REFERENCES

1. Goryacheva K.S. Methods of introducing didactic and role-playing games in the educational process of military education as a practice of decision-making in a situation close to combat // Goryacheva KS, Ryzhikov VS // Youth and the market. - Drohobich, 2018. - Vip. № 7 (162)-P.17-22.
2. The Constitution of Ukraine // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1996, № 30, Art. 141.
3. Panfilov O.Y., Petrova L.O. The system of military education of Ukraine as a framework condition for the formation of the personality of the military leader / O.Yu. Panfilov, L.O. Petrova // Collection of scientific works of Kharkiv University of the Air Force, 2016, - issue 3 (48). - Pp. 201- 204.
4. Regulation "On the peculiarities of the organization of educational activities in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine and military educational units of higher education institutions" - Order of the Ministry of Defense of Ukraine of January 9, 2020 № 4.
5. Poltorak ST Perspective directions of development of state management of the system of higher military education of Ukraine / Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine: Collection of scientific works of Kharkiv: 2017. – Vyp. 2 (7) .- S. 309-315.
6. About higher education. Law of Ukraine of July 1, 2014 № 1556 - VII// Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2014, № 37-38, Article 2004.
7. Ryzhykov V.S. Theory and practice of using game learning in practical classes in the training of future lawyers Scientific records. Series: pedagogical sciences. - Kirovograd, 2011 issue.99-P.183-188.
8. Ryzhykov V.S. Methods of using "brainstorming" in seminars in vocational training in higher military educational institutions / VS Ryzhikov // Youth and Market - Drohobych, Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko. №5 (160) May 2018. - P.26-32.
9. Ryzhykov V.S. The value of professional qualities in the target model of the educational process of military training / V.S. Ryzhikov // Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv: social work. - № 2, 2017. - P.61-64.
10. Sytnyk G. Tendencies of development of the defense-industrial complex of the leading countries of the world / G. Sytnyk, O. Salnikova // Aspects of public administration. - Dnepropetrovsk: Grani, 2014. - № 9/10. - P. 56–65.
11. Shchipansky PV, Tymoshenko RI, Salkutsan SM Formation new paradigm of military education / PV Shchypansky, RI Tymoshenko, SM Salkutsan // Science and Defense 2'2017 P.37-42.
12. Bakhov I. Leadership abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization / I. Bakhov,

V. Ryzhykov, O. Kolisnyk. // International Journal of Engineering and Technology. – 2018. – № 7. – P. 45–49.

13. Decree of the President of Ukraine №240 / 2016 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 20, 2016" On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine".

14. Government portal <https://www.kmu.gov.ua/news/vijskova-osvita-ye-skladovoyu-zagalnoderzhavnoyi-sistemi-osviti-v-ukrayini-ta-vklyuchaye-ponad-150-specializacij-i-70-specialties>

15. Reference: Army Inform.

РЕЗЮМЕ

Вадим Рыжиков,

доктор педагогических наук, профессор
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Олег Прохоров,

кандидат педагогических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Олег Колесник,

кандидат психологических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Современное состояние, цели и содержание, проблемы и перспективы развития военного образования в Украине

В статье освещаются особенности подготовки военнослужащих в современных условиях участия Украины в гибридной войне, анализ современного состояния, целей и содержания, проблем и перспектив развития военного образования. Военное образование базируется на принципах научности, гуманизма, демократизма, последовательности и непрерывности, независимости от вмешательства каких-либо политических партий, движений, других общественных и религиозных организаций и осуществляется на основе компетентностного подхода

В научной статье практической составляющей является внедрение интерактивных форм обучения, а именно деловых и ролевых игр в образовательном процессе военного учебного заведения, максимально приближают теоретическую подготовку к реальной практической деятельности, так как деловые и ролевые игры являются основой принятия решений как в конкретной боевой обстановке, так и на занятиях, способствуют формированию знаний, законов, тенденций развития военного дела, логических методов системного анализа. Большое значение для организации ролевой игры имеют приемы, основанные на стимулировании игровых взаимодействий курсантов в максимальной приближенности к реальной профессиональной военной боевой деятельности офицера - поведенчески-игровые приемы. К числу таких приемов относятся: инструктирование, активизация игровых сторон, коррекция поведения участников игры, приемы этапной и итоговой оценок. Особое значение в процессе организации ролевых игр в профессиональной подготовке военных имеют так называемые когнитивно-игровые приемы. К таким приемам относятся: а) приемы, которые способствуют вхождению в роль - образ (характеристика роли каждого участника игры, побуждения, поощрения, вопрос-подсказка, а также ободрения и юмор) б) приемы корреляции ролей (постановка наводящих вопросов, замечания-вопросы, поддержка-защита и т.д.).

Сегодняшний период характеризуется серьезными структурными и организационными изменениями в сфере государственного и военного строительства, в том числе по системе

высшего военного образования (СВВО). Характерным отличительным признаком функционирования СВВО на современном этапе является то, что она выступает одновременно и инструментом, и объектом реформирования Вооруженных Сил Украины, поскольку от профессиональной подготовки офицерских кадров, их преданности Отечеству и способности выполнять воинский долг в превосходной степени зависит боеготовность и боеспособность войск. Поэтому СВВО должна обеспечить подготовку военных специалистов с высоким уровнем профессионализма, компетентности, интеллектуального развития, общей и военно-профессиональной культуры, способных с высокой эффективностью выполнять поставленные задачи по обороне Украины, развития собственной творческой индивидуальности, настойчивого самостоятельного усвоения новых знаний в течение военной службы, принятие оптимальных решений в нестандартных условиях по всем специальностям и специализациям, определяющие уровень боеспособности и боеготовности Вооруженных Сил.

Ключевые слова: военное образование; ролевые и деловые игры; образовательный процесс военного учебного заведения; система образовательного процесса.

SUMMARY

Vadym Ryzhykov,

Doctor of Science (Pedagogics), Professor
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Oleh Prokhorov,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor
Military institute of the Kiev national
Taras Shevchenko university

Oleh Kolisnyk,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor
National University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Current state, objectives and content, problems and prospects of military education in Ukraine

Introduction. *The system of modern education in Ukraine is stored from the cob early training, the professional training of young people, the food education of the young people and the staff of the diploma education, including Graduates of other high school students will receive the same education and qualifications, as well as graduates of civilian students of high education - a young specialist, bachelor, master.*

Purpose. *Coverage of the peculiarities of military training in modern conditions of hybrid warfare, analysis of the current state, purpose and content, problems and prospects for the development of military education in Ukraine.*

Methods. *The article uses some general scientific and special methods of theoretical and empirical research, including analysis of the scientific literature on the problem, systematization and generalization of materials.*

Results. *The scientific article highlights the features of military training in the current circumstances of Ukraine's participation in the hybrid war, analysis of the current state, objectives and content, problems and prospects of military education. Military education is based on the principles of scientificity, humanism, democracy, consistency and continuity, independence from the interference of any political parties, movements, other public and religious organizations and is carried out on the basis of the competency approach.*

Originality. *The system for the training of Vyskovy fakhivtsy, which was established in Ukraine, is a folding man of the state system of education. There are 12 VVNZ and VPN ZVO (2 Universities, 4 Academies, 6 Viyskovy Institutes) at the System of Viyskovo institutes; department of military training (5 - staff officers, 26 - reserve officers). Three mortgage the status "National"*

Conclusion. *The practical component is the introduction of interactive forms of education namely business and role-playing games in the educational process of military educational institution, which bring theoretical training as close as possible to real practice, because business and role-playing games are the basis of decision-making both in specific combat situations and in classes, they contribute to the formation of knowledge, laws, trends in military affairs, logical methods of system analysis. Role-playing techniques such as behavioral-game techniques are very important, they are based on stimulating the game interactions of cadets in close proximity to the real professional military combat activities of an officer. Such techniques include: instruction, activation of game parties, correction of the game participants behavior, step and final evaluation techniques. The so-called cognitive-game techniques are of particular importance in the organization of role-playing games in the military training. Such techniques include: a) techniques that promote entry into the role - image (description of each participant role in the game, motivation, encouragement, question-hint, as well as encouragement and humor); b) methods of role correlation (leading questions, comments - questions, support - defence etc.).*

Key words: *military education; role and business games; the educational process of military educational institution; the educational process system.*

Валерія Скрипнікова,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0056-7299
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/282-292

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

У статті розкрито особливості розвитку міжкультурної компетентності у працях зарубіжних дослідників, зокрема американських та європейських. На основі аналізу та узагальнення поглядів сучасних зарубіжних науковців виокремлено технології навчання для ефективного розвитку міжкультурної компетентності. Актуалізовано необхідність вирішення проблеми розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління.

Вивчення зарубіжного досвіду свідчить про необхідність інтеграції міжкультурного (полікультурного) компонента у професійну підготовку військових фахівців.

Ключові слова: міжкультурна компетентність; міжкультурна комунікація; міжкультурний діалог; міжкультурна взаємодія; полікультурна освіта; інтерактивні технології.

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття учені з розвинених країн Європи та світу, зокрема Австрії, Великої Британії, Канади, Німеччини, Франції, Литви, Латвії на міжнародному рівні ведуть дискусію щодо надання людині можливості здобувати відповідні знання, вміння та компетентності, що забезпечать її ефективну взаємодію з сучасним динамічним і технологічним суспільством. На сьогодні актуальності набуло питання підготовки особистості і розвитку у неї здатності ефективно і творчо діяти в умовах постійно змінюваного сучасного світу, що вимагає врахування національних та міжкультурних особливостей інших народів у процесі взаємодії.

Курс освітнього процесу на європейські концепції і цінності та поступовий перехід до глобального суспільства спрямовують систему підготовки майбутніх магістрів військового управління до інтеграції в міжнародні освітні програми та використання європейських стандартів, що визначає необхідність удосконалення діяльності закладів вищої освіти до їх фахової підготовки та спрямовує до пошуку інноваційних педагогічних технологій і форм навчальної роботи. Оскільки цей напрям є достатньо новим та малодослідженим, виникає необхідність вивчення передового досвіду розвинених країн світу й адаптації його в умовах України.

Отже, враховуючи вищезазначене, вважаємо, що на сьогодні актуальним є вивчення зарубіжного досвіду розроблення теоретичних положень і відповідних практик для пошуку методів та шляхів удосконалення навичок міжкультурної компетентності.

Набуття міжкультурної компетентності виступає своєрідним «гарантом» подолання етнічних, мовленнєвих, культурних бар'єрів у процесі міжкультурного діалогу, міжкультурної комунікації під час роботи міжнаціональних об'єднаних штабів, ділових переговорів, міжнародних презентацій, конференцій, брифінгів, виставок тощо. Щоб вдосконалити вітчизняну вищу військову освіту вважаємо за доцільне звернутися до зарубіжного досвіду з метою запровадження й адаптації практик та інноваційних педагогічних технологій у систему вищої військової освіти.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду розвитку міжкультурної компетентності у психолого-педагогічній теорії і практиці, а на його основі визначення шляхів впровадження моделей розвитку міжкультурної компетентності в науковий обіг України і виокремлення критеріїв міжкультурної компетентності, що потребують подальшого розвитку.

Завдання статті на основі теоретичного аналізу особливостей розвитку міжкультурної компетентності у педагогічній теорії і практиці провідних країн світу запропонувати можливі підходи до їх імплементації в українську військово-педагогічну науку.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових розвідок зарубіжних публікацій, порівняння, систематизація, системно-структурний аналіз для обґрунтування змісту і структури міжкультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх зарубіжних досліджень показує, що у науковій літературі питання міжкультурної компетентності переважно розглянуто як науково-педагогічну проблему (M.Byram, C.Bennett, D.Deardorff, J.Knight, K.Knapp, S.Kramersch, A.Moosmüller, O.Зеліковська, I.Плужник). Серед зарубіжних дослідників привертають увагу E.Хол, O.Садохін (висвітлили виклики, які виникають під час взаємодії з представниками інших культур), В.Біблер (вивчав особливості міжкультурної компетентності з точки зору діалогу культур), Т.Самохіна, С.Тер-Мінасова, E.Хол (розглядали можливість розвитку та формування міжкультурної компетентності шляхом підготовки програм з міжкультурної комунікації). Міжкультурна компетентність є об'єктом наукових досліджень багатьох зарубіжних дослідників зокрема, Еверет М.Роджерс, М.Бірам, Дж.Беннет, К.Беннет, В.Гудикунст, Б.Траггер, Г.Хофстеде (аналіз моделей міжкультурної компетентності), Д.Річардсон (теорії адаптації особистості до іншого культурного середовища).

Проблема розвитку міжкультурної компетентності залишається актуальною не тільки у сфері міжнародної дипломатії та туризму. На сьогодні вона актуальна для представників сфери освіти й науки, соціальної і правоохоронної сфер, військових керівників та військової сфери загалом, майже для кожного, хто живе в час глобалізаційних перетворень у полікультурному суспільстві.

Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що де які західноєвропейські університети наприкінці ХХ ст. почали впроваджувати в освітні програми навчальні курси з міжкультурної комунікації. На основі американського

досвіду викладання міжкультурної комунікації були розроблені навчальні програми, які базуються на матеріалах етнології, лінгвістики і фольклористики.

На сьогодні ефективно застосування програм міжкультурного тренінгу, тренінгів міжкультурної комунікації, взаємодії, що зосереджують увагу на усвідомленні особистої належності до певної групи або культури з метою формування (розвитку) міжкультурної компетентності, спрямовані не тільки на усвідомлення цінності власної культури, а й на аналіз розбіжностей між культурами. Як наслідок, відбувається набуття вмінь та навичок так званого проникнення у визначені культурні відмінності для підвищення ефективності взаємодії.

Процеси формування єдиного освітнього європейського простору вищої освіти, що нині тривають, є значущими і для України. «Чим більше вплине інтернаціоналізація на підвищення рівня відкритості української системи вищої освіти, тим легше і швидше перетворення зможуть прижитися» [2, с.38]. Найважливішими завданнями національних систем освіти за компетентнісною концепцією ЮНЕСКО визначено такі: «навчитися жити разом», «навчитися пізнавати», «навчитися робити» і «навчитися бути» [3, с.41]. Саме ці життєво-важливі компетентності мають впливати на формування відповідних освітніх цілей, на реалізацію яких слід спрямовувати сучасну освіту. Чітке виокремлення чотирьох освітніх цілей, покладених в основу освітнього процесу, впливає на професійний розвиток і на саме життя, тому розвиток цих компетентностей має стати пріоритетом сучасної вищої освіти. Аналіз історії зарубіжного досвіду показує, що після Другої світової війни США почали впроваджувати низку програм, спрямованих на допомогу у відновленні країн, які зазнали значних втрат внаслідок війни. Багато з цих програм виявились неефективними, через неврахування під час розроблення проєктів культурних особливостей країн (специфіку політичної, економічної, технічної структури) стали причиною та наслідком зазначених невдач [7, с. 59-62]. Є підстави вважати, що саме повоєнні події поклали початок дослідженням питань міжкультурної комунікації та, відповідно, міжкультурної компетентності.

Видання у 1946 році Конгресом США указу про створення Інституту дипломатичної служби, де мали працювати лінгвісти й антропологи, що забезпечували підготовку працівників дипломатичних служб до початку і під час роботи, стало потужним поштовхом у вивченні і розвитку досліджуваного питання. Одним із провідних антропологів Інституту був Е.Хол, який визначив поняття «міжкультурна комунікація», а виникнення самого терміна «міжкультурна компетентність» відбулося в ході вивчення особливостей міжкультурної комунікації та після виходу у світ книги Е.Хола та Б.Траггера «Culture as Communication a Model and Analysis» («Культура як комунікація: модель аналізу») привело до виведення її в окрему дисципліну. Основні положення та ідеї міжкультурної комунікації, а саме аналіз невербальної комунікації, детально було викладено у відомій праці Е.Хола «The Silent Language» («Німа мова») (1959) [16]. Автор ретельно відстежив тісний зв'язок між культурою і комунікацією та наголосив на необхідності навчання культурі спілкування з іншими народами («якщо культуру можна вивчати, це означає,

що її можна викладати»). Отже, дослідження міжкультурної компетентності започаткували американці, які на цей час розрізняють міжкультурну компетентність у двох вимірах – змістово орієнтовану та орієнтовану на процес.

Змістово орієнтована міжкультурна компетентність є одновимірною, тобто статичною (стосується знань про різні культури, у тому числі власну національну, загальних мовленнєвих навичок, знань міжособистісних кодексів етики, поведінки, обізнаності про соціоекономічні умови, в яких проживають люди). Формування змістово орієнтованої міжкультурної компетентності відбувається у процесі формальної освіти або професійного навчання.

Процесно орієнтована міжкультурна компетентність є динамічною формується у процесі застосування інтерактивних технологій і комунікативних тренінгів та поділяється на такі підгрупи:

- інтеракційні – сенситивність до культурних відмінностей у комунікативних ситуаціях, здатність виявляти та інтерпретувати крос-культурні варіативності);

- когнітивні – здатність оцінювати культурний багаж співрозмовника та вміння використовувати його для вирішення проблемних ситуацій;

- емотивні – навички автотренінгу та самопізнання особистістю реакцій у міжкультурному спілкуванні;

- дискурсивні – обізнаність у дискурсі міжкультурного різноманіття, міжкультуральності та міжкультурних відмінностей) [8].

Програми, спрямовані на розвиток міжкультурної компетентності у США, містять такі компоненти: етно- і соціокультурні знання, що охоплюють психологічний рівень; соціальні знання та саморефлексія, що охоплюють особистісний рівень; розвиток мовленнєвих умінь, навичок; культурна компетентність у сфері прав людини. Застосування тренінгів, інтерактивних технологій для розвитку міжкультурної компетентності спрямовані насамперед на тренування невербальної поведінки (декодування чужих вербальних кодів, невербальних символів та використання їх у власній комунікативній діяльності), тренування креативності, відмови від стереотипних варіантів реагування на ситуації, тренування сенситивності, емпатії [9].

Загальною проблемою вважаються культурні непорозуміння, зумовлені тим, що комунікант (відправник) повідомлення складає або «кодує» в одному культурному контексті, а комунікат (отримувач) потім отримує і «декодує» їх в іншому культурному контексті [13]. Саме так поширюються культурні переконання та правила, що призводять до розбіжностей у поведінці [12; 14]. Дослідження особливостей формування міжкультурної компетентності студентів немовних вузів засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій показало, що міжкультурною компетентністю слід вважати володіння певною сукупністю знань про культуру країни, мову якої вивчають, що забезпечує культурну взаємодію [1]. Для розвитку міжкультурної компетентності у процесі здобуття вищої освіти застосовують такі методи навчання і набуття практичного досвіду: вивчення періодики, преси, перегляд документальних, науково-популярних і художніх фільмів, перегляду та аналізу

останніх новин (CNN, BBC, EuroNews); порівняння й обговорення міжкультурних особливостей; встановлення контакту; обговорення та розгляд конкретних проблем; вивчення стилістичних особливостей мови; аналіз прислів'їв, метафор, асоціацій що функціонують у культурному середовищі; обговорення та аналіз особливостей виступів політичних діячів різних країн.

Освітні програми з питань формування (розвитку) міжкультурної компетентності у США також спрямовані на здобуття студентами знань з питань культурної ідентичності, глобального громадянства, етнічної спільності тощо.

Значний внесок у дослідження міжкультурної комунікативної компетентності зробив американський учений К.Беннет. Він зазначає, що мова перебуває в центрі культури і пізнавальної здатності; ефективність міжкультурного спілкування людей можна удосконалити завдяки розвитку та розширенню культурної обізнаності, а саме здатності розпізнавати культурні відмінності у власному сприйнятті; існують певні типи людської поведінки, які оминають фахові бар'єри; категорії існування різних культур в одному суспільстві є достатньо статистично підтвердженими, щоб бути ідентифікованими, визначеними і стати аспектом вивчення; індивіди можуть утримувати психологічний баланс між гордістю за свою культуру та повагою до інших культур [10, с. 294].

Зазначимо, що основою ефективного розвитку міжкультурної компетентності, на думку американських дослідників, є знання мови, культурна обізнаність, визнання культурних відмінностей, культурних переконань, поведінки й етики. У процесі інтеракцій студенти набувають здатності виявляти культурні відмінності, оцінювати і вирішувати проблемні ситуації, запобігати конфліктам, відпрацьовують навички самопізнання, рефлексії, стають обізнаними у сфері міжкультурних відмінностей.

У Європі становлення міжкультурної комунікації відбувалося пізніше, ніж у США. Проблеми міжкультурної компетентності дослідники почали опрацьовувати, коли виникла теоретико-практична потреба досягнути взаєморозуміння між народами, життєвий уклад яких різко відрізнявся. З формуванням європейського співтовариства як відкритого для вільного переміщення людей, капіталів і товарів, виникненням конфліктів, пов'язаних із появою великої кількості емігрантів, їх інтеграцією в європейський культурний простір поступово почав формуватися інтерес науковців до міжкультурного спілкування. Сучасні дослідження були започатковані наприкінці 1980 рр. Як зазначив професор Мюнхенського університету К.Рот «треба констатувати, що етнографія (і не тільки в Німеччині) до цього часу не вивчала безпосередньо проблему міжкультурної компетентності і контакт культур на підприємствах». В дослідженнях залежно від мети головну увагу приділяли аспектам сприйняття, поведінки і мовленнєвих відмінностей [15]. З того часу почали розробляти освітні програми, що базуються на матеріалах фольклористики, етнології і лінгвістики.

На думку німецьких учених, перебування у середовищі іншої культури сприяє розвитку фахової, соціальної та інтеркультурологічної (міжкультурної)

компетентностей завдяки здобуттю нових і поглибленню наявних знань з іноземних мов, сприянню розвитку гнучкості та здатності до співпраці, налаштуванню на ефективне спілкування, розумінню інших культур і менталітету, ознайомленню із закордонними ринками, оволодінню фаховими знаннями. Як відомо, мова виступає засобом відображення усіх сфер життя суспільства, його історії, культури, звичаїв, вірувань і цінностей. Саме тому вивчення мови як віддзеркалення свідомості суспільства допомагає ознайомлюватися з усіма тонкощами комунікації в новому мовленнєвому середовищі, подолати «зіткнення культур», розуміти фразеологізми, адекватно застосовувати невербальну мову. Процеси поглиблення міжнародних зв'язків, уможливлення спілкування, ознайомлення з культурними традиціями та особливостями держави, у якій навчаються іноземці, значно пришвидшують і полегшують процес адаптації. Так, М.Бірам вважав, що формування міжкультурної компетентності – це опанування методів аналізу міжкультурної комунікації як допоміжного інструменту для орієнтування в ситуаціях, які неможливо передбачити, та можливості сприймати і відображати суспільство не тільки крізь призму культури домінуючої еліти [6].

Німецькі науковці G.Auernheimer, S.Hildegard зазначають, що розвиток міжкультурної компетентності відбувається на базі професійної діяльній компетентності та є сукупністю аналітичних і стратегічних здібностей, які розширюють інтерпретаційний спектр індивіда у процесі міжособистісної взаємодії з представниками інших культур. Так, G.Auernheimer наголошує, що розвиток міжкультурної компетентності слід починати з самоаналізу та критичної саморефлексії. Автор виокремлює такі складові міжкультурної компетентності: адекватне сприймання та інтерпретація культурних цінностей; уникання розмежування культур, вміння знаходити спільне і відмінне в різних культурах; позитивне сприйняття різних культурних явищ та представників інших культур; розширення досвіду міжкультурного спілкування; розуміння теорії і практики міграції як феномену сучасного суспільства; розрізнення понять культурної ідентичності та міграції; здобуття нових знань про іншу культуру для глибшого пізнання власної; узагальнення власного досвіду у міжкультурному діалозі [3, с.33-34].

В дослідженнях М.Бірама [5] наголошено, що взаємодія різних мов і культур пришвидшує розвиток міжкультурної компетентності. Під час взаємодії розвиваються набута компетентність із застосування соціальних правил (мови та жестів, відповідних комунікативних знань, мотивації спілкування, методу визначення соціально-культурних знань) і здатність нешаблонно реагувати в нестандартних комунікативних ситуаціях. Цей процес містить дві змінні величини: здатність до прояву вищого комунікативного статусу і систему доцільної (виправданої) компетентності, основу становить якість комунікації

Досліджуючи проблеми полікультурної освіти у працях польських педагогів, С.Сисоева зазначає, що у Республіці Польща полікультурну освіту розглядають як принцип освітньої політики, що відображає неминучість співіснування людей з різними культурами, толерантне ставлення до

особливостей іншої культури та її представника. Мета міжкультурної освіти полягає у формуванні знань, умінь якостей і поведінкових характеристик особистості, які забезпечують її толерантність до відмінностей, відкритість до діалогу, здатність ефективно взаємодіяти із представниками іншої культури. Міжкультурність (інтеркультурність) може бути реалізована, коли представники різних культур, національні, етнічні та релігійні групи тощо живуть на одній території, відкрито і регулярно взаємодіють, толерантні, розуміють особливості стилів життя, цінності, норми один одного [4].

Вивчення, компаративного аналізу науковців із Литви R.Kriaučiūnienė, A.Šiugždinienė [11] щодо розвитку міжкультурної комунікативної компетентності, проведеного у процесі навчання англійської мови, показало, що найпопулярнішими виявилися види діяльності, спрямовані саме на знання та пізнання культури. Значний інтерес викликали питання цінностей і вірувань народів іншої культури (дуже часто й часто – 16,1%), а ось набуття фактичних знань про географію іншої країни виявилися недостатньо цікавими (12,7%) як і знання про політичну ситуацію (12,7%). Показники рівня знань іншої культури виявилися заниженими через проведення недостатньої кількості практичних занять, спрямованих на розвиток міжкультурної компетентності [11, с. 99]. Обговорення питань, пов'язаних із повагою представників інших/відмінних культур (27,1%), повагою до власної культури (25,9%) і дискусії про власну культуру (25%) стали найефективнішими. Крім того, дослідники провели опитування і виявили перелік тем, що потребують особливої уваги: навчання установленню міжкультурних контактів і сприянню комунікації, знання етикету інших культур, вияв власного ставлення до усних та письмових культурних відмінностей, вивчення власної культури, навчання способам сприяння вирішенню міжкультурних конфліктів, набуття навичок адекватного сприйняття культурних відмінностей, спроможності досягати порозуміння та врегульовувати міжкультурні конфлікти, тобто визначили перелік ключових компетенцій, що «розвивають здатність тих, хто навчається краще врегульовувати питання міжкультурної взаємодії» [11, с. 101].

Отже, бачення західноєвропейських дослідників формувалося під впливом американського досвіду, при цьому питання культури, розбіжностей у культурі і поведінці залишали на першому місці, але також були зосереджені на таких відмінностях у мові, фольклористиці, етнології. Розгляді способів запобігання конфліктам та їх вирішення тобто заглибленні саме в питання міжкультурної взаємодії і комунікації.

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що нині, як в академічній, так і в діловій сфері триває пошук інструментарію вимірювання та оцінювання сформованості міжкультурної компетентності, а в освітній практиці – шляхів розвитку міжкультурної компетентності та оцінювання її ефективності, що дає підстави для таких **висновків**.

1. За результатами теоретичного аналізу встановлено, що проблема міжкультурної компетентності на цей час є надзвичайно актуальною і широко представлена в науковому дискурсі провідних країн світу, зокрема Австрії, Великої Британії, Канади, Німеччини, США, Польщі.

2. На підставі вивчення зарубіжного досвіду визначено, що питання міжкультурної компетентності майбутніх фахівців належить до компетенції закладів вищої освіти й має на меті набуття та розвиток таких навичок і умінь здобувачів освіти, які забезпечують їх ефективну комунікацію в інтеракційному (комунікаційному) процесі з представниками різних культур на мовленнєвому, дискурсивному, змістовому та поведінковому рівнях. Результатом такої взаємодії є діалог культур та ефективна інтеграція культурних світоглядів.

3. Аналіз педагогічної практики формування міжкультурної компетентності показує, що для її розвитку доцільно використовувати інтерактивні технології, спрямовані на розвиток діалогічності, співробітництва, створення вільного творчого простору, самостійної активної пізнавальної діяльності, рефлексію, варіативність і гнучкість змісту навчання.

4. Сучасні військові фахівці для ефективної взаємодії у міжнародному середовищі безпеки повинні мати розвинуту міжкультурну компетентність, набуту у процесі професійної військової освіти, що забезпечує готовність до міжнародного співробітництва через знання типів культур, міжкультурних стилів комунікації, розрізнення мов і культур світу, володіння здатностями до міжкультурного розуміння та діалогу в полікультурному середовищі.

5. Аналіз зарубіжної військової практики показує, що сформована у слухачів (курсантів) міжкультурна компетентність створює передумови для гідних дій офіцерів на міжнародній арені, взяття активної участі у міжнародних військових навчаннях, семінарах, конференціях, нарадах тощо, у тому числі й без залучення перекладачів, що набуває особливої актуальності у наш час.

Перспективним напрямом подальших досліджень має стати обґрунтування моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління Збройних Сил України в умовах змішаного навчання з використанням інтерактивних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбакова О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США: дис. канд. пед. наук. Ужгород, 2017.с.115-153.

2. Кнутсон С. Украина: новая реформа высшего образования и интернационализация / С. Кнутсон, В. Кушнарченко // Международное высшее образование. 2015. – № 79.– С. 36-38.

3. Сулима О. Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу для дошкільних закладів ФРН: Методичні рекомендації, 2013.–с. 33-41.

4. Сисоева С. Культурологічні концепти освітології та розвиток полікультурного суспільства// Неперервна професійна освіта. 2012. № 1–2.

5. Byram M., Zarate G. Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching. Clevedon, Philadelphia, cop., 1991.

6. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence Multilingual Matters Ltd, 1997.–124 p.

7. Everett M. Rogers, Thomas M. Steinfatt. *Intercultural Communication*. Waveland Press, Inc. Prospect Heights, Illinois, 1999.–59-62 p.
8. Stier J. Intercultural competencies as a mean to manage intercultural interactions in social work // *Journal of Intercultural Communication*. Issue 7, 2004.
9. Standards for Cultural Competence in Social Work Practice (2001) and Indicators for the Achievement of the NASW Standards for Cultural Competence in Social Work Practice (2007).
10. Bennett Christine I. *Comprehensive multicultural education: theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon, 1990.–P.294
11. Kriaučiūnienė R., Šiugždiniene A. Viewpoints of intercultural competence development in English language teaching/learning classroom. *Kalbu didaktika. Įteikta*, 2010.– P. 95–105.
12. Gray C. F. *Project management: The managerial process*. C. F. Gray, E. W. Larson. New York, NY: McGraw-Hill Education, 2014. P.68.
13. Rothlauf J. *A global view on intercultural management: challenges in a globalized world*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2015.
14. Stawnicza O. Distributed team cohesion—not an oxymoron. The impact of information and communications technologies on teamness in globally distributed IT projects // *International Journal of Information Systems and Project Management*. 3. 2015. –№ 2. –p. 23–39.
15. Roth K. *Interkulturelles Management—ein volkswirtschaftliches Problem. Zur interkulturellen Dimension von Wirtschaftsunternehmen//Der industrielle Mensch. Vorträge des 28. Deutschen Volkswirtschaftskongress in Hagen/Hg. M.Dauskardt/H. Gerndt.Hagen, 1991.*
16. Hall E. *The silent language*. Garden City. N.Y.: Anchor, 1959. – P. 217

REFERENCES

1. Baibakova O. (2017). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty u vyshchyykh navchalnykh zakladakh SShA [Formation of intercultural competence of future specialists of social work in higher educational institution of the USA] dys. kand. ped. nauk. Uzhhorod. S. 115-153. (in Ukrainian).
2. Knutson S. (2015) *Ukrayna: novaia reforma vyssheho obrazovanyia y ynternatsyonalizatsiia* [Ukraine new higher education reform and internationalization] / S. Knutson, V. Kushnarenko *Mezhdunarodnoe vysshee obrazovanye*. № 79. S. 36-38. (in Ukrainian).
3. Sulyma O. (2013) *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky pedahohichnoho personalu dlia doshkilnykh zakladiv FRN: Metodychni rekomendatsii*, [Competence approach to the training of pedagogical staff for preschool institutions in Germany] s. 33-41. (in Ukrainian).
4. Sysoieva S. (2012) *Kulturolohichni kontsepty osvitolohii ta rozvytok polikulturnoho suspilstva* [Culturological concepts of pedagogy and the development of a multicultural society] *Neperervna profesiina osvita*. № 1–2. (in Ukrainian).
5. Byram M., Zarate G. (1991) *Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching*. Clevedon, Philadelphia, cop. (in English).
6. Byram M. (1997) *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence* Multilingual Matters Ltd, 124 p. (in English).
7. Everett M. Rogers, Thomas M. Steinfatt (1999) *Intercultural Communication*. Waveland Press, Inc. Prospect Heights, Illinois. 59-62 p. (in English).
8. Stier J. (2004) *Intercultural competencies as a mean to manage intercultural interactions in social work / Journal of Intercultural Communication*. Issue 7. (in English).
9. Standards for Cultural Competence in Social Work Practice (2001) and Indicators for the Achievement of the NASW Standards for Cultural Competence in Social Work Practice (2007). (in English).
10. Bennett Christine I. (1990) *Comprehensive multicultural education: theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon. P.294. (in English).
11. Kriaučiūnienė R., Šiugždiniene A. (2010) *Viewpoints of intercultural competence development in English language teaching/learning classroom. Kalbu didaktika. Įteikta*. P. 95–105. (in English).

12. Gray C. F. (2014) Project management: The managerial process. C. F. Gray, E. W. Larson. New York, NY: McGraw-Hill Education. P.68. (in English).
13. Rothlauf J. (2015) A global view on intercultural management: challenges in a globalized world. Walter de Gruyter GmbH & Co KG. (in English).
14. Stawnicza O. (2015) Distributed team cohesion—not an oxymoron. The impact of information and communications technologies on teamness in globally distributed IT projects // International Journal of Information Systems and Project Management. № 2. p. 23–39. (in English).
15. Roth K. (1991) Interkultures Menegment-ein volkscundliches Problem. Zur interkulturellen Dimension von Wirtschaftsunter-nehmen//Der industrielle Mensch. Vortrage des 28. Deutschen Volkscundekongress in Hagen/Hg. M.Dauskardt/H. Gerndt.Hagen.
16. Hall E. The silent language. Garden City. N.Y. Anchor,1959. – P. 217. (in English).

РЕЗЮМЕ

Валерия Скрипникова,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Развитие межкультурной компетентности в психолого-педагогической теории и практике (зарубежный опыт)

В статье раскрыты особенности развития межкультурной компетентности в работах зарубежных ученых, в частности американских и европейских. На основе анализа и обобщения опыта современных зарубежных ученых определены педагогические технологии обучения для эффективного развития межкультурной компетентности. Актуализировано необходимость разрешения проблемы развития межкультурной компетентности будущих магистров военного управления.

Изучение зарубежного опыта свидетельствует о необходимости интеграции межкультурного (поликультурного) компонента в профессиональную подготовку военных специалистов.

Ключевые слова: межкультурная компетентность; межкультурная коммуникация; межкультурный диалог; межкультурное взаимодействие; поликультурное образование; интерактивные технологии.

SUMMARY

Valeriia Skrypnikova,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskii

Development of intercultural competence in psychological and pedagogical theory and practice (foreign experience)

Introduction. *The article is intended to study and generalize the features of the development of intercultural competence in psychological and pedagogical theory and practice.*

Purpose *is to analyze foreign experience in the development of intercultural competence in psychological and pedagogical theory and practice, and on its basis to identify ways to implement models of intercultural competence in the scientific community of Ukraine and identify criteria for intercultural competence that need further development.*

Methods. *Induction, deduction, systematization and analysis theoretical sources on the problem of acquiring and developing intercultural competence.*

Results. *The article reveals the peculiarities of the development of intercultural competence in the works of foreign researchers, in particular American and European. The need to solve the problem of developing intercultural competence of future masters of military management is urgent.*

The analysis and study of foreign experience indicates the need to integrate the intercultural (multicultural) component in the training of military specialists.

Originality. *The analysis of pedagogical practice of formation of intercultural competence of future masters of military management has determined that for its development it is expedient to use interactive technologies aimed at development of dialogue, cooperation, creation of free creative space, independent active cognitive activity, reflection, variability and flexibility of learning content. Modern military professionals for effective interaction in the international security environment must have developed intercultural competence acquired in the process of professional military education, which ensures readiness for international cooperation through knowledge of cultures, intercultural communication styles, distinguishing languages and cultures of the world, intercultural understanding and dialogue in a multicultural environment.*

Conclusion. *Based on the analysis of the work of foreign researchers, we note that for the development of intercultural competence of future military professionals, it is advisable to use interactive technologies aimed at developing dialogue, cooperation, creating a free creative space, independent active cognitive activity, reflection, variability and flexibility of learning content.*

Key words: *intercultural competence; intercultural communication; intercultural dialogue; intercultural interaction; multicultural education; interactive technologies.*

Іван Смірнов,

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського, м. Київ

ORCID ID 0000-0002-6844-6290

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/293-304

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ВІЙСЬК (СИЛ)

У статті проведено аналіз сутності та ролі реклами військової служби у Збройних Силах, чинників, які впливають на організацію і проведення рекламних заходів, визначено шляхи підвищення ефективності рекламування військової служби та забезпечення належного рівня укомплектованості первинних офіцерських посад. Висвітлено переваги та недоліки існуючих засобів реклами, проаналізовано досвід США, Німеччині, Франції та Україні. Наголошується, що кількісний і якісний відбір добровольців для навчання у вищих військово-навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти залежить від ефективності рекламної компанії.

Ключові слова: рекламування; навчання; комплектування військ (сил); первинні офіцерські посади.

Постановка проблеми. Досвід комплектування Збройних Сил України, насамперед первинних офіцерських посад, офіцерським складом вказує на залежність комплектування від ефективності рекламування військової служби.

У ході попередніх досліджень було виявлено тенденцію до зниження рівня укомплектованості первинних офіцерських посад через неефективність організації і проведення рекламування військової служби у ЗС України, що знижує рівень готовності і здатності військ (сил) до виконання завдань за призначенням.

У Концепції кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року [9] зазначено, що заходи із рекламування престижу військової служби у Збройних Силах та її позитивного сприйняття суспільством є не дуже ефективними.

Вирішення проблеми укомплектованості первинних офіцерських посад ЗС України завдяки підвищенню ефективності рекламування військової служби сприятиме підвищенню рівня готовності і здатності військ (сил), а це потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему комплектування військ (сил) особовим складом, у тому числі рекламування військової служби, дослідники розглядали з точки зору комплектування ЗС України особами рядового, сержантського і старшинського складу.

У статті [8, 103] О. Коваль довів, що організація та проведення рекламних і пропагандистських заходів із молоддю та військовозобов'язаними залишаються актуальними, а також розглянув проблеми формування та функціонування територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) за результатами експерименту.

Науковець зазначив, що питання пропагування військової служби за контрактом серед осіб офіцерського складу запасу та служби у військовому резерві залишилися поза увагою через відсутність відповідних інструкторів для роботи з населенням.

У статті [18, 25–28] В. Хома визначив показники оцінювання ефективності роботи військових комісаріатів із відбору громадян України на військову службу за контрактом на посадах рядового, сержантського та старшинського складу, при цьому показник, який характеризує рівень ефективності проведення рекламної кампанії, не був врахований.

У праці [2, 123] В. Данилов висвітлив сутність і принципи організації рекламних кампаній, спрямованих на створення позитивного образу ЗС України, а також технологій, які вважають проміжною ланкою системи «збройні сили – громадськість». Дослідник визначив вимоги (системність і послідовність у рекламній діяльності та інші) до процесу розроблення, виготовлення та поширення реклами військової служби за контрактом.

Проте у праці [2, 123–128] не розглянуто переваги та недоліки засобів реклами, не визначено конкретні шляхи підвищення ефективності рекламування військової служби для забезпечення належного рівня комплектування Збройних Сил.

У статті [13, 153] Г. Радіонов розробив порядок знаходження чинників, що впливають на значення потреб у підготовлених офіцерських кадрах, та методику прогнозування потреб за кожним напрямом підготовки.

За допомогою розробленої методики [13, 157] можна виявляти чинники, статистично значущі для кількісного оцінювання очікуваного некомплекту офіцерських кадрів, та добирати відповідну рекурсивну модель. Водночас методика не враховує статистичних чинників ефективності проведення рекламних заходів, які також впливають на кількісне оцінювання очікуваного некомплекту.

У публікаціях [6, 140; 7, 38] також не приділено увагу безпосередньо впливу реклами військової служби на комплектування первинних офіцерських посад, що в сучасних умовах є актуальною науково-прикладною проблемою.

Таким чином, підвищення ефективності рекламування військової служби для забезпечення належного рівня комплектування військ (сил) молодшим офіцерським складом залишається актуальним.

Метою статті є аналіз сутності і ролі реклами військової служби у Збройних Силах, чинників, які впливають на організацію і проведення рекламних заходів, для визначення шляхів підвищення ефективності рекламування військової служби та забезпечення належного рівня укомплектованості первинних офіцерських посад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок комплектування ЗС України особовим складом встановлюється Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3] та прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами.

Важливу роль у процесі комплектування ЗС України особовим складом відіграє реклама військової служби, особливо серед молоді, тому що після

відповідної військової та фахової підготовки у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ та ВНП ЗВО) молодих офіцерів буде призначено на первинні офіцерські посади.

Реклама військової служби є одним з основних заходів, що забезпечить належний рівень комплектування військ (сил) особовим складом і стане засобом залучення необхідної кількості найбільш освіченої і фізично розвинутої молоді до проходження військової служби у ЗС України, що дасть можливість підтримувати їх бойову готовність на високому рівні та успішно виконувати завдання за призначенням [17].

Реклама військової служби є складним комплексом заходів, що передбачають серйозну дослідницьку роботу із забезпечення різних категорій населення інформацією про діяльність ЗС України в умовах повсякденної діяльності (мирного часу), в особливий період (під час проведення операції Об'єднаних сил, антитерористичної операції на Сході України) та під час проведення заходів на території України в умовах карантину та поширення COVID-19.

Метою рекламування військової служби є інформування всіх верств населення про її перспективи та можливості, створення привабливого іміджу військовослужбовця у цивільного населення, поширення інформації про практичну діяльність ЗС України.

Основними завданнями рекламування військової служби у ЗС України є доведення до потенційного контингенту населення (передусім молоді) такої інформації:

- умов вступу на військову службу (у вищі військові навчальні заклади);
- порядку проходження військової служби та її переваг;
- пільг для військовослужбовців та членів їхніх сімей;
- підвищення престижу військовослужбовців і загалом Збройних Сил у суспільстві;

забезпечення комплектування Збройних Сил якісним, мотивованим, професійним особовим складом (насамперед молодшим офіцерським складом).

Для доведення інформації до споживачів використовують такі основні засоби: зовнішню рекламу, рекламу у пресі, на радіо, телебаченні, кіно- та відеорекламу, а також рекламу в Інтернеті. Переваги та недоліки засобів реклами наведено в таблиці 1.

Переваги та недоліки засобів реклами

Таблиця 1

Засоби реклами	Переваги	Недоліки
Зовнішня реклама	Гнучкість та оперативність; висока частота повторних контактів; слабка конкуренція	Неможливість залучення вибіркової аудиторії; обмеженість у творчих можливостях впровадження
Реклама в пресі	Гнучкість; широке охоплення; високий ступінь довіри до друкованої інформації; високі вибіркові можливості спеціалізованих видань; аудиторія «повторних читачів»	Недостатня оперативність; короткочасність існування; висока вартість
Реклама на радіо	Масове охоплення; оперативність надходження в ефір; можливість вибору ефективного часу ефіру та програми; низька вартість	Відсутність вибіркості рекламних повідомлень; короткочасність рекламної дії
Реклама на телебаченні	Масове охоплення аудиторії; ефективність дії завдяки поєднанню зорових, звукових і рухових ефектів; можливість використання виразних електронних спецефектів; можливість вибору програми та часу її виходу в ефір; оперативність надходження в ефір	Досить низький вибірковий соціальний склад аудиторії; перевантаженість рекламою; висока вартість; швидкоплинність рекламної дії
Кіно- та відеореклама	Ефективність дії на глядача завдяки поєднанню зорових, звукових і рухових ефектів; вибірковість аудиторії спеціальних програм; можливість встановлення моментального ділового контакту	Недостатня оперативність виготовлення; трудомісткість виробництва; досить висока вартість; труднощі в організації спеціальних переглядів для цільових груп населення
Реклама в Інтернеті	Висока оперативність розміщення; легка доступність для споживача; дешевизна порівняно з іншими традиційними засобами розміщення реклами; можливість посилання на офіційні веб-сайти та додаткову інформацію	Поширення різнорідної та недостовірної інформації; різний вплив на масову та індивідуальну свідомість споживачів; складність пошуку потрібного сайту; складність доступу до Інтернету для багатьох громадян України

У розвинутих країнах світу рекламу військової служби розглядають як невід’ємну складову забезпечення збройних сил необхідними людськими ресурсами.

У **США** спеціальні служби розробляють, виготовляють і поширюють відповідну рекламну продукцію. Крім того, до співпраці долучаються напіввійськові організації: Асоціація Військово-Морської ліги США, Асоціація офіцерів запасу, Асоціація національної гвардії, Національна стрілецька асоціація. Ці організації широко пропагують збройні сили, одночасно виконуючи функції рекламних агентів.

Також у США широко розвинена робота вербувальних пунктів, працівники яких прямо контактують та листуються з юнаками. Вербувальники щорічно охоплюють своїм впливом майже всю молодь країни. Статистика показує: щоб завербувати одного добровольця до збройних сил США, вербувальникам необхідно підтримувати протягом року контакти з 24 кандидатами.

У **Німеччині** до структури міністерства оборони входить штаб преси та інформації. Армійську службу серед молоді рекламують у військових частинах офіцери відділень по роботі з молоддю.

Крім того, Академія бундесверу у м. Вальдбреле спеціалізується на підготовці фахівців з реклами збройних сил.

У **Франції** збройні сили рекламують кілька відомств, серед яких основну роль відіграє служба інформації та громадських відносин, підпорядкована міністру оборони.

Отже, аналіз рекламування військової служби у збройних силах інших держав показує значущість реклами для створення їх іміджу та підвищення престижу військової служби, а також важливість роботи з молоддю.

Реклама військової служби у ЗС України покладена на органи військового управління, командувачів, командирів (начальників), штаби, органи морально-психологічного забезпечення, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки для формування у цивільного населення та військовослужбовців бажання служити у ЗС України та створення привабливого іміджу військової служби. Однак на цей час робота більшості ТЦК та СП з прийняття (призову) найбільш мотивованих громадян України на військову службу є недостатньо ефективною.

Надзвичайно важливим чинником, що сприяє успішному виконанню завдань за призначенням у сучасних збройних конфліктах, під час проведення операції Об'єднаних сил на Сході України та несення бойового чергування є повнота і якість комплектування органів військового управління, військових частин, підрозділів офіцерським складом, передусім – первинних офіцерських посад молодшими офіцерами.

На організацію і проведення рекламних заходів впливають такі основні чинники:

- наявність дієвих законодавчих та інших нормативно-правових актів стосовно реклами військової служби;
- фінансування рекламної кампанії (ведення фінансово-економічної політики держави стосовно Збройних Сил);
- наявність служб, установ, організацій і підрозділів, які цілеспрямовано рекламують військову службу, відбирають і супроводжують добровольців на

військову службу чи навчання у вищих військово-навчальних закладах (ВВНЗ) та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВНП ЗВО).

За результатами аналізу законодавчих та інших нормативно-правових актів [3–5; 9; 11; 16–17] з'ясовано, що у них містяться вимоги до необхідності рекламування військової служби у ЗС України.

Найважливішим чинником, від якого залежить ефективність проведення рекламних заходів, є фінансування, однак нині це відбувається за залишковим принципом, хоча рекламні кампанії завжди є фінансово обтяжливими. Так, наприклад, демонстрування одноквилинного рекламного ролика, як показують виборчі перегони до Верховної Ради України у 2019 році, на різних каналах телебачення коштувало від \$ 2,5 до 8 тис.

У США, наприклад, вартість рекламного ролика становить \$ 100 тис., а на комерційному телебаченні деякі рекламні ролики тривалістю 30 с коштують \$ 250 тис. і більше [8]. На рекламу морської піхоти США у 2014 році було витрачено більше \$ 80 млн.

Під час рекламування військової служби в різних державах світу використовують такі методи визначення рекламного бюджету: залишкового бюджету; формування бюджету на основі його обсягу за попередній період; встановлення фінансового відсотка до кількості залучених військовослужбовців на військову службу за контрактом; визначення бюджетних цілей та завдань; урахування частки реклами конкурентів; технічного бюджету.

В Україні для рекламування військової служби переважно використовують методи встановлення фінансового відсотка до кількості залучених військовослужбовців на військову службу за контрактом та залишкового бюджету.

Метод встановлення фінансового відсотка до кількості залучених військовослужбовців на військову службу за контрактом полягає у встановленні взаємозв'язку між обсягом рекламних витрат та кількістю військовослужбовців, залучених на військову службу за контрактом: чим більші рекламні витрати на пропаганду військової служби, тим більше бажаючих проходити військову службу.

Метод залишкового бюджету полягає у визначенні короткострокових фінансових можливостей проведення рекламної кампанії після підрахунку всіх інших бюджетних витрат. Цей метод не враховує реальних цілей та завдань рекламування військової служби за контрактом.

Використовуючи традиційні методи визначення рекламного бюджету, командири військових частин, військові комісари ТЦК та СП, органи військового управління визначають обсяг бюджетних витрат для замовлення друкованої рекламної продукції та ефірної реклами на телебаченні і радіо, необхідних для рекламування військової служби.

На організацію і проведення рекламних заходів також впливають спеціальні служби, установи, організації, підрозділи, які цілеспрямовано рекламують військову службу, відбирають і супроводжують добровольців на військову службу.

Рекламування військової служби та відбір добровольців на військову службу переважно покладено на органи військового управління, обласні та районні ТЦК та СП, військові частини. Наприклад, в обласних ТЦК та СП військову службу рекламує виконує відділ рекрутингу та комплектування, в районних ТЦК та СП – відділення призову. Ці підрозділи закупають рекламну продукцію та послуги, а також отримують рекламні матеріали від відповідних структурних підрозділів Командування Сухопутних військ ЗС України, розміщують рекламу на білбордах, у громадському транспорті та інших місцях, укладають договори, розробляють і розміщують відео- та аудіоматеріали на місцевому радіо і телебаченні, передовий досвід проходження військової служби висвітлюють у друкованих засобах масової інформації. Періодичність виходу реклами становить: на телебаченні – 1...2 рази на день, на радіо – до 10 разів на день, у друкованих ЗМІ – 1 раз на тиждень.

Рекламувати проходження військової служби громадянами України та формувати позитивний імідж ЗС України серед населення мають відділи інформаційно-пропагандистського забезпечення управлінь морально-психологічного забезпечення Оперативних командувань.

Крім того, вести роз'яснювальну та агітаційну роботу з рекламування військової служби серед населення відповідно до Указу Президента України [17] зобов'язані Головне управління персоналу Генерального штабу ЗС України, Управління преси та інформації МО України, Департамент військової освіти і науки МО України, органи військового управління, ВВНЗ, однак робота службових осіб цих структур [15] на цей час неефективна.

Інші дослідження показують, що соціальні орієнтири та цінності молоді в Україні пов'язані з досягненням матеріального достатку і переважають над усіма іншими життєвими орієнтирами незалежно від категорії опитаних [2; 6–8; 10; 13; 18].

Визначаючи своє ставлення до військової служби, молодь висловлює прагматичні мотиви, тому основну увагу в рекламі доцільно приділити перевагам добровільної військової служби, в ході якої можливе належне матеріальне забезпечення, а в перспективі – отримання житла.

Отже, військова служба має стати бажаною сферою застосування інтелектуальних і фізичних можливостей молоді, наміру випробувати себе, розвинути фізичні якості, що у структурі мотивів посідає друге місце після бажання добре заробляти і випереджає прагнення отримати житло.

Ставлення до військової служби більш яскраво виражено у школярів: їм властиві романтичні настрої щодо ЗС України та військової служби. З огляду на це у рекламі, розрахованій на учнів загальноосвітніх навчальних закладів, призовників, важливо наголошувати на можливості здобути у Збройних Силах спеціальність, яка може бути конкурентоздатною у цивільному житті після військової служби, а також спроможність випробувати себе, застосувати інтелектуальні і фізичні можливості.

Важливо в рекламі враховувати і прагнення молоді до незалежності і самостійності, а також допомогти зрозуміти романтику військової служби

(передусім на офіцерських посадах), благородство і переваги військової професії.

Зрозуміло, що чим більше бажаючих навчатися та менше витрачається коштів на рекламу, тим вища ефективність проведення рекламної кампанії.

Для забезпечення належного рівня комплектування військ (сил) та підвищення ефективності рекламування військової служби Міністерству оборони України, іншим органам військового управління, ТЦК та СП, ВВНЗ та ВНП ЗВО пропонується:

1) рекламування військової служби в ЗС України здійснювати із використанням усіх засобів реклами;

2) залучати до розроблення та виготовлення рекламної продукції державні та комерційні організації, служби, установи на місцевому та державному рівнях;

3) проводити роз'яснювальну та агітаційну роботу серед молоді через міські ради, обласні й районні державні адміністрації, наприклад, із застосуванням досвіду, висвітленого у [12; 14];

4) рекламування військової служби в ЗС України на офіцерських посадах за контрактом серед осіб офіцерського складу запасу та служби у військовому резерві здійснювати щомісячно із нарощуванням зусиль під час рекламної кампанії;

5) рекламну компанію проводити під час весіннього та осіннього призову громадян на строкову військову службу;

6) під час рекламної кампанії розповсюджувати та розміщувати рекламну продукцію у місцях масового скупчення людей із залученням активістів, а також відбирати та проводити співбесіди із потенційними кандидатами;

7) проводити оцінювання ефективності рекламних кампаній та інші рекламні дослідження для прийняття раціональних рішень.

Висновки. За результатами дослідження визначено, що рекламування військової служби має державну значущість для Міністерства оборони України та Збройних Сил України.

В Україні система рекламування військової служби потребує удосконалення, оскільки актуальною є тенденція до зниження рівня укомплектованості первинних офіцерських посад, які визначають боєздатність військових частин і підрозділів.

Ефективність рекламних кампаній залежить від фінансування необхідних заходів, наявності спеціальних установ та організацій на державному рівні для виконання завдань рекламування військової служби та підвищення іміджу Збройних Сил, як це зроблено у провідних країнах світу.

Перспективи подальшого дослідження. Надалі планується продовжити дослідження проблем комплектування ЗС України офіцерським складом, передусім первинних офіцерських посад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Військова служба за контрактом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.1551.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=15040951> (дата звернення: 02.10.2020).

2. Данилов В. Сутність рекламної діяльності Збройних Сил України / В. Данилов // Національна безпека. Політичний менеджмент. 2010 – № 4. – С. 123–128.
3. Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” від 25.03.1992 № 2232-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 02.10.2020).
4. Закон України “Про рекламу” від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення: 02.10.2020).
5. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.1991 № 2232-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/print> (дата звернення: 02.10.2020).
6. Іваницький М. Г. Комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань України особовим складом на контрактній основі: досвід, проблеми та перспективи: аналітична доповідь / М. Г. Іваницький, В. Г. Лішавський та ін. – Київ: НАОУ, 2007. – С. 140.
7. Іващенко Г. І. Основні поради щодо рекламування контрактної військової служби в Збройних Силах України [Текст] / Г. І. Іващенко [та ін.]; відп. ред. В. Г. Бережинський; ЦНДІ ЗС України. – Київ, 2003. – 73 с. – Бібліогр.: с. 72.
8. Коваль О. Проблеми формування та функціонування центрів комплектування та соціальної підтримки й шляхи їх вирішення // Ефективність державного управління. – 2017. – Вип. 4 (53). Ч. 1. – С. 102–111.
9. Концепція кадрової політики в Збройних Силах України на період до 2020 року: затв. нак. МО України від 26.06.2017 № 342 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/kadrova-politika/konczepczya-kadrovoi-politiki-v-zbrojnih-silah-ukraini> (дата звернення: 02.10.2020).
10. Методичні рекомендації командирам військових частин та військовим комісарам усіх рівнів Збройних Сил України щодо організації рекламування військової служби за контрактом / В. В. Євтушенко, І. А. Грач, О. В. Панасенко та ін. – Київ: ЦНДІ ЗС України, 2004. – С. 49.
11. Наказ Міністерства оборони України “Про затвердження Змін до Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” від 18.06.2019 № 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33709.html.
12. Офіційний інтернет-портал Дніпровської районної в м. Києві Державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnipr.kyivcity.gov.ua/content/viyskova-sluzhba--za--kontraktom--perspektyva-zbrojnyh-syl.html> (дата звернення: 02.10.2020).
13. Радіонов Г. О. Методика прогнозування потреб у підготовлених офіцерських кадрах за напрямками освіти / Г. О. Радіонов // Зб. наук. праць ХУПС. – Харків, 2012. – Вип. 2 (31). – С. 152–157.
14. Свалявський районний військовий комісаріат продовжує набір громадян на військову службу по контракту, всіх бажаючих просимо звертатись до Свалявського РВК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svalyava-vlada.gov.ua/filelib/sou/260216%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B2%D1%81.pdf> (дата звернення: 02.10.2020).
15. Система роботи службових осіб військового управління, військових частин та військових комісаріатів щодо рекламування військової служби за контрактом, служби у військовому резерві та вступу до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти: затв. Міністром оборони України 16.08.2013.
16. Указ Президента України “Про державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року” від 22.03.2017 № 73/2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0017525-16/print> (дата звернення: 02.10.2020).

17. Указ Президента України “Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України” від 10.12.2008 № 1153/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008/print> (дата звернення: 02.10.2020).

18. Хома В. В. Показники оцінювання ефективності роботи військових комісаріатів з виявлення (залучення) громадян України на військову службу за контрактом / В. В. Хома // Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ імені Івана Черняхівського. – Київ, 2013. – № 1 (47). – С. 25–28.

REFERENCES

1. Military service under contract. Available at: <http://wiki.1551.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=15040951>.

2. Danilov, V. (2010). The essence of advertising of the Armed Forces of Ukraine. [National Security]. Political management, 4, 123–128.

3. Law of Ukraine «On Military Duty and Military Service» of March 25, 1992 № 2232-XII. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

4. Law of Ukraine «On Advertising» of July 3, 1996 № 270/96-VR. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/print>.

5. Law of Ukraine «On social and legal protection of servicemen and members of their families» of 20.12.1991 № 2232-XII. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/print>.

6. Ivanytsky, M., Lishavsky, V. (2007). Completion of the Armed Forces of Ukraine and other military formations of Ukraine with personnel on a contract basis: experience, problems and prospects: an analytical report. Kyiv: NAOU, 140.

7. Ivashchenko, G. (2003). Basic advice on advertising contract military service in the Armed Forces of Ukraine [Text] G. Ivashchenko [etc.]; resp. ed. V. Berezhinsky [Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv, 73.

8. Koval, O. (2017). Problems of formation and functioning of staffing and social support centers and ways to solve them. Efficiency of public administration, 4 (53), 102–111.

9. The concept of personnel policy in the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2020: approved. nak. Ministry of Defense of Ukraine dated 26.06.2017 № 342. Available at: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/kadrova-politika/konczepczyia-kadrovoi-politiki-v-zbrojnih-silah-ukraini>.

10. Yevtushenko, V., Grach, I., Panasenko, O. (2004). Methodical recommendations to commanders of military units and military commissars of all levels of the Armed Forces of Ukraine regarding the organization of advertising of military service under contract. Kyiv: Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, 49.

11. Order of the Ministry of Defense of Ukraine «On approval of Amendments to the Instruction on the organization of implementation of the Regulation on military service of citizens of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine» of 18.06.2019, № 315. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33709.html.

12. Official Internet portal of Dniprovsk district state administration in Kyiv. Available at: <http://dnipr.kyivcity.gov.ua/content/viyskova-sluzhba-za-kontraktom-perspektyva-zbroynnyh-syl.html>.

13. Radionov, G. (2012). Methodology for forecasting the needs of trained officers in the areas of education. Coll. Science. against HUPS. Kharkiv, 2 (31), 152–157.

14. Svalyava District Military Commissariat continues to recruit citizens for military service under a contract, all who wish are asked to contact the Svalyava RVC. Available at: <http://www.svalyava-vlada.gov.ua/filelib/sou/260216%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B2%D1%81.pdf>.

15. The system of work of officials of the military administration, military units and military commissariats on advertising military service under contract, service in the military reserve and

admission to higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions: approved. Minister of Defense of Ukraine 16.08.2013.

16. Decree of the President of Ukraine «On the state program of development of the Armed Forces of Ukraine for the period up to 2020» of 22.03.2017, № 73/2017. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0017525-16/print>.

17. Decree of the President of Ukraine «On Regulations on the passage of military service by citizens of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine» of 10.12.2008, № 1153/2008. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008/print>.

18. Khoma, V. (2013). Indicators of evaluating the effectiveness of military commissariats to identify (involve) citizens of Ukraine in military service under contract. Coll. Science. Proceedings of the Ivan Chernyakhovsky National Center for Social Studies, 1 (47), 25–28.

РЕЗЮМЕ

Иван Смирнов,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Пути повышения эффективности рекламы военной службы для обеспечения надлежащего уровня комплектования войск (сил)

В статье проведен анализ сущности и роли рекламы военной службы в Вооруженных Силах, факторов, влияющих на организацию и проведение рекламных мероприятий, определены пути повышения эффективности рекламы военной службы и обеспечения надлежащего уровня укомплектованности первичных офицерских должностей. Освещены преимущества и недостатки существующих средств рекламы, проанализирован опыт США, Германии, Франции и Украины. Отмечается, что количественный и качественный отбор добровольцев для обучения в высших военно-учебных заведениях и военных учебных подразделениях высших учебных заведений зависит от эффективности рекламной компании.

Ключевые слова: *рекламирование; обучение; комплектование войск (сил); первичные офицерские должности.*

SUMMARY

Ivan Smirnov,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Ways to increase the effectiveness of advertising for military service to ensure the proper level of manning (forces)

Previous studies have shown a tendency to reduce the level of staffing of primary officer positions due to the inefficiency of organizing and advertising military service in the Armed Forces of Ukraine, which reduces the level of readiness and ability of troops (forces) to perform assigned tasks.

The aim of the article is to analyze the nature and role of military service advertising in the Armed Forces, the factors influencing the organization and conduct of promotional activities, to identify ways to improve the effectiveness of military service advertising and ensure the proper staffing of primary officer positions.

Analysis of research and publications on the topic showed that the problems of manning troops (forces), including advertising the military, were in the field of view of scientists, but attention was paid to the manning of the Armed Forces of Ukraine by privates, sergeants and officers.

The article identifies the advantages and disadvantages of advertising, the procedure for evaluating the effectiveness of the military service advertising campaign and ways to improve the effectiveness of military service advertising, analyzes the advertising of military service in the United States, Germany, France and Ukraine.

According to the results of the study, the system of advertising military service needs to be improved. The effectiveness of advertising campaigns depends on the funding of necessary measures, the availability of special institutions and organizations at the state level to perform the tasks of advertising military service and enhance the image of the Armed Forces, as is done in leading countries.

The prospect of further research identifies the solution of the problems of staffing the Armed Forces of Ukraine, primarily primary officer positions, officers.

Key words: *advertising; teaching; manning of troops (forces); primary officer positions.*

Володимир Хміль

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського, м. Київ

ORCID ID 0000-0002-1968-4559

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/305-315

ПІДГОТОВКА МИРОТВОРЦІВ ЗА СТАНДАРТАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

В статті проведено аналіз навчальної підготовки миротворчого персоналу Організації Об'єднаних Націй (ООН) до операцій з підтримання миру та розподіл обов'язків за етапами підготовки у системі ООН. Еволюція миротворчої діяльності ООН спричинена появою комплексних операцій з підтримання миру призвела до формування нових вимог до підготовки миротворчого персоналу ООН, заснованих на всебічному аналізі та вивченому досвіді проведених операцій з підтримання миру. Підготовка миротворчого персоналу на етапі перед розгортанням є базисною підготовкою, стандартизований мінімум якої встановлює Департамент миротворчих операцій ООН, тем не менш відповідальність за її якість несуть країни-контрибутори.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй; операції з підтримання миру; миротворча діяльність; навчальна підготовка; миротворчий персонал.

Постановка проблеми: Зміни, які відбулися у процесі реформування ООН з початку 2000 року призвели до реорганізації системи навчальної підготовки миротворців до операцій з підтримання миру. Багатонаціональний характер середовища операцій з підтримки миру та їх комплексність вимагає чіткого розуміння стандартизованих підходів ООН з підготовки миротворчого персоналу, особливо на етапі підготовки перед розгортанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ґрунтується на нормативних документах ООН, що регулюють питання навчальної підготовки миротворців, стандартизованих навчальних матеріалах Департаменту миротворчих операцій ООН, аналітичних матеріалах з миротворчої діяльності.

Метою статті є аналіз формування та актуальна стратегія щодо підготовки миротворчого персоналу до операцій з підтримання миру ООН.

Методи дослідження: системний аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Миротворча діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН), розпочата у 1948 році вносить унікальний вклад у вирішення конфліктів навколо світу. Однак серед багатьох операцій ООН з підтримання миру існують моменти коли персонал ООН піддавався критиці щодо порушень несумісних з мандатом за причини низької підготовки. На початкових етапах миротворчої діяльності ООН проблематика підготовки миротворчого персоналу не викликала особливих дискусій серед країн-членів ООН, доки не змінилася природа конфліктів (у своїй більшості від міждержавних до внутрішньодержавних) та комплексність самих операцій з підтримання миру і безпеки [7]. Сучасні операції з підтримки миру (ОПМ) ООН отримують більш місткі мандати, які передбачають завдання державного

управління та пошуку шляхів вирішення конфлікту. Окрім військового у складі ОПМ з'явилися потужні поліцейські та цивільні компоненти, функції, яких повинні інтегруватися в єдину систему досягнення цілей мандату.

У 1965 році Генеральна Асамблея ООН створила Спеціальний комітет з миротворчих операцій (С-34) для проведення всебічного щорічного огляду миротворчих операцій у всіх їх аспектах [15]. У 1989 році С-34 вперше прозвітував про стан підготовки миротворчого персоналу до ОПМ та закликав держави-члени створити національні програми підготовки військовослужбовців та цивільного персоналу до ОПМ та, у зв'язку з цим, запропонувати Генеральному секретарю формат навчальних матеріалів, які держави-члени будуть використовувати, як керівництва для навчальних програм на національному, або регіональному рівні [16]. Таким чином було закладено основу для розподілу зусиль між ООН і державами-членами щодо стандартизованої підготовки миротворців до ОПМ ООН.

Незважаючи на роботу С-34 по удосконаленню навчальної підготовки миротворців, цьому питанню приділялося відносно менше уваги до 2000 року порівняно з іншими факторами, які вважалися вирішальними для ефективного збереження миру. Така ситуація була спричинена відсутністю оцінювання діяльності миротворців та відповідного зв'язку між підготовкою до ОПМ та їх проведенням.

Починаючи з 2000 року алжирський дипломат Лахдар Брахімі очолив роботу експертів ООН з виявлення критичних аспектів миротворчої діяльності ООН та підвищення ефективності ОПМ. Важливість питань професійної підготовки миротворців ООН зазначається у доповіді Брахімі 2000 року нарівні з такими важливими елементами, як політична підтримка та швидке розгортання [3]. У звіті підготовка розглядається, як частина «управлінського» підходу, який має застосовуватися у заходах з підтримання миру, та для того, щоб діяти злагоджено військові контингенти повинні бути підготовлені та оснащені відповідно до загальних стандартів [3, 114]. Також ООН було запропоновано встановити «мінімальні стандарти підготовки», які мають бути включені до Меморандуму про розуміння, який потенційні країни-контрибутори збройних сил будуть підписувати із Секретаріатом ООН перед розгортанням відповідної місії [3, 116]. Встановлення відповідних стандартів було впроваджено у рамках приєднання країн-контрибуторів до «Системи резервних угод ООН», що містить інформацію про усі наявні ресурси країн-контрибуторів, які надаються для потреб операцій ООН. Але цей формат утримання резерву виявився недосконалим, тому з 2015 року ООН разом з країнами-членами розробила новий механізм – «Система забезпечення готовності миротворчого персоналу» (СЗГМП). Суть СЗГМП полягає у зобов'язанні країни-контрибутора мати окремі підрозділи, готові до участі у миротворчій діяльності ООН, що сприятиме скороченню строків розгортання збройних сил у нових місіях. Зокрема СЗГМП ООН передбачає чотири рівня готовності:

Рівень 1. Країна, що надає війська, офіційно зобов'язується надати підрозділ і передає перелік основного обладнання й майна для

самозабезпечення, а також свідчення про завершення базової підготовки й перевірки на предмет дотримання прав людини. Державам-членам рекомендується вказати строки доставки й тривалість розгортання для кожного компонента всіх обіцяних засобів і сил;

Рівень 2. У зв'язку з оперативними потребами ООН, взяті зобов'язання на рівні 1 можуть бути підвищені до рівня 2 після оцінки та відвідання країни консультативною групою з штаб-квартири ООН;

Рівень 3. Після задовільної оцінки підрозділи, які досягли відповідного ступеню готовності, переходять на рівень 3;

Рівень швидкого розгортання. Досягнувши рівня 3 країна, яка надає війська може взяти на себе зобов'язання по розгортанню протягом 60 днів після отримання відповідного запиту від штаб-квартири ООН [11].

Проблематика миротворчої діяльності ООН, висвітлена у доповіді Брахімі була врахована в Доктрині «Операції ООН з підтримання миру: принципи та орієнтири» 2008 року [2], в якій визначено основні принципи та завдання ОПМ а також фактори, які сприяють успішному їх виконанню. Доктрина на цей час, є основою для розробки навчальних матеріалів з підготовки військового, поліцейського та цивільного персоналу до участі в ОПМ ООН. Логічним продовженням процесу реформи навчальної підготовки ООН стала «Оцінка стратегічних потреб з підготовки миротворчого персоналу» [4] та формування нової стратегії миротворчої підготовки ООН, зазначеної у доповіді Генерального секретаря ООН «Про хід здійснення професійної підготовки з питань підтримання миру» у січні 2009 року (A/63/680) [18]. Зокрема в стратегії вперше зазначаються основні результати оцінки потреб професійної підготовки з питань підтримання миру на трьох головних етапах: етапі до розгортання, етапі прибуття у місію та етапі постійної підготовки, роль і функції відповідних управлінь та служб як у штаб-квартирі ООН так і у відповідних місіях ООН на місцях.

Вдосконалення та реалізація стратегії підготовки ООН у рамках реформи миротворчої діяльності деталізовані у неофіційному документі ДМО/ДОП «Нова програма партнерства: визначення нових горизонтів миротворчої діяльності ООН» 2009 року [10]. Основною ідеєю цього документу є підхід, орієнтований на спроможності, та визначається як підхід, що відходить від кількісної стратегії, до такої, що базується на навичках, спроможності та готовності персоналу, а також матеріальних засобах для забезпечення необхідних результатів. Цей підхід ґрунтується на чітких оперативних завданнях та стандартах для персоналу ООН, які пов'язані з відповідною підготовкою, та обладнанням, необхідним для виконання цих завдань [10, 29]. Перший крок до розбудови спроможностей, згідно Програми це «робота з країнами-членами для визначення чітких оперативних стандартів для важливих завдань мандату, які будуть використовуватися при розробці навчальних матеріалів та в підготовці до розгортання». У документі також зазначається, що «національний персонал та національний контингент потребують підготовки перед розгортанням, щоб сформувати знання та навички необхідні для виконання місії. Незважаючи на постійні вдосконалення підготовки для

керівників (командирів) та загальних навчальних модулів, недостатньо підготовлений персонал все ще розгортається на місцях» [10, 31]. Щоб подолати цю серйозну проблему, Програма закликає до миротворчого партнерства для створення ефективної глобальної навчальної мережі, куди може бути залучений досвідчений персонал, двосторонні та багатосторонні програми та мережі регіональних навчальних центрів.

Необхідно зазначити, що у рамках реформи, ООН було створено Відділ з питань політики, оцінки та навчальної підготовки (ВППОНП) у структурі якого важливу роль займає Об'єднана служба навчальної підготовки (ОСНП) – головний підрозділ, який відповідає за навчальну підготовку з питань підтримання миру та призначений виконувати свої функції у співпраці з Департаментом Миротворчих Операцій (ДМО) та Департаментом Польової Підтримки (ДПП), який на сьогодні змінив назву на Департамент Оперативної Підтримки (ДОП). Зокрема ОСНП відповідає за визначення актуальних стандартів навчальної підготовки з питань підтримання миру, задовольняє потреби навчальної підготовки, надає підтримку та консультаційні послуги ДМО та ДОП, країнам-членам та місіям ООН на місцях з питань підготовки.

ОСНП співпрацює з партнерами в системі ООН і поза нею, особливо з основними офісами в рамках ДМО та ДОП, які мають координаторів з професійної підготовки, які відповідають за координацію та управління навчанням у своїй галузі спеціальності. Аналогічно, у кожній польовій місії ООН є навчальний координаційний центр, або інтегрований навчальний центр місії, відповідальний за надання специфічної для місії навчально-ознайомчої та безперервної підготовки для всіх миротворців. Співробітники ОСНП на базі логістичної бази ООН в місті Бриндізі, Італія, проводять обов'язкову попередню підготовку цивільних працівників безпосередньо перед їх направленням в місії.

У жовтні 2009 року ДМО та ДОП визначили п'ять напрямів, в яких ОСНП могла б підтримувати держави-члени та навчальні центри з підготовки миротворчого персоналу до ОПМ [12]:

1. Встановлення стандартів підготовки до розгортання, навчальних матеріалів та посібників;
2. Надання допомоги в розробці планів та навчальних програм підготовки до розгортання;
3. Підтримка підготовки інструкторів;
4. Сприяння обміну інформацією та двосторонньому партнерству між навчальними закладами;
5. Забезпечення «визнання» діючих військових та поліцейських курсів підготовки до участі у МОПМ.

Кожна з цих функцій, відіграє важливу роль у наданні допомоги державам-членам у забезпеченні належної підготовки до розгортання для військового і поліцейського персоналу, а також у впровадженні стандартизованих умов підготовки.

Також у системі підготовки ООН існує Навчальний та науково-дослідницький інститут ООН (UNITAR) заснований в 1963 році. Серед

основних завдань інститут визначає підготовку кадрів серед державних службовців країн-членів, які займаються питаннями підтримання миру та попередження конфліктів. На цей час інститут розробив перелік програм у тому числі дистанційних, які дозволяють навчатися зацікавленому персоналу за темами, актуальними в організації та проведення ОПМ.

Разом із країнами-членами ДМО і ДПП розробили «Політику підтримки підготовки військовослужбовців та поліцейських до операцій з підтримання миру ООН на етапі перед розгортанням» (жовтень 2009 року) та «Політику в області навчальної підготовки для усього миротворчого персоналу ООН» (травень 2010 року) [13], де зазначаються ролі ВППОНП та ОСНП, об'єднаних центрів підготовки миротворчого персоналу у Центральних органах ООН, місіях та держав-членів, та їх взаємодія щодо задоволення потреб підготовки. Також, вперше за всі роки реформи ООН, документ дає визначення миротворчої підготовки – «будь яка індивідуальна чи колективна підготовка з отримання військовослужбовцями, поліцейськими та цивільним персоналом ООН знань, навиків та ставлення, необхідних для виконання мандату, що дозволить їм:

- а) бути готовими до непостійних викликів ОПМ, відповідно принципів, політики та настанов ДМО/ДПП а також вивченому досвіду;
- б) виконувати свої професійні функції ефективно, на професійному рівні та з урахуванням комплексних завдань;
- в) продемонструвати ключові цінності та повноваження ООН».

Напрями розбудови професійної підготовки ООН зазначені у доповіді Генерального секретаря ООН у січні 2009 року також відображені в контексті документів «Нові горизонти» 2010 року [5] та «Нові горизонти» 2011 року [6], які відображають суть розпочатої реформи миротворчої діяльності заснованої на реаліях та потребах комплексних (наявність у структурі військового, поліцейського, цивільного компонентів) операцій з підтримання миру. Зокрема в останньому – питання підготовки та освіти зазначаються у контексті розвитку потенціалу миротворчої діяльності.

Деталізація процесу реформи професійної підготовки була представлена у доповіді Генерального секретаря ООН «Про хід здійснення професійної підготовки з питань підтримання миру» 2010 року (A/65/644) [19]. Зокрема в документі зазначається, що миротворча підготовка є «сумісний обов'язок держав-членів, ДМО і ДПО ООН. Держави-члени забезпечують підготовку до розгортання операцій, а департаменти та польові місії відповідають за вступні навчальні курси та поточну підготовку».

Необхідно відмітити, що «Політика в області навчальної підготовки для усього миротворчого персоналу ООН» 2010 року зобов'язала ОСНП проводити періодичний аналіз потреб навчальної підготовки ООН, останній реліз якої вийшов у 2012 році під назвою «Глобальна оцінка потреб з підготовки миротворчого персоналу» [1]. Аналіз визначає пріоритетні потреби підготовки військовослужбовців через знання, які необхідно покращити, та навички, які необхідно вдосконалити (таблиця 1).

Таблиця 1

Пріоритетні потреби підготовки військовослужбовців

Знання, які необхідно покращити	Навички, які необхідно вдосконалити
Роль ООН та її органів.	Комунікативні навички.
Миротворчість та політичні питання, для розуміння як військові підтримують політичний мандат.	Уміння побудови звіту та презентації для проведення якісних брифінгів.
Захист цивільних, захист дітей та інші аспекти захисту прав людини.	Управління конфліктом.
Культурна обізнаність щодо країни, де проводиться ОПМ та взаємодія з місцевим населенням.	Координація з поліцією ООН.
Роль поліцейського та цивільного компонентів в ОПМ та як вони взаємодіють з військовими	Застосування англійської і французької мов, де це необхідно.
Правила застосування сили.	Стрільба зі зброї.
Правила поведінки персоналу ООН та наслідки у разі їх порушення.	Водіння у складних умовах (у тому числі на піску).

Реформа у галузі миротворчої підготовки сприяла формуванню подальшої стратегії ООН яка на цей час визначає три основні етапи підготовки до ОПМ [8].

1. Підготовка перед розгортанням: персонал отримує засновану на стандартах ООН загальну, спеціалізовану та у відповідних випадках адаптовану до умов конкретної місії підготовку з питань підтримання миру.

Для особового складу військових та поліцейських підрозділів ця підготовка проводиться інструкторами держав-членів, а для цивільного персоналу до рівня директора (Д1) – ОСНП. Відповідальність за підготовку миротворчого персоналу таким чином несуть держави-члени відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН А/RES/49/37, 1995 року [17].

Слід зазначити, що у форматі підготовки перед розгортанням найбільшої уваги ДМО було приділено військовим спостерігачам (ВС) ООН, чії завдання та потреби в підготовці визначені краще, ніж для інших категорій миротворців. Така увага є небезпідставною урахуваючи, що ВС ООН виконують завдання без зброї, у складному операційному середовищі, де встановлення миру ще відбувається та має перемінний характер. Спеціалізовані навчальні матеріали (СНМ) ВС ООН 2019 року [20] є останньою розробкою ОСНП ДМО, яка відміняє тренувальні матеріали з підготовки військових експертів (2010 року), де було передбачено підготовку офіцерів зв'язку, військових спостерігачів та військових радників. У нових СНМ ВС ООН 2019 року враховано такі аспекти, як захист цивільного населення, питання гендеру, управління ризиками з питань безпеки, саморобні вибухові пристрої. Перелік СНМ для ВС та інших напрямів підготовки представлений на електронному ресурсі ООН з питань миротворчої діяльності [9]. До них відносять а підготовки штабних офіцерів ООН, підготовки сухопутного батальйону за специфікою місії, захисту дітей, цивільно-військової координації, офіцерів поліції ООН, сформованих

поліцейських підрозділів, запобігання сексуальному насильству персоналом ООН, сексуального насильства пов'язаного з конфліктом, підготовки військових підрозділів ООН (за специфікою місії ООН).

2. Підготовка в місіях: складається з вступного інструктажу та безперервної навчальної підготовки. Вступний інструктаж призначений для забезпечення знаннями миротворчий персонал з питань, які є важливими для місії, а також знаннями, які будуть сприяти їх найшвидшій інтеграції у систему та допоможуть їм якнайшвидше розпочати надавати підтримку діяльності місії. Безперервна навчальна підготовка проводиться протягом призначення у місії, та може включати відповідні заняття, направлені на перепідготовку та підвищення кваліфікації миротворчого персоналу. Безперервна навчальна підготовка включає ряд обов'язкових тематик, представлених у вигляді онлайн курсів, опановані усім миротворчим персоналом.

3. Функціональна підготовка полягає у навчанні навичкам необхідним для ефективної роботи миротворчого персоналу у відповідній сфері діяльності (військові експерти, поліцейські, співробітники з політичних питань та інші). Відповідно до цього ДМО було розроблено комплект навчальних матеріалів. Функціональна підготовка: включає підготовку керівного складу у системі ООН, спеціалізовану підготовку (для кожної складової ОПМ) та підвищення рівня підготовки за відокремленими тематиками (захист цивільного населення, захист дітей, запобігання сексуальному насильству, т.і.).

Хоча кожен етап підготовки є важливим, підготовка до розгортання є основоположною. Участь миротворчого персоналу в ОПМ ООН є доцільною лише після відповідної підготовки до розгортання, що дає можливість виконувати свої завдання з першого дня по прибуттю у місію. Підготовка в місіях і функціональна підготовка мають обмежений характер, враховуючи інші пріоритетні завдання, під час виконання відповідних обов'язків у місії. Підготовка після розгортання може заповнювати лише незначні прогалини у попередній підготовці, пов'язані з місією, чи виконанням специфічних функцій.

Окрім етапів, стратегія підготовки розрізняє три основні складові ОПМ: військова, поліцейська та цивільна. Кожна вимагає різного підходу до підготовки, не тільки у сенсі врахування різноманітності їх відповідних функцій, але й з огляду на різні способи відбору та розгортання. Зазвичай цивільний персонал відбирається через систему вакансій та процедур відбору ООН [14]. Це дозволяє ООН наймати персонал, який має навички та досвід, необхідний для виконання завдань, на відповідних посадах у штабах чи польових умовах. Суттєва відмінність у відборі цивільних осіб, на відміну від миротворців у формі, полягає в тому, що перші проходять відбір особисто а другі через свої національні органи виконавчої влади (Міністерство оборони/внутрішніх справ/поліції, тощо). Більшість військових проходять відбір колективно, як сформовані підрозділи (піхотний батальйон, інженерна рота т.і.). Поліцейська складова забезпечується обома методами, оскільки основна частина поліцейської складової набирається та розгортається у великих підрозділах, які називаються сформованими поліцейськими підрозділами, а решта – меншими, або окремо.

Висновки: аналіз нормативних документів ООН та інших матеріалів стосовно підготовки миротворчого персоналу ООН проведений у статті засвідчує, що зазначена підготовка пройшла відповідний еволюційний період, який характеризується появою комплексних операцій з підтримання миру, а відповідно й наявністю завдань у таких операціях, які вимагають чіткої та гармонічної взаємодії військової, поліцейської та цивільної складової.

Організація оцінювання та аналізу ОПМ ООН сприяла формуванню нової стратегії ООН щодо підготовки миротворчого персоналу та створення оновлених навчальних матеріалів та відповідних навчальних програм у дистанційному форматі для військової, поліцейської та цивільної складових ОПМ ООН.

Підготовка миротворців ООН на етапі до розгортання залишається базовою підготовкою, за якість якої відповідають держави-члени, тем не менш стандартизований підхід до навчальної підготовки в ООН зберігається завдяки розробці навчальних матеріалів з питаннями, актуальними на цей час в ОПМ ООН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальна оцінка потреб з підготовки миротворчого персоналу – Заключний звіт, 2012-2013 рр. Департамент миротворчих операцій та Департамент польової підтримки ООН, 2012 р.
2. Доктрина «Операції ООН з підтримання миру: принципи та орієнтири». Департамент миротворчих операцій, Департамент польової підтримки ООН, 2008 р.
3. Доповідь Групи з питань операцій з підтримання миру («Доповідь Брахімі») A/55/305, S/2000/809. [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml.
4. Доповідь Об'єднаної служби навчальної підготовки/Відділу з питань політики, оцінки та навчальної підготовки ООН щодо оцінки стратегічних потреб підготовки миротворчого персоналу, 2008. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/89580/2008%20Strategic_Training_Needs_Assessment_Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. Ініціатива «Нові горизонти». Періодичний доклад № 1. Департамент миротворчих операцій та Департамент польової підтримки. Нью-Йорк, Жовтень 2010 р.
6. Ініціатива «Нові горизонти». Періодичний доклад № 2. Департамент миротворчих операцій та Департамент польової підтримки. Нью-Йорк, Грудень 2011 р.
7. Інститут економіки та миру. Глобальний індекс миру 2019. «Вимірювання показників відносно миру у складному світі». Липень 2019. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://visionofhumanity.org/reports>.
8. Інформаційний центр ООН з питань підтримання миру. Миротворча підготовка. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://research.un.org/en/peacekeeping-community/pre-deployment>.
9. Інформаційний центр ООН з питань підтримання миру. Спеціалізовані навчальні матеріали. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://research.un.org/en/peacekeeping-community/training/STM>.
10. «Нова програма партнерства: визначення нових горизонтів миротворчої діяльності ООН». ДМО/ДПП, липень 2009 р.
11. Операції ООН з підтримання миру. Військовий персонал. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://peacekeeping.un.org/en/military>.
12. «Політика підтримки підготовки військових та поліцейських до операцій з підтримання миру ООН на етапі перед розгортанням», ДМО/ДПП, Жовтень 2009 р.

13. «Політика в області навчальної підготовки для усього миротворчого персоналу ООН». ДМО/ДПП, Травень 2010. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/401032/2010.20%20DPKO_DFS_POL_TrainingforallUNPKPersonnel_1May2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. Портал ООН з питань людських ресурсів. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://inspira.un.org/psp/PUNA1J/?cmd=login&languageCd=ENG>.
15. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2006 (XIX) (18 Лютого, 1965), UN Doc. A/RES/2006 (XIX).
16. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 44/49 (08 Грудня 1989 р.), UN Doc. A/RES/44/49.
17. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 49/37 (09 Лютого 1995 р.), UN Doc A/49/37.
18. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 63/680 (14 Січня 2009 р.), UN Doc. A/63/680.
19. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 65/644 (22 Грудня 2010 р.), UN Doc A/65/644.
20. Спеціалізовані навчальні матеріали з підготовки військових спостерігачів ООН до операцій з підтримання миру ООН, 2019. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://research.un.org/en/peacekeeping-community/training/STM/UNMO>.

REFERENCES

1. Global Peacekeeping Training Needs Assessment – Final Report, 2012-2013. Integrated Training Service Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support United Nations, 2012.
2. United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines. UN DPKO, DFS, 2008.
3. Report of the Panel on United Nations Peace Operations (“Brahimi Report”) A/55/305, S/2000/809. URL: https://www.un.org/en/events/pastevents/brahimi_report.shtml.
4. Report on the Strategic Peacekeeping Training Needs Assessment, 2008. URL: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/89580/2008%20Strategic_Training_Needs_Assessment_Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. The New Horizon Initiative. Progress Report No 1. Department of Peace Operations and Department of Field Support. New York, October 2010.
6. The New Horizon Initiative. Progress Report No 2. Department of Peace Operations and Department of Field Support. New York, December 2011.
7. Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, June 2019. URL: <http://visionofhumanity.org/reports> (accessed July 20, 2020).
8. United Nations Peacekeeping Resource Hub. Peacekeeping Training. URL: <https://research.un.org/ru/peacekeeping-community/pre-deployment>.
9. United Nations Peacekeeping Resource Hub. URL: <https://research.un.org/en/peacekeeping-community/training/STM>.
10. DPKO/DFS, “A New Partnership Agenda: Charting a New Horizon for UN Peacekeeping,” July 2009.
11. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/military>.
12. DPKO/DFS, “Support to Military and Police Pre-Deployment Training for UN Peacekeeping Operations,” UN Doc. Ref. 2009.21, October 2009.
13. Training for All UN Peacekeeping Personnel. UN DPKO/DFS, May 2010. URL: http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/401032/2010.20%20DPKO_DFS_POL_TrainingforallUNPKPersonnel_1May2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. UN Human Resources Gateway. URL: <https://inspira.un.org/psp/PUNA1J/?cmd=login&languageCd=ENG>.
15. UN General Assembly Resolution 2006 (XIX) (February 18, 1965), UN Doc. A/RES/2006 (XIX).
16. UN General Assembly Resolution 44/49 (December 8, 1989), UN Doc. A/RES/44/49.
17. UN General Assembly Resolution 49/37 (9 February 1995), UN Doc A/49/37.
18. UN General Assembly Resolution 63/680 (January 14, 2009), UN Doc. A/63/680.
19. UN General Assembly Resolution 65/644 (December 22, 2010), UN Doc A/65/644.

20. Specialised Training Materials United Nations Military Observers for United Nations Peace Operations, UN 2019. URL: <https://research.un.org/en/peacekeeping-community/training/STM/UNMO>.

РЕЗЮМЕ

Владимир Хмель,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подготовка миротворцев по стандартам Организации Объединенных Наций

В статье проведен анализ учебной подготовки миротворческого персонала Организации Объединенных Наций (ООН) к операциям по поддержанию мира и распределения обязанностей по этапам подготовки в системе ООН. Эволюция миротворческой деятельности ООН вызванная появлением комплексных операций по поддержанию мира привела к формированию новых требований к подготовке миротворческого персонала, основанных на всестороннем анализе и изученном опыте проведенных операций по поддержанию мира. Подготовка миротворческого персонала на этапе перед развертыванием является базисной подготовкой, стандартизованный минимум которой устанавливает Департамент миротворческих операций ООН, тем не менее ответственность за ее качество несут страны-контрибьюторы.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций; операции по поддержанию мира; миротворческая деятельность; учебная подготовка; миротворческий персонал.

SUMMARY

Volodymyr Khmil,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Training of peacekeepers to United Nations Standards

Introduction. *Changes in the United Nations (UN) reform process since early 2000 have led to a reorganization of the peacekeeping training system for peacekeeping operations. The multinational nature of the UN peacekeeping operations environment and their complexity require a clear understanding of UN standardized approaches to training peacekeepers, especially in the pre-deployment phase.*

Purpose. *Analysis of evolution of UN training strategy and its current characteristics.*

Methods: *System analysis, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The article contains an analysis of training of the UN peacekeeping personnel for peacekeeping operations and distribution of responsibilities by training stages in the UN system. The evolution of UN peacekeeping activities caused by the emergence of complex peacekeeping operations has led to the formation of new requirements for the training of peacekeeping personnel, based on a comprehensive analysis and lessons learned of conducted peacekeeping operations. Pre-deployment training for peacekeeping personnel is a basic training, the standardized minimum of which is set by the UN Department of Peacekeeping Operations, but the responsibility for its quality rests with the contributing countries.*

Originality. *The scientific novelty of the study is the analysis of the UN approaches to the formation of training strategy for peacekeeping operations, which determines the thematic focus and distribution of tasks by stages of training in the UN system. Currently, this topic is paid less attention, than other issues relating to peacekeeping activities in Ukraine. The practical significance of this research refers to the informative material for assessing the strategy of training peacekeepers according to UN standards, identifying the main directions and focusing efforts on training peacekeepers for peacekeeping operations.*

Conclusion. *Analysis of UN reports and other materials on the training of UN peacekeeping personnel conducted in the article shows, that this training has undergone an appropriate evolutionary period, which is characterized by emergence of complex peacekeeping operations. Thus the tasks for mentioned operations got wider spectrum with formation of new training strategy, which covers military, civilian and police components.*

Development of UN training strategy based on comprehensive analysis and lessons learned from conducted UN peacekeeping operations has tendency for further changes consider complexity of operational environment in UN peacekeeping operations.

The pre-deployment training of peacekeeping personnel remains the main training where member states responsible for its quality, however, a standardized approach to training rests for UN, maintained through the development of standard training materials and requirements for peacekeeping personnel.

Key words: *United Nations; peacekeeping operations; peacekeeping activity; training; peacekeeping personnel.*

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Цевельов,
кандидат наук з державного управління
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-4549-5505
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/316-324

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ПІДХОДИ ТА ПРИНЦИПИ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», проаналізовано основні аспекти побудови Європейських рамок кваліфікацій та надано пропозиції щодо уніфікації військової освіти.

Ключеві слова: військова освіта; Національна рамка кваліфікацій; галузева рамка кваліфікацій; компетенції; стандарти вищої освіти.

Постановка проблеми: Сучасна воєнна наука динамічно розвивається та швидко змінюється, охоплюючи різноманітні сфери та рівні суспільного життя. Масове використання, розробка та впровадження нових технічних засобів, гнучкі способи доступу до інформації та знань з використанням сучасних електронних пристроїв актуалізують необхідність підготовки висококваліфікованих військових кадрів.

Вимоги до якості підготовки майбутніх офіцерів швидко змінюються, разом з тим кваліфікація та рівень компетентностей випускників вищих військових навчальних закладів повинен відповідати сучасним підходам до будівництва та оснащення Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України. Тому проблема якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів є актуальним завданням для усіх зацікавлених сторін (здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, керівництва силових відомств).

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Проблематиці розробки вітчизняної Національної та галузевої рамки кваліфікацій на основі європейського досвіду присвячені чисельні дослідження науковців України І.М. Алексєєва, О.Ю. Панфілова, Л.О. Петрової, І.В. Толока, І.Б. Гончаренка, Ю.О. Михайлова та інших. Питанням підвищення якості військової освіти на основі компетентнісно-орієнтованого стандарту присвячені такі дослідження науковців В.І. Лугового, Ю.І. Приходька, С.Я. Білявця, Є.І. Брижатога, А.В. Балендра та інших.

У процесі розробки галузевої рамки кваліфікацій українські фахівці накопичили вагомий досвід та напрацювання щодо обґрунтування концептуальних засад створення даного нормативного документу та співставлення українських кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій.

Водночас під час розробки галузевої рамки кваліфікацій у військовій галузі необхідно врахувати особливості української освітньої, соціальної, економічної та військової сфер, а також основні принципи Болонського процесу, важливим

інструментом якого є Європейська рамка кваліфікацій.

Метою статті є аналіз основних проблем щодо розробки галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та її відповідність вимогам і стандартам освіти Європейського та Євроатлантичного союзів, а також висвітлення ролі та місця галузевої рамки кваліфікацій у системі підготовки військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу.

Сучасні тенденції розбудови системи військової освіти в Україні базуються на національних, європейських стандартах та рекомендаціях провідних країн-членів НАТО у військової освіти. Тісна взаємодія військової освіти з наукою, державною владою, військовим керівництвом та бізнесом є необхідною умовою для забезпечення потреб суспільства та держави в військовому й технологічному розвитку. Тому важливим завданням для вищих військових навчальних закладів є забезпечення відповідності українського стандарту вищої військової освіти вимогам сучасного захисту національним інтересам держави та визнаним світовим зразкам якісної фахової освітньо-професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Основні кваліфікації та стандарти вищої освіти на основі європейських та євроатлантичних вимог наведені та набули законної сили в Національній рамці кваліфікацій, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 року.

Національна рамка кваліфікацій визначає єдиний на національному рівні опис кваліфікаційних рівнів, через який усі кваліфікації та інші навчальні досягнення у сфері вищої освіти описані та співвіднесені між собою в узгоджений спосіб, та який визначає взаємозв'язки між кваліфікаціями вищої освіти [1].

Одними з найважливіших заходів у країнах європейського освітнього простору, спрямованих на впровадження Національної рамки кваліфікацій та компетентнісного підходу до опису кваліфікацій на галузевому рівні, є розроблення галузевих рамок кваліфікацій. На сьогодні в європейських країнах-членах НАТО існують два основні підходи до розроблення галузевих рамок кваліфікацій: перше – для галузей освіти; друге – для галузей (секторів) ринку праці (секторальні рамки кваліфікації). Галузеві рамки кваліфікацій, які розробляються у сфері освіти, мають визначати загальні для певної галузі освіти вимоги до результатів навчання та бути орієнтиром для створення стандартів вищої освіти. На відміну від стандартів вищої освіти, які мають бути розробленими в межах певних спеціальностей, галузеві рамки кваліфікацій мають надавати узагальнений опис кваліфікацій, які можуть здобуватись за різними освітніми програмами в межах кожної із спеціальностей певної галузі освіти.

Галузева рамка кваліфікації повинна спиратися на вимоги Національної рамки кваліфікації та більш широко деталізувати основні компетенції, що

потребують певних знань і умінь від слухачів.

У національній системі вищої освіти Національна рамка кваліфікацій виконує наступні функції:

- сприяє прозорості та розумінню кваліфікацій, дає чіткий опис відповідних їм результатів навчання та роз'яснення притаманних прав на професійну діяльність і пов'язане з цим визнання;

- окреслює точки інтеграції між різними кваліфікаціями та типами кваліфікацій, співвіднесення одних кваліфікацій з іншими та ілюструє можливі траєкторії навчання;

- відображає узгодженість спеціалізацій на національному рівні;

- запроваджує загальні принципи перегляду та удосконалення існуючих та розроблення нових кваліфікацій.

Національна рамка кваліфікацій є важливою частиною академічної архітектури, яка сприяє підтримці та розвитку вищих навчальних закладів. Вищі навчальні заклади мають забезпечувати чіткі параметри для розроблення та валідації кваліфікацій, які вони присвоюють. Вони мають демонструвати, що кожна кваліфікація, яку вони присвоюють, позиціонується на відповідному рівні Національної та галузевої рамки кваліфікацій.

Галузева рамка кваліфікацій є складовою системи професійних кваліфікацій, має узгоджуватися із Національною рамкою кваліфікацій і є інструментом розроблення, ідентифікації, співвіднесення та визнання кваліфікацій у визначеній галузі знань. Вона розробляється за певним видом (видами) економічної діяльності чи спорідненої діяльності державної служби до якої, як спеціальний від державної служби відноситься й військова служба.

Як зазначає науковець А. Балендр на відміну від Національної рамки кваліфікацій, галузева рамка кваліфікацій охоплюють усі освітні кваліфікації, якими визначено, що слухачі можуть знати, розуміти і вміти робити на основі отриманої кваліфікації (результатів навчання), а також яким чином мають бути сформовані кваліфікації [2, с.35].

Водночас, галузева рамка кваліфікацій повинна надавати опис професійних характеристик які базуються на описі відповідних рівнів у Національній рамці кваліфікацій на основі дескрипторів: – знання; – уміння та – інтегральні компетенції/компетентності. Для кожного рівня знань необхідно вказати загальні компетентності за професійними напрямками, освітні вимоги до здобувача відповідної професійної кваліфікації, вказати на якій підставі може бути прийняте рішення про присвоєння відповідної професійної кваліфікації, назва документу (сертифікату), вказані академічні та професійні права здобувача.

За результатами аналізу досліджень галузевих рамок кваліфікації Європейських країн зроблено висновки, що окремі європейські галузеві рамки кваліфікацій: по суті, є каталогами детальних описів кваліфікацій, що дозволяють виробляти оцінювання та сертифікацію фахівців; містять рамки опису кваліфікацій спеціалістів і насамперед призначені для використання вирішення завдань ринку праці. Такі рамки кваліфікацій є орієнтирами, які дозволяють представити результати навчання в термінах, зрозумілих

роботодавцям, характеристиках успішного виконання завдань в контексті виробництва чи виконання відповідних завдань [3, с.201-206].

Необхідно відзначити, що розробка галузевої рамки кваліфікації є ресурсовитратним і тривалим процесом, що вимагає узгоджених дій усіх зацікавлених сторін. Під час розробки галузевої рамки у галузі наук «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» потрібно узгодити загальні компетенції та стандарти між всіма складовими сектору безпеки і оборони, які готуються та залучаються до оборони територіальної цілісності держави та участі у відбитті збройної агресії.

Поряд з цим варто зауважити, що наразі понятійний апарат і термінологія у законодавстві та нормативно-правовій базі, що стосується питань стандартизації військової освіти, значно різняться, тому виникає необхідність опрацювання єдиної термінології для проекту розробки галузевої рамки кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» [4].

Одним з ключових елементів професійної підготовки майбутніх офіцерів для всіх силових відомств є дисципліни циклу професійної та практичної підготовки фахівців та професіоналів у визначеній галузі знань. Тобто, актуальним є перегляд переліку дисциплін циклу професійної підготовки, а також оновлення робочих навчальних освітніх програм дисциплін цього переліку з урахуванням розробки галузевої рамки кваліфікацій для бакалаврів та магістрів в новому компетентнісно-орієнтованому стандарті. Згаданий перегляд переліку дисциплін здійснювався з урахуванням національного законодавства та накопичувального досвіду військової освіти. Іншою, не менш важливою задачею є формування співвідношень дисциплін та переліку компетентностей відповідно до спеціальностей у військовій сфері.

Галузева рамка кваліфікацій у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» повинна, з одного боку, співставити результати навчання військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, а з іншого боку, зберегти індивідуальні особливості національних систем військової освіти та інституційних засад військової служби. Однією з таких індивідуальних особливостей української системи військової освіти в даній галузі знань, яку, на нашу думку, варто зберегти, є високий рівень загальновійськової підготовки майбутніх офіцерів. Узагальнений перелік компетенцій загальновійськової підготовки доцільно внести до галузевої рамки у вигляді компетентностей для всіх військових формувань та правоохоронних органів, які мають ознаки військових формувань.

Набуття компетентностей, як результатів навчання, передбачається в межах засвоєння дисциплін, перелік яких узгоджений з переліками дисциплін провідних світових зразків стандартів освітньо-професійної підготовки офіцерських кадрів. Такі заходи сприяють підвищенню якості підготовки майбутніх офіцерів з метою досягнення відповідності рівня компетентностей вимогам сучасних Збройних Сил та світовим стандартам. Таким чином, впровадження галузевої рамки кваліфікацій передбачає оновлення освітніх

стандартів, освітніх програм, навчальних планів та відповідних робочих програм. Таким чином галузева рамка кваліфікацій складається з кваліфікаційних рівнів, які описуються в термінах компетентностей і за якими розподіляються всі професійні кваліфікації певного виду (видів) економічної чи державної діяльності. Кваліфікаційний рівень галузевої рамки кваліфікацій визначається через узагальнений опис змісту, складності та обсягу компетентностей, які особа має засвоїти та продемонструвати для здобуття кваліфікацій цього рівня.

Поняття «кваліфікація» визначається українським законодавством як «визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання)». Таке визначення в основному відповідає тому, як розуміється поняття «кваліфікація» у міжнародних документах Європейського Союзу. Проте, за самим цим поняттям стоїть значно глибша соціальна реальність. З одного боку, кваліфікації повинні відповідати потребам військової служби, оскільки без цього неможливе створення професійної армії. З іншого боку, наявність у людини відповідної кваліфікації робить її більш затребуваною на ринку праці і, відповідно, більш захищеною, коли вона проходить службу чи продовжує свою працю після звільнення. Кваліфікація – це те, що потребує інвестицій, як суспільних, так і особистих. На загальнонаціональному рівні такою інвестицією має стати створення національної системи кваліфікацій, яка має забезпечити ефективне формування, оцінювання та визнання кваліфікацій військової освіти [5].

На сьогодні експерти дійшли згоди щодо необхідності розділяти два види кваліфікацій – освітні (академічні) та професійні. Відповідно до вимог статті 34 Закону України «Про освіту» визначається: що «освітня кваліфікація - це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей).

Професійна кваліфікація – це визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність» [6].

Виходячи з цього, і освітню, і професійну кваліфікацію слід вважати сукупністю компетентностей або результатів навчання. Одним із завдань галузевої рамки кваліфікацій є забезпечення відповідності між освітніми та професійними кваліфікаціями, а також їх відповідності потребам військової служби, створення ефективних механізмів визнання кваліфікацій, які здобуваються людиною протягом періоду проходження військової служби.

Стандарти вищої освіти за кожною спеціалізацією розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх

за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Нові стандарти вищої освіти є наступним поколінням стандартів і замінюють собою Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО), які розроблялись у 2002–2014 роках відповідно до законодавства. Стандарти базуються на компетентному підході і поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

Уніфікація військової освіти, особливо на оперативному та стратегічному рівнях, повинна створити умови для поєднання стандартів підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Така підготовка повинна проводитися на базі одного навчального центру (наприклад, НУОУ) за відповідною єдиною програмою для всіх офіцерських кадрів сектору оборони, що розглядаються або прагнуть бути керівниками оперативного та стратегічного рівнів. Це надасть позитивні результати у порядку спільних підходів до розуміння організації оборони держави та її захисту. З метою уніфікації та вдосконалення військової освіти: по-перше необхідно визначитися із складовими сил безпеки й оборони, ролі та місця кожного військового формування у системі захисту держави в умовах воєнних загроз та під час участі у спільних операціях; по-друге – чітко визначитися із військовими формуваннями та по-третє – компетентності, стандарти й необхідний об'єм знань для отримання первинного офіцерського звання та готовності до управління військовим підрозділом Збройних Сил чи іншого військового формування України у різних умовах ведення бойових дій. Таким чином підготовка офіцерів для Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань повинна проводитися у строгій відповідності до розроблених і затверджених стандартів вищої освіти з воєнних дисциплін. Офіцери повинні знати тактику дій, планування бою та вміти управляти військовими підрозділами в ході бойових дій, виконувати відповідні завдання із захисту держави та її територіальній цілісності.

Водночас, підготовка за спеціальностями враховуючи специфіку інших військових формувань повинна проводитися в комплексі основних стандартів й програм навчання офіцерів тактичної ланки. Для уніфікації військової освіти та створення галузевої рамки кваліфікації у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» існує ряд проблем, які необхідно вирішувати як на законодавчому рівні, так й під час формування єдиних стандартів військової освіти на всіх рівнях.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень: Військова служба вимагає щоденного виконання професійних обов'язків, вирішуючи питання забезпечення захисту територіальної цілісності держави, її національної безпеки, дотримання прав людини, використання правил ведення війни тощо. Тому об'єктивною є потреба у гармонізації системи підготовки сектору безпеки і оборони для виконання спільних завдань як в мирний час, так й в період воєнного стану. Саме тому, актуальною постає роль галузевої рамки кваліфікацій в системі підготовки фахівців у галузі військової освіти, яка

виступає інструментом забезпечення прозорості, гнучкості та мобільності курсантів і може слугувати засобом інтерпретації кваліфікацій та вирішувати проблему систематичного узгодження кваліфікацій.

Запровадження галузевої рамки кваліфікацій у систему підготовки військовослужбовців сектору безпеки і оборони на національному рівні, забезпечує не тільки чітку структурованість, можливість застосування високоєфективних практик країн Європейського та Євроатлантичного союзів, а також значне посилює стандарти національної безпеки, сприяє підвищенню обороноздатності країни й узгодженості дій всіх елементів сектору безпеки і оборони.

Водночас, потребує подальше вивчення досвіду передових країн ЄС та НАТО у питаннях розробки та впровадження галузевої рамки кваліфікацій, що вимагає ґрунтовного дослідження окресленого напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України №1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
2. А. Балендр. Роль та місце галузевої рамки кваліфікацій у системі підготовки прикордонників країн Європейського союзу // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби, серія: педагогічні науки № 2(9) – 2017 р. С. – 30-40.
3. І. Алексеева. Європейські рамки кваліфікацій – опорна конструкція інтеграції національних систем освіти // Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. – 2017. – Т. 10, №2(24) – С. 201–206.
4. Постанова Кабінету Міністрів України №1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» від 15 грудня 1997 року зі змінами № 1170 від 26 вересня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>.
5. Закон України №1556-VII «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» – [Електронний режим]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>.

REFERENCES

1. Postanova Kabinety Ministriv Ukrainu №1341 “Pro zatverdjenna Natsionalnoi ramku kvalifikatsii” vid 23 listopada 2011 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
2. A. Balendr. Rol ta micto galuzevoi ramku kvalifikatsii u sistemi pidgotovku prikordonnikov krain Evropeiskogo soyzy // Zbornik naykovuh prats Nashionsl akademic bjder gads, series: pedagogihni nayki № 2(9) - 2017 r. С. – 30-40.
3. I. Alekseeva. European ramki kvalifikatsii – oporna konstryktsia integratsii nathionaliti system osvitu // Aktualni putana farmatseptichnoi I meduchnoi nayki ta praktuki. – 2017. –Т.10, №2(24) – С. 201–206.
4. Postanova Kabinety Ministriv Ukrainu №1410 “Pro stvorena edinoi sistemu viiskovoi osvitu” vid 15 grydna 1997 roky zi zminami № 1170 vid 26 veresna 2007 roky [Electronyi resyrs].

– Rejum dostyпу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>.

5. Zakon Ukrainu №1556-VII “Pro vushy osvity” vid 1 lupna 2014 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostyпу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.

6. Zakon Ukrainu “Pro osvity” vid 05.09.2017 r. – [Electronyi resyrs]. – Rejum dostyпу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

7. Postanova Kabinety Ministriv Ukrainu vid 29.04.2015 r. № 266 “Pro zatverdgenia pereliku galuzei znania I spetsialnostei, za yakumu zdisnuetsia pidgotovka zdobuvachiv vushoi osvitu” – [Electronyi resyrs]. – Rejum dostyпу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>.

РЕЗЮМЕ

Олег Цевелев,

кандидат наук с государственного управления
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Стандартизация военного образования: подходы и принципы

В статье рассмотрено теоретические и практические аспекты формирования отраслевой рамки квалификаций в отрасли знаний «Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы», проанализировано основные аспекты построения Европейских рамок квалификаций и представлены предложения по унификации военной науки.

Ключевые слова: военная наука; Национальная рамка квалификаций; отраслевая рамка квалификаций; компетенции; стандарты высшего образования.

SUMMARY

Oleg Tsevelyov,

candidate of sciences in public administration
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Standardization of military education: approaches and principles

Introduction. *The article considers the theoretical and practical aspects of the formation of the sectoral qualifications framework in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security", analyzes the main aspects of building the European Qualifications Framework and provides proposals for unification of military education.*

Purpose. *Requirements for the quality of training of future officers are changing rapidly, however, the qualifications and level of competencies of graduates of higher military educational institutions must meet modern approaches to building and equipping the Armed Forces and other military formations formed in accordance with Ukrainian legislation. Therefore, the problem of quality training of future officers is an urgent task for all stakeholders (applicants for higher education, research and teaching staff, management of law enforcement agencies).*

Methods. *System analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *In the process of developing the sectoral qualifications framework, Ukrainian specialists have accumulated significant experience and experience in substantiating the conceptual basis for the creation of this normative document and comparing Ukrainian qualifications with the European Qualifications Framework.*

At the same time, when developing the sectoral qualifications framework in the military field, it is necessary to take into account the peculiarities of the Ukrainian educational, social, economic

and military spheres, as well as the basic principles of the Bologna Process, an important tool of which is the European Qualifications Framework.

Originality. *Analysis of the main problems in the development of the sectoral qualifications framework in the field of knowledge "Military Sciences, National Security, State Border Security" and its compliance with the requirements and educational standards of the European and Euro-Atlantic alliances, as well as highlighting the role and place of the sectoral qualifications framework. other military formations of Ukraine.*

Conclusion. *The introduction of a sectoral qualifications framework in the training of security and defense personnel at the national level provides not only a clear structure, the ability to apply highly effective practices of the European and Euro-Atlantic alliances, but also significantly strengthens national security standards, enhances national defense and coherence security and defense.*

Key words: *Military education; National Qualifications Framework; sectoral qualifications framework; competencies; higher education standards.*

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Цевельов,

кандидат наук з державного управління
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-4549-5505

Віктор Муженко,

кандидат військових наук
ORCID ID 0000-0002-5023-6463
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/325-338

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ У ПЕРСПЕКТИВАХ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

На сьогодні для України, в умовах ведення не об'явленої «гібридної війни», коли існує пряма загроза втрати суверенітету та територіальної цілісності держави, гостро постає питання щодо підготовки воєнних кадрів силових відомств України саме тому, що необхідно для захисту національних інтересів країни. Це стосується на наш погляд не тільки Збройних Сил України, які в мирний час, так й під час війни постійно навчаються захищати державу, але й всіх інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, у тому числі Державну прикордонну службу.

У статті провадиться аналіз наукових праць щодо вдосконалення підготовки майбутніх військових кадрів для прикордонних підрозділів та їх відповідність сучасним реаліям з якими зіткнулась країна.

Ключеві слова: прикордонна служба; безпека державного кордону; система військової освіти; досвід підготовки офіцерів; військова спеціалізація.

Постановка проблеми Досвід застосування військ (сил) у збройному конфлікті на сході держави переконливо свідчить, що забезпечення воєнної безпеки сьогодні потребує нових підходів до підготовки та застосування Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України.

Негативні зміни воєнно-політичної обстановки навколо України з 2014 року, вирішення Державною прикордонною службою завдань із захисту незалежності та територіальної цілісності держави зумовили прийняття нових директивних та програмних документів, в яких визначені завдання щодо розвитку Державної прикордонної служби як військового формування, яке здатне забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України.

У Воєнній доктрині, яка затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015 підкреслено, що основними цілями застосування Україною воєнної сили у разі збройного конфлікту на державному кордоні України є забезпечення захисту державного кордону, ліквідація (локалізація, нейтралізація) збройного конфлікту на початковій стадії і недопущення його переростання у війну. Роль Державної прикордонної служби

визначається у безпосередньої участі у припиненні збройного конфлікту на державному кордоні, боротьбі з тероризмом; припиненні збройних та інших провокацій на державному кордоні [1, с.8].

Це визначило конкретні зміни змісту та практичної направленості навчання прикордонників, врахування бойового досвіду й підготовки органів охорони державного кордону до охорони кордону в сучасних умовах. В той же час система підготовки прикордонників тактичного рівня в своїй основі (структура, освітньо-кваліфікаційні рівні, терміни навчання, основний зміст програм підготовки) залишається на рівні 2005 – 2014 років. Кардинальних змін за останні роки в системі підготовки прикордонників з воєнних дисциплін не відбулось.

На сьогодні під час організації навчального процесу майбутніх прикордонників слабо враховано досвід і тенденції щодо:

посилення ролі військового фактору у вирішенні міжнародних політичних, економічних, міжконфесійних, етнічних, історичних та інших конфліктів;

поширення діяльності екстремістських, терористичних організацій, збільшення можливостей незаконного переміщення засобів терору через державний кордон;

розроблення і випробування новітніх систем озброєння та військової техніки, включаючи роботизацію, принципів системного бойового застосування їх у зонах військових конфліктів;

зростання обсягів військово-наукових знань та використання штучного інтелекту у військовій сфері.

Враховуючи те, що на сьогодні Державна прикордонна служба України входить до складу сектору безпеки і оборони та виконує завдання із захисту територіальної цілісності держави, існує нагальна потреба до внесення змін в основні нормативно-правові документи у сфері безпеки державного кордону та покладання додаткових функцій на прикордонну службу з питань участі у бойових діях, що докорінно потребує перегляд системи підготовки майбутніх охоронців кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним напрямком наукових розвідок закордонних та вітчизняних авторів присвячені вивченню особливостей підготовки спеціалістів у навчальних закладах США, Німеччини, Польщі, Великобританії тощо. У наукових працях А. Балендра, С. Білявця, І. Блощинського, О. Диденка, В. Дияка, А. Некрасова, В. Оліферука, Л. Петрової, Ю. Приходька, Ю. Супрунова, В. Телелима, І. Толокі, Р. Шарана, Б. Шуневича та інших розглядаються особливості системи відбору та підготовки військових кадрів та прикордонників європейських держав, аналізується сучасний досвід та уніфікована програма підготовки персоналу збройних сил, у тому числі для прикордонної охорони в багатьох країнах Європейського Союзу. Водночас основна мета цих наукових досліджень полягає в удосконаленні процесів підготовки прикордонників для здійснення процедур прикордонного контролю та впровадження в повсякденну діяльність правоохоронних й правозастосовчих функцій.

Однак, проблема формування спеціаліста з безпеки державного кордону,

компетентного вирішувати питання локалізації озброєних та інших провокацій, ведення бойових дій з незаконними військовими формуваннями та диверсійно-розвідувальними групами противника, патріотично стійкого та знаючого основи організації бою, що нажаль в умовах продовження воєнного конфлікту на території країни, залишається не вирішеною.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних проблем підготовки сучасних прикордонників України в умовах існуючих воєнних загроз національній безпеці у сфері захисту та охорони державного кордону й визначення заходів державного реагування для розвитку системи військової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шостий рік наша держава живе і працює в умовах збройного конфлікту. І такі обставини суттєво актуалізують та загострюють потребу України в реформуванні Збройних Сил, Державної прикордонної служби та інших складових сектору безпеки і оборони задля збільшення можливостей у відстоюванні цілісності країни та державного суверенітету. Важливим кроком на цьому шляху став прийнятий Верховною Радою Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів», яким внесено зміни до законів «Про оборону України» і «Про стандартизацію» відносно приведення національних військових стандартів до стандартів НАТО та Закон України «Про вищу освіту», яким запроваджено нові підходи до вищої військової освіти.

Відтак, проблема запровадження стандартів НАТО піднімає водночас і питання забезпечення сектору безпеки і оборони достатньою кількістю висококваліфікованих військових фахівців. На цьому ж наголошують і науковці А. Переверзєв, В. Оліферук, В. Телелім. Відповідно до їхніх висновків, у розвинутих країнах на освіту військових звертають особливу увагу. Експерти та науковці підкреслюють, що в США, Великій Британії та Німеччині наприклад, офіцери на службі отримують таку якісну освіту, якої не знайти у найкращих навчальних закладах, оскільки, на думку аналітиків, там дуже серйозно ставляться до того, щоб люди, які ухвалюють рішення, були максимально освічені, мали достатній досвід сучасних військових конфліктів та ведення бойових дій [2, с.24].

Водночас, як стверджують західні фахівці, за останній рік українські військові навчальні заклади Збройних Сил України суттєво вдосконалили систему освіти. Прогрес із впровадження підходів та принципів НАТО в галузі освіти – очевидний. На сьогодні відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» запроваджується єдиний підхід до підготовки майбутніх військових кадрів. «Нині проваджуються нові вимоги Закону «Про вищу освіту», зокрема, щодо вищої військової освіти. Удосконалення законодавства вибудує єдине бачення та підходи щодо професійної військової освіти, тим самим наблизивши їх до підходів Альянсу у цій сфері», – наголошує Маріуш Соліс керівник Програми удосконалення військової освіти (Defence Education Enhancement Program – DEEP) [3].

Реформування військової освіти є одним з пріоритетних завдань розбудови сектору безпеки і оборони України. Фундаментом, який визначає розвиток

військової освіти, є її нова парадигма, яка нині широко обговорюється в колах фахівців у галузі військової освіти у зв'язку із зовнішніми та внутрішніми обставинами, що склалися.

Правовою основою реформ у галузі військової освіти є Конституція України [4], Закон України «Про вищу освіту» [5], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [6], Національна доктрина розвитку освіти [7], Національна рамка кваліфікацій [8], Концепція військової освіти в Україні [9], законодавчі акти України з питань оборони й національної безпеки, зокрема Воєнна доктрина України [1], Стратегія національної безпеки України [10], Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України [11], Стратегічний оборонний бюлетень України [12], інші нормативно-правові акти України.

У Концепції військової освіти в Україні визначено завдання реформування військової освіти в контексті загальної реформи Збройних Сил та інших військових формувань України. Зокрема в неї йдеться про уніфікацію військової освіти всіх вищих військових навчальних закладів, використання в практиці роботи передової методики підготовки збройних сил держав – членів НАТО, використання технологій дистанційного навчання, приведення змісту освіти та якості підготовки (перепідготовки) і підвищення кваліфікації військових фахівців у відповідність до потреб сил оборони та з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил [13, ст.15].

Відповідно до вимог ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» Державна прикордонна служба входить до складу сектору безпеки і оборони. Організаційно-правові механізми формування й реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України у сфері захисту та недоторканості державного кордону і охорони суверенних прав в її прилеглий території та виключній (морській) економічній зоні, які визначено законодавством країни, спрямовані на врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону із суміжними державами, дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, функціонування пунктів пропуску та прикордонної інфраструктури, реадмісії осіб, прикордонно-представницької діяльності, а також питання нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів забезпечення прикордонної безпеки [14].

На сьогодні, законодавство та нормативно-правове забезпечення захисту й охорони державного кордону, а також й підготовка прикордонників є значною мірою застарілими, а закладені норми щодо взаємодії, координації дій органів державної влади (державного управління) і структур сектору безпеки та оборони (військового управління) як у мирний час, так і в особливий період не враховують особливостей нового типу зовнішньої агресії, під час якої широко застосовуються не лише традиційні військові операції, але й різноманітні невоєнні «гібридні» сили і засоби боротьби. Крім того, нормативно-правові акти в цій сфері містять низку неузгодженостей, підходи до визначення певних термінів мають бути переглянуті, потребують запровадження сучасних

правових та практичних механізмів реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України, а також й підходи до підготовки майбутніх прикордонників.

Нинішня система підготовки висококваліфікованих кадрів тактичного рівня для прикордонної служби виявилася неготовою та слабкою до протидії сучасним викликам і загрозам у сфері забезпечення захисту державного кордону, зокрема ефективно протистояти зовнішній агресії шляхом ведення бойових дій із незаконними військовими формуваннями на державному кордоні та у прикордонних районах, на що як раз й вказують дії в Автономній Республіці Крим щодо протидії збройним силам суміжної держави та незаконним військовим формуванням на Сході України.

На сьогодні молоді офіцери-прикордонники слабо розбираються в формах і методах організації бойових дій, не мають уяви щодо планування бою та протидії диверсійно-розвідувальним групам противника, організації взаємодії та координації зусиль з підрозділами Збройних Сил та іншими військовими формуваннями України в ході припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні. До цього часу в прикордонній службі відсутні нормативно-правові документи, а саме Статути прикордонної служби, настанови з оперативно-службової діяльності, роботи органів управління тощо. В результаті обмеженого фінансування прикордонного відомства практична підготовка прикордонників в ході проведення тактичних навчань зведена нанівець.

Враховуючи розширення воєнних функцій складових сектору безпеки і оборони, Державна прикордонна служба України, як й всі складові сектору оборони, потребує формування нової генерації військових керівників, особливо її офіцерського корпусу.

Аналіз нинішнього стану системи військової освіти, а також світових тенденцій та досвіду провідних країн-членів НАТО щодо розвитку освітньої галузі воєнних наук також засвідчує про наявність низки проблем і стримуючих чинників ефективного функціонування системи військової освіти в цілому, що зумовлені, здебільшого, новими викликами, які постали перед країною, її Збройними Силами та іншими військовими формуваннями і на які потрібно адекватно реагувати.

Починаючи з 2003 року із прийняттям Закону України «Про Державну прикордонну службу України», враховуючи досвід та рекомендації Європейських структур безпеки, відбувся процес переходу прикордонного відомства з суто військового до правоохоронного органу, реформування якого більше походила на поліцейські структури при цьому не враховувалися наявні загрози у сфері безпеки державного кордону.

На той час головними загрозами безпеки державного кордону вважалися організована міжнародна злочинність, міжнародний тероризм, контрабандна торгівля у тому числі наркотиками, зброєю та небезпечними матеріалами, торгівля людьми та людськими органами, нелегальна міграція. Тому в Європі прикордонний контроль став розглядатися як передній край оборони Європейського Союзу проти нестабільності та її наслідків. З метою посилення

прикордонного контролю та об'єднання спільних зусиль прикордонних відомств Європейського Союзу проти організованої міжнародної злочинності було застосовано концепцію інтегрованого управління кордонами, що підкреслює необхідність координації діяльності всіх суб'єктів, які мають відношення до безпеки кордонів. Організації та службовці, які виконують функції із забезпечення безпеки у прикордонних районах європейських країн, як правило, мають назву прикордонна поліція чи прикордонна охорона.

Водночас, оперативні потреби управління зовнішніми сухопутними кордонами Європейського Союзу, в регіонах, де держави слабкі та відбуваються воєнні конфлікти, вторгнення озброєних банд, розглядаються питання щодо посилення прикордонних структур чи переведення їх до військових структур із посиленням їх бойових можливостей. Таким чином, діючи в небезпечній зоні, прикордонники мають традиційне походження з військовими підрозділами. Тому, навіть орієнтовані на поліцейський зразок прикордонна служба в умовах загрози воєнного характеру з боку інших держав повинна мати можливість міцного та швидкого реагування, спроможність якого залежить від дисципліни військового типу, на прикладі останніх подій на державному кордоні Туреччини та Греції [15, с.49-51].

Сучасний стан розвитку системи військової освіти це творчий пошук інноваційних технологій у педагогічних, практичних та психологічних галузях з метою вироблення політики оперативного та стратегічного управління прикордонними з'єднаннями та спроможністю адекватно реагувати на існуючі загрози національній безпеці на державному кордоні, враховуючи й придбаний досвід участі прикордонних підрозділів у складі сил антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил.

Система військової освіти є основним джерелом підготовки та комплектування Збройних Сил, Державної прикордонної служби та інших військових формувань України висококваліфікованими офіцерськими кадрами.

В контексті розвитку військової науки відбувається трансформація її складової – безпеки державного кордону. Під час існування Прикордонних військ України лева частина навчальних дисциплін у вищому навчальному прикордонному закладі приділялась саме військовим, вважалось, що прикордонні підрозділи не лише здійснюють охорону державного кордону, а також його захист шляхом введення бойових дій із незаконними військовими формуваннями та у разі агресії проти України здатні стримувати дії передових сил противника для забезпечення розгортання з'єднань та частин Збройних Сил України.

З переходом прикордонного відомства від суто військового формування до правоохоронного органу спеціального призначення було внесено зміни в навчальний процес та збільшено кількість навчальних дисциплін правоохоронної діяльності замість військової компоненти.

На сьогодні в Національній академії Державної прикордонної служби України провадиться освітня діяльність за наступними навчальними дисциплінами військово-прикордонної компоненти за бакалаврським і магістерським рівням вищої освіти з виділенням відповідних кредитів ЄКТС на

їх вивчення. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти – безпека державного кордону, основний – підготовка офіцерів прикордонної служби для основних підрозділів – відділів прикордонної служби:

тактика прикордонної служби – 27 кредитів (810 годин);

прикордонний контроль – 18 кредитів (540 годин);

загальна тактика – 25 кредитів (750 годин, включаючи бойове забезпечення, воєнно-інженерну підготовку, топографію, захист від зброї масового ураження та тактичну підготовку);

вогнева підготовка – 14 кредитів (420 годин);

фізичне виховання – 10 кредитів (300 годин).

Другий (магістерський) рівень вищої освіти – безпека державного кордону, підготовка офіцерів для штабів органів охорони державного кордону та керівників оперативного рівня:

оперативно-службова діяльність Державної прикордонної служби України – 22 кредити (660 годин);

діяльність штабів Державної прикордонної служби та Збройних Сил України – 17 кредитів (510 годин);

тактика та оперативне мистецтво Збройних Сил України – 10 кредитів (300 годин);

бойове забезпечення і тактика родів військ – 10 кредитів (300 годин).

Враховуючи те, що воєнні дисципліни для прикордонного відомства не є на сьогодні основними, за сукупністю кількості годин офіцери прикордонники як першого, так й другого освітнього рівня отримують базову воєнну підготовку та здатні виконувати завдання лише на рівні – командира мотопіхотного взводу, що є не достатньою для керівників органів охорони кордону.

Відповідно до вимог закону України «Про національну безпеку України» Державна прикордонна служба входить до складу сектору безпеки і оборони, таки чином сили і засоби прикордонного відомства входять як до сектору оборони, тобто безпосередньо для участі із захисту територіальної цілісності держави та відсічі збройної агресії, так й до сектору безпеки – забезпеченні недоторканості державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [14].

Таким чином прикордонна служба призначена по-перше – для захисту державного кордону – направлення зусиль для недопущення виникнення озброєних та інших провокацій на державному кордоні, спроможності ліквідування озброєного чи неозброєного конфлікту на державному кордоні чи у контрольованому прикордонному районі власними силами чи у взаємодії із приданими підрозділами правоохоронних органів і Збройних Сил України з метою недопущення переростання такого конфлікту в збройне протистояння чи повномасштабну агресію; по-друге – для здійснення контролю за порядком перетинання державного кордону, режимом державного кордону, прикордонним режимом у контрольованих прикордонних районах та охороною суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Практика застосування прикордонних підрозділів в Операції об'єднаних сил на території окремих районів Донецької та Луганської областей вказує на те, що прикордонники виконують не лише суто правоохоронні функції (ведення оперативно-розшукової діяльності, пропуск осіб через лінію зіткнення у визначених дорожніх коридорах, протидія контрабандній діяльності), а також суто військові дії – прикриття контрольних пунктів в'їзду-виїзду, участь у пошуку та знищенні диверсійно-розвідувальних груп противника та знаходячись у загальновійськовому резерві для виконання інших бойових завдань.

Виконання цих функцій потребує від прикордонника, як висококваліфікованого військового спеціаліста не тільки знання прикордонного контролю, а й знань та умінь організації бойових дій, ведення військової розвідки, маскуванні своїх дій та проводити у складі Сил спеціальних операцій пошук й ліквідацію диверсійно-розвідувальних груп противника.

Враховуючи специфіку застосування прикордонних підрозділів на сучасному етапі реформування Державної прикордонної служби України доцільно було б взяти за основу особливості підготовки та порядок застосування фахівців для Прикордонної охорони Фінляндії. Досвід підготовки прикордонників Фінляндії є для нас цікавим з огляду на наявність сухопутних та морських кордонів й те, що Прикордонна охорона цієї країни відповідає за захист і охорону зовнішніх кордонів Європейського Союзу. Вона є військовою організацією, що підпорядкована міністрові внутрішніх справ Фінляндії і Президенту країни. Водночас у разі загрози виникнення військового конфлікту на державному кордоні чи повномасштабної війни, Прикордонна охорона входить до складу збройних сил та підпорядковується міністрові оборони Фінляндії. Підготовка офіцерського складу організовано у навчальних закладах збройних сил (Академії національної оборони).

Навчальна програма підготовки майбутніх прикордонників передбачає вивчення питань управління військами, загальновійськової тактики, тактики видів оборонних сил, військової педагогіки, техніки, природничо-математичних дисциплін, політики безпеки і стратегії, історії, іноземних мов та фізичної підготовки [16, ст.259].

Підготовка кваліфікованих воєнних кадрів Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України повинно здійснюватися за єдиними планами та програмами включаючи й специфіку військових формувань. На це направлено вимоги Концепції військової освіти України, що була затверджена ще в 1997 році та зі змінами 2005 року, головною метою якої є збереження досягнення вищої військової школи України, її науково-педагогічний потенціал, забезпечити якість підготовки військових фахівців відповідно до сучасних вимог, зменшити витрати на їх підготовку, сформувати і забезпечити розвиток високих моральних якостей громадянина України та захисника Вітчизни. Єдина система військової освіти як складова частина державної системи освіти України призначена для підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів для

підрозділів, частин, з'єднань Збройних Сил, МВС, Національної гвардії, СБУ, Держприкордонслужби, МНС та НКАУ [6].

Аналіз стандартів вищої освіти за спеціальностями галузі знань «Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону» вказує на відсутність єдиних підходів до цілей, методів та кінцевих результатів підготовки військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України. Розроблені стандарти за відповідними спеціальностями у кожному із силових відомств різняться по суті та структурно не пов'язані між собою. Особливо це стосується підготовки офіцерських кадрів оперативного рівня.

На тактичному рівні підготовки офіцерських кадрів такий підхід обумовлений специфікою підготовки спеціалістів кожного силового відомства, водночас основи та стандарти з військової підготовки для всіх збройних формувань, особливо, що входять до сил оборони, повинні бути єдиними. На сьогодні спорідненість в програмах підготовки офіцерів тактичного рівня спостерігається лише між військовими інститутами Збройних Сил та Національної гвардії України. Військовослужбовці Державної прикордонної служби України за військовими дисциплінами мають лише базову підготовку для офіцерів запасу (39 кредитів, 1170 годин).

Магістерський (оперативний) рівень підготовки військових фахівців має за мету підготовку висококваліфікованих воєнних кадрів для органів управління силових відомств та повинен бути єдиним. Офіцери оперативного рівня всіх військових формувань, особливо сектору оборони, повинні мати знання з питань оперативного планування, порядку взаємодії та виконання завдань під час спільних операцій кожним із силових відомств, чітко розуміти роль і місце органів військового управління кожного військового формування. Водночас, на сьогодні підготовка офіцерських кадрів оперативного рівня силових відомств України здійснюється за різними програмами та в окремих випадках, як у Державній прикордонній службі України фактично за тією ж самою, що й тактичного рівня.

Уніфікація вищої військової освіти, особливо на оперативному рівні, повинна створити умови для поєднання стандартів підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України. Така підготовка повинна проводитися на базі одного спеціалізованого університету за відповідною єдиною програмою для всіх офіцерських кадрів сектору оборони, що розглядаються або прагнуть бути керівниками оперативного рівня. Це надасть позитивні результати у порядку спільних підходів до розуміння організації оборони держави.

В умовах сьогодення доцільність проведення уніфікації військової освіти всіх військових вищих навчальних закладів стоїть дуже гостро. Враховуючи вимоги єдиної нормативно-правової бази військової освіти та з метою її уніфікації нами пропонується здійснювати підготовку військовослужбовців за відповідною послідовністю, а саме:

на першому рівні знань (тактичному) здійснювати підготовку молодших фахівців за напрямками діяльності, при цьому військові науки повинні займати

половину програми навчання. Підготовка спеціалістів проводиться у відомчих вищих навчальних закладах, навчальних центрах або на військових кафедрах цивільних вищих навчальних закладах;

на другому рівні знань (тактичному та оперативному) – підготовка фахівців здійснюється за напрямками спеціалізації у відомчих вищих навчальних закладах, при цьому військові науки також повинні займати половину програми навчання та бути спорідненими з програмою навчання вищих навчальних закладів Збройних Сил України;

на третьому рівні знань (стратегічному) – підготовка фахівців повинна здійснюватися виключно в Національному університеті оборони за єдиною програмою для всіх силових відомств. Таким чином офіцери в ланці від бригади до керівників оперативно-тактичних угруповань, регіональних чи територіальних управлінь будуть розуміти єдині підходи до оборони держави, порядок взаємодії видів, родів військ на інших військових формувань під час планування спільних операцій.

Висновок. Вивчення, аналіз, узагальнення зарубіжного досвіду підготовки кадрів сектору безпеки та оборони США, Канади, Німеччини, Ізраїлю, Польщі, Фінляндії [17] враховуючи та не відкидаючи власний досвід підготовки свідчать про необхідність впровадження комплексу заходів, спрямованих на удосконалення системи підготовки кадрів для сил безпеки і оборони України.

По-перше, потребує створення нової уніфікованої організаційно-штатної структури сектору безпеки та оборони України, перегляд чисельності офіцерського корпусу всіх військових формувань, визначення доцільного співвідношення між категоріями офіцерського складу, потреби у підготовці кадрів для різних рівнів управління, що в подальшому потребує і перегляду структури системи військової освіти, системи підготовки та підвищення кваліфікації офіцерського складу Збройних Сил, Державної прикордонної служби та інших військових формувань України.

По-друге, одним із чинників, що сприяє функціонуванню системи стратегічного управління кадровими процесами в секторі безпеки і оборони це створення єдиної уніфікованої програми військової освіти підготовки військових кадрів для Збройних Сил, Держприкордонслужби та інших військових формувань. Необхідно чітко визначитися із завданнями та функціями, які виконують кожна складова сектору безпеки і оборони у загрозливий період та у разі введення правового режиму воєнного стану. Це надасть певне уявлення в якому об'ємі готувати воєнні кадри кожного військового формування України.

По-третє, виходячи з досвіду підготовки кадрів сектору безпеки і оборони у зарубіжних країнах на першому плані стоїть практичне спрямування навчання, що зорієнтовано на вирішення конкретних практичних завдань. Вважається, що головною складовою як процесу навчання, так і перепідготовки та підвищення кваліфікації воєнних кадрів сектору безпеки і оборони України також повинна стати практична складова, яка полягає у наближенні навчання до реальних умов службової діяльності шляхом збільшення обсягу практичних

занять на бойовій техніці, залучення слухачів до участі у військових навчаннях та тренуваннях.

По-четверте, слід відзначити, що система підготовки воєнних кадрів більшості розвинених країн Європи має такі особливості, як чітко виражена спеціалізація, інтенсивність та короткостроковість навчального процесу. Доцільно було б глибоко вивчити дане питання та розглянути систему підготовки військових щодо скорочення строків навчання, а більше уваги приділити практичному досвіду. Впровадження в освітній процес новітніх форм навчання таких як дистанційне навчання без відриву від виконання своїх службових обов'язків.

По-п'яте, у зарубіжних країнах значні зусилля спрямовані саме на якісний відбір кадрів для сил безпеки і оборони. В результаті ретельного відбору кандидатів суттєво знижується вірогідність потрапляння до лав спецпідрозділів випадкових осіб. Вважаємо, що на Україні така система відбору кандидатів є не досконалою, особливо, що стосується систем медичних та психологічних заходів профвідбору, особливо це стосується питання роботи з військовослужбовцями строкової служби. З 2008 року Державна прикордонна служба відмовилась від цієї категорії військовослужбовців, але починаючи з 2015 року через великий некомплект у підрозділах кордону, вимушена знов призивати на службу військовослужбовців строкової служби. Водночас за період відсутності у підрозділах такої категорії військовослужбовців втрачено методику та порядок роботи з призовниками.

Сьогоднішні потенційні виклики та загрози національній безпеці України у сфері захисту та охорони державного кордону зумовлюють нагальну потребу удосконалення законодавчого, нормативно-правового та наукового забезпечення прикордонної безпеки України, що спрямовані на створення системи надійного захисту державного кордону спільно з всіма складовими сектору безпеки та оборони, підвищення рівня боєздатності органів і підрозділів Державної прикордонної служби та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону та реінтеграції тимчасово окупованих і неконтрольованих територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України №555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
2. Телелим В., Тимошенко Р., Приходько Ю. Військова освіта в системі безпеки та оборони // Наука і оборона. 2013. № 4. С.21–28.
3. Міністерство оборони України. Офіційний сайт. XVII Міжнародний тиждень НАТО 28 квітня 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mil.gov.ua>
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2254к/96-вр>.
5. Закон України №1556-VII «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Указ Президента України №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

7. Указ Президента України №347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України №1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.

9. Постанова Кабінету Міністрів України №1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» від 15 грудня 1997 року зі змінами № 1170 від 26 вересня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>.

10. Указ Президента України №5287/2015 «Про Стратегію національної безпеки України» від 24 вересня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

11. Указ Президента України №92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»» від 14 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

12. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-16>.

13. Телелим В.М., Приходько Ю.І. Стан і тенденції розвитку військової освіти у провідних країнах світу в контексті їх обороноздатності // Збірник наукових праць Військового інституту КНУ ім.Т.Г. Шевченка. – 2012. – Вип. № 36 – С.6–17.

14. Закону України № 2469-VIII «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

15. Віллем Ф. ван Інкелен, Филипп Х. Флурі. Побудова оборони та безпеки // Збірник матеріалів Плану партнерських дій щодо створення інститутів оборони та безпеки (PAR-DIB). – Київ – Женева, 2007. С.415.

16. Білявець С. Тенденції професійної підготовки фахівців прикордонних відомств у провідних країнах Європи в XX – XXI століттях. // Молодий вчений. №7 (47) липень 2017 р. С.257-262.

17. Толок І., Супрун Ю. Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО // Наука і оборона. 2016. №3. С.259-271.

REFERENCES

1. Ukaz Prezidenta Ukrainu №555/2015 “Pro rishenny Radu nastionalnoy bezpeku i oboronu Ukrainu vid 2 veresny 2015 roky “Pro novy redakstiy Voennoi doktrinu Ukrainu” vid 24 2 veresny 2015 roky. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

2. Telelim V., Timoshenko R., Pxihodko Y. Viyskova osvita v sistemi bezpeku i oboronu // Nayka i oborona. 2013. № 4. С.21–28.

3. Ministerstvo oboronu Ukrainu. Ofistiunui sait. XVII Mijnarodnui tujden NATO 28 kvitna 2017 [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://mil.gov.ua>.

4. Konstitustia Ukrainu [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2254к/96-вр>.

5. Zakon Ukrainu №1556-VII “Pro vushy osvity” vid 1 lupna 2014 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.

6. Ukaz Prezidenta Ukrainu №344/2013 “Pro Nastionalnu strategiy rozvitky osvitu v Ukraini na period do 2021 roky” vid 25 chervna 2013 roky [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

7. Ukaz Prezidenta Ukrainu №347/2002 “Pro Nastionalnu doktriny rozvitky osvitu” vid 17

kvitna 2002 roky [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

8. Postanova Kabinety Ministriv Ukrainu №1341 “Pro zatverdjenja Nacionalnoi ramku kvalifikastii” vid 23 listopada 2011 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.

9. Postanova Kabinety Ministriv Ukrainu №1410 “Pro stvorena edinoi systemu viiskovoi osvitu” vid 15 grydna 1997 roky zi zminami № 1170 vid 26 veresna 2007 roky [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>.

10. Ukaz Prezidenta Ukrainu №5287/2015 “Pro Strategiy nacionalnoi bezpeki Ukrainu” vid 24 veresna 2015 roky [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

11. Ukaz Prezidenta Ukrainu №92/2016 “Pro rishena Radu nacionalnoy bezpeku i oboronu Ukrainu vid 4 berezna 2016 roky “Pro Konstestiy rozvitky sektory bezpeku i oboronu Ukrainu”” vid 14 berezna 2016 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

12. Ukaz Prezidenta Ukrainu №92/2016 “Pro rishena Radu nacionalnoy bezpeku i oboronu Ukrainu vid 20 travna 2016 roky “Pro Strategichnii oboronii buleten Ukrainu”” [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-16>.

13. Telelim V.M., Pridodko Y.I. Stan i tendenzii rozvitky viiskovoi osvitu y providnux krainax svity v koneksti ix oboronozdatnosti // Zbirnik naykovux prast Viiskovogo instutyty KNY im. T.G.Shevchenka. – 2012. – Vup. №36 – С.6–17.

14. Zakon Ukrainu №2469-VIII “Pro nacionalny bezpeky Ukrainu” vid 21 chervna 2018 r. [Electronyi resyrs]. – Rejum dostypy : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

15. Villem F. van Iinkelen, Filipp X. Flyri. Pobydova oboronu ta bezpeki // Zbirnik materialiv Planu partnerskix dii chodo stvorena instutytyv oboronu ta bezpeki (PAP-DIB). – Kyiv – Geneva, 2007. С.415.

16. Bilavest S. Tendenzii profesinoi pidgotovki faxivstiv prikordonux vidomstv y providnux krainax Evropu v XX – XXI stolitta. // Molodui vchtnui. №7 (47) lupen 2017 r. С.257-262.

17. Tolok I., Sypryn Y. Osobluvosti pidgotovki viiskovux faxivstiv taktuchogo rivna y VVNZ USA ta okremux krain NATO // Nayka i oborona. 2016. №3. С.259-271.

РЕЗЮМЕ

Олег Цевелев,

кандидат наук с государственного управления
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Виктор Муженко,

кандидат военных наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подготовка специалистов пограничной службы в перспективе развития системы военного образования

Сегодня для Украины, в условиях ведения необъявленной «гибридной войны», когда существует прямая угроза утраты суверенитету и территориальной целостности государства, остро стоит вопрос о подготовке военных кадров силовых ведомств Украины именно тому, что необходимо для защиты национальных интересов страны. Это относится на наш взгляд не только для Вооруженных Сил Украины, которые как в мирное время, так и во время войны постоянно учатся защищать государство, но и для всех остальных военных формирований, созданных в соответствии с законодательством Украины, в том числе и Государственную пограничную службу.

В статті проводиться аналіз наукових робіт по совершенствованию подготовки будущих военных кадров для пограничных подразделений и их соответствие современным реальностям, с которыми столкнулась страна.

Ключевые слова: пограничная служба; безопасность государственной границы; система военного образования; опыт подготовки офицеров; военная специализация.

SUMMARY

Oleg Tsevelyov,
candidate of sciences in public administration
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Victor Muzhenko,
candidate of military sciences
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Training of border service specialists in the prospects of development of the military education system

Introduction. *Today, for Ukraine, in the context of an undeclared "hybrid war", when there is a direct threat of loss of sovereignty and territorial integrity of the state, the question of training military personnel of Ukrainian law enforcement agencies is acute precisely because it is necessary to protect national interests. In our opinion, this applies not only to the Armed Forces of Ukraine, which in peacetime and during the war are constantly learning to defend the state, but also to all other military formations formed in accordance with Ukrainian legislation, including the State Border Service.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyze the main problems of training modern border guards of Ukraine in the context of existing military threats to national security in the field of protection and protection of the state border and identify measures of state response to the development of military education.*

Methods. *The article analyzes scientific works on improving the training of future military personnel for border units and their compliance with modern realities faced by the country.*

Results. *The peculiarities of the system of selection and training of military personnel and border guards of European states are considered, the modern experience and the unified program of training of personnel of the armed forces, including for border guards in many countries of the European Union are analyzed.*

Originality. *Given that today the State Border Guard Service of Ukraine is part of the security and defense sector and performs tasks to protect the territorial integrity of the state, there is an urgent need to amend the main legal documents in the field of state border security and assign additional functions to the border service on participation in hostilities, which fundamentally requires a review of the training system for future border guards.*

Conclusion. *The problem of forming a specialist in state border security, competent to address the localization of armed and other provocations, fighting with illegal military formations and sabotage and reconnaissance groups of the enemy, patriotic and knowledgeable basis of the organization of combat, which unfortunately in a continuing military conflict in the country, remains unresolved.*

Key words: border service; state border security; military education system; experience of officer training; military specialization.

Ольга Черних,Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-9865-5598**Юрій Черних,**кандидат технічних наук, доцент
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-0780-6627
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/339-350

СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Аналіз зарубіжного досвіду організації та реформування зарубіжних збройних сил, а також системи військової освіти, як її складової частини, показує, що існують національні особливості таких перетворень. Разом з тим, деякі загальні методологічні підходи, які використовуються у військово-педагогічній практиці різних країнах світу, можуть бути застосовані для побудови національної системи військової освіти. Творче використання міжнародного досвіду підготовки офіцерських кадрів за кордоном набуває особливої актуальності в контексті впровадження стандартів НАТО в Збройних Силах України. Нами було проаналізовано досвід підготовки офіцерів для збройних сил Чехії. Були розглянуті такі елементи системи військової освіти: мережа військово-навчальних закладів, їх підпорядкування і органи управління; організаційні засади функціонування системи; структура військових навчальних закладів та їх основні завдання. Проаналізовано процес підготовки офіцерів для різних рівнів військового управління.

У статті вперше проведено аналіз трансформації системи підготовки офіцерів для збройних сил Чеської Республіки до сучасних моделей підготовки військових фахівців, які використовуються в державах-членах НАТО. Зроблено висновок про те, що існуюча система військової освіти успішно пройшла період трансформації чеських збройних сил. При цьому закордонний досвід підготовки військових фахівців використовувався з урахуванням особливостей національної системи освіти. Динамічні процеси, що відбуваються в ході реформи системи військової освіти в Чеській Республіці, вказують на те, що її стратегія розвитку передбачає багатоступеневий і безперервний процес отримання нових знань і вдосконалення освіти впродовж усього військової кар'єри офіцера. Досвід організації підготовки військових фахівців в Чеській Республіці може бути корисний при вирішенні проблеми реформування вітчизняної системи військової освіти з урахуванням моделей, які використовуються в державах-членах НАТО.

Ключові слова: Чеська Республіка; збройні сили; система військової освіти.

Постановка проблеми. Творче використання міжнародного досвіду підготовки військових фахівців (ВФ) за кордоном набуває особливої актуальності в умовах впровадження стандартів НАТО у збройних силах (ЗС) України. Проводячи дослідження закордонного досвіду будівництва та реформування ЗС інших країн, у тому числі їхньої складової - системи військової освіти, бачимо, що в кожній країні він має специфічне національне підґрунтя. Водночас у військовій педагогічній практиці різних країн світу існують загальні методичні підходи, які доцільно враховувати і використовувати. На наш погляд, цікаво дослідити побудову систем військової

освіти (СВО) ЗС країн, що раніш входили до складу колишнього Варшавського Договору, а зараз входять до складу НАТО, зокрема у збройних силах Чеській Республіці (ЧР).

У статті наведено аналіз досвіду підготовки ВФ у ЗС республіки Чехія, що виконаний під час проведення дослідження у рамках науково-дослідної роботи «Науково-організаційні засади проектування основних вимог до змісту підготовки офіцерських кадрів з вищою освітою для Збройних Сил України з використанням передових методик підготовки збройних сил держав – членів НАТО» (шифр - Підготовка-П).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню досвіду підготовки ВФ для збройних сил інших країн присвячено низку досліджень і публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів. Це пов'язано з тим, що підготовка військових фахівців у цих країнах відображає найхарактерніші риси сучасного підходу до створення освітніх структур та їх функціонування.

Так, у роботах [3, 9] розглянуто особливості підготовки ВФ у військових навчальних закладах США. Наведено варіанти організації підготовки офіцерів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Проведено аналіз комплексу факторів організації та забезпечення навчально-виховного процесу у ВВНЗ. Означені варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади та основні «траєкторії» їх навчання.

У роботах [1, 4, 5, 7, 13] проаналізовано досвід підготовки військових фахівців для збройних сил провідних європейських країн-членів НАТО (Великої Британії, Франції, Німеччини). Проведено аналіз змісту підготовки офіцерських кадрів для різних видів збройних сил. Наведено відомості щодо існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної та оперативно-тактичної ланок військового управління. Доведено, що попри стандартизацію різних сфер воєнної діяльності країн НАТО, провідні країни альянсу зберегли основні унікальні національні особливості власних систем військової освіти.

У дослідженнях [2, 6, 11, 12] розглянуто процес трансформації СВО від «радянської» системи до сучасних моделей підготовки ВФ, прийнятих у країнах-членах НАТО (принципи, цілі, завдання підготовки, етапи, зміст, форми, терміни та технології навчання тощо) у військових навчальних закладах країн «нових» членів НАТО (Болгарії, Польщі, країн Балтії).

Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на різноманітність публікацій щодо СВО в інших країнах, у першу чергу, провідних країн-членів НАТО, дослідження сучасного стану СВО у ЗС Чеській Республіці, у тому числі системи підготовки офіцерських кадрів, наражаються на такі проблеми: неповнота та недостатня аналітичність джерельної бази; нехтування необхідністю ґрунтовного вивчення досвіду підготовки військових фахівців у країнах, що мають невеликі за чисельністю ЗС тощо.

Мета статті. Проведення аналізу сучасного стану системи підготовки ВФ для ЗС Чеської Республіки для врахування її досвіду під час проведення подальшої реформи національної СВО.

Виклад основного матеріалу. Чеські збройні сили пройшли глибоку

трансформацію на початку ХХІ століття. В основному, зміни були зумовлені процесом інтеграції та адаптації Чехії до Європейських стандартів, а саме – приєднанням до Організації Північноатлантичного договору 12 березня 1999 року та до Європейського Союзу 1 травня 2004 року. Наслідком такої трансформації у СВО стало її реформування.

Військові навчальні заклади (ВНЗ) в Чехії дають можливість майбутньому військовослужбовцю здобути не тільки суто військові знання, але і відповідну повну загальну середню або вищу освіту. ВНЗ є складовою загальної системи освіти країни. Цим СВО в Чехії вигідно відрізняється, наприклад, від англійської або французької систем військового навчання, де загальну освіту особа здобуває в цивільних коледжах та університетах, а ВНЗ, як правило, дають, переважно, військово-спеціальні знання.

ВНЗ в Чехії поділяються на середні та вищі. На цей час єдиним середнім ВНЗ є Середнє технічне училище міністерства оборони, що розташоване в м. Моравське Тршебове [14]. У цьому ВНЗ курсанти навчаються чотири роки та отримують повну середню освіту та відповідну військову професію. Випускник училища отримує право на присвоєння військового звання «прапорщик» і можливість або проходити військову службу на певних посадах у підрозділах ЗС, або продовжити навчання у ВВНЗ з подальшою перспективою отримання первинного офіцерського звання.

Єдиним ВВНЗ в Чехії є Університет оборони (м. Брно) (УО) [10]. Рівень освіти, одержаної в УО, відповідає відповідному рівню освіти, що здобувається у цивільному університеті, оскільки цивільна складова освітньої програми викладається в повному обсязі з врахуванням майбутньої професійної діяльності. Крім того тут вивчаються спеціальні військові навчальні дисципліни та проводиться практичне закріплення необхідних професійних знань і практичних навичок.

УО здійснює підготовку офіцерських кадрів, які проходять військову службу в ЗС та інших силових структурах ЧР. Навчання організовано за ступневою схемою з відповідними освітніми рівнями: «бакалавр»; «магістр»; «доктор філософії». В цілому, військова освіта в Чехії, як й в Україні, з питань організації навчання за акредитованими напрямками підпорядковується міністерству освіти. Слід зазначити, що УО діє у рамках національного законодавства щодо вищої освіти та разом з Академією поліції є одним з двох державних відомчих навчальних закладів [8]. Програми, напрями та навчальні модулі університету аналогічні тим, котрі використовуються в цивільних вищих навчальних закладах. Освітні програми розробляються відповідно до Болонської угоди й враховують нові тенденції в освітній політиці ЄС.

Питанням військової освіти та підготовки військ опікуються два окремих посадовця високого рівня. Тоді як питання військової освіти підпадає у сферу відповідальності заступника міністра оборони з кадрової роботи, підготовкою військ опікується начальник генерального штабу та підпорядковані йому структури, як це наведено на рисунку 1. Крім того, функціонує школа професійної підготовки військової поліції, що підпорядкована Головному управлінню військової поліції, що не входить до складу генерального штабу.

Рис. 1- Система військової освіти збройних сил Чеської республіки

УО здійснює підготовку за двома основними напрямками [10]. Перший – акредитована університетська освіта за трьома рівнями, визначеними відповідно до Болонської угоди, що фактично означає - трирічний бакалаврат, два роки магістерської програми та трирічну аспірантуру (ад'юнктуру). Другий напрям – неакредитовані післядипломні курси для офіцерів, як постійна (упродовж кар'єри) освіта військовослужбовців ЗС. У цьому контексті університет проводить певні курси для офіцерів рівня «капітан» та вище.

На цей час в університеті акредитовано сім навчальних програм, шістнадцять навчальних факультативів і дванадцять навчальних модулів (спеціалізацій) в програмах підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії в наступних галузях знань: загальновійськова; військове управління; економіка; інженерія; медичне обслуговування [15].

УО засновано 1 вересня 2004 року. Він об'єднав три існуючих на той час навчальні установи: Військовий університет сухопутних військ (м. Вишков), Військову академію (м. Брно) та Військово-медичну академію (м. Градец Кралове). Новостворений університет складався з трьох факультетів: військового лідерства (м. Брно); військово-технічного (м. Брно); військово-медичного (м. Градец Кралове).

Сучасна структура Університету оборони включає: керівництво університету; секретаріат; підрозділи управління (планування та організації навчального процесу; організації наукових досліджень, підтримки та розвитку навчально-матеріальної бази, інформаційної безпеки); відділи (фінансовий; кадровий; логістики; зв'язку та інформаційних систем; видавничій тощо); бібліотеку, наукове інформаційне бюро, факультети (військового лідерства в

складі кафедр: економетрики; економіки; менеджменту; лідерства; військового мистецтва; надзвичайних ситуацій; протипожежної безпеки; технічного забезпечення; логістики; тактики, *військових технологій* у складі кафедр: зброї та боєприпасів; бойових і спеціальних транспортних засобів; інженерної технології; авіації та авіаційної техніки; авіаційних електричних систем; радіолокаційних технологій; систем протиповітряної оборони; зв'язку та інформаційних систем; військової географії та метеорології; математики та фізики; машинобудування; електротехніки, *військової медицини* у складі кафедр: епідеміології; організації та управління військово-медичної служби; радіобіології; токсикології та військової фармації; військової хірургії; військової внутрішньої медицини та військової гігієни; невідкладної медицини; загальної військової медицини; молекулярної патології та біології), курсантський полк [15].

Факультет військового лідерства [15] здійснює підготовку бакалаврів, магістрів та докторів філософії (кандидатів наук) із застосуванням відповідних акредитованих навчальних програм. За програмою військового управління здійснюється підготовка командирів сухопутних підрозділів, зокрема командирів механізованих/танкових, розвідувальних, інженерних, артилерійських підрозділів тощо. Крім того, на факультеті викладається освітня програма управління інформаційними ресурсами.

На факультеті військових технологій [15] проводиться підготовка курсантів за університетськими бакалаврськими та магістерськими програмами за десятима напрямками: озброєння та боєприпаси, бойова та спеціальна техніка, літаки і ракетне озброєння, інженерні технології, бойове застосування хімічних речовин, управління повітряним рухом, авіаційні електросистеми, системи радіолокаційного виявлення, системи зв'язку та інформації, системи протиповітряної оборони, топографія (картографія), метеорологія та матеріально-технічне забезпечення.

Факультет військової медицини [15] здійснює підготовку ВФ за магістерською програмою у взаємодії із цивільними медичними факультетами цивільних медичних навчальних закладів за акредитованими програмами: загальної військової медицини, військової стоматології, військової фармацевтики та менеджменту охорони здоров'я.

Окреме місце в структурі університету займають Об'єднаний інститут РХБЗ, Центр безпеки та військово-стратегічних досліджень, Центр мовної підготовки, Центр фізичної підготовки та спорту, Навчальний полк. Якщо напрямки діяльності факультетів відповідають сукупності напрямів діяльності кафедр і логічно випливають з їх назв, то призначення зазначених вище підрозділів університету розглянемо окремо.

Основними задачами Об'єданого інституту РХБЗ [15] є:

підготовка офіцерських кадрів для військ РХБЗ та фахівців для державної адміністрації, особливо для пожежної рятувальної служби ЧР, проведення тренінгів вітчизняних та зарубіжних фахівців РХБЗ;

проведення прикладних наукових досліджень в галузі захисту людини від сучасних і перспективних видів зброї масового знищення, інших бойових токсичних сполук та промислових небезпечних речовин;

нормативна, консультативна та експертна діяльність.

Інститут складається з двох відділів: хімічного та радіаційного захисту; хімічних військ і технічного та економічного розвитку.

Основним завданням Центра безпеки та військово-стратегічних досліджень [15] є проведення освітніх та науково-дослідницьких заходів, зокрема в галузі вивчення безпеки, військової стратегії, стратегічного управління та лідерства. Центр розробляє та поширює стратегії у сферах безпеки та оборони ЧР та її коаліційних партнерів. Центр проводить навчання за такими напрямками: підготовка слухачів за акредитованими навчальними програмами; курс для старших офіцерів; курс для офіцерів генерального штабу; курс для фахівців стратегічного управління обороною.

В Університеті оборони розроблено наступні програми, навчання за якими організується на відповідних курсах у центрі: «Безпека та збройні сили»; «Політика безпеки і оборони держави»; «Структура безпеки»; «Менеджмент кібербезпеки»; «Оборонне планування та планування можливостей»; «Збройні конфлікти та загрози безпеці»; «Політика та міжнародні відносини»; «Проблеми міжнародної безпеки»; «Сучасне стратегічне мислення»; «Введення в теорію безпеки»; «Командування та управління в інформаційну епоху»; «Військова стратегія»; «Вивчення особливостей ведення війни»; «Оперативне мистецтво та загальна тактика».

Курс для старших офіцерів - це кар'єрний курс, призначений для офіцерів у званні капітана, які мають передумови для займання певних командирських та штабних посад. Курс є загальним для всіх спеціальностей.

Метою курсу є підготувати офіцера до:

- командування батальйоном, дивізіоном, ескадрильою;
- виконання управлінських функцій на рівні керівника відділу штабу бригади, полку, крила, компоненту сили, агенції, генерального штабу;
- вивчення функціонування військових підрозділів оперативного рівня, у тому числі до рівня узгодження дій з генеральним штабом;
- призначення на відповідні посади в національних представництвах та персоналу НАТО/ЄС/ОБСЄ/ООН.

До навчання на курсі можуть бути допущені офіцери зі ступеням володіння англійською мовою на рівні щонайменше 3,2,3,2 (за стандартом STANAG 6001). Офіцери повинні пройти навчання на курсах підвищення кваліфікації для молодших офіцерів. У навчанні можуть брати участь представники збройних сил інших держав на основі певних угод між міністерством оборони ЧР та міністерством оборони іншої держави.

Курс для офіцерів генерального штабу призначений для старших офіцерів у військовому званні не нижче підполковника, які мають передумови для призначення на командні та керівні посади, що передбачають наявність у кандидата для призначення військової освіти стратегічного рівня. Курс є загальним для офіцерів всіх спеціальностей.

Метою курсу є підготувати офіцера до виконання функцій:

- командування на рівні бригади, полку, крила;
- офіцера на рівнях агентства, генерального штабу;
- командування в національних представництвах у НАТО/ЄС/ОБСЄ/ООН.

Випускник отримає навички стратегічного військового управління, підготовки та безпеки і захисту держави, а також здатності концептуально розробляти, впроваджувати та керувати процесом побудови та розвитку оборонної сфери країни. Основна увага приділяється розвитку компетенцій, необхідних для успішного стратегічного командування та управління військовими організаціями, а також вирішення питань безпеки та оборони держави в цілому.

До навчання на курсі можуть бути допущені офіцери - випускники ад'юнктури чи магістратури зі ступеням володіння англійською мовою на рівні щонайменше 3,3,3,3 (за стандартом STANAG 6001). Офіцери повинні пройти навчання на курсах для старших офіцерів або їх іноземного еквівалента.

Центр мовної підготовки [15] надає такі основні види послуг, що пов'язані з мовною підготовкою особового складу в секторі безпеки та оборони:

забезпечення отримання університетської освіти (для курсантів університету);

проведення додаткових занять на курсах іноземних мов (англійська, німецька, французька), підготовка курсантів університету до проходження мовних тестів згідно зі стандартом НАТО STANAG 6001;

вивчення і вдосконалення знання іноземних мов протягом усього життя (для військовослужбовців і працівників ЧР).

Викладання іноземної мови – це частина підготовки курсанта в університеті. При цьому англійська мова має пріоритет серед інших мов, вона вивчається на протягом 1-го – 5-го семестру навчання. Курсант повинен здати іспит із знання англійської мови на рівні 2222 (за стандартом STANAG 6001) до кінця 5-го навчального семестру. На протязі 6-го – 9-го семестрів вивчається друга іноземна мова, яка включена до навчальної програми. Курсанти можуть вибирати німецьку або французьку мови. У 9-му семестрі передбачений іспит зі знання другої іноземної мови на рівні 1111 (за стандартом STANAG SLP). Для вивчення і вдосконалення знання іноземної мови військовослужбовцями та працівниками Чеської армії протягом життя діють відповідні мовні центри з дислокацією у містах Брно; Вишков; Оломоуц; Градец Кралов; Прага; Чоцерад.і

Підготовка тих, хто навчається в УО, з фізичного виховання та спорту забезпечується Центром фізичної підготовки та спорту [15]. Фізична підготовка є одним з ключових напрямків у підготовці майбутніх офіцерів. У випадку не здачі певних нормативів з фізичної підготовки курсант відраховується з університету.

Навчальний полк [15] є організаційним підрозділом, який об'єднує курсантів всіх форм університетських та інших навчальних програм, крім здобувачів освітнього рівня доктора філософії. Завданням навчального полку є: організація життєвого режиму тих, хто навчається, відповідно до нормативно-

правових актів, базових нормативних документів та внутрішніх правил міністерства оборони та УО; вирішення питань щодо відповідності навчальної програми вимогам, що існують у Чеської армії. Всі курсанти, які навчаються в університеті, поділяються на 10 навчальних підрозділів. Спеціальна підготовка тих, хто навчається, проводиться на навчальних базах.

На навчання до УО за бакалаврськими програмами приймаються випускники середнього технічного училища міністерства оборони, які проходять військову службу в званні прапорщика, та інші особи, які отримали повну середню освіту. До навчання за військовим спрямуванням допускаються лише особи, що відповідають таким вимогам: мають громадянство ЧР; вік старше 18 років; відсутність кримінальної відповідальності; відповідність медичним вимогам; виконання кваліфікаційних вимог, встановлених для певних посад; відсутність або припинення членства в політичній партії, русі чи профспілці. Вступний внесок за участь у приймальній компанії складає 400 крон.

Після успішного складання вступних іспитів до початку першого навчального року першокурсники проходять восьмитижневу базову військову підготовку, по завершенні якої курсанти зараховуються до штату УО при умові укладання ними контракту про подальший мінімальний термін проходження військової служби у ЗС після завершення навчання в університеті, який дорівнює два строки навчання (для військових пілотів – три строки навчання).

Військове навчання в УО має свої особливості. Так, складова, що відповідає за освіту (цивільна і загальновійськова), повинна бути акредитованою. Спеціальну військову підготовку (друга складова) курсанти проходять на різних навчальних базах, в тому числі й тих, які підпорядковуються університету, за неакредитованими навчальними програмами. Це пояснюється вимогами до акредитації вищої освіти в Чехії.

Основні напрями діяльності Командування підготовки військ (сил) – Військової академії у м. Вишков – неакредитовані форми військової освіти, початкова військова підготовка, тобто забезпечення отримання первинних військових знань та навичок, які необхідні для проходження особою військової служби, курси підвищення кваліфікації, що є однією з вимог для призначення військовослужбовця на нову посаду [16]. Зокрема, це курси для сержантів (OR 3–5), курси для командирів відділень, курс для прапорщиків (OR 6–8), штабний курс для прапорщиків (OR –9), офіцерські курси (OF 1–2 чи так званий прикладний курс для курсантів УО). Крім того, тут здійснюється професійна, спеціалізована та цільова курсова підготовка, яка виходить з потреб окремих посад у військах (механізованих частин, артилерії, ВПС, інженерів тощо).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, існуюча СВО Чехії успішно пройшла період трансформації ЗС до вимог НАТО, використовує досвід підготовки військових фахівців у розвинутих країнах-членах альянсу з урахуванням особливостей національної системи освіти. Вона забезпечує підготовку кадрів за всіма необхідними військовими спеціальностями.

Виходячи з проведеного аналізу СВО Чеської республіки, особливої актуальності набуває проблема дослідження змісту підготовки ВФ різних ланок військового управління, зокрема доцільно з'ясувати такі питання: структура навчальних планів підготовки військових фахівців, у тому числі бюджет навчального часу на вивчення навчальних дисциплін, зокрема на теоретичну та практичну підготовку; сучасні технології підготовки ВФ, у тому числі за допомогою тренажерів (імітаторів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Богунов, С.О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Великобританії – аналітичний огляд /С.О. Богунов, Ю.О. Черних, О.Б. Черних //Військова освіта. – 2017.- № 2 (36). – С. 234-245.
2. Богунов, С.О. Організація підготовки офіцерів для збройних сил республіки Литва /С.О. Богунов, Ю.О. Черних, О.Б. Черних //Військова освіта. – 2018. – № 1 (37). – С. 272-285.
3. Владимирова, С. Исследования в области совершенствования профессионализма личного состава вооруженных сил США /С. Владимирова, А. Стрелецкий // Зарубежное военное обозрение. –2006. – № 5. – С. 15-19.
4. Колесов, П. Сен-Сирская специальная военная школа вооруженных сил Франции /П. Колесов, А. Стрелецкий //Зарубежное военное обозрение. –2006. – № 6. – С. 26-32.
5. Лазукин, В. Подготовка офицерских кадров в ВС ФРГ /В. Лазукин // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – № 2. – С. 26-30.
6. Мітягін, О.О. Система підготовки військових фахівців у збройних силах країн Балтії: досвід для України» // О.О. Мітягін, О.Б. Черних, Ю.О. Черних //Науковий вісник інноваційних технологій. – 2018. – № 1(17). – С. 49-61.
7. Приходько, Ю.І. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції /Ю.І. Приходько //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 3 (67). – С. 285-299.
8. Типи навчальних закладів в Чехії [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <https://albioneducation.com/ua/helpfull/typy-uchebnyh-zavedenij-v-chehii>
9. Толок, І.В. Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО / І.В. Толок, Ю.М. Супрунов //Військова освіта. – 2018. – № 1 (37) – С. 259-271.
10. Университет обороны (Брно) [Електронний ресурс] /Режим доступу/ https://ru.wikipedia.org/wiki/Университет_обороны_Брно.
11. Черних, Ю.О. Система підготовки офіцерських кадрів у збройних силах республіки Болгарія /Ю.О. Черних, О.Б. Черних //Зб. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2018. – Вип. № 59. – С. 204-215.
12. Черних, О.Б. Аналіз сучасного стану системи військової освіти республіки Польща: досвід для України /О.Б. Черних, О.О. Мітягін, Ю.О. Черних //Військова освіта.– 2017. – № 1 (35). – С. 200-208.
13. Черних, Ю.О. Основи організації та функціонування системи військової освіти Німеччини – аналітичний огляд» /Ю.О. Черних, О.Б. Черних//Зб. наук. праць ВІКНУ ім. Т. Шевченка. – 2017. – вип. № 57. – С. 238-248.
14. Military Secondary School and College in Moravská Třebová [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <http://www.vsmt.cz/files/english/main-page.aspx>.
15. University of defence in Brno [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <https://www.unob.cz/en/Pages/default.aspx>.
16. Velitelství výcviku – Vojenská akademie, Vyškov [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <http://www.vavyskov.cz>.

REFERENCES

1. Bohunov, S.O., Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2017). Osnovy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy viyskovoyi osvity Velykobrytanyy - analitychnyy ohlyad [Basics of organization and functioning of the Great Britain military education system - analytical review]. *Military education*, 2 (36), 234-245. (in Ukrainian).
2. Bohunov, S.O., Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2018). Orhanizatsiya podhotovky ofitseriv dlya zbroynykh syl respubliky Lytva [Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Lithuania]. *Military education*, 1 (37), 272-285. (in Ukrainian).
3. Vladimirova, S., Streletskiy, A. (2006). Issledovaniya v oblasti sovershenstvovaniya professionalizma lichnogo sostava vooruzhennykh sil SSHA [Studies in the field of improving the professionalism of the personnel of the US armed forces]. *Foreign military review*, 5, 15-19. (in Russian).
4. Kolesov, P., Streletskii, A. (2006). Sen-Sirskaya spetsial'naya voyennaya shkola vooruzhennykh sil Frantsii [Saint-Sire Special Military School of the French Armed Forces]. *Foreign military review*, 6, 26-32. (in Russian).
5. Lazukin, V. (2008). Podgotovka ofitseriskikh kadrov v VS FRG [Training of officer cadres in the Armed Forces of the FRG]. *Foreign military review*, 2, 26-30. (in Russian).
6. Mityahin, O.O., Chernykh, O.B., Chernykh, Yu.O. (2018). Systema pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv u zbroynykh sylakh krayin Baltiyi: dosvid dlya Ukrayiny [Educational system for military specialists in the armed forces of the Baltic countries: experience for Ukraine]. *Scientific Bulletin of innovative technologies*, 1(17), 49-61. (in Ukrainian).
7. Prykhodko, Yu.I. (2017). Pidhotovka viyskovykh fakhivtsiv u providnykh krayinakh svitu: osnovopolozhni zasady ta tendentsiyi [Training of military specialists in leading countries of the world: fundamental principles and trends]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (67), 285-299. (in Ukrainian).
8. Typy navchalnykh zakladiv v Chekhiyi [Types of educational institutions in the Czech Republic] Available at: <https://albioneducation.com/ua/helpfull/typy-uchebnyh-zavedenij-v-chehii>. (in Ukrainian).
9. Tolok, I.V., Suprunov Yu.M. (2018). Osoblyvosti pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv taktychnoho rivnya u VVNZ SSHA ta okremykh krayin NATO [Peculiarities of training of tactical-level military specialists]. *Military education*, 1 (37), 259-271. (in Ukrainian).
10. Universitet obrony (Brno) [University of Defense (Brno)] Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Университет_обороны_Брно. (in Russian).
11. Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2018). Systema pidhotovky ofitseryskykh kadriv u zbroynykh sylakh respubliky Bolhariya [Officer training system in the armed forces of the republic of Bulgaria]. *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 59, 204-215. (in Ukrainian).
12. Chernykh, O.B., Mityahin, O.O Chernykh, Yu.O. (2017). Analiz suchasnoho stanu systemy viyskovoyi osvity respubliky Polshcha: dosvid dlya Ukrayiny [Analysis of the current state of the military education system of the Republic of Poland: experience for Ukraine] *Military education*, 1 (35), 200-208. (in Ukrainian).
13. Chernykh, Yu.O., Chernykh, O.B. (2017). Osnovy orhanizatsiyi ta funktsionuvannya systemy viyskovoyi osvity Nimechchyny – analitychnyy ohlyad [Basics of organization and functioning of the Germany military education system - analytical review] *Zb. nauk. prats VIKNU im. T. Shevchenka*, 57, 238-248. (in Ukrainian).
14. Military Secondary School and College in Moravská Třebová. Available at: <http://www.vsmt.cz/files/english/main-page.aspx>.
15. University of defence in Brno Available at: <https://www.unob.cz/en/Pages/-default.aspx>.
16. Velitelství výcviku – Vojenská akademie, Vyškov Available at: <http://www.-vavyskov.cz>. (in Czech).

РЕЗЮМЕ

Ольга Черных,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Юрий Черных,
кандидат технических наук, доцент
Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Система военного образования в вооруженных силах Чешской республики

Анализ зарубежного опыта организации и реформирования зарубежных вооруженных сил, а также системы военного образования, как их составной части, показывает, что существуют национальные особенности таких преобразований. Вместе с тем, некоторые общие методологические подходы, которые используются в военно-педагогической практике разных странах мира, могут быть применены для построения национальной системы военного образования. Творческое использование международного опыта подготовки офицерских кадров за рубежом приобретает особую актуальность в контексте внедрения стандартов НАТО в Вооруженных Силах Украины. Нами был проанализирован опыт подготовки офицеров для вооруженных сил Чехии. Были рассмотрены такие элементы системы военного образования: сеть военно-учебных заведений, их подчинение и органы управления; организационные основы функционирования системы; структура военных учебных заведений и их основные задачи. Проанализирован процесс подготовки офицеров для различных уровней военного управления.

Ключевые слова: Чешская Республика; вооруженные силы; система военного образования.

SUMMARY

Olga Chernykh,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski
Yuri Chernykh,
PhD (technical sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko
National University of Kiev

The system of military education in the armed forces of the Czech Republic

Introduction. *Analysis of the foreign experience of the organisation and reformation of the armed forces in other countries, with the respective systems of military education being an integral part, reveals the specific national aspect of such activities in each country. In the meantime, there are some general methodological approaches used in military pedagogic practice across different countries of the world to be practicably considered and applied. The creative use of international experience in officer personnel training abroad becomes of particular relevance in the context of the implementation of NATO standards in the Armed Forces of Ukraine.*

Purpose. *To carry out the analysis of the current state of the military education system of the Czech Republic for integrating the experience of officer training in the course of further reformation of the national military education system.*

Methods. *The system of the general scientific methods of theoretical and empirical research, in particular, the theoretical-methodological analysis of the problem and the relevant scholarly resources, systematization and generalization of the scientific information pertaining to the essence*

and content of the set objectives, monitoring of the existing system of military specialists training in the Armed Forces of the Czech Republic.

Results. *The experience of officer training for the Armed Forces of the Czech Republic was considered. The following were analyzed: a network of military educational institutions, their subordination and governing bodies; organizational basis for the functioning of the military education system; the structure of military educational institutions and their main tasks. The process of officer training for different armed services was analyzed.*

Originality. *The article was the first to comprehensively analyse the transformation of the officer training system for the armed forces of Czech Republic to the current models of military specialists training adopted in NATO member states.*

Conclusion. *The existing military education system in Czech Republic has successfully underwent the period of transformation of the armed forces towards meeting NATO standards, building on the experience of military specialists training in the developed member states of the alliance and considering the peculiarities of the national educational system. The dynamic processes that are taking place during the reform of the military education system in the Czech Republic indicate that its development strategy implies multistage and continuity in gaining and improving education throughout the military service of an officer.*

Key words: *Czech Republic; armed forces; military education system.*

Володимир Шпортко,

викладач

Українська військово-медична

академія, м. Київ

ORCID ID 0002-0805-4922

DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/351-362

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ І КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЛІКАРІВ В МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ КРАЇН НАТО

У статті розглядається досвід формування професійної культури і професійної компетентності майбутніх військових лікарів країн НАТО при підготовці їх у вищих навчальних закладах (ВНЗ), а також використання передового досвіду та нових підходів підготовки військових лікарів у (ВНЗ) України. Проведено аналіз системи професійних компетентностей у підготовці військових лікарів, яка застосовується у США, Великобританії та країн північної Європи, моделей та перспективних методів навчання. Одночасно здійснено вивчення форм роботи у досягненні культурної компетентності та етичної освіти у системі підготовки майбутніх лікарів. Розглянуто схожість та відмінності освітнього процесу навчання військових лікарів країн-партнерів північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: професійна культура; професійна компетентність; студенти медичних навчальних закладів; офіцери – лікарі; система навчання; ефективність підготовки.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси у системі військово-медичної освіти країн НАТО набули реальних обрисів зважаючи на сучасний інформаційний простір, необхідності досягнення взаємосумісності і цілей партнерства. З метою досягнення якісної взаємодії у мультикультурному середовищі країн-партнерів північноатлантичного альянсу направлено систему стандартів НАТО у галузі військової медицини АJP-4 (остання редакція від 11.09.2019 р.). Для Збройних Сил України врахування досвіду країн НАТО щодо впровадження передових методик у навчанні майбутніх військових лікарів, підвищення професійної культури та компетентності має важливе практичне значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія розвитку медицини у західноєвропейських країнах тісно пов'язана із філософським осмисленням проблем медичної етики лікаря, її ролі у системі медичних знань. Не менш важливим є питання суто професійної компетентності лікаря. Питання військової етики висвітлювали у своїх роботах західні вчені Вольмут Р., Вортел Е., Кук М.Л., Ван Баарле Е.М., Босш Д., Робінсон П., В.К. Мак Вільямс, Г.Д. Міад. Аспекти професійної культури та етики військових лікарів розглянуті у дослідженнях Мартин С.М., Брикнелл К.Б., Бентанкур Д. Р., Грин А., Карільо Д.Е., Самуель Д. Малоней, Г.Д. Міад, Малтеруд К.

Питання формування професійної компетентності лікарів у країнах НАТО розкриті у роботах Адріан Ж.Х., Амброуз С.Й., Баррет Т.Д., Бетанкур Д.Р.,

Грин А.Р., Гудман Н.Р., Сторн Г., Как Р.С., Кук Д.А., Де Лоренцо Р.А., Такра Р.Д. та ін.

Мета статті. Проаналізувати наявні джерела інформації та з'ясувати як проблема формування професійної культури і професійної компетентності військових лікарів розглядається і використовується у процесі підготовки військових лікарів у вищих медичних закладах країн НАТО. Виявити які напрями підвищення професійної культури військових лікарів західних країн є спільними і у чому існують розбіжності.

Методи дослідження.

Для розв'язання завдань дослідження використані методи теоретичного і емпіричного аналізу наукової літератури, порівняння, класифікація, узагальнення і систематизація матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування професійної культури та етики майбутніх військових лікарів завжди була у полі зору підготовки військових фахівців країн НАТО. Результати вивчення літератури показали що країни північноатлантичного альянсу певною мірою співпрацюють у галузі військово-медичної підготовки.

Питаннями професійної культури та етики майбутніх військових лікарів займаються безпосередньо навчальні медичні заклади, в окремих випадках, участь приймають громадські організації, спілки ветеранів, меценати. Достатньо великий вплив на моральні установки військовослужбовців, їх культуру мають релігійні конфесії включно із службою військових священиків (капеланів), зокрема таких країн як США, Канада, Велика Британія.

Військово-медичні служби та установи через Комітет керівників військово-медичних служб країн НАТО (COMEDS) із 1994 року мають налагоджене міжнародне військово-медичне співробітництво у галузі розробки та координації військово-медичних питань підготовки, та надання Військовому комітету НАТО рекомендацій у цій галузі [1]. Комітет (COMEDS) координує свою роботу з іншими органами НАТО, задіяними у медичній галузі зокрема

Агентством НАТО з питань стандартизації, Спільним медичним комітетом, медичних радників Верховних командувачів ОЗС НАТО, Комісією з людського фактора і медичних питань Науково-технічної організації, Центром зброї масового знищення [2]. Підпорядковані COMEDS робочі групи допомагають Комітету у виконанні низки завдань, зокрема військово-профілактичної медицини, військової психіатрії, медичної підготовки, медичних інформаційних систем.

В останні роки міжнародне військово-медичне співробітництво НАТО розширилось за участю не тільки країн НАТО а і низки інших країн світу, які залучаються до ширшої міжнародної кооперації. Це продемонстровано залученням різних країн світу до Міжнародного комітету військової медицини (ICMM) і Центру наукових та педагогічних досліджень (CISM).

Цікавим є досвід співробітництва вищих медичних закладів Північної Європи [3] щодо підготовки майбутніх військових лікарів, підвищення їх професійної культури і компетентності, зокрема Норвегії, Швеції, Фінляндії, Бельгії, Данії, Нідерландів. Зазначені північноєвропейські країни мають свої

національні особливості у системі підготовки майбутніх військових лікарів, але мають і свої власні шляхи державної підтримки підготовки і відповідно, різний обсяг виділених цільових ресурсів. З метою систематизації досвіду у підготовці майбутніх військових лікарів, підвищення їх професійної культури та компетентності, рішенням Ради старших військових хірургів північноєвропейських країн (Начальників медичних служб країн) у 2005 році було проведено наукове дослідження із використанням контент-аналізу [4]. Результати дослідження дали відповіді на три дослідницькі питання, які були згруповано у шість категорій. Перша група питань стосувалась схожості та відмінностей у освіті та навчанні. Друга група, розглядала проблеми у навчанні та підготовці, в межах обсягу розповсюджених військових травм. Третя група, вивчала погляди на систему впровадження електронного навчання та збільшення технологічного навчання.

Досвід північноатлантичних країн свідчить про належну увагу до здійснення селекції кандидатів для подальшого навчання у якості майбутніх військових лікарів. Зокрема, були створені підтримуючі структури для набору і навчання медичних працівників військової медицини, такі як політична підтримка, належні ресурси та тісна співпраця університетів і лікарень із травматичними центрами. Були і відмінності у вирішенні завдання підготовки військових лікарів Північних країн. Наприклад, Данія розробила систему набору персоналу, яка пропонувала лікарям спеціалізацію з хірургії під час базової медичної освіти та вибір різних форм контрактів у поєднанні з постійними посадами в структурах Міністерства оборони після закінчення навчання. Внаслідок такої роботи у студентів встановлювались тісні стосунки з лікарями, персоналом, починаючи з університетських років, що продовжувалось у подальшому протягом років служби у збройних силах країни.

Результати дослідження показують що формування професійної культури майбутніх військових лікарів у північноєвропейській військовій медицині проходить в першу чергу через освітню культуру, яка відзначається сталою військовою традицією. З даною метою проводять короткі теоретичні інструктажі, практичні заняття, які тривають протягом визначеного інтенсивного курсу у навчальні часи. Респонденти в ході опитувань свідчили про належний рівень педагогічної освіти, високий рівень академічних наук, керівників курсів і викладачів. Однак, в окремих випадках, зауваження були висловлені на недостатній практичний досвід викладачів, пов'язаний із можливістю участі їх у військових миротворчих місіях або досвіду роботи у зонах військових конфліктів.

Наприклад, у Норвегії, особливу увагу заслуговувала командна робота військових лікарів, підкреслювалось важливість розвитку військово-медичної освіти в рамках певної організації. Опитувані зазначили на важливість процесу управління в команді, особливо в операційному середовищі, як виконання спільного завдання із використанням професійних компетенцій усіх членів команди. Командна робота це реалізована модель управління невідкладною

медичною допомогою як у мирний час, так і готовність до дій у воєнно-польових умовах.

Міжнародне співробітництво в рамках військово-медичної освіти для майбутніх військових лікарів було встановлено за допомогою мереж, пов'язаних із зовнішніми курсами, такими як Battlefield Advanced Trauma Life Support (BATLS), Advanced Trauma Life Support (ATLAS), Хірургічна підготовка військових операцій (MOST) та остаточна хірургічна травма (DSTC).

Досліджуючи професійну культуру майбутніх військових лікарів у північних країнах НАТО були визначені проблемні питання за результатами моніторингового дослідження. Викладачі вищих медичних закладів потребують досвіду приближення (спорідненості) до навчального середовища, розвитку індивідуальних навичок військової медицини, досвіду роботи у миротворчих місіях.

Цікавим напрямком дослідження проблем професійної компетентності та культури військових лікарів північних країн Європи було використання електронного навчання у військовій медицині. Дослідження визначило три проблеми: відсутність компетенцій у поєднанні освітніх підходів; як застосовувати електронне навчання у противазі із практичним навчанням; як впливає підвищене технологією навчання на потенціал підтримки інновацій.

Опитувані респонденти із Данії, Фінляндії та Норвегії зазначили що їм не вистачає загального огляду розробки освітніх підходів та застосувань цифрової підтримки для досягнення сталих знань у військовій медицині та застосування у майбутній практиці в підрозділах. Недостатньо встановлена співпраця з цивільною медичною освітою та навчальним середовищем.

Респонденти, в ході опитування визначили проблемним питання яке постало в системі електронного навчання, саме відсутність педагогічних і навчальних компетенцій. Інтерв'юери з Фінляндії, Норвегії та Швеції зазначили що веб-освітні методики, система курсів в Інтернеті, без традиційних лекцій і дискусій віч-на-віч не завжди мають якісний рівень. Проблема існує і в можливості доступу до Інтернету у військових частинах. Опитувані респонденти із Данії вважають що традиційна система віч-на-віч без дистанційного навчання найкраща, коли їх участь у дискусійних групах, практичних заняттях дає бажаний результат.

Об'єднання освітніх підходів у стійку стратегію освіти і навчання передбачає перехід від традиційного навчання майбутніх військових медиків до застосування новітніх цифрових технологій з метою досягнення змішаного навчання [5]. Ключовим питанням якісного електронного навчання та змішаного навчання на думку фахівців НАТО є поєднання навчальної компетентності з контекстуальним розумінням стратегії і те як застосовувати цифрові навчальні методи.

Медичні працівники військово-медичних закладів західних країн мають відповідну освіту та наукову спеціалізацію, тобто традиційну культуру військово-медичної освіти, але у них часто не вистачає часу на підвищення належного рівня освіти і навчання. Сучасні підходи до освіти та навчання, як

правило, передбачають перехід акценту від діалогу спрямованого на викладача на діалог направлений на учасника та використовує цифрову підтримку, як підтримку навчальних процесів і методів співпраці [6].

В умовах коли існуючий досвід підготовки військових лікарів є недостатнім, стратегія змішаного навчання для освіти буде важливою [7]. Вибір конкретної стратегії навчання залежить від таких факторів як ефективність та витрати. Будь яка окрема стратегія навчання не може замінити потреб окремої людини чи підрозділу, тому важливо використовувати комбінацію стратегій, де кожна має переваги у певних умовах [8].

Поліпшення якості в освіті та навчанні залежить від якості передачі результатів освіти у практику. Наведене вище дослідження проведене північними країнами Європи показало недостатню оцінку та зворотній зв'язок систем навчання та навчання майбутніх військових лікарів з військовою системою навчання, що знижує якість існуючих курсів і програм.

Важливе значення для формування професійної культури майбутніх військових лікарів має етична освіта. Наприклад, за досвідом у Збройних Силах Нідерландів, налагоджено чітку систему етичної освіти військовослужбовців всіх категорій. З даною метою застосовано введення курсу підготовки інструкторів з військової етики. Навчання діє протягом дев'яти днів, чотири рази на рік. Навчання інструкторів з етики проводить факультет воєнних наук Академії оборони Нідерландів. Лікарі Збройних сил Нідерландів, в свою чергу, проходять лекційний курс з військової етики [9].

Традиційно важливим для збройних США є участь у етичному вихованні майбутніх військових лікарів військових священників. Проблема етики військовослужбовця і безпосередньо військового лікаря гостро постала у ході війни у В'єтнамі, наприклад у 1969 році за участі збройних Сил США [10], за прикладом брутальної поведінки та знищення мирного населення у громадах Мілай (селище Сонгмі) та Мікхе. Після завершення війни у В'єтнамі виникло питання і потреба у вивченні наслідків трагічних подій у Сонгмі. Висновки поведінки та етики військовослужбовців нашли відображення у програмах військово-медичних закладів та вищих медичних закладів які готують військових лікарів, зокрема було запроваджено курс військової етики.

Етичне виховання військових лікарів США за настановами провідних військових капеланів країни [11] спрямоване на вивчення принципів етики та досягнення необхідних моральних установок поведінки. Протягом останніх десятиліть військово-медична академія та медичні центри США досягли позитивних зрушень у формуванні професійної культури та етики військових лікарів, показують ріст зацікавленості у навчанні етичним принципам [12]. В системі підготовки військових лікарів США більша частина лікарів (біля 70%) готується у цивільних вищих навчальних закладах, де проходить невеликий курс із деонтології. Після третього курсу, студенти-медики які висловили бажання у подальшому служити у збройних силах, проходять збори терміном до двох місяців на яких включені заняття за тематикою етики військового лікаря. У подальшому, після закінчення медичного факультету, лікарі при наявності отриманих ними офіцерських звань навчаються у дворічній

інтернатурі при окремих військових госпіталях. У цей період навчання вони безпосередньо стають частиною військово-медичних колективів, де наголос іде на командну спеціалізовану роботу. Завершення навчання військового лікаря у США відбувається шляхом проходження шестимісячного курсу навчання у військово-медичних центрах, де визначена за програмою низка лекцій і семінарів із військової етики і деонтології [13], управління військовими колективами і лідерства.

При підготовці військових лікарів у Великій Британії також застосовуються комбінована система цивільної та військової освіти на зразок США, але терміни навчання відмінні. Для того щоб стати офіцером необхідно пройти навчання у Королівській военній академії, де термін навчання у залежності від спеціалізації від 10 до 44 тижнів. Існує також інститут військово-медичного кадетства, де курсанту присвоюється офіцерське звання молодший лейтенант. Протягом всього навчання слухачі отримують достатні знання із деонтології, основ психології і педагогіки, використовується традиційна британська система навчання і виховання. Особлива увага приділяється навчанню практиці роботи в спеціальних умовах, як в національних, так і багатонаціональних військових організацій [14], вивченню досвіду участі у миротворчих місіях, інших військових операціях, а також підтримці військових традицій і ритуалів.

В медичній службі Бундесверу питанням професійної культури, а саме досягненню етичних стандартів, приділяється особлива увага. Для Німеччини постановка проблеми є актуальною, враховуючи обставини у яких опинились військові лікарі у ході першої та другої світової війни. Наприклад, у ході другої світової війни, медичні працівники та вчені були заідеологізованими націонал-соціалізмом при виконанні своїх наукових або професійних амбіцій. Вони дозволили себе експлуатувати, виконували злочинні накази. Військовий медик фашистського вермахту опинився у обставинах виконання військової необхідності, де існувала етична прірва, а інколи військові лікарі ставали співучасниками злочинів.

У сучасному Бундесвері армія під контролем парламенту, участь у міжнародних операціях та місіях відбувається у відповідності до міжнародного права. Враховуючи правила Женевської конвенції, принципу нейтралітету для до військових лікарів як не комбатантів, заборона їх безпосередньої активної участі в бойових діях знаходяться під питанням (Місія у Афганістані). Такий стан технічного застосування військових лікарів у військових операціях під егідою НАТО, переваги юридичної виключної ситуації призводить до «слизького схилу» [15]. Мова іде про те що у медичній службі Бундесверу виявляється небезпека можливості роздвоєння між медичною етикою лікарів та воєнною необхідністю використання їх у бойових умовах. Відповідно до наукових робіт, пов'язаних із професійною культурою серед військових медиків сучасної Німеччини, розглядаються етичні конфлікти що виникають у внутрішніх та зовнішніх відносинах медичної служби, тобто між членами медичної служби або у відношенні до третіх сторін. Етичні принципи «не нашкодити» та «добро», можливість автономії пацієнта при виборі кращого

лікаря, методики лікування а також позиції між медичною етикою та воєнною необхідністю в полі досліджень та практичного застосування.

В країнах НАТО достатньо поширеним є термін «культурна компетентність» у якій більшість науковців виділяють такі компетенції викладачів та майбутніх лікарів-студентів вищих медичних навчальних закладів а саме: 1) здатність критично розуміти власні цінності та переконання; 2) здатність говорити про інших людей без стереотипів, без ознак дискримінації; 3) співчувати та моральна підтримка пацієнтів незалежно від етнічних та расових ознак; 4) знання етнічних та соціальних ознак людей; 5) здатність враховувати соціальні та культурні особливості пацієнта що може мати відношення до хвороби пацієнта; 6) можливість мотивації студентів та залучення їх до дослідницької роботи [16]. Для того щоб організація або структура стала культурно компетентною вона повинна мати такі елементи що дозволяють культурну самооцінку, освідомлення динаміки взаємодії культур, культурних знань, надання відповідних послуг які відображають культурне різноманіття [17]. Вивчення педагогічних досліджень країн НАТО щодо професійної компетентності майбутніх військових лікарів дає змогу визначити такі складові як: суто професійна підготовка, професійно-комунікативні якості, набуття знань з психології і педагогіки, рівень методичної підготовки.

Оскільки в країнах НАТО більше представлено різноманіття етнічних груп населення, збільшуються міграційні процеси, це робить новий виклик у роботі військових лікарів. Аналіз дослідження проведеного в період з 2008 по 2014 рік у Каліфорнійських університетах Сан-Франциско та Берклі і Стенфордському університеті, виявило що у опитаних пацієнтів існує відчуття дискримінації у сфері охорони здоров'я [18]. Лікарі не завжди беруть до уваги такі аспекти як соціально-економічний статус пацієнта, статус емігранта, оточуючого середовища, часто схильні до стереотипів або упереджень у своїй поведінці [19]. Тому особлива увага звертається на розвиток навичок стратегій спілкування з пацієнтами, взаємоповаги у процесі спілкування серед лікарів однієї медичної установи. Розвиток навичок професійної культури лікаря є активним процесом який вимагає перегляду власної внутрішньої системи переконань [20].

У США серед робіт що розглядають професійну культуру лікарів достатньо уваги приділяють напрямку культурної компетенції у лікуванні пацієнтів різних культур та етнічних груп. Результати дослідження свідчать про те що серед пацієнтів достатньо великий відсоток смертності у групах емігрантів із Латинської Америки, афроамериканців. Інколи лікарі упереджено ставляться до пацієнтів національних меншин, приділяють їм мало уваги [21]. Окремі штати (Вашингтон, Каліфорнія, Коннектикут, Нью-Джерсі, Нью-Мексіко) прийняли закон, який вимагає від усіх лікарів проходження не менше шести годин навчання із культурної компетентності для лікарів [22].

Відповідно до стандарту LCME (Комітет зв'язку та медичної освіти) для визначення рівня культурної компетенції «викладачі та студенти повинні продемонструвати розуміння того, як люди різних культур та системних переконань сприймають стан свого здоров'я або хвороби, реагують на різні

симптоми, захворювання і методи лікування» [23]. Всі медичні школи та університети США включили у свої навчальні програми викладання культурної компетентності. Відповідно вимог відпрацьовуються учбові плани з культурних компетенцій, які дозволяють налагодити взаємодію між пацієнтами та лікарями, надавати високоякісну та культурно компетентну допомогу пацієнтам та їх родинам [24].

У США існує проблема із знанням англійської мови серед великої кількості емігрантів. За статистикою перепису населення у США у 2011 році 23,5 мільйонів людей вважалися людьми із обмеженим знанням англійської.

Виникає гостра потреба залучення перекладачів різних національних мов для надання перекладів та мовної допомоги як лікарям, так і пацієнтам, досягнення вимог стандартів CLAS (національні стандарти у сфері охорони здоров'я), які передбачають надання культурних та лінгвістичних послуг.

Дослідження наведене у статті не вичерпує всіх аспектів формування професійної культури та компетентності майбутніх військових лікарів у вищих медичних навчальних закладах країн НАТО та їх партнерів. Вивчення досвіду вищих медичних закладів північноатлантичного альянсу може бути використане у подальших перспективних дослідженнях та врахуванні при підготовці військових лікарів України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз матеріалів наведених у статті засвідчив що в країнах НАТО приділяють велику увагу теоретичним і прикладним дослідженням формування професійної культури та культурної компетентності медичних працівників. В той же час, проблеми формування професійної культури і компетентності військових лікарів у різних країнах мають свої національні особливості, різний рівень розробки. У період збільшення світових міграційних процесів, виконанням операцій з підтримки миру на різних континентах за участю військових контингентів і залученням медичного персоналу підвищує вимоги до професійної культури і культурної компетентності військових лікарів.

Наведена інформація із досвіду країн НАТО щодо підготовки майбутніх військових лікарів у вищих медичних закладах, формування їх професійної культури є корисною для подальшого поглибленого вивчення і використання у практичній діяльності. Тому «розв'язання проблем можливо лише на системній основі, з урахуванням трансформації українського суспільства та його воєнної сфери» [25].

Подальші дослідження проблеми покращення професійної культури і компетентності військових лікарів є актуальними для удосконалення системи підготовки лікарів у вищих медичних закладах та Українській військово-медичній академії.

Висновки та результати подальших досліджень щодо професійної культури військових лікарів, які готуються у вищих медичних закладах України допоможуть створити належні умови оптимізації навчального процесу, морально-психологічного забезпечення підготовки військових медиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник НАТО Public Diplomacy Division NATO, 1110 Brussels, Belgium – 2006. С. 328
2. Довідник НАТО Public Diplomacy Division NATO, 1110 Brussels, Belgium – 2006. С. 329
3. Річний звіт Північноатлантичного Комітету 2016. Defence DMo. NORDEFSCO ANNUAL REPORT 2016.
4. Малтеруд К. Якісні методи медичних досліджень, умови, можливості, та проблеми. Вид: Угеск Лагер. 2005; 167(22) : 2377-80. PubMed Google Академія.
5. Сторн Г. Електронне навчання і можливості майбутньої освіти у галузі охорони здоров'я у Збройних Силах Швеції. Магістерська робота . Кафедра інформатики охорони здоров'я Університету Лінчепінга, 2013. PubMed Google Академія.
6. Кук Д.А. Елетронне веб-навчання: професіоналізм, мінуси та полеміка. Медична клініка. 2007; 7(1):37-42. Google Академія.
7. Де Лоренцо Р.А. Як нам слід готуватись. Mil. Med. 2005. 170(10):824-30.
8. Андерсон С. Сприйняття лікарями та медсестрами невідкладної долікарської допомоги. 2014.- С.61.
9. Ван Ваарле Е., Босш Д., Віддерсшовен Г., Вервешдж Д., Молевіджк В. Моральні дилеми у воєнному контексті: тематичне дослідження курсу підготовки інструкторів з військової етики. Журнал морального виховання, 44, 457-478. [Тейлор і Френсіс онлайн], [Web of Science], Google Scholar.
10. Мак Вільямс В.К. Військова честь після Малайї (Рада з релігійних та міжнародних справ. Нью Йорк) 1972.- С.70.
11. Міад Г.Д., Капелан (Генерал-майор США). Прихильність до доброчесності. Огляд університету Повітряних Сил. 28 (3). Березень – квітень 1977.- С.88.
12. Малоней С.Д. Теорія етики для військового спеціаліста. Огляд університету Повітряних Сил, 32 (3). Березень – квітень 1981.- С.88-71.
13. Кук М.Л. Військова етика та характер розвитку. Довідник з військової етики. Вид: Г. Лукас. Нью Йорк. Гугл ресурс вченого. 2015.
14. Мартин С.М., Брикнелл К.Б. Культурній виклик лідера у медицині. Альманах воєнної медицини. Оборонні медичні служби. <https://www.gov.uk/government/groups/defence-medical-services> 13.08.2009.
15. Вольмут Р. Фахівці охорони здоров'я між військовою етикою та військовими обов'язками. Медичний Корпус. Міжнародний форум. Вип. 2. 2016. <https://www.mci-forum.com>.
16. Горпініч Т.І. Структура професійної компетентності у викладачів вищих медичних навчальних закладів у США. Ужгород. Вид: Говерла 2019. – Вип. 2(45).- С. 46-51 <https://www.dspace.uzhnu.edu.ua/jspu/handle/lib/24857>.
17. Бентанкур Д. Р., Грін А., Карільо Д.Е. Культурна компетентність у охороні здоров'я: нові основи та нові підходи. Нью Йорк. Фонд співдружності. Електронний ресурс.(ПДФ).2002.
18. Американська соціологічна асоціація. Вид. Science daily. 12.03.2019 .
19. Бентанкур Д.Р., Грін А.Р. Карільо Д.Е. Визначення культурної компетенції: практична основа для вирішення расових, етнічних розбіжностей у галузі охорони здоров'я. Звіти громадської системи охорони здоров'я. 118(4). 07.2003.- С. 293-302.
20. Культурна компетентність. Освіта у сфері соціальних послуг. <https://www.humanservicesedu.org> . 12.03.2019.
21. Штейнер Б. Неявні етнічні та расові упередження клініцистів та сприйняття медичної допомоги серед чорношкірих та латиноамериканських пацієнтів. Вид. Clinical Key. 11(1). 2013.- С 43-52.
22. Роберт С. Навчання лікарів культурній компетентності та відмінності у системі охорони здоров'я. Журнал безперервного навчання у медичних професіях.31(3). С.196-206. Doi: 10.1002/chp 20127. PMID 21953661.

23. Функції та структура медичної школи: стандарти акредитації програм медичної освіти, що спрямовані на отримання ступеню доктора медичних наук. Вид. Асоціація медичних коледжів. Вашингтон. Округ Колумбія. 2013.
24. Навчання культурній компетентності студентів-медиків. Вид. Асоціації американських медичних коледжів (ААМС). Вашингтон. Округ Колумбія. 2005.
25. Чорний В.С. Військова організація України та перспективи розвитку: монографія. Ніжин: тов. «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. – 368 с.

REFERENCES

1. Dovidnik NATO Public Diplomacy Division NATO, 1110 Brussels, Belgium – 2006.- С. 328.
2. Dovidnik NATO Public Diplomacy Division NATO, 1110 Brussels, Belgium – 2006.- С. 329.
3. Rithniy zvit Pivnithnoatlantithnogo Komitetu 2016. Defence DMO. NORDEFSCO ANNUAL REPORT, 2016.
4. Malterud K. Yakisni metodi medithnih doslidgen, umovi, moglivosti, ta problemi. Vid: Ugesk Lager. 2005. 167(22) : 2377-80. PubMed Google Академія.
5. Storn G. Elektronne navthannia i moglivosti maibutnioi osviti u galuzi ohoroni zdorovia u Zbroinih Silah Shvetsii. Magisterska robota. Kafedra informatiki ohoroni zdorovja Universitetu Linthepinga. 2013. PubMed Google Академія.
6. Kuk D.A. Elektronne veb-nauthannia : profesionalizm minusi ta polemika. Medithna klinika. 2007; 7(1):37-42. Google Akadimija.
7. De Lorentso R.A. Jak vam slid gotuvatis. Mil. Med. 2005. 170(10): 824-30.
8. Anderson S. Sprijniattia likariam ta medsestrami nevidkladnoi dolikarskoj dopomogi. 2014.- С.61.
9. Van Vaarle E., Bosh J., Widershoven G., Verweij D., Molewijk B. Moralni dilemi u voennomu konteksti: tematitnye doslidgennia kursu pidgotovki instruktoriv iz viyskovoї etiki. Jurnal voennogo vihovannia, 44. Vid. Teilor I Frensis online. [Web of Science], Google Scholar.
10. Mak Uviljams V.K. Vijskova thest pislia Malaji (Rada iz riligiynih ta mignarodnih sprav). New York. 1972.- С.70.
11. Miad G.D., Kapelan (Maj. Gen. USA). Prohilst dobrotshnist. Ogljad universitetu Povitrianih Sil. 28(3). Berezen-kviten 1977.- С.88.
12. Maloney S.D. Teoria etiki dlia viyskovo spetsialista. Ogljad universitetu Povitraanih Sil. 32 (3). Berezen-kviten 1981.- С.88-71.
13. Kuk M.L., Vijskova etika ta harakter rozvitku. Dovidnik iz viyskovoї etiki. Vid: G.Lukas. New York. Googl resurs vthenogo.2015.
14. Martin C.M., Bricknell K.B. Kulturniy viklik lidera v meditsini. Almonah voennoi meditsini. Oboronni medithni slugbi.
15. Volmut R. Fahivtsi ohoroni zdorovia mig viyskovou etikou ta viyskovimi obovzskami. Medihniy korpus. Miznarodniy forum. Vid:2.2016 <https://www.mci-forum.com>.
16. Gorpinih T.I. Struktura profesiynoi kompetentnosti u vikladathiv vishthih medithnih navthalnih zakladiv u USA. Ughorod. Vid:Goverla, 2018. Vip. 2(45).- С.46-51. <https://www.dspace.uzhnu.edu.ua/jspu/handle/lib/24857>.
17. Bentankur D.R., Grin A., Karilljo D.E. Kulturna kompetentnist u o Oroni zdorovia: novi osnovi ta novi pidhodi. New York. Fond spivdrugnosti. Elektronniy resurs (PDF).2002.
18. Amerikanska sosiologithna assisiatsia. Vid. Science daily. 12.03.2019.
19. Bentankur D.R., Grin A., Karilljo D.E. Viznathennia kulturnoi kompetentnosti: praktihna osnova dlia virishennia rasovig, etnothnih rozbignostey u galuzi ohoroni zdorovia. Zviti gromadskoi sistemi ohoroni zdorovia. 118(4). 07.2003.- С. 293-302.
20. Kulturna kompetentnist. Osvita u sferi sotsialnih poslug. <https://www.humanservicesedu.org> . 12.03.2019.
21. Shteiner B. Nejavni etnithni ta rassovi uperedgennia klinitsistev ta spriynattia medithnoi dopomogi sered thornoshkirih ta latinoamerikanskih patsientiv. Vid: Clinical Key. 11(1). 2013.-С 43-52.

22. Robert S. Yavthannia likariv kulturniy kompetentnosti ta vidminnosti u sistemi ohoroni zdorovia. Gurnal bezperernogo navthannia u medithnih profesijah. 31(3). С.196-206. Doi: 10.1002/chp 20127. PMID 21953661.

23. Funksiita struktura medithnoi skoli:standarti akreditatsii program medithnoi osviti, sho spriamovani na otrimannia stupeniu doktora medithnih nauk.Vid: Assosiatsia medithnih koledgiv. Vashington. Okrug Kolumbia. 2013.

24. Navthannia kturniy kompetentnosti studentiv-medikiv. Vid: Assosiatsia amerikanskih medithnih koledgiv (AAMC). Vashington. Okrug Kolumbia.2005.

25. Thorny V.S. Viyskova organizatsia Ukraini ta perspektivi rostu:monografia. Vid: Nigin: tov. « Vidavnistvo «Aspekt-Poligraf». 2009. – 368 с.

РЕЗЮМЕ

Владимир Шпортко,

преподаватель

Украинская военно-медицинская академия

Проблемы формирования профессиональной культуры и компетентности будущих военных врачей в медицинских университетах стран НАТО

Целью статьи является исследование вопроса формирования профессиональной культуры и культурной компетентности военных врачей в медицинских университетах стран НАТО. Для этого применялись общенаучные методы исследования. Наличие военных конфликтов в мире, постоянный рост миграции населения повышает актуальность углубления сотрудничества внутри североатлантического альянса. Система подготовки будущих военных врачей в медицинских университетах стран НАТО имеет много общего, в тоже время существуют определенные национальные отличия.

Качественная подготовка военных врачей стран НАТО невозможна без повышения их профессиональной культуры и компетентности. Университеты стран НАТО и западной Европы работают над повышением качества профессиональной культуры военных врачей в ходе их обучения в высших медицинских заведениях, что имеет прикладное практическое значение.

Учитывая евроатлантические устремления Украины, есть объективная необходимость усовершенствования системы военно-медицинского образования в медицинских университетах страны и Украинской военно-медицинской академии с учетом изучения и использования опыта стран НАТО.

Ключевые слова: профессиональная культура; профессиональная компетентность; студенты медицинских заведений; офицеры–врачи; система обучения; эффективность подготовки.

SUMMARY

Volodymyr Shportko,

Teacher

Ukrainian Military Medical Academy

Problems of formation of professional culture and competence of future military doctors in medical universities of NATO countries

Introduction. *The professional culture and competence of future military doctor encompasses professional, general-cultural, ethical values and is of great practical importance.*

Purpose. *To analyze the scientific sources and publications of NATO and Western European scientists on the formation of the professional culture and competencies of future military doctors at*

NATO medical universities. The article reveals which areas of the professional culture of NATO military doctors are common and what are the differences.

Research methods. *Methods of theoretical, empirical analysis scientific literature, publications, comparison, classification, generalization and systematization of the material were used to solve the problems of the research.*

Results. *The article covers aspects of the training of future military doctors at NATO and Northern European institutions of higher education. The example of the USA, Great Britain, Germany and Nordic countries shows the scientific experience and experience of forming the professional culture and competence of doctors. The pedagogical features of the process of educational and training of future military doctors are highlighted, with emphasis on the criteria of improving their professional competence and culture. The results of recent scientific studies of the North Atlantic countries in the field of the study of the professional culture and ethics of physicians in the course of their education and medical practice have been shown quite deeply.*

Scientific novelty and practical significance of research results. *An attempt was made to show and analyze the amount of scientific work in NATO Western Europe on the formation of professional culture and ethics of the military doctor, his professional competence in the face of today's global challenges related to the increasing military threats, increasing migration processes. The novelty of the study is the display analytical material based on the results and conclusions of studies on professional culture and competence, especially in countries such as United States and North European countries.*

It summarizes the similarity of experience, methodologies and approaches acquired in NATO's medical universities in ethical education, professional competence, and highlights the existing differences. The author emphasizes the need to constantly study the experience of the countries the North Atlantic Alliance in matters of competence formation and professional culture of military doctors, taking into account the course of Ukraine on joining NATO. What is also important is that the process of reforming the military-medical service of the Armed Forces of Ukraine is continuing, and the work on achieving the goals of NATO partnerships and standards is increasing, which requires comprehensive scientific justification and recommendations in solving the set tasks.

Conclusions and prospects for future research. *Scientific research at NATO and Western Europe show that the growth of the professional culture and competence of future military doctors greatly improves the quality of provided medical care in the countries where doctors are trained, and enables them to perform peacefully peacekeeping missions.*

The experience of NATO countries in the training of military doctors is of practical importance for Ukraine, in view of the continuation of Russian – Ukrainian war in the eastern Ukraine, which required not only a sufficient number of highly qualified military doctors, but also the acquisition of appropriate professional competence and professional culture. Continuation of research on the enhancement of the professional culture and competence of military physicians is time consuming.

Conclusions on the results of future research on the formation of professional culture in the processes of training future military doctors for the Armed Forces of Ukraine are of practical importance for the optimization of the educational process, the use in the daily work of doctors in part and medical institution of the Armed Forces and other security forces of Ukraine.

Key words: *professional culture; professional competence; students of medical schools; officers - doctors; training system; effectiveness of training.*

УДК 315.6:51

Оксана Юденко,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійного,
неолімпійського та адаптивного спорту
Національного університету фізичного
виховання і спорту України, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-8485-7794

Артур Мартиросян,

кандидат наук з фізичного
виховання і спорту, доцент;
президент Української Федерації
регбіліг, тренер національної збірної
України з регбіліг, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-9574-9203

Олександр Петрачков,

кандидат педагогічних наук, доцент, полковник
Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-6684-1641

Аліна Білоус,

магістрант кафедри професійного,
неолімпійського та адаптивного спорту
Національного університету фізичного
виховання і спорту України, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-9094-1639
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/363-377

ГОТОВНІСТЬ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 017 «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ» ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РЕГБІ В СИСТЕМІ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

У статті авторами розглянуто передумови використання регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій на Сході України; визначено, що регбі на візках є сьогодні видом спорту, що входить до складу Паралімпійських ігор; відбуваються систематичні змагання спортсменів дефлімпійців; також охарактеризовано сучасні особливості спортивної діяльності в регбі на візках та адаптивного регбі, доведено, що цей вид рухової активності можна включати в систему ФСР військовослужбовців з дисфункціями. Які виникають внаслідок бойової травми; подано результати дослідження здійсненого протягом 2020 року на базах НУФВСУ та НУОУ імені Івана Черняхівського щодо виявлення ступеню теоретичної обізнаності та готовності застосовувати засоби регбі в системі ФСР під час вирішення професійних завдань фахівцями спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Ключові слова: *готовність; фахівці; фізична культура і спорт; засоби; фізкультурно-спортивна реабілітація; учасники; бойові дії.*

Постановка проблеми. Із 2014 року (початок військового конфлікту на Сході України) щорічно систематично зростає потреба у кваліфікованих фахівцях, які б могли якісно та ефективно повертати учасників бойових дій до мирного життя та допомагали б долати наслідки бойової травми засобами фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід констатувати, що питання відновлення стану здоров'я військовослужбовців – учасників військових локальних конфліктів лишається беззаперечно актуальною про що свідчить науковий пошук розкритий в таких дослідженнях докторів наук як: Ю.Л. Бриндюков (теорія і практика реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій в системі соціальних служб; 13.00.05 – соціальна педагогіка, 2018) [0]; Т.М. Дегтяренко (теоретико-методологічні засади управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями; 13.00.03 – корекційна педагогіка, 2012) [0]; а також кандидатів наук таких як: М.І. Гулієв (інвалідність внаслідок бойової травми в Азейбарджанській Республіці та медико-соціальна реабілітація інвалідів; 2004) [0]; О.В. Кочаргіна (наслідки бойової черепно-мозкової травми та обмеження життєдіяльності у колишніх військовослужбовців працездатного віку в сучасних умовах; 2008) [8]. Окремі аспекти реабілітації ветеранів АТО висвітлено та охарактеризовано у роботах Ю.О. Гріненко (2016) [0]; О.М. Кокун, Н.А. Агаєва, І.О. Пішко, Н.С. Лозінської, В.В. Остапчука (2017) [7]; В.І. Шевчука, В.В. Кравченко, Н.М. Беляєвої, О.Б. Яворовенко (2016) [12].

На офіційній сторінці «Київського міського центру з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт»» [0] зазначається, що для осіб з інвалідністю в умовах сучасного суспільства пропонуються такі різновиди рухової активності як: командні різновиди діяльності (бадмінтон; баскетбол; бочча; волейбол та пляжний волейбол; керлінг; настільний теніс; регбі; футбол; футзал); види спорту (плавання; стрільба з лука; стрільба кульова; легка атлетика; параканое); єдиноборства та різновиди боротьби (вільна боротьба; греко-римська боротьба; дзюдо; тхеквондо); неолімпійські види спорту та рекреаційні різновиди діяльності (спортивне орієнтування; боулінг; танці на візках; рибна ловля); силові види спорту (армспорт та пауерліфтинг); зимові види спорту та рухової активності (гірськолижний спорт; лижні перегони); інтелектуальні ігри (шахи та шашки). Окремо, як структурні складові адаптивного спорту розглядаємо Дефлімпійські ігри.

Нажаль серед опрацьованої нами літератури та електронних інформаційних джерел, практично відсутні теоретичні та методичні відомості, які б надавали чітке уявлення щодо теоретичних та методичних особливостей побудови системи тренування в адаптивному спорті, а тим більше щодо особливосте застосування засобів регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових локальних конфліктів. Тому всі наукові пошуки у цьому напрямку вважаємо актуальними та своєчасними, враховуючи соціальний та професійно-спрямований запит Національної ради спортивної реабілітації захисників України.

Мета статті полягає у виявленні ступеню готовності фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі ФСР учасників бойових дій в Україні.

У відповідності до мети нашої роботи нами було визначено такі **завдання дослідження**: 1) аналіз та узагальнення інформації з навчально-педагогічної літератури та електронних джерел доступних у Всесвітній мережі Інтернет щодо можливостей та особливостей застосування регбі як засобу фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій на Сході України; 2) виявлення рівня обізнаності та ступеню готовності фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі ФСР учасників бойових дій в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наших попередніх дослідженнях у співавторстві із Бабенко Д.С., Бойченко С.В. (вивчалися питання готовності студентів-бакалаврату до участі у фізкультурно-спортивній реабілітації з використанням засобів футболу) [0]; Я.В. Кравченко (досліджувалися сучасні підходи до формування програм фізичної терапії військовослужбовців АТО з травмами нижніх кінцівок) [0], В.В. Правдивим (досліджувалися особливості фізична терапія чоловіків другого зрілого віку з компресійними переломами хребта у поперековому відділі внаслідок бойових дій на поліклінічному етапі та перевірено ефективність авторської програми терапевтичного впливу) [0], М.О. Тимошук (розглядалися питання застосування спортивного орієнтування як ефективною складовою комплексної фізкультурно-спортивної реабілітації (ФСР) ветеранів-військовослужбовців АТО і ОСС в Україні) [19] зазначалось, що травмовані учасники бойових дій під час реабілітаційного процесу з більшим задоволенням обирають в процесі реабілітації та засоби, які для них є більш зручними та звичними (біг на довгі дистанції та спортивне орієнтування – є звичними різновидами рухової активності з точки зору фізичної підготовки військовослужбовця, для професійно-орієнтованої діяльності підрозділів спецпризначення та ДШБ – робота серед незнайомої місцевості, подолання довгих дистанцій на місцевості із використанням карти та компаса; спортивні ігри – також невід’ємна частина фізичної підготовки військових та засіб активного відпочинку, який сприяє фізичному та психо-емоційному відновленню організму; дозволяє навчитися різним варіантам комунікації та взаємодії в колективі; відпрацювати певні технічні та тактичні дії у невеликій групі військових, що в цілому позитивно впливає на їх подальшу професійно-спрямовану військову діяльність).

За офіційними даними, які нам надала Федерація Регбі України «для підвищення фізичних навичок десантників зі швидкості, спритності, витривалості, координації рухів та боротьби, в Десантно-штурмових військах (ДШВ) впроваджений новий олімпійський вид спорту – регбі-7» [0]. При цьому в Житомирі «з числа військовослужбовців 95-ої окремої десантно-штурмової бригади (ДШБ) – вже створена перша збірна команда ДШВ з цього виду спорту [17]. Ініціатива такого інноваційного впровадження в лавах українського десанту належить командувачу ДШВ ЗС України генерал-лейтенанту М. Забродському [0], який наголошує на тому, що «даний вид спорту активно

застосовується в багатьох арміях країн світу та серед країн НАТО» [0]. Методичний супровід навчально-тренувального збору здійснюють представники Федерації регбі України (ФРУ) П. Рожков (координатор програми «Gets info Rugby»), Р. Горностай та О. Сморгачов (тренери команди з регбі «Київські соколи») [0]. На думку тренерів, «окрім популяризації спорту та здорового способу життя, цей вид олімпійського спорту досить потрібний в підготовці десантників» [0].

Слід відзначити, що «регбі на візках, як вид спорту входить до програми Паралімпійських ігор та внесений до програми Міжнародних спортивних змагань «Invictus Games» [17]. З позицій сьогодення «одним із найзахопливіших та найсуперечливіших видів спорту на Паралімпійських Іграх» вважають регбі на візках [9]. Часто можна почути, що регбі на візках називають «murderball» (дослівний переклад з англійської murder – вбивство, ball – м'яч). Але це не є об'єктивною думкою, і ось чому: в цьому виді спорту дозволено виступ змішаних команд (разом із дівчатами / жінками) – найвідоміші спортсменки 2012 р. серед складу 8 команд-учасниць Паралімпіади – це Біке Кетельбутерс (Бельгія) та Кайлі Граймс (Великобританія) [9]. Регбі на візках в реаліях небезпечний вид спорту, а у відвідувачів матчів складається враження про те, що «будь-якого моменту спортсмени можуть отримати травму» [9]. Відповідним висновком може бути те, що «чим агресивніше та жорсткіше ти граєш, тим кращий результат»; ця думка виникнути може тому, що «надзвичайно агресивними, жорсткими виявилися (2012 р.) 2 представників команди Австралії (Райлі Бетт, Кріс Бонд), саме вони забили мало не всі голи за збірну і принесли їй блискучу першу перемогу» [0; 0; 0]. На сьогодні постійно у Відкритому турнірі з регбі на візках серед осіб з ураженнями ОРА в Україні приймають участь із 2017 р. [19] команди Житомирської та Київської областей, Рівного та Одеси.

У регбі на візках грають по 4 гравця в команді за правилами в яких поєдналися між собою правила із класичного регбі та американського футболу: грають команди намагаючись перетнути лінію суперника, який усіма можливими способами заважає це зробити – перетинаючи зону суперника м'яч повинен бути в руках або у візку [9; 0]. Гра проходить на баскетбольному майданчику. Регбі спортсменів на візках об'єднує елементи баскетболу, волейболу та хокею. Спортсмени грають у спеціально сконструйованих «гладіаторських» інвалідних візках. У грі використовується волейбольний м'яч, який можна нести, котити, кидати, передавати руками. М'яч не можна затримувати більше, ніж на 10 секунд.

На думку багатьох прихильників – агресія є невід'ємною частиною цього виду спорту. При цьому, якщо спортсмен під час зіткнення опиняється на підлозі, то вони зазвичай самостійно перекидаються на спину (в процесі гри вони прив'язують себе до візків пасками, щоб не випадати), тоді до нього підбігають 2 помічників зі спеціальним гумовим килимком і допомагають піднятися [9]. Спеціальні спортивні візки для регбі із алюмінію коштують близько 7000\$ (на вигляд дуже старі, пошарпані та не впадають в око необізнаній людини, але фахівці знають, що вони облаштовані спеціально для

цього виду спорту). На офіційному сайті однієї з команд українських спортсменів зазначено, що здійснюється збір коштів для придбання спортивних візків де ціна 1 об'єкта визначена в межах 2500-5000\$. Слід також уточнити, що для спортсменів із ураженнями ОРА існує 2 види візків: для нападників та захисників, одні йдуть на таран, а інші – обороняються (захисні мають спеціальні планки – їх вони просувають під візок суперника та перекидають їх; візки обладнані міні-бамперами та протекторами; колеса можна замінити за декілька секунд просто під час гри» [9; 18; 20].

Узагальнюючи інформацію щодо виникнення та розвитку адаптивного регбі (регбі на колясках) ми можемо констатувати наступне: 1) це командний вид спорту, який спеціально розробили для людей з травмами хребта в шийному відділі (тетраплегія); для людей з ампутаціями кінцівок, поліомієлітом та іншими захворюваннями, які вражають 3-и та більше кінцівок; 2) він успішно розвивається у більше ніж 28 країнах; 3) може претендувати на звання найвидовищнішим видом спорту в програмі літніх Паралімпійських ігор [9; 0; 0]. Також слід наголосити на тому, що в Україні і ще приблизно у декількох десятках країн цей вид адаптивного спорту «тільки починає свій активний розвиток» [9].

Слід зазначити, що у відповідності до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [0] основними поняттями нашої роботи є наступні: 1) види реабілітації у відповідності до Законодавства України це: *медична реабілітація* – це «система лікувальних заходів, що спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою забезпечення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання»; *психолого-педагогічна реабілітація* – це «система психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями і навичками, надання психологічної допомоги, зокрема щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи»; *професійна реабілітація* – це «система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих здібностей та побажань особи»; *трудова реабілітація* – це «система заходів, розроблених з урахуванням здібностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць»; *соціальна реабілітація* – це «система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової

адаптації, задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації»; 2) ґрунтовними дефініціями нашого дослідження є: *фізкультурно-спортивна реабілітація* (ФСР) – це система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять ФКіС функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану; *фізична реабілітація* – це «система заходів, спрямованих на вироблення і застосування комплексів фізичних вправ на різних етапах лікування і реабілітації, що забезпечують функціональне відновлення особи, виявляють і розвивають резервні і компенсаторні можливості організму шляхом вироблення нових рухів, компенсаторних навичок, користування технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення».

Прес-служба Президента України повідомляє, що 23.08.2020 року Володимир Зеленський 23.08.2020 затвердив «Національну стратегію розвитку системи ФСР ветеранів війни та членів їхніх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» [0]. Цілі, етапи та їх основні завдання подано нами на рис. 1. Виступаючи на III Міжнародному волонтерському та ветеранському форуму «Там, де ми – там Україна», В. Зеленський підкреслив «необхідність покращення лікування та реабілітації учасників бойових дій» [0]. Він особливо зазначив, що «це не питання однієї визначної дати, вона має здійснюватися постійно, системно та послідовно, поза будь-яким політичним контекстом» [0].

Рис. 1 Цілі та етапи Національної стратегії ФСР

О. Горбач зауважує, «що під час підготовчого періоду до ігор виявилася низка проблем таких як: наявна українська спортивна інфраструктура в регіональних містах, зокрема у Львові, Одесі та Києві фактично не пристосована для людей з особливими потребами; відсутні спеціальні пандуси та поручні; спортивні та оздоровчі комплекси не обладнані ліфтами, тому

дістатися людині на візку до басейну практично не можливо та інші» [11]. За її словами «в окремих містах України ведеться певна робота в напрямку покращення умов для населення, проте робиться це переважно силами волонтерських або ветеранських організацій та має несистемний характер» [11]. Ми погоджуємося з думкою про те, що стан матеріально-технічного забезпечення адаптивних видів спорту в Україні, можливість реалізації рекреаційно-оздоровчих потреб для осіб з особливими рухливими, серед яких сьогодні одне з провідних місць займає група поранених ветеранів АТО/ООС, знаходиться у вкрай незадовільному стані, особливо це стосується регіонів.

У 2017 р. Україна вперше приєдналася до «Ігри нескорених» (Invictus Games), які були засновані британським принцом Гаррі як параспортивні змагання для військових, поранених під час виконання бойових завдань або проходження військової служби [0]. Головне завдання «Invictus», це звичайно не лише спорт, це передусім повернення постраждалих ветеранів до активного життя [0]. За словами О. Горбач, «спорт, навіть не в рамках Міжнародних змагань, стає для учасників бойових дій певним поштовхом приводити себе до ладу, відновлювати спілкування з іншими людьми – це допомагає інтегруватися назад до суспільства».

З важливим значенням спорту в цілому, як інструменту реабілітації погоджується М. Колесник [0]: «у нас взагалі паралімпійці або ті, хто беруть участь в Invictus Games – це люди з необмеженими можливостями»; «нажаль, є факт сьогодні – недоопрацювання обласних державних адміністрацій, через низьку зацікавленість в таких проектах та необізнаність». За словами М. Колесника, іноді коли змагання відбуваються у регіонах «хлопці шикуються на відбіркові змагання, а у них навіть відсутня форма; тому С. Гордєєв навмисно вдягнув камуфляж, в якому був у Дебальцеве» [0]. Хлопці на візках вимушені їхати туди в Україні, де їм надають умови для тренувань, бо не завжди на місцях можуть створити належні умови. Але фондів, з яких вони можуть отримати ресурси на інвентар, зарплату в державі немає. Зараз ведеться робота над створенням цієї системи [0]. Часто байдужість чиновників на рівні регіонів призводить до того, що хлопці знаходять інші виходи «із своїх проблем» через алкоголь, наркотики тощо. Більшість же ветеранів сьогодні які брали участь у Іграх в Торонто, не зважаючи на те, що мають проблеми із працевлаштуванням готові «продовжити займатися спортом або тренувати побратимів» та долучатися до нових проектів ФСР. «Ми не повинні залишати їх сам на сам зі своїми проблемами; саме тому спортивна програма реабілітації є дуже серйозною мотивацією для тих, хто зараз знаходиться на передовій. Вони бачать, що поранених не покидають, дбають про родини загиблих. Вони мають знати що, в разі отримання інвалідності в них не буде проблем, а буде повноцінне життя». М. Колесник вважає [0], що це дуже важливий етап реабілітації, можливо найкращий з того, що собі може дозволити Україна: «спорт, тренування, спільна мета – це демонстрація того, що вони не безпорадні, а впевнені у собі і в майбутньому».

Закордонний досвід свідчить про те, що в Канаді «кожен військовий, який має поранення чи ампутації і потребує щось на кшталт велосипеда, просто

може скласти заявку з обґрунтуванням і держава надає необхідні кошти»; «на необхідності залучення поранених військових до активного життя наполягає Шайло Гарріс, колишній штаб-сержант 100ї гірсько-піхотної дивізії армії США, який отримав мінно-вибухове ураження в Іраку о 2007 р., після він проходив довгу та складну реабілітацію, але найбільш запеклою була боротьба із ПТРС; а сьогодні він є автором книги «Сталева воля: моя подорож крізь пекло, аби стати тією людиною, якою я мав стати», активно подорожує, виступаючи з мотиваційними тренінгами для поранених військових»; за його словами «армії в усьому світі певним чином готують своїх бійців до загибелі, але абсолютно не вчать, як жити після отримання важких поранень»; його дружина (психолог Джеймі Паніза-Кімболл) підкреслює, що вирішенням проблеми може бути «проведення усіляких соціальних заходів за участю ветеранів; замість того, щоб ховатися у собі і залишатися сам на сам зі своїм горем та проблемами – необхідно збиратися та спілкуватися з побратимами, навіть в неформальній обстановці, оскільки «чай, кава та печиво та щире спілкування, дружня, тепла підтримка можуть зробити більше ніж спеціалісти»»; «важливим для України є американський досвід залучення приватного сектору до вирішення проблем ветеранів – громадських фондів, волонтерських організацій, суспільства, місцевих керівників, оскільки не всі питання ФСР має вирішувати держава на загальнонаціональному рівні» [11].

У нашому дослідженні протягом 2019-2020 навчального року взяли участь 244 бакалаврів та 33 магістранти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ); 246 офіцерів денної та 392 офіцери заочної форм навчання – випускників магістратури ОТР та 10 бакалаврів (начальники ФПіС) Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (НУОУ імені Івана Черняховського).

В таблиці 1 нами представлені дані отримані під час констатувального опитування щодо ступеню обізнаності фахівців спеціальності 017 «ФКіС» щодо застосування засобів регбі як засобу ФСР учасників бойових дій в Україні:

1) 42,42% магістрантів та 57,79% бакалаврів НУФВСУ, а також 39,5% магістрантів та 40% бакалаврів НУОУ імені Івана Черняховського вважають, що «мають поодинокі теоретичні відомості, але хотів би при нагоді отримати більш ґрунтовну інформацію із особливостей застосування регбі як засобу ФСР для осіб з інвалідністю в умовах сучасного суспільства»;

Таблиця 1

Результати опитування щодо виявлення ступеня обізнаності фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» щодо застосування засобів регбі як засобу ФСР учасників бойових дій в Україні (%)

ЗМІСТ ПИТАННЯ	Варіанти відповідей							
	A	B	C	D	A	B	C	D
1. «Чи відомі Вам особливості застосування регбі як засобу ФСР для осіб з інвалідністю в умовах сучасного суспільства?: «А» – «так, відомі»; «В» – «ні, не відомі»; «С» – мають поодинокі теоретичні відомості, але хотів би при нагоді отримати більш ґрунтовну інформацію із цього питання; «D» – важко відповісти	<i>Магістранти НУФВСУ</i>				<i>Бакалаври НУФВСУ</i>			
	21,21	9,09	42,42	27,27	3,28	21,31	57,79	17,62
	<i>Магістри НУОУ імені Івана Черняховського</i>				<i>Бакалаври НУОУ імені Івана Черняховського</i>			
	9,56	33,07	39,50	17,87	10	30	40	20
2. «Чи маєте Ви достатньо теоретичних та методичних відомостей щодо особливостей реалізації засад та впровадження засобів ФСР в Україні та світі?: «А» – «так, маю»; «В» – «ні, не маю»; «С» – вважаю необхідним створення спеціальних НМК про особливостей застосування засобів регбі у ФСР, в тому числі в військовослужбовців із наслідками бойової травми; «D» – важко відповісти	<i>Магістри НУФВСУ</i>				<i>Бакалаври НУФВСУ</i>			
	33,33	6,06	42,42	18,18	19,67	7,79	63,52	9,02
	<i>Магістри НУОУ імені Івана Черняховського</i>				<i>Бакалаври НУОУ імені Івана Черняховського</i>			
	3,29	7,52	75,39	13,79	30	20	40	10
3. «Чи маєте Ви практичні уміння та навички щодо реалізації засад ФСР, зокрема із використанням засобів регбі?: «А» – «так, маю»; «В» – «ні, не маю»; «С» – вважаю необхідним створення спеціалізованих заходів під час яких можна було оволодівати практичним уміннями та навичками щодо реалізації засобів ФСР, в тому числі військовослужбовців із наслідками бойової травми; «D» – важко відповісти	<i>Магістри НУФВСУ</i>				<i>Бакалаври НУФВСУ</i>			
	6,06	21,21	54,55	18,18	13,52	23,77	44,67	18,03
	<i>Магістри НУОУ імені Івана Черняховського</i>				<i>Бакалаври НУОУ імені Івана Черняховського</i>			
	1,88	11,13	70,69	16,30	10	60	20	10
4. «Чи вважаєте Ви необхідним проведення спеціалізованих, професійно-спрямованих тренінгів, МК, відкритих занять / тренувань для ґрунтовного оволодіння інформацією та практичним досвідом з питань реалізації ФСР?: «А» – «так, вважаю це актуальним питанням сьогодення»; «В» – «ні, не вважаю»; «С» – вважаю, що це було доречно, оскільки в сучасному суспільстві є соціальний запит на проведення якісних, систематичних заходів ФСР із учасниками бойових дій, які мають наслідки бойової травми, із членами поранених та загиблих родин; створення системи ФСР в Україні; «D» – важко відповісти	<i>Магістри НУФВСУ</i>				<i>Бакалаври НУФВСУ</i>			
	10	24,24	45,45	12,12	17,21	2,05	68,03	12,70
	<i>Магістри НУОУ імені Івана Черняховського</i>				<i>Бакалаври НУОУ імені Івана Черняховського</i>			
	22,57	2,19	71,79	3,45	40	0	60	0

2) 42,42% магістрантів та 63,52% бакалаврів НУФВСУ і 75,39% магістрантів та 40% бакалаврів НУОУ імені Івана Черняховського «вважають необхідним створення спеціальних НМК про особливостей застосування

засобів регбі у ФСР, в тому числі в військовослужбовців із наслідками бойової травми»;

3) 54,55% магістрантів та 44,67% бакалаврів НУФВСУ, а також 70,69% магістрантів НУОУ імені Івана Черняховського вважають необхідним створення спеціалізованих заходів під час яких можна було оволодівати практичним уміннями та навичками щодо реалізації засобів ФСР, в тому числі військовослужбовців із наслідками бойової травми;

4) 22,57% магістрантів та 40% бакалаврів НУОУ імені Івана Черняховського вважаю це актуальним питанням сьогодення проведення спеціалізованого навчання; 45,45% магістрантів та 68,03% бакалаврів НУФВСУ, а також 71,79% магістрантів та 60% бакалаврів НУОУ імені Івана Черняховського підкреслили під час опитування, що дуже доречним є проведення спеціалізованого навчання, оскільки в сучасному суспільстві є соціальний запит на проведення якісних, систематичних заходів ФСР із учасниками військових локальних конфліктів із наслідками бойової травми, із членами родин поранених та загиблих військовослужбовців; наголошують на необхідності створення системи ФСР в Україні.

Таким чином можемо констатувати, що більшість випускників бакалаврів та магістрів вважають доцільним обґрунтування та розробку системи ФСР в Україні; наголошують на необхідності створення спеціалізованих професійно-спрямованих методичних комплексів, які б характеризували та розкривали особливості системи ФСР, зокрема особливості застосування засобів регбі у відновленні здоров'я військовослужбовців із наслідками бойової травми; вважають необхідним відвідування спеціалізованих заходів, тренінгів, МК під час яких можна оволодіти практичними уміннями та навичками щодо впровадження засобів ФСР під контролем науковців, фахівців та тренерів Федерації Регбіліг України та Національної ради спортивної реабілітації захисників України.

Висновки і перспективи подальших досліджень розвитку в цьому напрямі: отримані результати нашого педагогічного дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін для студентів-бакалаврату та магістрантів студентів НУОУ імені Івана Черняховського та НУФВСУ; планується розробка комплексу професійно-спрямованих навчально-методичних матеріалів для фахівців спеціальності 017.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Д.С., Юденко О.В., Бойченко С.В. Готовність студентів-бакалаврату до участі у фізкультурно-спортивній реабілітації з використанням засобів футболу // *«Теоретико-методичні аспекти фізичної культури і спорту» : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю [Збірка матеріалів]*. Івано-Франківськ – Київ: НУФВСУ [електронний ресурс]. 2020. С. 35-44. URL : https://unisport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirka_konferenciyi_-_ivano-frankivsk-kyuiv_28.05.2020.pdf.

2. Бриндюков Ю.Л. Теорія і практика реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій в системі соціальних служб. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук; 13.00.05 – соціальна педагогіка Хмельницький–Тернопіль. 2018. 559 с.

3. Гріненко Ю.О. Реабілітація ветеранів АТО: як повернути до мирного життя кожного. 23.11.2016/ URL: <https://socportal.info/2016/11/23/reabilitatsiya-veteraniv-ato-yak-povernuti-do-mirnogo-zhittya-kozhnogo.html>
4. Гулиев М.И. Инвалидность вследствие военной травмы в Азербайджанской Республике и медико-социальная реабилитация инвалидов: Автореф. дис. ...канд. мед.наук. М., 2004. 26 с.
5. Дегтяренко Т.М. Теоретико-методологічні засади управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Дегтяренко Тетяна Миколаївна ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. К., 2012. 43 с.
6. Закон України Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. (Документ 2961-IV, чинний, поточна редакція – від 01.01.2020). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
7. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
8. Корчагина Е.В. Последствия боевой черепно-мозговой травмы и ограничение жизнедеятельности у бывших военнослужащих трудоспособного возраста в современных условиях: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. СанктПетербург, 2008.
9. Кравець А. Паралімпіада: «вбивче» регбі на візках. // BBC Україна, Лондон. 6 вересня, 2012. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2012/09/120906_murderball_paralympics_dt
10. Кравченко Я.В., Юденко О.В. Сучасні підходи до формування програм фізичної терапії військовослужбовців АТО з травмами нижніх кінцівок // Науковий часопис. Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Серія 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт». зб. наукових праць / за ред. О.В. Тимошенка. К. : вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019; 3(115 С)19: 58-63.
11. Лапаєв Ю. Рецепт реабілітації: Ініціатива в регіонах, спорт та активні ветерани. Тиждень.UA. 13 жовтня 2017. URL : <https://tyzhden.ua/Society/201873>
12. Особливості медико-соціальної експертизи та реабілітації інвалідів військової служби та учасників антитерористичної операції: Методичні рекомендації. / Уклад.: В.І. Шевчук, В.В. Кравченко, Н.М. Беляєва, О.Б. Яворовенко. Вінниця 2016. 43 с.
13. Офіційна сторінка «Київського міського центру з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт»». URL : <https://www.invasport.kiev.ua/ua/bukh/879-fizkulturno-sportivna-reabilitatsiya-cherven-2020>
14. Офіційна сторінка підприємства «MediLine». Обладнання для активної реабілітації. URL : <https://ml.com.ua/product-category/posttravmatychna-reabilitatsiya/aktyvna-reabilitatsiya/>
15. Правдивий В.В. Фізична терапія чоловіків другого зрілого віку з компресійними переломами хребта у поперековому відділі внаслідок бойових дій на поліклінічному етапі : магістерська наукова робота зі спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія». Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 120 с.
16. Президент затвердив стратегію фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни. 23.08.2020. URL : <https://uatv.ua/prezydent-zatverdyy-strategiyu-rozvytku-fizkulturno-sportyvnoyi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijny/>
17. У Десантно-штурмових військах ЗС України впроваджений новий олімпійський вид спорту – регбі-7. 04 квітня 2019. URL: <http://www.5kolec.com/rugby/news/article-59326/>
18. У Житомирі відбувся відкритий турнір Житомирської області з регбі на візках. 31.10.2017. URL : <https://invak.info/sport/u-zhitomiri-vidbuvsya-vidkritij-turnir-zhitomirskoyi-oblasti-z-regbi-na-vizkakh-foto.html>
19. Юденко О.В., Тимошук М.О. Спортивне орієнтування як ефективна складова комплексної фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів-військовослужбовців АТО і ОСС в Україні. // «Теоретико-методичні аспекти фізичної культури і спорту» : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю [Збірка матеріалів]. Івано-Франківськ – Київ: НУФВСУ [електронний ресурс]. 2020; 88-96. URL:

https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirka_konferenciyi_-_ivano-frankivsk-kyiv_28.05.2020.pdf

20. Шуткевич О. У Вінниці відбувся чемпіонат з регбі на візках. 17 жовтня 2019. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/news/171019-u-vinnyci-vidbuvsya-chempionat-z-regbi-na-vizkah>

REFERENCES

1. Babenko D.S., Yudenko O.V., Boichenko S.V. Hotovnist studentiv-bakalavratu do uchasti u fizkulturno-sportyvni reabilitatsii z vykorystanniam zasobiv futbolu // «Teoretyko-metodychni aspekty fizychnoi kultury i sportu» : Materialy naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu [Zbirka materialiv]. Ivano-Frankivsk – Kyiv: NUFVSU [elektronnyi resurs]. 2020. S. 35-44. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirka_konferenciyi_-_ivano-frankivsk-kyiv_28.05.2020.pdf

2. Bryndiukov Yu.L. Teoriia i praktyka reabilitatsii viiskovosluzhbovtiv – uchastnykiv boiovykh dii v systemi sotsialnykh sluzhb. dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora pedahohichnykh nauk; 13.00.05 – sotsialna pedahohika Khmelnytskyi–Ternopil. 2018. 559 s.

3. Hrinenko Yu.O. Reabilitatsiia veteraniv ATO: yak povernuty do myrnoho zhyttia kozhnoho. 23.11.2016/ URL : <https://socportal.info/2016/11/23/reabilitatsiya-veteraniv-ato-yak-povernuti-domirnogo-zhittya-kozhnogo.html>

4. Hulyev M.Y. Ynvalydnost vsledstvyie voennoi travmy v Azerbaidzhanskoii Respublyke y medyko-sotsyalnaia reabyltatsiia ynvalydov: Avtoref. dys. ...kand. med.nauk. M., 2004. 26 s.

5. Dehtiarenko T.M. Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia systemoiu korektsiino-reabilitatsiinoi dopomohy osobam z psykhozofizychnymy porushenniamy [Tekst] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.03 / Dehtiarenko Tetiana Mykolaivna ; In-t spets. pedahohiky NAPN Ukrainy. K., 2012. 43 s.

6. Zakon Ukrainy Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini. (Dokument 2961-IV, chynnyi, potochna redaktsiia – vid 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

7. Kokun O.M., Ahaiev N.A., Pishko I.O., Lozinska N.S., Ostapchuk V.V. Psykholohichna robota z viiskovosluzhbovtivami – uchastnykamy ATO na etapi vidnovlennia: Methodychni posibnyk. K.: NDTs HP ZSU, 2017. 282 s.

8. Korchahyna E.V. Posledstvyia boevoi cherepno-mozghovoi travmy y ohranychenye zhyznedeiatelnosti u byvshykh voennosluzhashchykh trudospobnoho vozrasta v sovremennykh uslovyiakh: Avtoref. dys. ... kand. med. nauk. SanktPeterburh, 2008.

9. Kravets A. Paralimpiada: «vbyvche» rehbi na vizkakh. // VVS Ukraina, London. 6 veresnia, 2012. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2012/09/120906_murderball_paralympics_dt

10. Kravchenko Ya.V., Yudenko O.V. Suchasni pidkhody do formuvannia prohram fizychnoi terapii viiskovosluzhbovtiv ATO z travmamy nyzhnykh kintsivok // Naukovyi chasopys. Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova Serii 15. «Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury / Fizychna kultura i sport». zb. naukovykh prats / za red. O.V. Tymoshenka. K. : vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2019; 3(115 S)19: 58-63.

11. Lapaiev Yu. Retsept reabilitatsii: Initsiatyva v rehionakh, sport ta aktyvni veterany. Tyzhden.UA. 13 zhovtnia 2017. URL : <https://tyzhden.ua/Society/201873>

12. Osoblyvosti medyko-sotsialnoi ekspertyzy ta reabilitatsii invalidiv viiskovoi sluzhby ta uchastnykiv antyterrorystychnoi operatsii: Methodychni rekomendatsii. / Uklad.: V.I. Shevchuk, V.V. Kravchenko, N.M. Beliaieva, O.B. Yavorovenko. Vinnytsia 2016. 43 s.

13. Ofitsiina storinka «Kyivskoho miskoho tsentru z fizychnoi kultury i sportu invalidiv «Invasport»». URL : <https://www.invasport.kiev.ua/ua/bukh/879-fizkulturno-sportivna-reabilitatsiya-cherven-2020>

14. Ofitsiina storinka pidpriemstva «MediLine». Obladnannia dlia aktyvnoi reabilitatsii. URL : <https://ml.com.ua/product-category/posttravmatychna-reabilitatsiya/aktyvna-reabilitatsiya/>

15. Pravdyvyi V.V. Fizychna terapiia cholovikiv druhoho zriloho viku z kompresiiinymy perelomamy khrebtu u poperekovomu viddili vnaslidok boiovykh dii na poliklinichnomu etapi : mahisterska naukova robota zi spetsialnosti 227 «Fizychna terapiia, erhoterapiia». Kyiv : NPU imeni M.P. Drahomanova, 2019. 120 s.

16. Prezydent zatverdyv stratehiiu fizkulturno-sportyvnoi rehabilitatsii veteraniv viiny. 23.08.2020. URL : <https://uatv.ua/prezydent-zatverdyv-strategiyu-rozvytku-fizkulturno-sportyvnoyi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijny/>

17. U Desantno-shturmovykh viiskakh ZS Ukrainy vprovadzheni novyi olimpiiskyi vyd sportu – rehbi-7. 04 kvitnia 2019. URL : <http://www.5kolec.com/rugby/news/article-59326/>

18. U Zhytomyri vidbuvsia vidkryti turnir Zhytomyrskoi oblasti z rehbi na vizkakh. 31.10.2017. URL : <https://invak.info/sport/u-zhitomiri-vidbuvsya-vidkritij-turnir-zhitomirskoyi-oblasti-z-regbi-na-vizkakh-foto.html>

19. Yudenko O.V., Tymoshchuk M.O. Sportyvne oriientuvannia yak efektyvna skladova kompleksnoi fizkulturno-sportyvnoi rehabilitatsii veteraniv-viiskovosluzhbovtiv ATO i OSS v Ukraini. // «Teoretyko-metodychni aspekty fizychnoi kultury i sportu» : Materialy naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu [Zbirka materialiv]. Ivano-Frankivsk – Kyiv: NUFVSU [elektronnyi resurs]. 2020; 88-96. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirka_konferenciyi_-_ivano-frankivsk-kyiv_28.05.2020.pdf

20. Shutkevych O. U Vinnytsi vidbuvsia chempionat z rehbi na vizkakh. 17 zhovtnia 2019. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/news/171019-u-vinnytsi-vidbuvsya-chempionat-z-regbi-na-vizkakh>

РЕЗЮМЕ

Оксана Юденко,

кандидат педагогических наук,
доцент кафедры профессионального,
неолимпийского и адаптивного спорта
Национального университета физического
воспитания и спорта Украины

Артур Мартиросян,

кандидат наук по физическому
воспитанию и спорту, доцент;
президент Украинской Федерации регбилиг,
тренер национальной сборной Украины по регбилиг

Александр Петрачков,

кандидат педагогических наук, доцент, полковник
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Алина Белоус,

магистрант кафедры профессионального,
неолимпийского и адаптивного спорта
Национального университета физического
воспитания и спорта Украины

Готовность специалистов специальности 017 «Физическая культура и спорт» к использованию средств регби в системе физкультурно-спортивной реабилитации участников боевых действий в Украине

С 2014 года (начала военного конфликта на Востоке Украины) с каждым годом все более и более возрастает потребность в специалистах, которые могли бы качественно и эффективно возвращать военнослужащих – участников боевых действий к жизни на мирной территории, а также справляться с последствиями боевой травмы средствами физической и ФСР.

Некоторые аспекты использования различных видов реабилитации у военнослужащих с последствиями боевой травмы раскрыты в работах таких ученых как Ю.Л. Бриндюкова, Т.М. Дегтяренко, М.И. Гулиева, О.В. Кочаргиной и др. К сожалению при исследовании литературных источников нами выявлено следующее: практически отсутствуют теоретические и методические сведения, которые давали бы четкие представления об особенностях использования средств некоторых видов адаптивного спорта, в том числе и регби, как средства ФСР участников боевых действий с дисфункциями вследствие боевой травмы.

Цель статьи: выявление степени готовности специалистов специальности 017 «Физическая культура и спорт» к использованию средств регби в системе ФСР участников боевых действий в Украине. Задания исследования: 1) анализ и обобщение информации из учебно-педагогической литературы и электронных источников, относительно возможностей и особенностей использования средств регби как средства ФСР участников боевых действий на Востоке Украины; 2) выявление уровня осведомленности и степени готовности специалистов 017 «Физическая культура и спорт» к использованию средств регби в системе ФСР участников боевых действий в Украине.

Графически авторы представили Цели и этапы «Национальной стратегии развития системы ФСР ветеранов войны и членов их семей, семей погибших ветеранов войны» которая утверждена 23.08.2020 Президентом Украины В. Зеленским. Понятие ФСР в соответствии с Законом Украины про реабилитацию людей с инвалидностью следует трактовать как «систему мероприятий, разработанных с применением физических упражнений для восстановления здоровья человека и направленных на восстановление и компенсацию с помощью занятий физической культурой и спортом функциональных возможностей его организма для улучшения физического и психологического состояния».

В исследовании принимали участие студенты НУФВСУ и НУОУ имени Ивана Черняховского в 2020 г. Результаты опроса выявили очень низкий уровень овладения теоретическими сведениями и практически полное отсутствие практических навыков и умений относительно использования средств ФСР для коррекции последствий боевой травмы у участников боевых действий; будущие специалисты утверждают, что хотели бы иметь более детальную информацию по вопросу ФСР; они хотели бы для этого посещать специализированные тренинги, семинары или мастер-классы, которые бы проводились специалистами отдельных федераций, научно-педагогическими сотрудниками ВНЗ и специалистами Национального Совета спортивной реабилитации защитников Украины.

На основании проводимых сейчас и в дальнейшем исследований планируется усовершенствование учебно-методического комплекса для будущих специалистов специальности 017 «Физическая культура и спорт»; могут использоваться специалистами, которые решают профессиональные задачи с военнослужащими, которые имеют дисфункции вследствие боевой травмы.

Ключевые слова: *готовность; специалисты; физическая культура и спорт; средства; физкультурно-спортивная реабилитация; участники; боевые действия.*

SUMMARY

Yudenko Oksana,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Professional,
Non-Olympic and Adaptive Sports of the
National University of Physical
Education and Sport of Ukraine

Artur Martirosyan,

President of the Ukrainian Rugby Federation,
Candidate of Sciences in Physical
Education and Sports, Associate Professor;
coach of the national rugby team of Ukraine

Oleksandr Petrachkov,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Master of Sports of
Ukraine in rugby; colonel; Educational and
Scientific Institute of Physical Culture and
Sports and Health Technologies of the
National University of Defense

Alina Bilous,
Master's student of the Department of Professional,
Non-Olympic and Adaptive Sports of the
National University of Physical
Education and Sport of Ukraine

Readiness of specialists of specialty 017 «Physical Culture and Sports» to use rugby in the system of physical culture and sports rehabilitation of combatants in Ukraine

Since 2014 (the beginning of the military conflict in eastern Ukraine), the need for specialists who could effectively and efficiently return combatants to life in a peaceful territory, as well as cope with the consequences of combat trauma by means of physical and FSR.

Some aspects of the use of various types of rehabilitation in servicemen with the consequences of combat trauma are revealed in the works of such scientists as Yu.L. Brindyukova, T.M. Degtyarenko, M.I. Gulieva and other specialists. Unfortunately, a study of the literature revealed the following: there is almost no theoretical and methodological information that would give a clear idea of the features of the use of some adaptive sports, including rugby, as a means of FSR participants in hostilities due to dysfunction due to combat injury.

The purpose of the article: to identify the degree of readiness of specialists in the specialty 017 «Physical Culture and Sports» to use rugby in the FSR system of combatants in Ukraine. Tasks of the study: 1) analysis and generalization of information from educational and pedagogical literature and electronic sources on the possibilities and features of the use of rugby as a means of FSR participants in hostilities in eastern Ukraine; 2) identification of the level of awareness and the degree of readiness of specialists 017 «Physical Culture and Sports» for the use of rugby in the FSR system of participants in hostilities in Ukraine.

Graphically, the authors presented the Goals and stages of the «National strategy for the development of the FSR system of war veterans and members of their families, families of deceased war veterans» which was approved on 23.08.2020 by the President of Ukraine V. Zelensky. The concept of FSR in accordance with the Law of Ukraine on Rehabilitation of People with Disabilities should be interpreted as «a system of activities developed using exercise to restore human health and aimed at recovery and compensation through exercise and sports functional capabilities of his body to improve physical and psychological state».

The study involved students of NUFVSU and NUOU named after Ivan Chernyakhovsky in 2020. The results of the survey revealed a very low level of mastery of theoretical information and almost complete lack of practical skills and abilities to use the FSR to correct the consequences of combat trauma in combatants; future experts say they would like more information on the FSR; For this purpose, they would like to attend specialized trainings, seminars or master classes, which would be conducted by specialists of individual federations, scientific and pedagogical staff of universities and specialists of the National Council for Sports Rehabilitation of Defenders of Ukraine.

On the basis of current and further research, it is planned to improve the educational and methodological complex for future specialists in the specialty 017 «Physical Culture and Sports»; can be used by specialists who solve professional problems with servicemen who have dysfunctions due to combat trauma.

Key words: *readiness; specialists; physical culture and sports; means; physical culture and sports rehabilitation; participants; hostilities.*

Василь Ягулов,

доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-8956-3170

Сергій Жембровський,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-4903-9398
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/378-392

ПЕРСПЕКТИВНА СИСТЕМА ДІАГНОСТУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

У статті представлено перспективну систему діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних сил (далі – ЗС) України, що здійснено на провідних ідеях, положеннях і принципах суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів до оцінювання їх професійної підготовленості як суб'єктів військово-професійної діяльності. Наголошується на необхідності врахування у процесі діагностування їх фізичної підготовленості вимог до посадового призначення кожного військовослужбовця як військового професіонала, а також безпосередньо враховувати її контекст – вид і рід військ, вимоги до посади.

Ключові слова: діагностування; фізична підготовленість військовослужбовців; фізична готовність військовослужбовців; суб'єктно-діяльнісний підхід; контекстний підхід; шкали.

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування ЗС України і виконання ними бойових завдань щодо забезпечення територіальної цілісності держави фізична підготовленість і готовність військовослужбовців має забезпечуватися та дотримуватися на основі об'єктивної інформації, яка необхідна командирам (начальникам) для комплексного оцінювання бойової готовності військових підрозділів (частин) у цілому та за її складовими, зокрема. У зв'язку цим необхідним є цілеспрямоване послідовне та систематичне діагностування результативності фізичної підготовленості військовослужбовців взагалі та окремих їх категорій, зокрема, шляхом оцінювання їх фізичного стану, який складається із сукупності взаємопов'язаних ознак – фізичної працездатності в різних ситуаціях повсякденної, навчально-бойової та найголовніше – бойової діяльності, що є результатом їх фізичної підготовленості та фізичної готовності. Результати такого діагностування дають можливість командирам (начальникам) безпосередньо впливати на фізичний розвиток і вдосконалення різних категорій особового складу ЗС України.

Проте, будь-яке діагностичне дослідження пов'язане зі значними методологічними, організаційними, методичними, критеріальними та діагностичними труднощами щодо об'єктивного з'ясування фізичної

працездатності військовослужбовців, оскільки вимагає вирішення таких завдань:

по-перше, чіткого виокремлення методології діагностування фізичної працездатності військовослужбовців;

по-друге, визначення предмета діагностичного дослідження – фізичної підготовленості та фізичної готовності військовослужбовців і з'ясування їх проявів, які, евентуально, будуть оцінюватися;

по-третє, опрацювання чітких критеріїв діагностування предмета дослідження – фізичної підготовленості та фізичної готовності військовослужбовців і виокремлення їх шкал, які будуть підлягати діагностуванню;

по-четверте, значних витрат часу та енергії від досліджуваних, а також використання дослідником сучасної різноманітної апаратури діагностування фізичної працездатності військовослужбовців;

по-п'яте, застосування надійних статистичних критеріїв для статистичного доведення отриманих емпіричних і експериментальних даних щодо результатів діагностування фізичної працездатності військовослужбовців, тобто їх фізичної підготовленості та фізичної готовності.

Така методологічно та теоретично обґрунтована та статистично опрацьована достовірна інформація про поточний фізичний стан особового складу необхідна всім командирам (начальникам), які ухвалюють управлінські рішення в повсякденних, навчальних та особливо в навчально-бойових і бойових умовах. Така оперативна, надійна та об'єктивна інформація дає їм можливість, з одного боку, прогнозувати результати виконання поставлених перед військовим підрозділом (частиною) бойових завдань з урахуванням фізичного стану особового складу, а з іншого – виявляти сильні та слабкі сторони фізичної підготовленості особового складу та визначати конкретні заходи з метою подальшої її корекції, вдосконалення, а в певних ситуаціях й усунення. Це може бути необхідно як у межах повсякденної, навчально-бойової та бойової діяльності військ, так і для відбору найбільш підготовлених військовослужбовців для виконання окремих бойових завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі обґрунтування методологічних, організаційних, методичних, критеріальних і діагностичних аспектів щодо об'єктивного діагностування фізичної працездатності військовослужбовців суттєвий інтерес представляють наукові праці з таких проблем:

безперервної професійної освіти (С. Батишев, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін.);

– компетентнісного підходу у професійній освіті (В. Луговой, Дж. Равен, В. Свистун, В. Ягупов та ін.);

– розвитку професійної компетентності фахівців з фізичного виховання (О. Завальнюк, Л. Шевчук, Б. Лосін);

– окремих аспектів педагогічної діяльності викладачів фізичної культури (Т. Баєва, А. Дикунов);

– фахової компетентності офіцерів ЗС України (О. Рибчук, О. Тракалюк), у тому числі начальників фізичної підготовки та спорту військових частин (Д. Погребняк, О. Чернявським, Ю. Сергієнко та ін.).

Різні аспекти вдосконаленню професійної підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту досліджували В. Бальсевич, Л. Волков, Г. Грибан, Є. Ільїн, Ю. Желєзняк, Р. Карпюк, Т. Круцевич, Л. Матвєєв, О. Петрачков, С. Романчук, Л. Сущенко, Ж. Холодов, С. Хазова, Б. Шиян та ін.

Проблема діагностування в фізичній підготовці та спорту в ЗС України є предметом дослідження А. Балдецького, Н. Вербина, С. Глазунова, С. Жембровського, В. Леонтєєва, А. Одерова, О. Петрачкова, Д. Погребняка, С. Романчука, С. Костіва, І. Шлямара, Г. Фіногенова, В. Ягупова та ін.

Військові науковці до основних недоліків наявної системи перевірки й оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців ЗС України відносять такі:

– наявність суворо визначених нормативів, тобто нормативний підхід до оцінювання фізичної підготовленості ставить військовослужбовців у жорсткі «рамки», не стимулює їх фізичне вдосконалення, зводить фізичну підготовку до виконання лише певних нормативів, не надає можливості для об'єктивного їх оцінювання справжнього рівня фізичної підготовленості кожного окремого військовослужбовця [2];

– «вимушена підпорядкованість» підсумкової оцінки з фізичної підготовленості військового підрозділу рівню фізичної підготовленості його окремих військовослужбовців, тобто коли в підрозділі є, наприклад, один офіцер, який при перевірці отримав незадовільну оцінку, то загальна оцінка військовому підрозділу знижується з «добре» до «незадовільно» [10];

– невідповідність рівня фізичної підготовленості військового підрозділу дійсному рівню, оскільки її загальна оцінка визначається не від загальної кількості його військовослужбовців, який перевіряється, а від кількості перевірених військовослужбовців [4].

Певні недоліки в цьому аспекті також мають у системі вищої військової освіти. Науковці вказують на такі недоліки:

– зрівнювання нормативів для курсантів різних курсів набуття військово-професійної освіти у військових навчальних закладах (індивідуальна оцінка фізичної підготовленості зрівнює військовослужбовців, які мають зовсім різний рівень фізичної підготовленості [7];

– оцінювання рівнів розвиненості загальної фізичної підготовленості курсантів упродовж набуття вищої військово-професійної освіти у ВВНЗ [8, 109–110].

Разом із тим, проведений теоретичний аналіз результатів наукових досліджень та їх узагальнення показує, що проблема діагностування в фізичній підготовці та спорту в ЗС України, визначення критеріїв і показників діагностування конкретних фізичних якостей і станів військовослужбовців, у тому числі й єдині вимоги щодо здійснення перевірки та оцінювання рівнів фізичної підготовленості (готовності) військовослужбовців і фізичної

підготовленості підрозділів (військових частин, ВВНЗ) до нині не знайшла достатнього наукового розв'язання.

Мета статті: обґрунтування методологічних, організаційних, методичних, критеріальних і діагностичних аспектів щодо об'єктивного діагностування фізичної працездатності військовослужбовців.

Методика дослідження. У процесі наукового пошуку застосовувався комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження. Використано такі теоретичні методи, як аналіз дисертацій, статей, матеріалів наукових конференцій, психолого-педагогічної, методичної, спеціальної літератури з проблеми дослідження. З емпіричних методів застосовувалося бесіди з викладачами, слухачами, фахівцями в галузі фізичної підготовки та спорту. Дослідження виконувалося в Інституті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Виклад основного матеріалу. Своєчасне об'єктивне діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців, інтегрованим проявом якої є їх фізична працездатність у різних умовах військово-професійної діяльності, є однією з проявів управлінської та діагностичної функцій командирів (начальників) усіх ланок управління, важливим елементом організації бойової підготовки військових підрозділів і частин взагалі та фізичної підготовки військовослужбовців різних категорій, зокрема. Методологічно обґрунтована організація такого діагностування дозволяє системно, комплексно, контекстно й всебічно з'ясувати та оцінювати фізичний стан і фізичну підготовленість військовослужбовців, проаналізувати динаміку їх змін за певний проміжок часу, вивчити позитивний досвід навчання і виховання військовослужбовців у процесі фізичної підготовки, виявити певні недоліки та комплексно напрацювати заходи щодо їх усунення, а також подальшого підвищення фізичної підготовленості різних категорій військовослужбовців.

Для об'єктивного діагностування фізичної працездатності військовослужбовців насамперед необхідно чітко з'ясувати методологічні, організаційні та методичні його аспекти, інтегрованим проявом яких є критерії і показники оцінювання фізичної працездатності військовослужбовців.

Насамперед слід з'ясувати провідні ідеї на положення, на які будуть спиратися діагностичні дослідження у фізичній підготовці та спорті в ЗС України. У зв'язку з цим, що це один із різновидностей діяльності військовослужбовців, то обов'язково має бути діяльнісний аспект під конкретного військового фахівця, тобто оцінювання фізичної працездатності військовослужбовців має бути, з одного боку, згідно зі вимогами військово-професійної діяльності, а з іншого – до конкретного фахівця, тобто конкретного суб'єкта військово-професійної діяльності з урахуванням виду та роду військ, посади, яку обіймає конкретний військовослужбовець. Такий підхід визначається нами як «суб'єктно-діяльнісний» [15], провідні методологічні положення якого представлені в наукових роботах С. Рубінштейна, К. Абульханової-Славської, А. Брушлинського, І. Зязюна, В. Петровського, В. Татенка, В. Ягупова та ін. Для нас важливою є думка С. Рубінштейна, який

наголошував, що особистість стає суб'єктом, коли вона є центром самоорганізації, саморегуляції та самоактуалізації [1], тобто мають бути всі ці аспекти в оцінці фізичної підготовленості військовослужбовців.

Отже, на основі узагальнення наукових напрацювань провідних науковців з проблеми суб'єкта та суб'єктності різних фахівців в якості основних характеристик суб'єкта діяльності можна виокремити такі суб'єктні прояви військовослужбовців у фізичній підготовці та спорті:

– активність у діяльності, а в нашому дослідженні – активність у фізичній підготовці та спорті військовослужбовців;

– самодетермінацію діяльності – самодетермінація військовослужбовців у фізичній підготовці та спорті;

– самоорганізацію діяльності – самоорганізація військовослужбовців у фізичній підготовці та спорті;

– рефлексивність військовослужбовців – об'єктивне самооцінювання та самосприйняття ними результатів своєї фізичної підготовки та спортивної підготовленості;

– самостійність у діяльності – самостійність військовослужбовців у фізичній підготовці та спорті;

– відповідальність за результати діяльності – відповідальність військовослужбовців за свої результати у фізичній підготовці та спорті;

– автономність у діяльності – автономність військовослужбовців у фізичній підготовці та спорті.

Отже, у зміст поняття «суб'єкт» щодо військовослужбовця вкладається «...активний початок людини в її життєдіяльності, коли людина виступає не як «пасивна» істота, що залежна від зовнішніх умов і вимог ситуації, а як автор, ініціатор і режисер своєї активності, якій в процесі розвитку стало доступним опанування умов, що його оточують, і вимог, що висуваються оточенням. Відповідно з опануванням цих умов і вимог, людина вибудовує свою поведінку: десь реактивна та імпульсивна (в якій майже не проявляються її якості як суб'єкта), а десь нею проєктована, діяльна, що вибудовується за її задумом» [12, 140], тобто як творчого суб'єкта військово-професійної діяльності.

Суб'єктом є кожен військовослужбовець, який усвідомлює реальність і свою індивідуальність і спосіб співіснування цих елементів у соціальному та військово-професійному середовищі. А професійна суб'єктність військовослужбовця є явищем почуттєвим, переконанням і досвідом життєвого та професійного буття конкретної особистості та військового фахівця, а в нашому випадку – військового професіонала відповідно, бути в повному смислі слова суб'єктом військово-професійної діяльності – це, насамперед, означає усвідомлювати власну роль, власну участь у ній і відповідальність за результати своєї діяльності. Почуття професійної суб'єктності – це переконання, що військовослужбовець є суб'єктом взаємин із військово-професійним та іншими сферами соціального середовища в суспільстві.

Виокремлюємо такі **провідні характеристики професійної суб'єктності військових фахівців:**

– ціннісна вмотивованість дій, вчинків, поведінки та в цілому діяльності,

що демонструє причинну зумовленість військово-професійної діяльності;

– активність, яка відображає здатність фахівця як суб'єкта професійної діяльності до усвідомлених цілеспрямованих дій для досягнення поставлених цілей військово-професійної діяльності;

– здатність до рефлексії і, найголовніше – до саморефлексії у військово-професійній діяльності;

– усвідомлена модальність, що проявляється у розумінні військовими фахівцями як суб'єктами військово-професійної діяльності своїх особистісних, професійних і суб'єктних особливостей у порівнянні з іншими фахівцями;

– варіативність, що характеризує можливості фахівця свідомо обирати засоби військово-професійної діяльності [16, 325].

Відповідно, слід діагностувати професійного суб'єкта – військовослужбовця та його фізичну підготовленість до конкретного виду військово-професійної діяльності. Окремі аспекти військовослужбовців як суб'єктів військової діяльності розкриті в наукових напрацюваннях О. С. Капінуса [5], В. Г. Куцова [6], В. І. Осьодла [9], І. В. Сиромятникова [11], В. В. Ягупова [17]. В їх працях містяться теоретико-методологічні підвалини діагностування професійного суб'єкта – військовослужбовця, які можна творчо адаптувати до діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців.

У процесі діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців слід актуалізувати такі прояви їх професійної суб'єктності як військових професіоналів:

– самооцінювання: усвідомлення військовослужбовцями особистісного, інтелектуального та професійного видів потенціалу як суб'єктів військово-професійної діяльності та визначення стратегії, тактики, методики та засобів їх актуалізації та реалізації за допомогою свого фізичного потенціалу та фізичної підготовленості;

– самопізнання: рефлексія і саморефлексія результатів самооцінювання своєї фізичної підготовленості, усвідомлення своїх фізичних якостей і фізичної підготовленості як суб'єкта військово-професійної діяльності;

– самоствердження: усвідомлення себе спочатку як фізичного підготовленого військовослужбовця та актуалізація своєї професійної суб'єктності за допомогою фізичної підготовленості та фізичних якостей;

– самодетермінація: стимулювання військовослужбовцем власного професійного становлення, розвитку та саморозвитку за допомогою фізичної підготовленості та професійно важливих фізичних якостей;

– саморегуляція – управління власною військово-прикладною фізичною підготовкою з урахуванням вимог нормативних та інших документів до фізичної підготовленості як військового професіонала, а також як фахівця окремого напрямку військово-професійної діяльності;

– самореалізація – виявлення, розкриття та реалізація своїх фізичних потенційних можливостей і здібностей як військового професіонала;

– самоактуалізація – використання військовослужбовцем потенційних та актуальних фізичних можливостей і здатностей у військово-професійній діяльності як її суб'єкта.

Для оцінювання потенційних та актуальних фізичних можливостей і здатностей військовослужбовця як військового професіонала необхідно мати систему якісних і кількісних критеріїв їх діагностування, маючи на увагу той факт, що критерії є складними за змістом і структурою, являють собою сукупність певних показників діагностування розвиненості досліджуваних якостей, знань, навичок, умінь і в цілому у нашому випадку фізичної підготовленості, тобто вони мають бути контекстними – враховувати посадове призначення і вимоги посади до конкретного військовослужбовця. Теоретико-методологічні основи контекстного підходу до підготовки фахівців обґрунтовували С. Виготський і С. Рубінштейн та ін., а науковці контекстний підхід – у таких напрямках: концептуальні аспекти контекстного підходу (А. Вербицький, В. Калашников, Н. Лаврентьева, М. Левківський), використання потенціалу контекстного підходу до організації навчально-виховного процесу (А. Воронін, Ю. Калугін, О. Ковтун, В. Кругліков та ін.), контекстний підхід у підготовці фахівців (Н. Бакшаєва, О. Єрмакова, І. Жукова, С. Качалова, С. Скворцова, О. Хомік та ін.). На основі узагальнення їх наукових напрацювань можна з'ясувати, що на основі контекстного підходу динамічно моделюються предметний і соціальний зміст професійної діяльності конкретних фахівців, що забезпечує умови трансформації, на їх думку, навчальної діяльності тих, хто вчиться, у професійну діяльність спеціаліста, а використання контекстного підходу сприяє актуалізації інтелектуального і духовного видів потенціалу, «розвитку та саморозвитку фахівця» [14].

Як зазначає автор і розробник технології використання контекстного підходу в освіті А. Вербицький, теоретичними джерелами контекстного навчання є поняття «контекст» як умова усвідомлення впливу змісту майбутньої професійної діяльності того, хто набуває професійну освіту, на процес і результати його навчальної діяльності [3, 183], а дефініція поняття «контекст» відповідно виступає змістотворювальною категорією щодо оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців.

Розв'язання проблеми оцінювання їх фізичної підготовленості на основі використання суб'єктно-діяльнісного та контекстного підходів до діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців відкриває нові можливості і перспективи для більш і системного та контекстного їх пізнання як природної (біологічної), суспільної та найголовніше – військово-професійної істоти, розуміння і розвитку їх внутрішнього психічного світу, розкриття його творчого потенціалу та активної актуалізації в військово-професійній діяльності.

У навчально-науковому інституті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського спільно з відділом фізичної підготовки управління доктрин та індивідуальної підготовки Головного управління доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України розроблено та проведено з урахуванням вимог вищеперерахованих методологічних підходів апробацію перспективної системи функціонування фізичної підготовки у Збройних Силах України, в основу якої покладено єдині вимоги щодо

діагностування рівнів фізичної підготовленості (готовності) військовослужбовців і фізичної підготовленості військових підрозділів (частин, ВВНЗ).

Так Тимчасова настанова з фізичної підготовки в Збройних Силах України визначає мету фізичної підготовки військовослужбовців наступним чином: забезпечувати фізичну готовність військовослужбовців до навчально-бойової діяльності [13]. Таке визначення є не коректним, оскільки військовослужбовці мають бути готові не до навчально-бойової діяльності, а до бойової, оскільки у цьому полягає призначення ЗС України.

Фізична підготовка військовослужбовців розділяється на два види – загальну та спеціальну.

Загальна фізична підготовка військовослужбовців спрямована на досягнення оптимального рівня розвиненості загальних фізичних якостей для подальшого успішного оволодіння ними спеціальними фізичними якостями і військово-прикладними навичками та вміннями, покращення якості фізичної розвиненості, зміцнення здоров'я шляхом систематичного виконання вправ із гімнастики, легкої атлетики, плавання, лижної підготовки та спортивних ігор.

Її завданнями такі:

- розвиток і вдосконалення фізичних якостей Сили, витривалості, швидкості та спритності;
- покращення якості їх фізичної розвиненості, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності та службової активності;
- забезпечення професійного довголіття та стійкості організму до несприятливих чинників навколишнього середовища та військово-професійної діяльності, зменшення працевтрат, які пов'язані із захворюваннями.

Загальна фізична підготовка військовослужбовців сприяє вирішенню таких завдань:

- підвищенню якості їх військово-спеціальної підготовленості;
- веденню ними здорового способу життя;
- профілактиці захворюванням і фізичній реабілітації військовослужбовців;
- прискоренню їх адаптації до загальних і специфічних умов військової служби та військово-професійної діяльності;
- організації змістовного їх дозвілля та відпочинку.

Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців спрямована на розвиток спеціальних фізичних якостей, оволодіння ними військово-прикладними навичками та вміннями, виховання професійних морально-вольових якостей, досягнення бойової згуртованості військових підрозділів, шляхом систематичного комплексного виконання спеціальних фізичних і прикладних вправ з атлетичної підготовки, прискореного пересування, подолання перешкод, прийомів рукопашного бою, військово-прикладного плавання. Її завдання визначаються цілями, завданнями, засобами та специфікою військово-професійної діяльності військовослужбовців коректних видів ЗС України, родів військ і спеціальних військ.

До них можна віднести такі:

– розвиток і вдосконалення спеціальних фізичних якостей: стійкості до заколихування; стійкості до перевантажень; стійкості до кисневого голодування;

– оволодіння та вдосконалення військово-прикладних рухових навичок, умінь, а в ідеалі – здатностей;

– виховання спеціальних морально-вольових і психічних якостей, необхідних військовослужбовцям;

– згуртування військових підрозділів.

Відповідно метою фізичної підготовки всіх категорій військовослужбовців ЗС України є, на нашу думку, забезпечення фізичної підготовленості та готовності військовослужбовців до військово-професійної діяльності в найрізноманітніших та найголовніше – в екстремальних умовах бойової діяльності.

Фізична готовність – це, згідно зі [13], ступінь оволодіння встановленими стандартами фізичної підготовки, які забезпечують здатність військовослужбовців ефективно виконувати завдання за призначенням відповідно до займаних посад (військових спеціальностей). Фізична готовність є обов'язком для військовослужбовців. Підтримання постійної фізичної готовності досягається систематичними фізичними тренуваннями, застосовуючи визначені засоби, форми і методи фізичної підготовки, а фізична підготовленість – це визначений навчальними нормативами рівень розвиненості загальних і спеціальних фізичних якостей, володіння військово-прикладними навичками та вміннями, що характеризує функціональний і морально-психологічний стан військовослужбовців.

Відповідно, для їх вимірювання необхідні загальні єдині тести, які мають включати в себе, на нашу думку, виконання військовослужбовцями таких фізичних вправ:

– з підтягування на перекладині – для визначення їх Силкових якостей;

– човникового бігу 10x10 метрів – для з'ясування їх швидкісно-координаційних якостей;

– бігу на 3000 метрів – для визначення витривалості.

Тест – призначений для визначення рівня загальної фізичної підготовленості всіх військовослужбовців Збройних Сил України – кандидатами вступу у ВВНЗ та військово-навчальні ЗВО, служби у військовому резерві, при розгляді атестаційних комісій при призначенні військовослужбовців на посаду без урахування вікових груп і гендерних особливостей (статі). Тест виконується протягом одного дня наприкінці занять у системі індивідуальної підготовки (один раз на рік). При застосуванні тесту доцільно враховувати категорій військовослужбовців відповідно до займаних посад, особливостей військово-професійної діяльності – 3 категорії.

У процесі розроблення системи нарахування балів за виконання фізичних вправ тесту (100 балів) передбачати зниження нормативів і доступність виконання їх мінімальних вимог (60 балів) за виконання кожної з вправ. При цьому встановлюється мінімальна сума балів за виконання 3-х вправ для різних категорій військовослужбовців, кандидатів для навчання, служби у резерві.

Для військовослужбовців, які мають відхилення у стані здоров'я чи звільненні від виконання однієї із вправ за медичними показниками, доцільно передбачати виконання альтернативних вправ, тобто розробити відповідну систему нарахування балів і передбачати можливості оцінювання за двома чи однією вправою.

Водночас доцільно розробити єдині вимоги для визначення рівнів фізичної готовності військовослужбовців за тестом фізичної готовності. При цьому слід передбачати оцінювання за визначеним тестом один раз на рік упродовж останнього місяця етапу колективної підготовки підрозділів (2-3 дні) з урахуванням особливостей їх бойового призначення.

Перелік фізичних вправ тесту доцільно включити обов'язкові та вибіркові вправи, які в найбільшій ступені відповідають специфіці прийомів і дій, які виконують військовослужбовці у процесі виконання службових завдань за призначенням; наприклад, військовослужбовців категорії I (першої) з високими вимогами до рівня фізичної готовності, складається з 5 (п'яти) вправ:

- 2 (дві) обов'язкові вправи марш-кидок на 5 км і метання гранати на дальність і точність;

- 2 (дві) вибіркові вправи військово-прикладної чи спеціальної спрямованості з програми фізичної підготовки виду чи роду військ і Сил;

- виконання 1 (одного) відповідного стандарту фізичної підготовки виду (роду) військ, Сил;

б) для військовослужбовців категорії II (другої) з середніми вимогами до рівня фізичної готовності складається з 4 (чотирьох) вправ:

- 2 (дві) обов'язкові вправи марш-кидок на 5 км і метання гранати на дальність і точність;

- 1 (одна) вибіркова вправа військово-прикладної чи спеціальної спрямованості з програми фізичної підготовки виду чи роду військ і Сил;

- виконання 1 (одного) відповідного стандарту фізичної підготовки виду (роду) військ і Сил;

в) для військовослужбовців категорії III (третьої) з низькими вимогами до рівня фізичної готовності складається з 3 (трьох) вправ єдиного тесту фізичної підготовленості за умови збільшення загальної суми набраних балів.

Оцінка військовослужбовцю за кожною з вправ тесту фізичної готовності визначається як «виконав» чи «не виконав», відповідно до визначених нормативів. У разі виконання вправ у складі військового підрозділу оцінка кожному із військовослужбовців визначається на рівні його оцінки.

Загальна оцінка військовослужбовця тесту фізичної готовності визначається як «готовий», якщо виконано всі призначені для перевірки вправи, та «не готовий».

З урахуванням специфіки військово-професійної діяльності військовослужбовці I та II категорій льотного та корабельного складу військовослужбовців, при визначенні переліку обов'язкових вправ тесту фізичної готовності передбачати можливість їх коригування.

Курсанти ВВНЗ, військових навчальних підрозділів ЗВО, навчальних центрах (за ступенем вищої освіти «бакалавр», «магістр») у процесі проведення

екзаменаційної сесії оцінюються відповідно до програми навчальної дисципліни та обов'язково 2 (два) рази за тестом фізичної підготовленості та 2 (два) рази за тестом фізичної готовності у період усього набуття вищої військово-професійної освіти.

Слухачі лідерських курсів і курсанти навчальних центрів 2 (два) рази за тестом фізичної підготовленості (попередній та підсумковий контролі) за нормативами, які відповідають відповідній категорії посад за якими здійснюється їх підготовка.

Загальну оцінку військовому підрозділу за виконання рекомендується виставляти так:

– тесту фізичної підготовленості: визначається за чотирьохбальною шкалою із врахуванням відсотку позитивних індивідуальних оцінок підрозділу.

У процесі визначення загальної оцінки за виконання кожного із тестів також доцільно здійснювати оцінювання якості керівництва, організації, забезпечення та проведення фізичної підготовки в підрозділі з визначенням оцінки: «відповідає встановленим вимогам» чи «не відповідає встановленим вимогам». Дана оцінка не впливає на загальну оцінку фізичної підготовки підрозділу, але враховується при аналізі її стану та наданні пропозицій.

Висновки:

1. Обґрунтовано перспективну систему діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців ЗС України, що здійснено на провідних ідеях, положеннях і принципах суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів до оцінювання їх професійної підготовленості як суб'єктів військово-професійної діяльності.

2. Доведено необхідність урахування у процесі діагностування їх фізичної підготовленості вимог до посадового призначення кожного військовослужбовця як військового професіонала та безпосередній контекст його військово-службової діяльності – вид і рід військ, вимоги до посади.

З'ясовано, що предметом діагностування є фізична підготовленість і фізична готовність військовослужбовців, які мають відповідні шкали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Принцип субъекта в философско-психологической концепции С. Л. Рубинштейна. *Философия России второй половины XX века*. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. С. 77–118.

2. Бородин Ю. А. Эффективность физической подготовки в системе военно-профессионального обучения и пути ее повышения. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2003. № 10. С. 62–63.

3. Вербицкий А. А. Категория «контекст» в психологии и педагогике : монография. Москва : Логос, 2010. 300 с.

4. Глазунов С. І. Експрес-контроль спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців механізованих підрозділів сухопутних військ : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Київ, 2003. 20 с.

5. Капінус О. С. Методологія, теорія і методика формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних Сил України : монографія. Житомир, 2020. 415 с.

6. Куцов В. Г., Ягупов В. В. Концептуальні основи розвитку професійної суб'єктності у майбутніх фахівців розвідувальної діяльності в системі післядипломної освіти. *Військова освіта*. 2008. № 21. С. 3–12.

7. Леонтьев В. П. Нормативное обеспечение физической подготовки курсантов высших военно-учебных заведений Сухопутных войск Министерства обороны Украины : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Київ, 2000. 22 с.

8. Одеров А., Шлямар І., Балдецький А. Система перевірки та оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців збройних сил іноземних держав. *Молода спортивна наука України*. 2013. Вип. 17. Т. 2. С. 109–113.

9. Осьодло В. І. Психологічні засади професійного становлення суб'єкта військово-професійної діяльності : дис. ... докт. псих. наук : 19.00.01. Київ, 2013. 554 с.

10. Романчук С., Романчук В. Фізична підготовка в сухопутних військах збройних сил провідних держав НАТО. *Молода спортивна наука України*. 2010. Вип. 14. Т. 2. С. 302–306.

11. Сыромятников И. В. Профессиональная субъектность офицера: сущность, структура и типологические проявления. *Вестник Военного университета*. 2007. № 2 (10). С. 50–58.

12. Брушлинский А. В. Человек, субъект, личность в современной психологии : матер. междунар. конф. Москва, 2013. Т. 1. 584 с.

13. Про затвердження Тимчасова настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України: наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 11.02.2014 р. № 35. Київ : ГШ ЗСУ, 2014. 158 с.

14. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 22–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_4.

15. Ягупов В. В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2008. Вип. 17 (21). С. 101–111.

16. Ягупов В. В. Субъектность и профессиональная субъектность педагога как интегральный показатель сформированности его профессиональной компетентности. *Развиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації* : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 лют. 2016 р.). Київ : Міленіум, 2016. С. 324–325.

17. Ягупов В. В., Крышталъ Н. А., Король В. Н. Формирование и развитие профессиональной субъектности офицеров. *Известия Российской академии образования*. 2013. № 1. С. 74–83.

REFERENCES

1. Abul`xanova-Slavskaya, K. A. (2010). Pryn`ncy`p subyekt`a v fy`losofsko-psy`xology`cheskoj koncepcy`y` S. L. Ruby`nshtejna [The principle of the subject in the philosophical and psychological concept of S. L. Rubinstein]. *Filosofiya Rossii vtoroy poloviny XX veka*. Moskva : Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), 77–118.

2. Borodyn, Yu. A. (2003). Effektivnost' fizicheskoy podgotovki v sisteme voyenno-professional'nogo obucheniya i puti yeye povysheniya [The effectiveness of physical training in the system of military vocational training and ways to improve it]. *Pedagogika, psy`xologiya ta medy`ko-biologichni problemy` fizy`chnogo vy`xovannya i sportu*, 10, 62–63.

3. Verbitskiy, A. A. (2010). Kategoriya "kontekst" v psikhologii i pedagogike [Category "context" in psychology and pedagogy] (Monograph). Moskva: Logos, 300.

4. Glazunov, S. I. (2003). Ekspres-kontrol` special`noyi fizy`chnoyi pidgotovlenosti vijs`kovosluzhbovciv mexanizovany`x pidrozdiliv suxoputnyx vijs`k [Express control of special physical training of servicemen of mechanized units of the ground forces] (Abstract of PhD thesis). Kyiv, 20.

5. Kapinus, O. S. (2020). Metodolohiya, teoriya i metodyka formuvannya profesiynoyi sub'yektnosti maybutnikh ofitseriv Zbroynykh Syl Ukrayiny [Methodology, theory and methods of forming the professional subjectivity of future officers of the Armed Forces of Ukraine] (Monograph). Zhytomyr, 415.

6. Kushhov, V. G., Yagupov, V. V. (2008). Kontseptualni osnovy rozvytku profesiynoyi sub'yektnosti u maybutnikh fakhivtsiv rozviduvalnoyi diyalnosti v systemi pislyadyplomnoyi osvity [Conceptual bases of professional subject development in future intelligence specialists in the system of postgraduate education]. *Vijs`kova osvita*, 21, 3–12.

7. Leont`ev, V. P. (2000). Normativnoye obespecheniye fizicheskoy podgotovki kursantov vysshikh voyenno-uchebnykh zavedeniy Sukhoputnykh voysk Ministerstva obrony Ukrainy [Normative support of physical training of cadets of higher military educational institutions of the Land Forces of the Ministry of Defense of Ukraine] (Abstract of PhD thesis). Kyiv, 22 s.

8. Oderov, A., Shlyamar, I., Baldecz`kyj, A. (2013). Systema perevirky ta otsynuvannya fizychnoyi pidhotovlenosti viyskovosluzhbovtziv zbroynykh syl inozemnykh derzhav [System of inspection and assessment of physical fitness of servicemen of the armed forces of foreign states]. *Moloda sportyvna nauka Ukrayiny*, 17(2), 109–113.

9. Osodlo, V. I. (2013). Psykologichni zasady profesijnogo stanovlennya sub'yekta vijs`kovo-profesijnoyi diyal`nosti [Psychological principles of professional development of the subject of military-professional activity] (Doctoral dissertation). Kyiv, 554.

10. Romanchuk, S., Romanchuk, V. (2010). Fizychna pidhotovka v sukhoputnykh viyskakh zbroynykh syl providnykh derzhav NATO [Physical training in the ground forces of the armed forces of the leading NATO states]. *Moloda sportyvna nauka Ukrayiny*, 14(2), 302–306.

11. Syromyatnikov, I. V. (2007). Professional'naya sub'yektnost' ofitsera: sushchnost', struktura i tipologicheskiye proyavleniya [Professional subjectivity of an officer: essence, structure and typological manifestations]. *Vestnyk Voennogo universiteta*, 2(10), 50–58.

12. Brushlynskyi, A. V. (2013). Chelovek, sub'yekt, lichnost' v sovremennoy psikhologii [Man, subject, personality in modern psychology]. Moskva, 1, 584.

13. Pro zatverdzhennya Tymchasova nastanova z fizychnoyi pidhotovky u Zbroynykh Sylakh Ukrayiny: nakaz Heneralnoho shtabu Zbroynykh Syl Ukrayiny vid 11.02.2014 r. № 35 [About approval Provisional instruction on physical training in the Armed Forces of Ukraine: the order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv, 158.

14. Yagupov, V. V. (2015). Profesiynnyy rozvytok osobystosti fakhivtsya: ponyattya, zmist ta osoblyvosti [Professional development of the specialist's personality: concept, content and features]. *Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota*, 175, 22–28. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_4.

15. Yagupov, V. V. (2008). Sub'ektno-diyalnisnyy pidkhid yak efektyvna metodolohichna osnova formuvannya hotovnosti viyskovoho kerivnyka do upravlinskoyi diyalnosti. [Subject-activity approach as an effective methodological basis for forming the readiness of a military leader for managerial activity]. *Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoyi humanitarno-tekhnichnoyi elity*, 17(21), 101–111.

16. Yagupov, V. V. (2016). Sub'ektnost` y` professy`onal`naya sub'ektnost` pedagoga kak y`ntegral`nyj pokazatel` sformy`rovannosty` ego professy`onal`noj kompetentnosty [Subjectivity and professional subjectivity of a teacher as an integral indicator of the formation of his professional competence]. *Rozvitok suchasnoï osviti: teoriya, praktika, innovatsii*, Kyiv, Milenium, 324–325.

17. Yagupov, V. V., Kryshchal', N. A., Korol', V. N. (2013). Formirovaniye i razvitiye professional'noy sub'yektnosti ofitserov. [Formation and development of the professional subjectivity of officers]. *Izvestiya Rossiyskoy akademii obrazovaniya*, 1, 74–83.

РЕЗЮМЕ

Василий Ягупов,

доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
ORCID ID 0000-0002-8956-3170

Сергей Жембровський,

кандидат педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
ORCID ID 0000-0003-4903-9398

**Перспективные системы диагностирования физической подготовленности
военнослужащих вооруженных сил Украины:
теоретико-методологическое обоснование**

В статье представлены перспективную систему диагностирования физической подготовленности военнослужащих Вооруженных сил (далее – ВС) Украины, что осуществлено на ведущих идеях, положениях и принципах субъектно-деятельностного и контекстного методологических подходов к оценке их профессиональной подготовленности как субъектов военно-профессиональной деятельности. Подчеркивается необходимость учета в процессе диагностирования их физической подготовленности требований к должностному назначению каждого военнослужащего как военного профессионала, а также непосредственно учитывать ее контекст – вид и род войск, требования к должности.

Ключевые слова: диагностирование; физическая подготовленность военнослужащих; физическая готовность военнослужащих; субъектно-деятельностный подход; контекстный подход; шкалы.

SUMMARY

Vasyl Yagupov,

doctor of Science in Pedagogy, professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhoskyi

Serhii Zhembrovskiy

candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhoskyi

**Perspective system of diagnosing of physical training levels of
the Armed Forces of Ukraine military men:
its theoretical and methodological background**

Introduction. *The article describes the perspective system of diagnosing of physical training levels of the Armed Forces of Ukraine military men. The system is based on the key ideas and principles of agent-active and context methodological approaches to the assessment of the military men`s qualification as subjects of military-professional activity. It is seen as extremely important to take into account the military men`s physical training while assessing their professional qualification, i.e. considering the demands for their appointment to the office. In particular, we should regard their physical training in the context of type and branch of the Armed Forces and the demands for the appointment to the office. The subject of this research is military men`s physical training and physical readiness. The scales for its measurement are reviewed as well.*

Purpose. *Substantiation of methodological, organizational, methodological, criterion and diagnostic aspects of objective diagnosis of physical fitness of servicemen.*

Methods. *In the process of scientific research a set of theoretical and empirical research methods was used. Such theoretical methods as the analysis of dissertations, articles, materials of scientific conferences, psychological and pedagogical, methodical, special literature on a research problem are used. From empirical methods used conversations with teachers, students, specialists in the field of physical training and sports. The study was performed at the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies, National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhoskyi.*

Results. *The perspective system of diagnosing the physical fitness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine is substantiated, which is based on the leading ideas, provisions and principles of subject-activity and contextual methodological approaches to assessing their professional training as subjects of military-professional activity.*

Originality. *The necessity of taking into account in the process of diagnosing their physical fitness the requirements for the official appointment of each serviceman as a military professional and the direct context of his military service – the type and kind of troops, the requirements for the position.*

Conclusion. *The subject of diagnosis is the physical fitness and physical readiness of servicemen who have the appropriate scales.*

Key words: *diagnosing; military men`s physical training; military men`s physical readiness; subject-activity approach; context approach; measurement scales.*

**Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць
«Військова освіта» Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ**

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р, серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в

системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті, наводяться у вигляді абрєвіатури; якщо абрєвіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописними буквами); аннотация (курсив) на русском языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8) відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;
не має наукової новизни та практичної значущості;
не відповідає тематиці збірника;
виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;
не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);
порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. Кожній статті збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширений спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. REFERENCES (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. Порядок рецензування статей, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD-RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271–09–76; 063–463–09–27; e-mail: nuou_str@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ*Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).**Ключові слова (6-8).*

Текст статті

Постановка проблеми.**Аналіз останніх досліджень і публікацій.****Мета статті****Методи дослідження****Виклад основного матеріалу.****Висновки та перспективи подальших досліджень.****ЛІТЕРАТУРА**

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). *Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti* [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). *Pedahohichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchych pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.)* [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація вищого образования в Украине

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovski

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

(підпис)

“ ” _____ 20__ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.

2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

№ 2 (42)

Відповідальний за випуск *С.К. Горбачевський*
Коректор *Н.О.Шабатіна*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2205 від 02.06.2005

Підписано до друку 07. 12. 20. Формат 60x84 1/16
Зам. 453. Обл-вид.арк. 10,26. Друк. арк. 22,5. Тираж 100 прим.
Друкарня НУОУ імені Івана Черняхівського
